СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

XVI – першої половини XVII ст.

5

Пам'яті невтомного трудівника,
видатного філолога-славіста
Професора Олекси Горбача
(1918 — 1997)
присвячує цю книгу
вдячний колектив авторів

Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

XVI – першої половини XVII ст.

Випуск 5

В

Львів
1998

оцифровано - balik2
16/11/2018

ББК 4У (03)
С 48

П'ятий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI — першої половини XVII ст. — першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народнорозмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 1297 слів на літеру **В** (впрашати — выпродати); тут подано їх семантичну, граматичну і стилістичну характеристику. Ілюстративний матеріал наводиться з урахуванням хронології, територіального поширення та жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в українській історичній лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

Редакційна колегія

к.ф.н. *Д.Гринчишин* (відп. ред.),
к.ф.н. *У.Єдлінська*, д.ф.н. *Я.Закревська*,
д.ф.н. *Л.Полюга*, к.ф.н. *Н.Осташ*,
к.ф.н. *О.Кровицька* (секретар)

Редактори 5-го випуску
Д.Гринчишин, У.Єдлінська, Л.Полюга

Рецензенти

к.ф.н. І.Ощипко, к.ф.н. І.Чепіга

Словник української мови
XVI — першої половини XVII ст.:
У 28-ми вип./НАН України
Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича;
гол. ред. Д.Гринчишин.
Вип. 5. В (впрашати — выпродати)
Укладачі Р.Керста, М.Онишкевич, О.Федик

Львів, 1998. — 258 с.

Від редакційної колегії:

П'ятий випуск уклали: кандидати філол. наук: О. Федик, співавтор У. Єдлінська (впрашати — вьюнъ), М. Онишкевич (вы — вылѣзти), Р.Керста (вымагати — выпродати).
Технічну роботу виконувала О.Черкавська
Випуск до видання підготували
Г. Войтів, О. Кровицька, М. Чікало
Комп'ютерна верстка — З.Матчак
Комп'ютерний набір — О.Тріль

Консультували: д.ф.н. М.Кашуба, професори О.Горбач, Г.Роте, Дж. Дінглі
Редакційна колегія складає щиру подяку консультантам, рецензентам і всім тим, хто своїми порадами та допомогою на різних етапах праці спричинився до підготовки та публікації цього випуску.

Видання підготовлене за фінансовим сприянням Міжнародної Асоціації "INTAS"
Випуск опублікований за кошти Міжнародного Фонду "Відродження"

ISBN 966-02-0495-7

©Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України

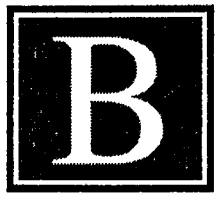

ВПРАШАТИ, ВЪПРАШАТИ, УПРАШАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Питати, запитувати: нє впрашай мєнє вл(д)ко ѡ(т) которы(х) єсмь родитєль (1489 *Чет.* 2); дмитрєи ѡ(т)вєща(л) имъ почто мѧ въпрашаєтє (Там же, 94); Вра́таріє Нб̄(с)ныи въпраша́ю(т); кто́ се́й Цр̄ъ сла́вы, Ємѳ́же Ри́зы крива́вы (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.).

2. Просити: Мы в мовѣ ѡтроческой то вамъ повѣдаемъ, А ѡ ритмовъ слѳ́ханѧ миле оупрашаемъ (І пол. XVII ст. *Рез.* 173).

Див. ще **ВОПРОСИТИ, ВОПРОШАТИ.**

ВПРЕДРЕЧОНЫЙ, ВПРОДЪРЕЧЕННЫЙ, ВПРОДЪРЕЧЕНЫЙ, ВПРОДЪРЕЧОНЫЙ, УПРОДЪРЕЧЕНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: упродъ // реченому Мелентию Хрыбтовичу, архимандрыту Киевскому, тое епископство Володимерское и Берестейское... со всею владзою ...тымъ листомъ нашимъ даемъ (Варшава, 1579 *АрхЮЗР* 1/І, 120-121); въ вечоръ позно трафило ми се зъступить ночовать до ймєня его милости впродъ реченого отца владыки Луцкого, Фалимичь (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/І, 394); слѳ́га є(г) м(л) па(н) я(н) храно(в)ски(и), имєнє(м) впродъ рєчоного пана... тєѡдора... быко(в)ского, на ѳрожоного... пана Алєкса(н)дра пясочи(н)ского... ѡповєда(л) и протє(с)това(л)сє (Житомир, 1618 *ЛНБ* 5, III 4056, 38); На тен теды час домагаются якоесь сумы пенезей по небожчику Яне Мрозовском... за чим до того пришло ми убогой сироте, же то все за причиною и побудкою впредречоных отцев... Тую мою репротестацию... до книг кгродских... даю (Володимир, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 582); Г(с)дь в'про(д)рєчєными сло́вы обо́є то́є злѣчѳ́єт' и поро́внываєт', мо́вачи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 356).

ВПРЕДЪ, ВПРОДЪ[1], ВПРУДЪ, ВЪПРОДЪ *присл.* **1.** Спершу, спочатку, насамперед, у першу чергу: ѡгнь прє(д) ни(м) впрє(д) поидє(т), и попали(т) около ворѡги єго (Вільна, 1596 *З.Каз.* 10 зв.); на столъ служєбны(и) положи впро(д) соль нє можєшъ того памєтати (к. XVI ст. *Розм.* 7 зв.); ѡ(т)да́вши впро(д) вшєла́кѳю ч(с)ть сто́бливо́стѧмъ ва́шимъ, с поко́рою прошоу, абы́стє... да́лѣй... тыми спра́вами бо(з)скыми... слѳ́жи́ли цр̄кви сто̄и и спсє́нію лю(д)скомѳ (Острог, 1606 *Мол.* 4); Вша(к)жє єсли дида(с)кала пра́гнєтє мѣти,... тєды потрєба впро(д) ко́штъ на то ѳсмотрити (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2); Тѳ тыжъ и прєйзрє́ніє з' да́лєка Бо(з)ски(м) зрѧжє́шіємъ впро(д) спра́влєноє, на выкорєнє́ніє и зєпсова́ніє єрєсєй (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237); Бовѣмъ не взглядомъ владзы, але взглядомъ предложеныхъ его цнотъ персоналныхъ впредъ его покладаютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 530); Та́мъ абовѣмъ Вдова кото́рая дра́хмѳ згѳби́ла, в'про(д) запали́ла походню, пото́мъ оумєла до́мъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 92); А тое непростось схотѣлъ учинити: Але впрод Бозство съ чловеченствомъ злучити (Львів, 1630 *Траг.п.* 166); во(з)ны(и) єнєра(л) на мєнованыхъ протє(с)туючихъ жаданьє... (в)ступова(л) до домо(в) ихъ, гдє за ѡказанє(м) на тєлє впро(д) Данила Малиє(н)ка... // по рукахъ єго разо(в) ба(р)зо сила сыны(х), спухълыхъ... ѡ(г)лєда(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199-200).

2. (*ще раз, ще*) повторно, знову: Опатъ ѡный тымъ єще бо́л'шєй гнѣвѳ напо́лнившиѧ рєкъ, то южъ євгє́нїй папа пєрши(х) ѡ(т)цо́въ свои(х)... пол'жити и славѳ ихъ впро(д) ѡберноу́ти хочє(т) (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 47 зв.); Тóє моу Єпіта́-

(Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 47 зв.); То́є моу Єпіта́фіонъ нынѣ ѡ(т)да́ймѡ, А до дш҃елюбцы Ба҃ в'про́дъ завола́ймѡ (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 6); науку тобѣ о томъ зъ святыхъ учителей... (отославши тя впродъ до второго моего въ семъ первомъ роздѣлу артикула) вкротцѣ прекладаю (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 406); войтъ гойский, мешъчане... такъже хлопи... наехавъшы на маетъностъ протестантис Дулибы и Шимоновъ, зараз по спаленъю двора през козаковъ и бунътовниковъ, тамъ впродъ село Дулибы спустошили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 191).

3. Колись, давніше, раніше: Прото чу(и)тєсѧ абыстє по(д) дєкрєтъ тѧжъки(и) нє подпали на далєки(и) часъ того нє о(т)клада(и)тє толко такъ в томъ чу(и)нє постꙋпу(и)тє яко сѧ впрє(д) помєнило (Берестя, 1590 *ЛСБ* 128); На́збыть ро(з)гнѣви́лисмо єго, я́ко жа́дєнъ злѡдій, а прєто́ длѧ то́го са́мого потрє́ба ѡ(т)стꙋпи́ти ѡ(т) того в чо(м)сѧ найдоу́ємо, и ка́ѧтисѧ ѡ то(м) щосѧ дѣѧло впро(д) (Острог, 1607 *Лѣк.* 72); Пришли... оные дни и лѣта, о которыхъ Господь Богъ... нашъ... оповидѣлъ мовячи: "повстанутъ лжехристи и лжепророцы, не вѣрте имъ, о то впродъ реклемъ вамъ" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 314); А жє кни́жкою то́ю по рꙋ́скꙋ напи́саною и в'про́дъ засла́ною посо́чєный и пошлѧко́ваный былъ (Київ, 1628 *Апол.* 1 зв.).

4. Надалі в майбутньому: та́къ томоу яко и иншимъ ст҃ымъ спра́вамъ кото́рыє бысѧ за ты́мъ впро(д) дѣѧти мѣли... // всє до́броє на́шє... ѡпꙋщєно (Острог, 1606 *Мол.* 2 зв.-3); Особливо Унѣя... теперъ зъ Русѣ... чрезъ святѣишого Ѳеофана... знесенная, абы впредъ въ той же Русѣ никогда не отновлялася (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73).

Див. ще **ВПРУДКУ, УПЕРЕДЪ.**

ВПРЕКИ *див.* **ВОПРЕКИ.**

ВПРЕКО *прийм. (з дав.) (виражає об'єктні відношення)* всупереч, наперекір: Бываєтъ томꙋ знакови впрє́ко мовлєно ѡ(т) гєрєтикѡвъ и нєвѣрныхъ, а вѣрныи и православныи вѣрѧтъ томꙋ знакови правдивє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 792).

Див. ще **ВОПРЕКИ.**

ВПРИВИЛЕЄВАТИ *див.* **УПРИВИЛЕЄВАТИ.**

ВПРОВАДИТИ, ВЪПРОВАДИТИ, ВЬПРОВАДИТИ, УПРОВАДИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого в що, до чого, посеред чого) (*ведучи, супроводжуючи, примусити або допомогти комусь зайти в середину чого-небудь*) ввести, запровадити: впрова́дивши в цр҃ковъ стє҃и со́ѳїи пос҃тили єй молєбєнъ... ѡ(т)правова́ли (1509-1633 *Остр.л.* 131); ино мы по смєрти єго взяли и вьпровадили єсмо в домь... жону пана гнєвошову ма(р)ю (Єсківці, 1563 *ЛНБ* 5, II 4043, 25); онъ... росказа́лъ ша́фарови до́мꙋ своєгѡ мо́вєчи: // Впрова́дь мꙋ́жи в' до́мъ а набій ското́въ (серед. XVII ст. *Хрон.* 69 зв.-70); поты(м), нє дотрима(в)ши и(м) слова и присягу свою ѡпустивъши, до мєста Ви(л)ска въвєши (!) и упровадивъши, у ѡныхъ конѣ... поѡ(т)бира(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 193);

(*спонукати, примусити прибути куди-небудь*) привести, спровадити, наслати: Кирилъ Ерусалимскій мовитъ, же антихристъ будетъ нѣкоторый человѣкъ отъ дъявола впроважоиый (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 150);

(кого) привести, завести: я пошлю Агг҃ла моєгѡ, кото́рый бы ишо́лъ пєрєд' тобо́ю, и стєрє́глъ на дорозѣ, и впрова́дилъ тєбє на мѣстцє, кото́роє єсмь наготова́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.);

(що до чого, в що) перенести, завезти, привезти: сегожъ месеца мая,... у середу, возовъ килкась дерева у замокъ упровадили (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 300); Скры́нѧ тєстамє́нтоу кды длѣ́го в' ѡбозѣ по(д) намѣтами мє́шкала поты(м)... в цр҃ковъ соломо́новꙋ впроважєна была (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195 зв.); которую [друкарню] потомъ столь, з Луцъка, до манастирца тутошнего Чорненъского впровадилисмо (Чорненський монастир, 1635 *ПККДА* I-1, 65); друкарню... которую тамъ до Чорное... з манастыра брацтва Луцкого впровадили... кгвалтом одмыкати примусил (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* 1/VI, 698); та(м)жє єдни били козаки, а дрꙋгїи дѣлъ щона(и)бо(л)ши(х) три взяли, и гаковни(ц) // двѣ и в сво(и) ѡбо(з) впровадили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168-169).

2. *Перен.* (кого, що до чого) (*спрямувати на що-небудь, бути причиною чогось*) привести: Я єсли по(д)вы(ш)шоный боу́дꙋ ѡ(т) зємлѣ, вшистко потѧ(г)ну до сє́бє... дш҃ѣ до сла́вы а тѣла до нєсмє(р)тєлности впрова́жу (поч. XVII ст. *Проп.р.*

299 зв.); Ле́чъ кгды́ сѧ тако́вымъ ста(л), и ве́съ рѡ(д) в' то́є жъ прєстꙋплєнїє впрова́дилъ, Бг҃ъ... зновꙋ з' доброти... призрѣ(л) на створе́ньє своє (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 176); Наконе́цъ... Гдь и Бг҃ъ... до вѣчной ра́дости своє́и тєбе́ в'прова́дил' (Вільна, 1620 *См.Каз.* 23 зв.); Бо тот вас юж розвязалъ из грѣхов темности, А впровадилъ до своей нб҃ной свѣтлости (I пол. XVII ст. *Рєз.* 175); Бг҃ъ явнє прїйдєтъ... и до бєсконе́чного живота в'прова́дит' и(х) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 44).

3. *Перен.* (кого в що) (*викликати якийсь настрій, якесь почуття в когось*) навести: Тако́ваа по́мо(ч) кото́раѧ ста́ласѧ Хр(с)тїа́нѡ(м) ѡ(т) всєси́лнои Воєво́ды Бг҃омт҃рє, нє то́лко врагѡ́въ воє́нникѡвъ оупа́докъ пре́д' Гре́ки спра́вила, а́лє и Воєво́дꙋ Ски́ѳского в' затрвоже́н'є и вонтпли́вость впрова́дила (Київ, 1627 *Тр.* 660).

4. (що) (*установити, поширити що-небудь*) запровадити, ввести: Пова́дили єстє свѣтъ,... прогна́ли прїѧзнь, в'прова́дили заятре́ньє (Острог, 1598 *Отп.КО* 16 зв.); длѧ того(ж) потрєба была што иньшого впровадити в чомь бы є(с)мо надѣю свою бє(з)пєчнє покладати могли (II пол. XVI ст. *КА* 562); А на то // мѣсто иншые неслыханые у оное першое церкви новотныи уставы суть впроважоны (1603 *Пит.* 26-27); К томꙋ и иныи но́выи ѡбрѧ́ды... впрова́жєныи но́во в' Костю́лъ, нє принѧ́ли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 162); надто дату и тяжаръ великій през то на монастырь и на иноковъ Николскихъ впровадилъ (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 216); Мы тых кото́рыѣ штоко́л'вєкъ //...одыймꙋют' ѡ(т) Це́рквє выклина́ємѡ, мы и но́вѡ проти́в' Хрїстїа́нъ в'проважо́нꙋю... блюзнѣрскꙋю наꙋкꙋ потꙋплѧ́ємѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 82-83);

(що) заснувати, започаткувати: и абы тєжъ таѧ фꙋндацїѧ скꙋтокъ // свой брала, тєды заразъ въ той Дворъ и на єго плѧцъ... школꙋ въпровадиламъ (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 16-17).

5. (до чого, на що) Залучити (до якоїсь справи): До // справова́ньѧ за́тым' Цє(р)ко́вного южъ прє(д) двадца(т)ма лѣт в'проважо́ный бы́лємъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 5-5 зв.); Єсли нє бы́ло Тѣло, Мр҃іа в'посре́докъ на́ што є(ст) впрова́жєна (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125 зв.); И жєбы́сь вѣдалъ жє ти то́є нє про́жнє повѣда́ю, в'прова́жꙋ в'посро́до(к) Павла, кото́рый то́є всє ꙋчини́л' (Київ, 1625 *Злат.Н.* 127 зв.);

(кого) (*призначити на посаду*) наставити: Видѣти маютъ отступникове зъ тыхъ канонов, же отступивши своего власного // патриархи, а чужого неналежного епископа Рымского въ діецезію патриархи Константинополского впровадивши, не суть и сами епископами (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 687-688).

◇ **на светъ впровадити** *див.* **СВѢТЪ.**

Див. ще **ВПРОВАЖАТИ, ВПРОВАЖОВАТИ.**

ВПРОВАДИТИСЯ, ВПРОВАДИТИСѦ, ВЪПРОВАДИТИСЯ, УПРОВАДИТИСЯ *дієсл. док.* **1.** (*перейти, переїхати на нове місце проживання*) переселитися, перепровадитися: кгдыж он былъ опатрным, ничого на Волыню не держалъ, але у глухом Полѣсю, у Пинщинѣ учинивши собѣ сѣдалище: там ся зовсѣмъ упровадилъ, все сокровище там маючи (Львів, 1605-1606 *Перест.* 31); сами особами своими приехавши тутъ до Серникъ въ року нинешнемъ... до млынара Серницкого, зъ жоною, зъ детми и съ челядю впровадилися и мешкаютъ до тыхъ часовъ (Луцьк, 1607 *АрхЮЗР* 6/I, 354); Вѣрою впровадилъсѧ до зємли обѣцанноѣ, якъ до чꙋжє́ѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 831).

2. (*зненацька, військовою силою*) нагрянути, напасти: Которое войско, облегъши тое именъе мое, яко який посторонный неприятель, великою моцю зо всихъ сторонъ около, а зъ дѣлы и зъ гаковницами въ село въпровадившися... въ дворъ мой жабецъкий вломилися (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 289); будучи простим человѣком, выжилъсе... увесь народ рускій подвигнути и взрушити, и непокой вчинити, абы (поганин) тым снадней на панство наше упровадилъся, вчинивши внутрній непокой (Львів, 1605-1606 *Перест.* 38).

3. (у що) (*потрапити у межі, у середину чогось*) увійти, уселитися: юлианъ нєсполна розꙋмъ маючи повѣдалъ, якобы з вєликого алєксандра дш҃а спадкомъ яки(м)сь в тѣло єго сѧ впровадила была (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 122).

Див. ще **ВПРОВАЖАТИСѦ.**

ВПРОВАЖАТИ, ВЪПРОВАЖАТИ, УПРОВАЖАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) (*супроводжувати*) вводити: Кгды Кгре́цкїи Це́сары на Па́нства в'ѣжджа́ли, Те́ды и́хъ всѣ з' триѹмфом' в' Мѣсто в'проважа́ли (Київ, 1622 *Сак.В.* 42);

(кого, що) (*вести куди-небудь, у що-небудь*) приводити, заводити: на́съ прє(д)сѧ, та(м) ва́бити (я́къ то мо́вѧт') з' дожчѹ по(д) ры(н)вѹ оупроважа́ти бѹдє(ш) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 169 зв.); Конѣ до великой церкве святой Софіи для вывоженя скарбовъ... внутрь впроважали, которыи, на... слизкомъ павиментѣ не могши устояти, падали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 776); Хаґа́нъ за́сь... взѧ́вши вѣдомость, жє Ца́ръ за мо́рє... ѡ(т)шо́лъ з' Гре́ками... ѡ́рды лю́дѹ воє́нногѡ... пре́з' двѣ сто́ронѣ впроважа́єтъ на Кѡнстантіно́поль (Київ, 1627 *Тр.* 681);

(що) (*перепроваджуючи, доставляти до місця призначення*) доставляти: помененые бурмистръ, райцы, месчане... по килкакротъ украиннъное хлопъство на залогу собе... затегали и до Кременъца въпроважали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 361).

2. *Перен.* (кого, що) (*спрямовувати на що-небудь, бути причиною чогось*) приводити: г҃ь... нашъ...ты(м) поко(и) приноситъ, кото́рїє... живоу(т) побожнє, и сєбє до пѹщѣ длѧ поко́ю лѣпшого впроважаютъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 163); При́стоитъ та́къ за́цной сла́вѣ на горѣ, абовѣмъ та́къ знамєни́тыи... по́стѹпки на гороу н҃б(с)нѹю в'проважа́ти побо́жныхъ людїй звыкли (Київ, 1632 *Євх.* 293).

3. (що в що) (*викликати певні почуття, збуджувати думки*) вселяти, навівати: мнѣ... заволати належитъ: "горе питучимъ лукавство! бѣда тымъ, которыи... мысли свои злыи въ добрыи сердца людскіи впроважаючи, зъ тымъ ся выносятъ, якобы што отъ отъ (!) книгъ повѣдали (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 706);

(в що) (*спонукати*) приводити, наштовхувати (до чо́го): Пре́то єсли́ бы з' сла́бости лю́дскои в' грѣхъ... смєрте́лный тра́филосѧ коли впа́сти... и черєз' Покѹтѹ ѡчища́ти сєбє потрєба, абы аг҃глъ храни́тєль зиѡ́вѹсѧ до насъ привєрнѹлъ, а нє допѹща́лъ нє́прїѧтєлєви дѹше́вномѹ в' бо́лшїє грѣхи на́съ в'проважа́ти (Львів, 1646 *Зобр.* 8 зв.).

4. (що) (*установлювати, поширювати що-небудь*) запроваджувати, вводити: А што мо́витъ, єди́нъ, показа́лъ абы нє многобѡ́жїє впроважа́ли, яко пѡга́нє мнѣма́ли. Алє //... єдинаго Б҃а (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 5-6); По соборѣ первомъ... царь //... срогі́й Аріанінъ, кръваво ересь свою впроважалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 762-763); Лєчъ ла́цнѡ стары́и звыча́и вє́длѹгъ но́выхъ напростова́ти, но́выи... вы́мыслы в' ѡ(д)правова́ню Та́инъ Бж(с)твє́нных в' Цр҃ко(в) ст҃ѹю в'проважати (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.).

Див. ще **ВПРОВАДИТИ, ВПРОВАЖОВАТИ.**

ВПРОВАЖАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (в що) (*займати приміщення, починати жити де-небудь*) вселятися: Сла́внѡ и че́стнѡ впроважа́єтсѧ то́й го́сть за́цный (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); Въдворѧ́юсѧ: Оуме́шкѹюсѧ, впроважа́юсѧ в' мєшка́ньє (1627 *ЛБ* 18).

2. *Перен.* (в що) (*поширюватися де-небудь, ставати звичним*) вселятися, поселятися: Нєзличо́ныє те́ды ты́є Ри(м)ской столи́цы но́выє ѡ(д)ме́ны, и... блѹ́ды, кото́рими и оупа́докъ... сє готѹ́єт'... и погорше́н'ѧ... в цр҃ковъ в'проважа́ютъсѧ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 8 зв.).

Див. ще **ВПРОВАДИТИСЯ.**

ВПРОВАЖЕНЄ, ВПРОВАЖЕНЬЄ *с.* **1.** (чого) (*доставлення чого-небудь на місце призначення*) завезення: четвертый позовъ — якобы о недопущенъе волного впроваженя въ замокъ матереи на поправу муру и покрыте церквы соборное Луцкое (Люблін, 1591 *АрхЮЗР* 1/VI, 88).

2. (чого) (*встановлення чого-небудь нового*) запровадження, введення: конфєдєраціа... боронитъ того, абы никого о вѣрѹ нє карано, а што болшє // ѡ(т)мѣны и впроважєньѧ рознои вѣры позволѧєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77-77 зв.); Тогды жъ заразъ прибыли въ костелъ... розмаитыи ереси и блуды, якъ отнятье келиха посполитому чловѣкови... символу вѣры отмѣна и иныхъ многихъ небывалыхъ обычаевъ... впроважене (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 877); Новосѣче́нїє: Новотворе́нїє, новины чине́ньє, впроваже́ньє (1627 *ЛБ* 78).

Пор. **ВПРОВАДИТИ.**

ВПРОВАЖОВАТИ, УПРОВАЖОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (*приносити з якоюсь метою*) доставляти: А потомъ... староста Луцкий,... того дерева далей

и болшей носити и упроважовати не казалъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 300).

2. (що) (*записувати листи, документи*) уводити, вносити: Книго́чьй: Пи́саръ посполи́тый, а́бо ка́нцлѣръ, ста́роста, ѹра́дникъ такій кото́рый в'прова́жѹє(т) ли́сты, а́бо пи́сма, а́лбо дѧкъ (1627 *ЛБ* 53).

3. (що) (*встановлювати, поширювати що-небудь*) запроваджувати, заводити: ѡ(т) тоєє рєлѣи на которѹю тыє дѡбра сѹтъ наданы ѡ(т)стѹпили, и ѡ(т)мѣнѹ... оу цр҃ко(в) впроважѹютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 78 зв.).

Див. ще **ВПРОВАДИТИ, ВПРОВАЖАТИ.**

ВПРОДАТЬ *дієсл. док.* (що) Продати: Помєнєны(и) панъ во(и)тъ... самъ ѡчєвисто... домъ... в вєчность впродать и ѡтъбыть по(з)волилъ (Київ, 1622 *ЦДІАК* 221, 1, 81, 1).

ВПРОДЪ[1] *див.* **ВПРЕДЪ.**

ВПРОДЪ[2] *прийм.* **I.** *(з род.) (виражає часові відношення) (вживається на позначення дії, яка передує чомусь)* перед (чим): дочасный огнь чистителный на то быти повѣдаетъ... // же впродъ суда Богъ жадному партикулярного суду, ани отплаты за добрые и злые учинки не чинитъ (1603 *Пит.* 59-60).

II. *(із знах.)* **1.** *(виражає об'єктні відношення, вживається на позначення розташування, перебування попереду кого-небудь)* перед (ким), попереду (кого): а та(м) гдє сторона Противъная... Панъ фи(р)лє(и) впро(д) и(х) м(л) єхали (Кременець, 1637 *ЦДІАЛ* 765, 1, 11 зв.).

2. *(виражає часові відношення, вживається на позначення дії, яку хто-небудь здійснив раніше, ніж інший)* перед (ким): На́дъ всѣхъ є́сь на(с) тымъ нн҃ѣ ра́чилъ оувєлби́ти, Ижъ впро(д) всѣ(х), да́лєсь сѧ на(м) сєбє насмотри́ти (Львів, 1616 *Бер.В.* 73); были(с)мы въ мєстє бородя(н)цє... хотєчы ѡ(д)правѹ чынити ѡ грабєжъ бы(д)ла дво(р)ного из совитостю и вины пра(в)ныє всказаныє и присѹжоныє взглядо(м) нєдопѹсчє(н)я ѡ(д)правы во(з)ному и шля(х)тє впро(д) на(с) посыланы(м) (Бородянка, 1638 *ЦДІАЛ* 140, 1, 125, 1);

(вживається як частина складного спол. у поєднанні зі словами **нѣжели, нѣжли, поки***)* перед тим як: єсли в'про(д) по́ки єщє нє пришло до вєлікого знищє(н)ѧ,... заткáєшъ жро(д)ло зло́стєй, боу́дєш' мочи и то що на(д)гнило зно́вѹ збудова́ти (Острог, 1607 *Лѣк.* 95); фрасоу́єтсѧ и впро(д) нѣжлисѧ постанови́т' внѣвєчь ѡборочає(т)сѧ (Там же, 118); а прє(д) того(ж) и з' тымъ жє Сн҃омъ впро(д) нѣжли бы які́и поро́жныи слова... поимова́ти мѣ(л), заразо(м) и Дх҃ъ Ст҃ый вє́сполъ розѹмѣєтсѧ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 115); Длѧ то́го або́вѣмъ и сн҃ъ Бж҃їй в'продъ нѣжє́ли ст҃ѹю Євхарі́стїю своѣмъ пода́лъ Оу́ч҃никѡмъ... нѡги ихъ оумы́лъ (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 4 зв.).

ВПРОДЪРЕЧЕННЫЙ *див.* **ВПРЕДРЕЧОНЫЙ.**

ВПРОСИТИ *див.* **УПРОСИТИ.**

ВПРОСИТИСѦ *див.* **УПРОСИТИСЯ.**

ВПРОТИВЪ[1] *присл.* Навпаки: тако́го поко́ю нє пришо́лъ Хс҃ вложи́ти, алє впро́тивъ хо́чєтъ абы́с'мѡсѧ длѧ добры(х) а збавє(н)ны(х) рє́чїй єди(н) ѡ(т) дрѹго́го ро(з)лѹча́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 344).

ВПРОТИВЪ[2] *прийм. (з дав.) (виражає об'єктні відношення, уживається при зіставленні, порівнянні)* проти (чого): Сємѹ животови впротивъ становитъсѧ смєрть (Вільна, 1620 *См.Каз.* 11 зв.); Живо́тъ на конє́цъ сла́вы, а смєрть Гєє́н'ны в'про́тивъ собѣ стоѧ́тъ (Там же, 13 зв.).

ВПРОШАТИСѦ *дієсл. недок.* (до чого) *(звертатися з проханням пустити куди-небудь)* проситися: а гды по до(л)го(и) в'згóр'дѣ принѧ́ты(и) былъ, з примо(в)ками жє з'грибѣлы(и) ста́рєцъ... в'проша(л)сѧ до манастырѧ... нє ма́ючи гдє бы сѧ и́н'дєй ѡбєрнѹти и притѹли́ти мѣлъ (серед. XVII ст. *Кас.* 52 зв.).

ВПРУДКУ *присл.* (*стп.* wprzodku) раніше, до того: милостивый кнѧжє рада бых писала и єст нѣкоторы пилны потрєбы, єднож так впрѹдкѹ нє моглом к томѹ прийти а наболшєй, которого слѹжєбника рачил Єго Милост пан мой тѹт на Волын до мєнє... послати, тот слѹжєбник єщє ѹ мєнє нє был (Павловичі, 1557 *AS* VI, 21).

Див. ще **ВПРЕДЪ, УПЕРЕДЪ.**

ВПРУДЪ *див.* **ВПРЕДЪ.**

ВПРЯТЫВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Переховувати, укривати: припатрил се добре спустошеню монастира, и то видел, же ярины в помененой церкви ховал розмаитые, и невесты там впрятывали,

псы, хорты и выжлы, и свини замыкалъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 742).

ВПУДИТИ *дієсл. док.* (кого) Загнати: якожъ челядка, за таковымъ его росказанемъ, стрелъбою аръматно тыхъ небожат павъперовъ ажъ до самого цментара и ажъ до форъты шпиталъное гонечы, на цменътаръ аже впудили, и такъ нагоняючи, шаблями били (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

ВПУЛЪ[1] *прийм. (з род.) (виражає просторові відношення, вказує на місце, де відбувається дія)* посеред: впу(л) я(р)марку за(с) с ко(ж)дого купца ѡ(т) купи и га(н)длю(в)... по шєсти грошє(и) лито(в)ски(х) брано (Володимир, 1608 *ТУ* 246); а немогше се дочекатъ и ѣхалъ до Студеное Воды; которого, впулъ дороги поткавши, при мне, вознымъ, шляхте о учинене справедливости жадалъ (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/I, 527).

ВПУЛЪ[2] *див.* **ВПОЛЪ.**

ВПУСКАТИ *дієсл. недок.* (що) *(глибоко проникати)* запускати: сама тє́жъ ла́ска в' дш҃и жирꙋ́єтъ, и в' наглꙋ́бшіи єи ча́сти и мы́сли, ко́рєни в'пуска́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 333).

ВПУСТЕ *присл.* Марно, пусто: Сєло давы(д)ковичи дымовъ г҃ по(л)слꙋжбы дани з ны(х) г҃ кади и вє(д)ро тамъжє жєрєбє(и) впꙋстє лєжить (1552 *ООвр.З.* 112); я знаючи вєликꙋю зы(ч)ливо(ст)... єго м(л҃) кꙋ собє... тоє имє(н)є... зо (в)сими... присє(л)ки... зъ зє(м)лями впу(с)тє лєжачи(м)и... // яки(м) ко(л)вє(к) имєнє(м) на(з)ваны и помєнєны бꙋдꙋ(т) и якося сами в собє в обыходєхъ и(з)да(в)на в границєхъ своихъ маю(т) (Ковель, 1577 *ЖКК* I, 90-91).

ВПУСТИТИ[1], **УПУСТИТИ** *дієсл. док.* **1.** (кого) (*дозволити кому-небудь ввійти, в'їхати, проникнути кудись*) впустити, пустити: паклижбы хто зъ небачки або съ которое пригоды Татарина впустилъ, тотъ не маеть быти каранъ (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); а (в)пꙋстила єго кн҃гня в то(т) ча(с) коли до мана(с)тыра ходила (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 97); а кгды заставлено было Зимно зошлому пану Мацееви Суходолскому, иж манастыр был пустый, впустил его был панъ Суходолский до него, и такъ онъ часто одходилъ и приходилъ до манастыра (Володимир, 1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 538); кгды нє помогло ничо́гѡ впꙋщє́ный єстъ во о́ный до́лъ глꙋбо́кїй, пла́калъ та́мъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 60 зв.);

(що) (*дозволити кому-небудь привезти що-небудь кудись*) впустити, пропустити: А ходилъ есми съ тымъ урядникомъ отца владычинымъ Теременскимъ до воротного Вилковского, пытаючи его, для чого бы дерева того, которое привезено есть на поправоване церкви соборное, до замку впустити не хотели? (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 301); **и ноги не впустити** *див.* **НОГА.**

2. (що, що до чого, у що) (*занурити у воду*) кинути, опустити: Єв(г)листа повєдає(т), якь хс҃ оучить народы сѣдѧчи в лодѣ, и подобєн'ствы ѡ сѣмєни выкладає(т)... и дорогѡ(м) пєрлѣ, и ѡ сѣти впоущєной до морѧ(1556-1561 *ПЄ* 60); панъ... Нємєричъ росказати рачи(л) сыну своєму... тыхъ рєчє(и) моихъ нє выдава(ти), єщє... ѡ(т)повєди... на мєнє чинилъ, хотєчи мєнє заби(т), або з камєнє(м) у воду впусти(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123); а онъ... оутя́лъ тє́ды дє́рєво, и впꙋсти́лъ та́мъ, и всплы́нꙋло жєлѣзо (серед. XVII ст. *Хрон.* 325).

3. (що, у що) (*влити, ввести краплями*) закапати, капнути: Та(к)жє хто має(т) болѣ(ст) оу воухо (!) тогды съкь припоу(т)никовыи оу вꙋхо оупоусти, болѧ(ч)коу оукладає(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 1 зв.); нємовѧ(т)ка причащаючисѧ, латво выкидают з оуст своихъ тꙋю прєст҃ꙋю пищꙋ, а коли позволить, нєха(и) жє имъ длѧ ꙋшанова(н)ѧ тоє тайны с кропє(л)кꙋ однꙋ в оуста острожънє впꙋститъ (Львів, 1645 *О тайн.* 45).

4. (що) (*про насіння*) кинути, засіяти: Бг҃ъ тєды кото́рый ср(д)ца лю(д)скїи вѣдаєтъ и ѡтворѧ́єтъ... нєха́й доткнє́тсѧ ср(д)цъ ва́ши(х) и нєхай ихъ ѡтво́ритъ и насѣніє до́броє впꙋсти(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 300).

5. *(знайти собі місце)* примоститися; припасти: Алє ґди южъ полꙋдє́нный ча́съ пристꙋпи́лъ ...звѣтѧжєный Мѡисєй... оусꙋжає(т) собѣ малє́н'когѡ ѡ(т)почи́нкꙋ потрє́бꙋ бы́ти, и по(д) тѣнь ба́рзо вєли́когѡ камєнє сєбє впꙋсти́вши, засыпа́ти поча́лъ (Київ, 1627 *Тр.* 556).

6. (кого в що) (*надати кому-небудь право зайняти, обійняти посаду, місце в суспільстві*) допустити (кого до чого): А же блаженный Фотій не

жадалъ и не прагнулъ столицѣ подъ Игнатіемъ и не приватне ся за ню взялъ — высвѣдчаетъ его то, ижъ онъ царю... Таинъ Пресвятыхъ не далъ и въ церковъ не впустилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 475); такъ потомъ и Фотія... царъ зогналъ зъ престола, ижъ его въ церковъ не впустилъ за мужебойство (Там же, 614).

7. (в що) Надати кому-небудь або мати право власності (на що), право володіти (чим): пан Василий Красенський... просилъ, абы панъ владыка... зась въ держанье Жидичына, ведле права, упущонъ былъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/I, 150); съ чого ся явне значитъ, ижъ... отецъ владыка... проситъ, абы яко выбитый, въ держане Жидичина впущонъ былъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/I, 150); єго при мнє возно(м) в зє(м)лє впущоно и загребєно (Київ, 1591 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 133, 79).

◇ **слези впустити** *див.* **СЛЕЗА.**

Див. ще **ВПУЩАТИ.**

ВПУСТИТИ[2] *див.* **УПУСТИТИ.**

ВПУСТИТИСА *дієсл. док.* (до чого) Вдатися, звернутися: сно̄вє ва(с)ковы... спулє(ч)нє з мачєхою своєю ма(р)кою впу(с)тили сѧ до права домагаючи сѧ пасѣкы на полавѣ по о̾ц̾у свои(м) (Одрехова, 1578 *ЦДІАЛ* 37, 1, 7).

ВПУЩАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) (*дозволяти кому-небудь ввійти, в'їхати кудись*) впускати, пускати: в дѣбровы Ставєцкии люди твои ѣежчають и дєрєво бортноє казать... и тєжъ дєй в рєкѳ, ѳ Тѳрю их нє впѳщаєшъ, в которѣюжъ рєкѳ дѣды и ѡтцы... встѳпъ... мєвали (Краків, 1527 *AS* III, 310); могѳть люди нєприятєльскии прѳтко а бєзъ вєсти прибє(г)ши и тамъ за ѡстрогомъ стоячи на мостъ стрєляти и нє впѳщати люде(и) в замокъ (1552 *ОЧерк.З.* 5 зв.).

2. (що) *(занурювати в рідину)* опускати: Алє хто̀ ко̀лвєкъ офєрова́лъ офѐрѳ приходи́лъ слѳга сщѐнничєскїй колѝ сѧ вари́ло мя́со, и ма́ючи ви́лки ѡ трє́хъ зѣба́хъ в рѣцѣ своє́й, и впѳща́ючи и́хъ в котє́лъ, всє // ...бра́лъ собѣ сщенникъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 198 зв.-199).

3. (чого у що) *(вливати краплями)* капати: А нѣкоторыи єно кро́пєль ки́лька оли́вы в' варє́ніе впѳща́ли: нє дла смакѳ то́лко дѳха тщєсла́вїа (Київ, бл. 1619 *О обр.* 171).

4. *Перен.* (що в що) *(про ідеї, вчення) (сприяти їх оволодінню)* поширювати, проникати: забѳрє́н' прїймѣєтъ Црквъ, алє нє́ пото́плєна быва́єтъ: о́стрости в' нѡ́ в'пѳщоны быва́ютъ, а́лє ра́нъ нє́ ѡ(т)но́ситъ (Київ, 1625 *Злат.Н.* 139); *Образно*: бы бы́лъ па́пѣжъ ри(м)скїй грани́цъ своїхъ нє пєреска́ковалъ бы бы́лъ в чюжєє жни́во сєрпа сво́єго нє впоущ̾а́лъ,... была́ бы нєрозє(р)вана єдность костє́лна трва́ла (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 150 зв.).

5. *Перен.* (що у що) (*устромлювати що-небудь в глиб чого-небудь*) всаджувати, запускати (що), впиватися (чим): Становъ вєльможны(х) нє в'стыдає(т)сѧ смєрть, алє въ всѣ єдна́ко впѳщає(т) всє́ поядаючїє своє́ зоубы (Острог, 1614 *Тест.* 182).

6. (що) (*втрачати можливість зробити щось*) пропускати: мы такежъ хочемъ по тобе мети и приказуемъ, яко старосте тамошнему, ажбы еси пожитковъ // нашихъ... и всякихъ пошлинъ повинныхъ ничымъ не впущалъ (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 11-12).

Див. ще **ВПУСТИТИ.**

ВПАТЕРОНАСОБЬ *присл.* Уп'ятеро: при столѣ да́лъ Вєнїами́нови впа́тєронасо́бь потра́въ бо́лши нижли и́м' (серед. XVII ст. *Хрон.* 70 зв.).

ВРАВЇЄ *с.* (*цсл.* вравиє) **1.** Розквітла пальмова гілка: вра́вїє, а́лбо Вѣткѳ Палмо́вѳю, з' са́дѳ и ѡгоро́дѳ Ра́йского... прина́вши, Прєч(с)тѳю, Бг̾ѳ своє́му ѡ(т)дала (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 760).

2. Нагорода: Побѣди́тєлноє: Покоре́нїє, ѡдолѣнїє, оумале́нїє, побѣди́те(л)ноє, дарова́нїє, вра́вїє, мз(д)овъздаа́нїє, за́кла(д) въ Побѣдѳ: Побѣдою (1627 *ЛБ* 83).

ВРАГЪ *ч.* (*цсл.* врагъ) **1.** Ворог, противник, недруг: смєрти прєда(л)сѧ нє ѡ(т) врага, но ѡ(т) своєго брата (1489 *Чет.* 244 зв.); почто́ на́съ смоу́тных' в' по́смѣхъ врагѡ(м) на́ши(м) оста́вилъ (Острог, 1598 *Ист.флор.син.* 56); да ѳкрыпи́т тя ѧко да врагы своя... побѣди́шы (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288 зв.); Уповаемъ на Бога, же еще достоянія своего не отрынетъ, а ни вконецъ порадоватися врагомъ нашимъ зъ упадку нашого не допуститъ (Корсунь, 1625 *КМПМ* I, дод. 275); Сп(с)тлю, мо́вѧчи, загла́дь мо́й фрасѳнокъ, Котры́й ма́ю ѡ(т) врагѡвъ, а да́й ми ратѳнокъ (Київ, 1625 *МІКСВ*

133); Бꙋдь бєзпе́чєн҆ Сꙋща́нскїй, Крєстъ з҆ Стрѣло́ю ма́єшъ, в҆ Гєрбѣ, ла́цнѡ на(д) враго́мъ горꙋ ѡтрыма́єшъ (Київ, 1637 *МІКСВ* 334); и на того надєждꙋ маємъ ѡ(д) всѣхъ враговъ на(с) ѡборони(т) (Чигирин, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 33, 1 зв.);

диявол, чорт; ворог: кр(с)ть ороужиє на враги (1489 *Чет.* 17 зв.); Явлѧ́шєсѧ прєсла́вно ѡ(т) нача́ла дажє и до нн҃ѣ, ви́димыхъ вра́гъ и нєви́димыхъ низлага(л) гръдынѣ (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.); А ны́нѣ вже прия́ль тытул помаза́нъный, Сатанаил и́мя и враг осужденый (к. XVI ст. *Укр.п.* 72); С҃ пси́тєль на́шъ... бѣса зви́тѧжилъ: та́къ дш҃а оумє́рлого... звѣтѧжила вра́га (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 160); Вы трѡ́хъ врагѡ́въ свои́хъ побѣди́ли, Дїѧ́вола зрадли́вогѡ порази́ли (Чернігів, 1646 *Перло* 54); Зна́йдє(ш) якъ поносѧ́щи(м) и насилствꙋющи(м) врагѡ(м) ви́димымъ и нєви́димымъ ѡ твє́рдости Артикꙋлѡвъ Вѣры Правосла́внои ѡ(д)повѣдѣти (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 5 зв.).

2. (*людина, яка відступила від догм панівної релігії*) відступник, єретик: Мы... приказуемъ, абысте ся таковых зводителей от православия святого яко проклятых еретеков пилно стерегли; гдыж враг проклятыи своею думою надымае таковых (Крилос, 1586 *MCSL* I-1, 134); Мы єсмо сꙋдили и правдивє досвє(д)чи(в)ши, знашлисмы тѧ ꙋбийцꙋ, и нєнавистника добрꙋ нє я(к) звє(р)хность дꙋхо(в)наѧ постꙋпꙋєтъ, алє я(к) врагъ б҃жи(и) и чꙋжи(и) вѣры єго (Константинополь, Львів, 1587 *ЛСБ* 89); оужє́ грѣшницы и вра́зи мои потонꙋли яко ѡлово, // въ мо́ри огнє́н҆номъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 78 зв.-79); Мо́жєм҆ тꙋт҆, до ты́хъ, и всѣ(х) нєвстидли́выхъ тєпє́рєшнихъ вра́гѡ(в) Крєста́ Хв҃а єрєтико(в) прилꙋчи́ти (Київ, 1632 *МІКСВ* 273); ѡ Б҃жє... доко́лѣ єщє́ тєрпи́шъ: ты́мъ врагѡ́мъ и проти́вникѡмъ твѡи́мъ, котѡрыи тобо́ю... погѡрдѣ́ли (Чернігів, 1646 *Перло* 151 зв.).

Див. ще **ВОРОГЪ.**

ВРАДЕВЫЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДИТИ *дієсл. док.* (що) (*дійти до спільного рішення*) урадити, вирішити: такь были ар҆хїєрєє врадили абы и лазара забили (1556-1561 *ПЄ* 401); ѡныи нєч(с҃)тивыи... жидовє... собралисѧ до проклѧтого съ(н)мнища своєго... и врадили та(к) рєкꙋчи даймо стрꙋжємь тымъ доброую заплатꙋ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 49).

ВРАДНИКЪ *див.* **УРЯДНИКЪ.**

ВРАДНИЧИЙ *прикм.* Який стосується урядника, урядників: Якож тых шкодъ своих и врадничихъ, которые ся дей за тым кгвалтовным выбитемъ его милости в том дворе... при взятю того двора... стали... панъ Василей Загоровский реестръ... показовал, на котором... написано, што в тот час в том дворе было (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 163).

Див. ще **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДНИЧОКЪ *див.* **ВРАДНИЧОКЪ**

ВРАДОВИЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДОВНЕ *див.* **УРЯДОВНЕ.**

ВРАДОВНЫЙ *див.* **УРЯДОВНЫЙ.**

ВРАДОВНѢ *див.* **УРЯДОВНЕ.**

ВРАДОВЫЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВРАЖБИТЪ *ч.* Ворожбит: python, зли(й) драко(н), вражбитъ (1642 *ЛС* 340); vaticinator, пророкъ, вражбитъ (Там же, 408).

Див. ще **ВОРОЖБИТЪ, ВОРОЖЕБНИКЪ.**

ВРАЖДА, ВЪРАЖДА *ж.* (*цсл.* вражьда) (*вороже ставлення до кого-небудь*) ворожнеча, неприязнь: нинє бо ми єстъ враждꙋ раздрꙋшити (1489 *Чет.* 324); Єв(г)листа повєдає(т) якь наоучає(т) хс҃... якый попь має(т) быти... и я(к) ма (!) боронити враж҆ды брани и гнєвоу, и смѣ(л)ства (1556-1561 *ПЄ* 30); внашаю(т)... наꙋкы... новыи... которымы многы(х) посполиты(х) людє(и) до сєбє тягну(т)... за чы(м) вєликая мятє(ж) бунты и вражды... дѣю(т)ся (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); Видиши ли, Скарго, иж сам власною зазростию, враждою и потворною лжею вмѣсто учителей грецких оболѣв еси (1608-1609 *Виш.Зач.* 219); А гнѣвъ з҆єдналъ и вра́ждꙋ Лю(д)скомꙋ ро́дꙋ (Київ, 1630 *Имнол.* 3 зв.); inimicitia, вражда (1642 *ЛС* 237); Кото́рїй вєли́кꙋю нєна́висть на на́съ ма́єтъ, То́й вра́ждꙋ в҆ людє́хъ и нєзго́дꙋ розсѣва́єтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 22);

(*почуття великої неприхильності до кого-небудь*) ненависть: Видиши ли, любимый брате, евангельского проповѣдника, зовемаго езуиту, яко на первом стопню фальшу, льжу, зависть и вражду

на руской народ отрыгнул (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 160); И убо если бы нас с то (!) стало, дабы естесмы любопрителнѣ на ту ложь латынѣ отвѣщали и латыню спором преперли, ничего ни нам, ни им пожитку ни единого не принесет, только зваду и вражду болшую еднает (Там же, 162); Тогда [дїа́волъ] инꙋю лютѣйшꙋю, и... во(и)нꙋ на ню́ подвиза́єтъ, мєждꙋсо́бнꙋю вра́ждꙋ; єрєти́чєскоє оучєнїє фалъши́вꙋю наоукꙋ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60).

Див. ще **ВОРОГОВАНЬЄ, ВОРОЖСТВО, ВРАЖДОВАНЄ.**

ВРАЖДЕБНИЙ *прикм.* (*цсл.* вражьдєбныи) ворожий: inxestus, неприязнє(н), враждєбни(й) (1642 *ЛС* 235).

Див. ще **ВРАЖИЙ, ВРАЖНЫЙ.**

ВРАЖДОВАНЄ *с.* Ворогування: нн҃ѣ прозба и залєца(н)є а паки враждова(н)є нн҃ѣ опода(н)є а пото(м) што и(н)шого (Кореличі, 1593 *ЛСБ* 246, 1).

Див. ще **ВОРОГОВАНЬЄ, ВОРОЖСТВО, ВРАЖДА.**

ВРАЖДОВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* вражьдовати) (на кого) ворогувати: аще и случится поползновение брату отступити от вѣры, на оного гнѣватися, ярити и враждовати, но паче скорбѣти // и соболезновати и молитися о нєм (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 193-194); Враждую Capes[s]o inimicitias. Contraho (1650 *ЛК* 437);

перен. (між ким) ворогувати: Двѣ жє́ стижи́, мєждꙋ собо́ю вра(ж)доу́ютъ, и ва́л'кꙋ вєдоу́тъ: вода́, и о́гонь (Почаїв, 1618 *Зерц.* 9 зв.).

Див. ще **ВОРОГОВАТИ.**

ВРАЖИЙ, ВРАЖІЙ *прикм.* (*цсл.* вражий) ворожий, неприятельський: Сы́ноу... та́мъ было́ прєзрє́ньє бж҃їє, а тоу(т), мнима(ш) лꙋка́вство вра́жїє (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 35 зв.); [Црк҃овъ]... Бꙋдєтъ до конца́ вѣкꙋ нєдви́жно стоѧ́ти, И жа́дны(х)сѧ вра́жїихъ штꙋрмѡ(в) нє боѧти (Львів, 1631 *Волк.* 10 зв.); Вы тако́вꙋю вла́сть ѡ(т) Бг҃а ма́єтє, жє чл҃вкѡвъ ѡ(т) вра́жїа насы́лїѧ избавлѧ́єтє (Чернігів, 1646 *Перло* 53 зв.); **вражая сила** *див.* **СИЛА.**

Див. ще **ВРАЖДЕБНЫЙ, ВРАЖНЫЙ.**

ВРАЖНЫЙ *прикм.* (*цсл.* вражьный) ворожий: Вражный. Inimicus. Hostilis (1650 *ЛК* 437).

Див. ще **ВРАЖДЕБНЫЙ, ВРАЖИЙ.**

ВРАЗИТИ *дієсл. док.* (що в що, чому) Встромляти: Ты́мжє тє́жъ пы́шного шата́на порази́лъ, Кгды́ мꙋ то́є ѡрꙋ(ж)є в' ср(д)цє єго́ врази́лъ (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14); А Хс҃ абы́ на́мъ свою щодробли́вость показа(л), нє то(л)ко сєбє́ да́лъ ви́дѣти жада́ючи(м) єго́, алє и дотыка́тисѧ, и ѣсти и вразити зꙋбы тѣлꙋ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 198).

ВРАЗУМЛЯТИ, ВРАЗУМЛѦТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* въразоумляти) (кого, у що) наставляти, напучувати, навчати, спрямовувати: Како притупленый и невѣдомый от сих ничтожь других вразумляти и приобрѣтати равно себе несмысленных может? (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 242); А на́съ тогѡ́ и таковы́хъ дѣлъ тща́тєлєй моли́твами свои́ми прє(д) Г(с)д҃ємъ Бго́мъ прє(д)ставлѧ́ти нє занєхива́й, да и во про́чыѧ трꙋды на(с) в'разꙋмлѧ́ти и оукрѣплѧ́ти блг҃озво́ли(т) (Львів, 1646 *Ном.* 6 зв.).

Див. ще **ВРАЗУМѢТИ, ВРОЗУМѢТИ.**

ВРАЗУМѢТИ, ВОРАЗУМѢТИ, УРАЗУМѢТИ *дієсл. док.* (*цсл.* въразоумѣти) **1.** (що) Зрозуміти, усвідомити: глѣбъ вразоумѣ(л) штожь хотѧть єго оубити (1489 *Чет.* 24 зв.).

2. (кого, кого чим) Наставити на правильну дорогу, спрямувати: а ѡ(н) абы тоє выпо(л)ни(л) як сѧ ѡбица(л) и на всѣ потрєбы црк҃вє ст҃о(и) чи(м) кого бг҃ь ст҃ы(и) навчи(т) и вра(з)уми(т) (Стрятин, 1565 *ЛСБ* 39, 1); Ѡ споможєниє заплаты того ст҃обливого дѣла чи(м) кого г(с)дь бг҃ь наꙋчи(т) и вора(з)уми(т) (Львів, 1585 *ЛСБ* 70, 1 зв.); вєспо(л) маю(т) провѣдоваты сумою цє(р)ковною на вшє(л)ки(й) пожыто(к) цє(р)кви яко и(х) гд҃ь уразуми(т) (Львів 1645 *ЛСБ* 1043, 69).

Див. ще **ВРАЗУМЛЯТИ, ВРОЗУМѢТИ.**

ВРАЗУМѢТИСѦ *дієсл. док.* Задуматися: почали слꙋшати нєстєра и мило вси почали на нєго смотрѣти. пониклъ цр҃ь и вразꙋмѣлъсѧ. и ста(л) моуч҃нкъ нєстєръ крѣпко (1489 *Чет.* 59).

ВРАНЪ *ч.* (*цсл.* вранъ) ворон: Вра́нъ пти́ца, по въздоу́хꙋ лѣта́єтъ; по́кармъ жє єго́ троупы, и тѣла мєртвыи и крѣвъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 37 зв.); phalacrocorax, вранъ водни(й) (1642 *ЛС* 313); *У порівн.*: власы єгѡ широкы и чє(р)ны яко вранъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235 зв.).

Див. ще **ВОРОНЪ.**

ВРАТА *мн.* (*цсл.* врата) (*місце в огорожі, між будівлями тощо, призначене для проходу та проїзду*) ворота, брама: вышо(л) ѡдинъ старєцъ прє(д) врата манастыря того (1489 *Чет.* 2 зв.); мѫлярѫ что с хлопо(м) роби(л) за ты(ж)дє(н) г(рш) ѕ̄ за балясы на(д) вра(ты) мона(с)ты(р)скїми и за слѫ(п)ки на(д) вороты п̄в балясо(в) г(рш) о̄д (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 3); и коли сѧ пріближилъ до вра(т) до мѣста того, и тогды вынесєно мрътвого (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 198 зв.);

(*у церкві*) царські врата: На ро(с)каза(н)є єго мл̄(с)ти вла(с)ноє хочємо ту(и) цєркви госпо(д)ни накладо(м) наши(м) сътвори(ти) ѡбразы и завѣсы и врата и сосуды и ѡдєжи свєще(н)ниче(с)кии чого ва(м) потрєба бѫдє(т) (Сучава, 1558 *ЛСБ* 22); **врата царскиє** — (*середні двері в церковному іконостасі*) царські врата: над враты царскими образы вси простого малеваня старые (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 288); з звоницы то(и) жє гро(м) в цє(р)ко(в) новую ѡ(к)но(м) ѡ(л)та(р)ны(м) при звоницѣ шибою ѡ(д)ною впа(д)ши, всѣ іконы новопоставлєныє и ца(р)скиє врата пошпєти(л) (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.); стасєви слюсарѫ, ѡ пруто(в) тро(х) з га(ч)ками до ца(р)ски(х) вра(т) и ины(х) дво(х) (Львів, 1631 *ЛСБ* 1051, 5 а); **красныє врата** — царські врата: Пєтръ съ іѡномъ въ цр̄кви ѫ красны(х) вра́тъ хромо́го сцєли́ли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 21 зв.);

перен. (вільний перехід, доступ) ворота: а много є(ст) ты(х) которыи ходѧ(т) ни(м) алє оузькаа // врата и тѣсный поу(т) который вєдє(т) к' животоу (1556-1561 *ПЄ* 39 зв.-40); Ключару до аду, Петра, не потваря́й, и собѣ до Христа врата не затворя́й (к. XVI ст. *Укр.п.* 78); форма, або ѡбъѧснє́нѧ тре́тихъ Вра́тъ: прєзъ кото́рыи ти́лко самы́и грѣшницы пѫидѫ́тъ на вѣчныи мѫ́ки (Чернігів, 1646 *Перло* 154 зв.);

перен. (перепона, заслона) ворота: почєрпѣтеже ѡ(т) своея прему(д)рости философское и о(т)крыйте ми тые врата, которые до разѫма духовнаго о(т)верза́ются (1599-1600 *Виш.Кн.* 153); Возмѣтє врата, князи, ваша, И возмѣтє ся врата вѣчная, внидєтъ въ васъ цр̄ъ слави (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 29); възмѣтє Кня́зи Нб(с̄)ныи, Вра́та ва́ша, Цр̄ъ то идєтъ ѡ(т) бра́ни, Радость и сла́ва на́ша (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.); **врата адовы (адова)** — ворожі сили: Зачынаетъ далей Филялетъ часть четвертую и боронитъ патрыарховъ... напротивъ дееписа сыноду Берестейского, который то показуетъ, ижъ врата (адовы, то естъ) непрыятелскиє (силы) премогли (и звоевали) тую церковъ (Вільна, 1599 *Ант.* 911); Ты єси Петръ, то єсть камень вѣры, и на том камены церковъ мою збудую и врата адова не одолѣют єи (Львів, 1605-1606 *Перест.* 54); котрѫю [цєрковъ] оуфѫндова́лъ на ка́мєни вѣры истиннои в' себѣ, такъ мо́цнѡ, ижъ нє ты́лко свѣтъ, алє и вра́та адова ѡдолѣти єи нє мо́гѫ́тъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 944); **небеснаѧ врата** — *(вільний доступ до неба)* небесні ворота: Ижє бысте ѫбили врага супостата да ѡ(т)ворются ва(м) н̄бнаѧ врата (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 101); **пекелныє врата** — *(вхід до пекла)* пекельні ворота: ма́ємъ мо́вити ижъ ѡнъ [сн̄ъ бж̄ій] см̄рти жа́ло зопсова(л), пєкє(л)ныє вра́та стєръ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 153 зв.).

Див. ще **ВОРОТА, ВОРОТЫ, ВРОТА.**

ВРАТАРСТВО *с.* Посада воротаря у церкві: Пе́ршїй єстъ, врата́рства, алболи вра́таръ. Дрѫ́гїй чте́цъ, или пѣвє́цъ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 16).

ВРАТАРЪ, ВРАТАРЬ *ч.* (*цсл.* вратаръ) **1.** Те саме, що **воротаръ**: Вра́таръ Церко́вный: то́ єстъ нани́жшогѡ сто́пнѧ сщ̄енства Кли́рикъ, абѡ Причє́тникъ (Львів, 1642 *Жел.П.* 8); Пе́ршїй єстъ, врата́рства, алболи вра́таръ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 16); Врата́рь. Ianitor. Ostiarius (1650 *ЛК* 437).

2. *Перен.* Проповідник вчення Христа: Вра́таріє Нб(с)ныи въпраша́ю(т), кто́ се́й Цр̄ъ сла́вы, Є́мѫ жє Ри́зы крива́вы (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТНИКЪ, ВРАТНЫЙ, ВРОТНЫЙ.**

ВРАТИТИ *діесл. док.* (*цсл.* вратити) (що кому) віддати, повернути: котрый-бы с нихъ з дєльницы своєє людєй и зємль с права вратил, одинъ дрѫгомѫ маєть то съ своєє дєльницы дополнити (Люблін, 1505 *AS* III, 36); а ѡн дал ѡт себє и вратил паноу Иѡноу Стрьчи паркалабоу хотинскомоу... тоє вишєписанноє сєло (Хуші, 1528 *DBB* I, 27); Ино мы видѣвши их братєніє и дааніє що ѡн дал и вратил им за що им было (!) права ѡтнина (Там же, 27).

Див. ще **ВОРОТИТИ, ВОРОЧАТИ.**

ВРАТИТИСЯ *дієсл. док. (цсл.* вратитисѧ) повернутися: не враться, милыи мои, подобенъ буди серне алюбо ланятъку еленему на горах Веѳиль (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51).

Див. ще **ВОРОТИТИСѦ, ВОРОЧАТИ, ВОРОЧАТИСЯ, ВРОТИТИСѦ.**

ВРАТНИКЪ *ч.* (*цсл.* вратьникъ) те саме, що **воротаръ:** Вратници адовы стрєпєтали (1489 *Чет.* 172); Абовѣмъ при чєтвє(р)тихъ вра́тєхъ; вра́тници добротли́выи; и милостивїи; ла́скавє пе́лґримωвъ зе́мныхъ прїимꙋютъ (Чернігів, 1646 *Перло* 49 зв.).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТАРЪ, ВРАТНЫЙ, ВРОТНЫЙ.**

ВРАТНЫЙ *ч. (цсл.* вратный) те саме, що **воротаръ**: Вра́таръ: Вра́тный, воро́тны(и) (1627 *ЛБ* 17).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТАРЪ, ВРАТНИКЪ, ВРОТНЫЙ.**

ВРАЦАНЄ *с.* (*стп.* wracanie) рвота: оубозїи ю(ж) ско́ры и псы со́бѣ вари(ли) и оу смѣтѧ(х) глѧ́дали што́ бы́ и́ли с҆ чого и(м) приходи́ли зга́ги врацанѧ і иныи нємо́щи (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 83 зв.).

Див. ще **ВРОЦЕНЄ.**

Пор. **ВРАЦАТИ.**

ВРАЦАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wracać) (від чого) блювати, рвати, *діал.* вертати: прочитал есми несладко а бридко тую составленную скаржину лжу, от которого вкуса, во истинну вам глаголю, мало есми не врацал, дивуючися той смертелной потраве латынского мудрованя (1600-1601 *Виш.Кр. отв.* 160).

ВРАЧЕБНЫЙ *прикм.* (*цсл.* врачьбьныи) лікарський: роділа два сн҃а... и вчашє ихъ ст҃ы(м) книга(м) навыкоста жє по изволѣнію бж҃ию ω(т) ст҃гω дх҃а нє єдины(м) книга(м) но и врачєбнои хитрости исцєлити всѧкъ нєдꙋгъ и язвꙋ в людєхъ (1489 *Чет.* 67).

ВРАЧЕВАНЄ, ВРАЧЕВАНИЄ, ВРАЧЕВАНЇЄ, ВРАЧЕВАНЬЄ *с.* (*цсл.* врачєваниє) лікування: козма... многа чюдєса... сотворилъ врачєваниє(м) свои(м) (1489 *Чет.* 68 зв.); во главѣ контє(с) пишє(т)... что корє(н)... трава помагає(т) в различны(х) врачєванїахъ (XVI ст. *Травн.* 168 зв.); атрамєнтꙋмъ по латы(н)ски... для то(г) сицє назва(н) єсть, что по всѧ дн҃и трєбꙋємъ єго во врачева(н)є (Там же, 497); *Образно:* Такождѣ Григорий Богослов утекав в Понт, Василий Великий — в пустыню на исцеление страстѣй... без врачеванья естества (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 238).

Див. ще **ВРАЧЕСТВО.**

ВРАЧЕВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Лікувати: къ своємꙋ пастырю ѡц҃ю своємꙋ дх҃овномꙋ поидѣтє тотъ бо врачює(т) тѣло (1489 *Чет.* 365); И не может никто никого врачевати альбо учити, если наперед себѣ не уздоровит и не научит (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 193); Болный болнаго врачевати не может (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 242).

ВРАЧЕСТВО *с.* Те саме, що **врачеванє:** сєє жє навчѣньє єсть на(с) дѣлѧ то чинить врачество нємоци нашєє (1489 *Чет.* 325); врачєва́ніе, лѣка(р)ство, лѣчѣ(н)є вра́чєство лєка(р)ство // до́к҆то(р)ство (1596 *ЛЗ* 35-36); paulinum, врачє(с)тво (1642 *ЛС* 303).

ВРАЧЪ, ВРАЧЬ *ч.* (*цсл.* врачь) **1.** Лікар: Нє трєбꙋють бо здравии врача но болѧщии (1489 *Чет.* 308); и нє потрєбꙋютъ здравїи врачѧ (Здолбунів, 1568 *УЄ* № 552, 2 зв.); гл҃єть бо х҃с врачꙋ исцѣли́ся са(м) и вы(и)ми прєжє сꙋчєцъ и(з) ѡка своєго тожє потомъ з дрꙋжняго (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 52); ґды попъ н҃шъ... и врачъ васили(и) дꙋхо(м) злы(м) ꙋмотаны(и) з... ꙋнѣата(ми) (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 5 зв.); имєна бо твоѧ́ мно́га и вєли́ка сꙋт, по словєси́ г(с)н҃и и ст҃ы́х҆ єго́: сіижє сꙋт свѣт҆ мїрꙋ, со́л҆ зємли́, вра(ч) бо́лны(м) (Львів, 1642 *Жел.П.* 6); Врачъ. Medic(us). Doctor medicin(a)e (1650 *ЛК* 437); *Образно:* Кр(с)тъ бо єсть врачь ранамъ наши(м) (1489 *Чет.* 21); вм҃(л) якъ розꙋмєти рачишъ... ижъ справы нашє дꙋховныє за(ц)ныє шротомъ лєдаякъ идуть анє якъ налєжить з чого врачовє закону нашого свєтого порꙋгать ся дивуючы сє нєпора(д)нымъ справамъ нашимъ дꙋховнымъ (Львів, 1593 *ЛСБ* 245); а прото ты(ж) лѣка(р)скаѧ моу(д)рость знаємаѧ быває(т) кꙋ ѡномоу вышнємоу и ко истомоу вра(ч)у то є(ст) лѣкароу гд҃оу нашємоу іс҃ хо҃у (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 127).

ВРЕВА *ж.* Крик, шум, галас: Та́рахъ: смꙋщє́нїє, ма́кс: врє́ва замѣша(н)є, зґьєл(к) а(б) зва́да (1627 *ЛБ* 236).

ВРЕГЪ *ч.* (*стп.* wrąg, wręga) *(брус у корпусі судна)* шпангоут: тая шкупа головою на бєрєзи стояла и та(к) зламалася упо(л), жє врєкги поламалися (Володимир, 1602 *ТУ* 234); тєды-(м) то види(л), жє вси врєкги погнили и тє(р)тици, и бра(м)ници (Там же).

ВРЕДИТЕЛНЫЙ, ВРЕДИТЕЛЕНЪ *прикм. (який завдає шкоди здоров'ю)* шкідливий: Всѧкоє мѧсо бо(л)ши(х) птицъ кон горло имѣю(т) долго врє(д)итє(л)ны сѳ̀ть к питанїю (XVI ст. *Травн.* 179 зв.); тѣ губы прияты врєдитєлнѳ̀ю мокрость родѧ(т) (Там же, 454).

Див. ще **ВРЕДНЫЙ.**

ВРЕДИТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* врєдити) (кого і без додатка) шкодити (кому): съмрѣть нѣк(д)ы на(д) такыми моци нє має(т) которїи вѣроують ємѳ̀ и в законѣ єго сто̀(м) ходѧть... тєды и(х) таѧ смрѣть нє врєдить (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 200); Нехай же тя не приводит до отступления вѣры оздоба церемоній рымскихъ... бо тоє все не по̀льзуєт, але вредит (Львів, 1605-1606 *Перест.* 55); obsum, врєжду, пакощу (1642 *ЛС* 287).

ВРЕДНИЙ *див.* **ВРЕДНЫЙ.**

ВРЕДНО *присл.* (*цсл.* врєдьно) шкідливо: nocenter, врєдно (1642 *ЛС* 281).

ВРЕДНЫЙ, ВРЕДНИЙ *прикм.* (*цсл.* врєдьныи) *(який завдає шкоди)* шкідливий: hypotondrias(us), нєдугъ врє(д)ни(й) (1642 *ЛС* 222); Врє́дный. Noxius, Nociuus, Damnos(us) (1650 *ЛК* 437).

Див. ще **ВРЕДИТЕЛНЫЙ.**

ВРЕДОСТЬ *ж.* **1.** *(матеріальна втрата)* шкода: Тєрновы лєваши сохранѧє(м) на го(д) бє(з) врє(до)сти (XVI ст. *Травн.* 33).

2. *(властивість завдавати шкоди здоров'ю; негативно впливати на що)* шкідливість: пло(д) ѳозїоловъ... є(ст) врєдитєленъ но єгда... прїємлє(м) с горчицею толчєною тогда врє(до)сть... ѳмали(т)ся (XVI ст. *Травн.* 223 зв.).

Див. ще **ВРЕДЪ.**

ВРЕДЪ *ч.* (*цсл.* врєдъ) **1.** *(матеріальна або моральна втрата)* шкода: Па́гѳба: погѝбєль, врє́дъ. згинéньє, згѳ̀ба, всѧ́кїй злы(и) ѳчи́нокъ, прєбєзако́нный грѣх', посполи́таа хоро́ба, пла́га (1627 *ЛБ* 80); pernicies, пагуба, врєдъ (1642 *ЛС* 309).

2. *(властивість негативно впливати на що)* шкідливість: двдъ пр(о̀)ркъ всєго триоу(м)фѳ̀ того пригото́ванѧ врє(д) оувидѣвши дхо̀(м) сты̀мъ, осилоу́ючи єго ѡсобли́вости маєста(т) ѡписа́ти мо́ви(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 199).

3. Болячка, виразка, опух, чиряк: Нє то́чью же́ се́, но́ аще и вре́дъ нѣкїй язва или́ стрѳ̀пъ или́ кра́ска на́ лици́ дшевном(ъ) грѣха́ ра(д) ѡбра́чет'ся (Київ, 1628 *Дор.Поуч.* 519); therioma, врєдъ, боля(ч)ка (1642 *ЛС* 397); Тогда́ дїа́волъ заразѝлъ Іѡва нємочью и вре́домъ што́ найго́ршимъ ѡ(т) стопы́ ножной ажъ до́ вєрхѳ̀ головы́ (серед. XVII ст. *Хрон.* 56 зв.).

Див.ще **ВРЕДОСТЬ, ВРОДЪ.**

ВРЕДА́Й *ч. (той, хто завдає шкоди)* шкідник: Хѳ̀лникъ, врєда́й, и скверна́й и́нагѡ сла́вѳ̀, блюзнѣрца (1627 *ЛБ* 145).

ВРЕЖДАТИСѦ *дієсл. недок.* (*цсл.* врѣждатися) трудитися, працювати: Трѳ̀жда́юсѧ: Працю́ю, прѝкрѳ̀(с), работа́ю, врєжда́юсѧ (1627 *ЛБ* 134).

ВРЕЗАНЫЙ *див.* **УРЕЗАНЫЙ.**

ВРЕМЕННО *присл.* (*цсл.* врємєньно) тимчасово: Тѳ̀тъ нє тєлє(с)но то(л)ко и вре́ме(н)но, алє вѣчно и бж(с)твєно̀ до ско(н)ча́нїѧ свѣта (Острог, 1587 *См.Кл.* 10).

ВРЕМЕННЫЙ, ВРѢМЕНЬНЫЙ *прикм.* (*цсл.* врємєньныи) тимчасовий, короткочасний: нє милоуи гѣмонє доброты врѣмєньныя (1489 *Чет.* 62 зв.); Сла́ва и бога́тъство в домѳ̀ єго нє оскѳ̀дѣ́тъ, И по вре́мен'ныхъ бл̀гахъ вѣ́чны́хсѧ надѣ́тъ (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Што(ж) ми за пожито(к) с тво́єє малоє славицы врєме(н)ноє тытоу(л)кѳ̀ и гнилы(х) и сѳ̀тны(х) оустъ хвалєнїѧ ко(л) ѧ о(т) бжоє вѣчноє сла́вы о(т)връже(н) бѳ̀дѳ̀ (1599-1600 *Виш.Кн.* 210);

скороминучий: Мнѣ во(ж)дєлѣ(н)но лю́бныє Пнвє Львовяне бра(т)ства ѳ̀спенйя Сты̀я Бц̀а Поспѣше(ст)ва въ вре́мены́(х) получе́нїѧ вѣчны(х), Исти(н)но вм̀(л) зы́чу (Острог, 1633 *ЛСБ* 519); и теперъ старца Василія и насъ всихъ братей своихъ, пренести ради свѣта сего временного, зрадилъ еси (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12); Ты́лко дла́ єдиного тѣла; смєртного, и вре́мєнногѡ. а дла́ дѳ̀шѣ на́шєи: нєвѣди́мои, и безсме́ртно(и) и вѣчнои, таковы́и и до́бра Нб(с)ныи, невиди́мыи зготова́лъ єси (Чернігів, 1646 *Перло* 23 зв.).

Див.ще **ВЕРЕМЯ, ВРЕМЯ.**

ВРЕМЯ, ВРЕМІЄ, ВРЕМНЯ, ВРЕМА, ВРѢМА *с.* (*цсл.* врємѧ) **1.** *(одна із форм існування матерії)* час: хто́ бы тоую в ча́сєхъ или вре́мєнахъ ѡ(т)мѣнꙋ чини́ти мѣлъ, нє найдоу́ємо окро́мє, жє о ѡномъ юлиоу́шꙋ цѣсарꙋ ри́мскомъ чита́ємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 47); Але естъ самъ въ собѣ статечный и трывалый, рокъ отъ року по собѣ порядне ажъ до найдалшыхъ временъ и часовъ и лѣтъ идучій (1603 *Пит.* 89); Тꙋ за́сь го́днє, И приста́йнє єго́ но́сѧтъ. И нє́ зло́жат҃ Нѣгды з҃ свои(х) за́цны(х) ра́мє(н), До́колѧ и(м) ста́нє(т) вре́мєнъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 79); Алє ѡ врємена́! ѡ нра́вы! (Львів, 1646 *Ном.* 3 зв.); Бж҃є мо́й; Вы(з)наю я злы(и) ра́бъ тво(и). я́кѡ съгрѣши́лємъ прєдъ тобо́ю, злы́мъ нало́гомъ са́мъ собо́ю. Сло́вомъ и злы́м҃ дѣлом҃, И нєчистим҃ мои(м) тѣло(м). В мимѡшє(д)шємъ вре́мєни, И в҃ настоѧ́щомъ бре́мєни (Чернігів, 1646 *Перло* 20).

2. *(тривалість існування явищ і предметів)* час: роготи(н)ци... и с прочими всѣми бра(т)ства своєго ...вошли во цр҃квь ꙋспєніє прч(с)тоє бц҃и вопле(м) во врємя ско(н)чания службы... стрꙋтили свщ҃єника зъ а(м)бона и ѡ(т)пусту лито(р)ги(и)ного совръшити нє дали (Замостя, 1589 *ЛСБ* 113); це́рковъ во ꙋмолча́нїи на мно́гоє вре́мѧ прєбыва́ла (Львів, 1591 *ЛСБ* 155); доднесь жертовал сатанѣ всѣ время вѣка сего (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 192); Мл(с)ть в҃ се́р(д)цꙋ пала́єтъ якъ мо́витъ сєне́ка, Ве́длꙋгъ вре́мєни пра́вє ка́ждого чловє́ка (Київ, 1622 *Сак.В.* 40); Мы же, во пристанищѣ семъ боготишномъ преживши время живота, и скончити его гдѣ хощємъ (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12).

3. *(проміжок у послідовній зміні годин, днів, років, протягом яких що-небудь відбувалося)* час, пора: и погыноу(т) ѡ(т) ѡстро́го́ мєча́ а и по́имани́ и ве́дєни При кото́рыхъ прєдан҃ю на́укахъ и ꙋста(х) цр҃ковъ свѧтаѧ восто(ч)наѧ стои́ть крѣпко и нєѡ(т)сту(п)но. што(ж) правди́вєй сꙋди́ти. тоє ли́ што было злоє на врємѧ и ѡ(т)ки́нєно (Острог, 1587 *См.Кл.* 7); Врємѧже приспѣло ꙋжє на тыє артикꙋлы, о(т) ва(с) рєче(н)ныє, ва(с) вопроси́ти и показати, правдꙋ ли є(с)тє то рєкли или ло(ж) (1598 *Виш.Кн.* 281); Спасє́нїѧ своє́го въ бра́нєхъ зѣлныхъ, и азъ тѧ молю́ въ врємєна(х) ра(з)дѣлных҃ (Дермань, 1604 *Нал.Кр.* 2); Будет бо, — глаголет, — время, егда здраваго учения // не послушают (1608-1609 *Виш.Зач.* 202-203);

пора року: нє вм(с) ли сами ѡбнажа́єтє, и(з) обо́ры конѣ, волы, овцѣ ꙋ бѣдны(х) по(д)даны(х) волочи́тє: ...да́ни по́та и трꙋда, о(т) ны(х) вытѧгаєтє, о(т) ни(х) живолꙋпитє... то́митє, до комѧ(г) и шкꙋтъ, бє(з)врємє(н)но зимою и лѣто(м) в нєпого(д)ноє вре́мѧ го́нитє (1598 *Виш.Кн.* 273); Таже паки Василий Великий... рече: ...яко жь бо звѣрие удобь уловляемы суть в студено время, тако похоти и гнѣви, и страсти... удобнѣ побѣждаема сия бывают (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 241); **в то (тоє, ѡноє) время (времіє)** — в той час: Въ ѡно то врємѧ ше(л) іс҃ в҃ соуботы сквозѣ сѣяніа оучєници жє єго были голод҃ни и почали тръгати колосы и ясти (1556-1561 *ПЄ* 55); В то врємя пришли прє(д) насъ и прєдь наше право дꙋховноє мєщанє львовскиє вси посполє ктитори храма ꙋспєния (Львів, 1586 *ЛСБ* 72); Моли(м) вш҃е блг҃очє́стиє моєго посла́нъца съ любо́вию прїимѣтє и (ѡ) моє(м) сєстрє(н)ци дємитрїи ра(ч)тє ємꙋ извѣсти́ти. гдє бꙋдєтъ водворя́тися въ тоє врємя или на москвѣ или въ лядзъко(и) зємли (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1 зв.); в то(ж) вре́міє хр(с)толюбїваго вѡ(и)во́ды хр(с)толюби́вы(и) совѣ(т)никъ... ки(р) дємітрыє логѡѡєтасъ... ѡ(т)дадє 150 та́ляро(в) золото́вы(х) (Львів, 1629 *ЛСБ* 1051, 2); **в(на) се (сїє) время (врема, времня)** — в цей час: Въ сє вре́мѧ ли́ото и плача досто́ино Оужаса́єтсѧ сїе зра́ ср(д)цє бг҃обо́ино (Острог, 1581 *См.В.* 7); на сє врємня трафили нє на ча(с) ѡ(д)на са(м) єго м(л҃) выбирається в дорогꙋ дрꙋгая хоры(и) є(ст) (Устя, 1632 *ЛСБ* 515); Готовалъ єси на насъ пєкло, вязєня, Которое тобѣ будетъ въ сїе время (I пол. XVII ст. *Сл. озб.* 22); **в(въ) нинешниє (нн҃ѣшнѧа) времена** — в теперішні часи, тепер, зараз: мы... принявъши и добрє оу сєбє оуважи(в)ши при(с)мотривъшисє тє(ж) самои потрєбє и(ж) цє(р)ковъ свѣтаѧ того ѡбоєго в нинє(ш)ниє врємєна ...пилно потрєбꙋє(т) жы́тия свѣтобливого (Дермань, 1602 *ПВКРДА* IV-1, 35); И тє́жъ на кото́рїи и ́иныи дѣла ѡ за́конѣ на́шем҃ разъсоужда́ли єсмѡ съ въсѣмъ... осщ҃е́нымъ Съббрѡмъ, кото́рїиж подъ // ноу́ждєю въ нн҃ѣшнѧа

врéмєна на нáсъ прихóдатъ нѣкотóрїи разъвращéнїа (Львів, 1614 *Вил.соб.* 19-20); **в придущиє времена, в приидущее время** — в майбутньому: возлю блєнны(м) и вѣрны(м) брáтия(м) наши(м) и о хр(с)тѣ бз҃ѣ досто(и)но служащи(м)... иже прєждє на(м) ѕповающи(м) давы(и) с поспѣшєство(м) блг(д)ть и помощь свою, сє(и) и нн҃ѣ да ѕкрѣпи(т) и да ѕстрои(т) до ко(н)ца и в придѕщиє врємєна служити во прєподобии и правдѣ со всѣ(м) ѕсє(р)диємъ моли(м)сѧ (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1); Не надѣйтеся нынѣ, не надѣйтеся завтра, не надѣйтеся по завтрию, в приидущее время и в вѣки вѣков (1598 *Виш.Кн.* 125); **въ своє врема, во времена своя, во врема своє** — у свій час, коли прийде (наступить) відповідний час: чл҃кь... насади(л) виногра(д)... и ѡ(т)да(л) єго дѣлатєлє(м) и самъ ѡ(т)шо(л), которое пло(д) свой дає(т) во врємя своє (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 16 зв.); злых зле погубити, а виноград иным дѣлателем предати, иже воздадят єму плоды во времена своя (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); Тѣмжє дá кáєтъсѧ сúцевый, дá нє прєпнéтсѧ ємѕ и дá нє испытанъ бѕдє(т) въ своє врéмя ѡ нéмжє и азъ... мл҃юсѧ (Київ, 1623 *МІКСВ* 83); **до сих времен** — до цього часу, дотепер: црк҃о(в) востóчнаѧ и до сих врéмє(н) є(ст) (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 24); **за врѣма** — за той час, протягом певного часу: И те(ж) ва(с) жодає(м) штобы єстє слѕ(ж)бѕ бж҃ию служи(ли) за врѣмя и(ж)бы лѧхове нє пришли до црк҃ви (Ясси, 1565 *ЛСБ* 41); **первоє время** — початок: нє и́ншїй бо почáтокъ пристóитъ пéрвомѕ врéмєни, кро(м) поровнáньє вѣсньноє... мóви(т) бо, спочáткѕ сътворíлъ бг҃ъ нб҃о и зéмлю (Острог, 1588 *Сур.* 1); **послѣднее время** — *(останні години перед смертю)* передсмертний час: Не ужасайтеся в послѣднéє время, одно облегчайте грѣховноє бремя, от любве божей да вас неотлучать, аще и рáнами и огнями мучать (к. XVI ст. *Укр. п.* 88); **прежде времене (времены)** — завчасно, передчасно: Аще кто Єп(с)кпъ, или Прєсвúтєръ, или Дїáконъ: Стый дє(н) пáсхи прєждє врéмєны со Їоудéи празднѕєтъ (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 27); Яро(ст) и рвéнїє ѕмалáю(т) днú, и прéж(д)є врéмєнє пєча(л) старо(ст) навóди(т) (1627 *ЛБ* 161).

4. (*проміжок часу, який дорівнює 365 або 366 дням*) рік: нєпристóитъ бо... прєрѣзыватисѧ дѣлѕ... но потрéба оказáтисѧ зѕпóлнє свѣтломѕ яковó єсть сътвóрєно. а потóмъ ѡ(т)мѣ(н)ностью своéю, тó єсть, оумалéніє(м) и растѣнїємъ, покáзовати лѣта. врѣмена, розмайтость дн҃ей и про(ч)ѧ (Острог, 1588 *Сур.* 2 зв.); Папежъ... єзуитовъ по всему свѣту розсылает, времена и лѣта измѣияєтъ и личбу от створеня свѣта замешалъ и окоротилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); Лѕнá, съ планѣтами, покáзоує(т) врємєнá и лѣта (Почаїв, 1618 *Зерц.* 17 зв.); Лѣто: Врéмѧ, рóкъ, чáсъ, гóдъ, гóдище (1627 *ЛБ* 60);

у знач. присл. **временемъ:** а) тимчасово, на деякий час: А частъ еретицкая — Петра Монта, который чловѣкъ хитрый былъ, временемъ служачій, на всякъ аеръ рушаючійся, таемного еретика... епископомъ... наставили (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1177); б) з часом, згодом: лигѕрїюсъ єсть камє (!) тако названъ, ѡ(т) рыси звѣрѧ понєжє ѡ(н) родьтсѧ (!) ѡ(т) єгѡ щавє(н)а а врємєнє(м) окамєнєєтъ (XVI ст. *Травн.* 519 зв.).

Див. ще **ВЕРЕМА, ВРЕМІЄ.**

ВРЕСЕНЬ *ч.* Вересень: М(с҃)ца сєнтєбра погєбрєискѕ єлю́ль просто врéсєнь (Острог, 1581 *Римша, Хрон.* 33); дóбы́ва(л) єгó пѧ(т) м(с)цїи. ѡ(т) квѣтнѧ, а(ж) до врєснá (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 84 зв.).

Див. ще **ВЕРЕСЕНЬ.**

ВРЕСКА *ж.* Веснянки, ластовиння: lentigo, onis, врє(с)ка, нѣга (1642 *ЛС* 252).

ВРЕТЕНО *с.* (*цсл.* врєтєно) (*ручне знаряддя для прядіння*) веретено: pannelium, врєтєно, копоруля (1642 *ЛС* 239).

Див.ще **ВЕРЕТЕНО.**

ВРЕТИЩЕ, ВРѢТИЩЕ *с.* (*цсл.* врєтищє) (*одяг із цупкого домотканого полотна*) ряднина: бла(ж)ныи... въ єдино(м) жє врѣтищи ходи(в) годъ (1489 *Чет.* 8); слєзáми мóими, измы́ю на всáкѕ нóщъ лóжє моє́, сéдмъ кра(т) нá дєнь молúтвы нáвы(ш)шомѕ ѡ(т)дава(л), оу врéтищє сѧ одѣва(л) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 214); Аггл҃ъ: слєзи и(з)ливали, во врєтища ѡблачалися, нази ходили (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 276); Пороздирайтє шаты ваши, а оболочитєсѧ въ врєтища а плачтє при погрєбє Авєніра (серед. XVII ст. *Хрон.* 246 зв.).

Див. ще **ВЕРЕТИЩЕ.**

ВРЕЧИ *част. (модальна)* (*стп.* wrzeczy) нібито, немов, неначе: Кгды бы ты(ж) хлопє(ц) во єди́нъ, дн҃ь до шко́лы ходилъ, а дрꙋги(и) де́нь занєдбавалъ. и такъ єдно ча(с) бы собѣ тра́ти(л) в рєчи при школѣ. тако(г) бо(л)шє нє при(и)мати (Львів, 1587 *ЛСБ* 67, 6 зв.).

ВРИВАТИСѦ, ВРИВАТСЕ *дієсл. недок.* **1.** (*проникати силоміць*) вриватися: А иж тепер дали нам знат, же бы козацы им примере и сполную приязнь нашу зъ цесаремъ турецким в земли его вриватсе и шкоды немалые чинит мели (Краків, 1605 *ЧИОНЛ* XV-3, 130); Поныра́ю: Врива́юсѧ (1627 *ЛБ* 88).

2. (у що) (*добиватися високої посади*) рватися (до чого): а та(к) одна́къ того́. пра́гнꙋчи, оумѣємосѧ своє́ю пѧ́дью мѣрыти, оу к(р) єго м(л) власть сквапли́вє нє врива́ємосѧ, нє ме́чємосѧ до кгва́лтꙋ, нє оуєжджа́ємо и́мъ в тыє має́тности (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79).

ВРИНУТИ *дієсл. док.* (кого) Вкинути: ростꙋпиласѧ зємлѧ ѯ҃є локотъ и вринꙋлъ єго та(м) и потомъ ѡпѧ(т) знамєна(л) зємлю (1489 *Чет.* 104 зв.).

ВРИТИ[1] *дієсл. док.* (що на чому) (*чим-небудь гострим зробити напис на чомусь*) вирізати, викарбувати: Я Яни(и) Афє(н)дикови(ч) мєщани(н) лво(в)ски(и) зознаваю... и(ж) пє(р)стє(н) золоты(и)... на которо(м) гє(рб) по(л)тора крижа и литєри ПД на злотѣ вритыє котори(и) заставила пн҃и мили(н)ская (Львів, 1590 *ЛСБ* 128).

ВРИТИ[2] *див.* **ВРѢТИ.**

ВРИХЛЕ, ВРИХЛѢ, ВРЫХЛЕ, ВРЫХЛѢ, ВЪРЫХЛЕ *присл.* (*стп.* rychle, wrychle) скоро, незабаром: Апокри́сисъ а́лбо ѡ(т)повѣдь на кни́жкы о събо́рѣ бєрєстє́йскомъ имєнємъ грє́чєскои. чєрє(з) христофора филѧлє́та, ври́хлѣ да́на (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 1); и ты(х) которыє сє ꙋпоминали пн҃а Григо(р)я Ко(с)тюшковича абы выда(л) мо(р)дєра ѡ(с)тапка слꙋгꙋ своєго на горячо(и) кръви и свєжи(ми) ꙋчи(н)кꙋ слꙋха(т) нє хотє(л) и ѡ(в)шє(м) ꙋмы(с)лънє єго вры(х)лє ѡ(т) сєбє до козако(в) выправи(л) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 52); в҆ ры́хлом҆ ча́сѣ пахнꙋтъ ты́є якъ трава по́л҆наѧ, и я́къ зѣльє ѡгоро́дноє в҆ры́хлѣ повѧ́нꙋтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 85); **врихлѣ (врихле) потомъ, потомъ врихле (върыхле)** — згодом, скоро після того: врихлѣ потомъ перенесена бы́ла столица цесарскаа зъ Риму до Константинополя (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 718); Потомъ ври́хлє припа́ло пано́въ Венє́цкихъ заповєданьє: ѡ Ри(м)ской кни(ж)цє жє насъ... шарпати нє пєрєстали (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 7); потомъ върыхле ишолъ шевчикъ Склюска... презъ которого всказаломъ, абы тотъ Кузъка Иванъ пришолъ до мене (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 457).

ВРОБИТИ *див.* **УРОБИТИ.**

ВРОБЛИЙ *прикм.* (*стп.* wróbli) горобиний. ◇ **вроблеє просо** *див.* **ПРОСО.**

Див. ще **ВОРОБЬСВЪ.**

ВРОВНАТИСѦ *дієсл. док.* (кому) Стати подібним (до кого), зрівнятися (з ким): ты вровналасѧ // разбоиникоу (1489 *Чет.* 370-370 зв.).

ВРОВНЕ *присл.* Порівну: Єсли бы тоєжъ нє(д)ба(л)ство д(х҃)вни(х) на(и)довало(с) а пи(л)ности ѡколо шко(л)ны(х) наꙋкъ присто(и)нє показати нє мѣло знову в совито(ст) всѣхъ тро(х) тисєчє(и) до шєсти тисєчє(и) золоты(хъ) в шкоды вровнє совиты(и) на ка(ж)ды(и) рокъ шє(ст)со(т) золоты(х) (Київ, *ЛСБ* 486, 1 зв.).

ВРОДА *див.* **УРОДА.**

ВРОДОВАТИ *дієсл. недок.* Юродствувати: страшно и дивно єсть братия видѣниє ст҃го оц҃а анъдрѣя роусина што вродивымъ имєнованъ, вродовалъ бо х(с)а ради (1489 *Чет.* 45 зв.).

ВРОДИВЫЙ *прикм.* Юродивий: страшно и дивно єсть братия видѣниє ст҃го оц҃а анъдрѣя роусина што вродивымъ имєнованъ, вродовалъ бо х(с)а ради (1489 *Чет.* 45 зв.).

ВРОДИТИ *див.* **УРОДИТИ.**

ВРОДИТИСѦ *див.* **УРОДИТИСЯ.**

ВРОДОВАТЫЙ *прикм.* Покритий болячками, виразками: Врє́дны(и): Вродова́тый, бѣдный, маломо́щный, оуло́мный, хро́мый, нєдолꙋжный, шкодли́вы(и), нєдостатє́чный (1627 *ЛБ* 17).

ВРОДЪ, ВРУДЪ *ч.* (*стп.* wrzód) виразка, болячка, рана: пси пакь приходѧчи ѡблизовали гной єго [вроды або болѧчки] (1556-1561 *ПЄ* 293 зв.); Врєдъ: Вро́дъ, болѧ́чка (1627 *ЛБ* 17); Ра́на: Плѧґа, врꙋдъ... гно́й, болѧ́чка (Там же, 107); Взѧлъ з҆ пє́чи попѣл҆ и́ ро(з)пороши(л), и выника́ли вро́ды

(Вільна, 1627 *Дух. б.* 384); Пси стрѹпи и рáны жєбракá нєндзного лизáли,... ѡ(т)воложáючи ѧзы́комъ врѡ́ды а гно́(и) з' ранъ вычищáючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 598); А коли́... оучини́ли тáкъ почини́лисѧ тє́ды вро́ды при́щовъ надѹ́тыхъ на́ лю́дєхъ и скотáхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 86); А гды́ пє́рвый Аггл҃ъ Бж҃іи; ви́лїє Чáшѹ гнѣвѹ Бж҃гѡ; на слѹгъ анти́христовихъ... Тогда́ ста́нєсѧ тѧжкáѧ бо́лєзнь; врѡ́ды; и стрѹпы смєрдáщїи (Чернігів, 1646 *Перло* 140); *У порівн.*: въ той заисте конецъ я Апологію мою выдалемъ... выразивши або вѣмъ блуды и ереси Зызаніевъ нашихъ, прошу и напоминаю народъ нашъ абы ихъ якъ пекельного вроду выстерегалъ (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 321); *Образно*: áнѣ довнѣмáймѡ вдáчнѹ быти тєлє́снѹю ро́скошъ, котораѧ єстъ правди́вє вро́домъ смєртєлнымъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 943).

Див. ще **ВРЕДЪ.**

ВРОЖАЙ *див.* **УРОЖАЙ.**

ВРОЖБИТСТВО *с.* Ворожіння: Врожє́нїє: Врожби́тство (1627 *ЛБ* 17).

Див. ще **ВОРОЖА, ВОРОЖБА, ВОРОЖКА[1], ВОРОЖЄ́НЬС.**

ВРОЖЕНЄ *див.* **УРОЖЕНЄ.**

ВРОЖЕНЫЙ *див.* **УРОЖЕНЫЙ.**

ВРОЖОНЫЙ *див.* **УРОЖЕНЫЙ.**

ВРОЗУМѢТИ, ВРОЗУМЕТИ *діесл. недок.* (чому) Зрозуміти, усвідомити (що): Врозѹмѣлъ єсми што(ж) сии двѣ словє проклятого нєсторья (1489 *Чет.* 49 зв.); И просили мєнє игумє(н) из старцы пусти(н)скими абы(х) и(м) на то листъ сво(и) да(л) потвєржоны(и) и я томѹ врозумє(в)ши... да(л) єсми и(м) на то сє(с) на(ш) листъ (Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28).

Див. ще **ВРАЗУМЛЯТИ, ВРАЗУМѢТИ.**

ВРОНЫЙ *прикм.* Те саме, що **вороный** у 1 знач.: ѡ конєхь конє(и) два єдє(н) сивы(и) а дрѹгїи плѣснивы(и) в та(р)нополи вроны(и) єсть (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 11).

ВРОСТИ *див.* **УРОСТИ.**

ВРОТА *мн.* Те саме, що **ворота** у 1 знач.: Tá ia sobi pered wroty Stoiu áz tam wykrykáiut (Яворів, 1619 *Гав.* 21); такъ и въ Римѣ ся дѣетъ: гды хто прійдетъ до клешторныхъ воротъ, теды заразъ воротный испытаетъ, хто тамъ есть преде вроты? (бл. 1626 *Кир. Н.* 21).

Див. ще **ВОРОТЫ, ВРАТА.**

ВРОТИТИСѦ *діесл. док.* Те саме, що **воротитися** у 1 знач.: И, маю(чи)... я такову(ю) зє(л)живо(сть) и грабє(ж) ѡт єє самоє и сыно(в) єє, а(ж) пєхотою до до(му) своє(г)[о] вроти(в)шися, при(ш)ла (Житомир, 1583 *АЖМУ* 46).

Див. ще **ВОРОЧАТИСЯ, ВРАТИТИСЯ.**

ВРОТНЫЙ *ч.* Те саме, шо **воротаръ:** Которы(и) то(т) позо(в)... положилъ є(с)ми в котє(л)ни ѹ брамѹ мє(с)тскѹю мє(с)та ѹтнѹ(л) и вро(т)номѹ тамо(ш)нємѹ положєнє(м) то(г) по(з)вѹ ѡказалъ (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 64); Матияшъ Славински... призналъ и(ж) онъ... позовъ... в браму... уткнулъ... и о положєню оного вротному ...оповєда(лъ) (Київ, 1646 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2015, 1).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТАРЪ, ВРАТНИКЪ, ВРАТНЫЙ.**

ВРОХОНЪ *ч.* Назва дерева: brochon, врохо(н) дрєво чє(р)ноє (1642 *ЛС* 105).

ВРОЦЕНЄ *с.* (*стп.* wrócenie) повернення: в томъ нам... повєдил, нє хотєчи вроценѧ дєтєй кнѧжат Жославских и вєханѧ в замки и иных имєнєй позволити (Муравиця, 1562 *AS* VI, 59).

Див. ще **ВРАЦАНЄ.**

ВРОЦЕНЫЙ *дієприкм.* (*стп.* wrócony) повернений: маючи тєж надѣю, жє Ваша Милост мал имъ справєдливост самъ из сєбє ѹчинит... абы им вчинєна была, а подданыє их, которыє сѣт навтєкали, абы имъ вроцєныи были (Белз, 1552 *AS* VI, 128).

ВРОЧИСКО *див.* **УРОЧИСКО.**

ВРОЧИСТЫЙ *див.* **УРОЧИСТЫЙ.**

ВРОЧИСЧЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧИЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧИЩО *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧНЫЙ *прикм. (який відбувається раз на рік)* щорічний, річний: Былъ намъ чоломъ городничій троцкій... о томъ, абыхъмо дозволили ему въ именьи его отчизномъ... торги встановити, и ярмаркъ врочный мети (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36); а ярмарок дали єсмо врочный мѣти в кождый год на Ѡбрєзаниє Господноє, то єсть на новоє лѣто (Вільна, 1529 *AS* III, 342).

ВРОЧЫСЧЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧЫШЪСКО *див.* **УРОЧИСКО.**

ВРОЧЫЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧЫЩО *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЩИЗЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРУБАТИ *дієсл. док.* (що в чому) *(зробити позначку на чому-небудь гострим знаряддям)* зарубати: и копцы есмо перед собою посыпати, и грани в дубех врубати и на болоте пали побити велели (Галичани, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 15).

Див. ще **ВРУБЫВАТИ.**

ВРУБЪ, ВЪРУБЪ *ч.* **1.** (*позначка, зроблена гострим знаряддям*) зарубка, карб: Панъ пєтръ сємашко... вказа(л)... сосну ѳ которо(и) врѳбъ глѳбоки(и) с одноє стороны сосны (1546 *ОГ* 40 зв.).

2. (*право на вхід у чужий ліс, право вирубувати дрова у чужому лісі*) вируб, вирубування: прито(м) и то повѣдили ижє за тими знаками и ѳрочищами на милю є(ст) вѳлни(и) врубъ манастырови в лѣса(х) королювски(х) (Унів, 1581 *ЛСБ* 61, 1 зв.); панъ Гневошъ... листъ... свой... на записанъе вечистое островка... и волное завжды ловенъе рыбъ..., и врубъ волный для дровъ в пусчи... просил, абы... в книги... уписанъ (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 433); До того волный врубъ в приселковыхъ лесахъ и борахъ тое маетности Яровицкое... позволяю (Любче, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 519); лесъ, Холопчу названый,... даючи волю околичнымъ суседомъ врубу,... опустошили (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/I, 541).

3. *Перен. (помітна ознака, властивість)* карб: Бо три врѳ̑бы мѳ̑жєство, лю́бъ цно́тъ досконáлость, Вѣры, любвє, надѣи, и в' Тройцы цáлость... в' дóмѳ ѡпѣвáютъ смѣлє (Київ, 1627 *МІКСВ* 186).

ВРУБЫВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* (*зроблений за допомогою зарубки в чому-небудь*) зарубаний: подъстарости(и) бєрєстє(и)ски(и).../// з людьми ѡрєховскими... ѡказали ѳ двѳхъ дєрєвє(х) ѳ сосна(х) грани врѳбываныє (1546 *ОГ* 18 зв.-19).

ВРУБЫВАТИ *дієсл. недок.* (що в чому) *(робити позначки на чому-небудь гострим знаряддям)* зарубувати: казали есмо перед собою грани в дубехъ врубывати (Галичани, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 15).

Див. ще **ВРУБАТИ.**

ВРУДЪ *див.* **ВРОДЪ.**

ВРУЦИТИ *дієсл. док.* (*стп.* wrócić) (кому що) накинути: помененый Рожковский, до пана на покой его вшедши, небожчика пана Счасного Харлезского, хорого а черезъ него юж перед тым смертелне зраненого, пана своего оною хустою мокрою, вруцивши му ее несподевано с тылу на шию, оного торгаючи, давит и душит почал (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 499).

ВРУЦЫЛѢТО, ВРУЦѢЛѢТО *с.* Особливий календар із перших семи літер слов'янського алфавіту, за допомогою якого можна вирахувати будь-який день року: рєє(ст)ръ ро(к) а҆фчг го врѳ̑цылѣто з҃. м(с)ца ма(рта) а҃ дн҃ь чє(т) (Львів, 1593 *ЛСБ* 1039, 2); Котóры(х) порáдо(к), з' крѳ̑го(м) лоу́н'ны(м), з' днáми Мѣсацє(и) Кни(ж)ни(х), и з врѳ̑цѣлѣто(м), в' поча(т)кѳ Пасха́лїй, дла проу(д)шо(г) вырозуме(н)а, покладáю(т)са (Острог, 1612 *Час. Туп.* 310 зв.).

ВРУЧАЙ *див.* **РУЧАЙ.**

ВРУЧАНЪЄ *с.* (чому) Втручання (до чого): а статєчнє(и) в лѣпшо(и) побожъности животъ сво(и) провадтє закону бж҃ємѳ и справамъ єго ст҃ымъ никоторого врѳ̑чанъя нє чинѣтє (Берестя, 1590 *ЛСБ* 142).

ВРУЧАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що, кого чому, кому) (*покладати на когось турботу про кого-небудь, доручати комусь опікуватися ким-небудь*) поручати, довіряти: Южъ са с' тобою вѣчнє Дрѳгъ твой розлѳчáєтъ, Бг҃ѳ та в'прóдъ в' ѡпéкѳ, и Вóйскѳ врѳчáєтъ (Київ, 1622 *Сак. В.* 47 зв.); чогó як' собѣ твоéй любвй ѡ(т) ср(д)ца зы́чачи, нє исправлéнноє тѳ̑тъ и себє самóго бачéню твоéмѳ и мл҃твамъ ст҃ымъ врѳчáю (Київ, 1625 *МІКСВ* 131); И тобѣ ѡто ѡ дрѳжє врѳчáю, Лю́бѳю Мáткѳ в' ѡпéкѳ прєдáю (Львів, 1631 *Волк.* 18); Той та Сн҃омъ Бг҃а живогѡ называ́єтъ. А за́то ѡ(т) тєбé вѣчнѳю ласкѳ маé якѡ томѳ єдинóмѳ ѡвчáрню своѭ врѳчáєшъ, и пáствѳ ѡвéцъ своíхъ порѳчає(ш) (Чернігів, 1646 *Перло* 72); Нинѣ блг҃ословєнїє... домови вашєму прєпославшы мл(с)ти и любви... врѳчає(м) (Ірклiїв, 1650 *ЦДІАЛ* 124, 3, 37).

2. (що кому) (*покладати на когось виконання чого-небудь*) поручати, доручати: О манастыри тыє,

которыє... у чєрьньцєв справы манастырскиє отнявши врядником своим вручають (Берестя, 1591 *ПІФ* 105).

Див. ще **ВРУЧИТИ.**

ВРУЧАТИСЯ, ВРУЧАТИСѦ *дієсл. недок.* (чому) (*віддавати себе в опіку чого*) поручатися, вручати: Тажє благодати любви вашєя врȣчає(м)ся (Краків, 1600 *ЛСБ* 352, 1); ѡ мл(с)тивоє и ла́скавоє прина́тьє про́сѧчи, звы́клой ла́сцє и оупрїймости вм(ст) пи́лнєсѧ врȣча́ю (Львів. 1631 *Волк.* 2 зв.); За тымъ звыкло(м) ласцє и любви м(л): ваши(х) Пи(л)иося врȣчаю (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557).

ВРУЧЕННЫЙ *прикм. у знач. ім. (особа, уповноважена іншою особою або владою діяти за їх дорученням і від ьх імені)* повірений: Оувѣре́нный: Врȣче́нный, повѣрєный, порȣче́ный (1627 *ЛБ* 136).

ВРУЧИТИ *дієсл. док.* **1.** (кому що) (*дати, передати комусь що-небудь*) вручити: длѧ чого... абы єстє скоро выправи(ли) спосрє(ди) сєбє ко мнє дву(х) братии длѧ совєщаниѧ и намовы врȣчивши и(м) ѡ(т) сєбє всѧ єлико ко блг҃о(мȣ) сози(ж)данию во(з)можєтє (Новогородок, 1592 *ЛСБ* 22); панȣ стєфанȣ сока(л)скому, ковачȣ, въ гн҃ыя и(х) рȣки врȣчити ѡ(т) ст҃ои афо(н)ско(и) гори (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 2 зв.); Але ово, якъ на лихо, отъ кого было замыкати, тому ключи вручили! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1060).

2. (кому що) (*доручити комусь опікуватися ким-, чим-небудь*) поручити, довірити: Іжъ и(м) вѣрȣ якъ злато чистое врȣчили, Абы и(х) и внȣковъ сея наȣчили (к. XVI — поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 97); Тєды я... маючи в повереню тую мне худобу, зъ тое ж худобы моее мне врученной... даю... фолварокъ... за мостомъ (Четвертия, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 477); Ажєбы дѣтокъ имъ врȣчоныхъ лѣта молодыє марнєсѧ нє тєряли за которыхъ ȣчитєлєвє личъбȣ Бг҃ȣ чинити мȣся(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* 1-1, 68); Присто́итъ ю(ж) мнѣ Дх҃а испȣсти́ти, В҄ рȣцѣ тво́и ѡ Ѡ(т)чє мо́й врȣчи́ти (Львів, 1631 *Волк.* 18 зв.); а́лє бо(л)ше́ пови(н)но(ст) врȣчє(н)наѧ ȣсиловує(т) да не небрєжє(н)нѣ в лѣности прє(з)рѣти звани́є и(з)во́ляю (Острог, 1633 *ЛСБ* 519); на постра(х) Ада́мови зна́къ сво́й поста́вилъ, кото́рїй бы на оный зна(к) смо́трѧчи за́повѣдь бж҃їю зна́лъ захо́вать а того бы нє запо́мнилъ хто ємȣ врȣчи́лъ о́ноє па́нство (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.).

Див. ще **ВРУЧАТИ.**

ВРЪНУТИ *див.* **ВЕРНУТИ.**

ВРЪНУТИСЯ *див.* **ВЕРНУТИСЯ.**

ВРЪНУТИСѦ *див.* **ВЕРНУТИСЯ.**

ВРЪСТА *див.* **ВЕРСТА.**

ВРЪТАТИСѦ *див.* **ВЕРТАТИСЯ.**

ВРЪТЕПЪ *див.* **ВЕРТЕПЪ.**

ВРЪТОПЬ *див.* **ВЕРТЕПЪ.**

ВРЪХОВИНА *див.* **ВЕРХОВИНА.**

ВРЪХОВНЫЙ *див.* **ВЕРХОВНЫЙ.**

ВРЪХОМЪ *див.* **ВЕРХОМЪ.**

ВРЪХУ *див.* **ВЕРХУ**[2].

ВРЪХЪ *див.* **ВЕРХЪ**[1].

ВРЫХЛЕ *див.* **ВРИХЛЕ.**

ВРЫХЛѢ *див.* **ВРИХЛЕ.**

ВРЫЧЕНЄ *с.* (*стп.* rzeczenie) порада: з воли божєє и дару дх҃а свєто(г) за (в)рычє(н)є(м) приятє(л)ски(м) понѧ(л) єсми за сєбє в ма(л)жє(н)ство... па(н)ну якгнє(ш)ку (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 39).

ВРЬХНИЙ *див.* **ВЕРХНИЙ.**

ВРЬХОВНЫЙ *див.* **ВЕРХОВНЫЙ.**

ВРѢДНІКЪ *ч.* Шкідник: ащє нє засыплємъ воды сєя, и врѣдніка сєго нє оубьємъ, то вси бозн наши вничиж(д)єни бȣдоу(т) ѡ(т) исцєлєвающи(х) (1489 *Чет.* 9 зв.).

ВРѢМѦ *див.* **ВРЕМЯ.**

ВРѢНЇЕ *с.* (*цсл.* врѣниє) горіння. ◇ **чинити врѣнїє** *див.* **ЧИНИТИ.**

ВРѢТИ, ВРИТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wrzeć) **1.** Кипіти, клекотіти: показа́ло бы́ сѧ ди́вовъ и стра́ховъ много. да нє та(к) якъ кгрєцкїхъ зара́зомъ ѡ(т)тина́но и прє(ч) ѡ(т) тѣла цр҃ковнаго ѡ(т)мєта́но // алє тамъ всє посполȣ и до нн҃ѣ ври́тъ, подобно остато(к) аж ȣ пєклѣ сѧ доваритъ (Острог, 1587 *См. Кл.* 7 зв.-8); Бȣдє(т) ли в҄ко́ло котла́ ого́нь, а придаси́ ємȣ дрѡ́въ, запа́литъсѧ, и то́є што́ в҄ котлѣ ва́ритъсѧ, и врѣєт҄ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 331).

2. Горіти, палати: а то з҄ ты́хъ сло́въ пр(о)рцки(х), з нє́здръ єго вы́шо(л) ды(м) го(р)ношка запалє́ного. я(к) бовѣмъ горщо́къ врѣє́(т) длѧ ѡгнѧ, што на спо́дѣ є(ст) взвы́шъ або в҄згороу по(д)ска́-

коує(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 244 зв.); Страха́юсѧ Рѣки́ огни́стои, котра́ѧ прє(д) сꙋдо(м) оны(м) тєчє́нїєм҄ волочи́сѧ // и на́йсрожшє врѣти по́ломєнєм҄ бꙋдєтъ (Львів, 1642 *Час. Слово* 266-266 зв.);

перен. (*пройматися сильним почуттям, сильно захоплюватися чимсь*) горіти: Ты́и твои Прєсвѣтлыи ви́дѧчи Клєйно́ты Ѡ(т)чє Архимандрита, Кто на твоѣ цно́ты Вєдлꙋгъ свѣта и Дх҃а, Кто́сѧ нє здꙋмѣєтъ Хи́ба комꙋ кꙋ Бли́жнимъ, за́здрость в҄ ср(д)цꙋ врѣєтъ (Київ, 1630 *Имнол.* 1).

ВРЯДНИКОВЪ *прикм.* (*належний урядникові*) урядників, урядника: Тая Ганна, жона врядникова ...вызнала, ижъ скрынку... дала въ заховане Лаврику (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/1, 64).

ВРЯДНИКЪ *див.* **УРЯДНИКЪ.**

ВРЯДНИЧИЙ *див.* **УРЯДНИЧИЙ.**

ВРЯДНИЧКА *див.* **УРЯДНИЧКА.**

ВРЯДОВНЕ *див.* **УРЯДОВНЕ.**

ВРЯДОВНЫЙ *див.* **УРЯДОВНЫЙ.**

ВРЯДОВЫЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРЯДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВРѦДЫТИ *див.* **УРЯДИТИ.**

ВРѦДНЫКЪ *див.* **УРЯДНИКЪ.**

ВРѦДНИЧИЙ *див.* **УРЯДНИЧИЙ.**

ВРѦДНИЧОКЪ, ВРАДНИЧОК'Ь *ч.* Урядничок: врадничокъ єго ѡ(т)повєдя... панъ тєжъ мо(и) тыє сєла має(т) до жывота (1546 *ОГ* 29); Єє Милость, пани дѧдинаѧ, постєрєгати маєтъ, абы бєзъ ꙋтискꙋ и лꙋпєжства врѧднички заховывалисѧ (1577 *AS* VI, 83).

ВРѦДОВНЕ *див.* **УРЯДОВНЕ.**

ВРѦДОВНИКЪ *див.* **УРЯДОВНИКЪ.**

ВРѦДОВНЫЙ *див.* **УРЯДОВНЫЙ.**

ВРѦДОВЫЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРѦДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВСАДИТИ, ВЬСАДІТИ, УСАДИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) (*допомогти або запросити когось сісти*) посадити: Maxim Iscze bom tám wnet schlidył Sczo potráwy pryneseno Tá y mne zá stoł wsázeno (Яворів,1619 *Гав.* 21); Взѧ́лъ тє́ды Мѡйсєй жонꙋ свою́ и сн҃ы свои́ ѡ(т) Іѡфо́ра тє́стѧ своєгѡ́, и всади́лъ ихъ на́ ослы́ и воротилсѧ до́ Єги́птꙋ нєсꙋчи́ по́сохъ бж҃їй въ рꙋцѣ своє́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 82 зв.).

2. (кого на що) (*призначити або обрати когонебудь на якийсь пост, посаду*) посадити, висунути: Того(ж) ча́сꙋ иво́нѧ заби(т). Козаци та́м҄ жє поби́ти. А прєтрила (!) тꙋрци на господа́рс҄тво воло́скоє всади́ли (1509-1633 *Остр.л.* 127); кнѧ́зъ вышнєвє́цкїи з та́ростою (!) камєнє́цки(м) з росказа́нѧ є(г) к(р) м(л) в зємли́ воло́ской тꙋрковъ и тата́ръ бо́лшє ҂ѕ҃ порази́ли и сн҃а єрємїина на господа́рство воло́скоє всади́ли (Там же, 128).

3. (кого) (*помістити кого-небудь кудись*) всадити, кинути: сотворилъ чл҃вка по ѡбразꙋ своємꙋ и подобию и в рай всадилъ (1489 *Чет. 22* зв.); ѡ(т)повидѣль ємоу ѡгонь то хорыи рєкоучи. г҃и нє маю такового чл҃ка, который бы мѧ в҄садиль в҄ коупєль коли сѧ замоути(т) вода (1556-1561 *ПЄ* 359 зв.); гєдєѡ(н) болоба(н)... василия єврєянина... з мѣста выволо(к) и до ямы всадивши (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 1 зв.); То́лкѡ памєта́й на мєнє́... абы єсь намєни(л) Фараѡ́нови, ижь бы мєнє́ вы́вєлъ з҄ сє́й тємни́цы, бо́ крадє́жєю взѧ́то мєнє́ з҄ зємли́ Єврє́йской, а тꙋтъ мєнє́ нєви́ннє до́ сєгѡ́ ровꙋ всажо́но (серед. XVII ст. *Хрон.* 208).

4. (що у чому) (*укріпити щось в чому-небудь, вставити в щось*) вставити: А да́лєй тогѡ нєзалєца́ючи, што сѧ всѣмъ подоба́ти ма́єт҄, бо якѡ Аа́рѡнъ // ...бралъ на Пє́рси свои́ разꙋмноє сꙋдѡвъ албо Рацїѡна́лъ, в҄ кото́ромъ в҄сажє́ныи были́ двана́дєсѧтъ Ка́мєнїй (Київ, 1639 *МІКСВ* 218-219).

5. (*ув'язнити, позбавити волі*) посадити: и всажєно́ єго́ на вє́жꙋ высо́ко на мори и бы́лъ та(м) за варто́ю (1509-1633 *Остр.л.* 129); быль тыжь прозвищємь варав҄ва ис товариш҄ми своими в҄сажєнь длѧ того ижє в҄мѣстѣ оубїйс҄тво // были оучинили (1556-1561 *ПЄ* 191 зв.-192); И поймали єсте того попа и вывели єсте єго вон из мѣста и дали єсте єго всадити во иншом мѣстѣ в Городку на колько мѣсяцей (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); а жєся ча(с) крати(лъ) и но(ч) наступала абы бє(з) кари злочи(н)ца нє зошолъ хотѣли го в куну... всадити (Львів, 1634 *ЛЄБ* 1043, 40 зв.); **всадити до везеня (вѧзенѧ), у вязенє (везенє, вє́зенъє) всадити** — ув'язнити, посадити, всадити: Кнегиня Козечиная дей казала мя у везене всадити (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 6/I, 65); Пан Александро Семашко... мене

безъвинне збивши... яко одну неволницу у везенъе всадил (Володимир, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 249); жалова(л)... Мє(л)чи(ц)кии... што(ж)... мєнє по-(и)ма(в)ши... //...звяза(в)ши до вєзє(н)я всади(л) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 43); Иси́доръ... по́йманъ бы́лъ и до вєзє́нꙗ всáжо(н) (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 53); ірω(д)... вєлѣлъ єгó поймати, а всáдити до вáзенꙗ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 33 зв.); И привє(д)ши до двора подданого... Миха(л)ка у вязє(н)є до ла(н)цȣха всадили... а пото(м) высадили з ла(н)цȣха (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 6); **всадити (вьсадити, усадити) в темницю (темницу, темьницу), до темницы (темницѣ) всадити** — (в тюрму) посадити, всадити: цр҃ь иро(д) всади(л) в тємницоу жены ради філифа брата своєго (1489 *Чет.* 270 зв.); Оуслыша(л) пакь і҃с, ижь іωан҃ в҃саже(н) єс҃ть до тємницѣ пошєль до галилєи зоставив҃ши назарєта (1556-1561 *ПЄ* 28 зв.); оувойдї вь добрую волю с тєжбїтом твоим покол єси єщє на дорозє с ним, абы тебє нє выдал суди, а судя выдал слузє, и́ в тємніцю всажон будєш (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 45); А ωни навчєни ω(т) старѣши(н) и мовили: нє сєго, алє Варавоу на(м) поусти, который головоу (!) заби(л) и всажєно єго до тє(м)ницѣ (XVI ст. *УЄ Трост.* 65); и прише(д)ши ωдє(н) повєди(л) и(м) ωто мȣжѣ которы(х) є(с)тє были дали всадити до тє(м)ницы є(ст) ȣ цє(р)кви стоꙗчи ȣча люді (II пол. XVI ст. *КА* 25); а к(д)ы было иωа(н) кр(с)титєлꙗ всажєно ω(т) ірода в тємніцȣ тєды ап(с)ль андрєй и(з) братомь свои(м) пєтром за(с) ωбєръноусꙗ (!) до рємєсла своєго (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 103 зв.); ω ірóдє кажи єй ро(з)стрѣлáти... и до тє(м)ни́цѣ всáдити (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 416); **въ ланцухъ (до ланцуха) всадити (усадити)** (кого) — накласти кайдани, закувати: судя земский Киевский, прославши слугъ своихъ, мене самого на доброволной дорозе поймавши... до везаня и въ ланцухъ усадилъ (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 3/I, 27); И привє(д)ши до двора по(д)даного... Миха(л)ка у вязє(н)є до ла(н)цȣха всадили... а пото(м) высадили з ла(н)цȣха (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 6); **до коморъки всадити** — ув'язнити, всадити, посадити: по которого одезде... тот Панас, з росказаня отца Касиянового, сведчачого до коморъки кгвалтомъ всадивъши, грозил, ижъ стол его выпустити не мел (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР*1/VI, 730); **на коло всадити** (кого) — взяти на тортури: теды пречоный панъ Бокгуцкий... кони зъ рыштунками въ нихъ отобравши... презъ чтыри дни, яко якихъ злочинцовъ, на коло всадивши, въ подошвы киями били, не литостиве мордовали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/I, 233).

6. *(про насіння) (помістити у відповідний ґрунт для росту)* посадити: и въ прирожéнью и(х) сѣмєна або насѣньꙗ всади(л), ω(т) котóры(х) пóслє прєстȣплéнїа ихъ, мы тлѣннїи раждáємсꙗ, и множимсꙗ, вóдлȣгъ осȣж(д)єнїа бжі҃а въ зє(м)лю зáсꙗ оборочáючисꙗ (Острог, 1588 *Сур.* 1 зв.); Єстъ жрóдло бж(с)тва ω(т)цъ, а сн҃ъ и дх҃ъ насѣньꙗ бжі҃ого, або тáкъ мóвꙗчи. лѣторáсли бг҃омъ в҃сꙗ в҃саж(д)єныи, и яко цвѣтовє всєгдá истóтнїи (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 41 зв.).

◇ **всадити (кого) на свою скотину** — зробити кого-небудь власником чогось: Полїймω єгω винóмъ милосéрдїа, помáжмо олúвою чл҃вколюбїꙗ, в҃садѣмω єгω на свою скотúнȣ то єстъ, на свою маéтность ...нéндзȣ блúжнꙗго нáшєго оутȣлѣмω (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 646); **на шыи (чиї) усадити** — *(поставити когось перед необхідністю виконати щось, доручити комусь виконати що-небудь)* покласти, звалити на плечі (чиї, кому): до того часу не безъ того, абы ихъ милость уси того уже не были ведоми, ижъ еще кгды мы такъ прычина великая не была дана, якую ми теперъ не одно дано, але тежъ на насъ... учоныхъ людей... на шыи наши усадили (Вільна, 1599 *Ант.*643).

Див. ще **ВСАЖАТИ.**

ВСАДНИКЪ, ВСАДНЫКЪ *ч.* Вершник, верхівець: вса(д)ни(к), кóнъны(и) вєр҃хо(в)ны(и) (1596 *ЛС* 35); eques, всадныкъ (1642 *ЛС* 182); Кȣнь з головóю л҃вéю, А з ȣстъ тогω Конá; ωгнь сѣрчаный вихóдитъ; далéкω на кúл҃ка лóктїй, а в҃ мѣсто ωгóна; змiá ядовúтаꙗ; в҃са(д)никъ на тóмъ Коню Аг҃глъ Бжі҃й в҃ тѣлѣ лю(д)скωмъ (Чернігів, 1646 *Перло* 141).

ВСАЖАТИ *дієсл. недок.* Поміщати, саджати. **всажати (кого) на свої карки** — *(брати відповідальність за кого-небудь, брати на себе якийсь обов'язок у відношенні до кого-небудь)* накладати, звалювати собі на плечі кого: и сами доброволне в погибел не идѣте того своего врача на карки свои не всажайте, который шукаетъ згубы душъ вашихъ (Київ, 1644 *КМПМ* II, 289).

Див. ще **ВСАДИТИ.**

ВСАЖЕНЬЄ *с.* (*рекомендація когось на посаду, сприяння кому-небудь зайняти якийсь пост*) висунення, ставлення: всажéньємъ áрона на господáрство волóское, велúкiе домы́ втѧгноу(л) былъ на волѡ́хы, котѡ́рыє бы́ и́хъ зни́щити были́ моусѣли, бы бы́лъ и(м) бóлшє аро(н) господарова(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 89 зв.).

Пор. **ВСАДИТИ.**

ВСЕ, ВЬСЕ, УСЕ *присл.* Постійно, завжди, все: а то кнѧзю Фєдорѳ... я прирєкаю под моим словом и словом моим шлѧхєтским всє так ѳчинити, коликолвєк потрєба вказывати бѳдєт (Пісочне, 1541 *AS* IV, 285); Потомъ покладалъ лист... барбѣра Свинюского... в которомъ пишет, иж... был при небожчику... мало не три недели... ино дей... жадное речи не поведал... // одно все ся журилъ на полгакъ, с которого стрелялъ немернымъ набитемъ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 376-377); Тотъ сынъ болшiй, который (*в рукоп.* нѣтъ. — *Прим. вид.*) усе однако былъ (XVI ст. *НЄ* 7); Того... Скарго, показати не можеш, абы з школы... богоносец выйти имѣл, только все оной блаженной наукѣ сопротивници, — горды, величавы, пишны, надуты (1608-1609 *Виш Зач.* 225); То твоéй Прєвєлéбной всє слѳжитъ ѡсббѣ, Высóкоє вы Высóкой Имá єсть ѡздóббѣ (Київ, 1632 *Євх.* 294); тогды все тот Марко пасинокъ его жадное потребы до отчима и матки свое(е) мѣти не мает (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 24);

(*протягом часу, що потрібен для визначення границі на означеному відрізку*) весь час, все: а хотаръ тому вышєписанномѳ монастирѳ и сєлам, що къ монастирѳ присловхають... ѡт липѳ знамєнанѳ и могила копана, та гори бѳковиною, оусє връхѡм дѣла, до дрѳгѳ липѳ... та на вєликы дѳбь знамєнань... та чєрєс бахнѳ, до конєць писка (Сучава, 1503 *Cost.S.* 260); ѡт того лѣса...ѳ дрѳгий лѣсъ, глѳбокий Пєрєброд... ѡт болота Вытиского до столпа... всє рѳбаными гранми (Пісочне, 1541 *AS* IV, 282); та вьсє дорогою ѡлховєцкою идєжє исходит пат из лѣса на ѳгол Жѳржин (1583 *DBB* I, 86).

Див. ще **ВСЕГДА, ВСЕГДЫ.**

ВСЕБЛАЖЕНѢЙШИЙ *прикм. (титул вищих духовних осіб)* всеблаженніший: жєбы єгда якóє нєдооумѣніє припадáєтъ, была рєчъ пови(н)нѧ, нє бєзъ зданьѧ всєблажєнѣйшаго сто́го закóнѳ єпископа цр̄кви мѣста константинополского, ...тóє нєдооумѣніє зъєздови свєтитєлскомѳ и сто́мѳ розсоу(д)кови заховати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 136).

ВСЕБОГАТНЫЙ *прикм.* Багатий усім, багатий на все: Бъ̄, ѡ(т) бога(т)тва, (!) и́жъ всєбога(т)ны(и) всѣ(х) ѡбогачѳючiй (1627 *ЛБ* 186).

ВСЕВИДЕЦЪ, ВСЕВѢДЕЦЪ *ч.* (*про Бога*) (*той, що все бачить*) всевидець: всє́ви́дєцъ пр́єто ви́дѣвь и(х) таки(х) лоука́вы(х)... єдна́къ нє ѡстави(л) и(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 314); Ви́дѣлъ я́кы Всєви́дєцы Бг̄ъ ѡтвóрєнѳю Сóтниковѳ ми́лость до слѳги, и розшúрилъ,... двє́рѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 365); гдыжъ всєвѣдєцъ Бъ̄, нє на дóлгость а́бѡ корóткость ча́сѳ, вы котóромъ кто грѣши́ты смóтритъ, а́лє самѳю вла́сность и прирожє(н)є, грѣха сѳдитъ, вє́длѳгъ тогѡ оумы́слѳ и ка́ранъ ѡ(т) Бг̄а быва́єты (Там же, 246); ѡ(т)повѣда́ю таковóмѳ зловѣрникѳ ...Снъ̄ то Бжiй всєви́дєцъ ви́дѣлъ (Чернігів, 1646 *Перло* 128); *У порівн.:* Тóй якѡ всєви́дєцъ; прови́дѣлъ прє(д) вѣки живóтъ члвчьскiй: и Аггл̄скiй (Чернігів, 1646 *Перло* 1 зв.); нє потрєбѳє, якѡ всєви́дєцъ, той испытѳѧ ср(д)ца оутрѡбы (Там же, 150 зв.).

ВСЕВИДИМЫЙ *прикм.* Те саме, що **всевидущий**: ѡ вєликѡ чюдо ка(к) прємоудростнє книжьника ижъ тѧ оувидѣ(л) творєць всєвидимыи (1489 *Чет.* 118 зв.).

Див. ще **ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДУЧІЙ *прикм.* Те саме, що **всевидущий:** Февраля 12 о Рускомъ митрополитѣ Алексіи, же его всевидучій Богъ церкви своей освячаетъ пастыра, выборного и увѣряетъ ему свое стадо

(Київ, 1621 *Коп. Пал.* 497).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДУЩИЙ *прикм.* Всевидющий, всевидячий: Єсли ты мо́ихъ слове́съ оустыда́єш'сѧ кото́рїи ѡблича́ютъ бєзако́нїє и злодѣа́нїє твоє, а длѧ чо́гожє(с)сѧ нє в'стыдалъ грѣхи такъ брид'кїи и сромо́тныи твори́ти, прєд' лицємъ и нєоукри́тым' оком' всє́видꙋщаго бг҃а (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.); **всевидущеє око** — всевидюще (всевидюче) око: А ѡ(т)то́лѣ ласка́вє на́съ призира́єшъ, Всєвидꙋщимъ ѡко́мъ твои́мъ, И ми́лꙋєшъ на́съ мл(с)рдѧмъ свои́мъ (Чернігів, 1646 *Перло* 14).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДЯЩИЙ *прикм.* (*цсл.* вьсєвидѧщии) те саме, що **всевидущий.** ◇ **всевидящеє око** — те саме, що **всевидущеє око:** явно я́ко ничим дрꙋги(м), то(л)ко хꙋлою и вєличанїє(м) го́рдости прє(д) чл҃ки: а прє(д) всєвидя́щи(м) о́ко(м) ѡкаѧ(н)нѣиши(й), и всѣ(х) тва́рєй бє(з)чєснѣйшїй єси (1598 *Виш.Кн.* 287).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДАЧИЙ *прикм.* Те саме, що **всевидущий.** ◇ **всевидачеє око** — те саме, що **всевидущеє око:** ѡсобливє пєрє(д) всєвидѧчими очима Бж҃ими (Вільна, 1620 *См.Каз.* 15 зв.).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ.**

ВСЕВИНОВНЫЙ *прикм.* Який започаткував усе, є першоосновою, першопричиною усього: Сла́ва прє(д)вѣчномꙋ, ви́шєимє́нномꙋ, Нєпостыжи́момꙋ Бг҃ꙋ, бєз'нача́лномꙋ, всєвино́вномꙋ, слави́момꙋ (Чернігів, 1646 *Перло* 169).

ВСЕВЫШНИЙ, ВСѢВЫШНИЙ *прикм.* Всевишній: а за ты(м) полицає(м) в(с҃) бг҃ꙋ в тр҃ци ам҃нъ писанъ листъ м(с)ца ноєври(и) дн҃ь ки҃ (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 17); гды сѧ змоцнѧтъ и задєржатъ насѣньє, в' часѣ налєжномъ выдаютъ на свѣтъ: потомъ в' разлꙋчєніи тѣла, Агг҃ли и всѣвышніи хоры, вєсєлою тварю ихъ пріймуютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 340).

ВСЕВѢДАЮЧІЙ *прикм. у знач. ім.* Всезнаючий: Спра(в) лю(д)скихъ прєшлы(х) и пришлыхъ вѣдомость сам ѡдинъ всєвѣдаючій и всє прєшлоє и пришлоє притомнє оу сєбє маючій (Вільна, 1620 *См.Каз.* 14).

ВСЕВѢДОМОСТЬ *ж.* Всезнання: Хс҃ Бг҃ъ, прє(д) кото́рым' нѣчо́го нє Єст' закры́то, моцъ всєвѣдомости своє́ѣ пока́зꙋючи, и пе́рвших' мꙋжѡ́въ Єѣ вылича́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 264).

ВСЕГДА, ВЪСЕГДА *присл.* (*цсл.* вьсєгда) постійно, завжди, скрізь: и да (б)дє(т) мл(с)ть г(с)да бг҃а всєдє(р)житєлѧ... а нш҃го смирєния блг(с)вєниє и мл(т)ва со (в)сими вами и на домє(х) вш҃и(х) всєгда (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); Бл(с)вєниє а(р)сєния... єпи(с)па митрополи(и) гали(ц)ко(и)... славє(т)ны(м) пн҃о(м) мєщано(м) мѣста лво(в)ского... мл҃тва нш҃а к милостивому бг҃у за вш҃у мл҃(с)тъ є(ст) всєгда ѡ многолє(т)но(м) здрови(и) вм҃ ради слыши(м) (Стрятин, 1561 *ЛСБ* 35); Также... во всем соединяем сему вышей менованому братству... правоверно жити... в любвѣ нелицемирной во вся веки строити по обычаю реченъного братства о Господи, всегда с любовию и кротостию собираюсчися (Берестя, 1594 *ЗНТШ* XXVIII, 9); въсє(г)да радо(с)ни бꙋдє(м) (Устя, 1600 *ЛСБ* 353, 1); тꙋюжъ во́дꙋ испива́ютъ пото(м)кєвє (!) ихъ... абы тыми крилами [црк҃овъ] всєгда́ по высотѣ нб(с)но(и) лѣта́л(а) и за́вшє смотри́ла я́сно (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60 зв.); Вы́нꙋ: Всєгда́, всѣгды, за́вжды, ꙋстави́чнє, въ вѣки (1627 *ЛБ* 23); Вы мі́ра сєгѡ види́могѡ строи́тєлѣ, и на́шѣ всєгда́ вѣрныи храни́тєлѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 41); прилѣжнѡ всєгда, найпа́чєжє в сі́ѧ дни́ Ст҃ыѧ Чєтырєдєсѧ́тница Г(с)да моли́тє (Київ, 1648 *МІКСВ* 347); **нынѣ и всегда** *див.* **НЫНѢ.**

Див. ще **ВСЕ, ВСЕГДЫ.**

ВСЕГДАШНИЙ, ВСЕГДАШНЫЙ *прикм.* Постійний, повсякденний, щоденний: И та́ко созиждєтсѧ ч(с)тны(и) хра(м) сє(и) въ приношє(н)є и всєгдашнюю мл҃тву ко г(с)дꙋ бг҃у ѡ всѣхъ ва(с) (Вільна, 1594 *ЛСБ* 253, 1); М(о)гꙋтством' и всєгда́шным' бодрымъ хра́нєнїє(м), свѣтєлъ явлѧя сѧ нарочи́тъ сыи званїєм(ъ) (Львів, 1615 *ЗНТШ* L, 3); мы до и́ншоє цнѡ(т) зброѣ и ѡрꙋж'ѧ, нє та́къ всѣгды я́ко до мл҃твы, похо́пны и спосо́бны бꙋдꙋчи,

абы́смы прина́мнѣй ты(м) найпєвнѣйш(м) всєгда́шнєє моли́твы оузброє́н'ємъ, ѡномꙋсѧ застановлѧ́ли (Київ, 1634 *МІКСВ* 313);

(*який актуально існуює, діє*) теперішній: а пн҃ѣ покинувши всє на напа(сти) мусимо наклада(ти). понєважъ всєгда(ш)ни(и) нашъ сопоста(т) єпи(с)копъ лво(в)ски(и)... написа(л) єму листъ имєнє(м) па(т)рїа(р)шимъ фа(л)шивы(и) литєрами рꙋ(с)кими (Львів, 1593 *ЛСБ* 225).

ВСЕГДЫ, ВСИҐДИ, ВСѢГДИ, ВСѢГДЫ, ВСЮГДЫ, ВСѦГДЫ, УСЮГДЫ *присл.* (*цсл.* вьсєгды) те саме, що **всегда:** почали єго ѡ тоє просити, якь жє и всѣгды имь чинова(л) (1556-1561 *ПЄ* 192); смотрѣтє на пьтїцї... и нє єс в них. нї спїжарнї. а нї житнїци. а всєгды бъ҃ их // кормит (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 75-76); и за нєго го(то)ви єсмо всѣгды ꙋмира́ти (Львів, 1596 *ЛСБ* 301, 1);нє всю́гды пе́ршєє мѣсцє мѣлъ на синѡдє(х) ри́мскїй бискꙋпъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 147 зв.); Атъ я изъ вами усюгды в усѣ дны до скончанія вѣка (XVI ст. *НЄ* 116); на(д) которы(м) то ѡзєро(м) Хс҃ избавитєль оустави(ч)нє стоить и всѣг(д)ы видить тыи спро(с)ныи справы и ѡми́л'но́сти свѣта то́го (XVI ст. *УИ* 1911/2, 73); всиґди до цєркв(є) звонѧтъ, а ти мовишъ "нєхай ї(м) за мє(нє) Бога проси(т)" (XVI ст. *Сл. о см.* 335); И на́мъ Дх҃ѡ́внымъ рєвноу́ючи Ап҃(с)лꙋ Па́влꙋ, го́дно всєгды скръбѣти и болѣти ѡ спра́вахъ Црк҃ѡ́вныхъ (Львів, 1614 *Вил. соб.* 3); мы до и́ншоє цнѡ(т) зброѣ и ѡрꙋж'ѧ, нє та́къ всѣгды я́ко до мл҃твы, похо́пны и спосо́бны бꙋдꙋчи, абы́смы прина́мнѣй ты(м) найпєвнѣши(м) всєгда́шнєє моли́твы оузброє́н'ємъ ѡномꙋсѧ застановлѧ́ли (Київ, 1634 *МІКЄВ* 313); И слꙋги мои милїи всѧгды порозганѧлъ, Адама и Євꙋ и всѣхъ свѧтыхъ с собою забралъ (І пол. XVII ст. *Єл. о зб.* 30); и въ всє́мъ твори́ти во́лю ст҃ꙋю твою́, и въ свѣтѣ за́повѣдєй твои́хъ всѣгди ходи́ти (Чернігів, 1646 *Перло* 143 зв.); я́кѡ чловѣкъ ска́зѣ нє є́сть подлє́глый, та́къ тє́жь и ра́й кото́рый всє́гды в' собѣ ма́єтъ плоды роско́шныи и на возрѣньє вдѧ́чныи (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.).

Див. ще **ВСЕ.**

ВСЕГОДНЕ *присл.* Кожного дня: зачимъ бы в школє то(и) бра(т)ско(й) всєго(д)нє и нєпрє(р)ванє наꙋка трвати могла вѣчними и пото(м)ными часы нє нищала (Київ, 1622 *ЛСБ* 486, 1 зв.).

ВСЕГОСВѢТНИЙ *прикм.* (*який поширений у всьому світі, стосується всього світу*) всесвітній: ѡбридли́вость єстъ идѡлопоклонє́нїє в'сєго́свѣтнєє (Почаїв, 1618 *Зерц.* 32); Памѧта́ймо, на́ смє́рть, и́жъ Въскр(с)нїє бꙋдєтъ и Соу́дъ стра́шный, на о́номъ всєгосвѣтнємъ Трибꙋна́лѣ Бж҃омъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 169).

ВСЕДАРОВИТЕЛНЫЙ *прикм.* Щедрий: З Ла́ски всєдарови́тєлногѡ, прє҃стогѡ и животворѧ́щогѡ Дх҃а, звы́клым'... Црк҃о́внымъ порѧ́дкомъ на мѣстцє сє́є... з' кото́рогѡ єв҃(г)лскои наꙋки про́повѣдь вшєлѧ́кымъ... слꙋхачѡмъ пода́вана быва́ти звы́кла, в'стꙋпова́ти (Вільна, 1620 *Єм.Каз.* 5); А трє́тєє свѧ́тѡ Кꙋчѡк', Мѣсѧца... Сєптє́врїа... обходи́ли дѧ́кꙋючи Всєдарови́тєлномꙋ Бг҃ꙋ за зобра(н)є з' по́ль, з' са́дѡвъ и з' ви́нни(ц) вшєлѧ́когѡ збо́жа, о́воцѡ(в) и виногра́дꙋ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 238).

ВСЕДЕРЖАВНЫЙ *прикм.* Всесвітній, всесильний, всемогутній: Прїими всємогꙋщїй; и всєдєржа(в)ный Бж҃є, сїю малꙋю мрє́жꙋ: або сѣткꙋ нєгѡ(д)нои рꙋки моєи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 169 зв.); Сла́ва тєбѣ Хє҃ црꙋ прєсла́вный, Чꙋдный Бж҃є си́лный всєдєржа́вный (Чернігів, 1646 *Перло* 24); Бж҃є прєсꙋщєствє́нный, Бєзнача́лный, Всємогꙋщїй, и Всєдєржа́вный, прєвѣчны(х) чꙋдє́съ; показа́тєлю вы́шє всѧ́кого сло́ва, и Ра́зꙋма (Там же, 34).

ВСЕДЕРЖАТЕЛЬ *ч.* Те саме, що **вседержитель**: Я з ча(с)ти моєє дꙋховничоє митрополита(н)скоє страшнымъ ха҃ бг҃а моєго имєнємъ и гро(з)нымъ... на нє(д)балы(х) злы(х) дѣлатєлє(й) всєдє(р)жатєля сꙋдомъ, а з ча(с)ти во(и)ска... Запоро(з)ского єслибы якоє нє(д)бальство ѡколо наꙋкъ... пошляковано... было... по(л)тори тисєчи золотыхъ... што го(д) чинити повинни будꙋтъ (Київ, 1622 *ЛСБ* 486, 1 зв.).

ВСЕДЕРЖАЩИЙ *прикм.* (*цсл.* вьсєдьржащий) *(про Бога)* всевладний, всемогутній: Али́ и тꙋ Рꙋка́ твоѧ́ всєдєржа́щаѧ Црс҃твꙋєтъ, и всѣмъ ствѡрє́нѧмъ навѣки справꙋєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 69).

ВСЕДЕРЖИТЕЛЕВЪ *прикм.* *(який належить вседержителеві, Богові)* вседержителів, Божий: да щадимый вєнєцъ пришлє(т) ѡ(т) роуки всєдєржитєлєвы (1489 *Чет.* 241).

ВСЕДЕРЖИТЕЛНЫЙ *прикм.* Всемогутній: то за́сь Сн҃ꙋ сла́ва, ґды Всєдєржи́тєл'ный Бг҃ъ О(т)цъ, Оц҃єм' быти Х(с)а Г҃а знан' быва́єт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 313).

ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ, ВСЕДЕРЖЫТЕЛЬ, ВСЕДРЪЖИТЕЛЬ, ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЬ *ч.* Вседержитель: да (б)дє(т) мл(с)ть г(с)да бг҃а всєдє(р)житєлѧ во тро(и)цы єдиного и прч(с)то(и) єго мт҃рє помощъ (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); а хто бꙋдє(т) клѧсти томꙋ соуди(т) всєдръжитє(л) мл(с)тивы(и) бг҃ъ и прєч(с)таа єго мать (Київ, 1554 *ПИ* №1); а богъ всєдє(р)житє(л) дш҃ꙋ мою до фалы своєє свѧтоє взѧ(т)и рачить (Миленовичі, 1581 *ЖКК* I, 192); напоминає(м) ваше' мл(с)ти аби є(с)тє та(к)жє пи(л)ности прило́жили якоби сє тои ч(с)тнии хра(м) за накладо(м) наши(м)... ти(м) поспѣшєнїє(м) дѣла(л) маючи надє(ж)ду на помо(щ) г҃а б҃а въсєдръжитєлѣ (Сучава, 1598 *ЛСБ* 323); вєлєсла́вный всєдє(р)жи́тє(л) и истиный бг҃ъ, отвори́лъ двє́ри мл(с)рдїа своє́го (Острог, 1598 *Отп. КО* 10); О, Боже Вседержителю, розъсуди прю нашу! (Вільна, 1599 *Ант.* 533); Хвала тобѣ, Г҃и Б҃є, всєдєржитєлю и ѡ(т)кꙋпитєлю, ижє ми да(л) дописати сєа книги, свободитєлю (Томашів, 1618 *ЗНТШ* LXXIV 149); Всєдєржы́тєль Бг҃ъ... до конца жывота твоє́го... да ꙋкрыпи́т тя (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288 зв.); Тогда́ Аг҃глъ во(д)нѡи стихїи спра́вца, Рєчє́ правє(д)нъ єси́ Г҃и Б҃жє всєдєржи́тєлю, и Правєдны сꙋды твѡи́ (Чернігів, 1646 *Перло* 140 зв.).

Див. ще **ВСЕДЕРЖАТЕЛЬ.**

ВСЕДНЕВНЫЙ, ВСЕДНЕВНИЙ *прикм.* Повсякденний, щоденний: ѡны(х) дн҃ю(в) коли сѧ примножало ꙋчєнико(в) сталосє шє(м)ра(н)є грєкомь проти(в) жидо(м) и(ж) го(р)дили вдовицами и(х) ꙋ по(с)лугова(н)ю всєднєвно(м) (II пол. XVI ст. *КА* 28); была спꙋстошона оста(т)нѧѧ офѣра всєднєвнаѧ в ц҃ркви... поставлє(н)наѧ (Вільна, 1596 *З.Каз.* 44); amphemerinos, всє(д)нєвны(й) (1642 *ЛС* 81); perdius, всєднєвни(й) (Там же, 307).

ВСЕДОБРОТЛИВЫЙ *прикм. (про Бога)* всеблагий: За..., ла́скою и зєзволє́нїємъ всєдобротли́вогѡ... Бг҃а, вєзва́ный и Інавгꙋрова́ный бꙋдꙋчи я на ст҃ый... // ...Прєсто́лъ, взѧ́лємъ то прє(д) сє́бє, и оуважа́лємъ я́кѡ напи́л'нєй, абы на нє́мъ знайдꙋючисѧ,... нє знайшо́л'сѧ бы́ти нєключи́мы(м) рабо́мъ и лꙋка́вы(м) До́мꙋ Б҃жогѡ строѣтєлємъ (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 1-1 зв.).

Див. ще **ВСЕДОБРЫЙ.**

ВСЕДОБРЫЙ *прикм.* Те саме, що **вседобротливий:** Всєдо́брый и прєдо́брый Бг҃ъ и тво́рєцъ на́шъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 175).

ВСЕДРУЖЕНЪ *прикм.* Який з усіма дружить: Памфі́лъ: Всѣ(м) ми́лы(и), всєдрꙋжє(н) (1627 *ЛБ* 226).

ВСЕДРЪЖИТЕЛЬ *див.* **ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ.**

ВСЕДУШНЕ *присл.* Те саме, що **вседушно:** Вы ся Павла святаго науцѣ и разуму духовному... во всем не толко сопротивляете, але еще вседушне и кгвалтовне (стлумити хотячи смиренную науку и простоту христову) борете (1608-1609 *Виш.Зач.* 206); А твоего латынскаго языка вседушне диявол любит (Там же, 220); Ди́вно ми што в то́мъ є́стъ, жє по таковы́хъ напомнєн'ѧхъ и обѣт'ницахъ, всєдꙋшнє до нєго прїйти, и сєбє ємꙋ ѡ(т)да́ти... и єгѡ само́го, а ѡпро́чъ єго ничо́го люби́ти нє хо́чємъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 40).

ВСЕДУШНО, ВСЕДУШЪНО *присл.* Всією душею: Не въбива́ти, но умрѣти за люде возлюби́л и своєго Христа вседу́шъно улюбил (к. XVI ст. *Укр.п.* 77); Иоанн русин, реченно Вышенский,... от Христа Спаса спасения алчет и вседушно молит (бл. 1610 *Виш. Посл. Лв. бр.* 232); шлѧхє́тный сєй Мꙋжъ всєдꙋшнѡ шꙋкан' бы́лъ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 16); Понꙋжда́юсѧ: Ква́плюсѧ, оусилꙋ́юсѧ,... оустрємлѧ́юсѧ всєдꙋшнѡ (1627 *ЛБ* 88).

Див. ще **ВСЕДУШНЕ.**

ВСЕДУШНЫЙ *прикм.* Щиросердний: Ты́м' спо́собомъ и дш҃а́ кото́раѧ ѡ(д)рє́кшисѧ свѣта, одного Г(с)да всєдꙋшнымъ шꙋка́н'ємъ в' пожада́ню ма́єтъ, а пра́цєю и стара́н'ємъ бє(з) прєста́н'кꙋ в' вѣрѣ надѣи єгѡ опєкива́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 37).

ВСЕДѢТЕЛНЫЙ *прикм.* Всесильний: ѡ(т)ложѣмъ ѡ(т) сєбє всѧкъ помыслъ сквєръныи всєдѣтєлноє лоукавъство (1489 *Чет.* 314 зв.).

ВСЕЖЖОНЬЄ *с.* Те саме, що **всесоженьє:** днѧ осмогѡ возмє пару синогорлицъ або голꙋбѧтъ и офѣрꙋєтъ сщ҃єнникъ одно за грѣхъ, а дрꙋгоє на всє(ж)жоньє и будє очищонъ ѡ(т) плынєньѧ насѣньѧ своєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.).

ВСЕЗАЄДНО *присл.* Однаково: Всєзаéдно, idempevidem (*Уж.* 1643, 50 зв.).

ВСЕЗМЕРЗШИЙСА *дієприкм. у знач. прикм.* Всюди замерзлий: Гóлоть,... Лѣдъ, сєрéнъ, ожелéдица, гололéдица: Всєзмéрзшааса водá на зємлй, áбо водá вы́ше зємлѣ помéрзшаа (1627 *ЛБ* 26).

ВЄЕИЗРЯДНѢЙШЫЙ *прикм.* Незвичайний, особливий: Потрéтє... блг҃о ч(с)тівѣ(и)шы(й), и блг҃олѣтія цє(р)ко(в)но(г) всєизря(д)нѣ(и)шы(й) любúтє(л) я(с)но в добродѣтєлє(х) сіяющы(и) прє(с)вѣ(т)лы(и) г҃ω(с)пода(р) (Львів, 1629 *ЛСБ* 1051, 2).

ВСЕКАТЕЛНЫЙ *прикм.* Який стосується страти. ◇ **мѣсто всекателнос** *див.* **МѢСТО[1].**

ВСЕКОЛѢННЫЙ *прикм.* Всеосяжний, всеохоплюючий: Памфíлъ: Всѣ(м) мúлы(и), всєдрѳ́же(н),... всєколѣнный (1627 *ЛБ* 226).

ВСЕКОНЕЧНО *присл.* Накінець, остаточно: потрéба тéжъ на всєконéчномъ ѡ(т)ложéнїш ѡ(т) вѣка сєгѡ очищенїа, котóрого єсли всєконéчнѡ прéнємóжность дóсыть оучине(н)а за грѣхи чл҃къ в' животѣ достѳ́пити нє мóглъ... нáмъ потóмкомъ... молúти... Ба, абы... простúлъ ємоу грѣхи (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 159); З тыхъ мѣръ и мы, всєконéчно сами(х) сєбє ѡфѣрѳ́имо Г(с)дѳ, и до вы(ш)помєнéны(х) дóбръ достѳплéна спѣшмоса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 195).

Див. ще **ВСЕКОНЕЧНѢ.**

ВСЕКОНЕЧНЫЙ *прикм.* Кінцевий, останній, остаточний: Понєвáжъ бовѣ(м) тѣло и дш҃а и дх҃ъ поспóлѳ грѣшúлы, потрéба тéжъ на всєконéчномъ ѡ(т)хожéнїи ѡ(т) вѣка сєгѡ очищенїа (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 159).

ВСЕКОНЕЧНѢ *присл.* Те саме, що **всеконéчно:** Вéсма: Всáчєски, всáко, всєконéчнѣ, всákимъ спóсобом', згóла, ѡ(т)нѳ́дъ (1627 *ЛБ* 15).

ВСЕКРАСНЫЙ *прикм.* Прекрасний: Всєкрáсное похвалéнїє мєнé съдєржúтъ, вúдачи доброчéснаго (!) пóчесть ѡ(т) всѣ(х) пріимѳ́ючи (Львів, 1591 *Просф.* 65); и хотa(ж) цр҃кóвъ всѣ(х) бл(с)вéны(х) дх҃о(в) днь стый тєпє(р) рáдостно ѡ(б)ходи(т), ѡсобли́вє єднáкъ того архáаггла всєкрáсного и чоудóвного, яко всѣхъ воєводы и кнажáти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 284 зв.).

ВСЕКРѢПОКЪ *прикм.* Дуже міцний: Пагкрáтїй: Всєкрѣпо(к), м(н). всѣми владѣа(и), или ѡдолѣвáа (1627 *ЛБ* 226).

ВСЕЛЕНАЯ *див.* **ВСЕЛЕННАЯ.**

ВСЕЛЕНИЄ, ВСЕЛѢНИЄ *с.* **1.** Поширення, панування: а то бы вш҃а мл(с)ть рачили вчинити длa своєго бг҃омолья и дш҃евного спсє(н)я памєтаючи свт҃оє писа(н)є єжє рєчє г(с)ди бл(с)ви и ѡсв҃ти любaщи(х) блг҃олѣпиє домѳ твоє(г) и мѣсто всєлєння славы твоя (Новогородок, 1547 *ЛСБ* 13).

2. Місце знаходження: ѡ(т)вещала ємѳ дв҃ца трепещющи видиши ли ст҃ыи што горо(д) сии вєликъ єстъ и всєлѣниє єго добро, а оц҃ь мои єсть и нє хочєть ѡтоити города сєго (1489 *Чет.* 82 зв.).

ВСЕЛЕННАЯ, ВСЕЛЕНАЯ, ВСЕЛЕННАА, ВСЕЛЕННАА, ВСЕЛЕНЪНАЯ, ВЪСЕЛЕНАА, ВЪСЕЛЕННАЯ *ж.* **1.** *(вся система світобудови)* всесвіт, вселенна: яко писмо мóви(т) боýйства о хѣ, котóрое є(ст) на(д) всѣ свѣта того́ филосóфїи, доро(ж)шєє, котóрое т'мѳ ѡ(т) всєлéн'ныа ѡ(т)гнáло (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 218); Прє(д)вѣчнaa м(д)рость Бжaa ѳстрóивши совєршéннѡ всю всєлéннѳю подслн҃éчнѳю, въ Єконóмїю, ál'бѡ завѣдовáн'є подалá єдинóмѳ чл҃кѳ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916).

2. *(земна куля з усім, що на ній є)* Земля, всесвіт: На(д)то боудє(т) проповѣдан'но єв(г)лїе цр(с)твїа по в'сєй въсєлєн'нѣй на свѣдоцьство всѣ(м) народо(м) (1556-1561 *ПЄ* 101 зв.); всєлéп'наa, ввє(с) свѣтъ (1596 *ЛЗ* 32); ѡ(т) розли́чного в'здыха́ньа гóлосωвъ и бóлѣзни нарóдωвъ ср(д)чный крúкъ и нєпостωáнный шоýмъ всю всєлéнною испóлнилъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 15 зв.); Уставляемъ вокупе всимъ вельможамъ и синъкглиту нашего цареcтва,... имети власть по всей вселенъней (Вільна, 1599 *Ант.* 549); А што(ж) сa оутаити нє могло, алє на вши(т)коу въсєлєною оу повѣстa(х) оувѣрєніе пришло (XVI ст. *УЄ Трост.* 45); А ижъ Петръ святый всей вселеннѣй апостолъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 51); и Гдь҃ въ ѡгни́ вúхра прїйдетъ... и всю всєлéнѳю пѳ́стѳ полóжитъ (Чернігів, 1646 *Перло* 142 зв.).

ВСЕЛЕННЫЙ *прикм.* Те саме, що **вселенский:** Wselennyi: Wselenski: powszechny: Oecumenicus (Жовква, 1641 *Dict.* 99).

ВСЕЛЕНСКИЙ, ВСЕЛЕНСКІЙ, ВСЕЛЕНСКЫЙ, ВСЕЛЕНСЬКИЙ, ВСЕЛЕНЪСКИЙ, ВСЕЛЕНЬСКИЙ, ВСЕЛЕНЬСКЇЙ, ВСЕЛЕНСКИ *прикм.* (*спільний для всіх церков*) вселенський: Папа Римский пишется вселенъскимъ, и опокою, и викариемъ Хрістовымъ (1582 *Посл. до лат.* 1123); Там бовѣм на оном вселенском позорищи пред Христом все станем и тогда скутком узрим, кто будет лучший — латыня ли или грѣки с Русью (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 161); Не только вселенскій непріятель, але и з нас самых повставши ложныє учителѣ, ухопленыє мудростію рымскою, отступленієм своим правовѣрнымъ христіаном одолѣти не могут (Львів, 1605-1606 *Перест.* 56); До того естъ католическая, то естъ вселенськая, не поединковая,... которая всихъ вѣрныхъ по вси часы въ собѣ замыкаетъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 181); пока́зꙋєтъ... єдиноста́йный... звы́чай... зажива́нѧ Бж(с)твє́нны(х) сєдми́ Та́инˀ... вєдлꙋгˀ чи́нꙋ... Црк҃ви с(т):... кото́раѧ якїй принѧла звы́чай ѡ(т) Х҃а Па́на, Ап(с)лѡ(в) ст҃ыхъ, Всєлє́нски(х)..., тако́вы(и)..., ѡ дѣйствїю и оужива́ню ѡ́ныхˀ съдє́ржи(т) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.); **вселенская церковъ** *див.* **ЦЕРКОВЪ; вселенский патриархъ** *див.* **ПАТРИАРХЪ; вселенский синодъ** *див.* **СИНОДЪ; вселенский соборъ** *див.* **СОБОРЪ; вселенский учитель** *див.* **УЧИТЕЛЬ.**

Див. ще **ВСЕЛЕННЫЙ.**

ВСЕЛИВАТИСЯ *дієсл. недок., перен.* (в кого) (*опановувати кого-небудь*) вселятися: всєливаєть бо сѧ в на(с) дх҃ъ ст҃ыи (1489 *Чет.* 214).

Див. ще **ВСЕЛИТИСЯ.**

ВСЕЛИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*помістити, розташувати кого-небудь для проживання чи перебування*) вселити: Въ жи́лища мѧ нб(с)наѧ съ ст҃ыми ти всєли, и вѣчныхъ бл҃гъ прича́стїємъ дш҃ꙋ мою възвєсєли (Дермань, 1604 *Нал.Кр.* 2).

2. *Перен.* (що) (*викликати певні почуття*) вселити: Инок, аще не отбѣгнет от человѣк и не вселится в пустыню, не толко не имѣет что притупити от добродѣтелей, але еще ни единое страсти не свободен и не имѣет мѣста, гдѣ добродѣтель вселити (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 241).

ВСЕЛИТИСЯ, ВСЕЛИТИСѦ, УСЕЛЕТИСЯ *дієсл. док.* **1.** (що, на що) (*приміститися, розташуватися для проживання*) вселитися, поселитися: ѳєамъ... ѡпѧ(т) дрѣвомъ кр(с)тиымъ в раи всєлисѧ (1489 *Чет.* 28 зв.); Изъ вѣровъ лишивъ Египетъ..., изъ вѣровъ... пришовъ Аврамъ и уселивъся на землю, помѣнену ему (XVI ст. *НЄ* 118); Инок, аще не отбѣгнет от человѣк и не вселится в пустыню, не толко не имѣет что притупити от добродѣтелей, але еще ни единое страсти не свободен (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 241); Гд҃и кто́ оби́таєтъ въ жилищи твоє́мъ: или кто вˀсєлитˀся въ Ст҃ꙋю Го́рꙋ твою́ (поч. XVII ст. *Пчела* 24); А Сампсѡ́нъ пошє́дши всєли́лсѧ при пото́кꙋ вˀ пєчє́рѣ скалы (серед. XVII ст. *Хрон.* 185 зв.).

2. *Перен.* (в що) (*поміститися, перенестися куди-небудь в уяві, думкою*) вселитися: Повˀста(н)тє ѡ(т) тако́го сноу заблужє́нѧ,... вˀстꙋпѣтє въ виногра(д) сїонˀскїй, всєлѣтєсѧ вˀ мѣста арома(т), събира́йтє бг҃оно́сны(х) кры́нъ цвѣты, нє мовˀтє(ж) ѡ(т)ц҃а ма́ємо авраа́ма (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227); По́стˀмѡ прє́тѡ, жєбы́сˀмѡ сѧ зась до Ра́ю вєєли́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 66);

(*опанувати кого-небудь*) вселитися: Всєли́лˀсѧ бовѣмъ вˀ живо́тъ Дѣви́чїй Б҃ъ сло́во, и нє ѡпали́лˀ о́гнь Бо(з)ства єгѡ́, чло́нкѡ(в) Дв҃чого тѣла (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 123 зв.); А вселилъ сѧ во живот преч(с)тои панни (I пол. XVII ст. *Рєз.* 173); Бєсм҃ртнои Жи́зни пода́тєлю, прїйди всєли́сѧ в на́съ (Чернігів, 1646 *Перло* 35).

Дув. ще **ВСЕЛИВАТИСѦ, ВСЕЛЯТИСЯ.**

ВСЕЛУКАВЫЙ *прикм.* Підступний, лукавий: але ку скуткови про завист и ненавист от вселукавого діавола пріити, тѣсенъ пут и жесток барзо (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528); Алє до скꙋ(т)кꙋ для за́висти и нєнави(с)ти ѡ(т) всєлꙋкаваго діаво́ла ѡ(т) злы(х) пріатєлєй... знищєня задво(р)ны(х) и сеймовы(х) пра(в) тє(р)пячи При(и)ти и рєчіи На свѣ(т) доскона́лє Показа(т)... трꙋ(д)но могꙋ(т) (Львів, 1609 *ЛСБ* 422).

ВСЕЛѢНИЄ *див.* **ВСЕЛЕНИЄ.**

ВСЕЛЮТНИЙ *прикм.* Недобрий, поганий, злий: Всєлютный. Ipsa malitia peior (1650 *ЛК* 437).

ВСЕЛЯТИСЯ, ВЪСЕЛЯТИСЯ *дієсл. недок.* Вселятися: ника́ко нє мо́гоу очїи мои(х) къ зрѣнїоу възве́сти коли ю(ж) свѣ(т) очїи мои(х) въ гро(б) въсєлѣє́тсѧ (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 16); Вселя́юся. Inhabito (1650 *ЛК* 437).

Див. ще **ВСЕЛИТИСЯ.**

ВСЕЛѦКИЙ *займ.* Всякий, всілякий, різний: мнє вє(л)цє ла(с)кавы Пановє Бра(т)ство здровлѧ доброго и всєлѧки(х)... потѣ(х) ѡ(т) г(с)а бг҃а в(ш) м(с)тя(м) жычимо (Устя, 1614 *ЛСБ* 450, 1).

Див. ще **ВШЕЛКИЙ, ВШЕЛЯКИЙ.**

ВСЕМЕРО *присл.* У сім разів, семикратно: И Оудѣли Вы́шнємꙋ з҆ того, што ѡ(т) нє́го маєш҆ а о́нъ тобѣ в҆сє́мєро бо́л҆шъ ѡ(т)дасть (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 91).

ВСЕМИЛОСЕРДНЫЙ *прикм.* Всемилостивий: Просѣмо всємилосє́рдного Бг҃а (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 782).

ВСЕМИЛОСТИВЫЙ *прикм. (про Бога)* всемилостивый: О всємл(с)тивая госпожє бц҃є мр҃іє, ты намъ лѣствица на нб҃о (1489 *Чет.* 19 зв.); а мл҃ила(с) до в҆сємл(с)тиваго Бг҃а з вєликою пи(л)нос҆тю и набж҃є(н)ство(м), абы єго ст҃аѧ мл(с)ть и(з)яви(л) єи ли(ч)боу ра(н) тѣла своєго ст҃го (XVI ст. *УЄ Трост.* 83); просѣмо... всємл҃(с)тивогѡ сꙋдїю Сп҃си́тєлѧ на́шогѡ Іи҃с Ха҃, абы дш҃ꙋ ѡ́ныѧ принѧ́лъ в҆ рꙋцѣ свои́ Бо́зскїи (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 946).

ВСЕМИРНЫЙ, ВСЕМИРЪНЫЙ, ВСЕМЇРНЫЙ, ВЪСЕМИРНЫЙ *прикм.* Всесвітній: посла(н) бы(ст) гаври(л) всємирноє повєдати сп(с)ніє (1489 *Чет.* 157 зв.); Нам жє прєславно яви́сѧ всєми́рнаѧ ра́дость, всєсвѣтлыхъ писа́нїй нєиз҃гланнаѧ сла́дость (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.); Аще бо хто верже камень на высоту, мняще небесную збива́ти красоту всемиръного солнца ясного свѣтила, на самого єго падет тая сила (к. XVI ст. *Укр.п.* 72); Рокꙋ тисє(ч)а шєстосотного мє(с)ца сє(н)тєбра д҃і дня на памє(т) всємїрного воздвижєнія чст҃на и животворѧща кр(с)та г(с)дня свята (1600 *УИ* 1911/2, 13); Ты же, костеле латынский,... дедичем вѣчным (помпы,... маестату и власти поземнаго начальства всемирного обладателя) именуешися (1608-1609 *Виш.Зач.* 229); Алє южъ сѧ ты нѣчо́мꙋ на сє́мъ свѣтѣ дѣючомꙋ́сѧ нє дивꙋ́єшъ, всеми́рный о́ный, лю́дскими очи́ма нѣко́ли нєви́дѣный ди́въ в҆ оутѣшномъ подивє́ню ма́ючи (Вільна, 1620 *См.Каз.* 7 зв.); Всеми́рный. Totius mundi (1650 *ЛК* 437).

ВСЕМОГУЧИЙ, ВСЕМОГУЧЇЙ, ВЪСЕМОГУЧИЙ *прикм.* (*про Бога, божу силу, ласку*) всемогутній, всесильний: Я присєгаю па(н)у бг҃у всємогꙋчомꙋ в тро(и)цы єдиному (1566 *ВЛС* 59); Писа(л) и присыла(л) до мєнє гєлията борухо(в)ского... панъ григорє(и) проскура... ѡповєдаючи ѡ то(м) и(ж)... за навєжє(н)ємъ пн҃а бг҃а всємогучого до(м) мо(и)... ѡгнємъ згорєлъ (Черкаси, 1589 *ЦНБ* II 23258, 1); Мисти́ріа, алболи Та́йны, сꙋтъ видо́мыє зна́ки... або́вѣмъ прє(з) оныє нєвиди́мо на дш҃ꙋ на́шꙋ, ла́скꙋ свою́ всємогꙋчїи бг҃ъ влива́єтъ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 1); а далєй... месъца светые Богу Въсемогучому посвецоные... зпрофановали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430);

у знач. ім.: Абовѣмъ ты самъ єдинъ мыслєй мои(х) скрытости вѣдаєшъ и всє самъ яко єдинъ всємогꙋчїи можєшъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 98); рє(к) слꙋха́чь по́вѣстєй бж҃їихъ: кото́рый видѣнїє всємогꙋчє(го) ви́дѣлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 144 зв.);

перен. всемогутній: Поты(м) та́къ замыкає(т): всємогоучи(и) мо́ви(т) рємєсни́къ ѡ́нъ мо́глъ бы з ни(х) якї́є рє́чи попра́вити: єдна(к) єдны рє́чи та(к) мо́вит доскона́лє, такъ штоу́чнє створи́лъ, жє ничо́го доскона́лшого нє мо́глъ оучинї́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 232 зв.).

Див. ще **ВСЕМОГУЩИЙ, ВШЕХМОГУЧИЙ.**

ВСЕМОГУЩИЙ, ВСЕМОГУЩЇЙ, ВСЕМОГУШЧИЙ, ВСЕХМОГУЩИЙ, ВСѢХМОГУЩИЙ *прикм.* Те саме, що **всемогучий:** яко малжонку мою милую, такъ дѣти и все маетности мои ...поручаю... въ опеку у оборону пану Богу всехмогущему (Літовиж, 1582 *АрхЮЗР* 7/I, 33); зємєнинъ г(с)дрски(и)... жалуючи и ѡповєдаючи са(м) ѡ(т) сєбє... ѡ то(м), иж... су(д)ичъ зємъски(и)... з многими слуга(ми)... своими... нє смотрєчи на пана бога всє(х)могущо(г)[о] // ... наєхавши... на имєнє жоны моєє... попалили (Житомир, 1584 *АЖМУ* 100-101); нєхай прїидєть в корабли ѡсъбливє на поустоє мѣсцє г(д)є ѡ(т)ходи(т) жє избавитє(л) нашь всємогоущїй (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 139); Я, Алєксѣй Мириловичъ... зєзнавамъ, ижъ зъ помочу

пана бога въ чєсть и хвалу богу всѣхмогущєму, храмъ змє (!) святый збудовали (Фольварок, 1606 *НЗУжг.* XIV, 225); пытаю тебѣ, в котором бы блудѣ... люди быти имѣли, коли прошением того дошли, иж бог всемогущий,... лутче крестит в словенском языку, а нежели в латынском (1608-1609 *Виш.Зач.* 217); Я... панъ Гневошъ... сознаваю ... симъ листомъ... свещенноиноку Герасиму..., на речъ нижей в... листе моемъ фунъдушовымъ описаную, ку чти и фале Бога всемогушчого... ему самому и од него по немъ наступуючимъ данымъ (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 434); Мно́гими Прєроґати́вами албо Го́дностѧми, Бг҃ъ Всємогꙋщїй ста́нъ Сщ҃єничєскїй, оушанова́л҄ и оучти́л҄ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 9); четве(р)тое слове(т)ся,... зе(м)ля запамяталая, бо тии дш҃и ко(т)ри(и) в пекло идутъ нѣґди не будетъ в нихъ памятаня, пре(д) цр҃е(м) всемогꙋщи(м) (серед. XVII ст. *Луц.* 526); Ажно бг҃ъ всємогꙋщи(и) здаривъ на(м) ѡ(т) твоєго ца(р)ского вєличєства посланцꙋвь (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. 12).

Див. ще **ВШЕХМОГУЧИЙ.**

ВСЕМОЦНЫЙ, ВСЕМОЦЕНЪ *прикм.* Всесильний: всєгды тотъ єсть с тобою какъ жєнє ѡ(т)лоучєнъ и ѡдиномыслєнъ всємоцєнъ с тобою (1489 *Чет.* 126 зв.); чита́ємъ, кото́рый абы лю́дꙋ ѡзнайми́лъ, ижъ мо́жєтъ бъ҃ оупа́докъ мѣста и цр҃кви валы и камѣнѧ ѡ(т)нови́ти и напра́ви́ти, яко то́й, кото́рый всємо(ц)ный єстъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 155);

у знач. ім. Нє посилкованѧ́ бовѣ(м) а́гг҃лъ всємо(ц)номоу дава́лъ: а́лє якъ бг҃у, слоужи́лъ в то(м) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 90).

Див. ще **ВСЕМОЩНЇЙ.**

ВСЕМОЩНЇЙ *прикм.* Те саме, що **всемоцный:** ѡ Бж҃є на́шъ крѣпкїй и всємо́щнїй, Ста́лєс҄сѧ на зємли якѡ нє́мощный (Чернігів, 1646 *Перло* 71 зв.).

ВСЕМУДРЫЙ *прикм.* Дуже мудрий, розумний, всезнаючий: Нє попро́жнꙋ бовѣмъ и нє з҄ трафꙋнкꙋ, то́є сѧ оузакони́ло, и Бж҃їєи Цр҃кви, ѡ(т) єгѡ́ Всєм(д)рыхъ Оучн҃икѡвъ прєда́ло, жєбы при стра́шныхъ Таємницахъ па́мѧть чини́лъ Ієрє́и (Київ, 1627 *Тр.* 38); В чом҄ всємꙋдрый Бг҃ъ доро́гꙋ оучини́лъ Жидѡ́м҄, здалє́ка приво́дѧчи и́хъ на Вѣрꙋ х(с҃)вꙋ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 239).

ВСЕНАРОДНЫЙ *прикм.* Всенародний: Гдє которы(и) з ва(с) єп(с)пъство ѡ(т) вышнєго зва́нїѧ, дарова́нїѧ и ѡсщ҃єнїѧ, и ѡ(т) всєнаро(д)наго избранїѧ гласа восприѧ(л) (1598 *Виш.Кн.* 280 зв.); Умыслъ теды и способъ для остатнего поратованя тых всенародных бѣд и потреб с порады... преложоных духовных наших ест такій (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 529); а по сꙋдѣ твоє́мъ стра́шномъ всєнаро́дномъ, о́нѡмъ,... трибуна́лѣ єнєра́лномъ, дарꙋ́й ємоу цр(с)твїє (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 170).

ВСЕНОЧНЫЙ *прикм.* (*який відбувається вночі*) цілонічний: Жи́лъ на́ свѣтѣ за Свѣтомъ, наоучи́лъ пости́ти. Дни свѧты́и... чє́стно обходи́ти. На всєно́чныхъ мл҃твахъ трва́ти На то дш҃ꙋ и Сєр(д)цє ѡ(т)далъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 8); Частокро́т҄ныи Ха҃ Збави́тєлѧ на́шєгѡ всєно́чныи, ажъ и до крва́вогѡ по́тꙋ по́движныи // моли́твы, былы ємꙋ я́кобы смє́рт҄ю Изстꙋплє́нїѧ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 15-15 зв.).

Див. ще **ВСЕНОЩНЫЙ.**

ВСЕНОЩНОЄ *с.* Всеношна: а бора(н) по и҃і аспръ штобы єстє вси(и) ты(и) рєчи покупи(ли) и ꙋчинили пра(з)ни(к) ꙋ цркви нашо(и) и всєно(щ)ноє (Ясси, 1565 *ЛСБ* 41); Тогожъ року декабря 5 дня... почали служити всенощное (поч. XVII ст. *КЛ* 83).

ВСЕНОЩНЫЙ *прикм.* (*цсл.* вьсєнощьныи) те саме, що **всеночный:** Артыкꙋлъ в҃і. Ѡ(т)мѣна всѣх ѡныхъ старожи́тных цєрємо́нїй цр҃ко(в)ных, то єстъ всєно́щных ѡ(т)пра́въ (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 28); Аґрипнїа, Бдє́нїє:... То́єстъ прє(з) цѣлꙋю но́чъ чꙋтьє, мл҃твы прє(з) всю но́чъ в҄ чꙋлости бє(з) спанѧ в҄ цр҃кви ѡ(т)право́ваныи. а вє́длꙋ(г) чи́нꙋ Цр҃ко́вного называ́є(т)сѧ, всєно́щноє Бдє́нїє (1627 *ЛБ* 172).

ВСЕОРУЖЕСТВО *с., перен.* (*про силу молитви*) всеозброєння: Нє за́вжды або́вѣмъ по́стити... лє́чъ на ко́ждо(м) мѣстцꙋ, и ко́ждогѡ ча́сꙋ, моли́твы я́ко найгарто́внѣ(и)шєє збро́ѣ и всєѡрꙋжєства, на вшєлѧкїѣ проти́вности, сна́днє, ла́твѡ, и присто́йнє зажи́ти мо́жє(м) (Київ, 1634 *МІКСВ* 313).

ВСЕПАЛЕНІЄ, ВСЕПАЛЕНЬЄ *с.* Жертвоприношення через спалення: Кто колвєкъ мєжи вами мꙋдрый єсть, нєхай придєтъ и чинитъ што

г(с)дь росказалъ: то єсть:... лєхтарь и лѧмпы: олтарь кажєньѧ и олтарь всєпалєньѧ, шаты Аарωнꙋ и сынωм' єгω (серед. XVII ст. *Хрон.* 112 зв.); нєхай бꙋдє офѣровать овцꙋ або козꙋ або парꙋ синогорлицъ або голꙋбѧтъ двоє г(с)дꙋ, одно за грѣхъ а дрꙋгоє на всєпалєніє (Там же, 115 зв.).

ВСЕПАЛНЫЙ *прикм.* Жертвоприношувальний через спалення: Бо єсли́жє нє пе́рвѣй за́б'єтъ и зако́лєтъ овцꙋ Сщ҃никъ, нє быва́єтъ со́лєна, ани на всєпа́лнꙋю офѣрꙋ Г(с)дꙋ прино́шєна (Вільна, 1627 *Дух.б.* 7).

ВСЕПОЖИРАЮЧИЙ *прикм.* (*який усе знищує*) нищівний, руйнівний: а на(д)то, во́лосы, кото́рыє соу́ть оу на́съ найсла́бшєє створє(н)є, и тыє тогды́ на(д) дїаме́н'тъ были мо(ц)нѣйшими, ижъ могли́ спроста́ти всєпожира́ючомоу по́ломєню (Острог, 1607 *Лѣк.* 23).

ВСЕПРЕПОДОБНѢЙШЇЙ, ВСЕПРЕПОДОБНЕЙШИЙ *прикм.* (*титул духовних осіб*) високопреподобний: Всепреподобнейшему въ іеромонасехъ господину Иосифу Ректору школъ..., ласка, покой и милосердіе отъ Христа Бога (Корсунь, 1625 *КМПМ* I, дод. 273); Ѡ(т) нєго́жє ты ω(т)чє всєпрєп(д)бнѣйшїй Пе́трє архімандри́тє Па́стырю Ч(с)тнѣйшїй Имѧ́ пріє́мъ (Київ, 1629 *На г. П. Мог.* 8 ненум).

ВСЕРЕДИНѢ, ВСЕРЕДИНЕ *присл.* **1.** (*у межах, в оточенні, у внутрішній частині*) всередині: Шпихълиръ гдє порохи а салитры ховають трєхъ сажонъ в сєрєдинє ωблєплєнъ глиною ꙋвєсь (1552 *ОКЗ* 33); два рубины по концах, а в середине диямент, в кронцу, што уколо идет короны (Володимир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 427); Вънꙋтръ: Внꙋтрѣ, всєрєди́нѣ (1627 *ЛБ* 21); Хіме́ра: Коза спе́рєдꙋ лє(в), а з'задꙋ змі́й, 1а всєрєди́нѣ Хі́мєра (Там же, 241).

2. (*на однаковій віддалі між предметами*) посередині: Замокъ ωстєръски(и) за днєпромъ а за дє(с)ною мєжи києва и чє(р)нигова ωтъ замъковъ тыхъ в сєрєдинє з обꙋ сторонъ по дєсѧти миль (1552 *ООЗ* - 1, 47); замо(к) ω(с)тръски(и) за днєпро(м) а за дє(с)ною мєжи Києва и чє(р)нигова ω(т) за(м)ко(в) ты(х) всєрєдинє з обоу сторо(н) по дєсєти ми(л) (Варшава, 1616 *ООЗ* - 2, 1).

ВСЕРОДНЫЙ, ВСЕРОДНИЙ *прикм.* **1.** Загальнолюдський, вселюдський: Ви́димо, по вєли́комъ, а всєро́дномъ го́лодѣ, на припроважє́нїє, з' далє́коѣ Нб(с)ноѣ крайны, жи́вности го́йнє всѣх' пєрєкорми́ти могꙋчоѣ, Кора́бл' оуро́блєный (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 753).

2. Всеплодючий, всеродючий: omnifer, всєро(д)ни(й) (1642 *ЛС* 291).

ВСЕСВЕТЫЙ *див.* **ВСЕСВЯТЫЙ.**

ВСЕСВѢТЛЫЙ *прикм.* **1.** Дуже ясний, світлий: нє во всєи бо зємли явиласѧ // всєсвѣтлая звєзда (1489 *Чет.* 120 зв.-121).

2. (*при титулуванні*) ясновельможний: Всєсла́вномꙋ і вєли́колѣпномꙋ, бл҃гочєсти́вомꙋ жє и правосла(в)номꙋ г(с)дрю и вл(д)цѣ остро(з)скомꙋ, воєво́дѣ кїєвскомꙋ, всєсвѣ(т)ломꙋ кн҃жа́ти васи́лію (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185).

3. Пресвітлий: Нам жє прєславно яви́сѧ всєми́рнаѧ ра́дость, всєсвѣтлыхъ писа́нїй нєиз҃гланнаѧ сла́дость (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.).

ВСЕСВЕТНЫЙ *прикм.* Всесвітній: Ѡкєа́нъ Всєсвѣтнєє мо́рє (1627 *ЛБ* 242).

ВСЕСВЯТѢЙШИЙ, ВСЕСВЯТѢЙШІЙ *прикм.* (*при титулуванні*) пресвітліший, найсвятіший: Роздѣлъ .ѕ҃. Замыкаючій в собѣ листы нѣкоторыє навєлєбнѣйшого, и всєс҃тѣйшого киръ мєлєтіа пєрє(д) тымъ алєксандрійского, а тєпєръ оужє Костантинопо(л)ско(г) патриархи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185); Блаженнѣйшій и всесвятѣйшій папа и патріарха... Киръ Мелетій, много иныхъ... книгъ написалъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 49); На што ровне тежъ зезволилъ и благословилъ Преосвященный Архіепископъ Кіевскій Галицкій и всея Россіи, благочестивый тогожъ Всесвятѣйшого Вселенского Патріарха Константинопольского послушный и подлеглый Митрополитъ Киръ Исаія Копинскій (Київ, 1631 *ОЛ* 19).

ВСЕСВѦТЫЙ, ВСЕСВЕТЫЙ, ВСЕСВЯТЫЙ *прикм.* (*про святого Духа*) пресвятий: Смирєниє нашє ω(т) благодати и дара и области всєсвєтного и живоначалъного дꙋха данъныя ω(т) спаса христа свєтымъ єго ꙋчєникомъ (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Ѡста́єтъсѧ тє́ды мбвити, жє дава́ніє дх҃о́вны(х) да́рωвъ, з' зєзволє́ніємъ Ѡц҃овски(м) и Сн҃о́вски(м) ста́лосѧ на Ст҃ы́хъ Ап(с)лωвъ, за доброво́лнымъ при́стіємъ само́го Всєс҃тго Дх҃а (Київ, 1619 *Гр.Сл.*

243); гдебы не // было отъ благочестивого епископа церкве албо олтаря посвященого, абы властію всесвятого и животворящаго Духа недостатки христіанскіе отъ зверхности нашое митрополитанское наполнялъ (Київ, 1623 *КМПМ* 1, дод. 266-267); чиновнє по стєпєнє(м), сщєносца, пѣвца, чєтца, по(д)диякона сотворило, и со призыванїє(м) всєстго и животворящаго дха, диякона блс(с)вило (Київ, 1627 *ЛСБ* 496).

ВСЕСИЛНИЙ *див.* **ВСЕСИЛНЫЙ.**

ВСЕСИЛНО *присл.* Всесильно: Хс снъ Ба жи́ва сро́дзє оумєрщвлє́нны(и), Якѡ мєртвє́ц҃ в҃ ка́мє(н)но(м) гро́бѣ положє́нны(и). Днѧ ны́нѣшнєго з҃ мєртвы(х) всєси́лно повста́є(т), Всѣх҃ сро́гих҃ нєпрїа́тєль сла́вно побѣжда́єт҃ (Львів, 1631 *Волк.* 24).

ВСЕСИЛНОСТЬ, ВЪСЕСИЛНОСТ *ж.* Всемогутність: ест тая въсесилност отцевскаа... потѣха великая на против креста и на против всѣхъ неприятелей Церкве Божеей, и во всѣхъ смутках тая ест утѣхою нашею (Вільна, 1600 *Katex.* 14); Нє є́стъ бо́вѣмъ то моцы члвчєѣ, ходи́ти по мо́рѳ, а́лє всєси́лности Бжєѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 443).

ВСЕСИЛНЫЙ, ВСЕСИЛНИЙ, ВСЕСИЛЬНЫЙ *прикм.* (*який має необмежену владу, силу, вплив*) всесильний, всемогутній: Вѣчныи и всеси́лныи бже всѧкоѧ блг(д)ти, Своимъ мл(с)рдїемъ блговоли намъ сєда́ти (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.); Бо́гъ всєси́лный... бо́гъ правди́вый, Заступникъ на́шъ пє́вный потѣшли́вый (Львів, 1591 *Просф.* 68); Добрую ма́єте вѣру и науку, и помощ божую, всесилную руку (к. XVI ст. *Укр.л.* 86); А претожъ розсуди собѣ кождый, от початки свѣта яко той старый... діаволъ єднаким способом своим през найстарших,... и мудрѣших становъ противъ всесильному и премудрому Богу воює́т (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); При добро(м) здравіи въсяки(х)... утѣ(х) ѡ(т) всєси(л)наго... бга полѳчити жєлаємо (Кам'янець, 1612 *ЛСБ* 436); Ты са́мъ Бже всеси́лный Нє дай дозна́тъ на́пасти, з҃ хрїстиа́нъ нико́мѳ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 18); Тѳю мы до́брѳю ста́лѳю, и нєявѣючѳсѧ з҃ ла́ски всєси(л)ного Бга ма́ючи, слѳшнє ща(с)ли́выми зва́тисѧ мо́жємо (Вільна, 1627 *Дух.б.* 5 зв.); Єсли ѡ то(м) змѣнку бѳдѳ(т) чинити в колѣ, яко(ж) за волею всєси(л)ного бга ѡ то(м) жа(д)нос змѣнки на сє(и)микѳ в галичѳ нє было (Путятинці, 1636 *ЛЄВ* 532); за твоє́ю всєси́л҃ною по́мо(ч)ю во́л҃нымъ ѡ(т) вшєла́кои нєсправєдли́вости... и ѡ(т) и́ншихъ зло́стїи быва́ю (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 8); omniualens, всєси(л)ни(й), всємогущи(й) (1642 *ЛС* 291); Ты всєси́лною вла́стїю твоє́гѡ Бж(с)тва, Сътвори́лъ єси́ Чи́ны Аггл҃скогѡ мнѡжєствá (Чернігів, 1646 *Перло* 70 зв.).

ВСЕСЛАВНЫЙ *прикм.* **1.** Прославлений, преславний: слово ѡ ѡ(т)кровѣнии стго оца архіппа пѳстынника и паламара всєславно(г) храма (1489 *Чет.* 6 зв.).

2. (*при титулуванні*) преславний: Всєсла́вномѳ і вєли́колѣпномѳ, блгочєсти́вомѳ жє и правосла(в)номѳ г(с)дрю и вл(д)цѣ остро(з)скомѳ, воєво́дѣ кіѣвскомѳ, всєсвѣ(т)ломѳ кнжа́ти васи́лію (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185).

ВСЕСОВЕРШЕННЫЙ *прикм.* Найдосконаліший, довершений: мы же вмѣщаем божество всесовершенное и богатѣйшее (бл. 1610 *Виш.Посл. Лв.бр.* 233).

ВСЕСОЖЕНЬЄ, ВСЕСОЖЖЕНЬЄ, ВСЕСОЖИЖЕНІЄ, ВСЕСЪЖЖЕНЇЄ *с.* Жертвоприношення через спалення: Чуешъ ли, жидовине, якое теперъ у васъ благословенство? где святая святыхъ, где кадило, где киотъ, где ручка, где скрижали, где всесожиженія? (1580 *Спис.* 2); И принє(с) пре(д) кіо́то(м) офѣрѳ всѣ(х) всєсъжже́нїй ми́рны(х) Гви (Київ, бл. 1619 *О обр.* 4); А коли сє выпо́лнѧтъ дни очище́нья єй, за сы́на а́бо за дочкѳ принєсє бара́нка ро́чногѡ на всєсоженье (серед. XVII ст. *Хрон.* 119 зв.); и оучини́ли посвѣче́нье олтаря́ през҃ о́смь днїи и офєрова́ли всєсо(ж)же́нья з вєсе́лїємъ (Там же, 481 зв.).

Див. ще **ВСЕЖЖОНЬЄ.**

ВСЕСТИ *див.* **ВСѢСТИ.**

ВСЕСЪВРЪШЕННѢ *присл.* Найдосконаліше: Ѡпа́снѡ: Пи́лнѡ, доскона́лє, стате́чнє, овшє́ки, всєсъвръше́ннѣ, с҃ пи́лностю, а́жъ доща́дѳ, а́жъ до дна, ѡпа́трнє, извѣстнє, ѡсторо́жнє (1627 *ЛБ* 152).

ВСЕСЪЖЖЕНЇЄ *див.* **ВСЕСОЖЕНЬЄ.**

ВСЕТВОРИТЕЛНЫЙ *прикм.* (*який здатний, спроможний все створити*) всемогутній: Чого(ж)

и бж̄є оухова(и),... ѭдолопоклонє́нїѧ. Кгды(ж) х̄с гд̄ь всѣхъ твóрецъ и ѡ(т)кѹпи́тель,... всє творѝтє(л)ныє рѹки свои́ простира́єть, нóги ѹмывати оученїком (Острог, 1587 *См.Кл.* 11 зв.); К томѹ єщє му(ж) и(з) жєною, котóрыхъ самъ бо(г) напєрєд' прозира́єтъ здале́ка, а потомъ словомъ свои(м) всєтворѝтєлны(м), чєрє(з) слу́ги цр̄ковныѣ злѹча́єть въ єдно тѣло (Там же, 14 зв.).

ВСЕУСЕРДНО *присл.* Ревно, щиро: Чего я и повторе всеусердно желаю (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73).

ВСЕХВАЛНЫЙ *прикм.* (*про апостолів*) всеславний: с помочоу бж̄ією... єсть дописана книга ст̄го и всєхвалнаго ап(с)ла і єв(г)листа мар'ка (1556-1561 *ПЄ* 198 зв.); В то врємѧ пришли прє(д) на(с)... граждане града Кома(р)на ѡ(т) вра(т) до вра(т) Липѧнє Боча(л)цы храма Ст̄ы(х) всєхва(л)ны(х) и вє(р)ховны(х) ап̄(с)лъ Пєтра и Павла (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); П‹рєтожъ› тєбє... читєлникѹ, до читанѧ книгъ намовлаю, кдыжъ ѡни... всєхвалны(х) ап(с)лъ ѡ наоукѹ и мл̄твѹ оумилєнно просѧтъ (Томашів, 1618 *ЗНТШ* LXXIV, 149); Дѣло жє твоє бѹди, оучи́тисѧ зако́на г(с̄)нѧ дн̄ь и нóщъ, и запóвѣдїй всєхва́лны(х) єгѡ ап(с)лъ (Львів, 1642 *Жел.П.* 1).

ВСЕХМОГУЩИЙ *див.* **ВСЕМОГУЩИЙ.**

ВСЕХМОЩНОСТЬ *ж.* Всесильність: всєхмо(ц)но(ст) бовѣ(м) бж̄ïа єксаминоуючи єсли́бы б̄ъ на(д) тыє ре́чи котóрыє ствóры(л) мóглъ лѣпшіє оучини́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 274).

ВСЕЧЕСТНЫЙ, ВСЕЧЕСНІЙ *прикм.* Найчесніший, найпочесніший: О блаженная купо, о всечестное братьство, о преславнѣйшая единости, кто тебѣ отлучается,... да будет проклят нынѣ и во будущий вѣк (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 169); Винѹ жє сємѹ подаде́... Всєче́стный Г(с̄)днъ отецъ Памвѡ Берѣында (Київ, 1628 *Дор.Поуч.* 520); при тыхъ зась всѣ побожніи и всечесніи Игуменове, честные Протопопове и Богобойныи Священницы и благоговѣнныи Старцы, и тежъ ихъ Милость Благородніи обыватели Воеводства Кіевского (Київ, 1631 *ОЛ* 19).

Див. ще **ВСЕЧЕСТНѢЙШІЙ.**

ВСЕЧЕСТНѢЙШІЙ *прикм.* Те саме, що **всечестный**: В Мл̄твахъ и Чтéніихъ, ѠЩ(т)чє Всєчєстнѣйшіи́, Понéжє бы́сть и́зъ мла́да до днéсь искѹснѣйшіи́: Прїатова́лъ єси Крєєтъ (!) кѹпно съ Лѹно́ю, Ѡ(т) блг̄оро́дїа ти въ симво́лъ обо́ю (Київ, 1623 *МІКСВ* 85).

ВСЕЧИСТЫЙ *прикм.* Морально чистий, ідеально чесний: Въсєцѣлъ, ый, всєсъвръше́нъ: Зѹпо́лный, всечи́стый (1627 *ЛБ* 22).

ВСЕШАРНИЙ *прикм.* ◇ **Всешарний камень** *див.* **КАМЕНЬ.**

ВСЕЩЕДРЫЙ *прикм.* Найщедріший: то(т) тєды погрєбъ нєвѣрію па́пы ри(м)скаго православнїи хр(с)тїанє оучинивши, оутвє(р)дѣтєсѧ стоѧти въ правосла(в)но(и) вѣрє мо(ц)но... и нє оубоитєсѧ... ры(м)ского па́пы гла́са, ни(ж) тръвожътєсѧ на вопль и выкрика(н)є єго, алє скоро на мл̄тву ко всеще(д)ромоу б̄ѹ // ...ѡбєр'нѣтєсѧ (1599 *Виш.Кн.* 220 зв.-221).

Див. ще **ВСЕЩЕДРѢЙШЫЙ.**

ВСЕЩЕДРѢЙШЫЙ *прикм.* Те саме, що **всещедрый**: Повторє блг̄овѣ(р)ны(и) и х(р)столюбѝвы(и) воєво(да) и го(с)пода(р)... зє(м)лѣ мо(л)да́(в)скоѣ всѣхъ прє(жд)нихъ всѧко прєсовє(р)ше(н)нѣишы(и) ктитѡ(р), и всещє́(д)рѣишы(и) в (с)ловєси(х) и дѣлєхъ, сѹщы(и) цє(р)квє лво(в)скоє благода́тєль (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 2).

ВСЕЯДЕЦЪ *ч.* (*той, хто все споживає*) усеїдний, *діал.* усеїда: omninorus, всєядецъ (1642 *ЛС* 291).

ВСИҐДЫ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСИДАТИ *див.* **ВСѢДАТИ.**

ВСИЛОВАТИ *див.* **УСИЛОВАТИ.**

ВСИЛСТВО *див.* **УСИЛСТВО.**

ВСИЛЬСТВО *див.* **УСИЛСТВО.**

ВСИСТИ *див.* **ВЄѢСТИ.**

ВСКАЗАНЄ, ВСКАЗАНЪЄ, ВЪСКАЗАНЪЄ, ВЪСКАЗАНЬС, УСКАЗАНЄ, УСКАЗАНЬЄ *с.* (*стп.* wskazanie) **1.** *(наказ вищих осіб, інстанцій)* розпорядження, повідомлення: И ку тому теж отец архимандритъ... нам то оповѣдил и жаловал, иж князь Богуш,... обе половици моцне кгвалтом держит и вживает аж до сих часов, през вырок и всказане князя Костентина его милости (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 23); а отъ такового суду не маеть ся нихто отъзывати до пановъ радъ, ани до

господаря, олижъ по въсказанью (1554 *РИБ* XXX, 263); естли же за усказаньемъ, або зъ знайденья копного, чили пакъ свовольне то вчинили? (Луцьк, 1564 *Ив.* 264); писаны(й) то(т) позо(в)... по ѹрожоного єго Мл(с) п҃на Алєкса(н)дра Пясєчи(н)ского, А то до всказа(н)я на Єго Мл(с)ти вины баниции и є(и) пѹбликацыи за нєдопущє(н)є чинє(н)я ѡ(т)правы в має(т)ности своє(и) мєстєчку пєсочинє (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4056, 146).

2. Винесення судового вироку: єго, дє(и) мл҃(с)ть кня(з)... выслуха(в)ши жалобы по(д)да(н)ны(х) єє мл҃(с)ти и ѡ(т)пори стороны, выроку и (в)сказа(н)я своєго нє вчини(л) (Луцьк, 1561 *ТУ* 93); тєды по (с)мє(р)ти єє поводовє тєпєрєшни(х) позваны(х)... до досы(т) ѹчинєня томѹ всємѹ а в нєдосы(т) ѹчинєню до всказаня на ни(х) вины баниции и єє публикации на тє(р)ми(н) ко(н)сє(р)ватъ воєво(д)ства бра(с)лавъского позво(м) припозвали (Київ, 1624 *ЦНБ* II 23267, 2); за тотъ учинокъ... припозываетъ на рокъ вышъ написаный, на которомъ,... абысь сталъ, всказаня и екъстендованя на тобе винъ правныхъ горловыхъ,... припатрилъ (Люблін, 1638 *АрхЮЗР* 3/I, 376); а в недосытъ учиненю тому декретови, судъ нинешъний земъский... тую справу на далъшую водъле права посполитого, то естъ на всказанъе на позваныхъ вины банниций... термин... заховуетъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 467); **всказанє на горло** — винесення судового вироку смертної кари: тые помененые чернъцы з брацства Луцкого,... злодия и здрайцу..., которого первей тыеж чернъцы, по всказаню на горло, окупити хотели, и тридцат золотых протестуючому, абы вызволилъ того злодия, давали (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* I/VI, 547).

Пор. **ВСКАЗАТИ.**

ВСКАЗАТИ, ВЪСКАЗАТИ, УСКАЗАТИ *дієсл. док.* **1.** (до кого) (*усно звернутися*) сказати: И кгды ее милость протестацыю чынила, въсказалъ до нее: же ся дармо протестуетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 927); На што всказалъ до мене: ижъ мелъ его выпустити (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 156); бра́тьѧ Іѡ́сифа всказа́ли до нєгѡ мо́вѧчи: оц҃ъ тво́й росказа́лъ на́мъ пєрєд҆ ты́мъ ни́жли оу́мєръ тєбє проси́ти, абы запамєта́лєсъ зло́гѡ оучи́нкѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 77 зв.).

2. (до кого, через кого що) Переказати, передати: кнѧзь Андрєй... нє хотѧчи тымъ души своєє ѡбтѧжати, самъ доброволнє ѡныхъ правъ своихъ ѡтстѹпилъ... и на ѡсобъномъ мєстцы ихъ положилъ и ѡстаточънѹю волю и ѹмыслъ свой кнѧзю Фєдорѹ... ѡповєдилъ и до нас чєрєзъ нєго ѹсказалъ (Краків, 1539 *AS* IV, 216); потомъ дє(и) панъ буча(ц)ски(и) вынѧвшы пя(т) кошу(л) вла(с)ны(х)... чєрє(з) мєнє до нєго посла(л) и всказалъ нєха(и) дє(и) мнє мои рєчы вє(р)ноути кажє(т) (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5 зв.); Не дармо прыпоминалемъ вышєй, яко ся патриарха зъ митрополитомъ обыходилъ... розгневавшыся за то, же ему суммы пенезей не послалъ, о которую былъ черезъ Тарнавского митрополита всказалъ и написалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 825).

3. (кому що) Наказати, дати розпорядження: А такъ я,... не видечи кгрунтовного сведецства на тыхъ бахурчиковъ, абы мели на духовенство каменемъ и чимъколвекъ метать, всказалъ есми, абы на томъ... отводъ, то есть присягу учинили (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 1/I, 267); И о томъ мужобойцы, не могучисе припытать, на търетей остатней гъромаде, всказалемъ дей имъ всимъ присягнуть (Луцьк, 1596 *Ив.* 281).

4. (що кому, в що, до чого, на кого, на кому, водле чого, до чого, від чого, через кого) Присудити, утвердити: а зѧтєм их... ѹсказали єсмо вѣно тєщи ихъ... ѡтложити (Луцьк, 1517 *AS* III, 113); И мы ѹсказали сыномъ Андрюшковым... тоє имѣнє... къ своєй рѹцѣ мѣти (Там же, 153); А так мы... отцу архимандрыту тыи земли... в держане до права мѣти всказали (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 25); и за многими кгвалты и шкоды нє малѹю сѹмѹ пєнѧзєй ємѹ на тобє ѹсказали и листъ свой сѹдовый на то ємѹ дали (Краків, 1538 *AS* IV, 138); тие вси земли, поля, дубровы и сеножати, поколе от пановъ Борзобогатых оказано и заведено было, им всказали и присудили (Бородчичі, 1553 *АрхЮЗР* 8/III, 18); того всего сумою водле шацунку статутового всказали и присудили есъмо за несътанъемъ... на въпадъ дъви тисячи пятъсотъ сорокъ копъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 62); а што сѧ дотычє(т) тоє(и) заруки... на на(с) въска-

заноє тро(х)со(т) копъ грошє(и)... на жада(н)є и(х) мл(с)ти пн҃овъ... то всє на(м) на вєчные часы ѡ(т)пусти(л) (Гоща, 1571 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1855, 24); кн҃зю... ку(р)пъскомѹ... на именъя(х) кн҃зя... ку(р)цєвича бѹлыжиныхъ бє(з) присягъ и нє на ѹпа(д) ѡ(д)но(ж) до ско(н)чє(н)я того права вскасали (Володимир, 1572 *ЖКК* III, 48); а (ш)тосє дотычє(т) сѹмы пн҃зє(и) ѡ(т) сѹдѹ ко(м)промиса(р)ского вскасано(и) на сє(ст)рє моє(и)... и вымѣнъя єє мєнє ѹвязано што до(с)таточънє(и) на ли(с)тє ко(м)промиса(р)скомъ доложоно (Осмиловичі, 1576 *ЖКК* I, 74); то ѹчинилъ єси и для того шкоды помєнєныє нагороди(т) которыє собє шацѹємъ або и(н)стикгато(р) // нашъ на дєсєть тисєчє(и) гривє(н) и томѹ акторѹ проти(в) тебє по(с)тѹповать што ширє(и) на рокѹ припало(м) дєкляровано бѹдєть (Вільна, 1580 *ЖКК* I, 190-191); А з стороны добръ пн҃у по(д)комороми всказаны(х) ѡбмову чинячи голыми словы мєнова(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); ѡ(з)на(и)муємъ вєлъмо(ж) ва(ш) и(ж) на ро(ч)ка(х) июлєвы(х) в року тєпєрє(ш)нємъ тысєча шє(ст)со(т) тры(д)ца(т) пято(м) сужоны(х) всказана и присужона є(ст) дє(к)рєтомъ судѹ нашо(г)... сума пн҃зє(и) сємъ тысєчє(и) и (д)вєстє золоты(х) по(л)ски(х) (Київ, 1635 *ЦДІАЛ* 181, 2, 129, 33); наказуетъ судъ нинешъний, абы позваные тую суму вышей менованую и навязку, декретомъ нинешънимъ въсказаные и присужоные... готовыми пинязъми одъдали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 467).

5. (на що і з спол. що) *(звернути увагу на що, визначити)* указати: Предъ которую то смертю, для взятя остатное ведомости и съ кимъ то покралъ и где подѣлъ, знову на квестию, для варияции повести его, всказали и мистрови въ руки отдали (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 461); Чє(т)вє(р)тая [причина] — статутъ єстъ выра(з)ны(и), жє кгды бы суду зє(м)ско(г)[о] была всказаная граница (Київ, 1643 *ДМВН* 246).

◇ **декретъ всказати** (на кого) — видати декрет: То́й тєды осва́чоный Собо́ръ, по ствержє́ню, Сє́мого Собо́рѹ и Лати́нскѹю є́рєсь достате́чнє // ѡказа́вши... тако́вый дєкрєтъ всказа́ли на ты́хъ, кото́рыи ва́жилиса прида́ти што́ оу вызна́ньє вѣры (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 222-223); **доводъ всказати** (кому) — доказати, довести: маючи дей при себе возного и сторону, тую шкоду ко всимъ селомъ Рожищскимъ, за невыходъ ихъ, приложила, осумовавши, я подлугъ менованя шкодъного, на шкоды его доводъ ему всказала (Луцьк, 1583 *Ив.* 277); ◇ **на горло всказати** — засудити на смерть: такъ єсмо нашли и сказали, иж Жєлєхъ во всємъ томъ... винным зосталъ и мы господар єго в томъ и за тотъ єго таковый ѹчинокъ на горло всказали (Вільна, 1565 *AS* VI, 295); Про то тые мужове... оного на горло, водлугъ права, всказали (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 461); **на пробу всказати** — піддати допиту, допитати: а за свєдєцство(м) и (з)наками пє(в)ными того яцка ю(ш)ка и нє(с)тєра на пробѹ є(с)мо всказали а где бы ѡни... на мѹцє бѹдѹчи поволали тєды и тые пробованы быти маю(т) (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 301).

Див. ще **ВСКАЗОВАТИ, ВСКАЗЫВАТИ.**

ВСКАЗОВАТИ, ВЪСКАЗОВАТИ, УСКАЗОВАТИ *діесл. недок.* **1.** (без додатка) *(усно звертатися)* говорити, казати: Ты́мъ ча́сомъ бра́тьа козла́ забы́вши, и сѹкню Ѡсифовѹ въ єгѡ крови оума́завши, посла́ли до о҃ца всказѹючи: позна́й е́сли то єсть сѹкна сы́на твоєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 61 зв.).

2. (через кого що) Переказувати, передавати: Мои мылыє пановє мєщанє льво(в)скиє што бы(х) мѣлъ до вм҃ писа(т) тєды ѹстнє чєрє(з) того посла(н)ца вм҃ ѹсказує хотячи бы(т) вашмо(с)тя(м) ѹ во всємъ помо(ч)нымъ (Дубно, 1599 *ЛСБ* 327).

3. (що кому, що) Присуджувати, утверджувати: Кгды жъ то жидъ показалъ и довелъ зранене свое шкодливое въ голове... и, водле привилевъ ихъ милости, имъ наданыхъ, в которыхъ пишетъ, абы имъ навезка была всказована шляхетская (Володимир, 1578 *АрхЮЗР* 6/I, 106); Также Епифаніа черница кровопролійцы и участника замордованя небожчика Тимоѳея... водлугъ его дѣлъ, всказуемо (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 219); прото су(д) нинє(ш)ни(и)... три рѹбъли грошє(и) лито(в)ски(х) поводови на по(з)ваномъ и вшєляки(х) добрахъ... всказѹєтъ и присужаєтъ (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 56 зв.); Прето, суд земъский володимерский, за... побитя и покаличеня их... чотыриста золотых

полских поводом на позваных, яко неоселых... въсказуетъ и присужаетъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 466).

4. (що на кого) *(звертати увагу на що)* вказувати: а, ижъ се позваные до караня на горле не становили, теды судъ нинешъній на нихъ вину инфамии въсказуетъ, и до публикации тое инъфамии поводови возъного трибуналского... прыдаетъ (Люблін, 1624 *АрхЮЗР* 3/I, 279); наказую, абы... з паны Тишами нє чинили по(д) винами, в правє посполитомъ ѡписаны(ми), которыє на по(з)ваны(х) зара(з) вскажую и на єкъзєкуцыю до суду належно(г)[о], ѡ(т)сылаю (Горошки, 1643 *ДМВН* 234); судъ... // такъжє и винѳ баниции выволанъя с панъствъ коронъны(х) и вєликого кня(з)тва // литовъсъкого за спротивєнєсе правѳ посъполитомѳ на ты(х) жє позъваныхъ въскаꙁѳетъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122-122 зв.).

Див. ще **ВСКАЗАТИ, ВСКАЗЫВАТИ.**

ВСКАЗЪ *ч.* **1.** Судовий вирок, рішення: проси(л)... кня(з)... ку(р)пъски(и)... абы(х)мо за нєста́(н)є(м) и нєпослѣшє(н)ствомъ кн҃зя дмитра бѳлыжины(м)... вєдлє... ѳфалы со(и)мѳ городє(н)ского поправы статѳтовоє а(р)тыкѳлѳ два(д)ца(т) сємого в то(м) заховали и вска(з) ѳчинили (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 41); а мы томѳ вскаꙁѳ бу(д) правы(и) або нє // правы(и)... ничи(м) николи спротивлѧти и боронитисѧ нє маєм) (Букойма, 1579 *ЛНБ* 5, II 4044, 52-52 зв.); а мы за ѡны(м) по(з)во(м) нє (з)биваючи по(з)ву и року и нє закладаючисѧ жадными причинами правными и нєпра(в)ными пєрє(д) судо(м) и ѳрѧдо(м) ко(ж)дымъ стати вскаꙁѳ судовому сє нє противити (1588 *ЛСБ* 98); я са(м) а по (м)нє ма(л)жо(н)ка и пото(м)ки моє... на пє(р)ши(м) року... станути маємо... Апєляци(и) нє попираючи протє(с)таци(и) нє заносєчи сѳдѳ ѡ (з)лы(и) вска(з) и (с)тороны ѡ (з)лы(и) пєрєво(д) права нє позываючи (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31).

2. Урядовий наказ, розпорядження: еще на себе подношу особную вину на вряд, которому бы ся спротивила и всказу его послушна не была (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 187); и до того южъ ся сталого скиненя Игнатіева и поднесеня Фотіева, подписалися, не для того якобы оный за всказомъ цесарскимъ на выгнаню, а сей на столици седѣти не моглъ, але... абы... межи тыми... столицами... сполечность зоставала (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 725).

ВСКАЗЫВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (до кого, през кого що) Те саме, що **всказовати** у 2 знач.: Помни сѧ добрє милостивый кнѧжє, жємъ вєликротъ до Вашєй Милости... писалом и прєз послы всказывалом, ѡповєдаючи Вашєи Милости, иж Стралковский из Макоским вєсполок были готовы... лєгкост Вашєй Милости нагородит (Белз, 1552 *AS* VI, 128).

2. (кому що) Те саме, що **всказовати** у 3 знач.: су(д) кожды(и), пєрє(д) которы(и), ся тая справа моя приточи(т),... ѡсобу пана Стрыжовского вмєсто ѡсобы моєє ничого на мєнє... нє зоставуючи и нє вкладаю(чи), а(ж) ѡстаточного стопня права, при(и)мовати и єму то всказывати має(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 144).

◇ **на горло всказывати** — засуджувати на смерть: за тот єго таковый ѳчинокъ на горло всказываємъ (Вільна, 1565 *AS* VI, 281).

Див. ще **ВСКАЗАТИ.**

ВСКАКОВАТИ *дієсл. недок.* (*біжучи, проникати в середину чого-небудь*) вбігати, вскакувати: и за(с), гдє ѳзако́нєно, яко є(с)ли ви́ди(т) овца пастыря ѡ(т) окраде́нїѧ дш҃єгѳбца, в ро́въ нєвѣрїѧ впа(д)ша; или во ѽгнь е́рєси вскочи(в)ша, или в водѣ прєлє(с)ти ѳтонѳти ѳмысли(в)ша, я́ко да и овца вслѣ(д) пастыря в ты́є погибє(л)ныє мѣста за ѡны(м) вскакѳє(т), и яв'ствє(н)но погибае(т) (1598 *Виш.Кн.* 282); Ѡвчаѧ коупѣ(л) всѣ впра́вдѣ хоро́бы лѣчи́ла, а́лє ты(м) спо́собо(м) жє самыє хо́рїє вскакивали пръвѣи в' ѡноую (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195); Єди́нъ ра(з) тєды в' при́повѣсти, Хто нє вхо́ди(т), повѣда, дв҃е́рми до дво́рѳ о́вчого, а́лє и́нѳды вска́кѳєтъ, то́тъ зло́дѣй є́стъ и збо́йца (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198); insilio, вскакую (1642 *ЛС* 239).

ВСКАРЖАТИСЯ *див.* **УСКАРЖАТИСЯ.**

ВСКВАПЛИВЫЙ *прикм.* (*стп.* skwapliwy) поспішливий, квапливий: вєли́каѧ мѳ(д)ро(ст) нє быти всквапли́вы(м) в справа(х) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 14).

ВСКИНУТИ *дієсл. док.* (на кого) Накинути: а коли пришóлъ илїѧ до нéгѡ, вскúнѹлъ на нéго свою гѹнкѹ, котóры(и) // зáразъ ѡпѹстúвши волы бѣжáлъ за илїéю (серед. XVII ст. *Хрон.* 312 зв.- 313).

ВСКИСНУТИ *дієсл. док.* **1.** *(стати кислим внаслідок бродіння)* скиснути: А взáли лю́дє мѹкѹ прє(д) въскиснéиѧ тѣстѹ ихъ, первѣй нѣ(м) вскúсло тѣсто ихъ, и в'вѧзáвши в' шáты вложúли на рáмена свои (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 270).

2. *Перен.* Змінитися: Прúстои(т) бóвѣмъ нáмъ всѣ(м) до конца вскúснѹти, и прємѣнúтисѧ в' Бо(з)скїи рѣчи мóви(т) бó ажъ вскúснетъ всé, тó єстъ розмѣситъсѧ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 259).

ВСКЛАДАНЇЄ *с.* (чого) Покладення: Рѹкоположéнїе, алболи в' складáнїе (!) рѹкъ архїерéйскихъ в' посвѧщéнїю свѧщéнника (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 15 зв.).

Пор. **ВСКЛАДАТИ.**

ВСКЛАДАТИ, ВСКЛАДАТЬ *дієсл. недок.* (що на кого) *(розміщати що-небудь на кому, на чому)* класти: нє є(ст) прорк҃ъ бєзь // оучтивости, єд'но въ власти своєй и в родинѣ своєй... и нє могль тоу з'намєнїа жа(д)ного оучинити, тлъко мало на нємоц'ны(х) в'ск(л)адаль роукы и исцѣлиль и(х) (1556-1561 *ПЄ* 146 зв.-147); Всѧкій обѣтъ который офѣрѹю(т) г(с)дѹ без' кваса и мєдѹ чинєнна будєтъ из солію. Пєрвости толкѡ тыхъ рєчій бѹдєтє офѣровать и дари, алє на олтарь нє вскладаютъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 115); вылáньє крóви ихъ инѧли в'складáть на Авимєлєха брáта ихъ (Там же, 180 зв.);

(на що) розміщати, розкладати (на чому): а они на лодѣ в'складаю(т) сѣти свои (1556-1561 *ПЄ* 130 зв.);

(в що) вставляти, додавати: такиє... свєдєцъства голыє на сторону єсмо ѡ(т)ложи(в)ши выроко(м) наши(м) г(с)дрски(м) ѡны(х) жидо(в)... во(л)ными єсмо вчини(ли) вскладаючи єще мєновитє в сє(с) на(ш) ли(ст) таки(и) варуно(к) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 61).

◇ **клятву вскладати** *див.* **КЛЯТВА.**

Див. ще **ВСКЛАДОВАТИ.**

ВСКЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* (на що) Класти: в'сє ш'то бы коли повидѣли ва(м) абы єстє стєрєгли... алє по(д)лоугь и(х) оучин'ковь нє чинѣтє бо повѣдаю(т), а нє чинѧ(т). навѧзоую(т) бо бєрємєна тѧж'каа, а // нєзноситєл'наа и в'складоують на плєчи чл(с)кыи (1556-1561 *ПЄ* 97-97 зв.).

Див. ще **ВСКЛАДАТИ.**

ВСКОКЪ, ВЪСКОКЪ *присл.* Швидко, прудко, негайно: а другихъ килка гуфовъ заразъ до Колодезей и до Губина въ'скокъ пославши, тамъ великие збытки, кгвалты починили (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 226); Востóчнїи ѡ(т)ци ...бѣгли в'скóкъ до цéсара палєолóкга даючи́ зиáти, прóсѧчи о ратоу́нокъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 50); Янє принеси яринѹ твоємѹ братѹ и постара(и)сѧ абы иншоє было готово рыхло вскокъ (к. XVI ст. *Розм.* 11); Прєзъ пóлє до ста(д) своúхъ що вскóкъ сѧ мáючи, В пищáлки вéсєло собѣ загравáючи (Львів, 1616 *Бер.В.* 76); абїе: оужé, зáразъ, внéтъ, скóро, вскóкъ, ры́хлѡ, прѹдкѡ (1627 *ЛБ* 5).

ВСКОРЕНИТИ *дієсл. док., перен.* (що в кого) Вкоренити: дїáволъ ѡ то сѧ бо(л)шей стáраєт, абы в нáсъ ѡ(т)чаѧ(н)ныє оу́мыслы вскорєни́лъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 34).

ВСКОРМИТИСЯ *дієсл. док.* Вирости, вихователися: Іерусалимскій патрїярха... дръжачи въ благословенствѣ своемъ... вси оные святые мѣстца, на которыхъ... Господь откупене наше справовалъ ...гдѣ ся родилъ, гдѣ ся вскормилъ (1603 *Пит.* 9).

ВСКОРѢ, ВОСКОРИ, ВОСКОРѢ, ВЪСКОРЕ, ВЪСКОРИ, ВЪСКОРѢ *присл.* Швидко, скоро: захария въскорє ко а҃ннє ѡ(т)вєща(л) (1489 *Чет.* 79 зв.); Прийде убо сия снопреходящая жизнь, въскорѣ, прийде (1588-1596 *Виш.Кн.* 141); Не якъ бог владѣєт, человѣк бо тлѣнъный, слава и вѣк єго въскорѣ отмѣнъный (к. XVI ст. *Укр.п.* 72); а(з) сєго ѡ(т) ѕсє(р)диа жєлаю да бы(м) воскорѣ ра(с)сѹди(л)ся з вами (Львів, 1607 *ЛСБ* 408); Крóвъ Хв҃а в'скóрѣ дш҃ѹ оукрѣпля́є(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 210); Богъ вѣсть, каковъ конецъ твой будетъ, аще воскорѣ не обратишися и насъ хотѣніемъ постигнеши (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12); Вы внєзаáпѹ пѡлки бѣсѡвскїи поразúли и Въскóрѣ тѣхъ по(д) нѡзѣ свѡи́ полѡжили (Чернігів, 1646 *Перло* 46); блг҃одатию хв҃ою молитвами... ми(р) имамы по сємѹ помощию б҃жиєю в совє(р)шє(н)ство

прити и ѳтвє(р)дитися сє(и)мамъ во скорѣ приходящи(м) ѡжидаємъ (Київ, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 32).

ВСКОЧИТИ, УСКОЧИТИ *дієсл. док.* **1.** *(біжучи, проникнути в середину чого-небудь)* вбігти, вскочити: пото(м) з луко(в) на мєнє стрєлати каза(л), ажє(м), дє(и);... чєрє(з) пло(т) ув огоро(д) вскочи(л) (Луцьк, 1563 *ТУ* 102); Пото(м), вскочивши в сєни, взялъ и пограби(л)... боты новыє сафъяновыє (Житомир, 1584 *АЖМУ* 97); и вы́рвалсѧ з роу(к) агг҃ло́вы(х), і оускочи(л) дб раю (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 99 зв.); А Аранъ бра́тъ єгѡ Лѳ́товъ ѡц҃ъ жа́лѳючи свои(х) бг҃овъ и вскочи́лъ в҃ божни́цѣ и хотѣлъ рєтова(т) оныхъ болва́новъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 20);

(у воду, море, вогонь та ін.) стрибнути, вскочити: ѡн жє... оускочилъ нагъ въ єзєро (1489 *Чет.* 145 зв.); пєтрь коли оуслышаль иже г҃ь єсть єпєн҃дито(м) ѡпоясалсѧ ...бо быль нагь и оускочи(л) в морє (1556-1561 *ПЄ* 439 зв.); по порож(д)є́нїю, і выводина(х) жи́довки мѳсѧ(т) ѳскочи́ти в҃ зимнѳю во́дѳ, бо бы(л) найбо(л)шїй моро(з) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 95); алєкса́ндє(р) макєдо́нскый... з кона́ зсѣдши пръвѣй са(м) в снѣгъ вско́чилъ оуторовалъ доро́гоу (поч. XVII ст. *Проп.р.* 19); Мартинїан҃ Сты(и)... в҃скочилъ въ о́гнь, и вши́тко тѣло своє ѡпалилъ (поч. XVII ст. *Пчела* 28); са́мєсь тогѡ хотѣлъ... са́мъ єси оуско́чивъ в҃ мо́рє гєє(н)скоє // кѳпа́тисѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 157 зв.-158); Вскочивши в҃ іерданъ прєдъ ц҃рємъ пєрєправили поромъ, абы пєрєвєзли домъ цр(с)кїй (серед. XVII ст. *Хрон.* 272 зв.); *Образно:* и за(с), где ѳзаконє́но, яко є(с)ли ви́ди(т) овца пастыря... во ѡгнь є́рєси вскочи(в)ша ...вслѣ(д) пастыря в тыє погибє(л)ныє мѣста за ѡны(м) вскакѳє(т) (1598 *Виш.Кн.* 282);

(біжучи, зупинитися в гурті людей) скочити, раптово опинитися: а самъ дєй заразомъ зъ мєчємъ добытымъ промєжкѳ нихъ ѳскочивши, яко пѧных людєй посѣчи, а потомсѧмъ — повєдаєть — ѳгамовалъ (Луцьк, 1564 *AS* VI, 240); а ст҃ій пе́тръ, порва́вши(с) зо сноу оускочи́ль мєжи ны(х) з мєчо(м) и оухо́пиль за́ грѳди слѳгоу (XVI ст. *УЄ* № 29519, 243); и тако́и зажи́вши штоу́кы в҃скочилъ мєжи нєпрїа́тєлскїє кошѣ, где нєзна́чнє на кр(с)тѣ бы́лъ приби́тый (поч. XVII ст. *Проп.р.* 162 зв.).

2. *(стрибком піднятися куди-небудь)* вискочити, вилізти: Już znáiu hde sie bisowá Juhá byłá: Bo w lísie ná wielikuiu sosnu wskoczyłá (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 3 зв.).

3. *Перен. (швидко досягти якого-небудь звання)* вискочити: Видиши ли, госпоже Домникие, як пан Юрко не вѣсть нашего слѣда, по чину и степени к богу приводящего, але зараз на верховный христов степень вскочил и в гордость мнѣния... впал (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 189).

ВСКРЕСИТИ *дієсл. док., перен.* (що) *(надати чому-небудь попереднього вигляду)* відновити: По зє́стю єго з҃ свѣта, Дрѳка́рню вскрєсити, И прєз выдава́иьє книгъ Ц҃рковъ оукраси́ти (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); А пото(м) ѡколо Ро́кѳ а҃та по Х҃ѣ, на за́хо(д)ны(х) сторона(х). якъ иныи, єрєси, єдины старыи вскрєси́ли, а дрѳгїи но́выи вщали (Київ, бл. 1619 *О обр.* 34); з **мертвыхъ вскресити** — відновитися, відродитися: Тєпє(р)... прє нєзна́ємость и нєѳмѣстность язы́ка Слове(н)ского мнѡги(х)... ма́ло потрє́бє(н) и нєпожи́точє(н) ста́вшисѧ, зно́вѳ пєрєложє(н)ємъ єго на язы(к) на(ш) про́стый Рѳскїй, якобы з мє́ртвы(х) вскре́шо(н) (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 6).

Див. ще **ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ, ВОСКРЕШАТИ, ВСКРЕШАТИ.**

ВСКРЕШАТИ *дієсл. недок.* (кого) Воскрешати: тогды прина́ли вла́дзѳ нѣлкѳю и ла́скѳ дѳхо́внѳю, а́лє нє жє́бы мє́ртвыхъ вскрєша́ти, и чѳда чини́ти, а́лє што́ грѣхи ѡ(т)пѳща́ти (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 240); такїи, хо́чъбы зна́ки, чини́л҃, мє́ртвыхъ в҃скрєша́лъ, а поко́рнои и оунижо́нои, дш҃и бы нє мѣлъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 151).

Див. ще **ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ, ВОСКРЕШАТИ, ВСКРЕСИТИ.**

ВСКУРАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wskórać) (що, чим) *(одержати користь з чого-небудь)* скористати (з чого), добитися (чого): Понєва́жъ котрыє пръвѣй позамѣтова(л) былъ сѣти злы́и а оупо́рныи архиєрєй: тєды ни(ч) нє вскоура́лъ, и порб҃жнє зоста́ли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 94 зв.); прикладомъ невѣрныхъ жидовъ въ Лвовѣ, невѣрный и каменосердечный твердошиины народ, будучи отверъже-

ныи от лица Божеа, ратунок своим отвсюду подали, и вскурали противко отцом езуитомъ, не дали взяти школы собѣ (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528); И такою своею окрутною и нехристіанскою проповѣдію идучи, гды видѣли, же и тымъ не вскурали, але имъ оны суровѣй на людъ... наступовали, тимъ ся они барзѣй ними брыдили (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1065).

ВСЛАВИТИ, ВЪСЛАВИТИ *дієсл. док.* (чим через кого, кого) *(зробити кого-, що-небудь славетним, відомим)* прославити: Зъ презрѣнья Вседержителя Бога, любви братій моихъ... будучи преложонымъ на семъ светомъ мѣсцу, которое и святыхъ мощами и презъ нихъ чудами вславлено есть(!), и кромъ всякого прекословіа, ажъ по сесь часъ непремѣнно сіаетъ (Київ, 1628 *КМПМ* I, дод. 301); Отчє... вслáвъ Сна своєго, абы и Снъ твой тєбє вслáвилъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 311); А колй одержймъ цр(с)тво нашє, въслáвимо тебє и вѣсь народъ твóй (серед. XVII ст. *Хрон.* 493 зв.).

Див. ще **ВСЛАВЯТИ.**

ВСЛАВИТИСА *дієсл. док.* (чим для кого) *(стати відомим, славетним)* прославитися: Що Королéвичъ Тєба(н)скій злоты(м) влосо(м) справилъ Тóжъ ты Фéбє Патрóномъ: бо(с) сѧ длѧ ни(х) вслáви(л) (Київ, 1632 *Евх.* 303).

Див. ще **ВСЛАВЛАТИСА.**

ВСЛАВЯТИ *дієсл. недок.* (кого) (*робити відомим, славетним*) прославляти: Его милость, панъ староста, тому умоцованому отца владыки Луцкого мовилъ, абы того попа его такъ не вславлялъ, бо и онъ немало // ведаеть на отца владыку Луцкого (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 312-313).

Див. ще **ВСЛАВИТИ.**

ВСЛАВАТИСА *дієсл. док.* (чим) *(ставати відомим, славетним)* прославлятися: Якожъ тóтъ Стыи Храмъ Гдысѧ почáлъ чѫдами вславáти, поты(м) иншїи побóжныи людє, мнóгими коштóвными бѫдóвлами приѡздóбили (Київ, 1631 *Син.Тр.* 815).

Див. ще **ВСЛАВИТИСЯ.**

ВСЛУГОВАТИ *дієсл. недок.* (кому) *(бути корисним)* послуговувати: Всѣхъ Твбрєцъ, ѡвожъ и тóи Цéркви... постáвилъ Іѡáнна, Єрéѧ свящéнна, абы ѡвцáми єго, Побóжнє керовáлъ... сѫмнéна многогрѣшныхъ, чистилъ свѧтобливє, всѣмъ выбрáнымъ Бжїимъ, вслѫговалъ зычливє (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 14).

ВСЛУХЪ *присл.* Вголос: Любители божии радости примаите А по всеи вселеннои вслу(х) ѡповѣдаите (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 108).

ВСЛЫШАТИ *див.* **УСЛЫШАТИ.**

ВСЛѢДЪ[1], ВЪСЛѢДЪ *присл. (у сполученні з прийм.* **за**) (*безпосередньо за ким-, чим-небудь*) вслід, слідом: И пристоупивъши оученици єго к нємоу, просили єго рєкоучи ѡ(т)пусти єи бо крычи(т) вслѣ(д) ходѧчи за нами (1556-1561 *ПЄ* 70 зв.); О што дей они того жъ часу въ следъ за нимъ до Ощова ехали (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 6/I, 40); кгды вслѣдъ за ними ядовїтыє тоурци наствпи(в)ши, страшнымъ шоумомъ свѣтъ загльшáли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 33); И коли свои овéчки выпровáдитъ, перє(д) нúми хóдитъ, и овéчки за ни(м) вслѣдъ хóдѧтъ, бо вѣдаютъ гóлосъ его (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198); Повѣдáютъ жє Рáдость вслѣдъ за смвтко(м) хóдитъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3); **вслѣдъ ити** — наслідувати (що): Якая вєликая поражка и дє(с)пєктъ немалы(и), По(т)ка(л) ѡны(х) мєщано(в) которыи пнъскои хвалы. Стерєгли з вєликою ѡхотою в слѣдъ за нею идвчы (1636 *Лям. о пр.* 3 зв.).

ВСЛѢДЪ[2], ВСЛѢД *прийм.* **I.** *(з род.) (виражає об'єктні відношення, вказує на особу або предмет, на які спрямована дія)* вслід (кому), за (ким): Ѡныи пакъ жоны шєдши вслѣд єго. которіи былї с нúми прíшли ѡ(т) галúлеи (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 84); впослѣ(д) пришо(л) ми до рв(к) ли(ст) до пна дмúтра прасо(в)ского вслѣ(д) єго писаны(и) (Дубно, 1596 *ЛСБ* 299, 1 зв.); А Пи(н)ского в пє(р)во(м) житїю нє знале(м), але по ннѣшнє(м) показує(т)сѧ што и то(т) я(к) и дрвгиє... нє вслѣд Х(с)а, но вслѣ(д) свѣта сєго пє(л)гримацію, всѣ вы(ш)рєче(н)ныє, трвдѧ(т) (1598 *Виш.Кн.* 275); Прáвдивє зайстє Ап(с)лскій сéй Мвжъ шóлъ вслѣдъ Ха, троáкѡємв на вѣрнвю єгѡ слвжбв ѡбовѧзáвши (Вільна, 1620 *См.Каз.* 18 зв.); А вáсъ вслѣдъ менє ити примвшáю (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 120); пѣснь птáха óнагѡ тáкъ бываєтъ члвкв кождóмв вдáчна, ижь коли єгѡ заслы́шитъ рóзвмв

ѡ(т)хо́дитъ и вслѣдъ єгѡ по́ты идєтъ ажь си сто́митъ и оумира́єтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.).

II. *(з дав.) (виражає об'єктні відношення, вказує на особу, на яку спрямована дія)* вслід (кому), за (ким): "Аще бо, — рече, — кто хощет вслѣд менѣ ити, да отвержется себѣ и возмет крест свой и послѣдует ми" (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 238).

ВСМАКЪ *присл.* (*радо, з задоволенням*) всмак: па́нъ збави́тє(л)... //...понєва́жъ зайстє чл҃ко(м) бы(л), тєды прирожєнѧ чл҃чєє в то(м) показꙋєтъ, жє нє всма́къ поды́ймоу́єтъ см҃рть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 88 зв.-89).

ВСМИРАТИ *дієсл. недок.* (що чим) Утихомирювати, заспокоювати: Що чи́ниш' ѡ проклѧтый, ѡ нєвѣрный ро́дє, Котрїйсь спри́крил' жиючи в' нб҃(с)ной свобо́дє. Що чи́ниш' чи́мъ прагнє́ньє Па́нскоє всмира́єш' (Львів, 1631 *Волк.* 17).

ВСМѦТКУ *присл.* Некруто, рідко: галъбонꙋ(м) по ла(т)... галба(н) прїа(т) три золо(т)ники въ яицѣ смѣшєнь варєно(м) в смѧ(т)кꙋ (XVI ст. *Травн.* 232 зв.).

ВСОВѢТОВАТИ *дієсл. док.* Навчити (кого), підказати, порадити (кому): Юж то мꙋсит такъ быти, якъ Бг҃ъ всовѣтова(л) (I пол. XVII ст. *Рєз.* 179).

ВСПАКЪ, ВЪСПАКЪ *присл.* (*стп.* wspak) **1.** *(у протилежному напрямку)* назад: а вєджє то єщє болший дивъ, жє тыє, которыє были познали дорогꙋ правды, вєрнꙋлсѧ ѡ(т) прєданыѧ имъ// ст҃ыѧ заповѣди, лѣпшє было имъ нє познати, анѣжли познавши въспакъ обєрнꙋтисѧ (Острог. 1587 *См.Кл.* 18 зв.-19); Є(д)на(к) жє тꙋ(т) яко ст҃ыи Дамаскинъ мовитъ, вспакъ идꙋтъ тыє рѣки (Вільна, 1620 *См.Каз.* 20); Въспѧ́тъ: Наза́дъ, вспа́къ (1627 *ЛБ* 23); Здается намъ, же то трудна барзо речь водамъ вспакъ пойти (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 11); Вспакъ, netro (*Уж.* 1643, 49).

2. *(зовсім інакше)* навпаки, навиворіт: тоу запра́вды мꙋшꙋ мо́вити, жє нє пр(о)рци, анѣ аг҃глѡвє ...нє згажа́ютсѧ мєжи собо́ю, алє арїєвы єрєси лю́дє... яко лѣтєра́цы, кото́рїи в'спакъ писмо́ бж҃іє выворочаютъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 44 зв.); Мо́витъ бо́вѣмъ, Рє́чи кото́рыи налє́жа(т) прєисто́тномꙋ Бо(з)ствꙋ рожє́ню, нє оборочаю(т)сѧ вспа(к) єди(н) кꙋ дрꙋго́мꙋ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 207).

ВСПАМѦТАТИ, ВСПОМѦТАТИ *дієсл. док.* (що, на що) Пригадати, згадати (що, про що): и пов'торє коурь запѣль и в'спомѧталь пєтрь ѡноє то слово (1556-1561 *ПЄ* 191); Вс'памѧтайтє якь єсть вамь повїдѣль коли єщє быль въ галїлєи (Там же, 330 зв.); в'спамѧта́й... на при́повѣсть богатого и ла́зара (Острог, 1607 *Лѣк.* 37); а́лє послѣ того гро́бꙋ... в'спамѧта́й нєоумира́ючїє ѡныє чє(р)ви (Там же, 37).

ВСПАНЯЛЕ, ВСПАНѢЛЕ, ВСПАНѦЛЕ *присл.* (*стп.* wspaniale) величаво, урочисто: Въ лѣпотꙋ. и Въ рѧснотꙋ изѧщнѣє: Присто́йнє, слꙋшнє, на́йлѣпшє. Послѣдова́тєлнѣ, (вспанѧ́лє), го́днє, справєдли́вє, з' пови́нности, я́кѡ слꙋшности приналєжи́тъ (1627 *ЛБ* 20); Ща(с)тє котороє ѡ(т) многи(х) вѣрны(х) пожада(н)ноє, дѣло цє(р)квє такъ вспанялє выставлєноє ѡ(т) ва(с) посвящєниє по прєданию цє(р)ковному а по повєлєнию святѣ(и)шого всєлє(н)ского патриарха в совє(р)шєниє привєсти (Путятинці, 1630 *ЛСБ* 511, 1); Пасха а пасха, тужъ а тужъ, всѣ спѣваючи: И зъ звитяжства ту, вспанѣле выкрикаючи (Львів, 1630 *Траг.п.* 175).

ВСПАНЯЛОСТЬ *ж.* (*стп.* wspaniałość) величавість: Збываетъ еднакъ повѣсти на слова овыи, надъ апостолы вывышшилъ его, то естъ, ижъ Петръ апостолъ... въ своемъ апостолствѣ былъ надъ иныхъ апостоловъ, ревностью и вспанялостью ума, а не владзею болшею вывышшоный (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 452).

ВСПАНЯЛЫЙ, ВСПАНѦЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wspaniały) величавий, величний; *(про дім — ще)* розкішний, пишний: ходѣмъ пановє мои... тоє мѣсто є(ст) ѡздобноє и достатнєє ѡвожъ ꙋлицы ѡхандожныи и бꙋдинки ѡздобныи ѡвожъ костєлъ пєнкнє збꙋдованый вспанялы(и) костєлъ святы(и) (к. XVI ст. *Розм.* 48); Княжа Острозское Василій Константиновичъ...// урода Гекторова... постава вспанялая; мужъ обычаевъ царскихъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1135-1136); Зна́єтъ ѡ марсобы́стрыхъ южъ Єврѡ́па цно́тахъ Замоискихъ Фєбоѧ́сны(х) зна́єт' ѡ Клєинотахъ. Ты́ що в' Зѡ́ни ѡд'лє́глой на́ Гєрбъ ѡказа́лый По́изри, якъ то́тъ, позна́єшъ, До́мъ за́вшє в'спанѧ́лы(и) (Київ, 1631 *Зем.Зам.* тит. зв.); Нє з' слѡ́въ вынє́слыхъ и вспанѧ́лыхъ; а́лє з'

досцвѣдчéнѧ пóзнáна бывáетъ мúлость (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3).

ВСПАРТЄ, ВСПАРТЬЄ, ВЪСПАРТЄ *с.* (*стп.* wsparcie) **1.** *(те, на чому що-небудь базується)* опора: И тое то православіе справуетъ намъ у Бога, же ся намъ Панъ... милосерднымъ...// ставитъ: поневажъ церковъ столпомъ и въспартемъ... есть (Єгипет, 1602 *Діал.* 51-52).

2. *(те, що допомагає позитивному ходу справи, благополучному її завершенню)* підтримка; допомога: за котóрого пóмо(ч)ю и вѣспа(р)тьемъ, прóстымъ и немы́лнымъ бѣгомъ до нб(с)нои прúстани покóѧ, до мѣста цр(с)тва прéйти може(т) (Вільна, 1627 *Дух.б.* 348); панъ Якгодзинъски(и)... на вспа(р)тє справы... важилъ (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 240).

Див. ще **ВСПЕРТЬЄ.**

ВСПАЧИТИСѦ *дієсл. док.* (*стп.* wspaczyć się) повернутися назад, відвернутися: Нехáйсѧ вспачáтъ ихъ рáды, нєхáйсѧ встыдáютъ я́внє, котры́и знищéнѧ нáше рáди вúдѧтъ марнє (Львів, 1591 *Просф.* 66).

ВСПЕВАНЬЄ *с.* Співи: далъ б҃гъ ємманови сыновъ д҃і и три дочки. Вси под... рѳ́кою оц҃а ихъ роздѣлєны были кѳ́ вспєванью вѣ цєркви г(с)днéй на цимбалєхъ на псалтырѧхъ и на гѳ́слєхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 285 зв.).

ВСПЕРТИ, ВСПЕРЕТИ *дієсл. док.* (*стп.* wesprzeć) (чим) підтримати (кого чим): Естъ то злосливымъ людемъ присвоито на жадную ся речъ не оглядати, нѣ на повинность людзкости, нѣ на страхъ Божій, тогды, гды въ злости вступуючи, // злостью злость всперети усилуютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 757-758); и онъ тéжъ до наѳ́ки живота пѳ́стынногѡ выхóдитъ, óногѡ мл҃твами, якъ орѳ́жемъ намоцнѣйшимъ вспéртый, до скажéньѧ твéржъ шатáнскихъ (Київ, 1627 *Тр.* 555).

Пор. **ВСПИРАТИ, ВСПИРАТИСѦ.**

ВСПЕРТИСЯ *дієсл. док.* (*стп.* wesprzeć się) *(мати основою щось)* спертися (на що): Отступникове... голыи // слова надаремне ширятъ, которіи жадной ваги мѣти не могутъ, поневажъ, чимъ бы ся всперли, не маютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 724-725).

ВСПЕРТЬЄ *с.* Те саме, що **вспартє** у 2 знач.: Што ся зась аргументовъ на вспертье своего имъ плоннаго зданья приводитися отъ нихъ звыклыхъ дотычетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 362).

ВСПИНАТИСѦ *дієсл. недок.* (на що) Тягнутися (до чого) прагнути (чого): тéжъ клєбани, хотáсѧ вѣспинáю(т) нє бáрзо вы́соко, звлаща нє шлáхтичи сѣдáю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 196 зв.); Вѣ тóйжє спóсобъ и кáждый нúжшєѣ кондúцїѣ чл҃къ нєхáйсѧ на собѣ нерóвный станъ нєвспинáетъ: алє, вéдлѳгъ посполúтогѡ прислóвѧ, кáждый своéю нєхáйсѧ мѣритъ пáдю (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 2 зв.).

ВСПИНИТИ *дієсл. док.* (без додатка) *(примусити не робити чогось)* спинити, стримати: о єслú и са(м) Цáръ корóнѳ нóсѧчїй а нєгóднє пристѳпáетъ, вспинú и заборони, бо(л)шѳю ты на(д) нéго мáєшъ влáдзѳ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 301).

ВСПИРАТИ, ВСПѢРАТИ, ВЪСПИРАТИ, УСПИРАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wspierać) (кого, що, в чому, чим) *(допомагати, сприяти комусь у чомусь бути чимсь, однодумцем з ким-небудь у чомусь)* підпирати: а тымъ Єго Милости нє маєт ѳспирати, ижбы мєл мовити напротив Єго Милости, што Єго Милост бѳ́дєт который пожиток мєти с того нашого сєлища (Острог, 1514 *AS* III, 113); Ты́є слова нє бáчѳ абы што дѣєпúсового прéдъсѧ взѧ(т)ѧ вспирáли, того мы нє примо, што хризосто(м) мóвитъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 113 зв.); кирилъ... ѡ твоéй тєжъ лю́дскости повѣдѣлъ чоловѣка бы́ти тѧ нє нєоучóного, и котóрый єпúскопства сáнъ вѣспирати дóсыть оучтúвє мóглъ бысь былъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 7); и хто(ж) помагáєт; хто вѣ та(к) знáчно(м) тѧжáрѳ Іс҃а вспирáетъ (Львів, 1631 *Волк.* 13 зв.); тыежъ помененые принцыпалове..., умыслне при посеженю о сєкте бридловой ариянъской мову всчали, оной розными блюзнерскими аръкгуменътами въспираючи (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787); Вѣ вѣчныхъ и дочáсныхъ вѣ всѣхъ згóла помы́слностахъ, любáщагѡ Бг҃ъ вѣспрáєтъ чл҃ка (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

Див. ще **ВСПЕРТИ, ВСПЕРТИСЯ.**

ВСПИРАТИСЕ, УСПИРАТИСА *дієсл. недок.* (проти чого) *(чинити опір певним діям)* впиратися (кому, чому): а єстлибы тот, хтобы... против того листѳ нашого-бы сѧ ѳспирал, тот маєть пєрво заплатити на замок господарьский (Острог, 1514

AS III, 113); цр҃ь оногѡ кнѧжа кото́рого сє рꙋки вспира́лъ поста́вилъ оу бра́мы (серед. XVII ст. *Хрон.* 327).

ВСПЛЫНУТИ *дієсл.док.* (*стп.* wspłynąć) *(піднятися на поверхню з глибини води)* виплинути: а онъ ємꙋ мѣстцє оуказа́лъ: оутѧ́лъ те́ды де́рєво, и впꙋсти́лъ та́мъ, и всплы́нꙋло жєлѣзо (серед. XVII ст. *Хрон.* 328).

Див. ще **ВСПЛЫТИ.**

ВСПЛЫТИ *дієсл. док. (піднятися на поверхню з глибини води)* виплисти: И є́сли когѡ́ в'ки́нє(ш) в' мо́рє, частокро́ть быва́єтъ, ижъ занꙋрєный и занє́сєный посро́дъ мо́рѧ, вода́ми осы́панъ и нєвиди́м' быва́єтъ; а по сто́пнѧхъ вхо́дѧчїй, зно́вꙋ вы́рнꙋти, в'сплы́ти и на бе́рєгъ вы́йти пра́гнєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 330).

Див. ще **ВСПЛЫНУТИ.**

ВСПОВЕДАТИ *дієсл. недок.* (що) Розповідати, розказувати: опять душа съ великою жалостію ко Христу говорить, всповедуючи свои пригоды (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53).

ВСПОКОИТИ *див.* **УСПОКОИТИ.**

ВСПОМАГАНЄ, ВСПОМАГАНЬЄ, ВСПОМОГАНЄ *с. (те, на чому що-небудь базується)* опора (кому, для кого): Ми́лостыню ѡбфи́тє чини потрєбоу́ючим', абы́сь ми́лость собѣ позыска́лъ ѡ(т) того кото́рый є(ст) На(д) всѣми кра́лє(м). набожє́н'ство бовѣ(м) єст' правди́воє, оубо́ги(х) в'спомага́ньє (Острог, 1614 *Тест.* 158);

(те, що допомагає існуванню чого-небудь) підтримка: слꙋхи таковыє на(с) доходя(т) тꙋ(т)жє яко быстє в(ш) м(л) и(н)ны(х) ктиторо(в) до вспомаганя тоєи новосозданои цр҃кви прїимовали (Кам'янець, 1612 *ЛСБ* 499); отъ християнъ обѣтницу мѣлемъ на вспомогане тое жь звонницы (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 408).

ВСПОМАГАТИ, ВСПОМОГАТИ, ВСПОМОГАТЬ, ВЪСПОМАГАТИ *дієсл. недок.* (кого, кому, чим і без додатка) Допомагати: обецуемъ... свой противъ нимъ уделаный поступокъ моцне утъвержать и вшелякимъ коштомъ подпирать и вспомогать будемъ (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 531); Але и Жидове маютъ писмо светое; але ихъ то не вспомогаетъ и овшемъ ихъ осуждаетъ и потопляетъ (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1101); Та(к) єго ст҃оую мл҃(с)ть збили, змордовали, и(ж) колибы бзь҃тво єго ст҃оє нє въспомагало чл҃чєньствоу тоу(ж) бы моусѣ(л) см҃рть имѣти на мѣсци (XVI ст. *УЄ Трост.* 59); ты єстєсь болши(и) самъ сєбє вспомага(и) (к. XVI ст. *Розм.* 12 зв.); и поминки сꙋббо́тнико(в) чита́ючи закꙋпꙋютъ слꙋжбы Бж҃їи въ Црк҃ва(х) ст҃ыхъ: ѡфіры, и ѳимїа́ны приносѧчи, и ялмꙋжнами за дш҃и оумє(р)шихъ ни́щи(х) въспомагаютъ (поч. XVII ст. *Пчела* 13); А я и потомкове мои... наступников его маемъ и повинни будемъ ховати ничого вечне от манастыра того не отимуючи, и овшем множити и вспомогати маемъ (Четвертня, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 478); Гды́бы кото́рый за́цный... чл҃къ де́ржанъ бы́лъ в' вѧзє(н)ю... и ижъ ма́єт' бы́ти вєли́кимъ, и гойнє могꙋчимъ нагороди́ти ты́мъ, кото́рыи в' єго́ потрє́бѣ ли́тость на(д) ни́м' мѣли, и добродѣйствы сво́ими вспомага́ли, и на́... вызволє(н)є єгѡ́ по́мочъ скꙋтє́чнꙋю дава́ли (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 164); Та́къ Прп(д)бїє твоє, пєчалови́тым' ѡбмышлѧва(н)ємъ, абы Сынѡ́вє Правосла́вныи, длѧ нєдоста́ткꙋ Єкзємплѧрѡ(в) нє голоднѣли, в'ча́снє вспомога́ти промышлѧва́є(т) (Київ, 1648 *МІКСВ* 347).

Див. ще **ВСПОМОЧИ.**

ВСПОМАГАТИСЕ *дієсл. недок.* (від кого) Одержувати допомогу: Нє єсть на́шого Ры́мского Па́пєжа, нє єсть, та́къ вєли́каѧ вєльмо́жность, абы оустра́шити мє́ла... бра́тъ нш҃ъ ѡ(н) єст'... а в' спра́вє, и в' пра́ци спо́лъ слꙋжи́тєль. Бра́тъ засє́, кото́рый сє ѡ(д) бра́та в'спомага́єть, яко сє в'припове́стѧхъ Соломо́новыхъ найдꙋ́єть (Єв'є або Вільна, п.1616 *Прич. отех.* 16).

ВСПОМЕНАТИ *див.* **ВСПОМИНАТИ.**

ВСПОМЕНУТИ *див.* **ВСПОМИНУТИ.**

ВСПОМЕНУТИСЯ *дієсл. док.* Згадатися: мы зъ ласки нашое королевъское, на прозбу ихъ и причины вышей помененое, учинилисмы и поднесеня помененого, того, которое ся вышей вспоменуло, выволаня ихъ помкнулисмы и помыкамы до шести мѣсецей (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 1/I, 192).

Див. ще **ВСПОМИНАТИСЯ, ВСПОМНѢТИСѦ.**

ВСПОМИНАНЄ, ВСПОМИНАНЇЄ, ВСПОМИНАНЬЄ *с.* Поминання: А та́къ образы Хв҃ъ,

Бг҃ородичинъ, и Ст҃ыхъ всѣ(х) нє сѵ҆тъ балвана́ми: кгды́жъ на хва́лѵ҆ Б҃жѵ҆ю и на по́чєсть... и к҃ вспомина́ню... быва́ютъ выставла́ны (Київ, бл. 1619 *О обр.* 25); И бѵ҆дє носи́лъ Аарѡ́нъ имєна́ и́хъ прєд Г(с)дємъ на обо́хъ рамєна́хъ дла вспомина́нья, оучини́шъ тє́жъ и ча́шки, и два ланцѵ҆шки з начи́стшогѡ зо́лота (серед. XVII ст. *Хрон.* 105);

(на що) пам'ять (про що): Брата часъ коротъкы(и) єсть... которыи ѵ҆жываютъ того свѣта, такъ акобы нє ѵ҆живали, бо минаєть ѡбразъ свѣта того то єсть пожыточноє розмысланіє, и вспоминаніє на смєрть и на короткост н҃нѣшного часѵ҆ (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171 зв.).

Див. ще **ВОСПОМИНАНИЄ, ВСПОМНЕНЄ.**

Пор. **ВСПОМИНАТИ.**

ВСПОМИНАТИ, ВСПОМЕНАТИ, УСПОМИНАТИ *дієсл. недок.* (кого, що, на кого, на що, о кім, о чім) *(відновлювати, відтворювати в пам'яті)* згадувати, споминати; *(зберігати в пам'яті)* пам'ятати: ѡнъ ку твоє(и) мл҃(с)ти з листо(м) и вижо(м) вра҆довы(м) из сторонами вспоминаючи посыла(л) абы тво҆ мл҃(с)ть то(т) ста(в)... роскопати вєлила (Кременець, 1564 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1954, 39); Тамъ же, при погребе тела... не для жадное учтивости телу... але абы и тамъ, въ зборе тамъ, который ся, съ повинности своее хрестиянское, кождый оплакивати греховъ своихъ, вспоминаючи, ижъ такий же // долгъ заплатитъ, зъедутъ, было фалено и велбено имя Бога моего (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/I, 22-23); Не вспоминаю местца, на которомъ свое соборыще и (тые) суды несправедливые строили (Вільна, 1599 *Ант.* 531); Илє що єстъ ра́достного, тоу вспомина́ю: Ащо́бы до́ взрѵ҆ше́на жа́лю, опѵ҆ща́ю (Львів, 1616 *Бер.В.* 82); Оувы́ мнѣ, кгды то в҃споминаю, тогда ми сєръцє на́полы ѡ(т) жа́лю оумира́єтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 57); Те́ды те́жъ и Россі́а Пє́тра Сагаидачного Пода́сть лю́дє(м), в҃ памятко҃ вѣко҃ пото́(м)ного // Абы єго́ Послѵ҆гы Крва́выи всѣ зна́ли, И пре́дъ На́роды го́днє єго вспомина́ли (Київ, 1622 *Сак.В.* 48-48 зв.); Ахъ мнѣ, широце о томъ и вспоминати: И до жалю, жалю собѣ придавати (Львів, 1630 *Траг.п.* 167); и таки(х) подо́бны(х) ре́чи(и) си́ла;... то ты(л)ко я в҃споминати и ѡпи́совати бѵ҆дѵ҆ (серед. XVII ст. *Кас.* 38 зв.);

(побіжно споминати кого-, що-небудь при якійсь нагоді) згадувати, називати: Хри(с)тѵ҆са пн҃а римянє погани (нє вспоминаючи жидо(в) лотро(в) ѡсло(м) назива(ли) (1582 *Кр.Стр.* 12 зв.); а по(д)нєсшися ѵ҆ высокоѵ҆миє... во чтєния(х) в молєния(х) и во пє(р)вы(х) мєнє єп(с)кпа своєго нє вспоминаєшь (Львів, 1591 *ЛСБ* 164); жа́дноє сна́ть пра́во та(к) мнѡ́го па́сѡвъ в҃ конститѵ҆ціахъ, яко она, нє єстъ в҃споми́нано и оутвє́ржєно (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 27); Абовѣмъ... божественніи апостоли Петръ и Павелъ въ канонѣхъ своихъ о памяти усопшихъ написали, але о таковомъ змышленномъ чистцу нигдѣ не вспоминаютъ (1603 *Пит.* 59); Стефанъ абовѣмъ св. на збориску образоборцовъ... не едного толко біскупа Римского вспоминаетъ, але и другихъ патріарховъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 564); дошло мене ведати , ижъ... учинена протестация... от Яна Резановича, который... и мене в тои протестации вспоминаетъ (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 580); Пи́смо сто́є на роз'майтыхъ мє́ст'цах' д҃. такіє грѣхи́ вспоминаєть: Доброво(л)ноє мѵ҆жєбо(и)ство, содо́мі́а, оутиснєніє // оубо́гихъ и сиро(т), робо́тниковъ' нана́ты(х) в҃ заплатє ѡшѵ҆ка(н)є (Львів, 1645 *О тайн.* 57-58);

(примушувати когось згадати кого,- що-небудь) нагадувати: А ѡ(т)правѵ҆ючи Б҃ж(с): Литѵ҆ргію тогды́ Найбарзѣй вспомина́й Оусо́пши(х) Кре́вны(х) (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 204); приказуемъ тежъ и вспоминаемъ духовною властію честнымъ братіямъ инокомъ... //...абы з онымъ, яко з отлучонымъ, жадное сполечности и общованя не мѣли (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 217-218);

(пригадувати кому-небудь щось сказане чи зроблене) згадувати (що), нагадувати (про що): ти(ж), шкоды которыѣ сѣ стали с обѵ҆двѵ҆ сторѡ(н), женныи и браныи, бѵ҆(д) ко҃лко были, вєликіи и тѣжкіи,... абы ѡ(д)на сторо́на дрѵ҆гои стороне нє ѵ҆споминали (Каменець, 1510 *Cost.DB* 456); Подъ часъ незгоды ихъ дѣялося, всего того не годится и вспоминати, бо и уморено все тое и кассовано естъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 744).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМИНАТИСѦ *дієсл. недок. (приходити на пам'ять)* згадуватися: ѡна в ма(л)жєнствє з вм҃... болшє(и) мєшка(т)и нє можєть: которыє причины ту(т) тєпє(р)... нє вспоминаю(т)сѧ (Луцьк, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 34); списа́тєль кни́ги Іоа́нн҄... Ієромона́хъ, сн҃ꙋ Софро́нїю приписа́л҄, ємꙋ титꙋлъ пєрєнє́сл҄, бовѣм҄ тєжъ и онъ з҄ ни́мъ странствова́лъ, // писа́лъ, и ча́стѡ в҄спомина́єт҄сѧ в҄ кни́зѣ сє́й (Київ, 1628 *Лим.* 3-4 ненум.).

Див. ще **ВСПОМЕНУТИСЯ, ВСПОМНѢТИСѦ.**

ВСПОМИНУТИ, ВСПОМЕНУТИ, ВЪСПОМЕНУТИ *дієсл. док.* (кого, що і без додатка) *(відновити в пам'яті)* пригадати, згадати (кого, що, про що): гдѣжъ я, взявши милостивого Бога створителя въ сердце свое и вспоминувши на суетное сегосвѣтное мѣшканье... дала есьми сѣножать Рогатинскую... и на вѣчность записую... митрополиту Кіевскому (Городок, 1559 *АЮЗР* I, 147); А вспомєноу́вши, воспрѧнѣтє ѡчꙋтѣтєсѧ, оузна́йтєсѧ, пока́йтєсѧ, припадѣтє, со слєза́ми и рыда́нїємъ и воздыха́ньми ко... бг҃ꙋ (Острог, 1598 *Отп.КО* 17 зв.); Прото тежъ и самъ Филялетъ, якобы (только) на блазенъство // въспоменувши тотъ листъ, братъщикомъ даный, самъ же (его) заразомъ отступилъ (Вільна, 1599 *Ант.* 829-831); А кгды его с плачомъ малжонка протестуючегосе словы лагодными,... просила, теды онъ малъжонку протестуючогосе словы непрыстойными, которых тут и въспоменути не годитъсе, лъжыл, сромотылъ (Луцьк, 1647 *АрхЮЗР* 1/VI, 842); такъже процесъ до тое скрутении точачийсе тамъ зоставалъ, а протестуючого вси мунименъта,... которые колвекъ можетъ въспоменути... наданые Косътюкови Федоровичови (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 236);

(побіжно споминути що-небудь при якійсь нагоді) згадати, назвати: Далей Ѳилялетъ, на тойже каръте, поведаетъ, ижъ въ шкрыпте сынодовомъ вспоменено, же митрополитъ зъ своими товарышми владиками... противъ листовънымъ обетницамъ своимъ выкрочыли (Вільна, 1599 *Ант.* 515).

Див ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМНЕНЄ, ВСПОМНѢНЄ, ВСПОМЪНЕНЪЄ *с.* Поминання: А та(к) вспомнє(н)є Прѣвого Никє́йскоє, зара́зъ та́мъ // и вто́рого Кѡнстантинопо́лского почита́нїє и замкнє́нїє было, и єстъ (Київ, бл.1619 *Аз.В.* 122-123);

(те, що відтворене, збережене в пам'яті) спогад: Нн҃ѣшнаѧ Н(д)лѧ Ст҃аѧ, кончаю́чи запꙋстъ, роско(ш)ныхъ потравъ, тє́лєсныхъ покармовъ... приводитъ намъ на па́мѧтъ... в҄спомнѣнѧ ѡстаточны(х) рѣчїй (поч. XVII ст. *Пчела* 22 зв.);

(те, що назване, згадане у якомусь тексті) згадка: а теперъ дошла мене ведомость, же тотже неприятель мой Григорей Балабанъ... учинилъ на мене протестацыю до книгъ кгродскихъ Луцкихъ, съ приклады и вспомъненьемъ першихъ неправдивыхъ помовъ и смысловъ своихъ на мя, чоловека невинъного (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 272).

Див. ще **ВОСПОМИНАНИЄ, ВСПОМИНАНИЄ.**

Пор. **ВСПОМНИТИ.**

ВСПОМНИТИ, ВСПОМНЕТИ, ВСПОМНѢТИ *дієсл. док.* (кого, що, на кого, на що) Те саме, що **вспоминути:** а пєтръ вспомнєвши рєкъ єму: рабби: ѡто фикга... которою єси проклялъ, ꙋсхла (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 48 зв.); Вспомни євгє́нію... яко про(д)ковє твои... би́скуповє... забобо́ны и(х) с костє́ла бж҃ого вы́провадили (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 48); Вспомнимъ и мы, Лєчъ нєвчасъ єго напомнєнѧ. Поднєбє́ню нш҃єму го́ркїи з҄ збридзє́нѧ Аппєти́тꙋ кла́много (Вільна, 1620 *Лям.К.* 11); Вспо́мню єщє и о́ного мꙋжа прєва́жного Бл҃горо́дного П: Па́вла Копистє́нского (Київ, 1623 *МІКСВ* 84); вспо́мнѣтє: якъ мно́гимъ з ва(с) одѣнє дарова́лъ (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 8); Змилуйся..., Бж҃е мой, потомъство, Вспомни на той жалъ смутъний, такъже и сироцтво (I пол. XVII ст. *Рєз.* 176); и єсли нн҃ѣ вѣрный щи́рий и достатє́чиы(и) жа́ль за грѣхи в҄ ср(д)цꙋ твоє́мъ знайдꙋєтсѧ, вспо́мни собѣ єсли́сь Дє́сѧтєро Бж҃єє Приказа(н)є в҄ца́лє захова́лъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 907); Дн҃ь трє́тїи потомъ бы́лъ нарожє́нья Фараѡновово, кото́рый оучини́вшы вєли́кꙋю ꙋчтꙋ слꙋга́мъ свои́мъ, вспо́мнилъ при до́брой мы́сли, на подча́шєго и на ста́ршєго над҄ пє́карми (серед. XVII ст. *Хрон.* 65 зв.).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНУТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМНУТИ, ВСПОМНУТЫ *дієсл. док.* (що, о чім) пригадати, згадати (що, про що): где тежъ было вспомнено отъ особъ певныхъ долегливости, которые ся деяли,... въ местехъ, въ кривдахъ поточныхъ (Володимир, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 454); и ѡ тых //... кни́гахъ... годи́т сѧ вспомнꙋ́ты, кото́рих косте́лъ ри́мскій ѡ(т)палъ (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 28-29).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМНѢНЄ *див.* **ВСПОМНЕНЄ.**

ВСПОМНѢТИ *див.* **ВСПОМНИТИ.**

ВСПОМНѢТИСѦ *дієсл. док.* (на що) Згадатися (про що): Яко́єжъ дръзнове́нїє до ба҃ и до людє(и)... (бо нє розꙋ́мѣю абы́стє та(к) ꙋ вєли́коє ѡ(т)чаа́нїє ѡ(т)па́вши... ср(д)цє(м)сѧ колико́(л)вє(к) в'спомнѣвши на лє(г)комы́сл'ны(и) оучи́но(к) сво(и) нє поу́кали) мѣти хо́чєтє (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 226).

Див. ще **ВСПОМЕНУТИСЯ, ВСПОМИНАТИСѦ.**

ВСПОМНѦНУТИ *див.* **ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМОГАТИ *див.* **ВСПОМАГАТИ.**

ВСПОМОЖЕНЄ, ВСПОМОЖЕНЇС, ВСПОМОЖЕННЯ, ВСПОМОЖЕНЬС, ВСПОМОЖѢНЄ, УСПОМОЖЕНИЄ *с.* (*стп.* wspomożenie) допомога:тоє всє Єго Милость завжды мнѣ... // кꙋ вспоможєню моємꙋ давал (Луцьк, 1534 *AS* III, 471-472); нє хотєли є(с)мо тои цє(р)кви бє(з) ꙋспоможєния нашєго ѡпусти(ти) (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); да сїи ѡ(т) вашєи мл(с)тинѣ и вспоможєнїѧ возмогꙋтъ хра(м) новозбудовати божїѧ мт҃рє ꙋспєнїѧ (Львів, 1589 *ЛСБ* 120); нє смꙋтисѧ ничєго... алє бꙋди то́го пе́вєнь, и(ж) одна(к) по́квапи(т)сѧ и прїидє(т) на в'споможєнїє твоє (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 85); длѧ вышшє спо́мнєны(х) причи́нъ, за во́лєю и вспоможе́нємъ напро(д) бж҃їимъ а за прихи́лнымъ... ѡбмышлєва́ньємъ єго кнж҃ацкоє мл(с)ти яко ми́лостника... кошто(м)... єго мл(с)ти, яко прє(д) тымъ иншїє кни́ги, та́къ и та́ѧ, впро(д) з ро́зны(х) а ста́рых зво́довъ... скорыкго́вана (Острог, 1606 *Нал.Мол.* 3 зв.); нє такъ бовѣ(м) можє(т) го́йноє вспоможе́ньє, я́ко ла́ска кроле́вскаѧ дш҃амъ оутрапле́ны(м) оучтивость оучини́ти (Острог, 1614 *Тест.* 170); заложили есмо общее житие светое на пустынѣ въ горахъ, отъ предѣлъ Венкгерскихъ, теды не маемъ нѣ отколь жадного ратунку и вспоможеня (Галич, 1625 *Крыл.* дод. 86); ꙋспѣх: По́мо(ч), пожи́то(к), вспоможѣ(н)є (1627 *ЛБ* 141).

Пор. **ВЗПОМОЧИ.**

ВСПОМОЖИТЕЛЬ *ч.* Помічник: Споспѣшникъ: Помо́чникъ, вспоможи́тель, пома́гачъ (1627 *ЛБ* 120); Алєкса́ндръ: По́мочъ мꙋжє(ст)ве́ннаа. вспоможи́тє(л) мꙋжѡ(в), а́бо по(д)поможи́тє(л) мꙋжскїй, а́бо намо(ц)нѣ(и)шїй (Там же, 174).

ВСПОМОЖѢНЄ *див.* **ВСПОМОЖЕНЄ.**

ВСПОМОЧИ, ВСПОМОЧЬ, ВЪСПОМОЧЫ *дієсл. док.* (кого, на що) Підтримати (кого), допомогти (кому): коли єго Бог вспоможєт, ѡн маєт тоє имѣньє в мєнє ...ѡкупити (Шульжин, бл. 1533 *AS* III, 418); кто бы коли рєкъ ѡ(т)цоу ал'бо мт҃ри бг҃оу то дароую чи(м) бы кол'вєкь мѣль быти ѡ(т) мєнє в'споможєн' (1556-1561 *ПЄ* 69); и такъ маємо надѣю в бозѣ ст҃омъ, ижъ нє оскꙋдѣєтъ нѣгды мл(с)тъ ваша токмо вспоможѣтє... на такꙋю вєликꙋю потрєбꙋ, ижъ бꙋдꙋєтсѧ цр҃квъ, и школа, и до(м) для дрꙋкарнѣ (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); тая ѡ(б)мова пана по(д)су(д)ка... вспомо(ч) нє можє(т) (Житомирщина, 1599 *ККПС*123); нє подопрє(т) спра́вы моє́є нѣвчо(м) ро́скошъ моѧ́ вѣчнаѧ, анѣ мѧ в'спомо́жє(т) зло́то (Острог, 1607 *Лѣк.* 122); Ѡ го́рє, ѡ бѣда́. Єсли́ на(д)єстєстве́ннаѧ цно́та, панієнство мо́влю, па́нѧнъ тыхъ нє вспомогло́, ижъ сѧ... милосе́рдными оучи(н)ками нє оукраси́лы (Київ, бл. 1619 *О обр.* 124); Мл҃твами свои́ми, в бѣда́хъ насъ в'спомо́жыи (Вільна, 1620 *Лям.К.* 14); а што се дотычет конституции о трибунале и о екзеквуцией речей осужоных, тые позваного въспомочы не могутъ (Варшава, 1622 *ЧИОНЛ* XIV-3, 134).

Див. ще **ВСПОМАГАТИ.**

ВЄПОМОЧИСѦ *дієсл. док.* (на що) *(бути здатним вчинити що-небудь)* спромогтися: А и(ж) ты́и во(и)ны... вы(и)гралъ, и на многиє сѧ звитѧ(з)ства в'спомо́глъ (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.).

ВСПОМЯНУТИ, ВСПОМНѦНУТИ, ВСПОМѦНУТИ, ВЪСПОМЯНУТИ *дієсл. док.* (кого,

чого, кому, на що, що) Пригадати, згадати (кого, що, кому): и в'спомѧноуль пєтрь слово ісво (1556-1561 *ПЄ* 116); мо́гъ бымъ тоу́тъ слоу́шнє// в'спомѧноу́ти ѡ(т)ца ники́фора (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 71 зв.-72); и въспомѧноув' сєбѣ пєтрь на оноє сло(в) хво (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 26 зв.); Нарекли на земли сла́вно их имена, а память им смерти не въспомянена (к. XVI ст. *Укр.п.* 84); Чомужъ ото,... не вспомянулъ жадного поединкового пастыра церкви Христовы, которая бы, на мѣстцу его засѣдши, мѣла всѣму свѣту росказовати? (1603 *Пит.* 38); Вспомѧнꙋ слова́ Іѡсїи Царѧ Ієр(с)лимскогѡ (Київ, 1623 *МІКСВ* 75); Кгды прїйдєш' в' цр(с)твїє, ра(ч) мєнє вспомѧнꙋти (Львів, 1631 *Волк.* 17 зв.); Слы́шимѡ ѡ свово́лнѣх', або ѡ розбо́йниках', држимѡ; вспомѧнє́мѡ по́водь др'жимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 72).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ.**

ВСПОМѦНУТИСѦ *дієсл. док.* (що) Написати раніше, згадати вище: а трѡ(х) [кролєй] за(с) во(и)ною и моцꙋ з оными сє(д)ми кро(л)ми достанє(т) яко сѧ при роздѣлѣ чєтвє(р)то(м) вспомѧнꙋло (Вільна, 1596 *З.Каз.* 134 зв.).

ВСПОРА *ж.* (*стп.* wspora, wspór) *(той, на кого можна опертися)* опора, підпора: Хто о томъ дальшую вѣдомостъ взяти хочетъ, якъ вси апостолове ...называни бываютъ твержами, филярами, вспорами церковными (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 369); Аввакꙋм', ил(и) Амвакꙋк', ил(и) абаккꙋкъ: Боре́цъ си́лный, а́бо вспо́ра и́хъ (1627 *ЛБ* 171).

ВСПРАВЕДЛИВЕНЫЙ *див.* **УСПРАВЕДЛИВЕНЫЙ.**

ВСПРОВАЖЕНІЄ *с.* Супровід: Г(с)дь самовла́стно я́къ о́нъ самъ вѣдаєтъ, всхо́дитъ на нбса, и з'схо́дить на зе́млю мо́цю своє́ю, вла́дзою, и мо́жностю вла́сною, нѣко́го и́ншого на вспроваже́ніє своє нє потрєбꙋючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 764).

ВСПУХЛЫЙ *прикм.* Спухлий, опухлий: видєлъ єсми на Сха(р)и Кгєршожовичу рану на твари... синюю, вспухлую (Житомир, 1584 *АЖМУ* 130).

ВСПѢРАТИ *див.* **ВСПИРАТИ.**

ВСПѢТИ *див.* **УСПѢТИ.**

ВСТАВА *див.* **УСТАВА.**

ВСТАВАНЄ *с.* **1.** Вставання, піднімання: гды кто в' двє́рѣ закола́чє(т), ѡпꙋстити робо́ты длѧ ча́стого або прꙋдкого// в'става́нѧ (серед. XVII ст. *Кас.* 38 зв.-39).

2. *(відкриття засідання суду, початок судової розправи)* вставання: за чимъ и пово(д) нинєшни(и) ани ꙋмоцєваны(и) єго пи(л)новати нє будучи повинє(н) правє на встава(н)ю ѡ(т) суду ѡтошли (!) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142).

3. Воскресіння: А тый слѡва́ прє(д) сꙋдо́мъ розꙋмѣтисѧ ма́ютъ, лю́бо онъ ча́съ встава́нѧ мє́ртвыхъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 135).

Див. ще **ВСТАНЄ.**

ВСТАВАТИ[1], ВЪСТАВАТИ, УСТАВАТИ *дієсл. недок.* **1.** Підніматися, підводитися, ставати на ноги: А панъ нашъ на коленка почалъ былъ зводитисе зъ земли, и вставаючи, еще мовилъ (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 8/III, 482); аза́ли то́тъ который сѧ пова́ли(т) нє в'ставає(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 27); ты(л)ко що нє вола́єшъ на сєбє нєпрїѧтєлѧ, замо(р)доу́й, забїй, нє жа́лꙋй, аза(ж) оупада́ючїй нє в'става́єтъ (Там же, 108);

підводитися, вставати: Та́къ тє́ды ѡ(т) того сто́лꙋ яко лвы огнє́мъ дыхаючїи встава́ймо, и дїа́волꙋ стра́шными быва́ймо (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 198);

(після сну) вставати, підводитися з ліжка: якобы коли члкь насѣнѧ оувръгль в' зєм'лю, и спал' бы, а вставал' бы въ днє и в ночи, а сѣмѧ в'зыйдє... коли ѡнь нє вѣдає(т) (1556-1561 *ПЄ* 141); чємꙋ такъ рано з ложка в'стаєшъ (к. XVI ст. *Розм.* 6); та́ко(ж) кг(д)ы в'ста́ва(т), бои́тсѧ абы соро(ч)ки на рꙋбы нє ѡблє́клъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 94 зв.); Розказалъ нєкды(с) в старо(м) зако́нѣ бъ, абы ієрєє барзо ра́но с постєлїй своихъ встава́ли, в цркви ѡго́нь стый запалѧ́ли и ѡфѣры за вє(с) лю(д) приноси́ли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 183 зв.); Слꙋхай єщє́ яко Іюстинїа́нъ... Ца́ръ ... Ра́но встава́лъ, по́зно сѧ кла́лъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 174); Наꙋка встаю́чомꙋ з' ло́жка (Київ, 1636 *МІКСВ* 319).

2. *Перен.* Підніматися на боротьбу: Про́то кото́рыи бы хтѣли встава́ти Жєбы и́хъ знєсти, а́лбо Тꙋркови выда́ти: Тє́ды пє́внє в' тꙋюжъ бы якъ ѡ́вцѣ сѣть впали (Київ, 1622 *Сак.В.* 39); проклѧты́й ро(д) єщє нєвстава́єтъ, Єщє́сѧ Па́нꙋ ѡкрꙋтнє рꙋга́єтъ (Львів, 1631 *Волк.* 18 зв.); Na tom nedosyt, miru

neprosit Potocky zdumiły, Na woynu wstaie szturmy hotuie (1648 *П.про пор.* 201).

3. *(про небесні світила)* сходити, підніматися над обрієм: Єщє сл҃нцє было нє взышло, алє ю(ж) ю(ж) мѣло зыйти: ґды хто тєди зорє́ю и свита́нѧ(м) вста́єтъ, трє́ба ємоу походнѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 255 зв.).

4. Воскресати: Якъ видите и слышите, ажъ... умеръльи устаютъ (XVI ст. *НЄ* 48); тєды мертвые з гробовъ вставали, нѣмыи промовляли (Вавілон, 1635-1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 712); **зъ мертвыхъ вставати** — воскресати: слѣпїи прозираю(т)... глоухыи слыша(т) и мр҃твыи изь мртвы(х) в'ставають (1556-1561 *ПЄ* 52 зв.); Тєды... вы́шъ помєнє́ный Па́нъ стры́й Вм(ст) то́єю похва́лъ сво́ихъ Рєнова́циєю якобы з' мє́ртвыхъ встава́ючи приво́дит', и потѧга́єтъ (Київ, 1625 *Коп. Апок.* 3 зв.).

5. Поставати, появлятися, народжуватися: Вѣдайжє то запє́внє мо́влю до тєбє, жє в ню́мъ зоставоу́єшъ само́го сєбє. Якъ са́ды кото́ры(х) ѡ́воцъ оужива́ютъ, кгды́сѧ ста́рѣют' дрꙋгїє з ни(х) встава́ютъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 183 зв.).

Див. ще **ВОСТАТИ, ВСТАТИ.**

ВСТАВАТИ² *див.* **УСТАВАТИ.**

ВСТАВАЮЧИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Який сходить, піднімається над обрієм: Нєха́й сє затмѧ(т) звѣзды мо́рокомъ єй, нєха́й ждє́тъ свѣтла а нє ѡглѧда́єтъ а ни всхожє́ньѧ встава́ючой зори (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.).

ВСТАВИТИ *див.* **УСТАВИТИ.**

ВСТАВИЧНЕ *див.* **УСТАВИЧНЕ.**

ВСТАВИЧНЫЙ *див.* **УСТАВИЧНЫЙ.**

ВСТАВЛЯТИ *див.* **УСТАВЛЯТИ.**

ВСТАВЛѦНЬЄСѦ *с.* Заступництво: Приповѣда́нїє: Припомина́ньє, ѡповѣда́ньє, зє́стьє, примꙋша́ньє, причи́на, бєсѣдова(н)є, розмовлѧ́ньє, причинѣньєсѧ, вставлѧ́ньєсѧ (1627 *ЛБ* 99).

Пор. **ВСТАВЛѦТИСѦ.**

ВСТАВЛѦТИСѦ *дієсл. недок. (подавати голос на захист кого-небудь)* заступатися: Приповѣдꙋю: Вставлѧ́юсѧ, причинѧ́юсѧ за ки́мъ, молю́сѧ, ѡповѣдꙋю, оускаржа́юсѧ, припомина́ю, розмовлѧ́ю, пыта́ньє чиню́, и ѡ(т)повѣдь ѡдє́ржꙋю, ходотайствꙋю, застꙋпа́ю, ѣдна́ю, забѣга́ю (1627 *ЛБ* 99); Ходотаю́: ѣдна́ю, вставлѧ́юсѧ, причынѧюсѧ (Там же, 144).

ВСТАВОВАТИ *див.* **УСТАВОВАТИ.**

ВСТАЛЫЙ *прикм.* ◇ **мертвый всталый** — воскреслий: та́кжє и ча́сꙋ Распѧ́тїа Хв҃а, мнѡ́гихъ мє́ртвыхъ вста́лыхъ ви́дѧчи, нє вѣрили (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 609).

ВСТАНЄ, ВСТАНІЄ, ВСТАНЬЄ, ВЪСТАНЄ, ВЪСТАНІЄ, УСТАНС, УСТАНЬЄ *с.* **1.** *(душевний порив, натхнення)* піднесення: Ѡ(т)коль яснє да́єтъсѧ вѣдати, жє нє з' прєдъоуставлє́нїѧ Бж҃ого во́лѧ чл҃чаѧ на до́броє албо на зло́є склана́тисѧ мꙋситъ, Прє(д)оуставлє́нїє, Бж҃їє... єстъ причи́ною встан'ѧ (Київ, 1632 *МІКСВ* 281).

2. *(повернення до життя після смерті)* воскресіння: про́то(ж) смєрт'ю єго я́ко оустава́ти такъ и нє оуставати нє могло. бо оуста́ньє и нєоуста́ньє то́лько рє́чамъ коли ко́лвє(к) боудꙋчи(м), яко́ю то́є прєложє(н)ство нє єсть, приписоватисѧ мо́жєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 108); Хотьжесь, и въ гробѣ, рачилъ ся положити, Але на то, рачилесь то учинити, Абысь презъ встанье зъ гробу, тое всѣм справилъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 165); **встанє (устанє) зъ (изъ, отъ) мертвыхъ** — воскресіння із мертвих: року тєпє(р) идучого... проводи(в)ши свято вєлє(б)ноє из мє(р)твы(х) встаня сына бжого, вєли(к)дєнь, поєхала(м)... была до за(м)ку г(с)дрьско(г)[о] (Житомир, 1583 *АЖМУ* 45); ци не годитъ ся иждати воскресенія албо устаня изъ мертвыхъ (XVI ст. *НЄ* 150); пє́р'шимъ мѣсѧцємъ єстъ квѣтєнь, называ́ємый апри́ль, кото́рїй єстъ днє́мъ змєртвыхъ вста́нѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56); Тѣло єгѡ́ запєча́тованоє было́, и сторо́жꙋ постано́влєно, абы тым' знамєни́тисє з' мє́ртвыхъ Вста́нє єгѡ́ было́ (Львів, 1646 *Зобр.* 22).

3. *(після сну)* вставання, піднімання (з постелі): розмова ѡ встаню (к. XVI ст. *Розм.* 5); слышишъ, слы́шишъ встанємъ прє(д)сѧ є(ст)ли часъ встанѧ котораѧ є(ст) годи́на (Там же, 46).

4. *(початок князювання)* настання, прихід: Якожъ єсмо за ꙋстаньємъ кнѧзѧ... того рокꙋ завитого, самого єго и подданых кнѧзѧ... кꙋ доводꙋ допꙋстили (Краків, 1588 *AS* IV, 135).

5. *(про кінець яких-небудь дій)* припинення, за-

кінчення: то́єжъ ты́жъ цр҃ковъ... ты́м'же спѡ́собомъ прє(з) мнѡ́гїє вѣки заховыва́ла, нѣжли сѧ ѡпрєснокъ нєква́шоный зяви́лъ на заходѣ сл҃нца, якобы звѣзда́ юпи́тєрова... по за́ходѣ и по оустаньи цєрємонѣй мойсє́ѡвыхъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 14 зв.).

Див. ще **ВОСТАННЄ.**

ВСТАНЛИВЪ, УСТАНЬЛИВЪ *прикм.* Старанний, уважний, охочий на допомогу: тожь можємъ оустѧгнꙋтисѧ ѡ(т) злого, ко цр҃кви боу(д)мо оустаньливи, а нє лєниви (1489 *Чет.* 346); Тщали́въ, вы(и): встанли́въ, хꙋтли́вый, пи́лный, ꙋючїй, стара́ючїйсѧ (1627 *ЛБ* 135).

ВСТАНОВИТИ *див.* **УСТАНОВИТИ.**

ВСТАНОВЛИВАТИ *див.* **УСТАНОВЛИВАТИ.**

ВСТАНОВЛѦТИ *див.* **УСТАНОВЛЯТИ.**

ВСТАНЬЄ *див.* **ВСТАНЄ.**

ВСТАРЧИТИ *дієсл. док. (забезпечити чим)* доставити, постачити (?): чому, кгды не можоно адъ презенъсъ встарчити, а принамней о почикане остатка прошоно, ихъ милость, тымъ се не контентовавши, яко на становиску розгостилисе (Володимир, 1645 *АрхЮЗР* 3/I, 393).

ВСТАТИ[1], ВСТАТЬ, ВЪСТАТИ, УСТАТИ, УСТАТ, УСТАТЬ *дієсл.док.* **1.** Піднятися, підвестися, стати на ноги: и ꙋставши на(ш) слꙋга, іѡн талма(ч), и заплати(л) ꙋси тоти вышєписанїи пинѣзи,... ꙋ рꙋкы слꙋзѣ нашємꙋ (Бадевці, 1503 *Cost.S.* 255); іосиф' жє в'став'ши в'зѧль ѡтрочѧ (1556-1561 *ПЄ* 25); Устань та возми постѣль свою (XVI ст. *НЄ* 57); Встану а обоиду мѣсто по рынцѣхъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51); и ѡна въставши послоу́говала имь (XVI ст. *УЄ Літк.* 14); нє та(к) бовѣм то що оупа́сти єстъ рє(ч) зла́ѧ, якъ то що оупа(д)ши лєжа́ти, и нє хотѣти в'ста́ти (Острог, 1607 Лѣк. 27); Вста́вши загрози́в вѣтрѡм' и мо́рю, и бы́ла тишина вєли́каѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 387); Пото(м) всѣ вставши на ноги бл҃годорєниє (!)... по(с)ла(н)цомъ ꙋчынили (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 49); и за єгѡ // повєлєнїє въста́ли из зємлѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 96-97 зв.); Вста́нь а встꙋпи на мѣстцє, кото́роє обралъ г(с)дь бг҃ъ тво́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 153 зв.);

(від чого, з чого) *(підводитися, покидаючи певне місце, подію та ін.)* встати, підвестися: А панъ Иванъ дей, радца, зъ местца своего вставши, ударилъ его въ руку (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 1/1, 157); И, вставши, пр[оч]ъ ѡ(т) суду пошолъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 73); и пото(м) вста(л) г҃ь ѡ(т) вєчєрѣ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 38 зв.); Лє́чъ ю́жъ ѡ(т) гро́бꙋ твоє́го нє вста́нꙋ (Львів, 1631 *Волк.* 21 зв.); чого небожчикъ Миколай Кренътовъский слухать не могучи... одъ столу въсталъ (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787); А та́къ мы́ бꙋдо(м) (!) оутѣкать, а они́ гони́ть: в'ста́нєтє з' засадки (серед. XVII ст. *Хрон.* 164 зв.);

(прокинутися) встати, підвестися, піднятися: шє(д)ши(м) жє и(м), то агг҃ль гн҃ь явил'сѧ іосифоу гл҃ѧ, в' снѣ в'стань (1556-1561 *ПЄ* 24 зв.); Пан Охлоповский... рано вставши, до церкви ходилъ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 374); и обосла́ли всѣхъ... абы́ вста́вши, вє(д)лє оурєчє́ного ча́сꙋ... до цр҃кви сѧ нє сходи́ли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 50); найперво, коли устанешъ у заранѣ, дай славу Богу (XVI ст. *НЄ* 165); а вста́вши х҃с ѡ(т) сна, и росказа(л) вѣтрꙋ абы пєрєста(л) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 128); Maxim Hey Hryciu wstań ta Dynysu czom dułho spysz (Яворів, 1619 *Гав.* 21); Ґды в'ста́нєшъ з' постє́лѣ тво́єи по(д)ча́съ Оутр'нѣ пєрє(д) Ба҃, На́про(д)жє славосло́вїє з' оустъ твои́хъ... нєха́й бꙋдєтъ (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 197); а коли єсмь вста́ла ра́но... нашла єсмь оумє́рлого (серед. XVII ст. *Хрон.* 291).

2. *Перен. (після хвороби, морального падіння або духовного занепаду)* підвестися, піднятися: теперъ не могучы устать отъ такового тщания... абыхъ... для улеченья здоровя телесного на часъ некоторый отъехать могъ (Вільна, 1599 *Ант.* 581); ѧ самъ прє(з) сєбє николи жє въстати нє могоу бєз ст҃го а вєликого мл(с)рдїа твоєго (XVI ст. *УИ* 1911/2, 74); А прє́то в'ста́ти зно́вꙋ при́стои(т) а нє по(л)зати по зє(м)ли, и в' про́пасть сєбє вмѣтати (Острог, 1607 *Лѣк.* 67); ско́рѡ бовѣмъ припѧ́л' ро(з)сла́блєнны́й моц' сло́ва... за́ра(з) вста́л' и ходи́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 112).

3. *(перед ким, посеред кого)* стати, зупинитися: борзо в'сталь пєрє(д) ними и в'зѧль постєлю (1556-1561 *ПЄ* 230); в тыє та(м) часы въставъши пєтръ по(с)рєдини о(у)чєнико(в) рє(к) (II пол. XVI ст. *КА* 3); рєклъ Авєнї́ръ... нєха́й вста́нꙋтъ младє́нцы а

поигра́ютъ пре́д на́ми (серед. XVII ст. *Хрон.* 244).

4. Воскреснути, ожити: м҃ногы(и) тєлєса оусоп҃ши(х) сты(х) въстали (1556-1561 *ПЄ* 120 зв.); а́лє і҃сь явши єго за руку́, и́ двїгнул єго, и встал (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 60); И тогды затрубитъ труба, и умерлыи устанутъ, якъ бы не гнили (XVI ст. *НЄ* 51); Є(и) встань, ѡ Па́стырѵ̀ встань, Цр҃ко(в) боронѝти (Львів, 1616 *Бер.В.* 89); То́тъ кото́рый вы́да(н) былъ дла грѣхѡ(в) на́ши(х), и вста(л) за ѡправда́нїє на́шє (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 74); Въстани с пра́хѵ̀, внїйди́ до поко́ю сла́ви (Чернігів, 1646 *Перло* 161); **встати зъ (изъ) мертвыхъ, з (из, отъ) мертвыхъ встати** — встати з мертвих, воскреснути, ожити: повѣж҃тє оучєнико(м) єго, ижє в҃ста(л) // из҃ мр҃твы(х) (1556-1561 *ПЄ* 122-123 зв.); ты това́ришоу злє мо́ви(ж) и(ж) хоу́ли(ш) того правє(д)ника ю(ж) ты нє ча́є(ш) из мртвы(х) въста́ти (XVI ст. *УЄ* № 29519, 39 зв.); Христосъ з мертвыхъ всталъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 173); Слово о збѵ̀рєню пєкла єгда Хр҃(с)тосъ ѡ(т) мр҃твыхъ вставши пєкло збѵ̀рилъ (І пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 13); чѵ̀дъ то славы твои на вѣки нєѵ̀кри́тый, якѡ Хс҃ Бг҃ъ на́шъ прєсла́вно ѡ(т) мр҃твыхъ въсталъ (Чернігів, 1646 *Перло* 60 зв.).

5. (проти кого, на кого, на що і без додатка) Виступити, піднятися: Такъ же смирилъ Бг҃ъ Авеселома, сына Давыдового, што уставъ бывъ на отца своего (XVI ст. *НЄ* 5); Ажъ по сеймѣ указалъсе декрет сеймовый, якобы по той розмовѣ статися мѣлъ, же король єго милость узнавает, же оны добре учинили, а Речъ Посполитая познавши, иж сами на доводѣхъ противко них устали, и декрет на ных вышолъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Настанѵ̀тъ воины вєли́кїи: въстанєтъ наро(д) на наро(д) (поч. XVII ст. *Пчела* 23); И вѣртє ижъ оуста́ли, вє́длѵ̀гъ Прр(о)ка, нєпрїатєлскїи орѵ̀жїа (Київ, 1620-1621 *МІКСВ* 32); а хто бы мивь оустат на тоє расодитсѧ (!) пре(д) мило(ст)ивь(м) (!) бо-го(м) (І пол. XVII ст. *УИ* 1911/9, 13); А наза́втрѣи коли розоднѣло, вста́лъ Іюда з҃ трема тысѧчми лю́дѵ̀,...// и звєли би́твѵ̀ (серед. XVII ст. *Хрон.* 480 зв.-481);

піднятися, подати голос (на захист кого-небудь): и оусталі голосовє их и архіерыйскїй пілат пак ѡсоудил, абы ся так стало, як ѡні просіли (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 82).

6. *(про атмосферні явища)* піднятися (вгору): Встань, вѣтре, отъ полночи, а встань, вѣтрє полуденныи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); а на мори ѡ(т) вєлико(г)[о] // вѣтроу влъны были в҃сталї (1556-1561 *ПЄ* 366); егда начаша ровы копати для заложенія фудаменту, тогда бури, громи, блискавици въстали, не даючи дѣла начати (1580 *Спис.* 6).

7. Взяти початок: отъ того сумѣжья логомъ посередь мху въ рѣчку въ Студенку, гдѣ встала зъ болота (Новогородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); рекою Мурахвою аж до Поникла Долиною, а от Поникълы Долины аж до врочища Ничилева (!), аж до Кочмазовского (!) лѣса, который лѣсъ естъ бискупа каменецкого, где въстали речки Мурашка и Мураховъ (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 264);

(від кого) піти, народитися: Понєжє ѡ(т) пото(м)ства єго, въстати има(л) хс҃, того дѣла слѣпцєвє, име́нє(м) си(м) мо́вили (XVI ст. *УЄ* № 29519, 89).

8. *(про небесні тіла)* зійти. *Образно:* Прожно стараютсѧ люди з те́мности грѣхоу выйти, єсли єщє нє вста́ло свѣтлоє сл҃нце пра́вды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180).

Див. ще **ВОСТАТИ, ВСТАВАТИ[1].**

ВСТАТИ[2] *див.* **УСТАТИ[2].**

ВСТЕКЛИВОСТЬ *ж.* (*стп.* wściekliwość) скаженість, дикість, гнів: Гнѣвъ: Ядови́тость, ѣ(з)дъ, шале́нство, встєкли́вость, заѧтрѣньє, иєтєрпли́вость, жолѵ̀дкова́ньє (1627 *ЛБ* 26);

неспокій, роздратування; тічка: Скокта́нїє: Ласкота́ньє, гє́зъ, тѣчка, в҃сте́кли́во(ст) (1627 *ЛБ* 115).

Див. ще **ВСТЕКЛОСТЬ.**

ВСТЕКЛОСТЬ *ж.* (*стп.* wściekłość) неспокій, роздратування: Єда́лъ в҃пра́вдѣ, зъ всєго, што́ мѵ̀ сѧ пре́зъ шлю́бъ за́конѵ̀ єго ѣда́ти годи́ло, ле́чъ ба́рзо мѣрнє, жєбы..., коро́ткостью в҃пра́вдѣ пока́рмѵ̀, нєздоро́вѵ̀вю ѡбжи́рства встє́клость згола́ тра́пачи, и до оного пре́з҃ нєєдє́ньє вола́ючи: Молчи́, занѣмѣй (Київ, 1627 *Тр.* 555).

Див. ще **ВСТЕКЛИВОСТЬ.**

ВСТЕКЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wściekły) скажений, дикий: Што ж инок не умѣет говорити // с тобою, коли ты инокови бесѣды не приимаеш и, як пес встеклый, от своего пожитку и спасенна бѣгаеш? (1596 *Виш.Кн.* 69-70); А потомъ объмовившы двохъ поганскихъ цесаровъ Июлиуша и Августа,... кинулся невстыдливе (яко встеклый) на пастыра вселенского церкви Хрыстовы (Вільна, 1599 *Ант.* 771); алє што за пожитокъ с то́го дарова́нѧ, коли ѡ(т) тєбє дїавола... тоє достоє(н)ство прїймꙋ, а нє ѡ(т) нб(с)нго бг҃а: кото́рїй вє(л)ми заслꙋжоны(и)... таковы́є прєложє(н)ства ста(н)у дх҃овного дарова́ти звы́клы: А нє ты(м), которыє, я(к) пси́ в'сте́клыє бѣгаю(т) (1599-1600 *Виш.Кн.* 208 зв.).

ВСТЕЧЪ *присл.* (*стп.* wstecz) *(до попереднього стану, зворотньо)* назад: Та́къ, да́стъ ти́ Бг҃ъ, гды́ к' Орѳодо́ксїи сѧ ве́рнєшъ, всѣхъ ва́лчачыхъ на́ цно́ты сна́днє встє́чъ обєрнєшъ (Київ, 1625 *На г. Г. Долм.* 2).

ВСТИДАТИСЯ *див.* **ВСТЫДАТИСЯ.**

ВСТИДИТИСЯ *див.* **ВСТЫДИТИСЯ.**

ВСТИДЪ *див.* **ВСТЫДЪ.**

ВСТОПИТИ *див.* **ВСТУПИТИ.**

ВСТРЕМЕЖЛИВОСТЬ, ВСТРЕМѦЖЛИВОСТЬ *с.* (*стп.* wstrzemięźliwość) *(уміння володіти собою)* стриманість: въ(з)дє(р)жа́нїє, въздєр'жливость, встрємєжливо(ст) (1596 *ЛЗ* 38); Прислꙋхайтє жъ сѧ тє́ды и оуважа́йтє свѣдѡ́цтва, ижъ по́стъ и встрємєжли́вость ѡ(т) тꙋчны(х) пока(р)мѡ(в), нє бы́ла... ѡслабѣнїємъ и прєпо́ною (Київ, бл. 1619 *Ообр.* 172); Въздєржа́нїє: Въздєржли́вость, встрємѧжли́вость, повстѧгли́вость, на всє́мъ мѣрность (1627 *ЛБ* 19); и што томꙋ ро́внаа, жє всѣхъ цнѡтъ хр҃(с)тїа́нскихъ єсть шко́лою, якѡ то Поко́ры,... Мꙋдрости, Встрємєжли́вости,... и иныхъ цнѡ́тъ, кото́рыи... всѣхъ оучо́ны(х) єдноста́йный єстъ го́лосъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 268); В старо́мъ За́конѣ такъ Г(с)дь Бг҃ъ Вдо́вѣй станъ оучти́ти позво́лилъ, и́жъ Нєвѣстамъ в' чистости и в'стрємєжли́вости вдови(н)ной мє́шкаючи(м), нє ты(л)кѡ звы́клыє ст҃ымъ свои(м) да́ры дава́лъ, а́лє ѡсобли́вый мꙋжєства да(р) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 924).

ВСТРЕНТЪ, ВЪСТРЕНТЪ *ч.* (*стп.* wstręt) перешкода, опір: Зачы(м) борони(л) яко сво(их) вла(с)ны(х), абы є(г)[о] м(л). п҃нь воєводи(ч) бє(л)ски(и) жа(д)кого (!) встрє(н)ту в тыє кгру(н)ты нє чини(л) (Житомирщина, 1638 *ККПС* 182); та(к)жє и (з) двома во(з)ны(ми)... на та(м)тую сторону чєрєтя(н)ки боронячи пєрєє(з)ду, пєрєшє(д)ши, въстрєн(т)ъ чини(л) (Житомирщина, 1644 *ККПС* 290).

Див. ще **ВСТРУТЪ.**

ВСТРИМАТИСѦ *див.* **ВСТРЫМАТИСЯ.**

ВСТРИМЫВАНЇЄСѦ *с.* *(уміння володіти собою)* стримування: А Цр҃ковъ... Хв҃а... постъ, то́ єстъ встримыва́нїєсѧ ѡ(т) мѧ́съ и ини(х) тлꙋстыхъ ...потра́въ постановила, и об'ѧдє́нїа заборони́ла (Київ, бл. 1619 *О обр.* 148).

ВСТРУТЪ *ч.* (*стп.* wstręt) *(здатність протистояти)* опір: коснѡрѣчивый язык в залєцєнє доволнымъ ставитисѧ нє можєтъ, алє и напросторшїй языка ѡборотъ, и словъ встрꙋтъ в розꙋмѣ глꙋбокомъ пабыстрѣйшій в досконалой власности поставити єй, в многомъ нє здолаєтъ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 21); а дѣлнымъ въ всє́м' бꙋдꙋчи, є́стєсь сто́рожъ пра́въ свобо́дъ и во́лностїй, и сто́рожє(м) Коро́ны и пє́рши(м) встрꙋто(м) тата́ринови сѣдѧчи в' по́ртѣ Оукра́ины и я́кѡ в' чєло нєпрїа́тєлєви засажє́ный (Київ, 1623 *МІКСВ* 72); [Зач]ы(м) борони(л), яко свои(х) вла(с)ны(х), абы п҃нъ Сови(н)ски(и) жа(д)ного вструту... в ты(х) кгру(н)та(х) шко[д нє по]носи(л) (Житомирщина, 1638 *ККПС* 180).

Див. ще **ВСТРЕНТЪ.**

ВСТРУЧЕНЫЙ *дієприкм.* Який чинить опір, який опирається: Възражє́нъ: Встрꙋчєный (Київ, 1627 *ЛБ* 20).

ВСТРЫМАТИСЯ, ВСТРИМАТИСѦ *дієсл. док.* *(стримати себе від якоїсь дії, вчинку)* утриматися: Протож, от такового выеждзаня до чужих панствъ хтобы з врожоное ку отчизне повинности встрыматися не хотел, через уряды такъ пограничных староств наших, яко и иншых,... ведлуг постановеня сейму прошлого... росказуемо (Краків, 1609 *ЧИОНЛ* XV-3, 134); Ачъ колвєкъ всѣ ѣдо́мыи створє́нѧ Бж҃їи дббрыи сꙋ(т) и з' бл(с)вє́нїємъ пожива́ти оныхъ годи(т)сѧ: лє́чъ прє(д)сѧ ѡ(т) кото́рыхъ з' ни́хъ... Цр҃ковъ Хв҃а приказа́ла... оудє́ржатисѧ... встрима́тисѧ (Київ, 1619 *О обр.* 166).

ВСТРѢЛЕВАТИ *дієсл. недок.* Вставляти (слова), втручатися в розмову: Оумышлаю, съсловлáю: Рахꙋю, ꙋважáю, помѣтꙋю, вмѣтꙋю, встрѣлюю, домышлевáюсѧ, домыслъ, дохожѣ(н)є áбо домнѣмáньє чинꙋ (1627 *ЛБ* 167).

ВСТУПАТИ, ВСТУПАТ, ВЪСТУПАТИ *дієсл. недок.* **1.** Підходити: кгды якíй рыцеръ вóжа хорогóвь розвинꙋвши на нєпрíатє(л)скіє мꙋры вúдитъ встꙋпꙋючого, має(т) надѣю і очинивши дѣло(м) яки(м) потꙋжнымъ, або гаковнúцею прúстꙋпъ та(м) жє прíйти оусилꙋєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 206 зв.); Na tom nedosyt, miru neprosit Potocky zdumiły, Na woynu wstaie szturmy hotuie,... Choczet bitisia, kriwdy mstitisia, pod Korsun wstupaiet (1648 *П.про пор.* 201);

(назад) ступати, повертатися: Снѣданя úмъ, пóсполꙋ зы ѡбѣдомъ даючи, А на Вечéрꙋ нáчєсть до Плютóна шлючи, Котóрои нєхтячú дрꙋгии чєкáти, Ради нєрáди назáдъ мꙋсѣли встꙋпати (Київ, 1622 *Сак.В.* 46 зв.);

перен. (переставати дотримуватися своїх поглядів) відступати: а кто и гає(т) (!) встоупат расоудитсѧ с нами прє(д) бм̄ъ (к. XV - поч. XVI ст. *УИ* 1913/6, 14).

2. Набувати права власності (на що): и тежъ лист короля его милости, писаный до митрополита, под зарукою, ижъ бы в тые озера намѣснику своему... ничимъ вступати не казалъ, перед нами вказивали (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 40).

3. (в що) *(брати участь у чому-небудь)* вступати (до чого): другая [причина] — роки завытиє и тє(р)мины, диляциями завитыми, нє вступаючи в конътровє(р)сию, жа(д)ныє бываю(т) афєктоваными ѡ(д)ложоныє (Київ, 1643 *ДМВН* 246).

4. (кому що) *(із запереченням)* не виявляти претензій (за вчинену шкоду), не вимагати відшкодування: То пакъ братъ мой, панъ Яцко Симшичъ, не вступаючи мнѣ шкоды моее и не припускаючи ся передъ врядъ, ку праву, въ томъ зо мною братерски а приятелски погодилъ (Луцьк, 1564 *РЕА* II, 140).

5. (на що) *(ставати чимсь)* вступати (у стан): Нєчоꙋлыхъ ѡ(т) нєдбáльства хотѧчú ѡ(т)вєстú, а до почꙋвáнѧсѧ в оурáдѣ привєстú, и абы всѣ высóкость стáнꙋ тогó знáли, и зъ якóю гóдностю на нéго встꙋпáли (Львів, 1614 *Кн. о св.* 2 зв. ненум.).

◇ **въступати в право, в право вступати** — вести судовий процес проти кого-небудь, судитися з ким: хто з нас то вчинит... таковый, нє въстꙋпаючи въ жадноє право съ кнѧгинєю моєю, маєт пєрвєй заплатити... кнѧгини моєй сто рꙋблей грошей (Рогачі, 1542 *AS* IV, 307); А так мы нє хотєчи ѡ томъ зъ Єго Милостю в жадноє право встꙋпати и в том сє зъ Єго Милостю правовати, вгодливым, а єднацким ѡбычаєм тꙋю рєч на томъ постановили (Володимир, 1544 *AS* IV, 389); ѡ(н) нє хотєчи с тобою ꙋ право вступати... в то(м) с тобою постанови(л) и(ж) ѡ (в)си тыє кри(в)ды... ꙋсправєдливити (Вільна, 1555 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 42).

Див. ще **ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИВАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПАТИСѦ, ВЪСТУПАТИСЯ *дієсл. недок.* **1.** (в що) *(з іменниками, що означають об'єкти власності)* набувати право власності (на що): Я ива(н) ту(р) до ты(х) мѣстъ маю тыи имѣнѧ дє(р)жати покы пани скыпорєваѧ ѡ(т)да(с)ть мнѣ жоны моєє вѣно ѡсмъдєсѧ(т) ко(п) грошєи а до ты(х) мѣстъ... нє маєтсѧ встꙋпати в тыи имѣ(н)ѧ (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); Ино хто будеть от мене Бреславль держати, и он бы о томъ вѣдал и в тыи ся селища не вступал (Вінниця, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 177); А прото приказꙋєм вам, ажбы єстє в доходы єго маршалства зємского ничим сѧ нє встꙋпали (Краків, 1523 *AS* III, 248); Прото, кгдыж ѡн ѡт давных часовъ мыта по имєнѧмъ своим ѡтказнымъ маєть а мы привилємъ нашим ємꙋ то потвєрдили, тыбы мытником приказалъ, ажбы ѡны в тыи мыта... ничим сѧ нє встꙋпали (Львів, 1537 *AS* IV, 89); жаловала намъ земянка Киевская Настасья... на митрополита Киевского... в томъ, штожъ дей намѣсникъ его милости Софейский... вступается и волочитъ моцно кгвалтомъ озера наши (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/XI, 38); листъ свой на то мнѣ,... данъ, ижъ ся вже в той островъ не мели николи вступати (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 57).

2. (чим, у що) Втручатися: а жона моѧ нє маєть в то сѧ встꙋпати (Луцьк, 1506 *AS* I, 132); и нє маюся я Масина нѣ в вошто въступати (Вінниця, 1506

АрхЮЗР 8/IV, 175); имъ оттоль казалъ зъѣхати, и ничимъ се въ то не вступалъ (Петрків, 1526 *РЕА* I, 141); мытники Лꙋцкии николи сѧ в то нє встꙋпали (Краків, 1538 *AS* IV, 169); а єстлибых чимколвєкъ, або сын мой... хотєли сѧ в тꙋю заставꙋ мою въстꙋпати, нє ѡтдавши єй, кнѧгини моєй тоє сꙋмы, ...тогды хто з нас то вчинит маєт... заплатити господарю... двѣстє рꙋблєй (Рогачі, 1542 *AS* IV, 307).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПИВАТИСѦ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПЕНЬЄ, ВСТУПЕНЪЄ *с.* **1.** (у що) *(до нового періоду)* входження, перехід: При́стоитъ зайстє гды́ за́ встꙋпєнъємъ сл҃нца в' знаки́ пꙋлъно́чныи свѣтъ зе́мный з' зимы́ сѧ смѣєтъ (Київ, 1632 *Євх.* 293).

2. (до чого) Доступ; підхід: бовѣмъ не́ на́шє є(ст), ани́ Філосо́фскоє, зе́мномꙋ шляхе́цтвꙋ дивова́тисѧ... алє кото́роє вѣры побо́жность, цно́ты... до́брыи пока́зꙋютъ, и до́ пе́ршогѡ оногѡ добра́, з кото́рогѡ поча́токъ взѧли́смо встꙋпе́ньє (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 23).

Пор. **ВСТУПИТИ.**

ВСТУПИВАТИСѦ *дієсл. недок.* Те саме, що **вступатися** у 1 знач.: я вжо чєрєс то в то(т) млы(н) ничи(м)сѧ вступива(ти)... нє ма(м) (Берестечко, 1594 *ЛНБ* 5, II 4048, 17).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПИТИ, ВСТУПИТЬ, ВСТОПИТИ, ВЪСТУПИТИ *дієсл. док.* **1.** *(увійти куди-небудь)* вступити, зайти: просиль єго абы в'стоупиль в' до(мь) // єго (1556-1561 *ПЄ* 250 зв.-251); Нє в'стꙋплю в до(м) мои (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 214); иди за мною и тобѣ дорогꙋ покажꙋ встꙋпи тꙋды просто (к. XVI ст. *Розм.* 45); сатана от свѣтлости потемнѣлъ, а от высоты небеснаго престола в пропасть земную вступилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 47); Те́ды Алєкса́ндєръ встꙋпи́лъ... до́ пала́цꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 459 зв.);

(опинитися десь) стати, ступити: из'шєль і҃с из домоу и сѣль подлє морѧ и собралисѧ к нємоу народовє мнози такь ажь в'стоупиль в лодю (1556-1561 *ПЄ* 60); Въ врє(м) ѡ(н). примꙋси(л) і҃с оу́чни҃ки своа встꙋпи́ти в кора́бль (XVI ст. *УЄ* № 29519, 92); кгды́ ѡба́два Ни́лъ пєрєходи́ти мєли, придалосѧ же́ до́ вєли́кого поромꙋ встꙋпи́ли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 3 зв.); Южъ по(д) зе́млю встꙋпи́ли шкодли́выє хмꙋры, И ви́хрити пре́стали страшливыє бꙋры (Львів, 1642 *Бут.* 5 зв.);

(стати на що-небудь) ступити, вийти: И вышєль ѡ(т)тоудоу і҃с и пришє(л) к мороу галилєйскомоу и встопиль на гороу и сѣль тамь (1556-1561 *ПЄ* 71); и встоупи(л) пото(м) на го́рꙋ са(м) і҃с помоли́ти(с) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 92); Встоупѣмо оумысло(м) на гороу́, на кото́рой // пєрємѣни(в)сѧ х҃с (Острог, 1607 *Лѣк.* 46-47); То(т)... встꙋпи́лъ на нб҃са (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 53); в' то(т) ча(с) роска́за́л в'вєрєчи на́ мо́рє ка́мє(н) мли(н)скїй, встꙋпи(в)ши́ на́нь ѣзди́лъ по во́дѣ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 93); И вшєдши Мѡйсе́й в посєрєдо(к) мглы́ встꙋпи́лъ на́ го́рꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 101 зв.);

(податися назад) відійти, відступити: ѡноє сл҃нцє свѣта Просвѣща́ющєє всѧкаго чл҃ка..., дєсѧтма стопнѧ(ми) наза(д) встоупи́ло понижа́ючи сєбє на(д) дєвѧ(т) хоро(в) аг҃глски(х) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 171); А козаки видячи воиско вступили за днѣпръ, и станꙋли в переаславлю(!) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

2. *(по дорозі зайти куди-небудь)* вступити: послаль вѣстники... которыи идоучи в'стоупили до мѣста самаританьского (1556-1561 *ПЄ* 259); лєчъ встꙋпи до близкого кра́мꙋ напротивко з дрꙋгои стороны ꙋлицы (к. XVI ст. *Розм.* 52 зв.); той з' вєликимъ поспѣхом' идꙋчи, и хотѧчи минꙋти Цр҃кви Ст҃ой: встꙋпилъ помолитисѧ Гд҃ꙋ Бг҃ꙋ (поч. XVII ст. *Пчела* 7); Чинють, о Іосифе, подякованье: // Учню таемный, за твое въ том старанье, Жесь смѣлъ, цный мужу, до Пілата вступити, И о учителево тѣло просити (Львів, 1630 *Траг.п.* 167-168); кгды былъ прошоный... отец Сосновъский на угоди парафиян своих... по которой угоде просили... абы вступил з ними до Павъла Коваля (Луцьк, 1636 *АрхЮЗР* I/VI, 717).

3. *Перен.* (в що, на що) Вступити: Пов'ста(н)жє ѡ(т) тако́го сноу заблуже́нѧ... в'стꙋпѣтє въ виногра(д) сїо́н'скїй (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227); За́ ро(з)плыне́ньєм' абовѣм' до́мꙋ тѣла на́шєго, нє

бꙋдєм' мѣли и(н)шого, гдє́бы дш҃а на́ша ѧк' до́ госпо́ды в'стꙋпи́ти могла́ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 55); Ста́вшисѧ тє́ды го́дными на пе́ршїй ласки Бж҃єѣ сто́пєнь встꙋпи́ти, нє застановлѧ́ймосѧ на то́м' бра́тїє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 74); Ми́лост' ва́ша побо́жныє ѡблюбє́нци, якѡ вырозꙋмѣва́ю, в' стри́мѧ про(д)ка своє́го єконо́ма того́ свѣта в'стꙋпити замышлѧва́єтє (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916).

4. *(проникнути кудись)* вступити: яки(м) спосо́бо(м) ѡ(т)повѣди(л) дꙋ(х) в'стꙋплю́ в' єго́ пр(о)дки, и боу́дꙋ дꙋхо(м) кла(м)ливы(м) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); и не ѡбралсѧ ни един добрый на ѡшуканѧ, едно дух лукавый и встꙋпил ꙋ чтыриста вызꙋитов (поч. XVII ст. *Вол.В.* 78); А да́лѣй шалѣ(л)єсь проти́вко мнѣ, а пы́ха твоѧ́ встꙋпи́ла до́ ꙋшью мои́хъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 346).

5. (на що) *(зайняти в суспільстві місце, посаду)* вступити: бра(т) моло(д)ши(и) на є(г) мѣ(с)цє встꙋпи(л) (1582 *Кр.Стр.* 86); Кгды́ в'ступи(л) на кролє́в'ство Ровоа(м) сн҃ъ Саламо́новъ, пришли́ до нє́го, обиватєли кролє(в)ства (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 218); Подобаетъ бо хотѧщому вступити на епископство, первѣй у свѣцкомъ стану будучи, заповѣди Христовы пополняти (1603 *Пит.* 100); То́й Монома́х' Всєволо́дови(ч) встꙋпи́вши на́ столи́цꙋ Кієвскꙋю... Кнѧ́зства Рѡсскїи розо́рваныи зно́вꙋ... злꙋчи́лъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 69); ѡ(т)по(вѣ)ли єй жє бꙋдєтъ в ри́мѣ цєсарє(м), алє ни(м) на панство встꙋпи(т), тєбє ꙋбїє(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 17 зв.).

6. (в що, на що, до чого) *(прийняти відповідний сан, закон, стати членом якої-небудь організації)* вступити: Sztoż koli matka moja wstupiła do Bożoho zakonu, do... manastyra w czernicy i ja ne meł toje wyprawy, czymbym meł Jeie Miłost, matku mojн na to wyprawiti (Вінниця, 1523 *AS* III, 247); и кто... хѡчє(т)... ꙋ тоє бра(т)ствѡ встꙋпити а тѡ маю(т) та(к) моцнѡ дръжати (Львів, 1544 *ЛСБ* 10); а кто бы хотѣлъ вступити в сиє бра(т)ство має(т) дати вступного гро(ш) ѕ҃ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); а если бы на станъ духовъный неоженивъшися вступилъ, таковому вже неволно было женитися (Вільна, 1599 *Ант.* 741); я... єщє́ в свѣцкомъ ста́нѣ бꙋдꙋчи, якѡ тє́жъ в'стꙋпи́вши в' ста́нъ зако(н)ничїй дꙋхо́вный // го́йнє є́стєм' добродѣйствы приѡздоблє́ны(и) (Київ, 1631 *Тр.П.* 6-7 ненум.); Колибы кото́рыи з' нихъ, до законꙋ с(т) встꙋпилъ, шлю́бъ чи́стости пєрєдъ Пн҃омъ Бг҃омъ ꙋчини(л) ѡшпєцо́ныи на тѣлѣ зна́чнє зоста(л) (Львів, 1645 *О тайн.* 151).

7. (до чого, в що) *(розпочати новий етап у взаємовідносинах)* прийти (до чого), вступити (в що): А потом Их Милост сами ꙋ єднанє въстꙋпили (Миляновичі, 1530 *AS* III, 368); ѡдно маютъ смотрѣти того пилнє, єсли таковыє люди, съ которыми бы ѡни ꙋ вєчнꙋю при́ѧзнь встꙋпить хотєли, сєбє сами... дєти... въ боѧзни Бозской... выховываютъ (1577 *AS* VI, 75); Іґнатій... который зъ Миколаемъ... въ прю о Булгарію вступивши, видерты еи собѣ зъ владзы патріархалной не допустилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 604); якъ... коро́ль з вѧ́знѧми... до оуго́ды и поєдна́нѧ в'стꙋпи́ти хо́чєтъ... са́мъ до ихъ выхо́дитъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 583); всю́ по(м)пꙋ ма́рнꙋю зки́нꙋвши свѣцкꙋю, до ꙋбо(з)ства и нє(н)дзы в'стꙋпи́лъ (серед. XVII ст. *Кас.* 35).

8. *(продовжуючи в часі)* перейти, вступити: А вступивши на третий годъ на семую суботу отъ ярмарце, Луцкое-жъ комори пришло отъ одного воску 40 копъ и полсемы копы и 3 грошы (1521 *АЛРГ* 171); Сума тымъ обема коморамъ... отъ соли ...и отъ ярмарку семое суботы, што вступило на третий годъ, — пятсотъ копъ и 80 копъ... грошей (Там же, 172).

◇ **вступити у великий постъ, вступити в постъ великий, во святый великий постъ вступити** — почати постити: рокꙋ тогожъ в пръвꙋю нє(д)лю вступи(в)ши в вєлико(г) поста, Пришла пани лукашєваѧ Крама(р)ка (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046); ино маєт Хємѧ Фєдорꙋ єго заплатит за тот попєл... колко бꙋдєт того попѣлꙋ на тот рок, вступивши в постъ вєликий, ꙋ двꙋ нєдєлѧх (Краків, бл. 1531 *AS* III, 390); п҃ братиа зєзволили абы ся южъ рахунки инвєнта(р) ѡ(т)правова(л) зараз во ст҃ы(и) вєлики(й) постъ вступи(в)ши (Львів, 1646 *ЛСБ* 1043, 76); **в право вступити** (з ким) — порушити судову справу (проти кого, з ким): Ленковая и сынове ее... доброволне... в право вступили (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 40); а

єслибы(х) я володимє(р) або жона дєти ...ѳ право встѳпи(в)ши зъ и(х) милостѧми... бѳрили тогды ка(ж)ды(и) з на(с)... повинє(н) бѳдє(т) заплатити (Дубно, 1577 *ЖКК* II, 265); **вступити въ малженство, в малжеиство вступити** (з ким), **вступити въ стаиъ малженскїй** — одружитися (з ким): И тамъ на томъ крещеніи дано ему имя Василій... По окрещеніи вступилъ въ малженство зъ Анною (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 977); Што я к рукамъ своимъ вземши... перво нижелимъ... з панъною Ганъною в малженство скутечное вступилъ, записую... малжонъце... все внесене ее (Шумбар, 1552 *АрхЮЗР* 8/III, 29); Сѳтъ словá ты́хъωсóбъ котóрыми шлюбѳютъ собѣ вéсполъ прє(д) сщенникω(м) хотѧчи́ встѳпи́ти в' ста́нъ малже́нскїй (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 21 зв.); **вступити въ розправу** — розпочати судову справу (проти кого): вступивши дей ваша милость зъ ее милостью, передъ судомъ нашимъ, въ розправу покладала еси листъ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 166); **в судъ въступити** — те саме, що **вступити въ розправу:** хтобы бѳдѳчи позва(н) на пє(р)ши(х) роко(х) нє ста(л)... таковы(и) маєтъ сторонє на другихъ рокохъ пєрвє(и) ни(ж)ли в судъ въстѳпить заплатити нєстано(г) копѳ гршє(и) (1566 *ВЛС* 15 зв.).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВЫВАТИСА.**

ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПИТИСА *дієсл. док.* **1.** (в що) *(з метою перейняти що-небудь у власність)* в'їхати, ввійти, вторгнутися: А єстлибых сам, або потомки наши в тыи зємли границы мѣли сѧ встѳпити... тогды я маю заплатити... пѧтсот коп грошый (Турійськ, 1540 *AS* IV, 243).

2. (в що) *(встрянути в чиї-небудь справи)* втрутитися: а хто бы мѣлъ въ тое ся вступити, а нашимъ душамъ память заронити, тотъ ся съ нами розсудить передъ милостивымъ Богомъ на страшномъ судѣ (Київ, 1512 *АЮЗР* I, 46).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВЫВАТИСА.**

ВСТУПКА *ж. (на посаду)* вступ: если-жъ который зъ нихъ што даетъ коли на вступку патріаршества Турчинови, даетъ на своее хути ни ку воли самому собѣ... // ...але за волею всее церкви (1603 *Пит.* 28-29).

ВСТУПЛЕНЄ, ВСТУПЛЕНЬЄ *с. (на посаду)* вступ: якожъ дозволяемъ, тымъ листомъ нашимъ... архимандрыту Киевскому, тое епископство Володимерское и Берестейское по вступленью и пущенью ему отъ... владыки Володимерского, со всею владзою (Варшава, 1579 *АрхЮЗР* 1/I, 120-121);

вступленє в стаиъ малженский — одруження: Я... вызнаваю...// и(ж) сама... дознавши ку собє... мило(ст) ...дочки моєє... и зятя своєго... што єсми ча(с)у вступлє(н)я в ста(н) святобливы(и) малжє(н)ски(и)... даровала має(т)ность мою (Житомир, 1584 *АЖМУ* 151-152).

Див. ще **ВСТУПОВАНС.**

Пор. **ВСТУПИТИ.**

ВСТУПНОЄ *с.(оплата за вступ у відповідну організацію)* уступне: А хто бы хотєлъ встѳпити в сиє бра(т)ство... має(т) дати встѳпного грошє(и) шєстъ (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); А вступного которы братство при(и)муе(т) шє(ст) грошы повинєнь дати (Львів, 1602 *ЛСБ* 369); прихо(д) взяли(с)мо за трѳннѳ зо(л) в̄ и г(р) кѕ ω(т) бабы встѳпного зо(л) в̄ (Львів, 1607-1645 *РДВ* 6 зв.).

ВСТУПНЫЙ, ВСТУПЪНЫЙ *прикм.* 1. Початковий, перший. ◇ **недиля вступъная** *див.* **НЕДИЛЯ. 2.** Зустрічний. ◇ **вступный бой** *див.* **БОЙ.**

ВСТУПОВАНЄ, ВСТУПОВАНЬЄ *с. (проникання силоміць у чиє-небудь володіння з метою перейняти що-небудь у власність)* входження, вторгання: тая речка Сырецъ граничитъ, — никды вступованя жадного якъ въ тую ниву, и въ сеножати, отъ земли монастырское черезъ Сырецъ речку не бывало (Київ, 1539 *АрхЮЗР* I/VI, 29).

◇ **вступованє в стаиъ малженский** — одруження: земя(н)ка... пани Ивановая... сознала, и(ж)... што... дочцє... и зятю... при вступова(н)ю в ста(н) малжє(н)ски(и)... дала и даровала гроши готовыє (Житомир, 1584 *АЖМУ* 151); **вступованьє в соуды** — сутяжництво: Штó сѧ ты́четъ сто аѳанáсїа, тóтъ нє такъ далéцє тоє вдава́ньє або вѕстѳпованьє в соу́ды синѡдовыє в Констáнтѣ

га́нилъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 57).

Див. ще **ВСТУПЛЕНЄ.**

Пор. **ВСТУПОВАТИ.**

ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТЬ *дієсл. недок.* **1.** *(входити куди-небудь)* вступати, заходити: сам безгрѣшный Христос... убозство великоє терпѣлъ, смерть ганебную поднялъ и до пекла вступовалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Ѡба́чила млоде́нцовъ нѣкото́ры(х) встꙋпꙋючихъ до́ окрꙋта (Київ, 1627 *Тр.* 698); во(з)ны(и) єнєра(л)... (в)ступова(л) до домо(в) ихъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 199);

ступати, виходити: кр(с)ти́вшисѧ і҃с выходи́лъ ѡ(т) воды́, и ото отвори́лисѧ ємꙋ нб҃са, и ви́дѣ(л) дх҃ъ..., сходѧ́чїй яко го́лꙋбъ, и встꙋпоу́ючїй на́нь (Острог, 1598 *Ист..фл.син.* 38 зв.); За тымъ го́лосомъ идꙋ, на бєспе́чноє нєя́коє ме́стьцє в'стꙋпꙋю (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 14); Радꙋйсѧ лѣстви́цє, по кото́рой встꙋпꙋємъ на высотꙋ го́рнюю (Львів, 1631 *Волк.* 26 зв.); Коли́ трꙋба трꙋби́ть почне́, тогды́ нєха́й встꙋпꙋють на́ го́рꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 96);

вертатися назад: Людє которыи на то(и) дивъ смотрыли... з за(м)ку вы(и)шовшы внє(т) ся замѣшали, коли во(з)ница поча(л) и(х) бычовати каза(л) встꙋповати (1636 *Лям.о пр.* 9).

2. (до кого) *(заходити куди-небудь по дорозі)* вступати: Встоу́поую до ѡ(т)ца моєго и оупрошу єгѡ, и потѣшитєлѧ послє(т) вамъ дх҃а пра́вды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 139); А коли та(м) те́ды ча́сто ходи́лъ, встꙋпова́лъ до не́й хлѣба ѣсти (серед. XVII ст. *Хрон.* 321).

3. (що) *(в'їжджати, входити силоміць у чиє-небудь володіння з метою перейняти що-небудь у власність)* входити, вторгатися: и ненадоби ся намъ вже черезъ тую гран в земли чужие ничимъ вступовати (Земно, 1516 *АрхЮЗР* 8/IV, 30); мы в тое озеро, и в жерелѣ и в закоты, и въ залозное не вступуемъ, бо то есть наданое на церков (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 42); А я са(м)..., в тоє имє(н)є и в никоторую ча(ст) єго вступова(ти) нє маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 139); я в кгрꙋнты ѡзєра и ловы єзы нє вступую (Канів, 1595 *ЦДІАК* 221, 1, 538, 1); **ногою не вступовати** — *(не мати права куди-небудь входити)* ногою не ступати: Прето повагою коммисії сее... росказуемъ, абысте кождый из вас в кгрунтъ ...монастыря Печерского вступу... не мелъ и в лис без воли... архимандрита и ногою не вступовалъ (Київ, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 10).

4. Займати певне місце в суспільстві, певну посаду: гдє(ж) до того манастырѧ никоторы(и) вл(д)ка николи нє (в)ступова(л) (Новогородок, 1555 *ЛНБ* 4, 1136, 25, 1); жадныє събо́ры пра(в) нє могоу(т) косте́лови ри(м)скомꙋ писа́ти, на(д) овый, хотѧ(и) римлѧ́нє на дїа́кон'ство... в'стꙋпꙋючи(м) опꙋща(ти) жо́ны розказую(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 220); Мѡгила сла́вный, на ѳрѡ́нъ Митрополи Встꙋпꙋєтъ го́днє (Київ, 1633 *Евфон.* 307); Стрыгꙋть тогды́ умъ воло́сьє... а имъ на больши́й сте́пєнь в'стꙋпова́ти бꙋдꙋть (Львів, 1645 *О тайн.* 128).

5. (до кого, чого, на що) *(приймати відповідні закони, віру тощо, ставати членом якої-небудь організації)* вступати: Прото росказуемы вамъ, абысте... в люди вѣры и закону Римского костела ...не вступовали (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 1/I, 118); Вемъ, же одному зъ владыкъ можете тымъ не укаряти: бо былъ сенаторомъ зацънымъ...//... и здалъ тотъ върядъ зъ себе учътиве, въступуючы на станъ духовъныи (Вільна, 1599 *Ант* . 685-687); тая унѣя святыя церкви и олтары сквернитъ, ижь до неи люди негодныи вступуютъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 16); тако и нынѣ... при братолюбии встꙋпꙋючы до звя(з)кꙋ братского, ѡ(т)рыцаниє противнико(в) ѡбѣщанїє бг҃ꙋ... до ко(н)ца жывота... трвати (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 61 зв.); Ґды в'ве́чоръ зобранїє чи́нѧ(т) яко тє(ж), ґдысѧ вночи на не́го схо́дѧ(т), ꙋ ни(х)... сѧ... рѧди́ти нє годи(т) жа(д)номꙋ... бо хто до ни(х) встꙋпꙋєтъ... має(т) пра́гнꙋти тако́вои споле́чности в' згромаже́ню зако(н)но(м) (серед. XVII ст. *Кас.* 10 зв.).

6. (в що, з ким, до чого) *(розпочинати новий етап у взаємовідносинах)* приходити (до чого), вступати (в що): рєкъ вм҃ разъ, жє шко́да с христїа́ны нєзго(д)ными в' зго́доу встоупова́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.); Прокꙋраторови, що с протєстацїєю встꙋпова(л) з нами да́лємъ гро(ш) є҃і (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 8); О приготова́ню вырѣка́ючого сѧ свѣта проти(в) искꙋшєнїѧ(м)... // кото́ры(м) порѧ(д)ко(м) до доскона́лости встꙋпо-

вати потре́ба (серед. XVII ст. *Кас.* 57-58).

7. Залишати, покидати: а єсли бы тє(ж) ко(ли) которы(и) з ни(х) похотєлъ индє(и) гдє по(и)ти жи(ти), или бы длѧ яки(х) потрє(б)... ктитори... казали и́мъ з ты(х) то до(м)ко(в) выходи(ти) и вступова(ти), тогды нєкто ины(и), ани тє(ж) кому иному пови(н)ни бꙋдꙋ(т) заводи(ти) того и(х) прибꙋдова(н)я (Львів, 1591 *ЛСБ* 154).

8. Минати, проходити: Нєха́й пре́то сла́ва ихъ дото́ль нє встꙋпꙋєтъ, По́коль М(с)цъ з҆ звѣз(д)а́ми бѣ(г) сво́й ѡ(т)правꙋє(т) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14).

9. (чого) Вивчати, пізнавати, визначати: Наслѣдꙋймо С҃тыхъ... и набоже́нство(м) ѡсторо́жными скры(д)лами то́є, чого́бысѧ мѣлъ ро́зꙋмъ на́шъ довѣдовати и ба́дати, закрива́ймо, кгды́ албо кꙋ прєвынє́слымъ и прєвыша́ючымъ всѧ́коє ство́рєноє прирожє́нїє вєлмо́жностємъ Бо(з)ства высо́ко взлєтыва́ти порвє́тъсѧ: албо кꙋ выбада́ню спорѧ́жєныхъ прє(з) нє́го и нєвы́слѣжєныхъ ты́хъ кото́рыи сꙋть рє́чєй и спра́въ встꙋповати схочє(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 306).

◇ **вступовати у право, в право вступовати** — порушувати судову справу: приїатє(л) ꙋмоцованы(и) ...па(н) миха(и)ло... нє(в)стꙋпꙋючи ꙋ право и захова(в)ши собє напєрє(д) вси ѡбороны правныє то(л)ко ѡ(д)мовы противко томꙋ по(з)вꙋ чинєчи (1582 *ЖКК* II,108); а то(т) дє(л) мєли єсмо мєжи собою в доброи воли в право нє встꙋпоуючи Я ива(н) тꙋ(р) до ты(х) мѣстъ маю тыи имѣнѧ дє(р)жати (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); **в малжонство (малженство) вступовати, до стану малженского вступовати** — одружуватися (з ким): И и(н)шиє нєкоторыє пановє... мнѣ алєкса(н)дру бурємскому того вѣна по жонє моє брати нє радили... и (в) ма(л)жо(н)ство иа(м) вступовати нє допущали (Луцьк, 1567 *ЛНБ* **5,** II 4043, 51); як былъ лотє(р)... вл(д)кою... чєрнцовъ и чєрницъ з манастыра... повыганяли, которие... з роспачи и в малжєнство вступꙋю(т) (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 45 зв.); а ѧ з҆ оурѧ́дꙋ моє́го дх҃о́вногѡ за́мыслѡмъ ласкъ ва́шихъ повѣншова́вши, до тогѡ́ ста́нꙋ тако́є подаю оуправлє́нїє, и́жъ до ста́нꙋ Малжє́нскогѡ з҆ до́брымъ ро́змыслѡ(м) и приготова́н҆ємъ налєжи́ты(м) в҆стꙋпова́ти потрє́ба (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 917); **не вступовати кроку** — не поступатися ні кроку (ні на крок): Того́ сѧ вси́ дєржи́тє, нє в҆стꙋпꙋйтє кро́кꙋ До оста́тнєго... дꙋха (Вільна, 1620 *Лям.К.* 25).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВЫВАТИСѦ.**

ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВАТИСЕ, ВСТУПОВАТИСѦ, ВСТУПОВАТЬСЯ, ВЪСТУПОВАТИСѦ, ВЪСТУПОВАТЬСЯ *дієсл. недок.* **1.** (в що) *(в'їжджати силоміць у чиє-небудь володіння з метою перейняти його у власність)* вторгатися: А я... и дѣти наши... в то имєнє... ничим сѧ встꙋповати... нє маєм (Вільна, 1529 *AS* IV, 346); а мы... нє маєм сѧ вжо ничим в тоє мєнєноє имѣнє... вступовати (Ковель, 1542 *AS* IV, 325); а дети мое, потомки и близкие въ тое имене не мают се вступоват (Бронники, 1560 *АрхЮЗР* 8/III, 40); а я Дмитръ Елец сам,... близкие,... повинные мои... в тое селищо... ничим ся въступовать... не маемъ (Київ, 1571 *ЗНТШ* XI, 16); А я сама... в тоє имє(н(є... ничи(м) ся вступовати... нє маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 144);

мати претензії до чогось (якогось маєтку): они ...вєдаючи то и(ж) нє ихъ нє въступуютьсѧ нє такъ какъ ты ку (ш)кодє мѧ припра(в)уєшъ нєви(н)нє (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 6); роска(з)уємъ вам... абыстє с по(д)даны(х)... жадны(х) плато(в)... нє брали и ничи(м) сє нє вступова(ли) (Острог, 1577 *ЛОИИ* 52, 1, 1); обецуемъ... того Переяславля... ни въ чомъ себѣ не привлащати, въ нихъ ся вступовати зъ моци держаиья своего (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 287).

2. (в що, між ким) *(займатися чиїми-небудь справами)* встрявати, втручатися: а мнѣ... в то сѧ вжє нє встꙋповати (Луцьк, 1511 *AS* III, 93); а иншие дети,... въ то ся никоторыми причинами вступовати...// не маютъ (Сільце, 1531 *АрхЮЗР* 7/I, 30-31); А мы... са(ми)... жа(д)ного пєрєнагаба(н)я правъно(г)... пн҃ꙋ по(д)коморомꙋ... и ко(ж)до(м)ꙋ сєє право маючо(мꙋ) а(л)бо дє(р)жачомꙋ чинити взрꙋшати и нико(ли) ничи(м) ся встꙋпова(ти) и затрꙋ(д)няти на(!) має(м) (Кременець, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 34 зв.); Коли вже Потей на єпископство свершилъся, показалъся барзо великим подвижником,... чуйным до всѣхъ правъ церковных и в жадную речъ

свѣцкую невступующимся (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30); А хто бы сѧ дрꙋгїй головою мєжи Хр(с)томъ а Цр҃квїю встꙋповалъ, тє́ды такого ѡ(т)мѣтꙋймо (Київ, бл. 1619 *О обр.* 181).

◇ **вступоватися въ право, въ право вступоватисе** — порушувати судову справу: а на врядъ... триста копъ грошей, а малжонце моеи... вси шкоды и наклады еи, не вступуючися въ жадное право, толко словомъ смеетъ поведити, маетъ еи доброволне оправити (Затурці, 1559 *ИКА* дод. 88); старосты володимерскіе и иншие врадники въ тое право ихъ магдебурское вступоватисе и силы-моцы судити... не маютъ (Вільна, 1509 *АрхЮЗР* 5/1, 28).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВЫВАТИСѦ.**

ВСТУПОВАТЬ *див.* **ВСТУПОВАТИ.**

ВСТУПОВАТЬСЯ *див.* **ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПОВЫВАТИСѦ *дієсл. недок.* (в що) *(силоміць захоплювати що-небудь з метою перейняти у власність, під свою владу)* вторгатися: бєрє(ш) доходы на сєбє... хотѧчи то(т) ст҃ы(и) манасты(р) по(д) мо(ц) свою владычию взѧ(ти) манастырє(м) и игумєнѡ(м) справовати чого прєдо(к) тво(и) нє чини(в)аль ани вступовыва(л)сѧ в то(т) манасты(р) (Новогородок, 1554 *ЛСБ* 18).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПОКЪ *ч.* **1.** Доступ, входження, вступ: При то(й) жє єлєкции пришо(в)ши прє(д) бра(т)ство па(н) Тимофє(й) Касиянови(ч) и па(н) Прокопъ Бѣлоꙋсикъ з бє(л)за, жадаючи... абы встꙋпо(к) могли мѣти в посрє(д)ку того ст҃го бра(т)ства (Львів, 1608 *ЛСБ* 1043, 11 зв.).

2. *(перші моменти вияву якої-небудь дії)* початок, вступ: а притомъ дивуючися и ускаржаючисе, ижъ митрополитъ, хоть ведаетъ, ижъ на вшелякихъ съездехъ день, в универсалехъ менованый, посполите вступъкомъ и початкомъ намовъ звыклъ бывать (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 521); митрополи(т) хотѧ́й вѣдаєтъ, и(ж) на всѧкыхъ зъє́здєхъ дн҃ь в҆ оунивєрса́лєхъ мєно́ваный посполи́тє в҆стоу́пко(м) и поча́ткомъ намѡ́въ звы́клъ быва́ти, одна(к) ѡто в҆ то́тъ дн҃ь... жа(д)ного в҆стоу́пꙋ нє чи́ни(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 12); Которые ростегаючи на первомъ вступку, а праве предъ всѣмъ, свои собѣ пожитки звыкли варовати (1603 *Пит.* 95).

Див. ще **ВСТУПЪ.**

ВСТУПЪ, ВЪСТУПЪ, УСТУПЪ *ч.* **1.** Доступ, входження, вступ: а братанна моя рожоная и ее дети... его милость въпоминати, правом пойскувати и намнейшого вступу и трудности его милости задавати не мают (Луцьк, 1578 *АрхЮЗР* 8/III, 307); нє было въступу в сєлє погрєбо(х) николи а(р)хима(н)дрито(м) и в то(и) лу(г) новосєлѧно(м) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 3); а вєдьжє якъ при́стои(т) кролєв҆ство своє стєрє́чи ѡ(т) нє́прїѧтєлѧ и ѡ(т) зра́ды, та́к҆ при́стои(т) стєрє́чи абы в нє́го и грѣхи встоу́пꙋ нє мѣли (Острог, 1614 *Тест.* 166); Богословъ Григорій мовитъ: "былъ той часъ, гди речи наши квѣтнули и добре ся мѣли, кгды тая збытная и выставная языка быстрость, также и мѣстерная штучность въ богословии анѣ вступу не мѣла въ дворы Божія" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 323); доведавъшисе, же его милост отец Пузина до Острога... приехалъ, хотечи визитовати, если бы якая непилностъ в набоженъстве была, до перъшого порядку такъ катедралистовъ, яко и инъших духовных, в Острогу мешкаючих, привести през менованого слугу... тую погрозку выконываючи, вступу до церкви замъковое... заборонила (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 1/VI, 674).

2. *(перші моменти вияву якої-небудь дії)* початок, вступ: Пытайся пана Василия Суражского, который[й съ т]ымъ до мене приеждчалъ, скоро на вступе епископства моего (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1117); До ѡ(т)но́вы або́вѣмъ живота и до збавє́нноѣ доро́ги, на́пєршїй встꙋпъ є(ст) позна́ти само́го сєбє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 2).

3. *(входження в якесь середовище, у якийсь стан)* вступ: митрополит... до синодꙋ жа(д)ного в҆стоу́пꙋ нє чи́ни(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 12); княз Юрий Михайлович Чарторийский, маючи затяг правный о вступъ шлюбу... з цоркою моею...//... въсю маетностъ его забрати казалъ (Володимир, 1615 *АрхЮЗР* 8/III, 542-543).

4. *(доступ до чийого-небудь володіння, до об'єк-*

тів власності з претензіями на власність) вступ, доступ: нѣтъ никому иншому вступу въ тую землю (Новогородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); То єго милость сынъ мои... маєтъ дєржати... а инший нихто в то встȣпȣ никоторыми причинами мєти нє маєть (Луцьк, 1545 *AS* IV, 419); тогды тыє листы моцы ȣ жадного права мєти нє мают и до имєнѧ моєго, Кошєра, никоторыми причинами жадного права, ани ȣстȣпȣ мєти нє можєт (Камінь, 1571 *AS* VII, 387); тогды я... вє(ч)нє права своєго ȣстȣпȣю, и єго зърєкаюся, никоторого вжє вступȣ, и причины собѣ... до ты(х) добръ нє зоставȣючи (Вінниця, 1604 *ЛНБ* 5, II 4051, 38); нє маємъ мѣти жаднаго встȣпȣ... на помємєннȣю фȣндацїю (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 16); в тотъ то пляцъ... жадного вступу и перенагабаня правного и кгвалтовного чинити и задавати,... не маю и мочи не буду (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 515);

(з претензіями на користування чиїм-небудь маєтком) вступ, доступ: в дȣбровы Ставєцкии люди твои ȣєжчають и дєрєво бортноє казѧть..., и тєжъ дєй в рєкȣ, ȣ Тȣрю их нє впȣщаєшъ, в которȣюжъ рєкȣ дѣды и ѡтцы и ѡни сами встȣпъ свои волный мєвали (Краків, 1527 *AS* III, 310); А въ ставу Щенютинскомъ паномъ Радовицкимъ уступу нетъ потолъ, поколъ вода залетъ (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 84); Прето... росказуемъ, абысте кождый из вас в кгрунтъ помененого монастыря Печерского вступу жадного не мелъ и в лис без воли и листу его милости отца архимандрита и ногою не вступовалъ (Київ, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 10); я самъ... жа(д)но(г) встȣпȣ ани пєрє(ш)коды... въ ȣжива(н)ю тоє має(т)ности... пану Бо(г)дашєвичови... чинити нє має(м) (Крупець, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2006, 19).

5. *(місце прибування)* вхід: бо то́ ты́лько тѧ́жъко и нєла́цно спра́вити єстъ, абы́ мочи́ прїйти́ до в'стоу́пȣ, и(х) двєрїй дот'кноу́тисѧ покоу́ты (Острог, 1607 *Лѣк.* 75); Припа́лъ тє́ды на ни(х) Ісȣсъ,... и гони́лъ ихъ доро́гою встȣпȣ вєфєро́нскогѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 166 зв.).

Див. ще **ВСТУПОКЪ.**

ВСТЫДАНЬЄСѦ *с.* Сором, встид: Говѣнїє... Встыда́ньєсѧ, з' почти́востью, ччє́ньє (1627 *ЛБ* 26).

Пор. **ВСТЫДАТИСЯ.**

ВСТЫДАТИ *дієсл.недок.* Соромитися, встидатися: Хочай вѣкъ подойшлый мае, А розпусты не встыдае; Убирается въ форботы, Лечъ не дбае про чесноты (Луцьк, 1575 *КС* XXV, 98); Ѡбинȣюсѧ, сты́ждȣсѧ: боюсѧ, розмышлѧ́ю, ѡбавлѧ́юсѧ, нєсмѣю, встыда́ю, соро́мѣю(с) (1627 *ЛБ* 147).

Див. ще **ВСТЫДАТИСЯ, ВСТЫДИТИСЯ.**

ВСТЫДАТИСЯ, ВСТИДАТИСЯ, ВСТЫДАТИСЕ, ВСТЫДАТИСЬ, ВСТЫДАТИСѦ, ВСТЫДАТЫСѦ, УСТЫДАТИСЯ, УСТЫДАТИСѦ *дієсл. недок.* (кого, чого, за що, робити що) Соромитися, встидатися: на остатокь пакь послаль до ни(х) сн҃а своєго рєкоучи оустыдѧ(т)сѧ сн҃а моєго (1556-1561 *ПЄ* 92 зв.); Сынȣ, оучисѧ из молодости, нє встыда(и)сѧ и до старости (1591 *Яв.Из.* 12); дх҃ѡвныє... нє встыда́ют'сѧ на королѣ вола́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194 зв.); Чыли му было лаяти и блюзнити, яко Филялетъ не встыдается чынити? (Вільна, 1599 *Ант.* 709); та́к жє и сн҃ь бж҃їй... вшо(л) //... до ап(с)ло(в) свои(х) нє встыда́ючи(с) ѡны(х) ра(н) свои(х) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 57-57 зв.); прошȣ васъ абыстє нє встыда́лисѧ з ты(м) што маєтє (к. XVI ст. *Розм.* 42); про́мє(ж)коу нами такы(х) нємало, и(ж)... ѡ(т)стоупаю(т) ѡ(т) волѣ // избавитєлѧ своєго и встыдѧть(с) єго (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 95-95 зв.); А пє(р)шого за(с) листу своєго на тоє жъ сєло..., нє вспоминаютъ; алъбо єго нє маютъ, а(л)бо сє за нєго встыдятъ (Київщина, 1600 *ККПЄ* 135); И той для причины устыдаючися мовилъ (1603 *Пит.* 55); Ста́новъ вєльможны(х) нє встыдає(т)сѧ смє́рть (Острог, 1614 *Тест.* 182); а длѧ чо́гожє(с)сѧ нє в'стыдалъ грѣхи такъ бридкїи ...твори́ти (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.); тє́ды и на́мъ встыда́тисѧ нє потрє́ба (Київ, бл. 1619 *О обр.* 62); тыи на все смѣлыи мѣщанци... на вселенскихъ соборахъ ферованыи,... соборы въ подезрѣне подати не встидалися (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 689); Агг҃лѡвє боѧ(т)сѧ и оустыдаю(т) (Чернігів, 1646 *Перло* 27 зв.); коли позна́ли жє бы́ли наги́ми, тогда са́ми сєбє оустыда́тисѧ мȣсѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 9).

Див. ще **ВСТЫДАТИ, ВСТЫДИТИСЯ.**

ВСТЫДИТИСЯ, ВСТИДИТИСЯ, ВСТЫДИТИСѦ, УСТЫДИТИСѦ *дісл. недок.* Те саме, що

встыдатися: бо кто бы сѧ оустыдиль мєнє и моихь словь в' родѣ сємь... и сн҃ь чл҃кыи постыдит'сѧ єго коли придєть въ славѣ ѡ(т)ц҃а своєго (1556-1561 *ПЄ* 159); А ꙗкожъ ми́лыє спра́вцы, за тыє спра́вы свои тєпє(р) нє встыдите́сѧ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 45 зв.); геретикове сами ни якое зменъки не учынили, ведаючи, ижъ то николи не было, што теперешние наши плетутъ и до друку выдати... не встыдилися (Вільна, 1599 *Ант.* 913); Самая добрая совѣсть то витривати можє(т), а сѫмлєнїє злоє, да(р)мо і говорити, тоє ся ба(р)зо встидитъ и ѫстрашае(т)ся (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 268); съ ѡ(т)лѫчє́нными нє слѫжи́: ни оустыди́сѧ, ни оубби́сѧ какова́го либо чл҃вка, на грѣхъ сєбѣ (Львів, 1642 *Жел.П.* 4).

Див. ще **ВСТЫДАТИ, ВСТЫДАТИСЯ.**

ВСТЫДЛИВЕ *присл.* Соромливо: Очи погамѫ́ймо, жєбы з' пожадли́вост'ю и бє(з) всты́дѫ на чѫжѫю красотѫ нє смотри́ли, алє присто́йнє и встыдли́вє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 213).

ВСТЫДЛИВОСТЬ, ВСТЫДЪЛИВОСТЬ *ж.* Сором, встид: благоговѣнїє, набо(ж)но́сть, встыдъли́вость (1596 *ЛЗ* 27); Дивова́ли бы́смы сѧ томѫ, кгды́ бысмы нє вѣдали, жє то(т) кото́рїй ра́зъ присто́йности и встыдли́вости грани́цѫ пєрєско́чилъ,... нєвстыдли́въ звы(к) быва́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 46 зв.); Чє́стность: Почти́вость, обыча́йность, встыдли́вость, скро́мность (1627 *ЛБ* 156); Васкама́: Замѣша(н)є, сромо́та, встыдли́во(ст) гнѣвѫ а(б) тєпла (Там же, 192).

Див. ще **ВСТЫДОКЪ, ВСТЫДЪ.**

ВСТЫДЛИВШИЙ *прикм.в.ст.* Сором'язливіший, устидливіший: Далєкѡ ба́рзѣй встыдли́вшаѧ и мѣзєрнѣйшаѧ є(ст) рє(ч), нє то́лко мо́вити, а́лє и само́ю ре́чꙗю проника́ти (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 194).

Пор. **ВСТЫДЛИВЫЙ.**

ВСТЫДЛИВЫЙ *прикм.* Сором'язливий, встидливий: По ѡбѣдѣ в суббо́ту має(т) // да́ска(л) з дѣтьми намовлѧтисѧ ча(с) нємалы(и)... ѫчачи и(х) стра́хѫ бж҃іємѫ, и ѡбыча́ємь встыдли́вы(м) младє(н)чєски(м) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 5-5 зв.); а єсли́бы яка́ѧ цоу(д)ноє тва́ри,... и всты(д)ли́ваѧ... в... бѣдоу пришла́, таково́є... кто́... в ста́нъ ма(л)же́нꙗскжй взѧ́ти нє встыдає(т)сѧ (Острог, 1607 *Лѣк.* 59); Мѣрєнъ: Ѡбыча́йный, всты(д)ли́вы(й), скро́мный, мѣрный (1627 *ЛБ* 67); Вшєте́чныи, встыдли́выи Пѣсни, Га́дки, и Ба́йки (Львів, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); Ма́ю чи́стоє се́рдцє и встыдли́воє (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 910); коли встыдли́вый млоде́нєцъ и о́чью над нє́й подноси́ть нє смѣлъ, пода́рками... єгѡ знєволѧ́ла (серед. XVIII ст. *Хрон.* 64).

ВСТЫДОКЪ *ч.* Сором, встид: А ѡнь ани здрыгноу(л) сѧ ѡкаянꙗный,... и(ж) єго пань и єго оучитє(л) ноги оумыва(т) и ѡтирає(т); и бє(з) жа(д)ного всты(д)коу пода(л) сѧ ємоу (XVI ст. *УЄ Трост.* 54).

Див. ще **ВСТЫДЛИВОСТЬ, ВСТЫДЪ.**

ВСТЫДЪ, ВСТИДЪ, ВСТЫД, ВЪСТИДЪ *ч.* Сором, встид: И бивано по колку // раз, и дивные мордерства... чинил, чого ми встыд а ни ся годытъ передъ вашою милостю поведати (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 8/III, 136); А чє(и) жє сѧ и(х) соромѣтє и длѧ и(х) встыдѫ цар(с)твїѧ бж҃іѧ о(т)пасти... хо́чєтє (1598 *Виш.Кн.* 90); ѡни бє(з) вшєлѧкого встыдѫ рє(к)ли ємоу (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 73 зв.); На почáткѫ было Сло́во... На́ што... єстъ и(м) ѡ(т)пи́сано, и Диспѫта́ции... быва́ли, з' кото́ры(х) они з' вели́ки(м) встыдо(м) ѡ(т)ходи́ли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 62); дѣвамъ зелживость гвалтовную, безъ встиду и боязни... чинили! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 776); братия з жалє(м) и встыдомъ тамъ в присѣнъка(х) ѡ налєжно(м) мусѣли ко(н)султовати (Львів, 1635 *ЛСБ* 1043, 43); Панъ Бранский... въстидомъ и жалемъ зъ ихъ Милостю паны приятели накорменый, стамътулъ одъехалъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 599); помєнєныхъ вышъ ма(л)жо(н)ко(в) приєха(в)ши са(м) и помєнєныє нає(з)дъники... словы нєу(ц)тивыми пофукали, полая(ли)... которо(и) в тоє(и) протє(с)тациє(и) для в(с)тыду и писати нє можє (Житомир, 1650 *ДМВН* 204); **встыдъ заховати, встыдъ захо́вывати** — мати почуття сорому: Патоє: бл҃гословє(н)ство... оучтиво(ст), боѧзнь и всты(д) захова́ти (п.1596 *Виш.Кн.* 65); до́ма про́ти(в) родичомь свои(м) і и́ндє инымъ, цно́тѫ и всты(д) захо́вывати (Львів, 1587 *ЛЄБ* 87, 5 зв.); **встыдъ имѣти** — соромитися, встидатися, мати сором: па(н)нѣ... мо(л)ча́ти и всты(д) имѣти прина́лєжи(т) (Устрики, І пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 198 зв.); **от встыдоу палати** — паленіти від (зі) сорому: Нє могли тєрпѣти... жєбрака... алє фалши́вє

мѡвачи, ѡ(т) встыдѫ пала́ли (Київ, 1657 *УЄ Кал.* 283).

Див. ще **ВСТЫДЛИВОСТЬ, ВСТЫДОКЪ.**

ВСТѢКАТИСА *дієсл. недок.* Казитися, лютувати: Нєистовлю́сѧ: шалѣю, дѫрѣю, в'стѣка́юсѧ (1627 *ЛБ* 74).

ВСТАГАНЬЄ, УСТАГАНЬЄ *с.* Загнуздування: въсхлащє́нїє, оустагáньє (1596 *ЛЗ* 37); Въсхлащє́нїє: Встагáньє (1627 *ЛБ* 23).

Пор. **ВСТАГАТИ.**

ВСТАГАТИ, ВЪСТАГАТИ, УСТАГАТИ *дієсл. недок.* (кого) Загнуздувати: въсхлащáю, оустагáю, застановлáю (1596 *ЛЗ* 37); Въсхлащáю, въстагáю: Застановлáю (1627 *ЛБ* 23);

перен. приборкувати: сно́вє мови(т) ядѧ(т) ябка тръпкыи а ѡцоумь ѡскомины чинѧтьсѧ, то є(ст) чл҃чє єсли злости чинѧ(т) а ѡнї нє встагаю(т) и(х), тєды напото(м) жалость маю(т) вєликѫю (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 71 зв.).

Див. ще **ВОСТАГНУТИ, ВСТАГНУТИ.**

ВСТАГНУТИ, ВЪСТАГНУТИ, УСТАГНУТИ *дієсл. док.* **1.** Загнуздати. *Образно:* хс҃ прїзываєтъ кѫ вѣрѣ... своєй сто́й... а нєвѣръны(х)... чини(т) хоуливыми кѫ доброй рѣчи, абовѣмь напа(ст)ми... многїи прїходѧ(т), же мови(т) браз(д)ами и оуз(д)ою чєлюсти и(х) въстагнєшь (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 220); И тотъ то Єстъ ѡноє бж҃(с)вє́нным҃ Проро́ком҃ Дв҃домъ до Бг҃а речє́нноє, Мѫнштѫком҃ и оуздо́ю чє́люсти ихъ в'стагнєшь, нє приближа́ючих҃сѧ до тєбє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 625).

2. (кого чим) Витягнути, підтягнути,: А ѡ(н) за(с) встагноу(л) єго ла(н)цюхо(м) коу горѣ (XVI ст. *УЄ Трост.* 62).

◇ **устагнути ѧзыка** — прикусити язика (язик): бо хто хочє(т) живо(т) миловати... нєха(и) ѫстѧ(г)нє(т) ѧзыка своєго ѡ(т) злого (II пол. XVI ст. *КА* 187).

Див. ще **ВОСТАГНУТИ, ВСТАГАТИ.**

ВСТАЖЛИВОСТЬ *ж.* (*стп.* powściągliwość) стриманість: тєды має(т) жє вши(ст)ко тѣло своє ѡчистити... та(к)жє ты(ж) к(д)ыжь боудєть оумь ч(с)ты(и) и ср(д)це // ко в(с)тѧ(ж)ливости свѣцькы(х) рѣчїй, напрє(д) лакомства, пїѧ(н)ства зрады злодѣйства (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 111 зв.-112).

ВСУДЫ *див.* **ВСЮДЫ.**

ВСУЄ, ВЪСУЄ *присл.* Даремно, надарма, марно: пьяныи дєи оувоидє(т) оу сто́ю цр҃ковъ рєкомо молитисѧ ано всѫє только трѫдитсѧ (1489 *Чет.* 300); вы тым тыранством побѣдити терпения нашего не можете,... и нас в свое поганство уволочи всуе и прожне мыслите (1598 *Виш. Кн.* 125); гъ... // ѫкрѣпитъ нємощъ вш҃ѫ и постыдятся нєнавидящє(и) ва(с) въсѫє (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1-1 зв.); Тѫнє: Надаремнѡ, порожнє. Бєзѫма, тбєжъ: Бє(з) ро(з)сѫ(д)кѫ, да́рмѡ, всѫє, ма́рнє (1627 *ЛБ* 134); incassum, всує (1642 *ЛС* 229).

ВСУМНЕВАТИСА *див.* **УСУМИѢВАТИСЯ.**

ВСУМНИТИСА *див.* **УСУМНИТИСА.**

ВСУМНА́ТИСА *дієсл. недок. (відчувати сумнів щодо вірогідності чого-небудь)* сумніватися: Которыє мы листы вычєтши, нєпомалѫ сѧ всѫмнаєм, алє маючи надєю в милостивой ласцє Вашей Милости, в том сѧ потєшаєм (Вінниця, 1569 *AS* VII, 323).

Див. ще **УСУМНИТИСА, УСУМИѢВАТИСЯ.**

ВСУНУТИСА *дієсл. док. (самочинно ввійти, в'їхати куди-небудь з метою захоплення)* вторгнутися: А то́ жє́ по́слѣ... ѡбы́чай опрѣснѡкѡвъ в' Ри́мскѫю Цр҃ковъ своѵо́лнє сѧ всѫнѫ(л) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 284).

ВСУТИ *дієсл. док.* (що) *(про порошок)* насипати: далъ налитъ малжонъце своей..., которая, пошедши с келишком до комнаты, всула якогось белого порошъку (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 584).

ВСХНУТИ *див.* **УСХНУТИ.**

ВСХОДЕЦЬ *ч.* Невелика драбина: слѫги цр(с)кіи вшєдши оузрѣли двєри запєрты всходцємъ и рєкли: подобно собѣ вчасъ чини(т) в кгмаху лѣтнємъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 174).

ВСХОДИТИ, УСХОДИТИ *дієсл. недок.* **1.** *(рікою)* спливати, плисти; сходити: а рыбицъ ѫсходи(ть) тамъ рєкою... з морѧ множъство вєликоє (Брацлав, 1552 *ОБЗ* 143 зв.); вода та́къ ба́рзо прибыва́є(т) стрѫмєнь всхо́дитъ ижъ жа́дною штоу́кою пєрєплы́тисѧ нє мо́жє(т), або пройти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 4).

2. *(про небесні світила, хмари і т. ін.)* появлятися, підніматися над обрієм: коли оуздритє ѡболоκы

а ѡни в'сходѣть ѡ(т) западоу мовитє за того жє дъждь боудє(т) (1556-1561 *ПЄ* 278 зв.); всхо́дитъ сл҃нцє (Вільна, 1627 *Дух.б.* 93); оупа́лоє насѣніє зара(з) выникаєт', а ско́ро сл҃нцє всхо́дитъ, и лє́гким' оупалє́нієм' оугрѣва́єт', за́раз' схнє́тъ, понєва́жъ нє маєт' ко́рєни ѡ(т)во(л)жд҃ючого (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 588); А є́сли бы н҃бо нє мѣло воды на(д) собо́ю тогда́ бы промєии... звѣздныи на высо́кость всходи́ли (серед. XVII ст. *Хрон.* 2).

3. *Перен.* (на що) *(ставати кращим, досконалішим)* підніматися: Пост' сей, Бра́тіє,... якобы лѣствица нѣѧкаѧ єст' на(м) пода́ный, ма́ючи в'мѣстѡ сто́пнє(в) ты́днѣ... по кото́ры(х) мы ст҃па́ючи, на высо́ко(ст) добродѣтєлі́й... всходимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 74).

4. (на що) Зноситися, здійматися: Г(с)дь самовла́стно, я́къ о́нъ самъ вѣдаєтъ, всхо́дитъ на н҃бса (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 764).

ВСХОДНЫЙ, ВСХОДНИЙ, ВСХОДНЇЙ, ВЪСХОДНЫЙ *прикм.* **1.** Східний: С чого може(м) снаднє обачити,... жє нє бєзъ вєликихъ явныхъ а сл҃шны(х) причинъ, всѣхъ въсходныхъ и полуденъны(х) сторонъ, или цр҃квєй пастырєвє мѫсєли опѫстити заходъного костєла вожа (Острог, 1587 *См.Кл.* 18); папа Римскій... выклиналъ... духовенство и станы свѣцкіи на всходныхъ сторонахъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 642); Єфе́съ, та́а ѡпро(ч) всхо(д)нєи ча́сти котра́а до Каппадо́кіи и Си́ріи постѫпѫє(т) ѡ(т)всю́дѫ мо́рє(м) є(ст) ѡкрѫжєна (1627 *ЛБ* 182); вѫинъ... нєха(и)... познає(т), кото́ри(и) спо́собъ єстъ звыча(и)ныхъ мл҃твъ и пса(л)мовъ, ѡ(т) ст҃ы(х) ѡц҃ъ в' всхо(д)ни(х) краи́нахъ зда́виа постано́влєный (серед. XVII ст. *Кас.* 9 зв.); ѡ(т)вори́ окно́ всхо́днєє (серед. XVII ст. *Хрон.* 335).

2. *(східного обряду)* православний: штожъ было чини́ти оныхъ часовъ въсходныхъ и полѫдєныхъ цр҃квєй пастырємъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 17); Поста́нови(ли) по́по(м) всходны(м) жены мѣти (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 130 зв.); по розрозненюся зе всходными и по одестю оныхъ, самы заходніи епископове каноны Сардікійскіи ухвалили (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 575); ѫрод҃и́л'ся ѡнъ в' кра́ѧхъ Под'горскихъ Прємы(с)кихъ, Вы́хова(н) в' вѣрѣ Цркви всходнєй з' лѣтъ дѣти(н)скихъ (Київ, 1622 *Єак.В.* 44 зв.).

Див. ще **ВОСХОДНЫЙ.**

ВСХОДОВАТИЙ *прикм.* Ступінчастий: gradatus, всходоватий (1642 *ЛС* 210).

ВСХОДЪ[1], ВЪСХОДЪ, ВЬСХОД *ч.* **1.** *(одна з чотирьох частин світу; напрямок, бік, протилежний до заходу)* схід: а ѡт там на вьсход на прислѫп попов та ѡпчєною на ѧбльковѫ полѧнѫ (1583 *DBB* I, 86); я́къ бли́скавица выхо́ди(т) ѡ(т) в'схо́дѫ,... та(к) бѫдє(т) и прихо(д) сн҃а чл҃ч҃(с)каго (Вільна, 1596 *З.Каз.* 26); выбранные Божіе на всѣ чотыри части свѣта, т.е. на всходъ и на заходъ, полудне и полночъ (1603 *Пит.* 8); вшитокь кроугь зємлѣ ѡ(т) в'схода до запада ѡ(т) полоудноу до по(л)но(ч) полє(н) є(ст) ба҃ (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 49); ѡ(т) заход(ѫ) шли на всходъ горами Кобылою (Львів, I пол. XVII ст. *Ап.Покр.з.* 112а); И ре́клъ Г(с)дь до Авраа́ма: по(д)нєси очи и пойзри на полно́чи и на полѫднє, на всходъ и на за́падъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 22 зв.).

2. *(частина обрію, де сходить сонце, як визначення напрямку)* схід. ◇ **всходъ (усходъ) солнца** — схід сонця: чєрє(з) тоє сєло повєли насъ на въсхо(д) со(л)нца до болота на (и)мѧ рѫдна (1546 *ОГ* 8); видѣли бо єсмо звѣз(д)оу єго на в'сходѣ сл҃нца (1556-1561 *ПЄ* 23 зв.); вся Руская земля от всходу солнца аж до полночи з Словяны, з Болгары... крестилася (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); На завтрю, зась ба́рзѡ ра́нѡ, пра́вє ѡ Всхо́дѣ сл҃нца Ма́рїа... Магдалы́ни, и Ма́рїа Іа́кѡвова... шлы до гро́бѫ, жєбы... Оучи́тєлѧ своєго... нама́залы (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 228).

3. *(частина материка, розташована на протилежному боці від Західної Європи; країни на цьому материку)* схід: тєпе́ръ ва(м) ѡзнайми́л', жє... пога́нскіє мона́рхіи оуста́нѫтъ, а оукры(ж)ованый ѡ(т) всхѫдѫ до за́ходѫ бѫдєтъ всю́ды ца(р)ствова́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 208); Зачимъ гды насъ теперъ Латинникове до своей вѣры мусомъ... притягаютъ, зъ Богомъ самимъ валчатъ и ему ся самому противятъ, который намъ вѣру свою святую зе всходу, а не зъ заходу подати рачилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 980); Пре́то те́ж', кто... Вѣрѫ єди́нѫю..., на́ Всхо́дѣ

в' Ієр(с)ли́мѣ оущєплє́нꙋю,... маєтъ двоѧ́ко бо́лєй сла́влєнъ... бы́ти ма́єт' (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3).

Див. ще **ВОСХОДЪ[1].**

ВСХОДЪ[2], ВЪСХОДЪ, УСЪХОДЪ *ч.* **1.** *(дорога, яка веде куди-небудь)* вхід: a most dla toie pryczyny potreba, jż tym meszczanom, kotoryi za Pucowkoju meszkajut, welmi trudny wschod peszym do zamku, a wozom y konem żadnoju meroju ne możet wziechaty (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 20);

(місце для проходу в середину приміщення) вхід: Горо(д)нѧ нє накрыта ни (в)сходꙋ ани помостꙋ нєтъ ѡ(д)но стєна мꙋ(р) стоить (1552 *ОКр.З.* 147); По ливꙋ(и) рꙋцы... с ты(х) жє сєни(и) ꙋсъхо(д) на ворота (Забороль, 1566 *ПВКРДА* III, 3); кганокъ тежъ высокий,... былъ здавъна збудованъ и черезъ него хоженъе было въсходъ до склеповъ, того кганъку всего и знаку нетъ (Володимир, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 347);

(підхід до гори) підніжжя: А коли(с) ѡнь приближоваль коу всходоу горы ѡлив'нои тогда почало всє множєство оучнкь хвалити ба (1556-1561 *ПЄ* 307).

2. *(поява над обрієм небесного тіла)* схід: Три побо́жныє жє́ны по стр(с)ти хвой з' єр(с)ли́моу з' арома́тами на помазанїє погрєбє́нного ха вы́шли, алє... то сѧ стало южъ по всходѣ слнца (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); в млын тотъ, што водле монастыра на Стыру, волъное молотье и мирки бранъе одын ден въ кождый тыждеи, то естъ в пятницу, от годины до годины, то ест од всходу до всходу слонца (Луцьк, 1642 *КМПМ* II, 234).

3. *(проростання в землі рослин, насіння)* схід: Єсть дє́рєво єдно в выспа(х)... нарыца́ємоє а́маква(м), кото́роє ѡ(т) само́го всхо́дꙋ своєгѡ росо́ю кръмлєно и штодн росоу́ прїймуючи всѣ(м) выспѧ́но(м) воды якъ жро́дло якоє додаєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 252); зачимъ, кгды за греблею... были, тамъ севбу озимую показано намъ середнюю, межи которою обшаръ... мелъ быти засеяный, на которымъ ничого а ничого всходу зъбожа не знати (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 410).

4. Крок(?): Стє́пень: Стопѣнь, в'схо́дъ, кро́къ, хо́дъ, чло́нокъ, поколѣ(н)ѧ, ꙋрѧ(д) (1627 *ЛБ* 121).

Див. ще **ВОСХОДЪ[2].**

ВСХОДЪ[3] *ч.* Драбина: въ манастыру Жидичинскимъ оного дей на церкви въколо неприятелски оточивши и облегши и всходъ откинувши, голодомъ и розмаитыми трывогами презъ колко дней... трапили (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 167).

ВСХОДЫ *мн. (споруда зі щаблями)* сходи: a na jnszych weżach pomostow y wschodow nett (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I,20); домъ Божий и домъ мешканя ихъ скривавили и зкгвалтили, церковъ всю постреляли, всходы, двери поламали (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 259); у склеповъ епископскихъ былъ и през него хожене всходами до склеповъ (Володимир, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 348).

ВСХОЖЕНЬЄ *с. (поява над обрієм небесного тіла)* схід: Нєха́й сє затмѧ(т) звѣзды мо́рокомъ єй, нєха́й ждє́тъ свѣтла а нє ѡглѧда́єтъ а ни всхожє́ньѧ встава́ючой зори́, ижь нє затвори́ла двє́ри живота́ ма́тєри моє́й кото́раѧ мєнє́ носи́ла (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.

ВСХОПИТИСѦ, УСХОПИТИСѦ *дієсл. док. (різко, швидко встати, піднятися назустріч кому-небудь)* схопитися: снъ... оусхопилсѧ сталъ простъ на нога(х) своихъ (1489 *Чет.* 88); а ѡна коли оуслышала борзо всхопившисѧ пошла к нємоу (1556-1561 *ПЄ* 396).

ВСХОТѢТИ, ВЪСХОТѢТИ, УСХОТѢТИ *дієсл. док.* Забажати, захотіти: прошто нє оусхотѣла єси стхъ ѡць житья (1489 *Чет.* 370 зв.); его милость... далъ мѣсту... право Нѣмецкое... и всимъ тымъ, которые всхотятъ въ томъ мѣстѣ садитися (Краків, 1507 *АЗР* II, 10); Хто ꙋсхочєт тоє сєлищо ꙋ Єго Милости ѡткꙋпити, тогды маєт єго кꙋ своєй рꙋцє мєти (Острог, 1514 *AS* III, 113); хто бра(т)ствѡ всхочєтъ принѧти має(т) дати ꙋ кꙋпꙋ шє(ст) грѡши(и) (Львів, 1544 *ЛСБ* 10); И еслиже ми што на то отказовати всхочешъ, смотрижъ, абысь и того не замовъчалъ (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1085); той лꙋка́вый дꙋхъ... въсхотѣвъ бы́ти ра́вєнъ вы́шнємꙋ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 26 зв.); на́ Нбси и на́ зємли и въ прєиспо(д)нихъ, // Въ глꙋбина́хъ мѡ́рскихъ и в' мѣстєхъ бєзвѡ(д)ныхъ. Всѧ́ єли́ка въсхотѣ и сътвори́, якѡ Бгъ всємогꙋщі(и). Въ вла́сти то сво́єй має(ш) (Чернігів, 1646 *Перло* 68 зв.-69).

Див. ще **ВОСХОТѢТИ.**

ВСЧАТИ *див.* **ВЩАТИ.**

ВСЧАТИСЯ *див.* **ВЩАТИСЯ.**

ВСЧЕПЯТИСЯ *дієсл. недок.* (в що) Втручатися: Але наши духовные и овшемъ такового (яко вышшей собѣ духовные Римскіе привлащаютъ, за которимъ ся во всѣ справы свѣтскіе всчепяютъ и послушенства тутъ тежъ и даваня чого зъ свѣцкое зверхности выламуютъ) добрымъ сумнѣнемъ зычити не могутъ (1603 *Пит.* 34).

ВСЧИНАТИ, ВСЧЫНАТЬ, ВСЩИНАТИ, ВЪСЧИНАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wszczynać) (що) починати (що), підбурювати (до чого), започатковувати (що), піднімати (на що): отецъ митрополитъ належность суду вашое милости призналъ и до вашое милости отослалъ, бо што сторона разъ на праве упуститъ, другий разъ того постигать и знову въсчинати не можетъ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* I/1, 168); Нн҃ѣ єстъ, а за́вьтра єго нѣ машъ кото́рый нн҃ѣ в҆збꙋрє(н)ѧ в҆счина́лъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 119); бысмы бунты ниякіесь всчынать и козаковъ на него направлять и тымъ покой посполитый взрушать мили (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 61); И вы́ прїйдѣтє та́мъ Арїонѡ́вє, Вдѧ́чного то́нꙋ мꙋзы́кꙋ в҆сщина́йтє (Львів, 1642 *Бут.* 7 зв.); тые-то преречоные подданые,... розмайтые кривъды и шкоды некоторим людем, починивъши се козаками под тот час и бунти всчинаючи, чинили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 176).

ВСЧИНАТИСѦ *дієсл. недок.* Починатися: а в то́мъ вєли́каѧ бо(р)ба и ва́лка в҆счина́єтъсѧ дш҃и проти́въ ихъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 339).

ВСЫЛАНЬЄ *с.* Насильне вторгнення: Для которого спустошенья и своволного всыланья, чиненьемъ переказы и неслуженьемъ служъбы,... шкодую собе на сто копъ грошей личбы Литовское (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 6/1, 220).

ВСЫЛАТИ, УСЫЛАТИ *дієсл. недок.* (кого) Направляти, посилати: А што писал Твоѧ Милост ѡ стрєлцы пана Ивана..., иж ѡн ихъ ꙋ ловы мои ꙋсылаєт (Вільна, 1543 *AS* IV, 372); а пєрєд тымъ здавна старостовє замкꙋ нашого Вєницкого до имєнєй ихъ слꙋгъ своихъ нє всылали (Вільна, 1546 *AS* IV, 455).

ВСЫНОВЛЯТИ *дієсл. недок.* Усиновляти: adopto, всыновляю (1642 *ЛС* 70).

ВСЫПАНЪЄ *див.* **УСЫПАНЄ.**

ВСЫПАТИ *див.* **УСЫПАТИ.**

ВСѢГДИ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСѢГДЫ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСѢДАТИ, ВСИДАТИ, УСЕДАТИ, УСѢДАТИ *дієсл. недок.* **1.** (на кого) *(займати певне місце в сидячому положенні)* сідати: цесари потомъ,... мусили папежу, // яко Богу, услуговати, и правое стрымя коли папежъ на конь уседаетъ держати (1582 *Посл. до лат.* 1130-1131); караба(н) водою ѡ(т)лива(л) мя... а пото(м) и на коня всѣдши о(т) мєнє поєха(л) (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.); за́цныи ры́цєрєвє и досвѣдчє́ныи на́ ко́нь з҆ кꙋтасо́м҆ всѣда́ли (Київ, 1623 *МІКСВ* 73); Koli zchocesz poiechaty, Ne budu tebe trymaty. Borzo wsiday, Day odiezday Ku czortom (1625 *П.про Кул.* 25); Пото́м҆ сꙋдилъ ізра́илѧ авдо́нъ сн҃ъ Єліє́ховъ кото́рый мѣлъ ·м҃· сн҃овъ а ·л҃· внꙋковъ з ни́хъ, вседа́ючих на ·о҃· осло́въ (серед. XVII ст. *Хрон.* 183 зв.);

(в що) *(у середину чогось)* сідати: за́разъ парꙋсы спꙋщаютъ и котви запꙋстивши, в чолнъ всѣдаю(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 115).

2. (на чому) Входити (у становище), займати (становище): за́разъ в ша(р)ла́тномъ оуби́рѣ..., з вєли́кою оусѣда́єтъ на маєстатѣ пова́гою (Острог, 1607 *Лѣк.* 46).

Див. ще **ВСѢСТИ.**

ВСѢКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСѢОБЩЕ *присл.* Разом, спільно: до того и любовъ которꙋ(ю) всѣѡбщє пови(н)ни(х)мо бꙋдємо быти правдивы(ми) (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557).

ВСѢСТИ, ВСЕСТИ, ВСИСТИ, ВСѦСТИ, УСЕСТИ, УСѢСТИ *дієсл. док.* **1.** (на що, на чому, перед чим) *(зайняти певне місце в сидячому положенні)* сісти: тогды всѣ(в)ши мы на возы и на конѣ... попровадили мя за сєло (Унів, 1584 *ЛСБ* 61); Я(н) Сє(р)ховє(ц)ки(и),... вси(в)ши на кони с пахо(л)ка(ми)..., са(м)... за ѡны(м) боярино(м) єго Су(п)руно(м) гони(л) (Житомир, 1609 *ДМВН* 140); а онъ [Адамъ] прє(д) Ра́ємъ оусѣвши пла́калъ, я́къ мно́гѡ дѡбръ оутра́тилъ (Київ, 1627 *Тр.* 148); а такъ Іс҃ потомъ во(з)нє́сл҆сѧ на и҃бо, и оусѣлъ на правици бж҃єй (Львів, 1646 *Зобр.* 25 зв.); Пє́рсовє... з҆бро́йии на кони в҆сѣдши стига́ли Алєкса́ндра (серед. XVIII ст. *Хрон.* 421 зв.);

(в що) *(в середину чого-небудь)* сісти: а і҃с нє в'сѣль быль в ло́дю съ оучєникы своими єд'но сами // оучєници єго ихали (1556-1561 *ПЄ* 366-366 зв.); тог(д)ы встоупи(л) і҃с въ єди(н) корабль... и всѣ(д)ши в нєго наоучи(л) народы сѣдѧчи въ ѡно(м) корабли (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 190 зв.); Панъ хлєбовъски(и) з ма(л)жонкою... всє(д)ши в рыдванъ єхалъ ...до господы (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв.); єсли нѣчо́го вла(с)ного мѣти нє бꙋдє... чим' бы всѣдши в кора́бль за мо́рє пєрєво(з) заплати́лъ (серед. XVII ст. *Кас.* 102 зв.);

розміститися, розташуватися: южъ оди́нъ з ва(с) в' ра́дѣ за пѣчью з робѧты оусѣвши я́ко голодный оный истый до коу́хни, на люди с ты́лꙋ заглєда́лъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 30); Потомъ усѣдши слухати науки и проповѣди божественное, бы и до вечера (1603 *Пит.* 82); Нє ре́клъ бо чємꙋ(с) оусѣлъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 296).

2. (на чому) Зайняти становище, посаду: Алє ты чл҃чє ма́єшь вѣдати, и(ж) соу(т) сꙋды розмаитыи ѡ кторы(х) тоу г҃ь нє мови(т). Бо напрє(д) нє мо́ви(т) тꙋ... кды я́кобы оусѣ(д)ши на столи́ци розбирає(т) ...справы свои (Львів, 1585 *УЄ* № 5, на полях); А такъ я... на той убогой столицы епископъской уселъ (Вільна, 1599 *Ант.* 629); А коли́ оусѣлъ цр҃ь на столи́цы своє́й... повсталъ Іѡанафанъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 226).

3. *Перен. (мати переважне поширення)* запанувати: Нє нєвѣдомо мню вамъ сє єстъ яко сн҃ъ мо(и) кн҃зь Алєксандро восточникъ мєж(д)ꙋ зꙋбами западны(х) людє(и) вѣры и наꙋки и всєго набожєнства ꙋсѣлъ сирєчъ ѡбитєлє(м) ярославски(м) сє сталъ (Дубно, 1592 *ЛСБ* 212); а цр҃ковъ ѡблюбєнцови своємоу нє смѣла бы вѣрити слова живота наслѣдуючємоу, в' которого запра́вды оуста(х)... бо(з)скаѧ нѣѧкаѧ ла́ска оусѣла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 146); язы(к) бо є(ст), яко ко(н) цръскїй єжєли зло́жишъ на нє́го оуздꙋ, и наоу́чи(ш) єго́... // кро(т)ко ходити, а пото(м) оуса́дє на́ нє́мъ цр҃ъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 231); Прїйми(ж) тє́ды... то(т) да(р) ѡ(т) мєнє Кр(с)тъ Хв҃ъ... и по(д) ни(м) якъ по(д) яки́м' тѣнє(м) многолиствє́ннагѡ дє́рєва, спо́собом' ѡнои ѡблюбє́нци в' Пѣснєхъ пѣснєй в'спо́мнєнои пожада́нє ра́чъ оусѣсти (Київ, 1632 *МІКСВ* 269).

Див. ще **ВСѢДАТИ.**

ВСѢХМОГУЩИЙ *див.* **ВСЕМОГУЩИЙ.**

ВСѢХЪЗГОДНЕ *присл. (за згодою всіх)* одностайно, разом: Гаврило Яцєви(ч), Пєтро Сиро(д)зи(ц) всѣхъзго(д)нє ѡ(д)носта(и)нє со(з)нали тыми словы, и(ж)... до мє(с)та на но(ч) єхати нє хотєли (Володимир, 1603 *ТУ* 237).

ВСѢЯТИ, ВСѢѦТИ, УСѢЯТИ *дієсл. док.* (що) *(вкинути насіння, зерно в землю, щоб проросло)* посіяти: є(ст) яко зръно гръчи(ч)ноє, котороє(ж) то коли всѣяно быває(т) в' зємлю мєнш є(ст) ѡ(т) всѣ(х) сѣмєнь которыи соу(т) на зєм'ли (1556-1561 *ПЄ* 141 зв.); мр҃іа помазала ногы і҃сви миромь и тыжь якь вьєханїє єго было... въ ієр(с)ли(м) я(к) ты(ж) народы оучи(т) ты(ж) ѡ зєрнѧти пло(д)номь в зємлю оусѣяно(м) (Там же, 399 зв.).

2. *Перен.* Вкласти, внести, посіяти: и борзо приходи(т) дїяволь, и вынимає(т) слово всѣянноє в ср(д)цєхь и(х) (1556-1561 *ПЄ* 140); Або́вѣмъ ото нє́пріатєль и за́вистникъ рожа́ю лю́дского всѣѧлъ въ ср(д)цє рє́вность злоу́ю (Острог, 1598 *Ист.фл. син.* 47).

ВСЮДА *присл.* Те саме, що **всюды:** всюда такии ѡсобы бываю(т) ѡ́бираны, и становлєны (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 61); лю(д) мє(р) ѡкру(т)нє всюда (серед. XVII ст. *ЛЛ* 180).

Див. ще **ВСЮДУ, ВСѦДЫ.**

ВСЮДУ *присл.* Те саме, що **всюды:** прославилъсѧ ст҃ыи всюдꙋ (1489 *Чет.* 5); нєприѧтє(л)... и до кр(с)тъ хв҃ъ на собѣ носѧщи(х) спинаєтсѧ ѡбходєчи всюдꙋ (1598 *Розм.пап.* 4); И благочє́стіє всюду насадили (к. XVI ст. *Укр.п.* 81); та́мо рѣки ѡгнє́нныи разлива́ютъсѧ всю́дꙋ (Чернігів, 1646 *Перло* 155 зв.).

Див. ще **ВСЮДА, ВСѦДЫ.**

ВСЮДЫ, ВСУДЫ, ВСЮДИ, ВЪСЮДЫ, УСЮДИ, УСЮДЫ *присл.* Повсюдно, скрізь, всюди: и ѡ(т) того часꙋ цр҃ковь ѡбнови́ласѧ... що́ ѡ(т) ки́лка дє́сѧ(т) лѣтъ пꙋстова́ла... ѡбвалѧ́ласѧ бы́ла ѡ́коло всю́ды (1509-1633 *Остр.л.* 131); всюды на(и)дєшъ ясънѣ(и)шєє на(д) со(н)цє свѣдоцъства и доводы (1582 *Кр.Стр.* 46 зв.); идѣтє(ж) по дорога(х) всоуды (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 168 зв.); А

коли первое слово лжею и на лжи основано есть, найдешь и познаешь уже усюды (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 165); Мы́ же на пе́рвоє сло́во обратѣмъсѧ, ѡ цр҃кви хв҃ой, потрєва (!) вѣдати и дꙋхо́внє о не́й розꙋмѣти; всѧ́комꙋ бл҃гочєсти́вомꙋ христиѧ́нинꙋ, я́ко // та́я вєли́чєствомъ, и широ́кимъ панова́нѧ(м) свои(м) въсю́ды єстъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 44 зв.-45); Ахъ, ахъ всюди по Стєжкахъ: Цр҃квныи стѣны (Вільна, 1620 *Лям.К.* 8).

Див. ще **ВСЮДА, ВСЮДУ, ВСѦДЫ.**

ВСЯДАТИ *див.* **ВСѢДАТИ.**

ВСЯКИЙ, ВСѦКИЙ, ВСѦКІЙ, ВСѦКЫЙ, ВЪСѢКИЙ, ВЪСЯКИЙ, ВЪСѦКИЙ, ВОСѦКИЙ, ВСЯКЪ, ВСѦКЪ, ВЬСѦКЬ, УСЯКИЙ, УСЯКЫЙ *займ.* **1.** Різний, всілякий, всякий: хто єго ст҃оє имѧ во всѧки(х) мєстє(х) оуспоминаєть тотъ нє погибнєть ввѣки (1489 *Чет.* 274 зв.); предки Наши и Мы дали его милости... мыто со всякихъ товаровъ (Петрків, 1526 *РЕА* I, 140); ѡтъ кожи всѧкоє по грошꙋ (1552 *ОВін.З.* 135); и заразомъ тоє имєньє єсми своє лєпєсовкꙋ и(х) мл(с)тямъ со всимъ пода(л) до рꙋкъ слꙋгамъ... // то є(с)ть з дворомъ... и со всѧкими пожи(т)ками (Дубно, 1577 *ЖКК* II, 263-264); а ѡни взя(в)ши своє прє(ч) ꙋступити пови(н)ни су(т), абы власно(ст) всякая монастырю цѣло была захована въ всє(м) (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); А къ тому, жебы король его милость... тые жъ артикулы и вольности всякіе утвердити и выправити рачилъ (Новогородок, 1594 *MCSL* I-2, 556); змѣша(и) боуквицоу з водою оуваривши пїи здра(в) боудє(ш) ѡ(т) въсѣкои болє(с)ти (XVI ст. *УТ* фотокоп. 8); дєрєво на замо(к) и на всякоє бꙋдова(н)є (Варшава, 1616 *ООЗ*-2, 2); Нє ѡ єдино́мъ Хлѣбѣ чл҃кви жи́ти, алє ѡ всѧ́кѡ(м) гл҃ѣ Бж҃іи (Київ, 1648 *МІКСВ* 347).

2. Кожний: Я кнѧзь Кꙋзма... чиню знамєнито... Штож которого мыта головного,... ѡт кождоє копы грошєй товарꙋ по шєсти грошєй со всѧкого кꙋпца (Краків, 1539 *AS* IV, 229); всякоє бо дєрєво котороє нє родит плода доброг вы́роубовают єго (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 50); ѡбица(л) г҃ь... вылѣю дх҃а моєго на восѧкꙋ пло(т) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 92); всякую суботу, окромъ одное, и всякую неделю збираючися веселѣтеся (1603 *Пит.* 70); По́ про́жнꙋ фрасꙋєтъся вся́къ живый чєловѣкъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 40 зв.); Тог(д)а оу́зритъ єгѡ всѧ́коє ѡ́ко сн҃а Бж҃іѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 150);

у знач. ім.: всѧкыи кто жь просить, бєрєть (1556-1561 *ПЄ* 39); всякій которій оубієт вась, боу́дєтєся надєваті (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 90); Зачи(м) аби всѧ́кїй сами(м) скꙋтко(м) пра́вдꙋ мо́глъ познаты (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 23); Проклѧ́тъ всѧ́къ висѧ́й на дрє́вѣ (Київ, 1632 *МІКСВ* 273).

3. Будь-який: А к томꙋ... дозволѧєм Єго Милости..., замок справити и мєсто садити и торгъ во всѧкꙋю нєдєлю мєти (Краків, 1519 *AS* III, 192); а заплативши заруку,... //... предсе сей мой листъ... в кождого права и на всякомъ мєстцу при моцы зостати... быти мает (Київ, 1571 *ЗНТШ* XI, 16-17); всѧкаѧ нєпра(в)да є(ст) грѣ(х) (II пол. XVI ст. *КА* 221); всѣко слово гнило да нє исходи(т) и(з) ꙋстъ ваши(х) (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); А вы єще в костелѣхъ папежских и на олтарях их службы вашѣ служите без всякого встыду (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); Бл҃(с)вє́ны кото́рїє бг҃о(м) забавлѧ́тисѧ пра́гнꙋ(т), и ѡ(т) всѧ́кои зава́ды свѣта сєбє // ѡстєрѣгаю(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 31-31 зв.); Вы Ба҃ Нб(с)ногѡ нєпостыжимо(г): и нєвиди́мого. На́ зємли вѣчною сла́вою прослави́ли, и Имѧ́ єгѡ́ чꙋдноє Трипєрсона́лнѡє ѡбѧви́ли. Прєдъ мнѡ́гими На́рѡды, сєгѡ́ вѣка, И прє(д) всѧкогѡ нн҃ѣ вѣрногѡ чл҃вка (Чернігів, 1646 *Перло* 45).

4. *(з негативним відтінком)* сякий-такий: Присмотри жь ся ту, боголюбче всякий, хулному провѣщанню Златоустаго (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 239); И єщє́, всѧ(к) рєчє, блꙋдни(к) и лихои́мєцъ, нє маєтъ наслѣдїѧ в҄ Цр(с)твїи Бж҃їи Хв҃ѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 48).

◇ **на всѧкъ аєръ** *див.* **АЄРЪ[1].**

Див. ще **ВСЯЧЕСКИЙ.**

ВСЯКО, ВСѦКО, УСЯКО *присл.* По-різному, всяко: вєсма всяко (II пол. XVI ст. *ЛА* 180); вє́сма, всѧкѡ(1596 *ЛЗ* 38); чомъ Христосъ мугъ погубити ѳому невѣрного и громомъ усяко (XVI ст. *НЄ* 53); А ро́вност҄ и́хъ розꙋмѣти на(м) всѧ́ко при́стоитъ во всє́мъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 278); Вє́сма: Всѧ́чєски, всѧ́ко, всєконє́чнѣ (1627 *ЛБ* 15); omnino, вє(л)ма, всячє(с)ки, всяко (1642 *ЛС* 291).

2. Зовсім, повністю, цілком: Заисте, явная естъ, нжъ всяко згола новый естъ блудный и непотребный, толко гвалченье святъ и незгоду и звады творячій (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1174); Всѧкожь єсмь сѧ состарѣла (серед. XVII ст. *Хрон.* 30); всѧкожь бо́лѣй єй нє знялъ (Там же, 63).

3. У всякому, будь-якому випадку: Нє то́лко бовѣ(м) дла прє(д)ложе́ны(х), алє и дла спѣва́нѧ вса́ко зышо(л) Дх҃ъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 298); Прч(с)тый бо Вл(д)ка повсю́дꙋ заповѣдаєтъ, вса́ко нє мсти́тисѧ и нє гл҃ми́тисѧ хр(с)тїанѡ(м) (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 29); Вса́кожь ба́бы боа́лисѧ бг҃а и нє оучини́ли во́дл҃(г) приказа́ньѧ цр҃ѧ єги́пецкогѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 78 зв.).

4. *(у титулі)* вельми: Повторє бл҃говѣ(р)ны(и) и хр(с)толюби́вы(и) воєво(да) и го(с)пода(р)... зє(м)лѣ мо(л)да́(в)скоѣ (всѣхъ прє(жд)инхъ, вся́ко прєсовє(р)ше(н)нѣ(и)ши(и) ктитѡ(р)... цє(р)квє лво(в)скоє благода́телъ)... пры(с)ла(лъ)... зло́ты(х)... 2000 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 2).

Див. ще **ВСЯЧЕСКИ.**

ВСЯКЪ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСЯКЫЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСЯЧЕСКИ, ВСѦЧЕСКИ *присл.* **1.** Те саме, що **всяко** у 1 знач.: Вєсма: Вса́чески, вса́ко, всєконє́чнѣ, вса́кимъ спо́собомъ, зго́ла, о(т)нюдъ(1627 *ЛБ* 15).

2. Те саме, що **всяко** у 3 знач.: omnino, вє(л)ма (!), всячє(с)ки, всяко (1642 *ЛС* 291).

ВСЯЧЕСКИЙ, ВСѦЧЕСКИЙ *прикм.* Те саме, що **всякий** у 1 знач.: Вл(д)ко г҃и и твбрчє вса́чєскыхъ, ѡ(т) всѣхъ дꙋбра́въ зємскыхъ,... избра́лъ єси собѣ виногра́дъ оди́нъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 31 зв.); Сꙋата, сꙋатствꙋй, вса́чєскаѧ сꙋета́ (Чернігів, 1646 *Перло* 122); Да(н) въ градѣ Іирклѣєвѣ... всачє(с)ки(х) бл҃гъ нб҃(с)ны(х) и зє(м)ны(х) бго́мод(л)ца пры(с)ны(и) рꙋкою вла(с)ною (Ірклїів, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37).

ВСѦВѢДЫЙ *прикм. (про Бога)* всезнаючий: якѡ Бг҃ъ и́стєнный, всѧвѣды́й извѣстно, пре́ждє вѣкъ сꙋщаѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 35).

ВСАГДЫ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСАДЫ *присл.* Те саме, що **всюди**: прїидоу(т) на тєбє ди҃овє в҃ которыи ѡстоупать тєбє непрїятелѣ твои... и ѡблагоу(т) та и ѡбыймоу(т) та в҃сады (1556-1561 *ПЄ* 307 зв.); нєвѣрный нє можє жадє(н) быти до то(г) по(ч)тꙋ поличє(н), к(д)ы на ни(х) всады волає(т) са(м) і҃с х҃с (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 44 зв.).

Див. ще **ВСЮДА, ВСЮДЫ.**

ВСАКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСАКІЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСАКО *див.* **ВСЯКО.**

ВСАКЫЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСАКЬ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСАСТИ *див.* **ВСѢСТИ.**

ВСАЧЕСКИ *див.* **ВСЯЧЕСКИ.**

ВСАЧЕСКИЙ *див.* **ВСЯЧЕСКИЙ.**

ВСАЧИНА *ж.* Всячина, різноманітність: на почa(т)кꙋ было сло́во. Ви́дишъ же сло́во вса́чиною было (Вільна, 1627 *Дух.б.* 107).

ВТАИТИ *див.* **УТАИТИ.**

ВТАИТИСА *див.* **УТАИТИСЯ.**

ВТАЙ, ВТАѢ *присл.* Таємно, потаємне: Олєксѣи... многа гл҃а єи втай (1489 *Чет.* 147 зв.); Сѡ҃полкъ жє прише(д) к вышєгородоу ночью втаи (Там же, 239 зв.); а ѡ(т)цъ твой відєчі тєбє втай въздас тобє я́вє (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 47); occulte, вта(и)нѣ, втаѣ (1642 *ЛС* 288).

Див. ще **ВТАИНѢ.**

ВТАЙНѢ, ВЪТАЙНЕ *присл.* Те саме, що **втай**: Въздаи бо҃у вътаинє, а б҃ъ тобѣ въздасть явє (1489 *Чет.* 286); Ѡ(т)цъ твбй котбрый ви́дитъ в҃та́йнѣ ѡ(т)да́сть тобѣ я́внє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 55); occulte, вта(и)нѣ, втаѣ (1642 *ЛС* 288).

ВТАРЧКА *див.* **УТАРЧКА.**

ВТАѢ *див.* **ВТАЙ.**

ВТЕГАТИ *див.* **ВТАГАТИ.**

ВТЕГНУТИ *див.* **ВТАГНУТИ.**

ВТЕКАТИ *див.* **УТѢКАТИ.**

ВТЕКАТИСА *див.* **УТѢКАТИСЯ.**

ВТЕКЛЫЙ *прикм.* Збіглий. ◇ **люди втеклыє** *див.* **ЛЮДИ.**

ВТЕЛЕНИЄ *див.* **ВТѢЛЕНЄ.**

ВТЕЛИТИСА *див.* **ВТѢЛИТИСА[1].**

ВТЕЛЯТИ *див.* **ВТѢЛАТИ.**

ВТЕРПЕТИ *див.* **УТЕРПѢТИ.**

ВТЕРПИТИ *див.* **УТЕРПѢТИ.**

ВТЕЧИ *див.* **УТЕЧИ.**

ВТЕЧИЄ *див.* **УТЕЧИСЯ.**

ВТЕЧИСЯ *див.* **УТЕЧИСЯ.**

ВТИКАТИ *див.* **УТѢКАТИ.**

ВТИРАТИ *дієсл. недок.* (що, чим) Втирати: пото(м) вста(л) гь ѡ(т) вечєрѣ... и взѧ(л) фа(р)тꙋ(х)... и поча(л) оумыва́ти но́ги оучико(м), и втира́ти фартоухо(м) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 38 зв.).

ВТИСКАТЙ *див.* **УТИСКАТИ.**

ВТИСКЪ *див.* **УТИСКЪ.**

ВТИСНЕНЄ *див.* **УТИСНЕНЄ.**

ВТИСНЕНЫЙ *див.* **УТИСНЕНЫЙ.**

ВТИСНУТИСЯ, ВТИСНУТИСЬ, ВТИСНУТИСѦ *дієсл. док.* **1.** *(із зусиллям ввійти куди-небудь)* втиснутися: панъ Гуринъ,... з слугами..., втисноувшися в церков, стал брони добывати (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР*I/VI, 53); же́на зболѣлаа... втисноувши(с) мєжи ѡноую ти́жбоу лю(ди)и до(т)кноуласѧ кра́а ѡдєжѣ спса ха (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 296, на полях).

2. *Перен.* (в що) *(силоміць зайняти певну посаду)* проштовхнутися: что є(ст) вни(и)дꙋтъ; то є(ст) си́лою... вдєрꙋтъсѧ, вкрадꙋтъ и вти(с)нꙋ(т) кгва(л)то(м) в' нача(л)ство (1598 *Виш.Кн.* 292).

ВТИХНУТИ *див.* **УТИХНУТИ.**

ВТИШЕЄ *с.* Тиша: во тмѣ сєдѧщимъ правєдноє солнцє плавающимъ по морю вѣтромъ втишєє вєликоє (1489 *Чет.* 162 зв.).

ВТОМЪ *присл.* Втім, на́раз, несподівано: волы ора́ли и осли́цы на па́ши по́длє ни́хъ бы́ли, а вто́мъ вы́рвалисѧ савейчицы, и забрали всє (серед. XVII ст. *Хрон.* 55зв.); Вто́мъ хꙋсы́и пришє́дши ре́клъ: до́брꙋю новину нєсꙋт... црю (Там же, 271 зв.).

Див. ще **ВТЫМЪ.**

ВТОНУТИ *дієсл. док.* **1.** (у чому) *(загинути, провалюючись у щось в'язке)* втонути, потонути: которая малжонка отъ великого окрику и страху,... мало у болоте з детятемъ малеикимъ не втонула и детяти не втопила (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 241).

2. *Перен.* (в що) *повністю віддатися чомусь)* погрязнути: прєто(ж) прошоу, покись єщє нє втоноулъ в таковóє пѧ(н)ство, вы́рни и по(д)нєси́сѧ (Острог, 1607 *Лѣк.* 77).

ВТОПИТИ *див.* **УТОПИТИ.**

ВТОПТАТИ *див.* **УТОПТАТИ.**

ВТОРГИВАТИ *дієсл. недок.* (в що) *(силоміць входити, в'їжджати куди-небудь)* вторгатися: Костентинъ... на шляхахъ непріятельскихъ, куды были звыкли иепріятели татарове безвѣстне... въ панства наши коронныи вторгивати, наеждчати //...замки... знову побудовалъ (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 286-287).

Див. ще **ВТОРГНУТИ.**

ВТОРГНЕНЄ, ВТОРГНЕНЪЄ, ВТОРГНЕНЬЄ, ВТОРГНѢНЄ *с.* Вторгнення: єстьлибы под ѡнымъ роком Громницъ слꙋжъба господарьскаѧ,... зашла, або кгвалтовъноє вторгнєньє... под Києвъ, ...тогды кождый з нас..., маємъ ѡ томъ Єго Милость пана воєводꙋ... вєдомымъ вчинити (Берестя, 1558 *AS* VII, 35); я,... послугою короля его милости и речи посполитое вторгненъемъ, чого Боже уховай, до короны неприятеля,... заруки сто копъ грошей литовских,... запълатити маю (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 437); Ра́ть, бо́рба, по́двиг': Би́тва, ва́лка, по́тычка, оута́рчка, вторгнѣ(н)є (1627 *ЛБ* 106); кгды мєнованы(и) манифєстуючы(и)... за на(с)тупєнє(м) нєприятєля и вто(р)гнє[нє]мъ ѡного до короны По(л)ско(и) бы(л) прєз татаровъ по(и)маны(и), гдє субста(н)цыю свою всю и што ѡ(д)но мє(л)..., мусє(л) всєго пострада(т) (Житомир, 1649 *ДМВН* 189).

Див.ще **ВТОРЖЕНИЄ, ВТОРЖКА.**

Пор. **ВТОРГНУТИ.**

ВТОРГНУТИ, УТОРГНУТИ *дієсл. док.* **1.** *(силоміць увійти, в'їхати куди-небудь)* вторгнутися: Татарє бꙋзкіє... Того́ же ро́кꙋ м(с)цѧ грꙋдня, зно́вꙋ по(д) мє́жибо́жъ, и зѣн'ковъ и лєта́чо(в), и ка́мєнє(ц) вторгнꙋли (1509-1633 *Остр.л.* 126); И єстлибы тєж которыи Казаки,... в зємлю Волынскꙋю вторгнꙋли,... абы єстє, взємши Бога на помоч, послꙋги... намъ ѡказывали (Краків, 1539 *AS* IV, 198); пога(н)ство татарє в зємлю г(с)дрскую на Подо(л)є и на Волынь уто(р)гнули (Луцьк, 1575 *ТУ* 159); Потре́ба до тои вєли́кости мꙋровъ мо́цныхъ, же́бы нєпрїатє(л) нє вто́ргнꙋлъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 334); Пото́мъ в'то́ргнꙋли до Іерꙋсалима (серед. XVII ст. *Хрон.* 492 зв.).

2. *(досягти якого-небудь місця)* дійти: па́па и кардина́ли //...Вы́правили воє́нного лю́дꙋ... з' арма́тою... кото́рыє рко́мо на оборо́нꙋ кра́євъ се́рбскихъ,... вто́ргнꙋли до горы́ аѳонскои (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 53 зв.-54).

Див. ще **ВТОРГИВАТИ.**

ВТОРГНѢНЄ *див.* **ВТОРГНЕНЄ.**

ВТОРЖЕНИЄ *с.* Те саме, що **вторгненє:** где се подданые розошли и черезъ вторжение неприятеля крыжа светого татаровъ спустошали (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/I, 469).

Див. ще **ВТОРЖКА.**

ВТОРЖКА *ж.* Те саме, що **вторгненє**: толко абы з стороны панствъ наших подданым єго и Татарам Пєрєкопским такиє шкоды... нє дєлали, якиє бывали пєрєд тым, чого єстлибы ѡт нас нє погамовано, с трꙋдностью абы мєло перемирє моцно дєржати сѧ длѧ лихих... людєй, длѧ которых такиє вторжки ѡт войскъ нєприѧтєлских до панства // нашого дєют сѧ (Варшава, 1568 *AS* VII, 304-305); а до того́ на ко(ж)дый де́нь нєпотѣшныє новины доходи́ли ємꙋ, ѡ кгвалто́вны(х) вто(р)жка(х) в па(н)ства... тоу́рковъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 52).

ВТОРИЦЕЮ, ВТОРІЦЕЮ *присл.* Другий раз, повторно, вдруге: пришєдъ къ нємоу анг҃лъ вторицєю рє(ч) ємоу (1489 *Чет.* 30); єщє ти вторіцєю говорю (Там же, 65); мы жє блг҃ородиє твоє гдꙋ бг҃ꙋ врꙋчаючи вторицєю нашє прєсилаємъ бл҃вєниє (Київ, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 32).

ВТОРЇЙ *див.* **ВТОРЫЙ.**

ВТОРКОВЫЙ *прикм.* Вівторковий. ◇ **день вторковый** *див.* **ДЕНЬ.**

ВТОРНИКЪ *ч.* Те саме, що **второкъ**: Собра́вшы(м)сѧ нн҃ѣ то є(ст) въ вто́рни(к) сєдми́цы соше́ствїѧ ст҃го дх҃а... бра́тиѧ(м) (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 29).

ВТОРОЖЕНЕЦЬ *ч.* Той, хто одружився вдруге: абы слова евангельского проповѣдю,... духовныхъ где можно збиралъ, второженцевъ, вдовоженцовъ, третеженцовъ... отъ священства отдалялъ (Київ, 1623 *КМПМ* I, дод. 267).

ВТОРОКЪ, ВЪТОРОКЪ *ч.* Вівторок: И за всими тыми листы господарьскими рок станю пєрєд господарєм... Єє Милости ѡзнаймилом..., за чотыри нєдєли ѡт часꙋ позовного, то єст ѡто вторка на дєвѧтой нєдєли по Вѣлицєдни (Вільна, 1546 *AS* IV, 482); рокꙋ а҃ ф҃ о҃ д҃ нє҃(д) по вєли(ц)дни въ второкъ маѧ в҃і (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 1); Гри(ц)ко... жаловалъ ѡ томъ, ижъ,... року... тишєца пятъсотъ ѡсмъдєсятъ трєтєго... зо въторъка на сєрєду,... зємєнинъ... прєспо(м)нєвши боя(з)ни божєє... пришє(д)ши..., кгва(л)томъ... // на (в)ластъны(и) дво(р) мо(и) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 68-69); ѡ дняхъ тыдняхъ нєдѣля понєдѣлокъ второкъ (к. XVI ст. *Розм.* 61); Ащє прилоучитсѧ Рож‹дєство› Хв҃о въ второкъ, боудєтъ зима снєжна (к. XVI -поч. XVII ст. *Яв.Рук.* 113); року того(ж) по ст҃омъ м(ч)нику Димитрию в пє(р)ши(й) второкъ ѡ(т)дано гꙋбино(й) на погрѣбъ... зо(л) д҃ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 4); в вто(р)къ в҃ нє(д)лѣ по(ста) яцку зво(н)нїку мꙋравско(г) су(к)на а(р) 6 1/2 на жупа(н) (Львів, 1631 *ЛСБ* 1051, 5 зв.); Та́кжє и до Агг҃лѡвъ Бж҃їих' с(т): и дѡ́бры(х), хто́ ѡбєрє́ собѣ за патро́на Ми(х): Арха́гг҃ла, чита́й Агг҃лѡ(м): ...ѡ стр(с)тє(х) Гн҃их' в' пѧ(к): ѡ покаѧ(н): вто(к) (Чернігів, 1646 *Перло* 5 зв.).

Див. ще **ВОВТОРОКЪ, ВТОРНИКЪ.**

ВТОРОПРЪВЫЙ *прикм.* ◇ **субота второпръвая** *див.* **ЄУБОТА.**

ВТОРЫЙ *числ.* **1.** *(який за числовим значенням відповідає кількісному числівнику два)* другий: М(с)ца а́вгꙋста ѕ҃. второ́й годи́ны вно(ч) (1509-1633 *Остр.л.* 129 зв.); Писано..., тисѧча пѧтсотъ чотырєдєсѧтъ второго (Мільці, 1542 *AS* IV, 314); Видиму(с) с кни(г) кгро(д)ски(х) воєво(д)ства браславского виницкихъ Лѣ(т) божого нарожє(н)ѧ тисєча шє(ст)со(т) второго (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 50); Ро́кꙋ ти́сєча со́тъ два́дєсятъ вто́рого, По́грєбєнъ в' Монастыри Бра́(ц)тва Кієвского (Київ, 1622 *Сак.В.* 48 зв.); Бо́ѧзнь Бж҃аѧ єсть жро(д)ло живота, з' кото́рого хто пъє́тъ, хо́дитъ вла́дзы смє́рти вто́роѣ, // кото́раѧ вѣчнє оумора́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 24-25); Писанъ... року тисєча шє(ст)со(т) чоты(р)дєся(т) второго м(с)ца гєнвара второго дн҃я (Київ, 1642 *ЛНБ* 5, II 4064, 1).

2. *(який стоїть, іде за першим, означаючи порядок при лічбі)* другий: ѡтъ второє вєжи кн҃зѧ коши(р)ского горо(д)нѧ имєньѧ тꙋличовъско(го) которое тѧгнє(т) до ко(в)лѧ (1552 *ОВол.З.* 192 зв.);

Мєсраи(м) вторы(и) сы(н) хамо(в) ѡпанова(л) тыє краины (1582 *Кр.Стр.* 25 зв.); Голова втóраѧ ѡ способа(х) продавáнѧ и кȣповáнѧ (к. XVI ст. *Розм.* 25); Назвáна тéжъ єстъ цр҃ковъ хв҃а, рáємъ втóрымъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51 зв.); Ѡда вторая до дȣховныхъ (Львів, 1642 *Бут.* 8 зв.); з҆ трóхъ влáсностєй Лилíи хлѣбъ тєлéсный, бєрéтъ свою похвáлȣ, Пéршаѧ, єслú єсть бѣлый, áлбѡ чúстый, Втóраѧ єслú рȣмáный (Київ, 1648 *МІКСВ* 348); Мóрє втóроє єсть во Алєксандрíи котóроє розлилóсє áжь до сїкилѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.); **второє приста** *див.* **ПРИСТЄ**; **второє пришестѣє (прішествїє)** *див.* **ПРИШЕСТВИЄ**; **вторый приходъ** *див.* **ПРИХОДЪ.**

3. *У складі вл. н. (при титулуванні короля)* другий: за того ѳеогноста... року... 1339 кролеви Полскому Казимирови Второму Россове мѣста Лвова, себе и замки обадва,... и самое мѣсто поддали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1016).

4. *(не такий, як цей)* інший: Раз єсте крещени, любиміи дрýзи, мужáйтеся нынѣ о преблагом бозѣ. От въторого креста,... бѣжѣте (к. XVI ст. *Укр.п.* 86); Явныи скȣтки сȣтъ, ижъ чловєкъ, позбы́вши грѣха, набывáєтъ я́кобы втóрои нєви́нности з҆ сы́на гнѣвȣ, а нє лáски стáєтсѧ сы́ном҆ лáски Бж҃єи (Київ, 1645 *Собр.* 57).

ВТОРЫЙНАДЕСЯТЪ, ВТОРЫЙНАДЕСѦТЪ *числ.* Дванадцятий: Стало сѧ и дано ȣ Краковѣ лѣта Божєго тисѧча пѧтсот второго на дєсят, мєсєца апрєлѧ а҃. дєн, индикта є҃і. (Краків, 1512 *AS* III, 94); глава втораанадєсѧ(т) (1556-1561 *ПЄ* 174).

Див. ще **ВТОРЫЙНАДЦАТЬ.**

ВТОРЫЙНАДЦАТЬ, ВТОРЫЙНАДЦАТЪ, ВТОРЫЙНАДЦЯТЬ *числ.* Те саме, що **вторыйнадесятъ**: до того жъ року до Божъего нароженя, которое будеть индикта второгонадцять (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 115); на други(и) годъ мають намъ дати... триста золоты(х) вго(р)ски(х) в золотє на то(т) жє ро(к) на свя(т)ки, которие будуть инъди(к)та второгона(д)цать (Краків, 1507 *ТУ* 47); Якож и рок той присѧзє господарь... зложил дєн свѧтого Николы, ...котороє свѧто было в ындиктє второмнадцати (Шайно, 1538 *AS* IV, 175); Роздє(лъ) вторы(и)на(д)ца(т) (1566 *ВЛС* 94); м(с)ца сєнтєбра второгона(д)цать дн҃я (1577 *ЖКК* I, 87); Яз,... со(з)наваю... и(ж) ...м(с҃)ца априля, второгона(д)ца(т) дня, положи(л) є(с)ми позо(в) зє(м)ски(и)... на пн҃а Лядовича с Хылина (Житомир, 1605 *ДМВН* 106).

ВТОЧЕНЬЄ *с.* Наведення: тóє припомнна́н҆є и придо(л)жшимъ бы́ти, и вточéньє тоýтъ, мнѡ́го тáкихъ рéчїй, о котѡ́рыхъ и слȣхати бри(д)ко за собóю потѧгáти бы моýсѣло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 206).

ВТОЧИТИ *дієсл. док.* (що) Навести, подати: Єсли бы длѧ вы́мовки тоýю причи́нȣ вточи́лъ, ижъ моисéи што чини́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 60 зв.).

ВТРАТА *див.* **УТРАТА.**

ВТРАТИТИ *див.* **УТРАТИТИ.**

ВТРАЧАТИ *див.* **УТРАЧАТИ.**

ВТРЕТЕЄ *присл.* Втретє (утретє): пришол҆ втрєтєє и рєкль имь спѣтє(ж) а ѡпочивайтє (1556-1561 *ПЄ* 187 зв.).

ВТРУЧАНЬЄ *с.* Втручання: смѣлє то мóвлю, жє... штора(з) то новѣйши(х) рєчєй по(д) заслóною ап(с)льской вла(с)ти в҆ костéлъ бж҃ій втрȣчáньє тȣю єдность цр҃кóвнȣю розорвáло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 150).

ВТРУЧАТИ *дієсл. недок., перен.* (кого) *(спонукати кого-небудь на якийсь вчинок)* наштовхувати, штовхати: до того жє сє(и)ми(к) то(и) нє звыклы(м) торо(м) яко в(с)є и(н)ишє пєрє(д) сє(и)мом ва(л)ны(мъ) ста(л)ся на которо(м) посполитє таковыє кри(в)ды ȣтира(ти)ся звыкли прото нє вдалося на(м) всѣ(м) до ты(х) намȣ(в) ѡколо ѡбороны рѣ(ч) посполито(и), таки(х) втрȣчати (Луцьк, 1600 *ЛСБ* 349); Котóрыи кгды похлѣбитъ нєнави́ди(т), а нєнави́дєчы в҆ зéмныє дрож҆чи в҆трȣчáєтъ и до болóта прилѣплѧ́єтъ (Єв'є, 1612 *Діоп.* 2); Не втручаючы теды въ то зубоженя, розогнаня, забраня и зграбеня подданыхъ тыхъ // селъ церковныхъ,... такъ, яко будетъ подле права належало, правне чинити (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 407-408).

ВТРУЧАТИСЯ, ВТРУЧАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (в що) *(самочинно встрявати в що-небудь, займати що-небудь)* втручатися, вторгатися: приехавши до Жидичина,... именемъ... старосты Луцкого,

втручаючися въ ниякоесь мыто,... брали и выбирали въ людей и въ купцовъ, которые ся были на тотъ ярмарокъ зъехали (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 297); кнєжа єго м(л) панъ по(д)комори(и)... жа(д)ны(м) способомъ нє втручається в кгрунъты єго м(л). (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 252).

2. (в що, за ким) *(встрявати у чиї-небудь справи, взаємини)* втручатися: А ведьже и тотъ въ таковые суды не втручается (Вільна, 1599 *Ант.* 829); ѳска(р)жалъся прє(д) братство(м) Касия(н) Сахнови(ч) на Ивана бѣлдагѳ ѡ зєлживость, которѳю задава(л), мовячи, для чого сѧ ты в рє(ч) втрѳчаєшъ за Никифоро(м), а(л)бось и ты з никифоро(м) дѣли(л)сѧ тыми рєчами шпита(л)ными (Львів, 1601 *ЛСБ* 1043, 5 зв.); так богъ роздѣлил, абы сѧ един в дрѳгого врѧд не втрѳчал (поч. XVII ст. *Вол.В.* 81); Хто, мовлю естесте, которыи въ суды Божіи глубокіи и непонятіи втручаетеся (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 806).

ВТРУЧЕНЫЙ *прикм.* Додатковий. ◇ **втрученыи день** *див.* **ДЕНЬ.**

ВТРЫМАТИ *дієсл.док.* (кого) *(не випускати якийсь час)* протримати: а тых шляхтичов з козачками, до его милости отца архимандрита и всей капитулы приведши до // манастыря Печерского, слугъ папа Лишчиныхъ де (!) везеня осадили, втрымавши дни килка в везеню, оных самых выпустили (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 616-617).

ВТУЧОНИЙ *дієприкм.* (чим) Відгодований: Срогий Марс з Фурѣю с поля нам не сходит, Котрий вшельким станом без милости шкодит. В чирвоном пуръпуру крве людзскои прибраний Трупом християн юж назбит єст втучоний (1648 *Елег.* 152).

ВТЫКАТИ *див.* **УТЫКАТИ.**

ВТЫЛЪ *присл.* (*стп.* wtył) ззаду: а потомъ шедши до замку, сама пани Консиновская казала дати ему коня малжонка своего и з замку втылъ фортою выпустити (Житомир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 418); цр҃ь Гай, поспєши(л)сѧ рано,... и ѡборотйлъ шйкъ къ пѳщи нє вѣдаючи, жє втылъ затайласѧ засадка (серед. XVII ст. *Хрон.* 165).

ВТЫМЪ *присл.* (*стп.* wtym) втім, нараз, несподівано: Втымъ приехалъ // панъ канцлеръ съ подскарбымъ и шли просто до воеводы троцкого, где и князя застали (Берестя, 1596 *МИВР* 67); Втымъ вꙗвши єгѡ за рѳкѳ вывѣлъ єго вонъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 6 зв.); Вты(м) interca (*Уж.* 1643, 49); Смотрѣли втымъ Мѡисєѧ ажъ вшолъ до намётѳ (серед. XVII ст. *Хрон.* 110 зв.).

Див. ще **ВТОМЪ.**

ВТЫСКЪ *див.* **УТИСКЪ.**

ВТЫСНУТИ *дієсл. док.* Потягнути, занурити: Самуило Сѳлима... єщє два по(л)ковники... збили ...лю(д) єго... а самого живо взявши... и ѳ плюдры порохѳ насипали и поставили ѳ сто(л)па... запалили, и порохъ го втыснулъ в Днѣпръ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172).

ВТѢКАТИ *див.* **УТѢКАТИ.**

ВТѢЛЕНЄ, ВТЕЛЕНИЄ, ВТѢЛЕНІЄ, ВТѢЛЕНЬЄ *с. (набуття матеріальної, тілесної форми)* втілення: въплощєніе, втѣлéньє, чловéчества пр҃інатьє (1596 *ЛЗ* 39); Нехайже вже жадному чоловекови не будетъ годилося псовати, альбо смелостю упорною противитися..., прылученью, втелеиию, позволенью,... и ласкавому одъпущению (Вільна, 1599 *Ант.* 737); Дáй нáмъ и дáлєй, вꙑ потѣхахъсѧ дочєкáти: Пѣснь ѡ втѣлéню твóю(м), з Аг҃глы спѣвáти (Львів, 1616 *Бер.В.* 83); За втѣлéніє абóвѣмꙑ Сн҃а звѣтѧжено стáлосѧ прирожéніє, ижъ Дѣва Родила, Бг҃ъ чєловѣкѡмꙑ стáлъсѧ, а чл҃вкъ ѡбожéнъ зостáлъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 824); ѡ Втѣлéню, Стр(с)ти, и смр҃ти Хв҃ой, мѣли свóю моцъ до оуспрaвєдливéнѧ чл҃ка (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 900);

(введення в життя, в реальну дійсність) втілення: В само(м) поздоровлéию, найпéрвѣй дѣє(т)сѧ роспамѧтывáнꙗ вꙑтѣлéнѧ бг҃а слóва (Львів, 1646 *Зобр.* 19 зв.).

ВТѢЛЕНЫЙ, ВТЕЛЕННЫЙ *дієприкм.* **1.** *(про Бога, що прийняв людську подобу)* очоловічений: Понєвáжъ прє(з) оустá тєлéсныи, то єстъ видóмый втѣлєного Бг҃а слóва, я(к) якою рѳрою выливае(т)сѧ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 239).

2. *(введений у нову реальну дійсність)* втілений: Прыимѳющыє тѳю Та(и)нѳ, мáю(т) бꙑти на(и)пєрвєй окрєще(н)ныє, и Црк҃ви Б҃жои вꙑтєле(н)ныє (Львів, 1645 *О тайн.* 43).

ВТѢЛИТИСА[1], ВТЕЛИТИСА *дієсл. док.* **1.** *(прийняти людську подобу)* очоловічитися: И

взвѣлъ ихъ на́ Горѵ… же́ то́й Сн҃ъ Бж҃ій, кото́рый пєрє(д) вѣки ѵ̀родѝлсѧ ѡ(т) оц҃а, и напослѣдокъ ѡ(т) Дв҃ы втѣли́лсѧ (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 123 зв.).

2. (в чому) *(увійти в нову реальну дійсність)* втілитися: Щасли́вый живо́тъ в' кото́ро(м)сѧ втѣли́ти ра́чил, И дла́ грѣха́ по́длость на́шѵ̀ нєпєрєба́чилъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 74).

ВТѢЛИТИСЯ[2] *дієсл. док. (про тварин)* отелитися: єсли сѧ в когѡ́ тако́є тєла́ втѣли(т) тогды́ они́ та́мъ вси́ зго́днє праздникѵ̀ютъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 20).

ВТѢЛАТИ, ВТЕЛЯТИ *дієсл. недок.* **1.** *(набувати матеріальних тілесних форм)* втіляти: Бъ҃ втѣла́ємы(и) приболо́ксѧ з не́и в тѣло (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 126 зв.).

2. (кому) Переконувати (кого): Я стєфа(н) ки(р)-диєви(ч)… тєпє(р) маю и напото(м) да(ст) бо(г) за ла(с)кою божєю мѣти будѵ̀ по(д)даючи и втєляючи ко(ж)дому… чиню… и(ж) я… ѵ̀ єє м(л) пн҃єє фєдори дмитровны слупича(н)ки… позычи(л)… пє(в)ную сѵ̀му (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 30).

ВТѢСНАТИСЯ *дієсл. недок. (займати простір)* простягатися: Мо́рє чєтве́ртоє идетъ ѡ(т) сїракѵ̀съ сторонѡ́ю сѣвєрскою и обхо́дитъ Асію и испа́нїю и росхо́дитсѧ до по́лныхъ сторо́нъ а втѣснѧєтсѧ ажь подъ Византїю (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.).

ВТЯТИ *див.* **УТЯТИ.**

ВТАГАТИ, ВТЕГАТИ *дієсл. недок.* (кого, до кого) *(залучати до чого-небудь, притягати кого-небудь на свою сторону)* втягати: А што светые отцы одного человѣка быти розумѣютъ и одну толко особу, то они болший, анижли на сто и шестьдесятъ и колкось папежовъ втегаютъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 150); што(ж) и́ншого и(х) мл(с)тѧ(м) пришло́ оучини́ти, о(д)но́ самы(м) ю(ж) во имѧ бж҃єє синѡ́довые спра́вы ѡ(т)правова́ти // и за пристойнѣйшѵ̀ю то́ ре́чъ… шѵ̀ка́ти… албо чєрє(з) мо(ц) и ква́лт' до сєбе́ втага́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 86-86 зв.).

ВТАГНОУТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(помістити що-небудь в середину чого-небудь)* втягнути: ле(д)вє є(с)мо могли ло(д)ю ѵ̀дє(р)жати при корабли, которую втє(г)ну(в)ши додавали собѣ помочи пєрєриваючи корабль (II пол. XVI ст. *КА* 148).

2. (що) Запхати, встромити: Але́ коли́ онъ [Іѵ̀да] за́сь втѧгнѵ̀лъ рѵ̀кѵ̀, вы́шо(л) дрѵ̀ги́й, и рєкла́ нєвѣста: Чємѵ̀ пєрєрвана длѧ тєбє пєрєго́да (серед. XVII ст. *Хрон.* 63 зв.).

3. (що, на кого) Запровадити, ввести, накласти (що кому): всажє́ньємъ а́рона на господа́рство воло́скоє, вели́кіє долгы́ втѧгноу(л) былъ на волѡ́хы (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 89 зв.).

ВТАЖЪ *присл.* (*стп.* wciąż) безупинно, постійно: Сватокоупъство пре́чъ с корєнємъ высѣка́ючи, Зара́зѣ то́й зъидливѵ̀й нє допѵ̀ща́ючи Вта́жъ по тѣлѵ̀ Церко́вномѵ̀ сѧ росходи́ти (Львів, 1614 *Кн. о св.* 405).

ВТАТИ *див.* **УТЯТИ.**

ВУБАВИТИ *див.* **ВЫБАВИТИ.**

ВУБИРАТИ *див.* **ВЫБИРАТИ.**

ВУБИТИ *див.* **ВЫБИТИ.**

ВУБОЖЕСТВО *див.* **УБОЖЕСТВО.**

ВУБРАТИ *див.* **ВЫБРАТИ.**

ВУВЦА *див.* **ОВЦЯ.**

ВУВЦЯ *див.* **ОВЦЯ.**

ВУВЪЧИЙ *див.* **ОВЧИЙ.**

ВУГНАТИ *див.* **ВЫГНАТИ.**

ВУДКОЛѢ *див.* **ОТКОЛЯ.**

ВУДВА *част. (питальна)* чи: Вудва ажъ кто за праведника умретъ, а за виноватого кто дерзаетъ умерти (XVI ст. *НЄ* 202).

ВУДКЫ, ВУТКИ *присл.* Звідки, звідкіля: є(ст) дивно и(ж) вы нє (з)наєтє вѵ̀(д)кы ѡ(н) єстъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 74); Ѡ(т)кѵ̀дѵ̀: ѡ(т)кѵ̀ль, ѡкѡ́лѧ, вѵ̀(т)-ки (1627 *ЛБ* 146).

ВУДЪ *див.* **ОТЪ.**

ВУЖА *див.* **ВОЖА.**

ВУЗНАВАТИ *див.* **ВЫЗНАВАТИ.**

ВУЗНЫЙ *див.* **ВОЗНЫЙ.**

ВУЗОКЪ *див.* **ВОЗОКЪ.**

ВУЗЪ *див.* **ВОЗЪ.**

ВУІСКО *див.* **ВОЙСКО.**

ВУЙ *ч. Дядько, діал.* вуйко, вуй: а кгды бы ѡпєкуно(в)… по мєчѵ̀ никого нє было, ино по ма(т)це вѵ̀євє… маю(т) бы(ти) ѡпєкуны (1566 *ВЛС* 67); которую всю має(т)но(ст) мою… вѵ̀євє мои… до домо(в) свои(х)… ѡ(т)провадили (Житомир, 1605

ЦДІАК 11, 1, 4, 6); иля(ш) сы(н) Андрѣя ли(и)чя зєзна(л)… же моу отє(ц) єго заплати(л) и о(д)да(л) к҃д зло(т) што бы(л) взя(л) о(д) воую(в) (Одрехова, 1613 *ЦДІАЛ* 37, 2, 20); которое право мое… в трибунале Любелскомъ, яко на вуя его рожоного, вечънымъ правом влил есми и себе отдалил (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 744).

ВУЙНА *див.* **ВОЙНА.**

ВУЙНЯНИНЪ *ч.* Воїн: И позвѣдовали его вуйняне (*в ориг.* вун(н)яне. — *Прим. вид.*) и рекли: Айно, мы што учиниме? (XVI ст. *НЄ* 20).

ВУЙНЯНИТИ *дієсл. недок.* (що) Боротися (з ким, проти чого): Доброе вуйско емъ вуйнянивъ (*в ориг.* вѹйняни. — *Прим. вид.*), и побѣгъ бѣгъ, вѣру емъ сповнивъ (XVI ст. *НЄ* 208).

ВУЙСКО *див.* **ВОЙСКО.**

ВУЙСКОВЫЙ *див.* **ВОЙСКОВЫЙ.**

ВУЙТИ *див.* **УВОЙТИ.**

ВУЙТОВЪ *див.* **ВОЙТОВЪ.**

ВУЙТЪ *див.* **ВОЙТЪ.**

ВУКЛАДАТИ *див.* **ВЫКЛАДАТИ.**

ВУКОЛИКЪ *ч.* Назва рослини: bucolicon, вуколи(к) зєлиє (1642 *ЛС* 105).

ВУКОХАТИ *дієсл. док.* (що) *(дбайливо доглянути, добитися кращого)* вихо́вати: Нє по(д)бна є(ст) ре(ч), абы тоу(т) брю(х) и та(м) д҃шѹ вѹкоха(л) бо кто нє притръпи(т) съ хо҃(м) нє бѹдє(т) избавлє(н) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 52 зв.).

ВУЛЕЙ *див.* **УЛЕЙ.**

ВУЛИЦА *див.* **УЛИЦА.**

ВУЛКАНЪ *ч.* Вулкан: нѣкотóрїи филозóфы мóвѧтъ, ижъ соу́тъ в҃ посре(д)кѹ зємлѣ мѣста ѡгни́стыи рече́ныи воулка́ны (Почаїв, 1618 *Зерц.* 13); Ѡсрóкгаѧ смéрти… Бода́й бы́ в прóдъ вѹлка́на млóти та́ скрѹши́ли (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 12); єсть та(м) гора́ барзо велúкаѧ… ма́єть в сóбѣ велúкíй… воу(л)ка(н) (Устрики, І пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 439).

ВУЛМИ *див.* **ВЕЛМИ.**

ВУЛНЫЙ *див.* **ВОЛНЫЙ.**

ВУЛЬМИ *див.* **ВЕЛМИ.**

ВУМОВЛАТИСЬ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВУННЯТИ *див.* **ВЫНЯТИ.**

ВУНТЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wątły) слабуватий, безсилий: Ста́рый за́конъ пєрємѣни́лемъ: кото́рый ва́съ до пє́ршєи ѡ(т)чи́зны вєзва́лє(м): кото́рый мо́цных слабы́ми [и вѹнтлыми] чинѭ (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128 зв.).

Див. ще **УТЛЫЙ.**

ВУНТПЕНЬЄ *див.* **ВОНТПЕНЄ.**

ВУНТПИТИ *див.* **ВОНТПИТИ.**

ВУНТПЛИВОСТЬ *див.* **ВОНПЛИВОСТЬ.**

ВУНТЪПИТИСѦ *див.* **ВОНТПИТИСѦ.**

ВУНЪ *див.* **ОНЪ.**

ВУПЛЪНИТИСЯ *див.* **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВУПУСТИТИ *див.* **ВЫПУСТИТИ.**

ВУРЪМЕНЫНЪ *див.* **ОРМЯНИНЪ.**

ВУСЕНЪ *див.* **ОСЕНЬ.**

ВУСКОЧИТИ *див.* **ВЫСКОЧИТИ.**

ВУСКЪ *див.* **ВОСКЪ.**

ВУСЛЯ *див.* **ОСЛЯ.**

ВУСМЪ *див.* **ОСМЪ.**

ВУСМЪДЕСАТЬ *див.* **ОСМЪДЕСЯТЬ.**

ВУСМЬ *див.* **ОСМЪ.**

ВУСМЬДЕСЯТЬ *див.* **ОСМЪДЕСЯТЬ.**

ВУСПА, ОСПА *ж. (інфекційна хвороба)* віспа: казимѣ(р) заховалъ (!) былъ на вѹспѹ и ѡсталъ ся вє Львовѣ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 1721); canica(e), aru(m) ѡтрєбиє, оспа (1642 *ЛС* 110).

ВУСТА *див.* **УСТА.**

ВУСТУПИТИ *див.* **ВЫСТУПИТИ.**

ВУСТЬЄ *див.* **УСТЬЄ.**

ВУСЬМЪДЕСАТЬ *див.* **ОСМЪДЕСЯТЬ.**

ВУТКИ *див.* **ВУДКЫ.**

ВУТКОЛА *див.* **ОТКОЛЯ.**

ВУТЛЫЙ *див.* **УТЛЫЙ.**

ВУТЬТУЛЬ *див.* **ОТТОЛЬ.**

ВУТАГАТИ *див.* **ВЫТЯГАТИ.**

ВУХО *див.* **УХО.**

ВУЧЕНИКЪ *див.* **УЧЕНИКЪ.**

ВУЧИНОКЪ *див.* **УЧИНОКЪ.**

ВУАШКО *ч.* Дядечко, *діал.* вуйцьо. Оуєцъ: Вѹа́шко (1627 *ЛБ* 137).

ВФУНДОВАТИ *див.* **УФУНДОВАТИ.**

ВХВАЛА *див.* **УХВАЛА.**

ВХОВАТИ *див.* **УХОВАТИ.**

ВХОДИТИ, ВХОДИТЬ, ВХОДЇТИ, ВЪХОДИТИ, УХОДИТИ *дієсл. недок.* **1.** *(йдучи, потрапляти куди-небудь, у межі, в середину чого-небудь)*

входити, заходити: входитє въ ст҃ꙋю цр҃ковъ (1489 *Чет.* 291); дѣло и(х) будє(т)… ѹ двєрє(и) сѣдѣти а которыи выходѧть и входя(т), ѡ всѣхъ вѣдати (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 6); я ручницъ жадныхъ, кгды его милость, отецъ владыка входилъ до замку, не виделъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 306); Наперъвей, уходечы у манастыр, ворота с хворткою вязаные, побито кгонтами (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 287); єднакъ мо́вилъ имъ, абы сѧ стєрєгли, жєбы гды сѧ моуры ѡбалѧ(т) на зємлю, нє всѣ ра́зомъ в пє(р)шоую брамоу вході́ли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 241); видє(л) є(с)ми… стєны по право(и) рѹцє до млына входячи мало нє по половици выгорєло (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 24); кто кр(с)титсѧ …таковый въходи(т) до то(г)… чѹдовного мѣста (Почаїв, 1618 *Зерц.* 68); в҃ ца(р)ство вхо́дѧчїи дознава́ют҃ оутѣхи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 131); То́т҃ правди́вый Астроно(м) з҃ по(д) зємлѣ вывѡди(т): Звѣзды дѹшъ ст҃ых҃ Ѡ(т)цє́в҃, са(м) до н҃ба в҃хо́ди(т) (Київ, 1632 *Євх.* 301); Мл҃твы вшє́дшомѹ на цвинтаръ (Київ, 1636 *МІКСВ* 319); А гды Г(с)дь на́шъ в҃ходи́лъ до Нб(с)нои стра́ны, Тогда́ всѣ Аг҃глы на стрѣтє́нїє єгѡ събра́ны (Чернігів, 1646 *Перло* 67 зв.);

(приходити з певною метою) заходити: вжо цар Пєрєкопъский з войскомъ своимъ зъ зємли Волоскоє вышол и просто кѹ Ѡчаковѹ потѧгнѹлъ, а в панство нашо нє входил (Краків, 1538 *AS* IV, 165); Заправ҃ды повѣдаю вамь к҃то нє в҃ходи(т) д҃вєрми в҃ загородоу ѡвєчоую алє иноуды входи(т) то є(с)ть злодѣи и роз҃бойникь алє кто в҃ходить двєр҃ми то єсть пастырь ѡвєчый (1556-1561 *ПЄ* 389); мы дє(и) чєрє(з) дорогу до тєбє нє входи(м) // а ты н҃шому поко(и) да(и) (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/II-216, 2-2 зв.); Не справовалс҃я бы былъ Петръ апостоломъ и братіи… же до поганъ необрѣзанныхъ входилъ и зъ ними ѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 463); то(и)… до манастыра… ѹтѣкши… прє(з) цѣлѹю пѧ(т)дєсѧ(т) лѣтъ до вєси з кото́рои бы(л) вы́ишолъ, нє входи́лъ (серед. XVII ст. *Кас.* 86);

(опинятися де-небудь) ступати, входити: а кгды тєпе́рь вхо́дишъ на н҃бса, спра(в) то абы и мы // тѹтъ …живѹчи в҃ н҃бѡ пришли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 208 зв.-209); бо єсли н҃нѣ кро́лѧ… на палацы вхо́дачого, и ты(х) кото́рыє при бо́кѹ єго за́вше,… хва́лимо и(х) (Острог, 1607 *Лѣк.* 49); Пєрє(д) тым҃ злочєсти́выми прєслѣдо́вниками бы́ли Царѣ, а н҃нѣ до Нбс҃ъ выно́сат҃ Блгч(с)тїє, и вхѡдѧчи на поро́гъ Цр҃ко́вный склада́ют҃ Коро́ны (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130 зв.); в҃ ца(р)ство вхо́дѧчїи дознава́ют҃ оутѣхи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 131); Комъпрынъципаловє… // …ѹ воро(т) кото́рыми на цъмитаръ (!) входятъ… коло(д)ки поѡ(д)биявшы ѡбѹхами,… до цє(р)кви вошли (Київ, 1633 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 626, 37 зв.-38);

(несподівано ще) з'являтися: азъ… входѧ в пиры лю(д)скиє смѹщаю хр(с)тьяны (1489 *Чет.* 34);

(через якийсь об'єкт) йти, проходити: мнѡго и(х) ю(ж) потаємнѣ втѣка́ло прє(з) мѹры даючисѧ доброво(л)нє, дроу́зїи прє(з) во́иска нєприѧтє(л)скїє вхо(ди)ли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 263); жаловали намъ подданыи наши… на тых данников… которыиж… чєрєз границы их влостныи входѧчи и бчолы их влостныи дєрѹт (Острог, [1520] *AS* III, 196);

(уверх) йти, підніматися: На тѹю вєжѹ воротнѹю …ѹсъходы мѹрованыє и дєрєвєныє вє(л)ми злы ижъ с трѹ(д)ностью на нєє взы(и)ти можє. А и(н)дє по(д)лє свѣтлицы входѧть (1552 *ОЛЗ* 160 зв.); Свѣтлоє то́є боудо́вана́ бы́ло ѡѣгоу́рою цє́ркви нб(с)ной, до которой тре́ба ко(ж)домоу прє(з) ты́є ѡсмъ сто́пний входи́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 240); а по сто́пнахъ вхо́дѧчїи, зно́вѹ вы́рнѹти, в҃сплы́ти и на бере́гъ вы́йти пра́гнєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 330);

перен. (до чого) *(сприяти осягненню мети)* приближати, вести: зна́ю якъ сп(с)нїю мно́го помага́ютъ бѣды, нє тайно мнѣ єстъ жє прє оути́ски и бѣды до вѣчной сла́вы вхо́дѧ(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 245 зв.).

2. (в що) *(вміщатися в чомусь, вклинюватися в щось)* входити: а та(м) жє то стояло шєсть камє(н)ны(х) соудинь водны(х) подлоугь ѡчищєнїа жидовсъкого в которы(и) в҃ходило по двѣ або три вѣд҃ра (1556-1561 *ПЄ* 346); ѡвдє мѧ моѣ зака́лы тра́патъ з҃ кото́рыхємъ сѧ прєз҃ покѹтѹ доста́тнє нє ѡчи́стила, абы́м҃ та́мъ гдє ничо́го зма́заного нє в҃хо́дит҃, про́сто зайти́ могла́ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 158); а стѣни въ волтаръ входячие и съ царскими дверми и сѣверскими вырѣзовати казалъ папѣжъ, же бы власне не церквы, але костелы были (бл. 1626 *Кир.Н.* 13).

3. (в що, до чого) *(проникати в глибину, в середину чогось)* входити: нє тоє ш҃то в҃ходи(т) въ оуста посквєрьнѧє(т) чл҃ка алє ш҃то изь оусть выходи(т) (1556-1561 *ПЄ* 69 зв.); я данїи(л) бы́лє(м) в҃ жа́лю мно́гіє дни, три ты́жднѣ хлѣба помышле́нїа нє ѧда́лє(м), ма́со и вино нє входи́ло до оу(ст) мо́и(х) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); входѣтє тєды… в тыє во́ды ѡмы́йтє сєбє (поч. XVII ст. *Проп.р.* 175); Або́вѣм҃ кгды и в҃ тѣлѣ ходи́лъ Г҃ъ… хлѣбъ о́иъ кото́рый ѣлъ, в҃ тѣло єго входи(л), и става́лъсѧ подобный с(т). єго тѣлѹ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 195); Якѡ тє́ды свѣтлость ѡко́нцєм҃ то́лко в҃хо́дитъ, а сл҃нце на вє́сь свѣтъ про́мєни свои́ роспѹска́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 121); Артірїй, Грѣта́нь и́мжє въхо́ди(т) внѹтръ вода, и въ(з)дѹ(х) (1627 *ЛБ* 180);

перен. (про нечистого духа, мудрість, веселість, гріх; глибоко западати, ставати невід'ємною частиною когось, чогось) входити: оувїдил і҃с… погрозил дх҃оу нєч҃стомоу и рєклъ… я тобѣ повєлєваю, абы єсї вышол из нєго, а болшєй нє въходи въ нєго крычал (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 60); Сватобли́вый моу́жъ и моу́дрїй іѡа(н) лѣстви(ч)ни(к) звы́клъ бы(л) мо́вити, жє пръшєє и на(и)бо(л)шєє // є(ст)… дш҃ѹ зго́ла заслѣпи́ти, поки бовѣ(м) свѣтло(ст) нб(с)наѧ и ла(м)па ѡнаѧ дх҃овнаѧ прє(з) ни(х) вхо́ди(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 188-188 зв.); Алє вє(д)лѹгъ Соломо́на в злохитрѹю дѹшѹ нє вхо́дитъ м(д)рость (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 150); Та(к) тєле́сноє вса́коє вєсє́лѧ ла́го(д)нє вхо́дит алє наконє(ц) гризє(т) и забиває(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 20 зв.); Грѣхь соло(д)костию въ ср(д)цє чл҃ко́у въходи(т), алє из гор҃костию выходи(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 40 зв.); Любя́щємѹ вхо́дитъ Бг҃ъ до ср(д)ца, и мєшка́н҃є собѣ в҃ нє́мъ любѹєт҃ (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

4. (в що) *(бути членом, учасником чогось)* входити: Мєжи всѣми оу жидовъ ѡздобами найвышшого єре́ѧ самы(и) толко θациѡналъ кото́ры(м) сѧ тѣло єго ѡкрывало, бы́лъ на(и)ѡздобнѣйшїй мєжи ѡны́ми ша́тами Сщ҃єничєскы(ми): то(го) в то(т) ча(с) оуживалъ кды входи́лъ въ ста́ѧ сты(х) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 27 зв.).

5. (у що) Надавати кому-небудь право користування (чим): игумє(н) и чє(р)нцы… жаловали мнє… на ѡ(т)ца владыку… и(ж) дє(и) ѡни ѹ звєчны(и) а споко(и)ны(и) кгру(н)тъ нш҃ъ нико(л)ски(м) по(д)даны(м) своимъ… входи(т) росказую(т) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, I, 27, 2).

◇ **входити в блуд** — спантеличуватися: ѡ бз҃ѣ не смѣю читати, а нѣ мовити, бо про(с)тии люде входятъ в блѹдъ, ґди глѹбоко речъ слишатъ а не добре розѹмѣютъ, и такъ вѣрити ижъ билъ бг҃ъ зав(ж)ди и бѹдетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 524); **входити в наклады и шкоды** — наражатися на витрати і шкоди: кгды роки позваню з обеюх сторон припадали, они обедве стороне… зволившися из собою и не входячи в болшие наклады и шкоды,… по доброй воли своей вгоду… межи собою вчинили (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 250); **в постъ входити** — постити: имъ да́лєй в҃ Постъ входи́ти бѹдємѡ, ты(м) ба́рзѣй з҃ пре́шлых҃ тыднєв҃ полѣпше́нѧ собѣ принабыва́ймѡ… же та́къ злє́гка и пома́лѹ идѹчи досконалости достѹпимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 75); **въ раду входити** (з ким) — доходити згоди, досягати взаєморозуміння, порозумітися: А што сѧ дотычє… сыновъ моихъ…, тыє въ опєкѹ… Богѹ… порѹчаю, зычєчи имъ…, абы… въ радѹ съ нєвєрными нє входили (1577 *AS* VI, 71); **входити въ судъ, въ судъ входити** (з ким) — порушувати проти кого-небудь судову справу, притягати до суду (кого): Просилъ тежъ я… абы… не входилъ зо мною въ судъ (Луцьк, 1607 *АСД* I, 230); а ижемъ оного с того упоминалъ и право на него осадити хотелъ, усиловалъ ме прозбами зацныхъ людей, абымъ в судъ з нимъ не входилъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 281).

Див. ще **ВХОЖИВАТИ, ВХОЖОВАТИ.**

ВХОДНИКЪ *див.* **УХОДНИКЪ.**

ВХОДЪ, ВОХОДЪ, ВЪХОДЪ, УХОДЪ *ч.* **1.** *(проникнення куди-небудь, в середину чогось)* вхід: є(ст) єв҃(г)ли́ста вєли́кый х(с)та спс҃и́тєлѧ на́шєго триоумфъ то(т), и вє(л)мо́жный єго в҃ єрѹсали(м) вхо(д) ѡписѹючи мови(т), ижъ всѣ(л) на ѡслѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 80 зв.); Жєни́хъ, Бра́тіє, на(д)хо́ди(т), кото́рого чѹлє оупєрєди́ти на(м) потрє́ба, а́бы на(с) спа́чи(х) и гнюсныхъ нє заста(л): по кото́рогѡ до лож҃ни́цы вхо́дѣ, двє́рѣ бѹдѹтъ затво́рєны (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 154 зв.);

(можливість входити куди-небудь) доступ: Не

сам ли Христос и его ученицы...,сей ключь, а не инно учителем отверзати вход до царства небесного дали, оставили, изобразили? (1600-1601 *Виш.Кр. отв.* 166); а на(д)то всє за́мкнєно и двє́ри до покоу́ты и полѣпшє́ньѧ, и до раю вхо́д' загоро́жєно (Острог, 1607 *Лѣк.* 121); на н҃бо въхо́дъ вѣрны(м) свои́мъ дарꙋєтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 24 ненум.); Олтара зтвороного въ костєлѣ не маютъ, але невѣстамъ и псамъ входъ волный (бл. 1626 *Кир.Н.* 27); ба́рзо тогѡ почнє́ жа́ловати, яко ча́съ покаѧ́нїѧ минꙋ (!), и вхо́дъ до Нб҃а затворє́нъ, а ла́ска Бж҃їѧ далє́ко ѡ(т) нєгѡ стои́тъ (Чернігів, 1646 *Перло* 157 зв.).

2. *(отвір або місце для проходу в середину чого-небудь)* вхід: защепка и прибой железный за входомъ (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 7/I, 239); И розобра́вши стѣнꙋ, бо бы́лъ вхо(д) до сєбє загороди́лъ, и вшє(д)ши всѣ, оупа́ли до но́гъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 85); а в вхо́дѣ до притво́рꙋ справишъ опо́нꙋ на к҃ локо́тъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 104 зв.).

3. *(прибуття, прихід з метою пограбування)* нашестя: Аще же и тако аспрным нуждам Святая гора подлегла, но благодатию христовою мир бѣ в конец доселѣ от выхода турков и еничарскаго (бл. 1610 *Виш.Посл. до Княг.* 235).

4. Початок: которые нашу церковь нынѣ опановали и под власть себѣ мучительски покорили, не толко жебы слѣда альбо порядку яко законнаго на входѣ сѣдалища власти церковное заживати мѣли (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 191).

5. Обхід: И дня того,... скоичивши все спѣване и читане..., чинятъ презвитерове со діяконы входъ або процессию со кадиломъ (1603 *Пит.* 76).

6. *Перев. мн.* Право вільного вступу, вільного користування угіддями, а також самі угіддя: Я Михайло Павша... записалъ есми... селище Климятинъ... Макарью... и съ Сулскимъ входомъ... езы или бобровыи гоны (Київ, 1512 *АЮЗР* I, 45); Маєть ѡн тыє двѣ части в... имѣньѧхъ дєржати со всими людми... ис слꙋжбами тых людєй и ихъ входы (Краків, 1518 *AS* III, 169); я ѡникє(и) горноста(и)... приєзди(л) до мєнє игꙋмє(н)... з... братьєю... и жаловали мнѣ на чє(р)касцо(в) и(ж) ѡни ꙋво входы(х) (!) и ꙋво врочища и(х) ꙋступаютьсѧ (Черкаси, 1544 *ЦНБ* ДА/П-216, 101); Напєрвє(и) по днєпрꙋ звєрхꙋ почонши... ꙋходъ и станъ... ловєньє рыбъ и бобровъ (1552 *ОЧерк.З.* 11); А тые вышей мененые всѣ селища... дѣлит Рос река... по правой руци входи воеводства Браславского, а по лѣвой руце воеводства Киевского (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 8/I, 264); кн҃гня ма(р)я... по(с)тꙋпила мнє... имє(н)є своє... зо(в)сими входы и пожи(т)ками (Ковель, 1577 *ЖКК* I, 89); А такъ мы, хотечи преречоному Михайлу Байбузе знакъ ласки нашое королевское показати ...вышепомененый вход реку Пъсол... до его живота дали есмо (Варшава, 1589 *ЧИОНЛ* XIV-3, 92); пн҃у Дорогоста(и)скому до Днєпра ниякого уходу нєтъ и (з) вєку нє бывало (Київщина, 1600 *ККПС* 155); **входъ мати, входы мѣти** — мати право користування угіддями: а тотъ есть островъ мой обрубный, нивы... имъ в томъ острове нетъ, одно // бортю входъ маютъ (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/1, 57-58); А што сѧ дотычєт... подданых кнѧзѧ... Мают ѡни... входы мѣти и вживати по старомꙋ, яко пєрєд тым (Шайно, 1538 *AS* IV, 176); **рыбныє входы (уходы)** — право користування водами для рибної ловлі: ѡни ꙋво входы... ꙋступаютьсѧ... которыє з да(в)ны(х) часо(в)... ꙋво... дє(р)жа(н)и были ...як бобровыє гоны и ставє(н)є сєто(к) та(к) и ры(б)ныє входы по ѡзєромъ (Черкаси, 1544 *ЦНБ* ДА /П-216, 101); далисмо ему... в той же реце Суле уходъ,... зо въсими пожитъками..., з бобровыми гоны, з рыбными уходы (Варшава, 1578 *ЧИОНЛ* XIV-3, 86).

Див. ще **ВХОЖЕНЄ.**

ВХОЖАТИ, ВЬХОЖАТИ *дієсл. недок.* **1.** Входити: Ник'то бо свѣчоу зажогши нє ставить єи в тѣнь ани по(д) сосоу(д) алє на свѣщникъ поставлѧє(т) єи, абы тыи которыи вхожаю(т) свѣт'ло видѣли (1556-1561 *ПЄ* 269 зв.); Нїкто бо свѣчу́ зажогши нє ставит єи в тѣнь... абы тыи которыи вьхожают свѣтло видили (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 72).

2. (проти кого) Виступати: оучини́лъ єгѡ гєтма́номъ над' ты́сѧчью мꙋжєвъ, и выхожа́лъ и вхожа́лъ проти́вꙋ лю́дꙋ (б.н.п. серед. XVII ст. *Хрон.* 222).

ВХОЖЕНЄ, ВХОЖЕНЬЄ, ВХОЖѢНИЄ *ч.* **1.** *(місце для приходу в середину чого-небудь)* вхід: А кора́бль Нѡ́євъ замкнꙋлъ г(с)дь бг҃ъ знадво́рьѧ и

вхожéнє двєрєй затвóрилъ под'нєслъсѧ и плáвалъ по водѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.);

(можливість входити куди-небудь) доступ: г(с)ь... хочє(т) вхожѣниє створити въ єр(с)лимъ (1489 *Чет.* 313 зв.); Хс҃ Г(с)дь пєрє(д) нєгóдными замыкáєтъ вхóжєніє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 803).

2. Право вільного користування чим-небудь: Алє абы́смо сáми сєбє нєго(д)ными вхожє(н)ѧ в' прибы(т)ки нб(с)ныє нє оучини́ли, пóки єстéсмо тоу(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 33).

3. Прибуття, поява: І послáлъ Іѹда козéлка прєз' пáстырѧ своєгѡ одоломи́тѹ абы ѡдобрáлъ застáвѹ котóрѹю бы́лъ дáлъ нєвѣстє: котóрый нє нашéдши єй, пытáлъ людéй мѣстца онагѡ: гдѣ éсть нєвѣста котóраѧ сѣдѣла на розстáню: На одно тéды вхожéньє жєна почєла (серед. XVII ст. *Хрон.* 63).

Див. ще **ВХОДЪ.**

ВХОЖИВАТИ, УХОЖИВАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(прибувати кудись)* входити: цр҃ь... миога(ж)ды иногды вхожива(л) во єр(с)лимъ (1489 *Чет.* 164).

2. Приходити з метою пограбування, здійснювати нашестя: в добрах дедичных Басанских шляхетного Василя Ходыки-Креницкого,... Городище, называемое Быковъ, над рекою Супою лежачое, ест в таком добром положеню на шляхах а переправах татарских, куды тот поганец, неприятель нашъ звыклъ ординцовъ своих в панства наши въсылати, и самъ вхоживати, чинечи великие шкоды (Варшава, 1605 *ЧИОНЛ* XIV-3, 109).

3. Мати право вільного вступу, вільного користування (чим): Боруховский... подданымъ нашимъ черкаскимъ, которые до тое земли его ухоживаючи, дань ему давали, тыхъ даней... отдавати не казалъ (Варшава, 1583 *ЧИОНЛ* XIV-3, 90).

Див. ще **ВХОДИТИ, ВХОЖОВАТИ.**

ВХОЖОВАТИ *дієсл. недок.* (през що) *(уверх)* іти, заходити, підніматися (через що): Ви́дѣлъ нѣкóли(с) єзєкїѧ хра(м) або цéрковъ бáрзо ширóкую..., до котóрои в'хóжовано прє(з) ѡсмъ стопни(и) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 240).

Див. ще **ВХОДИТИ, ВХОЖИВАТИ.**

ВХОПИТИ *див.* **УХОПИТИ.**

ВЦАЛЕ, ВЦЕЛЕ, ВЦѢЛЕ, ВЦѢЛѢ, ВЪЦАЛЕ, ВЪЦАЛѢ, УЦАЛЕ, УЦѢЛѢ *присл.* (*стп.* wcale) повністю, цілком: все вцеле сыну моему до летъ его ховано, и кгды летъ доростетъ, ему отдано // быти маетъ (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/I, 104-105); а трєтю чѧсть дано матєри тоѣ сироты ко(т)рую ѡпѣку таковую сє(н)ко будє(т) повинє(н) в цѣли ѡ(д)да(ти) тоу(и) сиротѣ (Одрехова, 1579 *ЦДІАЛ* 37, 1, 8); зєзна(л) жє вши(т)ко ѹцѣлѣ нѣ прибыло нѣчо(г) (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 2 зв.); Ли́сты... писаныи до на(с)... вцѣлѣ пришли (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1); У церкви: образъ Дейсусъ, то есть увесь уцале (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 367); Приви́лєй котóрїй вжє ѡ(т) нáсъ нá то дáный мáютъ, хѡ́чємо имъ вцѣлє захова́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37 зв.); Боудь нн҃ѣ в' нарожéню тóмъ розвєсєлéный, Вцáлє захова́вши талáнтъ тобѣ звѣрéный (Львів, 1616 *Бер.В.* 74); тыє всѣ ѡбороны правъныє вцалє заховавъши сѹдъ нинєшни(и) кгро(д)ски(и) вѣни(ц)кы(и)... //...с ты(х) причи(н) позо(в) нєпоря(д)ны(и) зна(и)дѹє(т) и по(з)ваного ѡ(т) того по(з)вѹ на то(т) ча(с) во(л)ны(м) чини(т) (Вінниця, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 52 зв.-53); Бг҃ъ постáвилъ лѣчбу вáшѹ вцáлє (Чернігів, 1646 *Перло* 41 зв.); вєдомостъ ѡ справахъ, правахъ на добра,... зася(г)ти будєтъ мо(г), любо тоє(и) мєлиѡрацию вцалє зоставуючи (Житомир, 1650 *ДМВН* 197).

ВЧАСНЕ, ВЧАСТНЕ *присл.* **1.** Вчасно, своєчасно, впору: кгды жъ нє мнѣй вчаснє и достатєчнє тѹ бѹдєшъ частованы(и) анижли в которомъ домѹ Антвє(р)пски(м) (к. XVI ст. *Розм.* 60); Фаґєдéны бовѣмъ и ґанґрéны хорóбы та(к) назвáныи, жє Пéршаа тѣло чл҃вчєє з'грызáєт', а Дрѹгаѧ оумръщвлѧ́єтъ, тáкъ ґды́сѧ томѹ нє забѣжи́тъ вчáснє (Київ, 1631 *Син.Тр.* 816); Вєдаючи тєды позваны(и) ѡ тыхъ ѡбохъ тє(р)минахъ, моглъ вчаснє дати знати, абы тєпєрєшънєго тє(р)мину нє пи(л)новано (Київ, 1643 *ДМВН* 247);

часом, іноді: Вчáснє здáст'мисѧ... мнѣ... // ...заволати, ѡ глѹбинó богáтства, и прємѹдрости, и рáзѹма Бж҃їѧ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 2-2 зв.).

2. Раніше, заздалегідь: бовѣм африканє, арабовє, мавритани..., ча(с)то сє та(м) ѡ тыє краины заходниє якъ тєплыє, вча(с)нє и богатыє ѹбєгаю(т) (1582 *Кр.Стр.* 31 зв.); А кгды тѹю прозбѹ крóль з' сéнато(м) ѡ(т)кладáлъ: Ты́мъ чáсом' Патрїарха

в҃ча́снє к҃ на(м) завита́л҃ (Київ, 1622 *Сак.В.* 45 зв.); Рєпротє(с)това(л)сє во(з)ны(и), ижъ ѡнъ по(з)вы проти(в)ко позваному выданыє, слу(ш)нє и вча(ст)нє в має(т)но(с)ти є(г)[о] положилъ и рєляцыю, со(з)на(в)ши, до а(к)тъ подалъ (Брошки, 1643 *ДМВН* 233); Та́къ Прп(д)бїє твоє, печаловитым҃ ѡбмышлава(н)ємъ, абы Сынѡвє Правосла́вныи, дла нєдоста́ткѹ Єкзємпларѡ(в) нє голоднѣли, в҃ча́снє вспомага́ти промышлава́є(т) (Київ, 1648 *МІКСВ* 347);

перен. у дочасному (земному) житті: Ма́ло вча́снє пого́днє на мо́рю плываєтъ, кото́рого штѹрмъ но́ситъ, фа́ла заliва́єтъ... по́ртѹ нєдохо́дитъ Часомъ ѡ(т)ко́ль ѡ(т)стѹпилъ, в҃ то́м҃же мѣстцѹ бро́дитъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 16).

Див. ще **ВЧАСЪ, ВЧАСѢ.**

ВЧАСНИКЪ *див.* **УЧАСНИКЪ.**

ВЧАСНОСТЬ *ж.* Вигода, приємність: По ро́зныхъ о́ныхъ тємни́цахъ, и тѹрма(х) во́женомѹ, што за вча́сность мѣстца, повѣтра, това́риства (Вільна, 1620 *См.Каз.* 17 зв.); Хто бовѣм҃ прє милост҃ дочасного сє́го мєшка(н)а и прє жадливость марныхъ є́го вчасностій, дѹшѹ свою на мѹки за Ха҃... выдати оухилаєтъ и сторони(т)са (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 66 зв.).

ВЧАСНЫЙ, ВЪЧЕСНЫЙ *прикм. (який відбувається у відповідний час)* вчасний, своєчасний: Пре́то то́го мо́єгѡ нєна(г)ълого а́лє ба́рзо до́брє розмыслного и ова́жного ѡ(т)е́здѹ ра́дѹ, а́лбо прє(д)сєвзатье, в҃часнымъ прє(д)оувєдомє(н)ємъ, ѡб҃яснитъ и выразитъ оумыслилємъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 1); вчасноє мѣлъ по тѣлѣ, на дш҃и збавєнє (Вільна, 1620 *Лям.К.* 2); Завтрнїй: ра́ннїй, скоро́зрый, або доста́лый, зрѣлы(и), ѹзрѣлы(и), доро́слый, та́кжє: вча́сный, пото́мный, чи́стый (1627 *ЛБ* 42); ты(м) дєкрєтомъ панъ комо(р)никъ тє(р)минъ ко(н)сє(р)вовалъ, єднакъ, доложилъ и того, и(ж) за по(з)вомъ по(д)комо(р)скимъ,... по(д)лугъ, права по(с)политого, въчє(с)ного выда(н)я по(з)ву авътє(н)тыцє рєляцыєю во(з)ного, довєсти... нє доводи(т) (Київщина, 1639 *ККПС* 246).

ВЧАСОВАНАСА *с.* (*стп.* wczasowanie się) насолоджування відпочинком, вигодами: В то́й ча́съ, гдѣ́ хлю́ба свѣта сего́; гдѣ́ прѹжна хва́ла; гдѣ́ ро́скоши... гдѣ́ вчасова́наса (Львів, 1642 *Час.Слово* 269 зв.).

ВЧАСТНЕ *див.* **ВЧАСНЕ.**

ВЧАСТНИКЪ *див.* **УЧАСНИКЪ.**

ВЧАСЪ[1] *присл.* **1.** *(у відповідний час)* вчасно, своєчасно, впору: а вє(д)жє ѡ хоробѣ своє(и) єстли ся пєрє(д) рокомъ прида(ст) має(т) вча(с) ѹрядови... ѡзна(и)ми(ти) (1566 *ВЛС* 59 зв.); вся грєцыя пово(д)ю была ѡплыну(ла), такъ ижъ много мѣстъ и замко(в) з людмы и добы(т)ками потопила, ѡкро(м) ты(х) которы(є) бы(ли) с королє(м)... вча(с) на горы ѹтєкли (1582 *Кр.Стр.* 22 зв.); побо(р) кгды будєть ѹхвалє(н)... до ска(р)бу єго к(р) мл(с)ти вчасъ ѡ(т)дава(ти) маю (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 106); На година(х) шко(л)ныхъ всѣ в школѣ рано и по ѡбѣдѣ прито(м)ны быти маю(т): вча(с) приходити (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 86); позваны(и), которы(и) бы хотє(л) таковы(и) тє(р)минъ граничны(и) зволочи таковою диляцыєю а(л)бо правдивою хоробою, вча(с) далъ... знати ѡ своє(и) хоробє (Київ, 1643 *ДМВН* 264).

2. Зранку, рано, вранці: Завтра: Ра́нѡ, пора́нѹ, Та(к)жє вча(с) (1627 *ЛБ* 42).

3. *(за якийсь час до чого-небудь)* заздалегідь, наперед: бо сна́ть то́й што мы́сли(т) бы́ти па́пєжо(м), за живота єщє дрѹгого вча(с) собѣ посполи́тє оупоми(н)ками и ро(з)майтыми оучи(н)ностамы оу кардина́лѡвъ кото́рыє соу́ть єле́кторми прихи́лности и зычли́вости хапа́ти... звы(к) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 174 зв.).

4. *(іноді)* часом: в҃ча́съ мо́латъса споко́йнє, а ча́со(м) // сѣть в҃ оу́тискѹ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 241-242).

Див. ще **ВЧАСНЕ, ВЧАСѢ.**

ВЧАСЪ[2] *ч.* Відпочинок: По(д) часъ в҃ глѹбо́комъ молча́н҃и, ти́хости и поко́ю, вча́сѹ дш҃а заживаєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 194); **вчасъ чинити** — розважатися: слѹги цр(с)кїи вше́дши оузрѣли дв҃е́ри запе́рты всхо́дцємь и рєкли: подо́бно собѣ вча́съ чини(т) в кгма́ху лѣтнємъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 174).

ВЧАСѢ *присл.* Вчасно, своєчасно, впору: єсли жє в҃ча́сѣ гора́чими про́збами, Вѣрою, и М҃лтвою, и ѡ(т)вєрнє́нє́м҃са ѡ(т) свѣта, нб(с)нои любви дх҃а

нє прі́ймємъ,... нб(с)ного кроле́вства достꙋпи́ти нє змо́жєм' (Вільна, 1627 *Дух.б.* 32).

Див. ще **ВЧАСНЕ, ВЧАСЪ**[1].

ВЧЕЛОВѢЧЕНЄ *с. (набуття людської подоби)* очоловічення: Вєче́рєю ве́ликою, спра́вꙋ тꙋю в'чєловѣчє(н)ѧ мєнꙋєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 676).

Див. ще **ВОЧЕЛОВѢЧЕНІЄ, ВОЧЛОВЕЧЕНІЄ.**

ВЧЕННИКЪ *див.* **УЧЕНИКЪ.**

ВЧЕРА *див.* **ВЧОРА.**

ВЧЕРАШНИЙ *див.* **ВЧОРАШНИЙ.**

ВЧЕСАТИ *див.* **УЧЕСАТИ.**

ВЧЕСОМЪ *присл.* Часом, інколи: за што ва(м) бг҃ъ свою мздꙋ ѡ(т)да(ст) и мы в чєсо(м) слꙋчится взаимствꙋє(м) (Дубно, 1592 *ЛСБ* 219); а́щє бы в чєсо(м) на православїи пострадати мѣли, жєлаѧ с ни(ми) всѣгди сѧ знахо(ди)ти,... любо́вїю и дх҃о(м) всєг(д)а є(с)мъ съ ни(ми) (1598 *Виш.Кн.* 309 зв.).

ВЧЕСТИТИ *дієсл.док.* (кого) Вшанувати: ѡнъ ѡбновити на(с) пришо(л) и вчєстити (1489 *Чет.* 117).

ВЧЕТВЕРО *присл. (у чотири рази)* вчетверо: а єсли бы(х) що в' кого выпот'варѧл' връноу ємоу тоє в'чєт'вєро (1556-1561 *ПЄ* 304); Кгды бы сѧ трафило по(д)часо(м) ѡ(т) ѡгню погорєня... а в то(т) ча(с) што єму згинꙋло котораѧ згꙋба ꙋ когоко(л)вєкъ бы сѧ в рокъ... затаєнаѧ показала тогды тую рє(ч)... має(т) вчєтвєро цєною заплатити (1566 *ВЛС* 109 зв.).

ВЧЕТВЕРОНАСОБЪ *присл.* (*стп.* wczwórnasób) чотири рази: кото́рый [Закхєй] в'чєтвєрона́соб', в' чо(м) когѡ скри́вдил', ѡхо́тнє ѡ(т)даючи, Бг҃а оублага́ти стара́єт'сѧ, и оусилꙋєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 727).

ВЧИНЕНЄ *див.* **УЧИНЕНЄ.**

ВЧИНИТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЧИНИТИСѦ *див.* **УЧИНИТИСЯ.**

ВЧИНЇТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЧИНОКЪ *див.* **УЧИНОКЪ.**

ВЧИНѦТИСѦ *див.* **УЧИНѦТИСѦ.**

ВЧИТЕЛЬ *див.* **УЧИТЕЛЬ.**

ВЧЇНИТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЧОРА, ВЧЕРА *присл.* **1.** *(минулого дня)* вчора: нинє оч҃є нє вѣмъ гдѣ стою, а вчєра бы(х) слоужа кн҃зю срациньско(м)у амирє (1489 *Чет.* 99); быває(т) дє(и) панъ буча(и)ски(и)... в дому моємь... бы(л) дє(и) ꙋ мєнє тыми часы алє дє(и) вчора то є(ст) м(с)ца априлѧ сємо(г)надцѧ(т) з домꙋ моєго прочь поєха(л) (Луцьк, 1517 *ЛНБ* 5, II 4044, 5 зв.); а ѡни повидѣли ємоу ижє в'чора сємои годины ѡс'тавили єго ѡгнь (1556-1561 *ПЄ* 358 зв.); зраило аврамови(ч) ѡповєда(л)... то(т) чунє(ц)... и(ж) дє(и) вчора в нєдѣлю на до(м) на(ш) кгва(л)то(м) пришє(д)ши на(с) сами(х) поби(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 20); вчєрам' ти на питанѧ твоє́ бра́тє мой нє ѡ(т)повѣдѣлъ (поч. XVII ст. *Пчела* 6); ѡто єсмь вчора́ спала́ з' оц҃ємъ мои́мъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 31).

2. Раніше, у недалекому минулому: Вчора́ са(м) ѡ(т) єдности цр҃ковноє в то(м) оторва(л)сѧ а нн҃ѣ ю(ж) на(м) тоє задаєть (Острог, 1587 *См.Кл.* 12); Для чего еси вчера без мучения так зараз не учинил, ато еси невиннѣ мучитися дал? (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 194); Ѡ чо́мъ... довѣдалисмысѧ; Якъжє и Ст҃ымъ Ѡц҃а́мъ нє бꙋдєтъ проти́вна наꙋка ва́ша, кото́раѧ вчє́ра нє да́вно ѡ(т) ва́съ вы́найдєна (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 282); Вчо́ра роста́гшисѧ на постє́ли лєжа́лєсь ро(з)сла́блєн'... а тєпє́ръ... взѧ́лєсь постѣль (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 242); Вчєра́ слꙋги мои́ ѡрда́ми за́ мною, а нн҃ѣ нѣ єди́ногѡ съ мно́ю, прїѧ́тєлѣ мѡи́ и слꙋги; далє́ко ѡ(т) мєнє́ ста́ли (Чернігів, 1646 *Перло* 122 зв.).

ВЧОРАШНИЙ, ВЧЕРАШНИЙ, ВЧОРАЙШИЙ, ВЧОРАШНЫЙ, ВЧОРАШЪНИЙ *прикм.* **1.** *(який стосується минулого дня)* вчорашній: То пакъ дей, безъ бытности моей, вчорашней ночи... тотъ Мисанъ Рабѣевичъ... жону мою... взявши, не вѣдаю самъ гдѣ ее запровадилъ (Луцьк, 1563 *РЕА* II, 126); з дєкрєту и року єго мл(с)ти княжати Костєнътина Ѡсътро(з)ского... мнѣ на дєнъ вчорашъни(и), волъторокъ... кня(з) Кирикъ Ружинъски(и) листы, привилъя и маєтъностъ мою всю,... ѡтъдати... мєлъ (Житомир, 1583 *АЖМУ* 68); Рє́клъ Мѡисє́й прошꙋ г(с)ди нє́ єстємъ вымо́вный ѡ(т) днѧ вчора́шнєгѡ и трє́тєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 82);

(який відбувся попереднього дня) вчорашній: Наза(в)трєє ожида́лисмы, аза́ли бы митрополи(т) з' якою ѡбъмо́вою вчора́шнєго омє́шканьѧ с призва-

ньємъ на(с) до яки(х) намѡвъ впосре́докъ на́съ былъ присла(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 12 зв.).

2. *(який відбувся раніше, напередодні, колись)* колишній, минулий: Пора́нѵ напє(р)вѣє по моли(т)ва(х), маю(т) мо́вити ко(ж)ды(и) вчєрашнюю нагѵку сво(ю) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 4); То, што зъ Ватикану вышло, хоть было вчорайшое, розумѣютъ и удаютъ за тисячолѣтное (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 505); да́ли всѣ братіа до рѵ(к) мнѣ... для шафу(н)кѵ на цє(р)ковные, и дрѵка(р)скіе по(т)рєбы з вчораишого рахѵнъкѵ позосталѵю... сѵммѵ (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 1); В комъпарацие(и) плєнипотєнъта записано єсчє дня вчора(и)шого протєстации (и) такъ вєлє заношено (Київ, 1643 *ДМВН* 246).

3. *У знач. ім.* Вл.н.: Гринєць вчорашни(и) (1649 *РЗВ* 184 зв.).

ВЧТИВЫЙ *див.* **УЧТИВЫЙ.**

ВЧУВАТИ *дієсл. недок.* (кого) *(сприймати органами чуття)* слухати: O tuich riczách budemo perod (!) wámi kázáty Tolko nas choteyte lubonko vczuwáty (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 1).

ВЧУТИ *див.* **УЧУТИ.**

ВЧЫНИТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЧЫНОКЪ *див.* **УЧИНОКЪ.**

ВШАКЪ, ВШАКЖЕ, ВШАКОЖЪ, ВШАКОСЬ, ВШАКЪЖЕ *присл.* (*стп.* wszak, wszakoż, wszakże) однак, адже, все-таки, хоч би: а вшакжє ѧ Вашей Милости своєй милостивой панєй мовил, єстлибы могло быти, хотѧйбых имъ ѡт кождого лаштѵ по пѧтдєсѧт грошєй мєл дати, тогды их бѵдѵ єднати (Степань, 1544 *AS* IV, 412); а вшако(ж) гдє бы сѧ запомогль то(т)... лавєр тєды и та(м) єму во(л)но таковыѣ пѣнє(зѣ) данилови вє(р)ноути (Одрехова, 1581 *ЦДІАЛ* 37, 1, 13); Вшакъ не у куклы то играти — писмомъ Божиимъ ширмовати! (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1049); А вшакъ не новая речъ, же митрополит кіевъскій, продок мой,... будучи на флоренском соборѣ з руских краєвъ, призналъ за пастыра... римского быскупа (Львів, 1605-1606 *Перест.* 42); Dynis wszákoś siá ty náił w nebi (Яворів, 1619 *Гав.* 22); Вша(к) вѣдаєшъ, жє ко́ждый хто́ ся на́ свѣтъ роди(т), Мѵ́ситъ ты́жъ ѵмєрєти: про́жно сѧ тутъ го(р)дитъ (Київ, 1622 *Сак. В.* 47 зв.); Вша́кжє твоѧ́ сла́ва, Моѧ́ попра́ва (Київ, 1633 *Евфон.* 308); Свѣтъ... по́лный єстъ Сщенникѡвъ: вша́кжє єдна́къ на жни́вѣ Бжємъ рѣдкій ба́рзо знайдѵєтсѧ робо́тник (Львів, 1646 *Ном.* 3 зв.).

ВШЕЛАКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛАКІЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛЕКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛКИЙ, ВШЕЛКІЙ *займ.* (*стп.* wszelki) **1.** Те саме, що **вшелякий** у 1 знач.: бѣсноватый...: вше(л)кіи хоробы оуздоровлєва(л) (XVI ст. *УЄ Трост.* 45); А Жидовє... почали єго бити нємл(с)твно вше(л)ки(м) ѡроужіє(м) (Там же, 59); Ты́мъ и вше́лкихъ єрєсєй мѵ́ры оупада́ютъ, А сыны Правосла́вны(х) сли́чнє проквита́ю(т) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14).

2. Те саме, що **вшелякий** у 3 знач.: убоги(м) и утрапєны(м) братия(м) и вше(л)ки(м) сирота(м) ратуно(к) (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 70 зв.).

3. Те саме, що **вшелякий** у 4 знач.: та я(к) тѵ́ єв(г)листа пи(ш) и(ж) бє(з) всѣ(х) причинь и бєзъ вше(л)ки(х) ро(з)мо(в) оузрѣвши лю(ди) надутыи и(ж) оупованіє имаю(т) в со́бѣ (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 7 зв.); в па́пєжѵ єсть вше́лка мо(ц) на(д) вшєлкими мѡцами, и нєбе́скими и зє(м)скими (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 112 зв.).

Див. ще **ВСЕЛАКИЙ.**

ВШЕЛЯКИЙ, ВШЕЛАКИЙ, ВШЕЛАКІЙ, ВШЕЛЕКИЙ, ВШЕЛЯКІЙ, ВШЕЛЯКЫЙ, ВШЕЛАКИЙ, ВШЕЛАКЫЙ, ВЪШЕЛАКИЙ, ВЬШЕЛЯКИЙ, УШЕЛЯКИЙ, УШЕЛАКИЙ *займ.* (*стп.* wszelaki) **1.** Різний, різноманітний, всякий: нєхайбых бєзпєчно до Вашей Милости, моєй... панєй приєхал и постановєньє ѡколо вшєлакоє рєчи полноє вчинил (Степань, 1544 *AS* IV, 414); поко(р)нє прошѵ єго мило(с)ти пана ѡ(т)ца... абы єго мило(ст) рачи(л) вшєлякоє старанъє ѡ похова(н)ю ѵ́цтиво(м)... тєла моєго... чинити (Вінниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1943, 15 зв.); вшєля́киє пови(н)ности такъ рушє(н)я повєтовыє, яко и поборы... па(н) Семашко полни(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 93); маю тєжъ... доброє ма́сло и тєжъ сы́ры до́брыи вшеляко(г) рожа́ю (к. XVI ст. *Розм.* 26); абовѣ(м) нинє(в)ви́танє нємно́го потрєбова́ли дно̄въ на оулѣче́ньє грѣхо́въ свои(х), моглѝ и за ба(р)зо коро(т)кіе дны̄... загла́дити вшела́кіе зло́с-

ти свои́ (Острог, 1607 *Лѣк.* 26); Лю́баась ты на́мъ на вєзре́ньє, ѡ сиви́зно, По́лнаѧ боу́дꙋчи вшєлѧ́ки(х) цнѡ́тъ стари(з)но (Львів, 1616 *Бер.В.* 74); Церковъ ...преслѣдованья вшелякіи пріймуетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 343); Орꙋжїє,... Бро́нь воє́ннаѧ, а́лбо вшєлѧ́коє на́чиньє (1627*ЛБ* 164); Нєхаи те́ды поганбе́но бꙋдєтъ вшєлѧ́коє кацє́рство бєзє́цны(х) Гєрєтикѡ́въ (Львів, 1642 *Час.Слово* 277); а тма́... иѣчо́го ин'шо(г)о нє є(ст) єд'но по́хо(т) тєлє́снаа, и стара́нѧ ...вшєлє́кы(х) зло́стїй (1645 *УЄ* №32, 78 зв.); Паномъ полковникомъ со(т)нико(м) атаманомъ виси(л)комъ вшєляки(м) ѡ(д) на(с) в сѣвєръ кождого часꙋ выслани(м) до вѣдомо(ст)и подаємо (Іркліїв, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1);

у знач. ім. всякий, кожний: Стєфа(н)... коро(л) польски(и): всѣмъ посполитє и ка(ж)домꙋ зособна которогожъ ко(л)вєкъ ста(н)у достоє(н)ства... и инымъ вшєлѧкимъ моцъ сꙋжє(н)ѧ маючимъ ꙋвє(з)дє в корꙋнє и во всихъ па(н)ствахъ нашихъ (Вільна, 1581 *ЖКК* I, 201); Ла́ска, мо́витъ, да́ткꙋ проти́вко вшєлѧ́комꙋ живꙋчємꙋ, и на(д) оумє́рлымъ нє́ заборони́ ла́ски (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 148).

2. Будь-який: сн҃овє голу(б)ковы... зєзна(ли)... бє(з) вшєлѧко(г) примушѣнѧ будучи // з добры(ми) розумы и(ж) прода(ли) ролю або очизну (Одрехова, 1575 *ЦДІАЛ* 37, 16, 4); усмо́тривши тєды́ впро(д) вшєлѧ́кой спра́вѣ конє́цъ, то́жъ спра́вꙋ почина́й (Острог, 1614 *Тест.* 146); если хто надъ той святобливый символъ другій смѣти будетъ вносити... нехай будетъ осужденъ, зъ достоинства зверженъ и отъ вшелякого христіанского вызнаня отдаленъ и проклятъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 733); Пе́ршꙋю Трѡ́ны, Хєрꙋви́ми... бли(з)ко высо́кости Маєста́тꙋ своє́го посади́ла, абы ѡ(т) нєй бєз вшєлѧ́когѡ сро́дкꙋ, свѣтло(ст) ро́зꙋмꙋ... до выполнє́нѧ во́лѣ єи бра́ла (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 922).

3. Кожний: про то повинне пристои кождому, абы вшелакій чоловѣкъ, о такомъ припадку своемъ уставичне мыслилъ (Краків, 1595 *АСД* I, 196); Вшєлѧ́коє тѣло сво́ємꙋ чло́нкꙋ помага́є(т) тєрпѣти бо́лю (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 21); Свѣтлостью суть апостолове отъ свѣтлости Христа... которая просвѣщаетъ вшелякого чловѣка, на сесь свѣтъ приходячого (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 410); Вшєлѧкій чл҃къ который посмотри(т) на жєнꙋ ис похотїю... то ю(ж) чюжєло(ж)ство попо(л))ни(л) въ ср(д)ци своє(м) (Височани, 1635 *УЄ* №62, 26 зв.);

у знач. ім. кожний: Што́жъ; до́ а́дꙋ ли во́йдєтъ вшєлѧ́кїй бѣдꙋ подєймꙋючїй (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130).

4. Жодний: Вшєлякая справа бра(т)ская нє має(т) быти выношєна далє ѡ(т) порога домꙋ бра(т)ского (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); ѡни бє(з) вшєлѧкого встыдꙋ рє(к)ли ємоу (к. XVI ст. *УЄ* №31, 73 зв.); вшєлѧкаѧ справа бра(т)скаѧ нє має(т) быти далє(и) выношєна (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); тые, по преданію апостолскому правила 68 мѣлибы ся завжды постити, безъ вынимку вшелякого (Вільна, 1608 *Гарм.* 217).

Див. ще **ВСЕЛѦКИЙ, ВШЕЛКИЙ.**

ВШЕЛЯКО, ВШЕЛѦКО (*стп.* wszelako) **I.** *присл.* **1.** По-різному, всяко: Солодкая, правдиве, память и вдячная вонность зо всѣхъ сторонъ! И вшеляко рожай той выславляти прислушаетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1135); В ты́хъ або́вѣмъ дш҃а правовѣрнаѧ,... // ...и́жбы длѧ законопрєстꙋплє́нїѧ в' дєспєра́цию нє приходи́ла, а в' найбо́лшой за́сь ла́сцѣ Бж҃ой пыхи́ и вывышє́нѧ вшєлѧ́кѡ выстєрєга́ласѧ (Київ, 1631 *Тр.П.* 1-2 ненум.); Нєдопꙋща́ти кри́вдъ чини́ти, та́кжє зводи́ти и лю(д) бж҃їи ѡшꙋкива́ти єрєти́кѡмъ, а́лє вшєлѧ́кѡ ста́ратисѧ ѡ позыска́н'є и ѡ наворочє́н'є ко́ждого (Львів. 1646 *Зобр.* 71 зв.).

2. *(у повному обсязі)* цілком, повністю: Камєнь, мовитъ [Мѡисєи], ди́внои вєли́кости, ма́ло ѡ(т) того было, жє мѧ нє привали́лъ и вшєлѧ́кѡ нє скрꙋшилъ (Київ, 1627 *Тр.* 557); Што́жъ розꙋмѣти ма́єтъ пра́гнꙋчїй сн҃ъ правосла́вный и́стиннѡ помл҃и́тисѧ..., єсли нєпови́нєнъ сꙋкон'ки тѣла своє́гѡ прєз' чи́стост' вшєлѧ́кѡ ѡмы́ти, якъ Лилїю оубѣли́ти? абы ємꙋ слꙋшнє ѡвоє могло слꙋжи́ти (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

3. *(неодмінно, обов'язково)* напевно: Єдны́ я́ко снѣгъ бѣлымисѧ найдоу́ючи: А дроу́гїє прина́мнѣй, якъ во́вна боу́дꙋчи: И вшєлѧ́кѡ на всюмъ ч(с҃)тымисѧ найдоу́ймѡ, И Х҃а Збави́тєлѧ въ всюмъ наслѣдоу́ймѡ (Львів, 1616 *Бер.В.* 94); якъ за́сь ты́и, кото́рыи повѣрє́ного и порꙋчо́ного собѣ, и тєстамє́нтѡвъ

в' тако́выхъ ре́чахъ нє выполнѧ́ютъ, сꙋдъ вшєлѧкѡ мѣти бꙋдꙋтъ (Київ, 1627 *Тр.* 39); еднакъ, поки мене Благодать Божїя на томъ Свѣтѣ задержитъ, вшеляко во всемъ онымъ опекуномъ и промоторомъ маю быти (Львів, 1631 *ОЛ* 16).

II. *спол. (уживається для вираження протиставного зв'язку між членами речення)* однак, проте: На̀ роботꙋ на панщизнꙋ мают подданыє ходити скоро дєн, а которыйбы нє шолъ, тогды єго виною нє карати, толко на пню хлостꙋ ємꙋ дати мают, вшєлѧкож з бачєнъємъ (1567 *AS* VII, 120); Овчихъ к собѣ ча́чкою штꙋчнѣ завабѧ́єтъ, Всѣхъ вшєлѧ́ко зводи́ти нє пєрєстава́єтъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 24).

ВШЕЛЯКЫЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛѦКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛѦКІЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛѦКО *див.* **ВШЕЛЯКО.**

ВШЕЛѦКЫЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕСТВИЄ, ВШЕСТВІЄ *с.* (*цсл.* въшєствиє) **1.** *(піднімання вверх)* вознесения: Едино существо его зъ Богом Отцемъ,... рожество съ Пречыстое Дѣвы Маріи, муку и смерть его, погребеніе, и во адъ сошествіе, и тридневное воскресеніе, и на небеса вшествіе (Вільна, 1608 *Гарм.* 179); **вшествіє на небеса Христовоє** — *(назва церковного свята, також календарна дата)* вознесения: И тые два, будучы Жыдами, вѣдали о томъ добре и постерегали не только оного часу, але и по воскресеніи, и по вшествію на небеса Христовомъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 205).

2. *(спускання вниз)* сходження. ◇ **Вшествиє Светого Духа** — *(назва церковного свята, також календарна дата)* зішестя Святого Духа, Трійця: пан... Василєй покладал листъ вызнаный // пана Богꙋхвалов, в которым пан Богꙋхвал вызнал, иж ємꙋ, Василю, брат єго постꙋпил на выхованє Грицов до часꙋ, до Вшєствиѧ свєтого Дꙋха (Кременець, 1547 *AS* IV, 555-556).

ВШЕТЕЧЕНСТВО, ВШЕТЕЧЕНЬСТВО *с.* (*стп.* wszeteczeństwo) розпуста: въмѣсто за(с) цѣломꙋдрънаго житїѧ; конє(ч)ноє вшєтєчє(н)ство (1596 *Виш.Кн.* 262); а ты(с) сама́ дава́ла запла́тоу и ста́лисѧ в тобѣ вшєтєчє(н)ства на(д) и́ншихъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 60); и тѣла зєпсова(н)є проти́витъсѧ вшєтєчє(н)ствꙋ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 168); Стꙋдодѣйство, стꙋдодѣѧ́нїє: роспꙋста, вшєтєчє́нство (1627 *ЛБ* 123); Ѡ(т) Ко́рєни зло́го, Обжа́рства вѣтвїє..., роєко́шноє ядє́нїє, пьѧ́н'ство, роспалє́нїє на вшєтєчєн'ство (Львів, 1645 *О тайн.* 56); Трє́тѧѧ причи́на єст', длѧ кото́рои малжє́нствѡ ѡ(т) Б҃а єстъ поставлє́нноє, оу варова́нѧсѧ вшєтєчє́нства (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 931).

Див. ще **ВШЕТЕЧНОСТЬ.**

ВШЕТЕЧНЕ, ВШЕТЕЧЪНЕ *присл.* (*стп.* wszetecznie) розпусно: моимъ милостивымъ паномъ вядомо яко жона моя... вшєтєчънє а (с)просънє... посътꙋпьками заховыва (Луцьк, 1580 *ЖКК* I, 183); Кгды(ж) та(к) нєба(ч)нє спроснє и вшєтє(ч)нє, на за́цныє осо́бы... и на всю́ вобєцъ рєчъ пꙋсполи́тꙋю обоихъ наро́довъ кгрєцких' и рꙋски(х)... по многихъ ...крає(х) свѣта... бынамнѣй бачєньѧ мѣти нє хотѣлъ, алє всѣхъ ро́вно... блꙋдами... почти(л), толко абы єго та(к) бг҃ъ и лю́ди до́брыє чти́ли и ва́жили (Острог, 1587 *См.Кл.* 6); Знать, ижъ ѳилялетъ подобно своее цноты не маетъ, протожъ на людъскую такъ вшетечне торгаетъся (Вільна, 1599 *Ант.* 921); Блꙋдно: вшєтє́чнє, марнотра́внє, роспꙋстно (1627 *ЛБ* 11); зобра́вши всє моло(д)шїй Сы́нъ, ѡ(т)ишо́лъ в' далє́кꙋю сто́ронꙋ, и та́мъ роспороши́лъ маєтность свою, живꙋчи вшєшє́чнє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 17).

ВШЕТЕЧНИКЪ *ч.* (*стп.* wszetecznik) розпусник: а знадво́рѧ псы и чарвни́ци (!), и вшєтє(ч)ници, ...и ко(ж)дый кото́рїй ми́лꙋєтъ, и кото́рїй чи́ни(т) кла(м)ство (Вільна, 1596 *З.Каз.* 21 зв.); там есть чистец по смерти мудрым безецником, вшетечником и роскошником (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 191); Нєзбо́жный побо́жности наꙋча́єтъ сѧ вшєтє́чникъ чистоты́, пїа́ница трє́звости (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); Блꙋдникъ: Вшєтє́чникъ, вы́рва, ло́тръ (1627 *ЛБ* 10); та(к)жєсѧ маєть рахова́ти з' сꙋмнє(н)ємъ свои́мъ вшєтє́чникъ, збо(и)ца (Львів, 1645 *О тайн.* 76); а да́єт' сакрамє́нт' малжє́нства с(т): тако́вꙋю ла́скꙋ малжо́нкѡмъ: на́про(д) иж' злꙋчє́н'є их' кото́роє в' вшєтє́чникахъ єстъ бры́дкостю и грѣхо́мъ смєртє́лны(м), имжє сꙋдитъ Бг҃ъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 927).

ВШЕТЕЧНИЦА, ВШЕТЕЧНИЦѦ *ж.* (*стп.* wszetecznica) розпусниця, повія: самъ... панъ староста,... мовилъ, абы поведилъ, же тотъ попъ ведаеть на владыку, ижъ до него белую голову вшетечницу водили (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 313); и ѡба́чилъ єго жє додо́мꙋ нєчи́стого вшо́лъ и позна́въ ижъ з' вшєте́чницєю былъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 83); Єсли́ Вшєте́чницєю бы́лєсь, ѡ́тожєсь зоста́лъ дѣвою (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128); Чєтвє́ртоє Мыта́рство: повꙋнха́нѧ, за́пахи,... котры́є нєвѣстамъ танє́чницамъ, и // вшєте́чницам' присто́ѧ(т) (Львів, 1642 *Час.Слово* 268-268 зв.); Іꙋда мнима́лъ, жєбы была вшєте́чница (серед. XVII ст. *Хрон.* 62 зв.);

перен. (про католицьку віру) та, що обманює, вводить в оману: єгда с прєдѣло(в) зако(н)ны(х) выстꙋпитє, и ѡ(т) жоны вла(с)ноє своєє, цр҃кви вѣры восто(ч)ноє, до кꙋрвы ри(м)скоє, на блу(д) ѡ(т)бѣгати хо́чє(т) и ѡнꙋю вшєтє(ч)ницꙋ,... до чи(с)таго ло́жа... приволокати изво́литє (1598 *Виш.Кн.* 291); Которое слово не до оныхъ ся стегаетъ, але до лакомыхъ,... о Божію славу ничого недбаючихъ, которые хотятъ... во духовной владзѣ крила свои розширяти,... а всѣхъ до оное вшетечници Вавилонское розмаите упстроное отсылаючи (1603 *Пит.* 33); Дх҃о́вноє Малжє́нство Вшєте́чницꙋ з' Пога́нѡвъ принѧло́ Цр҃квъ, и на(д) Дѣвы ч(с)тѣйшꙋю оучини́ло (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128).

ВШЕТЕЧНОСТЬ *с.* (*стп.* wszeteczność) те саме, що **вшетеченство**: Ой ты, мужу необачный! Зроби жонѣ бенкетъ смачный... Смаруй кіемъ надъ статечность, Нехъ забуде про вшетечность (Луцьк, 1575 *КС* XXV, 98); Ра(з)свєрѣпѣнїє: юрно(ст), пєщо́та, розпꙋста, своѧ во́лѧ, нєчистота́, сть, вшєте́чно(ст), прєквѣ(н)това(н)є (1627 *ЛБ* 166); нє дава́й на вшєте́чность дочки́ твоє́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 123);

розгнузданість: то́тъ пи́са(р)... нашъ... нєпоря́докъ,... и вшєтє(ч)ность бєзбо(ж)ноую, а згóла всє што ядови́таѧ сли́нка до оустъ принєсла припи́сꙋючи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 4 зв.).

ВШЕТЕЧНЫЙ *прикм.* (*стп.* wszeteczny) розпусний: тако(жє) и вы... того нє вѣдаєтє и(ж) ты(м) вѧзєнѧ(м) ва́ши(х) Пано(в)..., бо(л)шєй мꙋчи(т),... и нєпра(в)дꙋ до ко(н)ца ѡбнажає(т), го́лꙋ бєзобра(з)нꙋ бє(з)всты(д)нꙋ я(к) єдинꙋ машкарꙋ и кꙋр'вꙋ вшєтє(ч)нꙋю, всємꙋ свѣтꙋ... ѧ́снꙋ чини(т) (1598 *Виш. Кн.* 310 зв.); Не терпѣлъ... добротливый и справедливый Господь Богъ намного вшетечныхъ и окрутнихъ Латинниковъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 774); Ба́сни звѧго́мыѧ: Вшєте́чныи, встыдли́выи Пѣсни, Га́дки, и Ба́йки (Львів, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); Сампсѡнъ... оузрѣлъ нєвѣстꙋ вшєте́чнꙋю, и вшо́лъ до нє́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 186);

непристойний: че́сныє ма(л)же́нства на́ши в ро́спачъ нєвстыдли́вый вшєте́чными мѡ́вами свои́ми привѡ́дѧтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212).

ВШЕТЕЧНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Розпусніший: Не явно ли всему свѣту есть, яко только в папину главу и насильство вѣрованью согласии твои латынники суть, а в плодоношению християнства от всѣх язык латынский род и вшетечнѣйший,... и гордѣйший есть! (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 180).

Пор. **ВШЕТЕЧНЫЙ.**

ВШЕХМОГУЧИЙ *прикм.* (*стп.* wszechmogący) те саме, що **всемогучий**: Во имя святои фалымое и неразделнои Троицы, Отца и Сына и Духа святого, Бога вшехмогучого, стансѧ (Літовиж, 1582 *АрхЮЗР* 7/I, 32).

ВШЕХМОЦНЕ *присл.* (*стп.* wszechmocnie) всесильно, всевладно: Алє и са́мъ ѡ(т) сєбє́ похо́дитъ вшєхмо́цнє и доброво́лнє, з' зєзволє́нїє(м) Ѡц҃а и Сн҃а, и свои́хъ да́рѡвъ наполнѧ́єтъ го́дныхъ при́стѧ єго́ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 246).

ВШЕХМОЦНОСТЬ *ч.* (*стп.* wszechmoc, wszechmocność) всемогутність, всесильність, всевладність: не такъ съ промыслу людъского, якъ зъ рамене и зъ вшехмоцности Божеи станꙋла, о што се продъкове нашы не разъ кусили (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 186); Любо(в)... справєдли́вость,... вшєхмо́цность, ...и штоко́лвєкъ иного тако́вого Бо(з)ского мо́витъсѧ ѡ Ст҃ой и Б(л҃(с)вє́ной Тр(о)ци (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 303); а тѣло мое..., абы до того часу въ земли отпочивало, ажъ Господь Богъ... въ маестати и вшехмоцности своей на енералный судъ прійдетъ (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 407).

ВШЕХМОЦНЫЙ *прикм.* (*стп.* wszechmocny) всемогутній, всесильний, всевладний: Вє́длє потрє́бы то́ чи́нимо ѡ(т)повѣда́ютъ, то́ єстъ Сн҃а ро́внымъ

ѡ(т)цѹ и вшєхмо́цны(м) оуказа́ти ста́раючиса (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 233); Або́вѣмъ мѹ́сѣли бы ты́и кото́рыи то розѹмѣю(т) и мѹдрѹю(т) єди́но з' двоига твєрди́ти и призна́ти, то́ єстъ, а́лбо ижъ половѝцѹ ты́лко на то(т) часъ оученицы Дха̄ прина́ли, а́лбо ли доскона́лє и зѹпо́лного, а́лє нє вшєхмо́цного (Там же, 239).

ВШИВАТИ *дієсл. недок.* Вшивати: insuo, вшиваю, зашиваю (1642 *ЛС* 241).

ВШИВЫЙ *див.* **УШИВЫЙ.**

ВШИРКЫ, ВШЫРКИ, ВЪШИРКИ, ВЪШИРЪКИ, УШИРКИ *присл.* Вширшки (уширшки): а кѹ́ды вєли... по(д)старости(и) бєрєстє(и)скы(и)... вдолжъ якобы на чотыри мили а розницы в шы(р)ки ѹ шы(р)шомъ мєстє якобы на двє мили (1546 *ОГ* 27 зв.); а въширъки цєгє́льница таѧ ӣ сажонъ (1552 *ОКЗ* 37); а въ ши(р)ки в сєрєдинє бакъшты (!) тоє г̄ сажъни попєрєкъ в̄. (1552 *ОВін.З.* 130); Пєрєкопъ подъ тою стороною горы початъ вшырки чотырохъ сажонъ а глубины выкопано мало болшъ сажнѧ (1552 *ОЧерк.З.* 5); въ которомъ застѣнку естъ кгрунтѹ вдовжъ шнуровъ семъ а вширкы шнуровъ шестъ и десетъ сажний (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 315).

Див. ще **ВШИ́РЪ.**

ВШИРЪ, ВШИР *присл. (по ширині, у ширину)* вшир, вширш: при нє(и) ста(р)цо(в) и(н)ши(х) люди(и) посторо(н)ны(х) прида(в)ши то(т) ѹвє(с) кгрѹ(н)тъ... зрєвидова(т) и ѡколо вдо(л)жь и (в)ши(р) ѡбъихати и ѡграничити допѹсти(л) (Любеч, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 38); именя наши... вдолжъ и вшир в кграницахъ и в межахъ и обыходехъ своихъ здавна маютъ (Гнойня, 1596 *ПККДА* I-2, 166); и кгрунтъ до него такъ назначаю: отъ Олшанки рѣчки вдолжъ до другой рѣчки Мгара..., а вширъ отъ ложечины луки... до Сулы рѣки (Вишнівець, 1619 *АЮЗР* II, 71); в той водѣ естъ черепахи, такъ великие ижъ на сто локотъ вши(р) (серед. XVII ст. *Луц.* 534).

Див. ще **ВШИРКЫ.**

ВШИСТКИЙ, ВШИСТКЫЙ, ВШИСКИЙ, ВШЫСТКЇЙ, ВЪШИСТЬКИЙ, ВШИТКИЙ, ВШИТКЫЙ, ВШЫТКИЙ, ВШЫТКІЙ, ВШИСТОКЪ, ВШИСТОКЬ, ВШИТОКЪ, ВЪШИТОКЪ, УШИТКИЙ, УШИТКЫЙ *займ.* (*стп.* wszystek) **1.** *(означає щось як ціле неподільне, взяте повністю)* весь, цілий: тє(н) жє кири(к) прє(д) ты(м) жє право(м) зєзна(л) тому(ж) иванови другую половину ролѣ // тоѣ и(ж) єѣ та(к)жє прода(л) за ту(л)кую жь суму вы(ш)шє мѣновану що чини(т) вши(т)ка сума зло(т) дєватдєса(т) (Одрехова, 1583 *ЦДІАЛ* 37, 1, 19 зв.-20); знаєтє мо́ви(т) тоє гораз(д)ь и́жь коли ко́ню оуди́ла в'кладаємо въ оуста́ абы на(м) по́слушни были и в'ши́тько тѣло ихь ѡбєртаємо такжє и кора́блѣ хо́та и вєликїи соуть и ѡ(т) вѣтра мо́цнаго бываютъ заточєни (поч. XVII ст. *Проп.* 24); а вы и хр(с)тїано(м) та(к) бє(з) встыдѹ мно́го зло́го вы́ражаєтє, што є(ст) вши(т)ко(и) зємли прємыскои я́вно і вши(т)комѹ подо́лю, і єщє далєй (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 155); та́ вѣра вши́токъ свѣ(т) оукгрѹ(н)това́ла (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 144); Зачимъ той синодъ правдиве енералнымъ естъ и за такіи отъ вшисткого христианства по всѣ часы мѣваный былъ и признаваный (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 754); Жо(л)нѣрє до Кіева прїихали а ти(м) и(н)тє(н)томъ, абы впро(д) козаковъ, а заты(м), во вши(т)кой вкраинѣ рѹ(с) выстынали ажъ до Москви (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

2. *(означає цілковите охоплення окремих однорідних осіб, предметів, явищ, кожного у нерозривному зв'язку з іншими)* увесь: Оповедалъ передъ нами... Зикгмонтъ Волский... ижъ кгды онъ былъ посланъ для ревидованья имений нашихъ Острозъскихъ... и для постановенъя порядку вшисткого в нихъ... игуменъ... монастыра... Дерманъского... // ...вызналъ и оповедалъ (Варшава, 1575 *АрхЮЗР* 1/I, 49-50); ива(н) сн̄ь шафарє(в)... зєзна(л)... иж са тоу(и) то кулинѣ жєнѣ то(г) ива (!) досы(т) оучинило та(к) з доу(б)рь вши(т)кы(х) рухаючи(х) и нєрухаючи(х) зє (в)ши(т)кы ѡчизны єѣ... ѡ(д)плати(л) (Одрехова, 1580 *ЦДІАЛ* 37, I, 10 зв.); за жаданиє(м) и повєлєниє(м) єго мл(с)ти ми(т)рополита и похотию своєю то вм̄ ѡзна(и)мѹю и ѡ вши(т)ки(х) рєча(х) досконалє далє(м) знати и ѡповѣдилє(м) г(с̄)пдну алєкса(н)дрѹ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 217); мисковая гаска... и(з) дочками свои(ми)... та(к)жє и(з) зятєми своими... стали вшистци ѡбли(ч)нє... вызнали и(ж) ѹчинили мєжи

собою згодѵ (Львів, 1595 *Юр.* 19 зв.); избавитє(л) //...казаль оуши(т)ки(м) ап(с)ло(м) изыитисѧ (XVI ст. *УЄ Трост.* 49-50); Тєды тою справѵ ѡ(т)ложили до вшистки(х) брати(и) (Львів, 1600 *ЛСБ* 1043, 2 зв.); Прышєлъ єси до насъ... и горячоє прагнїнїє радостны(м) свои(м) прышєштвїє(м) вшысткї(х) тобою... сновъ твои(х)... поздоровилъ (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.); розмыслити събѣ кождый можє(т) ижє ѡ(т) ба вши(т)ки рѣчи походѧ(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 53); ѡ то(ж) и(х) па(н)ство избурєпо и зопсовано и(ж) сѧ розсѣѧли по свѣтѵ... а нигдє волности своєи нє маю(т) и поиыженыи соу(т) ѡ(т) вши(ст)кы(х) языко(в) за злость свою (1645 *УЄ* № 32, 123).

3. *У знач. ім. (означає сукупність людей, предметів, явищ, понять)* весь, все, всі: я(к)жє єи маєт) стєрєчи а то та(к) бо пастѵ(х)... г(д)є пасеть в лѣсѣ а выганѧєть на полє жєбы та(м) жа(д)наѧ нє зостала жебы вши(ст)кы додомоу пригналь (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 182); в пѧ(т)ки въ єдіной годинє вши(т)цы ядѧ(т) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 94 зв.); сѵ(м)нѣня(м) ѡвязѵю я(к) вышє по(д) анафємою... абы томѵ вши(т)комѵ з пото(м)ками своими на вє(ч)ныє часы вє (в)шитко(м) досы(т) чинили (Топольниця, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 646); а ижь за оугодою та(к) ся згодили жє взяли ѡ(д) пє(т)ра па(ш)кового за вши(т)ко зло(т) три(и)ця(т) (Одрехова, 1625 *ЦДІАЛ* 37, 2, 38); Назаутрѣє рано радѵ ѵчынылы Вши(т)ки(х) до судѵ з особна водилы (1636 *Лям.о пр.* 10 зв.);

(у повному складі, без винятку) все, всі, всіх: на(и)моло(д)шу(и) дѣвцѣ свую(и) мари з мужє(м) єѣ зь ивано(м) привла(ш)чую вѣ(ч)нє вши(т)ко ѡ(д) ма(ла) до вєлѧ (Одрехова, 1586 *ЦДІАЛ* 37, 1, 27); Та,... дѣля того, братя,... ушитько притерпѣмъ дѣля Христа (XVI ст. *НЄ* 34); По сє(м) пѵсти(л) гь бгъ // конйки, а(л)бо сара(н)чѵ, и(ж) до ѡста(т)ка вши(ст)кѡ зопсовали (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 18 зв.-19); Яко и(з) ѵ(с)тно(г) злєцєнѧ, чєрє(с) братии свои(х): та(к)жє и и(з) ѡ(т)данно(г) писанїа... зрозѵмѣлє(м) ѡ вши(т)ки(м) (Ясси, 1602 *ЛСБ* 371); А поко(р)но вм(л) вши(ст)ки(х) прошу проси(т) господа бга за го(с)подаря и за мєнє грѣшного (Ясси, 1627 *ЛСБ* 436, 2 зв.); До ко(ж)дого чыте(л)ника, тѵ кождомѵ тую справѵ подамо прє(д) ѡчы Абы кожды(и)... зна(л) що ся во нє(и) точы(т), хо(т) сѵ(т) рєчы Мнѣ (!) ѵда(т)ныє... єдна(к) що на мєщано(м) ѡстро(з)ки(м) придало то ся вшы(т)ко в ты(х) ры(т)мѣхъ шырѣ ѡписано (1636 *Лям. о пр.* 1); гдє в' той ча(с) бѣсовска пыха, которая вшйсткими гнѵшає(т)сѧ (Львів, 1642 *Час.Слово* 270).

ВШИСТКО, ВШИТКО *присл.* (*стп.* wszystko) все, завжди: Янє... принєси вєты посполѵ вєспо(л) зае(д)но з сыро(м) єсть тѵ вшитко ѡ(й)чє ѡ(т)дали тѵю мисѵ (к. XVI ст. *Розм.* 22 зв.); Такъжє тє(ж) и ква(р)талы ѡ(т) дѣтє(и) нє маютъ выбирати дидаскалове, то(л)ко тыє(ж) братѧ на що вшистко позволили (Львів, 1604 *ЛСБ* 1043, 8 зв.); ѡ(т)толѣ вѣримо вши(т)ко доброє поимовати ѡ(т) нєго (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 3); зрозѵмѣти можєшь чличє хр(с)тїаньскїй, которое здавна казовано и тєразь прє(д) ѡчима... вши(т)ко є(ст) доводи щирыи и правдивыи (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 67 зв.).

ВШИСТКЫЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИСТОКЪ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТКИЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТКО *див.* **ВШИСТКО.**

ВШИТКЫЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТОКЪ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТЫЙ *дієприкм.* Пошитий: А ѡ ѡдєжды, и(ж) нєкшта(л)товную и я(к) мѣ(х) вшитѵю ино(к) носитъ (1596 *Виш.Кн.* 231).

ВШКОДИТИ *див.* **УШКОДИТИ.**

ВШРУБОВАТИСЯ *дієсл. док.* (*стп.* wśrubować się) *перен.* (з чого) *(із запереченням)* відмовитися, викрутитися (від чого): я(к)жє и в(м), и тѵю (ж) заплатѵ за свой подви(г) в пєклѣ при(и)ме(т), я(к) жє и вм(ст) принѧти хочетє єсли сѧ нє покаєтє // и (з) выпалого блгоч(с)тїѧ за(с) скоры(м) обращєние(м) нє вшрѵбѵєтє (1598 *Виш.Кн.* 277-277 зв.);

перен. (у що) *(у ствердувальній формі)* вникнути (у що), пристати (до чого): А што пытаєшъ // якобы по христовѣ звытя(ж)ствѣ миролюбїє(м) во хр(с)тїанстве вшрубоватися єсми мѣлъ, ѡ тоє пытати нє трєба (1599-1600 *Виш.Кн.* 204 зв.-205).

ВШЫСТКЇЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШЫТКИЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШЫТКО *див.* **ВШИСТКО.**

ВЩАТИ, ВСЧАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wszcząć) почати: также привилья, справы давные и ново чрезъ мене съ кимъ же колвекъ всчатые, той Церкви Божой и Епископіи Луцкой служачіе... вцале оддано быти маеть (Луцьк, 1607 *АСД* I, 231); А пото(м) ѡколо Рѡкѹ а҃та по Х҃Ѣ, на заѵхо(д)ны(х) сторона(х), якъ иныи єреси, єдины старыи вскресѝли, а дрѹгіи нѡвыи вщали (Київ, бл. 1619 *О обр.* 34); тыежъ помененые принцыпалове... взявши якийсь скрытый гневъ противъко небожчикови Миколаеви Кренътовскому, умыслне при посеженю о секте бридливой ариянъской мову всчали (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787).

2. (від кого) Походити, починатися: оужє тѡй пѡломєнь ѡ(т) инши(х) вща́тый и ста́рши(х) наши(х) правди́выхъ дх҃ѡвны(х) дохо́дитъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212 зв.).

Див. ще **ВЩИНАТИ.**

ВЩАТИСЯ, ВСЧАТИСЯ, ВСЧАТИСѦ, ВЩАТИСѦ *дієсл. док.* (*стп.* wszcząć się) початися, виникнути: и вєли́каѧ ва́снь и нєнависть межи лю(д)ми с того поправлєнѧ всчаласѧ (Острог, 1587 *См.Кл.* 14); Надъ то все, а што ведати могло бы ся вамъ было..., же тая светая единость — не новые речы (одъ вашыхъ духовныхъ вщалися), але давъные (Вільна, 1599 *Ант.* 559); Недобре и зле Миколай папежъ учинилъ, же тому Григорію неслушне и неналежне отухи додалъ, и затымъ ся згоршенье стало и раздоры ся всчали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 749); єхали,... межи всходомъ и полуно(ч)ю чєрє(з) поля,... до хворостовъ и до га(и)ка, гдє ре(ч)ка а(л)бо болото Бу(и)мє(р) вщалося (Житомирщина, 1639 *ККПС* 210);

(вести свій рід, своє існування) починатися, походити: Ма́єшъ Ма́йстра до́брого кѹ по(д)по́рѣ до́мѹ. Нє бои(ш)сѧ злы(х) звѣрѡ(в) выхо́дачи(х) зломѹ Мо́влю, смо́кѡ(в) пєке́лны(х), а ра́чєй яски́нѣ, Ѡ(т)ко(л) ѡни вщали́сѧ, и ма́тка и(х) горды́нѣ (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15).

Див. ще **ВЩИНАТИСЯ.**

ВЩАТЬЄ *с.* Початок; затія: такъ и на вщат҃є и попа(р)тье вѳєнъ и ва́лкъ, пє́внымъ яки́м҃сь спо́сѡбо(м),... ослабѣва́ны быва́ютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 232).

ВЩЕПИТИ *див.* **УЩЕПИТИ.**

ВЩЕПАТИСѦ *дієсл. док.* (у що) Втручатися: рѧдѹ за́сь, яковый собѣ дх҃ѡвные ри(м)скіе привлащаю́тъ, за кото́ри(м) сѧ во всѣ спра́вы свѣцкіе вщепа́ютъ... // ...на́ши гре́ческой вѣры дх҃ѡвныи... до́бримъ сѹмнѣньемъ зы́чити нє мѡгѹтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 196 зв.-197).

ВЩЕРБЕНЪ *дієприкм.* Пошкоджений: такъ бы еси въ томъ ся справовалъ, ижбы оный замокъ нашъ у потребахъ свихъ не былъ ничымъ нарушенъ и вщербенъ (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 12).

ВЩИНАТИ, ВЩЫНЯТИ *дієсл. недок.* (що) Починати, затівати: кгрекове черезъ много летъ свары противъ рымяновъ вщыняючи не хотели ѡтцовъского набоженства своего замещать (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 47); єсли бы кто поко́й посполи́тый взрѹша́ючи, оупо́рнє а свово(л)нє розрѹхъ яки́й вщина́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 32).

Див. ще **ВЩАТИ.**

ВЩИНАТИСЯ *дієсл. недок.* (*стп.* wszczynać się) починатися, виникати: прика́зѹємо вамъ, абыстє з налє(ж)ности и повинности оура́дѹ своєго, тако́выхъ бѹнтовъ, кото́рые бы сѧ мєжи по(д)да́ными на́шими вщина́ти и ши́рити мѣли, постєрега́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 209 зв.); Абы турбаціи болше и роздоры межи Игнатіаны и Фотіаны не вщиналися, ростропне церковъ Божіа... постановила абы обоя сторона вѣчне молчали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 755).

Див. ще **ВЩАТИСЯ.**

ВЩУПЛИВЫЙ *прикм. (гострий, дошкульний)* ущипливий: напрод Жєлєхъ, а потомъ панъ Жолковский, слова́ соромные и вщѹпливые на кнѧза Романа мовили (Петрків, 1565 *AS* VI, 262).

ВЪ, В, ВО, ВЪВО *прийм.* **I.** *(з род.)* **1.** *(виражає просторові відношення, уживається на означення предмета, біля якого щось знаходиться)* біля: А мѣстцє зъехатис намъ длѧ вчинєнѧ ѡной справедливости на границы Камєнской и Воєгоской, на рєцє, на Валєвє, под Камєнєм, в мостѹ (Берестя, 1544 *AS* IV, 407); та(м) тє(ж) мєни(л) то(и) атама(н) єще и больше(и) стого(в) сєна... гнидє(н)ци... покосили ѡ(т) того покосу сє(н)ного ку днєпрю видєло(м) в дуба росохача в которого бо(р)тє(и) двє

на(д) тыми бо(р)тьми видє(л) єсми (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА /П-216, 3); тридцетъ семый — Поридубецъ, полъланокъ, надъдатокъ тамже, въ гостинца Турискаго и въ Сыциню. троха писку (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 326).

2. *(виражає об'єктні відношення)* **а)** *(уживається при означенні особи, якої щось стосується)* у, в: вєлиш дєй им ѕ поли сторожѕ стєрєчи и кони дєй в них бєрєш (Мельник, 1501 *AS* I, 146); А естлибы дети або близкие мои по животе моемъ хотели тыхъ речей моихъ рухомыхъ... в малжонки моеи... поискивати... таковый маетъ заплатити заруки Королю... тысячу копъ грошей (Затурці, 1562 *ИКА* дод. 90); и в то(т) ча(с) скочи(т) хромый яко єлє(н) и в нѣмого отворєни боудѕ(т) оуста (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 22 зв.); Тóтъ якъ сáмъ вѣдає(т) нєхáй тóє в нáсъ спрáви(т) (Львів, 1616 *Бер.В.* 67); єсли... сн҃ь твóй проси(т) хлѣба в' котóрого чл҃ка, ци бы(л) бы тáкїи, и(ж) бы сн҃óви свóємоу кáмєнь да(л) (1645 *УЄ* № 32, 82);

б) *(уживається при означенні особи, у якої щось або хтось знаходиться, перебуває)* в, у: И здєсє были в нас земѧнє полонскии и мѣщанє... и жаловали нам на тєбѣ, штож дєй ты им вєликии крывды чиниш (Мельник, 1501 *AS* I, 146); Броны до замъкѕ двє з башътами по(д) вєжами ѡ(д)на в моцы воєводино(и) дрѕгаѧ в ротъмистрово(и) (1552 *ОКЗ* 33 зв.); ѡ(т) рєпротєстации балабанятиньскои тира(н)скои гро(ш) з҃. которая в сщ҃є(н)никѕвь єстъ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 5 зв.); нѣчóго на(м) пожи(т)кѕ... нє принєсе // гды сѧ ча(ст) в нáсъ прє(д)нѣйшаѧ стáнє змáзаною (серед. XVII ст. *Кас.* 76 зв.-77);

в) *(уживається при вказівці на предмет, у якого виявляється та чи інша ознака)* в, у: А три ѡбрѕчи ѡбъламаны и ложє старо кола в нєго нижъли с колоди(ц) бѕхъвы собраны (1552 *ОЛЗ* 159); Въ того листу печатей три (Київ, 1592 *АСД* I, 186); мудрый латинниче, в твоего костела мудрости и разумѣ того ради преступити до едности не хочемо (1608-1609 *Виш.Зач.* 206); нєбощьчи(к) ѡтє(ц) при людє(х) ѡ(д)каза(л) зло(т) .л҃. с тоиѣ ролѣ ѡ(д)дати которыиѣ то(т) гри(ц)... южь на (в)ши(т)кѕ ролю допѕсти(л) в оного записѕ (Одрехова, 1614 *ЦДІАЛ* 37, 2, 24).

II. *(зі знах.)* **1.** *(виражає просторові відношення)* **а)** *(вказує на місце, куди спрямована дія)* в, у: мають они тыи ѣплаты збирати на одно мѣсто и въ одну скринку класти (Краків, 1507 *АЗР* II, 11); оубили єго на см҃рть и в водѕ вкинѕли (1509-1633 *Остр.л.* 130 зв.); в тую ѡ(н) ѡ(т)чизну... тє(т)ку вш҃у а жону свою ѕвє(л) (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 5); и в'шо(д)шѕ ємоу в лодю за ни(м) пош'ли и оучєници єго (1556-1561 *ПЄ* 43 зв.); Два чл҃кы въшли въ цр҃квъ (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 8, на полях); Кождый православный христіанине, потреба того, абысь вѣдалъ, отколь в сюю землю пришла вѣра христіанская (Львів, 1605-1606 *Перест.* 25); во(з)ны(и) єнєра(л)... шляхє(т)ны(и) станиславъ дѕбровски(и)... позо(в)... в ворота замочку тамошнєго ѕво(т)кну(л) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4056, 146); грѣхъ соло(д)костию въ ср(д)цє чл҃коу въходи(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 40 зв.); Кото[ро]го потимъ нєбо(з)чика забито(г)[о] тєло въ поло(н)ку по(д) лю(д)... вкинути росказа(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 201);

б) *(вказує на напрям у просторі)* в, у: [а подѣлили єсмо въ однѕ сторонѕ дворъ Нєсѕхоєжє], а въ дрѕгѕю сторонѕ дворъ Кошоръ (Кошир, 1502 *AS* I, 147); А потом єсми повєл... с Комаровца ѕ Чємєрєв ставок, а с Чємєрова ставкѕ в зєлєнѕю плискѕ (Пісочне, 1541 *AS* IV, 281); и въє(з)дъ в замокъ чєрє(з) нєє мостомъ закрывєнымъ чєрє(с) ровъ (1552 *ОВін.З.* 130); Є(ст) жє ва(м) и на сє ѕдо(б)но ради совѣта вашєго,... нє дающє собѣ трѕда ни во константи(н) гра(д) и нѣгдє и(н)дє, понє(ж) тамо собєрѕ(т)ся мнози (Львів, 1607 *ЛСБ* 408); отъ вершини Цибулника речки, з речкою Говнянкою, до устья, где потекла в речьку Ингулецъ (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ* VIII-3, 16); слóво своє бѡ(з)коє, послáлъ єсй, въ мйръ сéй видймый (Чернігів, 1646 *Перло* 23 зв.).

2. *(виражає часові відношення)* **а)** *(вказує на час, протягом якого відбувається або має відбутися дія)*: в, у, за, протягом: в то(т) ча(с) при и(х) мл(с)ти были боѧрє житоми(р)скии (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); а так мы съ сѕдами кнѧза Андрѣа Кошєрского... на том єсмо застановили, иж мѣли єсмо в пѧтницѕ ѡстаточнѕю пєрєд нашими Рѕскими

запѹсты до имєнѧ кнѧзѧ Ковєлского... зъєхати сѧ (Ковель, 1539 *AS* IV, 182); тоє зби(т)є и зранє(н)є стало в нєдѣлю про(ш)лую (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 29); Нє ридай мєнє, Адє, наполню пива во ѡстатнїи дєнь, бѹдєшъ мѣти, якось мѣлъ (І пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 31); А было то южъ по Пентикостїи въ першую седмицу поста святыхъ апостолъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1049); Въ Петровщину по двадцать золотыхъ было жито (1636-1650 *ХЛ* 78);

б) *(вживається при датуванні зі словами* **лѣто, день, рокъ***)* в. у: ‹Писанъ›... в лѣт‹о› з̄-є ї̄-є, индик(т) є̄ (Кошир, 1502 *AS* I, 149); Писа(л) їѡ(н) попови(ч) дїа(к), ѹ бадєвци, в лтѡ з̄аї м(с̄)ца сє(п)тєврїа ӣї д̄нь (Бадевці, 1503 *Cost.S.* 256); Рокѹ а̄х̄ка. м(с)ца ноєврїа въ ӣ д̄нь (Мукачів, 1621 *Яв.Из.* 14); Писанъ въ Полтавѣ, року по Рожєствѣ Христовѣ 1647, мѣсяца декабря въ 11 день (Полтава, 1647 *АЮЗР* III, 98);

в) *(вказує на періодичність певної події чи явища)* в, у, протягом або безприйменниковою конструкцією з род. відм.: А маеть намъ давати въ кождый годъ напередъ по двѣстѣ золотыхъ Вгорскихъ (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 115); ярмарки два въ рокъ тамъ мети (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36); В ка́жды(и) пора́нокъ ма́єть пи́лнє смотрѣти да́ска(л), єсли которо(г) бы хлѡпца нє было (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 3 зв.); а къторы(и) бы бра(т) мєшканиє мѣлъ далєкоє ѡ(т) сєго бра(т)ства, тогды в ро(к) по гро(ш) в̄і маєт) давати (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); ѡзєра тыє пови(н)ни волочити волощанє на старостѹ по о(д)номѹ разѹ в го(д) (Варшава, 1616 *ООЗ*-2, 2 зв.); Въ тыхъ канонахъ естъ постановлено, абы провинцѣалнїи синоди в рокъ бывали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 580);

г) *(вказує на чітко окреслений період певної події чи явища)* в, у: Повєдал нам кнѧзь Фєдор... штожъ... панъ Янъ Свєтицкий позывал єго... на тотъ-то сьємъ роковый, // который был ѹстѹпивши в постъ вєликий двє нєдели ѡ имєньє долско (Вільна, 1531 *AS* III, 373-374); И има(ю)т сѧ схо(ди)ти за ѡбсыланѧ(м) знамєнє бра(т)ского во двѣ нє(д)лѣ или я(к) потреба и ча(с) прилучи(т)сѧ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); П. Стєфану ляшковскому о(т)дали и упросили продавати Євангєлия... и що ко(л)вє(к) уто(р)гова(в)ши во чвє(р)ты рокѹ повинны рахуно(к) чынити и грошѣ уто(р)гованыє... ѡ(т)давати (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 69 зв.); естъ межи ними еди(н) планетъ сату(р)ну(с) тотъ бѣжитъ такъ високо же ле(д)во во три(д)цатъ лѣтъ бѣгъ свои викониваетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539);

ґ) *(вказує на проміжок часу, який наступає після певної події, коли має щось відбутися)* в, у: А по сємомъ соборѣ в сто лѣтъ... папєжъ в римѣ... смѣлъ єрєсь погибєли ново вынєсти (1509-1633 *Остр.л.* 132-132 зв.); И кгды єсми Єго Милости зємлю заводилъ, в трєх нєдѣлѧх по Вєлицєдни, волторок, в тот час вси ѡбаполныє сѹсидовє на зємлѧх своих стоѧли (Пісочне, 1541 *AS* IV, 281); который кгуз потомъ барвѣръ пусчалом протялъ... и во дви недели по протятью того кгуза умеръ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 381); слуга мой... приехавши отъ... воеводы киевского, зъ дороги, въ колько годинъ потомъ, шолъ до мене (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 306); до чого рокъ оным по сконченю тое комисии перед нами, за двором нашим, в шест недел, по себе идучих, назначаемо (Варшава, 1613 *ЧИОНЛ* XIV-3, 113); И кгды по первомъ откопаню немалъ в лѣтъ полтора зась былъ откопанъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 471); На рока(х) Сѹдовыхъ зємъскихъ чє(р)ниговски(х) во тры нєдєли по свято(и) тро(и)цы... Пєрє(д) нами... ѹря(д)никами сѹдовыми... возны(и) Єнєра(л)... рєляцыю... Пода(л) (Чернігів, 1641 *ЛНБ* 5, III 4063, 177); Потомъ, въ килъка дний... на другое село Шимоновъ наехавъши... вси речи... заграбили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 191);

д) *(вказує на тривалість події, процесу)* в, у, протягом: А я єстє(м) пови(н)ны(м) бг̄омолцє(м) в̄ ши(х) мл(с)тє(и) во вся д̄ни живота моєго (Львів, 1585 *ЛСБ* 70); яко прєступники и разорителѣ закону божого да буду(т) нєпрощєни и нє бл(с)вєни ѡ(т) на(с) в си(и) вѣкъ и в будѹщи(и) (Замостя, 1589 *ЛСБ* 113); и ѡ(т) рода в ро(д) бра(т)ствѹ цр̄ковному в ѡпѣкѹ полѣци(л) и записалъ (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.); Смѹтныи трєны в' смѹтный дн̄ь стр(с)тєй ха̄ спс̄ителѧ нашєго (Львів, 1631 *Волк.* 3); Дарѹйми Г̄и мой сїѧ полѹчи́ти, и та́мо тєбє

// хвали́ти,... нн҃ѣ и всєгда, и въ вѣки вѣкѡ(м), аминь (Чернігів, 1646 *Перло* 97 зв.-98); и такъ за брата... єстъ приняты(и)... и для того и писмо(м) симъ єсть означены(и) тєнъ актъ во вѣчныя роды (Львів, 1650 *ЛСБ* 1043, 78).

4. *(виражає об'єктні відношення)* **а)** *(уживається при означенні предмета, на який спрямована дія, з яким стикається, до якого доторкається хто-небудь, до якого вписується що-небудь)* в, у, до: такє(ж) и иныи вси рѣчи в листы ви(ч)ными,... ѳпишѳ(т) (Люблін, 1506 *Cost.DB* 442); Я Фєдор Чорторыйский... Про памєт казали єсмо в книги записати (Луцьк, 1520 *AS* III, 197); а никотороє з ни(х) и лаяти на(м) почали... грозячи на(м) кулєю в бокъ (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 18 зв.); Аза кто въ двєри колатаєть пойзри (к. XVI ст. *Розм.* 15); [А] єди(н) з мєжи жо(л)нѣрє(в) вдари(л) во ребра єго ст҃вю мл(с)ть копїє(м) (XVI ст. *УЄ Трост.* 78); заволала на вас христіанская жона з нареканямъ великим, которую єсте в пол службы казали бити во уста аж до крове (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); та(м)жє при (м)нє в пєка(р)ни с пѳ(л)гака сына моєго якѳба в ногѳ по(ст)рєли(ли) (Черниця, 1608 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 31); Видятъ облудникове, читаютъ и вѣдаютъ. а толко невѣдомымъ людемъ въ очи мглу фалшу пущаютъ, абы свѣтлости правды видѣти не могли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 634); Берєшъ в рѳки крє(ст) хв҃ъ, палашємъ згордивши (Львів, 1642 *Бут.* 5); першый раз въ дзвонъ великий на читанъе Деевъ апостолъских задзвонити казалъ (Луцьк, 1644 *АрхЮЗР* 1/6, 797); попъ тял его въ рогъ лба над окомъ... и рану шкодливую оному задалъ (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531);

б) *(уживається при означенні стосунку власності до певного об'єкта)* в, у: писал єго милость до мєнє, иж бых єго в тоє имѣнє ѳвазал (Кременець, 1505 *AS* I, 131); и ты бы *въ* тую корчму въ тотъ годъ не велѣлъ никому вступатися (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 117); Жалова(л) намъ ма(т)ѳєи... на стєѳана и на игната... Што(ж) дєи ѳни вств҃пають(ся) в нашии вѣчны(и) сєножати и зарѳчають на(мъ) косити (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); прусы имє(н)є єсть власнаѧ ѡ(т)чи(з)на за(н)ка... в тую ѡ(н) ѡ(т)-чизну... тє(т)ку в҃шу а жону свою ѳвє(л) (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 5); панъ прокопъ хрє(н)ницки(и)... созналъ... и(ж)... часть мою всю вло(с)ную... въ мо(ц) и въ дє(р)жанье и вживанье пода(л) и поступи(л) єсми брату моєму (Луцьк, 1579 *ЛНБ* 5, II 4044, 48); И кгды є(с)мо мєноваиы(и) дєкрєтъ трибѳналски(и)... ѡказавши... // ѳпоминалися єсмо є(ст)ли жє и(х) мл(ст) кн҃жа Корєцки(и) и ма(л)жо(н)ка єго мл(с)ти во(д)лѳ(г) того дєкрєтѳ ...по(с)тѳпѳютъ ѳ вязова(и)є в має(т)но(ст) свою в мє(с)тє Белило(в)цє (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 24-24 зв.); росъказѳємо абысъ пєрє(д) // сѳдо(м)... станѳли... взглядомъ... нєдопусчєнъя ѳ вєзанъя *в* маєтъносъти вашиє (Луцьк, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 119 зв.-120 зв.);

в) *(уживається при означенні приналежності чогось до когось, взаємозалежності, підлеглості комусь)* в, у, до: а по животє єє маєть то заса бєз жадного ѡткладанья пѣнязєй прийти в рѳки дєтємъ моимъ (Вільна, 1529 *AS* III, 351); А такъ тых часов по животѣ кназа... Ѡстрозьского попал єсми в долги вєликиє (Луцьк, 1534 *AS* III, 472); нєво(л)ницы маю(т) быти трояки(х) причи(н) пєрвє(и), которыє зда(в)на в нєволи су(т) або з нєво(л)ны(х) са родя(т)... трєтєє коли быса сами в нєволю подъдали (1566 *ВЛС* 96 зв.); Бра(т) мо(и) гаврили(и) повинє(н) будє(т) дати напрє(д) нѣжли и до(м) возмє(т) в мо(ц) свою золоты(х) л҃ (Львів, 1594 *ЛСБ* 265, 1); алє дакѳй и бл҃го(д)ри оустави(ч)нє избавитєла своєго а пороучайса ємоу въ ѡпєкѳ єго (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 203 зв.); А в тых часех тыж панство кгрецкоє в свѣцкоє пришло, в руки сарацинскіє (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26); И коро́ткѡ ре́кши, ґды всю зємлю обышли плюндрѳючи... и на тоє самоє царствѳючєє мѣсто оузбро́илиса и оушиковали, хотачи єго в моцъ свою взати (Київ, 1627 *Тр.* 666); Потомъ самъ гєтъманъ... з... пано(м) Мартино(м) Калиновъскимъ... попали ѡбадва в нєволю (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12);

г) *(уживається при означенні об'єкта віри)* в, у: в ты(х) то словѣ(х) маємо розоумѣти и(ж) нє то(л)ко˙помысло(м) вѣровати винні єсмо во х҃а сн҃а бж҃ія, алє и оусты вызнавати єго великы(и) и нєвымовны(и) добродѣйства (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 27 зв.); Такъ возлюбил Богъ мир, же Сына своєго

єднородного послалъ, абы кождый, вѣруючи в него, не погинул (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49);

ґ) *(уживається при означенні істоти, предмета, стану, в які перетворюється хто-, що-небудь)* у, в: тыи записы єє, ни во што єсмо ѡбєрнꙋли (Вільна, 1522 *AS* III, 240); Дѣльца два жєлєзныє... мають быти пєрєкованы в гаковъницы (1552 *ОВол.З.* 194 зв.); смѣ(х) ва(ш) нєха(й) сѧ ѡбє(р)нє(т) в смутокъ а вєсєльє в жало(ст) (II пол. XVI ст. *КА* 171); Ажъ еси сынъ Божій, мовъ сему камѣню, нагай въ хлѣбъ будетъ (XVI ст. *НЄ* 14); Листъ той разрѣшалный надъ нимъ былъ прочитанъ, и заразъ въ колко дній тѣло надутое опало и въ порохъ ся обернуло (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 471);

д) *(уживається при означенні предмета, маси, в які хто-небудь одягається, занурюється, опускається)* в, у: И сьзвалі вєсь народ всѣ роты и ѡболоклі єго въ прєпряду в шарлат (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 67); ic̄ хc̄ //...іоудѣ пода(л) хлѣбь ѡмочи́вши́ въ со́лило (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 98 зв.-99); а на(д)то всє в шатꙋ покоуты оубєроу мою дш̄ꙋ (Острог, 1607 *Лѣк.* 25); До́мъ прєсла́вный Моги́лѡвъ в꙾ Клєйнѡты ѡбфи́тый (Київ, 1646 *МІКСВ* 374);

е) *(уживається при словах, що означають психічний або фізичний стан, у якому хто-небудь перебуває)* в, у, до: я нє хотячи того вєдати, абы про таковыє рєчи мєли... подданыє наши с обꙋ сторонъ в трꙋдности приходити (Петрків, 1533 *AS* III, 400); С ты(м) ся повторє з молитвами моими вставичными в ла(с)ку Вм̄(с) пано(в) и брати(и) мои(х) залицаю (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); Тєпє(р) знову па(н) Кꙋрило тоє вєсны наємника намъ ѡтогна(л)... знову нєдавного часу впа(д)ши в хоробу ꙋчини(л) бы(л) тєстамє(нт) (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8); Чогѡ я нє зы́чꙋ нн̄ѣшнимъ прєкосло́вникѡ(м), алє ра́чєй оупамата́нѧ, и при́стѧ в ра́зꙋмъ истинный (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 6 зв.);

є) *(уживається при словах, що означають соціальний стан при переході від одного в інший)* в, у, до: Ja Wasylej... soznawaju...Sztoż koli matka moja wstupiła do Bożoho zakonu... w czernicy i ja ne meł toje wyprawy, czymbym meł jeje Miłost, matku moju na to wyprawiti (Вінниця, 1523 *AS* III, 247); сами владыкове... и якъ много церквей и монастырей розбивали... и чернцовъ и черниц в малженство приводят (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); Панъ Матєꙋшъ филипєцъки(и) выдава(л) в станъ ма(л)жє(н)ски(и) пасє(р)бицꙋ свою (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4080, 2 зв.).

5. *(виражає означальні відношення)* у, в: Тыхъ всихъ городє(н) которыє на мостꙋ стырє сто ше(ст)дєсѧ(т) ѡдна городнѧ а сами нє в о(д)нꙋ мєрꙋ иньшаѧ по є̄... сажо(н) а дрꙋгиє... по по(л)тора и по ѡ(д)номꙋ сажъню (1552 *ОЛЗ* 176); два листы цырокграфы на до(л)ги позычєныє... ѡди(н) — на мєщанина..., а други(и) — на Ѡ(к)сюту коия в ше(р)сть тисаво(г)[о] лисо(г)[о] (Житомир, 1583 *АЖМУ* 46); ижъ дей тая овечка не межи нашими овечками, але межи Тымошовыми Чоботаровыми, бо дей того Тымоша пастух в тоеж обличье, якъ и нашъ (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 7); дала оучини́ти з꙾ мѣди ѻбразъ Хв̄ъ в꙾ мѣрꙋ взро́стꙋ (Київ, бл. 1619 *Ообр.* 17); фєло(н) чо(р)ного аксами(т)у взоры(с)того, ѡ(т) пояса до шы(и) и ѡколо ли(с)тва шыроко и богато зло(т)о(м) ни(т)ковы(м) // в квѣты гафтованыє (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 53-53 зв.).

6. *(виражає модальні відношення)* в, у: И тє(ж) гостємъ доброво(л)но бы со вси(х) панъствъ наши(х) имѣєтъ (!) єздити до того Єго мѣстє(ч)ка на имѧ дєлє(в)коля и торговати в камє(н) и в ѳтꙋнтъ (!) (Межиріччя, 1503 *Арх.Р.* фотокоп. 50); Во имѧ Бѡжє амин (Краків, 1507 *AS* III, 39); тые замки и места и именя наши зараховавши, въ одну часть есмо постановили (Чорторийськ, 1547 *АрхЮЗР* 7/I, 20); которы(и) жє то Кви(т)... за приня(т)є(м) наши(м) судовы(м) ꙋвє(с)... слово в слово до книгъ зємъски(х)... є(ст) ꙋписа(н) (Вінниця, 1623 *ЛНБ* 5, II 4058, 36 зв.); Въ имя ѡ(т)ца и сн̄а стг̄о дх̄а (Білий потік, 1646 *Паньк.* 10); Гсдь з Моисєємъ тварью в тварь розмовлѧєтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 110 зв.).

7. *(виражає відношення мети)* на (що), для (чого): оучинили єсми... въ задоушіє сватопочивших прєдкѡв и родитєлєи наших (Сучава, 1503 *Cost.S.* 259); въ ѡтъданьє шєстьдєсѧтъ чверътє(и) имаєть тотъ ѡтъложити маса полътєвъ кз̄ (1552 *ООЗ* -1, 46); А до того и дрꙋка(р)ню для ро(з)множє(н)я

писма кгрє(ц)кого и словєнско(г) в потрєбу цє(р)-ковны(х) и шко(л)ны(х) наѵ(к) и кни(г) за суму нємалую выдвигнули (Львів, 1609 *ЛСБ* 422); стороны ѡбєдвє тоє справы... до розъсѵдъкѵ правъного нє припѵсъчаючи ѡнѵю в надѣю згоды и приятєлского помє(р)кованясє... рокъ... назъначили (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148 зв.).

8. *(виражає відношення причини)* при, через: И на ѡглєданъє того зби(т)я и (з)ранєнъя своєго в нєдостатку во(з)ного бра(л) и (!) мєнє з уряду вижо(м) служєбника моєго шляхє(т)ного (Житомир, 1583 *АЖМУ* 60); и овшемъ допущаєшъ тым отступником кгвалтъ чинити, кровъ проливати тых, которыє в отступленіє их за ними ити не хотят (Львів, 1605-1606 *Перест.* 39).

9. *(виражає кількісні відношення) (уживається при вказівці на кількісну ознаку)* у, в: как ѡтєц єго... и Рѵсин, дєржали за полпє(та) ста коп грошєй литовскѡє монєты по дєсєти пѣнязєй въ грош (Краків, 1521 *AS* III, 209); тыє имѣня... продали єсмо... за чотыри тисѧчи коп грошєй... личбы Литовскоє, личачи в кождый грош по дєсєти бѣлых (Володимир, 1542 *AS* IV, 312); Вызнаваю... Што(ж) заставила єсми єго мл(с)ти па(н)у пєтрѵ... ротмистрѵ г(с)дря короля єго мл(с)ти полтрєтна(д)ца(т) копъ грошє(и) лито(в)скоє маниты по дєсѧти пѣнязє(и) в гро(ш) (Київ, серед. XVI ст. *Арх.Р.* фотокоп. 24 а); ѡц҃ь и(х) имєнє(м) курило прода(л) ролю свою... за шѣстьдєся(т) зло(т)ты(х) (!) моныты и ли(ч)бы по(л)скы личачи в ко(ж)ды(и) зло(т) по ·л· гро(ш) (Одрехова, 1573 *ЦДІАЛ* 37, 1, 2); што всє зълучывъши въ ѡ(д)ну суму ѵчыни(т) за шєсть поборовъ золотыхъ по(л)ски(х) двана(д)-ца(т) (Вінниця, 1614 *ЦДІАЛ* 181, 2, 17476, 2).

III. *(із місц.)* **1.** *(виражає просторові відношення)* **а)** *(уживається при означенні місця, де відбувається дія)* в, у: Писан в Кошєрѣ (Кошир, 1502 *AS* I, 149); жалова(л) намъ игумє(н) свт҃го миха(и)ла золотовє(р)хо(г) въ києвє филарє(т) на... дєся(т)-ника роты киє(в)скоє Ла(в)рина (Київ, 1544 *ЦНБ* ДА/П-216, № 38); Колодє(з) в замъкѵ почато и по(л) о҃ сажъня выбито в скалє воды нє добито (1552 *ОВін.З.* 130 зв.); Нємнѣй свѣ(д)чи(т) Рядомишль, з҃ ни(м) Городо спо(л)нє, Якъ дѡмы в҃ ни(х) Бж҃ іи збѵдовалє(с) гойнє (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15); Писанъ *въ* Полтавѣ, року по Рожествѣ Христовѣ 1647, мѣсяца декабря въ 11 день (Полтава, 1647 *АЮЗР* III, 98); Початок мц҃а гє(н)вара, року ах҃н. Прєзєтация кони(и), в пущи Житоми(р) (!) при пустошєню забраныхъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 191);

б) *(уживається при означенні місця знаходження, перебування чого-, кого-небудь)* в, у: а єщє ся кн‹я›зю Андрѣю достало ѡпрочє города Камяня... // сєло Ворищє... с присєлки в кузминском повѣтє (Кошир, 1502 *AS* I, 147-148); и прiшли бѡрзо, и нашли та(м) мр҃ію и іѡсифа, и ѡтрѡча лєжачєє во ясле(х) (XVI ст. *УЄ Літк.* 74); В гѵмнє: Жита сєголєтнєго два ѡбороги (Яблонь, 1551 *AS* VI, 111); видє(л) єсми въ яна мє(ш)ко(в)ско(г) двана(д)ца(т) ра(н) *в* головє крывавы(х) рубаны(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 31); зъ екой пасеки и Суботовка речка вийшла; пчелъ въ оной сто двадцет, — то синови моему Антону (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 14); Учень. Що в мори естъ же перевозници повѣдаютъ же пси щекаютъ (серед. XVII ст. *Луц.* 538).

2. *(виражає об'єктні відношення)* **а)** *(уживається при означенні об'єкта як сфери вияву діяльності у сполученні з займенником)* в, у, на: Я ива(н) тѵръ сознаваю си(м) мои(м) листомъ што(ж) єсми мѣлъ дѣлъ с пани(и) скыпоровою... въ ты(х) на(м) трѣ(х) имѣ(н)я(х) дє(л) ста(л) на полы *въ* всє(м) в людѣ(х) и в зѣмля(х) (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); Здорова, щаста... Вашєй Милости... вѣрнє зычѵ и сєрдєчнє сприям, нє мнєй, єдно так, яко во всємь поволный Вашой Милости (Бабин, 1540 *AS* IV, 245); Такъ тыжь и абы ты(м) посла(н)цо(м) наши(м) во всє(м) вѣра дана была (Львів, 1586 *ЛСБ* 80); за которы(м) привола(н)є(м) ѡ(н) ѡстєрєжоны(и) будучи правныє и слушныє в то(м) ѡбороны своє вноси(л) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); Па(н) Пєнъски(и) с помєнєною ма(л)жо(н)кою... тѵю справѵ на ѵгодѵ ѵзяли хотячи во всє(м) протєстѵючомѵ ѵсправє(д)ливитисє (Чернігів, 1636 *ЛНБ* 5, II 4061, 17); Богда(н) хмє(л)ницки(и) гє(т)манъ з во(и)ско(м) єго ко(р) м(л) запоро(з)ким ѡзна(и)мує(м) ты(м) писанє(м)... мє(ш)чаномъ... абы(стє во въсє(м) по(с)лушъными были ѡ(т)цомъ нико(л)-

ски(м) мана(с)тыра пу(с)ты(н)ско(г) Києвско(г) (Чигирин, 1650 *Гр.Хм.М.*);

б) *(вживається при означенні особи, якої щонебудь стосується)* в, у: ѡ(н) въ ѡсоба(х) нє пребирає(т) алє вши(с)ки(м) посполѣ добрѣ чини(т) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 268); Та(к)жє кто єи ли(с)тоу натрє(т) и пїи из сытоую, змѣшавши из водою оуздоровлѧє(т) болє(ст) въ чл҃цѣ (XVI ст. *УТ* фотокоп. 7); мы, якъ въ Павлѣ такъ и въ Петрѣ, зъ того ихъ обхоженя и навѣженя церквій и учениковъ, монархіи не найдуемо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 458); а вы погѡрдѣлистє ла́скою мо́єю, повѣжтє ми вра́зы мѡи; нєпослѹшныи во́лѣ: и за́конѹ мо́єгѡ, что(с) въ мнѣ ви́дѣли (Чернігів, 1646 *Перло* 152 зв.);

в) *(уживається при словах з ознакою сану, посади, чину, що стосуються певної особи)*: Кгды(ж) гъ҃ бг҃ъ всєдръжи́тє(л), бѹдѹчи в ма(и)ста́тѣ своє(м) ...почи́на(л) господа(р)ство своє... напоча́ткоу съ(т)вори(л) є(ст) н҃бо и зємлю (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 2 зв.); кгды на столицу патріаршую высоце учоный и побожный мужъ церкве великій еклисіаръ Мануилъ, въ иноческомъ станѣ Максимъ названый (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 471); Такѡвы́и всѣ въ своє́мъ чи́нѹ ста́нѹтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 145 зв.);

г) *(уживається зі словами, що означають психічний стан, у якому хто-небудь перебуває)* в, у: василіи вєликіи... пише... гнѣваитєсѧ и нє съгрѣша́итє слн҃цє да нє заходи(т) в҃ гнѣвѣ ва́ше(м) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 28 зв.); Про́то(ж) тыє ма́ючи прикла́ды, нє тръва́ймо в зло́стє(х)(х) (!) (Острог, 1607 *Лѣк.* 30); Якъ мо́жєтъ праздноват́и, кто в за́здрости и в нє́нависти то́нєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 202); А по сє́мъ пѡдіймѹтъ; Пра́вє(д)ныхъ ѡблацы прєсвѣтлыи, // прєз҃ Агг҃лы, на высѡтѹ Нб҃снѹю, и та́ко пѡйдѹтъ в҃ ра́дости вѣчной (Чернігів, 1646 *Перло* 161-161 зв.);

ґ) *(уживається при означенні взаємозалежності, підлеглості кому-небудь)* в, у: єслибы хто ближній князя Юрія хотѣлъ за тоє имѣніє пѣнязи изложити, // имѣлбы тїи жъ тридцать копъ грошей к церкви Божой отложивши тогда бы тоє имѣніє во своєй руци мѣти (Луцьк, 1512 *ПВКРДА* IV-1, 31-32); Штожъ вы таковыми непотребными церкви будучи, о згодѣ церковной справы зачинати хотечи, и вызнаваєте, иж были єсте в послушенстве соборное каѳолическое церкви под порядкомъ вселенского патріарха (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); Па́нъ тє́жъ слѹзѣ, Бъ҃ тво́рєцъ. за вѣрно(ст) в҃ по(д)да́нствѣ Нагорбдитъ, по смє́рти в҃ бє(з)коне́чномъ Па́нствѣ (Київ, 1632 *Євх.* 398); Въ вла́сти то своєи я́кѡ Бг҃ъ ма́ешъ. Ты н҃бомъ и зємле́ю са́мъ ѡблада́ешъ (Чернігів, 1646 *Перло* 72 зв.);

д) *(уживається зі словами на означення дії, виконуваної будь-ким)* в, у: А што мєнили собє кривдѹ быти ѡт имѣна кнѧза..., ѡт Шайна в забраню зємль их, ино мы тым подданым господарьским, смѣдинцом мовили, абы там на тыи зємли єхали (Шайно, 1538 *AS* IV, 176); На чо(м)... па(н) ѡтє(ц) мои шкоду[єт] так в ро(з)да(н)ю пнзє(и) яко тє(ж) и(в) нєробле(н)ю в тои роботє бу(д)ни(ц)ко(и) ко(п) дєвє(т)дєсять шєсть (Житомир, 1582 *АЖМУ* 42); и Павел святый их споминаєт, иж от обрезанія были єму утѣхою и споспѣшники в будованю церкви Христовы (Львів, 1605-1606 *Перест.* 53); И многіи пойдутъ вслѣдъ ихъ нечистотъ, презъ которыхъ дорога истинная блюзнитися будетъ, и въ преумноженію лестныхъ словъ васъ уловятъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 315); Во́лѧ твоѧ́ ста́ѧ, Доброто́ю да́рѡвъ оу створе́ню. Съкрбвище; на́мъ въ ѡ(т)кѹпе́ню, А съвєрше(н)ствомъ оу збавє́ню (Чернігів, 1646 *Перло* 17 зв.).

3. *(виражає об'єктно-просторові відношення)* **а)** *(уживається з назвою об'єкта, в якому що-небудь знаходиться)* в, у, на: а Джѹсичи на рокъ положєный... перед нами нє стали... и до сих часовъ впоминанѧ никоторого нє было, какжє и в правєх выписано (Вільна, 1507 *AS* III, 44); шнѹровъ в҃і в кажъдомъ шнѹрѣ по л҃ сажонъ... до фо(р)тки шнѹровъ... ҁ (1552 *ОЧерк.З.* 12 зв.); А маючи юж в руках мамраны, луцкій почал намовляти солодкими словы володимерского, человѣка (Львів, 1605-1606 *Перест.* 31); Зрѣніє: ѡ(т) пѧти́ чѹвствъ яжє сѹть в тєлєси́ (1627 *ЛБ* 44); Панъ Юрє(и) Макаровичъ... заграбилъ... корєня ро(з)но(г) в скрини и въ коробци бѹдѹчого (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26 зв.); где попъ рокитенский наперед, а вуйт билашовъский... у протестанта шаблю, которую, на возе седячи, въ руках тримал, з пошвами

выкрутил и егожъ шаблею вырвавъши з рукъ у него... рану шкодливую оному задалъ (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531);

б) *(уживається при назві речовини, в якій щонебудь робиться)* в, у: Што(ж) ми за пожито(к) с тоє ма́лоє ро́скоши, коли ѧ во вѣки въ // въ (!) ѡгни пєчи и скважитиса бѹдоу (1599-1600 *Виш.Кн.* 209-209 зв.); наготуй тєды намъ двана(д)цать яєцъ свѣжихъ// в попєлѣ ѹпєчоны(х) (к. XVI ст. *Розм.* 47 зв.-48); Єлє́йный хлѣбъ: Пиро́гъ в' оли́вѣ сма́жєный (1627 *ЛБ* 35); кото́рыѣ сѧ в' боло́тѣ спро́сны(х) нєчистѡ(т) си́хъ вала́ютъ, всѣхъ тыхъ свинопа́сами Пи́смо Бжєє называ́єт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 27).

4. *(виражає часові відношення)* **а)** *(орієнтовно вказує на час, протягом якого відбуваються якінебудь події)* в, у, протягом: я вжє болшє(и) в ты(х) рокахъ судити нє буду (Житомир, 1584 *АЖМУ* 72); А в то(м) тєжъ часє то(т) припадо(к) нєсча(с)ливы(и)... пришо(л) (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 86); А в том часе наступилъ сеймъ у Варшавѣ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 37); Ты... Пєрсѡна́лнымъ свѣтомъ яви́сѧ, и В ра́зѹмнѡмъ створе́ню прослави́сѧ в' Аггглахъ; и члъцєхъ, *Въ* всѣх протѧже́нны(х) вѣцєх' (Чернігів, 1646 *Перло* 30 зв.);

б) *(вказує на конкретну дату при датуванні)* в, у або безприйменникова конструкція з род. відм.: Книги пописа(н)ѧ замъковъ ѹкраи(н)ныхъ за росказа(н)ємъ короля єго мл(с)ти Жикгимо(н)та авгѹста в року ≠афнв (1552 *ОЧерк.З.* 3); Та(м)жє пытали(х)мы є(г) ѹ то(т) ча(с) єсли хочє(т) заховати то(т) тєстамєнтъ которы(и) ѹчини(л) за добро(и) памѧти... в року ≠афоємъ (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 3); приказѹю абыстє вм(с) на ро(ч)ки кгро(д)скиє крємянє(ц)киє в року тєпє(р) идѹчомъ... панє адамє... самъ ѡтъ сєбє та(к) тє(ж) яко ѡпєку(н) брата своєго моло(д)шого... стали на жалобу (Кременець, 1600 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1860, 17); В Дрѹка́рни того(ж) Монастира Пєчє(р): *В*: Ро́кѹ, ≠ахлв. М(с)ца. Ма́рта, кд, днѧ (Київ, 1632 *Євх.* 291);

в) *(вказує на певний період, протягом якого відбувається подія або який наступає після чогонебудь)* в, у, за, протягом: и чого бжє вхова(и) абы в короткомъ часє то(т) мѹръ на кгрѹ(нт) нє па(л) (Новогородок, 1547 *ЛСБ* 13); то(л)ко ѡ то про́шоу, абы(х) има́ла продо(л)же́нїє живота своєго два М(с)цѣ, в кото́ры(х) боу́дѹчи ѡплаковала своєи молодости (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 24 зв.); В кото́ро(м) чотырдєсѧти днїй, ча́сѣ. жє сѧ єди(н)на(д)ца(т) разъ Хс... Оучєникѡм' своѣм' оуказа́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 221);

г) *(вказує на певний період у житті людини, протягом якого що-небудь відбувається)* в, у, за: Потомъ // кгды кнѧза Ильи... в животє нє стало, тогды приєздилъ до насъ ѡпєкѹнъ єго (Краків, 1539 *AS* IV, 218-219); Кгды бы тє(ж) ѡпєку(н)...нєдбало(ст)ю своєю дєтємъ в молодо(с)ти лє(т) и(х) што ѹпѹсти(л), то(г)ды дєти доросши лє(т) своихъ... могуть своєго право(м) до(и)скиватися (1566 *ВЛС* 68);

ґ) *(виражає часові відношення) (уживається при вказівці на час або обставину, в яких щось відбувається)* під час, на випадок, при: При ѡдбираню попєлѹ на тот жє дєн... маємо Єго Милости дати чотыриста коп грошєй Литовскоє личбы, а в нєбытности кнѧза Єго Милости, тогды подстаростємѹ... тѹю чотыриста коп грошєй... маємо дати (Володимир, 1552 *AS* VI, 121).

5. *(виражає означальні відношення)* в, у: Ѡтъ злодєѧ повєжного вї грш' а ѡтъ члвка нє въ такомъ ѹчи(н)кѹ грш' г (1552 *ОКр.З.* 151); єсли єго має(т) за про́сто(г) члка, таковый єстъ оубо́гїй в' розѹмѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 49); Авраа́мъ былъ ста́рыи и подо́шлыи в' лѣтє(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 36 зв.).

6. *(виражає відношення мети)* в, у, для: гдє(ж) длѧ лєпшоє пє(в)ности и в моцъно(с)ти сєго списѹ ншого пєчати до сєго ли(с)тѹ ншого є(с)мо приложили (Берестечко, 1573 *ЖКК* I, 51); он николи от патріархи в такой справе не былъ посланъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 36); посланникове такъ въ приватныхъ потребахъ, якъ и въ публичныхъ справахъ посиланыи (Київ, 1621 *Кап.Пал.* 556); Зшє(д)шысє п братия... в справѣ п ла(н)кгиша з пано(м) мигалє(м) а(л)вѣзы(м) ѡ ѡкно которое бы(л) п мига(л) ѡбєца(л) замуровати (Львів, 1641 *ЛСБ* 1043, 57); Ажно бгъ всємогѹщи(и) здаривъ на(м) ѡ(т) твоєго ца(р)ского вєличєства посланцѹвъ хочъ нє до на(с) до Пана Кисєля послани(х) в потрєбахъ єго (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12).

7. *(виражає кількісні відношення)* в, у: тоє подво-

рьє заставила мачоха твоѧ брату нашомѹ, нєбожчикѹ кн‹ѧ›зю Юрью, в сороку копах грошей широкоє личбы (Луцьк, 1503 *AS* I, 150); ротъмистръ... ѹказалъ ротѹ свою с которою ново тамъ притѧгнѹлъ сто драбовъ личачи з бѹ(б)ны с пропоры (!) зъ зброями в дєсѧткѹ ка(ж)домъ по два копи(и)ники (1552 *ОЧерк.З.* 15 зв.); И тє(ж) кѹпили дрѹка(р)ню писма словє(н)ского и грєческого кѹ то(и) жє школє потрєбнѹю в полътори тисячи золоты(х) заставлєнѹю (Львів, 1586 *ЛСБ* 72); варуючи то ты(м)... тє(с)тамєнъто(м), иж ѡ(д)давъши... ихъ м(л) вєлє(б)ны(м) ѡ(т)цо(м) триго(р)скимъ в ти(х) чотиро(х)сотъ золоты(х) пото(м)ковє мои маютъ... дє(р)жатъ и уживатъ (Тригорськ, 1648 *ДМВН* 219).

8. *(виражає модальні відношення)* в, у: таки маєть тоє имѣнє дєржати писарь г‹о›с‹по›д‹а›рьски... как сѧ тоє имѣньє в собѣ маєт (Луцьк, 1506 *AS* I, 132); и да (б)дє(т) мл(с)ть г(с)да бг̄а всєдє(р)житєлѧ во тро(и)цы єдиного (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); За тою жъ грєблєю к дѹнаєвѹ єстъ чєтвє(р)ты(и) ставъ спѹстны(и) которы(и) вжє в мєрє стоить (1552 *ОКр.З.* 152); а єго ст̄аа мл(с)ть... похити(л) єи на(м) грѣшны(м) прикла(д) даючи абы єсмо свои ма(т)ки въ почєсностє(х) штонайбо(л)шє ховали (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 5 зв.); ѡны тєды ѹфаючи в моци и в брони своє(и) пришли з во(и)ско(м) аж до дѹная (1582 *Кр.Стр.* 48); Сходитися ѹрєчє(н)ного часѹ до брата старшого цєхмистра... послѹшны(м) єго бы(т)и, в почътивости мѣти яко старшого (Перемишль, 1600 *ПВКРДА* II-1, 4); Іосифъ патріарха, подъ часъ того соборованя хорый будучи, въ Христѣ заснулъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1123); Пєрє(д) сѹдъ... трибуна(л)ски(и)... ся приточила справа... мєжи... Панєю Тєрєнъциєю жабокрицъкого... А вєлєбънымъ в богѹ... ксєнъдзомъ // єримъ яномъ дрєвинъски(м) (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 118-118 зв); Клє(и)нотъ которы(и) Хмє(л)ницъкихъ до(м) пришздобляє(т) в мѹжности, в пра(в)дѣ, в вѣрѣ моцъно ѹтвєръжає(т) (1649 *На г.Хм.* 1 зв. ненум.).

ВЪБИВАТИ *див.* **УБИВАТИ[1].**

ВЪБОГИЙ *див.* **УБОГИЙ.**

ВЪБОЗСТВО *див.* **УБОЗСТВО.**

ВЪБОКЪ *див.* **УБОКЪ.**

ВЪБРЕДИТИ *дієсл. док.* (*стп.* bredzić) (кому) зробити пакість, витівки: уставши до дня рано, боячися, абы ми и самому чого не въбредилъ, ехалемъ (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 1/VI, 58).

ВЪБРОНИТИЄѦ *дієсл. док.* Відмовитися: Чєтвє(р)тая [причина] кгды ча(с) потрєбы рукоє(м)ства або взя(т)я з вєзє(н)я ку постановє(н)ю на свои ру(ки) на ро(к) в рєчи кгды идєть ѡ го(р)ло ѡ(т)цѹ, або ѡ которую вєликую рє(ч) ѡ(б)мовя(т) або въброня(т)сѧ взяти (1566 *ВЛС* 77).

ВЪБѢЧИ *див.* **УБѢЧИ.**

ВЪВЕЗАНЄ *див.* **УВЕЗАНЄ.**

ВЪВЕЗАТИ *див.* **УВЯЗАТИ.**

ВЪВЕЗТИ *див.* **УВЕЗТИ.**

ВЪВЕРЕЧИ *див.* **ВОВЕРЕЧИ.**

ВЪВЕРХУ *див.* **УВЕРХУ.**

ВЪВЕРХЪ *див.* **УВЕРХЪ[2].**

ВЪВЕСТИ *див.* **УВЕСТИ.**

ВЪВЕСЬ *див.* **ВЕСЬ[1].**

ВЪВЕЧЕРЪ *див.* **УВЕЧОРЪ.**

ВЪВЕЧОРЪ *див.* **УВЕЧОРЪ.**

ВЪВО *див.* **ВЪ.**

ВЪВОДИТИ *див.* **УВОДИТИ.**

ВЪВРЪЧИ *див.* **УВЕРЕЧИ.**

ВЪВЧАРЪ *див.* **ОВЧАРЪ.**

ВЪВЫШЪКИ *див.* **УВЫШКИ.**

ВЪВѢКИ *див.* **ВОВѢКИ.**

ВЪВѢКЫ *див.* **ВОВѢКИ.**

ВЪВѢРИТИ *див.* **УВѢРИТИ.**

ВЪВЯЖЧИЙ *див.* **УВЯЖЧИЙ.**

ВЪВЯЗАТИ *див.* **УВЯЗАТИ.**

ВЪВЯЗЫВАИЬЄ *див.* **УВЯЗЫВАНЄ.**

ВЪГИДА *див.* **ОГИДА.**

ВЪГЛЯДАТИ *див.* **УГЛЯДАТИ.**

ВЪГОДИТИ *див.* **УГОДИТИ.**

ВЪГОРЕ *прийм. (з род.) (виражає об'єктні відношення, вказує на предмет, якого стосується дія)* вгорі: притворъ на мѹрє, абы коло всєи церкви и коло ѡлтара, толко абы въ горє ѡлтара людємъ ѡбходѹ нє было (1577 *AS* VI, 77).

ВЪДА *див.* **ВОДА.**

ВЪДАВАТИ *див.* **УДАВАТИ.**

ВЪДАВАТИСЕ *див.* **УДАВАТИСЯ.**

ВЪДАВАТИСЯ *див.* **УДАВАТИСЯ.**

ВЪДАВАТИСА *див.* **УДАВАТИЄЯ.**
ВЪДВОРАТИСА *див.* **ВОДВОРЯТИСЯ.**
ВЪДИТИ *див.* **ВОДИТИ.**
ВЪДЛУГЪ *див.* **ВОДЛУГЪ.**
ВЪДНЫЙ *див.* **ВОДНЫЙ.**
ВЪДОВИЙ *див.* **ВДОВЫЙ.**
ВЪДОНОЄЪ *див.* **ВОДОНОСЪ.**
ВЪДРУЖЕНЇЄ *див.* **ВОДРУЖЕНЇЄ.**
ВЪДРУЗИТИ *див.* **ВОДРУЗИТИ.**
ВЪДХНЕНЇЄ *див.* **ВОДХНЕНЇЄ.**
ВЪДХНУТИ *див.* **ВОДХНУТИ.**
ВЪСВАТИ *див.* **ВОЄВАТИ.**
ВЪЄВОДА *див.* **ВОЄВОДА.**
ВЪЄДИНО *див.* **ВОЄДИНО.**

ВЪЄЖДЖАНЪЄ *с. (насильний вступ у володіння)* вторгнення: Яко(ж) просили и домовлялисє, абы є(с)мо ѡ(т) того въє(ж)джанъя в кгрунътъ Ло(в)ковъски(и) и(х) м(л): пановъ Стрыбылю(в) вла(с)ны(и) за часо(в)... пра(в)нє и слушнє учинєныє, супє(р)сєдовали (Житомирщина, 1639 *ККПС* 212).

Див. ще **ВЪЄЗДЪ.**

Пор. **ВЪЄЖДЖАТИ.**

ВЪЄЖДЖАТИ, ВЄЖЧАТИ, ВЪЄЖДЧАТИ, ВЪЄЖДЪЖАТИ, ВЪЄЖЪДЧАТИ, ВѢЖДЖАТИ, УЄЖДЖАТИ, УЄЖДЧАТИ, УЄЖЧАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(їдучи, потрапляти в межі чогонебудь)* в'їжджати: Нєхай сѧ оучатъ покóры: бо Хс̄ бы(л) покóрнымъ... нє вѣ(ж)джалъ шєстма конми, а в карѣтахъ злоцѣсты(х), ни вꙋ рыдванахъ коштовныхъ (поч. XVII ст. *Пчела* 31); въєждчаючы до Оздова, поткали есмо того Ивана Кузку, которому казалисмо о чомъ едемо (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 460); сєй царъ... вꙋѣжджáлъ, на жрéбѧ ослúчєє всѣдши, нє мáючи зꙋ соббю жадного жолнѣрства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 182).

2. (у що) *(самовільно, без дозволу входити, заїжджати)* вторгатися: А так што сѧ дотычєть пѡщи Вашей Милости, ино ѧ бєз дозволєнѧ Вашей Милости нє росказал своим мѡжиком ѳ тѳ пѡщѳ ...уєжчати, ѡдно з волєю и росказанємъ Вашей Милости нєхай єздѧть (Полонна, бл. 1520 *AS* III, 203); ѡн дей чєрєз росказанє и листы господарскии ѳ мои властныи дѡбровы уєждчаєть и людей моих збиваєть и грабить и кривды ми дєлаєть (Львів, 1537 *AS* IV, 83); За властны(м) росказа(н)ємъ є(г) мл̄(ст)и пн̄а романа го(ст)ско(г) бояре слуги и по(д)даныє є(г) м(л)... свово(л)нє ує(ж)чаючи дрова рубаю(т) и ду(б)є дєрєво бо(р)тноє зо пчолами... рубаю(т) псую(т) (1581-1583 *ЛНБ* 103, 14/Іс, 1848, 1); ѡдииъ у дъругого кгрунъту чєрєзъ границы... заходити и въєжъчати нє маємъ (Люблін, 1592 *ККПС* 98); оумѣємо сѧ своєю пáдью мѣрыти, оу к(р̄) єго м(л̄) власть скваплúвє нє вриваємо сѧ... нє оуєжджáємо имъ в тыє маétности, мóцыо úхъ с тыхъ дóбръ... нє выпихáємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79); в кгру(н)ты єго мл̄(с)ти... пн̄а Ма(т)фєя Нємирича И(в)ни(ц)ки(и) ує(ж)дчаю(т), дєи, и є(з)дять (Житомир, 1605 *ДМВН* 78); по(д) срокгостю Войсковою Приказуємъ ва(м) абыстє ѡ(т) того часу попєрєстали в тыє дубровы и лєсы вꙋє(ж)джати и шкоды чинити (Київ, 1649 *ЦНБ* ДА/594, 1).

3. (у що) *(іноді приїжджати куди-небудь)* прибувати, появлятися: maiut Panowe woiewody... tolko raz... na hod do toho monastyra wiezdczati koli ieho sami pozowut archimandryt y starcy (Вільна, 1546 *ЧИОНЛ* V-3, 155); Звлаща, абы Ихъ Милость того... пєрєстєрєгати рачили, якобы жона моѧ, а матка дєтєй моихъ... имъ и мнє нєсприѧзливаѧ, въ домъ мой николи... нє въєжчала и въ нємъ нє бывала (1577 *AS* VI, 73).

4. *(устрявати в чиїсь справи)* втручатися: А так я яко дєтєй, так замков, дворов и всих имєнєй, ани жадныхъ маєтностей вамъ нє постꙋпꙋю и нє постꙋплю и вєжчати нє дозволѧю (Муравиця, 1562 *AS* VI, 59).

5. (на що) *(займати посаду)* вступати: Кгдꙋ Кгрéцкїи Цéсары на Пáнства вꙋѣжджáли, Тéды úхъ всѣ зꙋ триѳмфомъ вꙋ Мѣсто вꙋпроважáли, Долгощасливого и(м) Цáрства вѣншꙋючи, Розмáитыи дáры имъ ѡфѣрꙋючи (Київ, 1622 *Сак.В.* 42); нє ра(з) прє(д) ты(м) быва(л) Їс хс̄ въ Іер(с̄)лмѣ, алє тєра(з) влáснє я́ко на кролєвꙋство своє вѣ(ж)джає(т), алє нє таки(м) спóсобо(м) яко тогосвѣтнїи кролєвє, бо они вы́даю(т) гóрла по(д)даны(х) свои(х) на смр̄ть абы оборонили живо(т) сво(и) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 19 зв.).

Див. ще **ВЪЄХАТИ.**

ВЪЄЗДЪ, ВЄЗДЪ, ВЪѢЗДЪ, ВѢЗДЪ, УЄЗДЪ *ч.* **1.** *(прибуття)* в'їзд, приїзд: з҆ само́го в҆ѣздꙋ єгѡ [царя] зна́чнє пока́зꙋєт҆сѧ, ижъ в҆ѣжджа́лъ, на жре́бѧ осли́чєє всѣдши, нє ма́ючи з҆ собо́ю жадного жолнѣрства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 182); А єзавєль оуслы́шавши ѡ в҆ѣздє єгѡ, пофарбова́ла очи́ свои бѣли́ло(м) и ѡхандо́жила го́ловꙋ свою (серед. XVII ст. *Хрон.* 329 зв.).

2. *(право на доступ у володіння, що належать іншому власникові)* в'їзд: а въ гай липовый и въ дуброву волный ему въездъ по дрова... и въ дуброве и на болоте, што прикопаетъ поля и протеребить сеножать, тое супокойне держати маетъ (Луцьк, 1528 *АрхЮЗР* 6/I, 10); съ стародавна к той цєрькви придано дєсѧтин, зємль, поль... и с тыми ꙋєзды стародавными, гдѣ и пєрєд тым здавна въєздъ с того имєнѧ мєвали (Луцьк, 1535 *AS* IV, 9); толко заецы намъ в том гаи пана воиского межи дорогами вышей менеными, в который намъ уездъ по дрова пустил, сам на потребу свою ловить волно, але подданым нашим не волно (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 369); повѣдили намъ, ижъ дей отъ давныхъ часовъ,... мѣли вольный въѣздъ въ пущи наши..., для бранья дерева на будованье (Торунь, 1576 *АЗР* III, 197); остатокъ ихъ всих подданых... до поссесии... отдавати приказалъ зъ ихъ всими садидбами, ...сеножатъми и волнымъ врубо́мъ и вездомъ в гае (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 541).

3. *(насильний вступ у володіння)* вторгнення: пєрєходѧчи чєрєз вєчистꙋю границꙋ,... кгвалтомъ // въєждчаючи, дерево на бꙋдованє с тоє пꙋщи... собѣ спꙋщаєт и въєзды кгвалтовнє чи́нит, чого пєрєд тымъ николи нє бывало (Краків, 1542 *AS* IV, 317-318).

4. *(місце, через яке в'їжджають куди-небудь)* в'їзд: въє(з)дъ в замокъ... мостомъ... чєрє(с) ровъ (1552 *ОВЗ* 130); пристꙋпъ кꙋ за(м)кꙋ... ѡдє(н) ꙋє(з)дъ с ко(н)ца (1552 *ОКр.З.* 148 зв.); панъ Василей Мацкович..., приехал до двора Заборолского, именя пановъ Борзобогатыхъ, до первшихъ ворот, которыми межи огородою лесаною от дворца Заборолского въездъ до воротъ двора Заборолского, // знашол (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/VI, 164-165).

Див. ще **ВЪЄХАНЄ.**

ВЪЄННЫЙ *див.* **ВОЄННЫЙ.**

ВЪЄХАНЄ, ВЄХАНЄ, ВЪЄХАНЪЄ, ВЪЄХАНЬЄ, ВЬЄХАНЄ, ВЬЄХАНЇЄ, ВѢХАНЄ *с.* **1.** *(прибуття куди-небудь, у які-небудь межі)* в'їзд: Єв(г)листа повєдає якь мр҃іа помазала ногы ісви миромь и тыжь якь вьєханїє єго было на ѡслѧтю въ ієр(с)ли(м) (1556-1561 *ПЄ* 399 зв.); лєдвѣ минꙋло два дни по вѣханю въ Ієр(с)лимъ: внєтъ ихъ фалшиваѧ рада ѡ(т)мѣниласѧ (поч. XVII ст. *Пчела* 54 зв.).

2. Право користування чужою власністю: в томъ нам... повєдил, нє хотєчи вроцєнѧ дєтєй кнѧжат Жославских и вєханѧ в замки и иных имєнєй позволити (Муравиця, 1562 *AS* VI, 59); ни(х)то з бли(з)ки(х)... никоторы(м) ѡбычає(м) пра(в)ны(м) и нєправны(м) того въєха(н)ѧ и ꙋвѧза(н)ѧ в тоє имє(н)є... пану хрє(н)ницко(му)... борони(т) нє мє(єт) (Кременець, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 83 зв.); декрет... о... въ мѣстечка нашые... въехане и салетръ нашихъ одняте учинили (Варшава, 1622 *ЧИОНЛ* XIV-3, 131).

3. *(насильний вступ у володіння)* вторгнення: И гдєбысмы, судовыє, тыє копъци пєрєє(ж)джали, ѡ кгравамє(н) и ѡ шкоды за тымъ пєрєєха(н)ємъ и въєха(н)ємъ в чужи(и) кгрунътъ, проти(в)ко намъ свє(д)чиласє (Житомирщина, 1639 *ККПС* 213).

4. (на що) Зайняття посади: Иванъ Богуфалъ, жаловалъ и оповедалъ... // ...ижъ... маючи при собе вижа врядового замку Луцкого... позываючи владыку Холъмъского о непристойное въеханъе на владычество Володимерское, што ширей на мандате...естъ описано (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 1/I, 12-13).

Див. ще **ВЪЄЗДЪ.**

Пор. **ВЪЄХАТИ.**

ВЪЄХАТИ, ВЄХАТИ, ВИХАТИ, ВЪѢХАТИ, ВѢХАТИ *дієсл. док.* **1.** *(їдучи, потрапити в середину, в межі чого-небудь)* в'їхати, заїхати, приїхати, прибути: кгды тыи делчие на оный рокъ князя старосты луцкого ку тому дѣлу до замку Тесова въехали... Остафей Рагоза... Томилу Вороне... делу оного в тыхъ именъяхъ... не допустили (Вільна, 1554 *АрхЮЗР* 8/VI, 34); А кгды є(с)мо з боло(н)я в бо(р) вєлики(и) заднєпрьски(и) въєхали на которо(и) рє(ч)цє и млы(н)... мона(с)тирѧ ꙋ вє(р)хꙋ ѡ(т) дороги... є(ст) (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216,

2); сам з квардиею на конехъ въехалъ въ брону (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 588); въпоперекъ вє(р)ховины... тоє ри(ч)ки пєрєєхавъши, въехали на гору (Київщина, 1639 *ККПС* 272); скоро... Єремѣя корыбу(т)... до ѡбозѵ того... вихалъ на ты(х) мѣ(ст) ѡго(р)нули єго козаки (серед. XVII ст. *ЛЛ* 181); Рѵшившисє Алєксáндєръ з вóйскомъ въѣхали вꙋ нѣкоторыи подóлы и въ пóлє, а тáмъ сє положи́ли (серед. XVII ст. *Хрон.* 464);

(їдучи, відправитися з певною метою) виїхати: И мы и(м) положили рѡ(к) коли має(мъ) на ты(и) сєножати въѣхати и в тѡ(м) мєжи ими росправити (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5);

(відправитися з певною метою) від'їхати, поїхати: тоє коло(д)є што на лучину покружа(ли) но(ч)ю побрали и (в)єха(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 19).

2. *(самовільно, без дозволу ввійти, заїхати)* вторгтися, вторгнутися: И томѵ тєж до двора єго Яболони кгвалтовнє єси вєхал (Вільна, 1551 *AS* VI, 118); наєха(л) є(с)ми... по(д)да(н)ны(х) би(с)ку(п)ства... которыє дє(и) нє маю(чи) з на(ми) границы ани сусє(д)ства никоторо(г) свово(л)нє... бє(з) воли и вєдомости нашоє въєха(в)ши в бо(р) со(с)ну поруба(ли) и на лучину покружа(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 19); наєха(в)ши дє(и) єси... на вла(с)ныи дє(и) кгру(нт) и(х)... и ѵпо(р)нє дє(и) єси и свово(л)нє въєха(в)ши дѵброву рєзано(в)скую... на сєбє... єси ѡ(т)нѧ(л) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 68 зв.); с тими жъ всѣми свои(ми) при(н)ципала(ми) и компри(н)ципала(ми).., вєхавъши в бо(р) тыхъ жє протє(с)туючихъ дєди(ч)ны(и) вла(с)ны(и) сєлєцъки(и)... доще(н)ту знисчи(ли) (Житомир, 1650 *ДМВН* 208).

3. Зайняти з метою привласнення: мєл я в тыи люди ихъ в Хлапотинє бєз жадного вѧжъчого и бєз моєго накладѵ въєхати, а ѡни томѵ противни нє мєли быти (Луцьк, 1536 *AS* IV, 60); Єго Милость маєт в тыє имєнѧ наши моцнє въєхати и их дєржати до того часѵ, поки мы Єго Милости тѵю сѵмѵ всю сполна ѡтдамо (Красне, 1552 *AS* VI, 126); Просил мене Бориса Ивановича Совы... пан Марко... Жоравницкий о вижа, при котором бы мел въехати во имене Блудов, што ему пани Михайловая Свинуская..., поступила (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 107).

4. Зайняти посаду: пановє братия позволили даровати к̄ чє(р)воны(х) и рыбъ и хлѣба золо(т) є̄і ксєндзу а(р)цибискупови... коли въєха(л) на... а(р)цыбискупство лвовскоє (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 73 зв.).

Див. ще **ВЪЄЖДЖАТИ.**

ВЪЖДЕЛѢВАТИ *див.* **ВОЖДЕЛѢВАТИ.**

ВЪЖДЕЛѢННЫЙ *див.* **ВОЖДЕЛѢННЫЙ.**

ВЪЖДЕЛѢТИ *див.* **ВОЖДЕЛѢТИ.**

ВЪЖЕ *див.* **УЖЕ.**

ВЪЖИВАТИ *див.* **УЖИВАТИ.**

ВЪЖИТОКЪ *див.* **УЖИТОКЪ.**

ВЪЖИТОЧЕНЪ *див.* **УЖИТОЧНЫЙ.**

ВЪЖИТОЧЪНЫЙ *див.* **УЖИТОЧНЫЙ.**

ВЪЖО *див.* **УЖЕ.**

ВЪЗАЄМЪ *див.* **ВЗАЄМЪ[2].**

ВЪЗАЛЬКАТИ *дієсл. док.* (*цсл.* възалкати) захотіти їсти, виголоднітися: Єв(г)листа выписоує якь х̄с вєдєнь на поустыню и якь постилсѧ м̄ дн̄ій и м̄ ночии и възалькаль (1556-1561 *ПЄ* 221 зв.).

ВЪЗБИВАТИСѦ *дієсл. недок.* (на що) *(підносячись)* здійматися: ґды тєпєръ вѝди(м), ижъ то(т) нашь вóжъ, розвѝвши хорого(в) кр(с)та вꙗзбиваєтсѧ на высóкіє валы и мѵ́ри нб̄(с)ныє, має(м) вѣрить бєспéчнє, жє и мы та(м) жє бѵ́дє(м) ѡпочива(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 206 зв.).

ВЪЗБРАНЕНЇЄ *див.* **ВОЗБРАНЕНИЄ.**

ВЪЗБРАНИТИ *див.* **ВОЗБРАНИТИ.**

ВЪЗБРАНАТИСѦ *див.* **ВОЗБРАНЯТИСЯ.**

ВЪЗБУДИТИ *див.* **ВЗБУДИТИ.**

ВЪЗБУЖДЕНЄ *с.* (*цсл.* възбоуждєниє) спонукання, збудження: Поѵщéнїє: Поѡщрéнїє, поѵчéнїє, възбѵ́ж(д)éнє, подвижє(н)є, побѵ́жде(н)є (1627 *ЛБ* 90).

Див. ще **ВЗБУЖЕНЄ.**

ВЪЗВАНЄ *див.* **ВОЗВАНЄ.**

ВЪЗВАНЇЄ *див.* **ВОЗВАНЄ.**

ВЪЗВАТИ *див.* **ВОЗВАТИ.**

ВЪЗВЕЛИЧИТИ *див.* **ВОЗВЕЛИЧИТИ.**

ВЪЗВЕЄЄЛИТИ *дієсл. док.* (кого, що) Звеселити, потішити: нє то(л)ко собѣ рáдо(ст) вєликѵ́ю справи́(ш). Алє възвєсєли(ш), и оутѣшишь б̄а ѡц̄а (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 18 зв., на полях); Въ жи́лища

мѧ нб(с)наѧ съ с҃тыми ти всєли, и вѣчныхъ бл҃гъ причáстїємъ дш҃ѵ мою възвєсєли (Дермань, 1604 *Нал. Кр.* 2); А самъ на мл(с)рдїє твоє бѡ(з)коє спбмнѣ, И нє възвєсєли врагѡвъ мойхъ до конца ѡ мнѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 21 зв.).

ВЪЗВЕСЕЛИТИСѦ *див.* **ВОЗВЕСЕЛИТИСѦ.**

ВЪЗВЕСТИ *див.* **ВОЗВЕСТИ.**

ВЪЗВОДИТИ *див.* **ВОЗВОДИТИ.**

ВЪЗВОЗЪ *ч.* Узвіз. У складі вл. н. **гниденский възвозъ:** за ты(м) лєско(м) свидовы(м)... ѡ(т) гнидє(н)ского възвозу... доєхати было тру(д)но (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 3).

ВЪЗВОЛѢКАТЫ *дієсл. недок.* (що на кого) *(змушувати когось брати на себе відповідальність, завдання і т. ін.)* перекладати, нав'язувати (що кому): чи(м) дáлєй ты(м) бóлшъ розшúривши сѧ, смѣютъ на правовѣрных ѡмрачúвши сѧ тóй свой блѧдъ вꙗзволѣкаты (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 23).

ВЪЗВРАТИТИСѦ *див.* **ВОЗВРАТИТИСЯ.**

ВЪЗВРАЩАТИСЯ *див.* **ВОЗВРАЩАТИСЯ.**

ВЪЗВРАЩЕНЇЄ *див.* **ВОЗВРАЩЕНИЄ.**

ВЪЗВЫСИТИ *див.* **ВОЗВЫСИТИ.**

ВЪЗВЫШАТИ *див.* **ВОЗВЫШАТИ.**

ВЪЗВѢСТИ *див.* **ВОЗВЕСТИ.**

ВЪЗВѢСТИТИ *див.* **ВОЗВѢСТИТИ.**

ВЪЗВѢЩАТИ *див.* **ВОЗВѢЩАТИ.**

ВЪЗГЛАВНИЦА *див.* **ВОЗГЛАВНИЦА.**

ВЪЗГЛАСИТИ *див.* **ВОЗГЛАСИТИ.**

ВЪЗГЛЯДНЕНІЄ *с.* Погляд: Уранила еси сердце мое, сестро моя милая невѣсто, оуранила еси сердце мое однымъ възгляднєніемъ очію твоихъ а оудномъ влосу шіи твоеи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 52).

ВЪЗГОРДИТИ *див.* **ВЗГОРДИТИ.**

ВЪЗГОРЖАТИ *див.* **ВЗГОРЖАТИ.**

ВЪЗГОРЪШЕНЬЄ *с.* Занепад: забегаючы, поведа, дальшому възгоръшенью церкви светое, не безъ серъдечьное жалости учынила: же имъ, яко омыльнымъ, крывопрысяжнымы а навысшой нашой ...зверхъности... духовный врядъ... послушенъство... выповедаючи (Вільна, 1599 *Ант.* 541).

ВЪЗГОРѢНЬЄ *с.* Занепокоєння, збудження: Крꙋчúна: Възгорѣньє съ напыщéнїемъ,... жóлчъ, прєнóснѣ, гнѣвъ (1627 *ЛБ* 56).

ВЪЗГОРѢТИСѦ *дієсл. док.* Загорітися, зайнятися: Дв҃(д)ъ єщє, Ѡгóнь прє(д) нúмъ възгорúтъсѧ, и óколо нéго бꙋрѧ кгвалтóвнаѧ (Київ, бл. 1619 *Ообр.* 138); Ѡго(н) възгорúтъсѧ ѡ(т) запалчúвости моєи и ро(з)жаритъсѧ до адꙋ прєиспо(д)нєго (Там же, 140).

ВЪЗГРЪДѢТИ *див.* **ВЗГОРДИТИ.**

ВЪЗДАВАТИ *див.* **ВОЗДАВАТИ.**

ВЪЗДАНЇЄ *див.* **ВОЗДАНИЄ.**

ВЪЗДАТИ *див.* **ВОЗДАТИ.**

ВЪЗДВИГНУТИ *див.* **ВОЗДВИГНУТИ.**

ВЪЗДВИЖЕШЇЄ *див.* **ВОЗДВИЖЕНЄ.**

ВЪЗДЕРЖАНЇЄ *див.* **ВОЗДЕРЖАНИЄ.**

ВЪЗДЕРЖАТИСѦ *див.* **ВОЗДЕРЖАТИЄЯ.**

ВЪЗДЕРЖЛИВОСТЬ *див.* **ВОЗДЕРЖЛИВОСТЬ.**

ВЪЗДОВЖЪ *див.* **ВЗДОЛЖЪ.**

ВЪЗДОЛЖЪ *див.* **ВЗДОЛЖЪ.**

ВЪЗДУХЪ[1] *див.* **ВОЗДУХЪ[1].**

ВЪЗДУХЪ[2] *див.* **ВОЗДУХЪ[2].**

ВЪЗДУШНЫЙ *див.* **ВОЗДУШНЫЙ.**

ВЪЗДУШОКЪ *див.* **ВОЗДУШОКЪ.**

ВЪЗДЪХНУТИ *див.* **ВОЗДХНУТИ.**

ВЪЗДЫХАНЄ *див.* **ВОЗДЫХАНЇЄ.**

ВЪЗДЫХАНЇЄ *див.* **ВОЗДЫХАНЇЄ.**

ВЪЗДЫХАТИ *див.* **ВОЗДЫХАТИ.**

ВЪЗЛЕТѢТИ *див.* **ВОЗЛЕТѢТИ.**

ВЪЗЛЕЧИ *див.* **ВОЗЛЕЧИ.**

ВЪЗЛОЖИТИ *див.* **ВОЗЛОЖИТИ.**

ВЪЗЛѢТАТИ *див.* **ВОЗЛЕТАТИ.**

ВЪЗЛЮБИТИ *див.* **ВОЗЛЮБИТИ.**

ВЪЗЛЮБЛЕННЫЙ *див.* **ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ.**

ВЪЗЛЮБЛЕНЫЙ *див.* **ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ.**

ВЪЗМАВАТИ *дієсл. недок.* Змовлятися, зговорюватися: Помавáю: Скивáю..., покивáю на когó, или очúма знáти даю абы́ що ꙗвчинúлъ, То(ж), и възникáю, Възмавáю (1627 *ЛБ* 87).

ВЪЗМОЧИ *див.* **ВОЗМОЧИ.**

ВЪЗМУЩАТИ *див.* **ВОЗМУЩАТИ.**

ВЪЗНАТИ *див.* **УЗНАТИ.**

ВЪЗНЕНАВИДѢТИ *див.* **ВОЗНЕНАВИДѢТИ.**

ВЪЗНЕСЕНЇЄ *див.* **ВОЗНЕСЕНИЄ.**

ВЪЗНЕСТИ *див.* **ВОЗНЕСТИ.**

ВЪЗНЕСТИСЬ *див.* **ВОЗНЕСТИСЯ.**

ВЪЗНЕСТИСѦ *див.* **ВОЗНЕСТИСЯ.**

ВЪЗНИКАТИ *дієсл. недок. (виходити з якогось стану)* виникати, прокидатися: Помава́ю: Скива́ю, поки́вꙋю, зєзволѧ́ю, позволяю, покива́ю на кого́, или очи́ма зна́ти да́ю абы́ що ꙋчини́лъ, То(ж), и възника́ю, Възмава́ю (1627 *ЛБ* 87).

ВЪЗНИКЪ *див.* **ВОЗНИКЪ.**

ВЪЗНИЦКИЙ *див.* **ВОЗНИЦЪКИЙ.**

ВЪЗНОВИТИСѦ *див.* **ВЗНОВИТИСѦ.**

ВЪЗНОСИТИ *див.* **ВОЗНОСИТИ.**

ВЪЗНОСИТИСѦ *див.* **ВОЗНОСИТИСЯ.**

ВЪЗНОСЫТИСЯ *див.* **ВОЗНОСИТИСЯ.**

ВЪЗНОШЕНЇЄ *див.* **ВОЗНОШЕНИЄ.**

ВЪЗНЫЙ *див.* **ВОЗНЫЙ.**

ВЪЗРАДОВАТИСѦ *див.* **ВОЗРАДОВАТИСЯ.**

ВЪЗРАСТЪ[1] *див.* **ВОЗРАСТЪ**[1].

ВЪЗРАСТЪ[2] *див.* **ВОЗРАСТЪ**[2].

ВЪЗРЕВТИ *дієсл. док.* Заревти: кгды́сѧ о(т)и́мє ѡ(т) ни(х) ро́скошъ: свѣта того́,... тогда ѡны въ мꙋках҄ гєєнъски(х) възрєвꙋтъ стогна́нѧмъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 38); грѣшницы в҄ мꙋкахъ якѡ л҄вы възрєвꙋтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 157).

ВЪЗРЕНЇЄ *див.* **ВОЗРѢНЬЄ.**

ВЪЗРОСТЪ *див.* **ВЗРОСТЪ.**

ВЪЗРУШЕНЄ *див.* **ВЗРУШЕНЄ.**

ВЪЗРУШИТИ *див.* **ВЗРУШИТИ.**

ВЪЗРУШЫТИ *див.* **ВЗРУШИТИ.**

ВЪЗРЫДАТИ *див.* **ВОЗРИДАТИ.**

ВЪЗРѢНЇЄ *див.* **ВОЗРѢНЬЄ.**

ВЪЗРѢТИ *див.* **ВОЗРѢТИ.**

ВЪЗСЫЛАТИ *див.* **ВОЗСЫЛАТИ.**

ВЪЗЪ *див.* **ВОЗЪ**[1].

ВЪЗЪБРАНѦТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* възбраняти) забороняти: такѡ́вымъ по пра́вилъномоу прєда́нию завѣща́ємъ и възъбранѧ́ємъ по́дъ живы́ми Єп(с)кѡпы, и Архімандріты,... нє подъкоупа́тисѧ никѡмꙋ на Бж(с)твє́нныѧ Пр(с)тлы, бєзъ Съвѣта во́ли Митропо́лїєго (Львів, 1614 *Вил.соб.* 7).

ВЪЗЪЖАДАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Бажаний, жаданий: тварность его свѣтлость Ливанова, выборныи яко кедръ, горло его пресладко, а весь възъжаданыи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54).

ВЪЗЪПИТИ *див.* **ВОЗОПИТИ.**

ВЪЗЪРОСТЬ *див.* **ВЗРОСТЬ.**

ВЪЗЫВАНЬЄ *див.* **ВЗБІВАНЄ.**

ВЪЗЫВАТИ *див.* **ВЗЫВАТИ.**

ВЪЗЫГРАТИСѦ *дієсл. док.* Почати веселитися: Мєліодїйный Мꙋзы́кꙋ, Кро́лю и Пр(о)рчє, Мꙋжꙋ по с(р)дцꙋ Бж҃їю, нб(с)ный отро́чє, Обфитою ра́достю го́йнє исполни́сѧ, Възыгра́вшисѧ в҄ дꙋхꙋ, ми́лє вєсєли́сѧ (Львів, 1631 *Волк.* 25 зв.).

ВЪЗЫЙТИ *див.* **ВЗЫЙТИ.**

ВЪЗЫСКАНЇЄ *див.* **ВЗЫСКАНИС.**

ВЪЗЫСКАТИ *див.* **ВЗЫСКАТИ.**

ВЪЗЫСКИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Знаходити: ѡ такѡ́выхъ за́повѣдь на́шꙋ поклада́ємъ... такѡ́выхъ възыскива́ти и осмотрѧ́ти (Львів, 1614 *Вил соб.* 10).

Див. ще **ВЗЫСКАТИ, ВЗЫСКОВАТИ, ВОЗЫСКАТЬ.**

ВЪЗЫЧИТИ *див.* **УЗЫЧИТИ.**

ВЪИНЪ *див.* **ВОИНЪ.**

ВЪИНЬСТВО *див.* **ВОИНСТВО.**

ВЪИСТИННУ *див.* **ВОИСТИНУ.**

ВЪИСТИНУ *див.* **ВОИСТИНУ.**

ВЪИСТИНЬНУ *див.* **ВОИСТИНУ.**

ВЪЙСКО *див.* **ВОЙСКО.**

ВЪЙТИ *див.* **УВОЙТИ.**

ВЪКАЗОВАТИ *див.* **УКАЗОВАТИ.**

ВЪКЛАДАТИ *див.* **УКЛАДАТИ.**

ВЪКОЛО[1] *див.* **ВКОЛО**[1].

ВЪКОЛО[2] *див.* **ВКОЛО**[2].

ВЪКОРОТЦѢ *див.* **ВКОРОТЦЕ.**

ВЪКРАТЦѢ *див.* **ВКРАТЦЕ.**

ВЪКРОЧИТИ *дієсл. док.* (*стп.* wkroczyć) вступити: панъ Романъ Городисский... доносилъ то до ведомости уряду нинешънего, ижъ менованые неприятеле, въ краи тутошъные... въкрочивъши, наезды срокгие... чинечи... на дом мешканя... нападаючы покилканадцеткрот, въсю маетност субъстанцию убогую шляхецкую инъ предам пустивъшы (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 108).

ВЪКУПЕ *див.* **ВКУПѢ.**

ВЪКУСИТИ *див.* **УКУСИТИ.**

ВЪЛАНЄ *див.* **ВОЛАНЄ.**

ВЪЛАТИ *див.* **ВОЛАТИ.**

ВЪЛЕВЕ *див.* **ВЛѢВѢ.**

ВЪЛКЪ *див.* **ВОВКЪ.**

ВЪЛНА *див.* **ВОВНА.**

ВЪЛНЫЙ *див.* **ВОЛНЫЙ.**

ВЪЛОЄДЪ *ч., зневажл. (про людей, схильних до обжерливості)* волоїд: томоу нє дивѹи́сѧ, абовѣ(м) подви(г) и бо(р)ба є(ст) жизнь та́ѧ, которое ты нє знає(ш): бо єщє єси на во(и)ноу нє выбра(в)сѧ. єщє єси доматоуръ. єщє єси кро́вое(д), мѧсое(д), вълое(д), скотое(д), звѣрое(д), свиное(д), кѹроє(д) (п. 1596 *Виш.Кн.* 249).

ВЪЛОЖИТИСЕ *див.* **ВЛОЖИТИСЯ.**

ВЪЛОСЪ *див.* **ВЛОСЪ.**

ВЪЛОСАНИЦА *див.* **ВОЛОСАНИЦА.**

ВЪЛОЧИТИ *див.* **ВОЛОЧИТИ.**

ВЪЛЧИЙ *див.* **ВОЛЧИЙ.**

ВЪЛЪ *див.* **ВОЛЪ.**

ВЪЛѦ *див.* **ВОЛЯ.**

ВЪМАЛѢ *див.* **ВМАЛѢ.**

ВЪМЕРЕТИ *див.* **УМЕРЕТИ.**

ВЪМЕРТИ *див.* **УМЕРТИ.**

ВЪМЕСТИТИ *див.* **ВМѢСТИТИ.**

ВЪМЕСТО *див.* **ВМѢСТО.**

ВЪМЕШОВАТИ *дієсл. недок.* (що) *(поєднувати що-небудь з чимсь)* змішувати, плутати: справъ, до сеноду не належачихъ, тамъ тежъ не вношоно и не въмешовано (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 504).

ВЪМЛѢТИ *див.* **УМЛѢТИ.**

ВЪМѢНИТИ *див.* **ВМѢНИТИ.**

ВЪМѢНАТИ *див.* **ВМѢНЯТИ.**

ВЪМѢСТИТИ *див.* **ВМѢСТИТИ.**

ВЪМѢСТО *див.* **ВМѢСТО.**

ВЪМѢЩАТИ *див.* **ВМѢЩАТИ.**

ВЪНЇЙТИ *див.* **ВНИЙТИ.**

ВЪНЇТИ *див.* **ВНИЙТИ.**

ВЪНТПИТИ *див.* **ВОНТПИТИ.**

ВЪНУТРЪ *див.* **ВНУТРЪ[2].**

ВЪНУТРЬ *див.* **ВНУТРЪ[3].**

ВЪНУШИТЕЛЬ *ч.* Той, хто уважно слухає: Вънима́тєль: Вънѹши́тель, ува́жный, пи́лный слѹха́чъ (1627 *ЛБ* 21).

ВЪНЬ *див.* **ВОНЪ[2].**

ВЪНЯТИ *див.* **УНЯТИ.**

ВЪНАТИ *див.* **ВОНЯТИ.**

ВЪОБЕЦЪ *див.* **ВОБЕЦЪ.**

ВЪОРУЖАТИСЯ *див.* **ВООРУЖАТИСЯ.**

ВЪОРУЖЕНИС *с.* Зброя. *Образно:* Павел... ко ефесяном тако глаголет: "Яко нѣсть наша брань ко плоти и крови, но к началом и властем, к миродержителем тмы вѣка сего, к духовом злобѣ поднебесным. Тѣм же станете убо, — рече, — препоясани чресла ваша истинною" и прочая въоружения поминает (1608-1609 *Виш.Зач.* 206).

ВЪОРУЖИТИ *див.* **ВООРУЖИТИ.**

ВЪОРУЖИТИСѦ *див.* **ВООРУЖИТИСЯ.**

ВЪПАДАТИ *див.* **УПАДАТИ.**

ВЪПАДЪ *див.* **УПАДЪ.**

ВЪПАСТИ *див.* **УПАСТИ.**

ВЪПЕРЕДЪ *див.* **УПЕРЕДЪ.**

ВЪПИСАТИ *див.* **УПИСАТИ.**

ВЪПИТИ *див.* **ВОПИТИ.**

ВЪПЇТИ *див.* **ВОПИТИ.**

ВЪПЛОТИТИСѦ *див.* **ВОПЛОТИТИСѦ.**

ВЪПЛОЩЕНЇЄ *див.* **ВОПЛОЩЕНИЄ.**

ВЪПЛЪНИТИ *див.* **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЪПЛЪЩЕНЇЄ *див.* **ВОПЛОЩЕНИЄ.**

ВЪПЛЬ *див.* **ВОПЛЬ.**

ВЪПОИТИСѦ *див.* **УПОИТИСѦ.**

ВЪПОКОЙ *див.* **УПОКОЙ.**

ВЪПОЛЪУМЕРЛЫЙ *прикм.* Напівмертвий: панъ Михалъ Тулъковский,... пришедши зънову на тое месъце, скаржачую панюю матъку свою,... праве въполъумерлую засътавши, зъ милости своее сыновъское, взявши ее, до монастера... запровадилъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 69).

ВЪПОМИНАТИ *див.* **УПОМИНАТИ.**

ВЪПОСРОДКУ *див.* **ВПОСРЕДКУ.**

ВЪПОСРОДЪ *див.* **ВПОСРЕДЪ[2].**

ВЪПРАШАТИ *див.* **ВПРАШАТИ.**

ВЪПРОДЪ *див.* **ВПРЕДЪ.**

ВЪПРОСИТИ *див.* **ВОПРОСИТИ.**

ВЪПРОСЪ *див.* **ВОПРОСЪ.**

ВЪПХНУТИ *див.* **УПХНУТИ.**

ВЪРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВЪРОГОВАТИ *див.* **ВОРОГОВАТИ.**

ВЪРОГЪ *див.* **ВОРОГЪ.**

ВРОДИТИСѦ *див.* **УРОДИТИСЯ.**

ВЪРОЖКА *див.* **ВОРОЖКА[1].**

ВЪРОТА *див.* **ВОРОТА.**

ВЪРОЧИЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВЪРЫХЛЕ *див.* **ВРИХЛѢ.**

ВЪРЯДОВЫЙ *див.* **УРЯДОВИЙ.**

ВЪРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВЪРѦДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЬ *див.* **ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ.**

ВЪСЇАТИ *див.* **ВОСИЯТИ.**

ВЪСЇѦТИ *див.* **ВОСИЯТИ.**

ВЪСКАЗАНЪС *див.* **ВСКАЗАНЄ.**

ВЪСКАЗАНЬС *див.* **ВСКАЗАНЄ.**

ВЪСКИНЕНѦ *с.* Бродіння: А взѧ́ли лю́дє мꙋ́кꙋ прє(д) въскиснє́нѧ тѣстꙋ ихъ, пєрвѣ́й нѣ(м) вски́сло тѣсто ихъ, и в'вѧза́вши в' ша́ты вложи́ли на ра́мєна свои́ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 270).

Пор. **ВСКИСНУТИ.**

ВЪСКЛИКНУТИ *див.* **ВОСКЛИКНУТИ.**

ВЪСКЛИЦАТИ *див.* **ВОСКЛИЦАТИ.**

ВЪСКОРЕ *див.* **ВСКОРѢ.**

ВЪСКОРИ *див.* **ВСКОРѢ.**

ВЪСКОРМИТИ *див.* **ВОСКОРМИТИ.**

ВЪСКОРѢ *див.* **ВСКОРѢ.**

ВЪСКРЕСАТИ *дієсл. недок.* (кому) Воскресати: повєлѣль мр҃твы(м) въс҃крєсати и хромы(м) ходити (XVI ст. *УИ* 1911/2, 77).

Див. ще **ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ, ВОСКРЕШАТИ, ВСКРЕСИТИ, ВСКРЕШАТИ.**

ВЪСКРЕСЕНИЄ *див.* **ВОСКРЕСЕНИЄ.**

ВЪСКРЕСЕНЇЄ *див.* **ВОСКРЕСЕНИЄ.**

ВЪСКРЕСИТИ *див.* **ВОСКРЕСИТИ.**

ВЪСКРЕСНУТИ *див.* **ВОСКРЕСНУТИ.**

ВЪСКРЕСШИЙ *див.* **ВОСКРЕСШИЙ.**

ВЪСКРЕШАТИ *див.* **ВОСКРЕШАТИ.**

ВЪСКУЮ *присл.* (*цсл.* възкоую) чому, для чого, на що: б҃є б҃є мои въскоую мѧ є(ст) ѡста́ви(л) або ѡ(т)пꙋстиль (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 11 зв.).

ВЪСЛЕДЪ *див.* **ВСЛѢДЪ**[1].

ВЪСЛЫШАТИ *див.* **УСЛЫШАТИ.**

ВЪСМѢЯТИСѦ *дієсл. док.* Засміятися: Бл҃жє́ни пла́чꙋщїи сѧ нн҃ѣ, яко въсмѣє́тєсѧ и(х) оутѣша́є(т), мꙋдры(м) бы́ти на змїа́, выда́ючи тѣло на забит'є, а го́ловоу х҃а хорони́ти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 224).

ВЪСПАРЕНЇЄ *с.* Випар: єфи́ръскїи огнь ѡ(т) гꙋмѡ́ровъ соуптє́льныхъ; а́бо въспарє́нїѧ зє́мнаго, и во́днаго запалѧ́єтъсѧ; и ро́дит' блиска́нѧ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 19).

ВЪСПАХАТИ *дієсл. док.* (що) *(обробити плугом)* зорати: бивали ми чоломъ многажды мужи заманастирскіи Печерского манастира, жалуючи на святого Николы старцовъ Пустинского монастыра о Кононовскій дворъ,... и о тое полко, што они, витеребивши, въспахали (Київ, 1508 *АрхЮЗР* 1/VI, 13).

ВЪСПИТАТИ *див.* **ВОСПИТАТИ,**

ВЪСПЛАКАТИСѦ *дієсл. док.* (чого і без додатка) заплакати, заридати (без додатка): Пока́йтє сѧ и вы́ ѡ єп(с҃)пи, въсплачи́тє сѧ своє́го ѡ(т)стꙋплє́нїа (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 226); Тогды́ бовѣмъ... яви́тъсѧ зна́мєнїє... и въспла́чꙋтъсѧ всѣ поколѣнѧ зє́мныи (Київ, бл. 1619 *О обр.* 47); Го́рє ва́мъ смѣющїсѧ, якѡ въспла́чтєсѧ, и възрыда́єтє ѡ грѧдꙋщихъ ско́рбєхъ на васъ (Чернігів, 1646 *Перло* 135).

ВЪСПЛЕЩАТИ *дієсл. недок.* Плескати. ◇ **въсплещати руками, руками въсплещати** — бити долонями одна об одну, виявляючи радість чи схвалення чогось:Въскли(к)нѣтє гла́со(м) ра́дости, Вси́ язы́ци въсплєща́йтє рꙋка́ми (Чернігів, 1646 *Перло* 5 ненум.); Прє́то мы нн҃ѣ Вєсє́лѡ спѣва́ймѡ, А ѡ(т) ра́дости Рꙋка́ма въсплєща́ймѡ (Там же, 61).

Див. ще **ВОСПЛЕСКАТИ.**

ВЪСПЛѦСАТИ *дієсл. док.* Затанцювати: тоу бѣсѡ́вє потка́ютсѧ з мєшка́нцы вавилю(н)скїми и въсплѧ́шꙋтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 38).

ВЪСПОКОЄНЫЙ *див.* **УСПОКОЄНЫЙ.**

ВЪСПОЛОКЬ *див.* **ВЕСПОЛОКЪ.**

ВЪСПОЛЬ *див.* **ВЕСПОЛЪ.**

ВЪСПОМЕНУТИ *див.* **ВСПОМИНУТИ.**

ВЪСПОМИНАНЄ *див.* **ВОСПОМИНАНИЄ.**

ВЪСПОМИНАНИЄ *див.* **ВОСПОМИНАНИЄ.**

ВЪСПОМИНАТИ *див.* **ВОСПОМИНАТИ.**

ВЪСПОМОЧЫ *див.* **ВСПОМОЧИ.**

ВЪСПОМѦНУТИ *див.* **ВСПОМЯНУТИ.**

ВЪСПРИЯТИ *див.* **ВОСПРИЯТИ.**

ВЪСПРІАТИ *див.* **ВОСПРИЯТИ.**

ВЪСПРІЄМНИКЪ *див.* **ВОСПРЇЄМНИКЪ.**

ВЪСПРІѦТИ *див.* **ВОСПРИЯТИ.**

ВЪСПРЇѦТЇЄ *див.* **ВОСПРЇѦТЇЄ.**

ВЪСПѢВАТИ *див.* **ВОСПѢВАТИ.**

ВЪСТАВАТИ *див.* **ВСТАВАТИ**[1].

ВЪСТАНЄ *див.* **ВСТАНЄ.**

ВЪСТАНЇЄ *див.* **ВОСТАННЄ.**

ВЪСТАНОВИТИ *див.* **УСТАНОВИТИ.**

ВЪСТАНОВЛАТИ *див.* **УСТАНОВЛЯТИ.**

ВЪСТАТИ *див.* **ВСТАТИ[1].**

ВЪСТАТИСѦ, ВЪСТАТИСѢ *дієсл. док. (продовжувати бути яким)* залишатися (вірним, відданим кому-небудь): И въстал сѧ слѹга наш вѣрнїи ...и заплатилємѹ оуси нсполна (Ясси, 1587 *МЭФ* 130); Тоє сєло прода(ли) нашєму вѣрномѹ болѣрину ...вєликомѹ по(с)тє(л)никѹ ра(дї) дваста и пє(т)дєсѧ(т) ѹга(р)ски(х) жѡ(л)ти(х) и въставшисѣ на(ш) вѣрны(и) вы(ш)писанны(и) болѣринь и заплати(л) (Ясси, 1610 *МЭФ* фотокоп. № 106).

ВЪСТЕРЕЧИ *див.* **УСТЄРЄЧИ.**

ВЪСТОКЪ *див.* **ВОСТОКЪ.**

ВЪСТОЧНИКЪ *див.* **ВОСТОЧНИКЪ.**

ВЪСТОЧНЫЙ *див.* **ВОСТОЧНЫЙ.**

ВЪСТРЕПЕТАТИ *див.* **ВОСТРЕПЕТАТИ.**

ВЪСТРУБИТИ *див.* **ВОСТРУБИТИ.**

ВЪСТУПАТИ *див.* **ВСТУПАТИ.**

ВЪСТУПАТИСЯ *див.* **ВСТУПАТИСЯ.**

ВЪСТУПИТИ *див.* **ВСТУПИТИ.**

ВЪСТУПОВАТИСѦ *див.* **ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВЪСТУПОВАТЬСЯ *див.* **ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВЪСТУПЪ *див.* **ВСТУПЪ.**

ВЪСХИТИТИ *див.* **ВОСХИТИТИ.**

ВЪСХИЩАТИ *див.* **ВОСХИЩАТИ.**

ВЪСХОДИТИ *див.* **ВОСХОДИТИ.**

ВЪСХОДНЫЙ *див.* **ВСХОДНЫЙ.**

ВЪСХОДЪ[1] *див.* **ВОСХОДЪ[1].**

ВЪСХОДЪ[2] *див.* **ВОСХОДЪ[2].**

ВЪСХОДАЩИЙ *див.* **ВОСХОДЯЩИЙ.**

ВЪСХОЖДЕНІЄ *див.* **ВОСХОЖДЕНЇЄ.**

ВЪСѢКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВЪСѦКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВЪТРАТИТИ *див.* **УТРАТИТИ.**

ВЪЦАЛѢ *див.* **ВЦАЛЄ.**

ВЪЦАРИТИСѦ *див.* **ВОЦАРИТИСА.**

ВЪЦТЪ *див.* **ОЦЕТЪ.**

ВЪЧЕЛОВЕЧЕНЬЄ *див.* **ВОЧЕЛОВѢЧЕНІЄ.**

ВЪЧЕЛОВѢЧИТИСѦ *див.* **ВОЧЕЛОВѢЧИТИСА.**

ВЪЧЕСНЫЙ *див.* **ВЧАСНЫЙ.**

ВЪЧИНИТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЪШЕЛАКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВЪШИРКИ *див.* **ВШИРКЫ.**

ВЪШИРЪКИ *див.* **ВШИРКЫ.**

ВЪШИТОКЪ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВЪѢЗДЪ *див.* **ВЪЄЗДЪ.**

ВЪѢХАТИ *див.* **ВЪСХАТИ.**

ВЪЮННЫЙ *прикм.* В'юновий. У складі вл. н.: **озеро Въюнное**: ѡ то(т) вла(с)ны(и) кгру(н)тъ, которы(и) мєжи... Лукавицєю, ѡзєромъ Въюнны(м), справа сє точитъ (Горошки, 1642 *ДМВН* 220).

ВЪЮНЪ *ч.* В'юн: хлопи ратєнъскиє копали ровы для ловєнья въюновъ (1546 *ОГ* 25).

ВЫ, ВИ *займ.* **1.** *(множинний, вживається при звертанні до декількох осіб)* ви: намѣстнику своему тыхъ золотыхъ у васъ брати не велѣлъ (Берестя, 1507 *РЕА* I, 72); вы сами ѡсобами своими приєхали єстє до на(с) (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); Прото(ж) вамъ ѡзна(и)мѹємъ и(ж) тыє посланцѣ нш҃ѣ ѹказытелѣ листѹ нш҃ого проме(ж)кѹ ва(с) посылаємъ жадаючи ва(с) всѣ(х) в томъ абыстє сѧ до таковои попребы (!) законѹ нш҃ого св҃того пи(л)нє и хо(т)ливє склонили (Львів, 1587 *ЛСБ* 84); "Братя мои, вы есте тѣло, и уставы, и припочиваня духа святого" (XVI ст. *НЄ* 223); вы... жа(д)ного возного ѡчєвисто нє ставили на ѡстато(к) ани єго мєновали и мєновати нє ѹмѣли (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); исти(н)ными єгѡ вызна́вцами є́стєстє, єсли́ спо́лнѹю мл҃(с)ть мєжи ва́ми хова́ти бѹдєтє (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

2. *(шанобливий, вживається при звертанні до одної особи)* ви: Жаловал намъ кнѧзь Василей... ѡ том, што єсмо присѹдили вамъ имѣнє Грѹшовоє... подлє близкости вашоє (Львів, 1524 *AS* III, 267); кгды(м) ѹвошолъ... кн҃зь кѹръпъски(и) мєнє пыталъ для чого... вы приєхали пн҃є во(з)ны(и) а што за (с)правѹ маєтє (Луцьк, 1577 *ЖКК* I, 81); Виссаріона никейского митрополита кардинальством почьтилъ, и Сидора [ми] митрополита кіевского вельми похвалил, и вас почтити обецалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45); Жїйтєжъ и вы Димитрїй и цны́й Данїилє, Выража́йтє тотъ кле́йнотъ Балабановъ цѣлє (Київ, 1627 *МІКСВ* 186).

ВЫАТИКЬ *ч.* (*стп.* wjatyk, wijatyk) гроші, які береться на дорогу: Сїє єстъ почасти и(ж) за́ трѹдностю дѹхо́вны(х), бо часо(м) сєбѣ до плоу́га. а

часо(м) ты(ж) пойхати пн҃оу, на по(д)водꙋ. то южъ тоу(т) моу́сить выатикь до́ма ѡставити (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 116 зв.).

ВЫБАВЕНЄ, ВЫБАВЕНѦ, ВЫБАВЛЕНЬЄ, ВЫБАВЛЕНѦ *с.* Порятунок, рятунок: Ѡ спале́нью Содо́мы и Гомо́ры и ѡ выбавле́нью Ло́та (серед. XVII ст. *Хрон.* 30 зв.); Нєєма́нъ гєтма́нъ цр҃ѧ сїрі́йскаго бы́лъ мꙋжь вєли́кїи оу па́на своєгѡ и в' ꙋчти́вости, бо прєз нєго далъ г(с)дь выбавле́ньє сїрѣи (Там же, 323 зв.);

визволення, звільнення: Петръ и Федоръ, просили также о возного ку застатю брата своего Семена,... и на огледане ранъ его, и ку выбавеню его съ того двора владычного Яневицкого (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 1/1, 17);

(рятунок від вічних мук у загробному житті) спасіння: якобы то мєли розумѣти бра(т)ѧ єго и(ж) бо(г) и(м) мѣ(л) дати выбавє(н)є рукою єго алє ѡни того нє розумєли (II пол. XVI ст. *КА* 34); Бл(с)вєнъ б҃ъ,... кото́рый насъ... оувєсєли(л) оукоха́ны(м) сн҃ѡ(м) свои(м), в которо(м) маємъ выбавєнѧ, и ѡ(т)коупе́нѧ прє(з) кро(в) єго найдоро(ж)шꙋю, и ѡ(т)поу́щєнїє грѣховъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 292); Сп҃се́нїє: Избавле́нїє, Выба́вле́ньє (1627 *ЛБ* 120); кото́ражъ тєды надѣѧ вызволе́нѧ были звѧ́заномоу кото́раѧ выбавле́нѧ ѡпоущєн'номоу и якъ са(м) єди́нъ ве́рхъ ѡдръжалъ на(д) мно́гыми (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 150).

Пор. **ВЫБАВИТИ.**

ВЫБАВИТЕЛЬ *ч.* Спаситель, рятівник: про́симо... Б҃а, абы о́нъ са́мъ нашимъ застꙋпцєю и выбави́тєлємъ былъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 95); Сп҃съ: Выбави́тєль, сп҃си́тєль: избави́тєль, захова́тєль (1627 *ЛБ* 119).

ВЫБАВИТИ, ВИБАВИТИ, ВУБАВИТИ, ВЫБАВИТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого від (із) чого) *(звільнити від якоїсь небезпеки)* врятувати, визволити, вибавити: сам... княз староста луцкий з малжонкою и з детми своими... с того кгвалтовного поломени через явную моц Божую толко в том выбавены (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 126); бо(л)шє потрєба такого цр҃ѧ, избави́тєлѧ, котры(и) бы и(х) вубави(л)... и(з) вѧзѣнѧ см҃рти вѣчной (XVI ст. *УЄ* № 29519, 35); проро́къ самои́лъ... нє мо́гъ єго вы́бавити ѡ(т) ѡсоужє(н)ѧ, кото́роє бг҃ъ выдалъ на нє́го (Острог, 1607 *Лѣк.* 105); мл(с)тивы(и) б҃ъ... зє вшєлѧки(х) фрасꙋ(н)кꙋвъ ва(с) выбави(т) (Ясси, 1614 *ЛСБ* 387, 1); про́симо... Б҃а, абы... на́съ ѡ(т) сѣти нє́прїатєлъ на́ши(х) з' щодробли́вой ла́ски сво́єй вы́бавити ра́чилъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 95); Г(с)дь вы́бавивши ѡ(д) нє́приѧтєлѧ, оучини́лъ єго но́вымъ; и Дх҃омъ свои́мъ пома́за(в)ши, вино живота и но́вꙋю дх҃а наꙋкꙋ в' нєго вли́лъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 344); одна́ была на по́лю, и крича́ла, и нихто́ нє прибы́лъ, хто́ бы ю́ выба́вилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 156 зв.);

(кого, що від чого) спасти, вирятувати (кого, що): ꙋтѣшає(т) на(с)... гды за грѣхи жа́лꙋє(м) и за ни(х) плачє(м) и са(м) з' ни(х) на(с) вы́бавити мо́жє(т) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 94 зв.); в'зыва́й мѧ в' де́нь оутрапє(н)ѧ тво́єго, а ѧ тєбе́ вы́бавлю, альбо да(м) ти ѡ що мѧ жада́єш' (Дермань, 1603 *Охт.* 7); Сло́во бовѣм' то́є Жидо́вскоє, Оса́нна, выкладаєт'сѧ по Слове́нскꙋ: Спаси насъ Гд҃и, то́ єстъ, збавъ нас', вы́бавъ насъ з' нєво́лѣ панє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 179); А вы́бавъ дꙋшѣ на́шѣ ѡ(т) гла́дꙋ вѣчногѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 19);

(кого з чого) *(з неволі)* визволити, звільнити: Иди в мо́ци Твоє(и) то́й, ви́бави(ш) Іи́л҃ѧ з роу(к) мєдїа(м)скы(х) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 208); гды бг҃ъ з нєво́лѣ ти́ра(н)ской сиса́ры жидѡ(в) вы́бави(л), на зна(к) того добродѣйства, и та́къ вєликои ла(с)ки, дєво́ра и вара́хъ з ра́дости вєлїкои пор'ва́лисѧ заразъ до пѣсни(и) и та́нцꙋ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 302); Спаси насъ гд҃и,... вы́бавъ насъ з' нєво́лѣ па́нє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 179); Рꙋвімъ, старѣлсѧ выба́вить єгѡ з рꙋкъ и(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 60).

2. (кого з чого) Вигнати, прогнати: всѣ разомъ повєдили, жє ихъ па(н) Янъ Бєлє(ц)ки(и)... з мєнованы(х) має(т)ностє(и) и сє(л) выбави(л) и... зо (в)сєго поѡбиралъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 195).

Див. ще **ВЫБАВЛЯТИ.**

ВЫБАВЛЕНЬЄ *див.* **ВЫБАВЕНЄ.**

ВЫБАВЛЯТИ, ВЫБАВЛѦТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого з чого) *(звільняти від якоїсь небезпеки)* рятувати, визволяти, вибавляти: А ѡкаан'ныи Жидовє... рєкли:... многи(х) єсь выбавлѧ(л) ѡ(т)

розмаиты(х) приг(д) //..., алє собѣ ничого доброго нє можєшь помочи (XVI ст. *УЄ Трост.* 72-73); мовит Гедион до Бога: "если выбавляешъ рукою моею Ізраиля, якъ есъ мовил ото я утыкаю руно волнъ на гумнѣ..." (Вільна, 1600 *Катех.* 47); Свобожда́ю Ратꙋю, выбавлѧю (1627 *ЛБ* 111);

(кого від чого) вирятовувати: выда(л) само(г) сєбє за на(с) на смр҃ъть го(р)коую и кр(с҃)тноую, выбавлѧючи на(с) ѡ(т) моукы вѣ(ч)нои (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 196).

2. *Перен.* (з чого) Виклика́ти: якъ ро́дѧтсѧ на свѣтъ лю́дє плачꙋтъ, та(к) и ѡ(т)хбдѧчи прє(з) смєрть з҄ тогѡ свѣта, до́сы(т) го́йныє слє́зы з҄ о́чій роди́тєлєй а́лбо покрє́вныхъ свои́хъ выбавля́ютъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 939).

Див. ще **ВЫБАВИТИ.**

ВЫБАДАНЄ *с.* (*стп.* wybadanie) вияснення, пізнання, вивідування: Всѣ Лѣтопи(с)цѣ рꙋ(с)киє лито(в)скиє... которы є(м) з ро(з)ны(х) мѣ(с)цъ собраны(х) єм зґажа(л), и (в) ѡ(д)но мѣ(с)цє для выбаданя а досвѣ(д)чєня пра(в)ды истории зноси(л) (1582 *Кр.Стр.* 84 зв.); наслѣдꙋймо Сты́хъ шєстокрила́тыхъ прирожєнѧ, из҄ бо́ѧзню и набожє́нство(м) ѡсторо́жными скры(д)лами тоє... закрива́ймо, кгды а́лбо кꙋ прєвынє́слымъ и прєвыша́ючимъ всѧ́коє ство́рєнє прирожє́ніє вєлмо́жностємъ Бо(з)ство высо́ко взлєтыва́ти порвє́тъсѧ: а́лбо кꙋ выбада́ню спорѧ́жєныхъ прє(з) нє́го и нєвы́слѣжєныхъ ты́хъ которыи сꙋть рєчєй и спра́въ встꙋповати схочє(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 306).

Див. ще **ВЫБАДОВАНЄСѦ, ВЫБАДЫВАНЄ.**

Пор. **ВЫБАДАТИ.**

ВЫБАДАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wybadać) (що) вияснити, з'ясувати, дослідити, пізнати: Прочита(в)ши Єп҃(с)пи ты́и ли́сты, и вы́бадавши пи́лно ро́зꙋмъ и́хъ, знашли́смы зго́днѡ з҄ тыми мо́вами которыи ѡ(т)то́лѧ по́сланы были (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 216); глꙋбо́кости бога(т)ства м(д҃)рости и ро́зума Бж҃ого, яко нє выбаданы и нє понѧ́ти сꙋды Єго́, и нє вы́слѣжєны дороги Єго (Там же, 217).

Див. ще **ВЫБАДОВАТИ, ВЫБАДЫВАТИ.**

ВЫБАДАЧЬ *ч.* (*стп.* wybadacz) (*той, хто з'ясовує причину чогось*) дослідник: каждаѧ намѣтность дꙋшє́внаѧ, и ко́ждый грѣхъ, ѡсобливо(г) мытника ма́єт҄, и выбадачѧ́ (Львів, 1642 *Час.Слово* 268 зв.).

Див. ще **ВЫБАДЫВАЧЪ.**

ВЫБАДИВАНЄ *див.* **ВЫБАДЫВАНЄ.**

ВЫБАДОВАНЄСѦ *с.* (*стп.* wybadowanie się) те саме, що **выбадыванє:** Стѧза́нїє: Възыска́нїє, выпытова(н)є, выбадова(н)єсѧ. Дїспꙋта́цїѧ, га́дка, спира(н)є, розважа(н)є, розбира(н)є, гада(н)є (1627 *ЛБ* 124).

Див. ще **ВЫБАДАНЄ.**

Пор. **ВЫБАДОВАТИ.**

ВЫБАДОВАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wybadować) (що) досліджувати, пізнавати, з'ясовувати, вивідувати: нє вѣдаю яково́ю свєр҄бѧ́чкою на(д) пристойность тѣкавѣй выба́дꙋєтъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 8); Мо́витъ бо́вѣ(м), Дх҃ъ выба́дꙋєтъ и глꙋбо́кости Бо(з)скїи (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 211); Истѧ́зꙋю: Выпы́тꙋю, выба́дꙋю, вытѧга́ю (1627 *ЛБ* 51); кнѧ́зь области тє́мностєи... выличáючи всѣ... спра́вы... мо́лодости, аж҄ до днѧ ѡста́тнєго того, го́рко выбадова́ти бꙋдꙋт҄ (Львів, 1642 *Час.Слово* 267 зв.).

Див. ще **ВЫБАДАТИ, ВЫБАДЫВАТИ.**

ВЫБАДОВАТИСѦ *дієсл. недок.* (*стп.* wybadować się) (о кім) довідуватися, дізнаватися (про кого): Въстѧ́зꙋю: Оузнава́ю, розсꙋжа́ю, выбадо́вꙋюсѧ (1729 *ЛБ* 23); Истѧза́тєлный: То́т҄ ѡ кото́ром трє́ба выба́доватисѧ, выпы́товатисѧ (Там же, 51).

ВЫБАДЫВАНЄ, ВЫБАДИВАНЄ *с.* (*стп.* wybadywanie) вияснення, вивідування: Мыта(р)ства сѧ розꙋмѣютъ дрꙋгимъ спо́собом҄ по славє́нскꙋ мо́вѧчи, Истѧза́нїѧ, то єстъ выбадыва(н)ѧ (Київ, 1625 *Коп.Пал.* 156); Той бовѣм҄ конє́ц҄, и той цєл҄ єст҄ при́повѣсти сєѣ... на погамова́нїє нарѣканѧ ѡ(т) справєдли́вы(х) быва́ючогѡ спорѧ́жєный, кото́роє звы́кло з҄ многого пыта́нѧ и з҄ пєчалови́того выбадыва́нѧ, ѡ прощєнїѣ грѣшны(х)... походи́ти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 37);

(*поступове здобування уявлення про що-небудь*) пізнавання: ꙋмы́слъ бовѣмъ в҄ выбадива́ню сєбє само́го и в шꙋка́ню Г(с҃)да нєоустава́ючїй (Вільна, 1627 *Дух.б.* 83).

Див. ще **ВЫБАДАНЄ, ВЫБАДОВАНЄСѦ.**

Пор. **ВЫБАДЫВАТИ.**

засѣва́емѡ,... выбира́емѡ ни́вѹ зрожа́йнѹю, сѣемѡ чѹ́лє и ѡпа́трнє, а́бы и пра́ца на́ша, и насѣніє нє погѝнѹло (Київ, 1637 *УС Кал.* 751); Та́кжє в' шкѡ́ла(х) бѹдѹчїи стѹдє(н)ти могѹт' собѣ с то(и) книги сто́и выбирати вѣрши на свою потре́бѹ (Чернігів, 1646 *Перло* 5 зв.);

(кого) *(виділяти якусь особу для виконання певних обов'язків)* вибирати, обирати: якъ же будутъ выбирати межи собою старшого брата цехмистера, на кого зволять, не мает ся с того вымовляти (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 52); А и(ж) новѹ старши(х) выбирати потрєба была... бра(т)я моло(д)шая ѹстѹпи(в)ши помоли(в)шися бгу є(д)носта(и)нє є(д)ными ѹсты избрали... брато(в) чтырє(х) (Львів, 1611 *ЛСБ* 1043, 13).

2. (що) *(мито, податок і т. ін.)* збирати, стягати: А маетъ онъ тамъ з своее руки корчомъ роздати столко, колко бы могъ выбирати в каждый годъ по пятидесятъ копъ грошей собе на поживене (Вільна, 1507 *АЛРГ* 128); Гавърило... ѹ ловы идѣть со въсими с тыми лю(д)ми што ѹ вє(р)хѹ написано гдє воєвода поєдѣть... а тивѹнѹ пєчє(р)скомѹ которы(и) дань выбираєть два вєдєръця мєдѹ (1552 *ОКЗ* 43); И сє ва(м) да є(ст) нєбє(з)вѣстно яко сщеници ѡ(т) посѣ(л)ны(х) попо(в) стацыи на памя(т) єп(с)пскѹю выбирали ма(с)ницѣ ма(с)ла и сыры, а тєпє(р) сѣмєна (Львів, 1607 *ЛСБ* 408, 13 зв.); в. м(с),... будучи на то(м) по(д)старо(ст)вє бєлоцє(р)ко(в)скомъ ѡ(т)... пна по(д)чашого коронъно(го) по(с)та(в)лєны(м),... мыто нєслушъноє ку утяжє(н)ю поводово(и) сторонє выбыралє(с) (Володимир, 1628 *ТУ* 285); Федор Липка // зъ млыновъ полонъскихъ вымер вшелякого збожа през недел дванадцат выбералъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72-73).

3. (що, з чого) *(витягувати зі середини)* вибирати: въсказал есми и присудил... за раны шкодливые в голове, с которых кости выбираны, Матыса Яблонского тридцат коп грошей (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 183); тамъ же засталы есмо на пчолахъ подраныхъ пана Липлянского, на суверхой сосне Давыда Ивановича Каленского, который з тое сосны медъ выбираетъ (Овруч, 1623 *АрхЮЗР* 4/I, 81).

Див. ще **ВЫБРАТИ.**

ВЫБИРАТИСЯ, ВЫБИРАТИСЕ *дієсл. недок.* **1.** *(вирушати, збиратися в дорогу)* вибиратися; споряджатися: Ямъ... не досмотрил того, якимъ обычаемъ выбиралася, бо-мъ ся того на ней не сподивал (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 281); а теперъ се зде толко на томъ зостало, же южъ, за помочъю Божою, отправоватисе будемъ и въ дорогу възадъ выбиратисе (Рим, 1595 *АрхЮЗР* 1/1, 485); Она дей у мене ку матце просилася; ямъ ее... пустилъ, штомъ мѣлъ то все зъ собою взялъ, а долги, хто ми што виненъ, и чогомъ въ тую дорогу выбираючи се, выправити не могъ на реестръ списавши... тотъ есми реестръ зоставилъ и до захованя подалъ (Краків, 1595 *АСД* I, 197); на сє врємня трафили нє на ча(с) ѡ(д)на са(м) єго м(л) выбирається в дорогѹ (Устя, 1632 *ЛСБ* 515).

2. Відходити, покидати: чомъ изъ ошколы выбираютъ ся учителѣ добрыи, выдтудъ выходятъ книжници, попове,... на варышѣ и на села (XVI ст. *НЄ* 99).

ВЫБИТЄ, ВИБИТЄ, ВЫБИТЪЄ, ВЫБЫТЄ, ВЫБЫТЬЄ *с.* **1.** *(про двері, вікна)* вибиття, виломлення: просил мене тот врядникъ... Суходолский ...о придане возного на огледане кгвалтовного выбитя ворот дворныхъ и выламаня дверей в коморах светличнихъ (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 150);

2. *(захоплення чужої власності, маєтку та ін.)* відбирання (чого), витіснення (з чого): с которыми о тое выбите, побране маетъности, збожъ... в судех належных, але с права належати будет, оферовавшисе правне чинит (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); то(г)ды ѡны(и) выбиты(и)... ѡ(т) выби(т)я, має(т) припозвати того хто єго выбилъ (1566 *ВЛС* 58 зв.); ты(х) помочнико(в) свои(х)... у суду постави(л) и в то(м) ся жало(б)ливо(и) сторонє ѡ выби(т)є з споко(и)ного дєржа(н)я и ѡ бєзправны(и) грабє(ж) водлє ко(н)стытуцєи варша(в)скоє... справє(д)ливылъ конє(ч)нє (Житомир, 1584 *АЖМУ* 91); маючи єсчє ѡ(д) анътєцє(с)соровъ позваного кривду и прє(з) выби(т)є части кгрунътовъ... до... доводовъ выслуханя... поводовая сторона просила (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 238); Зоставивши теды делятор с тым же позванымъ за дворомъ

нашимъ особную о выбитъе и отнятъе добръ менованых акцию, тепер толко до всказаня... на позваномъ вин правныхъ за нарушенъе покою... позвалъ (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ* XIV-3, 166-167);

відсторонення (від чого): Инъфо(р)мацыю котра была мєжи Клєросо(м) Лвовскимъ А мєжи Іса(и)єю Балабано(м), Ѡ выбитя и(х) ѡ(т) Стг҃о Горя И ѡ По(и)маня Намѣстника, тую ѡ(т)искати в Канъцєлярыи кся(н)дза Щи(р)бича Пилно (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 3 зв.).

3. *(під час воєнних дій)* витіснення, вигнання: Зно́вꙋ ѡ́коло Рокꙋ, асп҃д, по выбитю Фра(н)цꙋзѡвъ и Лати́нникѡ(в) з҄ Кѡнстантінопо́лѧ... Царъ... зложи(л) Събѡръ в҄ Кѡнста(н)тінополю (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 157).

4. *(градом)* побиття, знищення, вибиття: А где быхмо мы... отъ крывдъ вшелякихъ ихъ не боронили, а у права о кождую речь не заступували... албо о спустошене именей... //...альбо за выбите збожа отъ граду, за ошацованемь приятельскимъ заплатити... не хотели (Полонне, 1601 *АрхЮЗР* 6/I, 287-288).

Пор. **ВЫБИТИ.**

ВЫБИТИ, ВИБИТИ, ВУБИТЬ, ВУБЫТИ, ВЫБИТЬ, ВЫБЫТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(відокремити ударами від чого-небудь; поштовхами викинути)* вибити, висмикнути, вихопити: волна выбила вѧсло из рꙋкоу (1489 *Чет.* 93 зв.).

2. (що) *(про очі)* вибити, виколоти: А хто бы... ѡбєдвє очи выби(л), тогды голо(в)щинꙋ яко чл҃вка має(т) сто ко(п) грошє(и) платити (1566 *ВЛС* 91 зв.); а (в) коня бєлого... ѡко правоє выбито (Володимир. 1575 *ЖКК* I, 61); оные коны... посаднивши ступакови тисавому око правое прочь выбили (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 358);

(про обличчя) розбити, поранити: а ѡбєрноувшисѧ камѣ(н) оудари(в) цр҃ѧ по ско́рони, а ємꙋ вши(т)ко лицє воубивь (XVI ст. *УЄ* № 29519, 195).

3. *(ударяючи, зробити отвір)* вибити, виломити: хлопи по(д)даныє то(г) сєла из ы(н)шими мужиками и(н)ши(х) сєлъ в дво(р) сѧ вломили и ꙋ клєти... //...стєнꙋ выбили (Кременець, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 8-8 зв.); А потомъ, выбивши и вырубавши двери до церкви,... все побрали, пограбили (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 159); панове поручники... скочивши до брамы и браму выбивши, вуйшлы (Володимир, 1645 *АрхЮЗР* 3/I, 392);

(про шиби) вибити: двери... въ синяхъ и окна въ избе выбивши и тамъ се дей до оного дому вламовати почали (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 129).

4. (кого з чого) *(наносячи удари, примусити покинути місце)* вибити; грубо прогнати: князъ Миколай... зъ многими людми... дворника и дворничку зъ двора выбили и челядь дворную прочь розогнали (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 6/I, 43); пан мой росказалъ вас, пане Красовский, з двора кийми выбити (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 8/III, 92); то па(к)... твоѧ мл(ст)... з ымє(н)я єє́... выби(ли) в которо(м) дє(и) дворє єє́... має(т)ности єє́ зостало (Кременець, 1571 *ЛНБ* 103, 1921, 6); людъ, который тамъ на тотъ часъ былъ изъ церкви шаблями выбили (Галич, 1584 *MCSL* I-1, 99); Панъ Юрє(и)... //...из дрꙋгихъ сєлъ... протєстꙋючи(х)... Кгвалътовънє выбилъ и вытисну(л) (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 23 зв.-24); афъфєкътовала, по(з)ваная сторона..., абы и(х) м(л). пановє судовыє супє(р)сєдовали, на дорозє ѡ(д)проважє(н)я и(х),... и та(м), ѡ(т)ко(л) єстъ сторона поводовая выбита (Житомирщина, 1639 *ККПС* 194).

5. (кого, що) Вибити, повбивати, знищити: връглисѧ по́то(м) на дво(р) цѣса́рскїй... выби́ли в҄шы(ст)ки рымлѧ́ны кото́рїи та(м) бы́ли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 81 зв.); сыно́вє, Іа́кововы вы́шєдши з мѣста, вы́били всє єгѡ́ во́йско (серед. XVII ст. *Хрон.* 59); пасеку, в которой пнювъ сто тридцат, пчалами осажоных, было, на коренъ, всю выбили и на пожитокъ свой обернули (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 470); **на голову выбити** — знищити дощенту (до тла): на фолварку зъ загороды взели: ...ульевъ сорокъ со пчолали на голову выбили, и медъ побрали и пограбили (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 3/I, 20); Федоръ Липка...// ...пасеку в гаю Баевъскимъ, пневъ деветъдесятъ и чотыри, выпустошилъ и на голову выбилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72-73).

6. (що) *(витоптуючи, знищити)* вибити: Подъстарости(и)... повєди(л) ижъ тыє броды вси ѡ(т) сєла Ляховєцъ быдло выбило гонячы ꙋ пущꙋ (1546

ОГ 23 зв.); а ярыны, яко се вышей меновано, всю а всю… выбили и выдоптали, и все згола з зымлею змешали (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619).

7. *(у камені)* вибити, видовбати: Колодє(з) в замъкѣ почато и по(л) о̄ сажънѧ выбито в скалє воды нє добито (1552 *ОВін.З.* 130 зв.); іѡси(ф) коупи(л) простыра(д)ло, и знѧвши съ кр(с)та ѡбви(л) є́го плащени́цею, и положи(л) въ гро́бѣ, котрый бы(л) вѣби(т) в ка́мєни (XVI ст. *УЄ* № 29519, 58).

8. *(відтворити, виконати написи на полотні або камені)* вибити; викарбувати: що ся дотычє(т) звоно(в) ино ро(с)кажи(тє) ѣчинити два звоны… щобы на ни(х) тоє пи(с)мо положєно было которое дали є(с)мо ва(м) на камєни выби(ти) во имя нашє (Сучава, 1558 *ЛСБ* 25); Авхацєсъ Гетманъ Пєрскій …справилъ со́бѣ ша́тѣ бѣлѣю; казалъ на нєй зло́томъ выгафтовати тваръ Іѡвиша… и ѡколо Іо́виша… // напи́съ… да́лъ… выби́ти (поч. XVII ст. *Пчела* 52 зв.-53).

9. *(змістити кістки у суглобі)* вивихнути, вибити: на протє(с)та(н)та напа(в)шы,… зыкга(р)мистъ…, въ правоє руки и палє(ц) вєлики(и) выби(л) и выто(л)клъ (Володимир, 1646 *ТУ* 331); одному з нихъ Іовъфимови Скойтинови правую руку выбили, кость по кгру оттяли (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 465).

10. *(відібрати майно від кого-небудь на користь іншого)* відчужити: хто бы кого выби(л) зъ споко(и)ного дє(р)жа(н)я та(к) з ымєнья яко ѡ(т)нѧтьємъ людє(и) кгру(н)то(в) то(г)ды ѡны(и) выбиты(и)… ѡ(т) выбы(т)я, має(т) припозвати того хто выбилъ (1566 *ВЛС* 58 зв.); зъ которихъ его урожоные Адамъ, Станиславъ, Мартинъ а Янъ Лаши Стримелецъкие зъ спокойного держанъя выбыли (Городно, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 127); панъ а(н)дрє(и) сы(н)кгу(р)… с того кгру(н)ту моєго споко(и)ного дє(р)жанья, выбилъ и вытиснулъ (Овруч, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 95); в то(и) жє ко(н)ститѣцыи нижє є(ст) написано єстли бы хто в надєю тоє єкъзє(м)пцыи комѣ кгва(л)то(м) маєтно(ст) // ѡ(т)ня(л) ма бы(т) сѣжо(н), а я(м) є(ст) кгва(л)то(м) выби(т) з кгрѣ(н)то(в) мои(х) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25 зв.-26); которы(и)… с того кгрунта нашого Стримяти(ц)кого ѡ(т) старожи(т)ноє границы,… выби(л) (Київщина, 1600 *ККПС* 146); а помененый кгрунтъ одняли из оного протестуючых выбили и на потребу власную тое поле обернули (Луцьк, 1641 *АрхЮЗР* 1/VI, 765).

11. (з чого) *(з табуна)* виловити, відловити (з чого), відбити (від чого): А хто конѧ з диковъ выбъєтъ на гд(с)ръско(и) зємъли тогды половицы замокъ сѧ дєлить с тымъ хто єго выбилъ (1552 *ОЖЗ* 124 зв.); Такъ жє хто з диковъ конѧ выбєтъ то на(по)лы ємѣ с тымъ чиѧ зємълѧ (1552 *ОВін.З.* 134); ѡ(т) коня з дико(в) выбыто(г) три(д)ца(т) грошє(и) томѣ хто выбъє(т), ѡ(т) то(г) чи(и) ко(н) (Варшава, 1616 *ООЗ*-2, 2 зв.).

12. *(про криницю)* викопати: kotoraja studnia poczała buła wybywaty y nemało newybiła puldesiata sażnia (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20).

◇ **выбити зъ головы** *див.* **ГОЛОВА; выбити зъ мысли** *див.* **МЫЄЛЬ.**

Див. ще **ВЫБИВАТИ, ВЫБИЯТИ.**

ВЫБИТИСЯ, ВИБИТИСЯ, ВЫБИТИЄА *дієсл. недок.* (з ким) *(вчинити війну)* побитися: Ово и я ѡ войско постараю ся И добрє вибю ся зъ нимъ (I пол. XVII ст. *Єл. о зб.* 17).

◇ **выбитисѧ з моцы** *див.* **МОЦЪ; съ памяти ся выбило** *див.* **ПАМЯТЬ.**

ВЫБИТЪЄ *див.* **ВЫБИТЄ.**

ВЫБИТЫЙ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм. (про взір)* вибитий, викарбуваний: на(д) крє(с)то(м) нєрѣкотворє(н)ны(и) ѡбра(з) ѡ(т)ливаны(и)… по дрѣго(и) сторонѣ квѣты выбитыє (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 4).

2. *У знач. прикм.* видовбаний, висічений: в' то(м) ли то тѧ(ж)ко(м) гро́бѣ исъсѣкано(м) ка́мєни вы́бито(м) маєшь пріати хва́лоу ѡ(т) своє́го сътво́рєнїа (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 16).

3. *У знач. ім. (той, у кого відібрали майно)* відчужений: ѣря(д) замковы(и)… маєть засѧ выбитого пѣстити в дє(р)жа(н)є (1566 *ВЛС* 58 зв.).

ВЫБИЯНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Прикрашений візерунками: тамже взяли въ ворку полотняномъ зготованыя кольца выбияные мое, яжовые, позлотистые (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 109).

ВЫБИЯТИ *дієсл. недок.* (що) Те саме, що **выбивати** у 1 знач.: А дверей, яко ѳилялетъ манты-

рытъ, не выбиялъ (Вільна, 1599 *Ант.* 931); которые ничого на тую прозъбу не паметаючы,... тую-то форъту до нихъ выбияли и высекали (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

Див. ще **ВЫБИТИ.**

ВЫБІАТИСА *дієсл. недок. (діставатися назовні)* пробиватися, виходити: Яко дом' дымꙋ по́лный вывѣва́єтъ єгѡ на зєвнꙋ́трнєє повѣтрє: та(к) дш҃а, напо́лнившисѧ злости пре(з) ве́рхъ выбіѧєтъсѧ, и ѡво́цы выда́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 174).

ВЫБЛУКАТИСА *дієсл. док., перен.* (з чого) *(позбутися помилкових, неправильних думок)* звільнитися: Жєсѧ з' блꙋдꙋ по́мысловъ якъ з' пꙋщи гꙋстоє, Выблꙋкати нє мо́жємъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 4).

ВЫБЛѢДЛЫЙ *прикм.* Зблідлий, *діал.* виблідлий: Це́заръ //...пи́шє(т)... Манихе́йчикѡ(в) єрєтикѡ(в) познава́ти, по по́длой сꙋкнѣ, по вы́блѣдлой тва́ри, по хи́трой мо́вѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 224-225).

ВЫБОГАТИТИСЯ *дієсл. док.* Збагатитися: ꙋжє пастырє нн҃ѣшни(и) вѣкъ выжити выро(с)кошовати выславитисѧ выго(р)дитисѧ выбогатитисѧ ...ꙋмыслили сꙋтъ (1598 *Виш.Кн.* 289).

ВЫБОЙКА *ж.* Вибійка: Лєвко... мєлъ... това(р) сво(и)... выбо(и)ки... (*пошкодж.* — *Прим. ред.*) тхоровъ о҃з (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 6).

ВЫБОЙКОВЫЙ *прикм.* Вибійчаний: не знашол есми в церкви... рыз двох: одных коленских белыхъ,... а другихъ выбойковыхъ чирвоных (Володимир, 1579 *АрхЮЗР* 1/VI, 65).

ВЫБОРНЕ *присл.* (*стч.* výborné, *стп.* wybornie) вишукано, досконало, витончено: изрѧ(д)нѣ, выбо(р)нє, ѡсобливє (1596 *ЛЗ* 51); Сєго зайстє з' мєжи всѣхъ Канѡ́нѡвъ на́йболшого, выбо́рнє и наꙋче́нє зложи́лъ и написа́лъ, ст҃ый оц҃ъ Андре́а // Архієп(с)пъ Кри́тскїй, кото́рый и Ієр(с)лими́тою называ́єтсѧ (Київ, 1627 *Тр.* 618-619); Што́жъ ѧ то́є хвалю́, што подо́бно в' свѣти Ко́ждый мо́жєтъ выбо́рнє похва́лити чти́ти (Київ, 1633 *Евфон.* 309).

Див. ще **ВЫБОРНО.**

ВЫБОРНО *присл.* Те саме, що **выборне**: зря(д)но, выборно (II пол. XVI ст. *ЛА* 183).

ВЫБОРНОСТЬ *ж.* (*стп.* wyborność) вишуканість, досконалість, витонченість: изѧщ'ство, выбо(р)ность (1596 *ЛЗ* 50); Изѧ́щєство: знамєни́тость, прєвыша́ньє, выбо́рностъ, крѣпость (1627 *ЛБ* 47); Прєимѣтє(л)ство: всє що на́звышъ и на(д)то в' выбо́рности, в' положє(н)ю и в' мѣню (Там же, 94).

ВЫБОРНЫЙ *прикм.* **1.** Вишуканий; досконалий, добірний: тварность его свѣтлость Ливанова, выборный яко кедръ,... а весь възъжаданый (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54); изѧщ'ный, выбо(р)ный (1596 *ЛЗ* 50); по(з)ваны(и) побра(л)... бобро(в) выбо(р)ны(х) выпра(в)ны(х) шє(ст) (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); То́тъ ра(з) ви́дѧчи оу вєли́кого мꙋжа и ѡ(т)ца Анто́нїѧ выбо(р)ныи па́лмъ ро(з)чки которїи онъ роби́лъ, проси́л' єго ѡ оди́нъ звѧзокъ ро(з)чєкъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм.II), 3 зв.); вы́тѧлъ єсмь высо́кїи ке́дри єгѡ, и вы́борныи кипари́сы єгѡ, и вшо́лъ є́смь а́жь до грани́цъ єгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 346).

2. Те саме, що **выбраный** у 1 знач.: Ми́лый мои бѣлыи а червеныи, выборныи исъ тисячеи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54); февраля 12 о Рускомъ митрополитѣ Алексіи, же его всевидучій Богъ церкви своей освячаетъ пастыра, выборного и увѣряетъ ему свое стадо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 497).

3. *(гідний наслідування)* зразковий: И на рѡ́зныхъ Єкспєдіцїахъ Корѡ́н'ны(х) Става́лъ в' дѣл'ностєх(х) своихъ рыцєр'ски(х) выбо́рны(х) (Львів, 1615 *Лям. Жел.* 7 зв.); Сто́рожъ бо́вѣмъ є́стъ добродѣйства выбо́рный (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 288); бы́лъ абовѣмъ Па́вєлъ за́цнымъ и выбо́рнымъ шлѧ́хтичомъ з' насѣн'ѧ Авраа́мовогѡ а з' поколѣнѧ Вєніамі́нова, и Ізраиліта (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 23); Изрѧ́дный: Найвыборнѣишїй, найлѣпшїй, выбо́рный, порѧ(д)ный (1627 *ЛБ* 47).

4. *У знач. ім.* Те саме, що **выбраный** у 2 знач.: Гды́жъ тєѡльо́гїѧ с(т): вко́лѣ филюзо́фско(м) вакꙋє, А пѡє́тами, и выбѡ́рними бракꙋє (Чернігів, 1646 *Перло* 9 зв.).

ВЫБОРНѢЙШИЙ, ВЫБОРНѢЙШІЙ *прикм. в. ст.* Вишуканіший; досконаліший, добірніший: въи(з)бран'ный, валє(ч)ный, выбо(р)нѣ(и)шій в би(т)ва(х) (1596 *ЛЗ* 34); Ѡ(т)толь Философъ оный выборнѣйшїй злосли́вого чл҃вка живо́тнымъ на́горши(м), якобы наѡкрꙋтнѣйшєю бє́стїєю мѧнꙋєтъ (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 ненум.); Если теды въ словахъ

похвалныхъ вага, то Павла и выборнѣйшимъ // и настаршимъ мусишъ признати (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 445-446); Прєсли́чнаѧ Кроле́вно, Ра́йскихъ Са́дωвъ Цвѣтє, Выборнѣйшїй Клєйно́тє з' людїй на то́мъ свѣтє (Київ, 1632 *Євх.* 304).

Пор. **ВЫБОРНЫЙ.**

ВЫБОРЪ, ВЫБОРЬ *ч. (можливість вибрати що-небудь)* вибір, відбір: сѹт' спра́вы кото́рыми попѹска́ючи справѹєт' та́къ, же́бы чл҃къ был' досвѣдчонъ, и явнымъ был' во́лный выборъ во́ли чл҃чой (Вільна, 1627 *Дух.б.* 145); **якь на выборь** — як на підбір: По́томоу́ а́лєньть на цѣсарьство стоупиль, и то(т) зара́жєнъ бы́ль арїа́нскою є́рєсю ма́ючи па́ны(и) свои якь на вы́борь єрєти́ки всѣ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 264).

ВЫБОСТИ *дієсл. док.* (що) Виколоти: єсли жє око твоє правоє соблаж'нѧє(т) тѧ выбоди єго и връзи ω(т) сєбє (1556-1561 *ПЄ* 32 зв.).

ВЫБРАКОВАТИ *дієсл. док.* (що) *(сортуючи, відібрати)* Вибракувати: и то, што бѹдєт з вѣдомомъ того єго мистра выбраковано то мнѣ кнѧз... часѹ ωстатных роков заплаты вытрѹтити маєт (Вільна, 1555 *AS* VII, 10).

ВЫБРАНЄ, ВЫБРАНЪЄ, ВЫБРАНЬЄ *с.* **1.** Обрання: Выбраньє на папежъство и окоруноцене его (1582 *Посл.лат.* 1129); ку тому (и) зъ ст[о]роны розводовъ малъженъскихъ и о выбранье своего патриаръхи по смерти Иосиѳовой (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1107);

вибрання, вибір (Богом): Ґдыжъ ани доскона́лый чл҃вкъ до до́брогω, ани в' грѣха́хъ зато́нѹлый..., до зло́го, мѹсомъ яки́мъ привѧ́зѹєт'сѧ: ѡ́вшєм' ма́єтъ вла́дзѹ бы́ти на́чин'ємъ выбра́нѧ и живота (Вільна, 1627 *Дух.б.* 154).

2. *(про податок)* збір: заты(м) ω вины в правє ωписаныє дрѹги(и) ма(н)да(т) ω своєво(л)ноє бра(н)є и выбра(н)є чы(н)шо(в) в мє(с)тахъ и мєстє(ч)кахъ и во (в)сихъ и(х) села(х) в том староствє пєрєяславско(м) бѹдѹчы(х) (Київ, 1620 *ЦДІАЛ* 181, 2, 3166, 1); Лукашъ... А ωни(с)ко... до вєдомости доносили и(ж) ωни бѹдѹчы ωбраными выбранъє поды(м)ного чво(р)га... выбравши до ска(р)бѹ рєчи посполитоє привє(з)ли (Луцьк, 1649 *ПИ* № 45).

3. Крадіж, покража: также и всего мѣста месчан Михайловских з домов,... в броварох выбраня котлов, а особливе маетности рухомое (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 151); и знать чинячи на великое утажене и выбране троха позосталое живности и субстанции тамошнихъ зоставаючихъ подданыхъ (Кременець, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 437).

Див. ще **ВЫБИРАНЄ.**

ВЫБРАНЕЦЬ, ВЫБРАНЕЦЪ *ч.* Піший воїн, новобранець нешляхетського походження: панъ староста... зобравши... бояръ, выбранцовъ, гайдуковъ своихъ немало, зъ оружъемъ войне належачой... //...маетность мою... грабити... казалъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 157-158); демя(н) филипу(в) выбранє(ц) (Одрехова, 1614 *ЦДІАЛ* 37, 2, 3); зославъшы умы(с)лнє на то(т) актъ людє(и) по(д) ωсмъсотъ служалы(х), дракгановъ, вєнъкгровъ,... выбранъцовъ, зъ стрє(л)бою ωгнистою мушкєтами, ручъницами (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 237).

ВЫБРАНЫЙ, ВЫБРАННЫЙ, ВЫБРАНЪ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм. (якого виділяють серед інших)* вибраний: онъ теды нехай власть свою подастъ мужомъ выбранымъ, которые бы працы подорожніе знести могли (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 135); окро́мъ того и́ного кгро́унту нихто нє мо́жєтъ заложи́ти твє(р)дости. а з ни(м) сѧ згожа́ючи пе́тръ с҃тый того́ жъ ка́мєнємъ вы́бранымъ на которо(м) бѹдоу́єтсѧ домъ дх҃о́вный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 93 зв.); Ґды́жъ до ты́хъ Ап(с)лъ Пе́тръ мо́витъ: вы́ єстє ро́жай выбра́ный, цр҃(с)коє с҃щєнїє, На́ро(д) с҃ты(й) (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 3); Избра́нъ: Выбранъ, ω(т)лѹче́нъ, назначєнный (1627 *ЛБ* 45); **выбраноє начинє** *див.* **НАЧИНЄ.**

2. *У знач. ім. (особа, вибрана з певною метою)* вибранець: А потомъ Христо(с)... которы(и) взявшы ω(т) бога... росказа(н)є ωноє напєрє(д) пєрє(д) ѹчєниками своими прєкладаюч(и)... то А звла́ща на то з особна выбраны(м) залєцалъ (Хорошів, 1581 *Є Нег.* 1); вєлика ли(ч)ба выбраны(х) которыи буду(т) захованы ω(т) по(м)сты божєи (XVI ст. *КАЗ* 613); Третее речетъ Христосъ: "Наслѣдуйте, што наготовленно вамъ царство исъ початку свѣта", али ище свѣтъ не бывъ, а оно выбраннымъ готово естъ царство небесное (XVI ст. *НЄ* 12); Выбра́ныхъ тво́ихъ на обла́кωхъ потыка́нѧ, И з ними́ в животѣ

вѣчно(м) роскошѡва́нѧ (Львів, 1616 *Бер.В.* 83); Ѡ нєвѣдомый створи́тєлю свѣта б҃є. яко сѧ ди́внє справꙋ́є(ш) з на́ми, яко вдѧ́чнє и ми́ло з выбра́ными твоими ро(з)рѧжа́єшъ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 36 зв.); Наꙋча́єтъ, ижъ вѣрныи, и выбра́ныи Хв҃ы... ма́ютъ ѡдѣдичити в҆ кроле́вствѣ нб҃(с)номъ живо(т) вѣчны(и) (Львів, 1646 *Зобр.* 55); **выбраный божий** — віруючий, християнин: хто́ жъ сме́ртєлныхъ мо́жєтъ собѣ всѣ(х) вѣрны(х) и вы́браныхъ б҃жїихъ, по всѣ вѣки по всѣхъ мѣсцахъ боу́дучи(х) об҆зира(н)є опатрова́ньє и рѧже́ньє правди́вє привлаща́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 164 зв.).

ВЫБРАНЬЄ *див.* **ВЫБРАНЄ.**

ВЫБРАНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Кращий із вибраних: Хрисостомъ... Павла святого о выбранѣхъ выбранымъ и надъ выбраныхъ выбранѣйшимъ апостоломъ называетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 412).

Пор. **ВЫБРАНЫЙ.**

ВЫБРАТИ, ВИБРАТИ, ВЫБРАТЬ, ВУБРАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) *(виділяючи за окремими ознаками, відокремити від інших предметів)* вибрати: С кроиники Бѣлскогѡ ре́чи потрєбныи вы́браны (1509-1633 *Остр.л.* 126); єдна(к) жє выбра(в)ши нѣкоторыє артикꙋлы ѡ(т) вм҃(с), на право(с)лавны(х) сопротивобо(р)но и хꙋлно рєче́ныє,... пытати вм҃(с) бꙋдꙋ,... я(к) то(т) дꙋ(х) зара(з)ли́вы(и) ...//...с пєкє(л)нои ѡ(т)хланѣ вылєтѣ(л) (1598 *Виш.Кн.* 277 зв.-278); Не безъ прычыны,... положылемъ тутъ немало словъ ѳилялетовыхъ, съ книжокъ его выбравшы (Вільна, 1599 *Ант.* 713); Марѳо, журишъ ся и хрупишъ много, а лишъ одно надобѣ, чомъ Марія добрую часть выбрала, що не выдиметъ ся вытъ неи (XVI ст. *НЄ* 42); ѡнъ бы(л) ѡ(т) б҃а выбра́ный найвѣрнѣйши(и) зо всѣ(х) израи(л)тѧнъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 249); Нє ѡ́вый ли є́стъ постъ кото́рогом҆ я вы́бралъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 67); А выбравши л҃ мо́цных людє́й посла́лъ ночью, и росказа́лъ и́мъ мо́вячи: оучинитє́ заса́дкꙋ за мѣсто(м), а нє ѡ(т)ходи́тє да́лєй (серед. XVII ст. *Хрон.* 164 зв.).

2. (кого) *(виділити якусь особу для виконання певних обов'язків)* обрати, вибрати: По нє́мъ вы́брано на кроле́вство сн҃а єго́ влади́сла́ва (1509-1633 *Остр.л.* 130 зв.); а к томꙋ длѧ лєпшого розознанѧ рѣчи по два с панов рад наших... к собѣ выбра́ли (Неполомичі, 1531 *AS* III, 386); И сходитися уреченого дне до брата старшого цехмистра, къторого събѣ выберуть (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 51); А кгды пришло до присєги, па(н) Прєжо(в)ски(и),... чоловєко(в) шє(ст) ку присєзє с пано(м) Прєжо(в)ски(м) выбра(л) (Житомирщина, 1584 *ККПС* 59); Найпръшє бы(л) вꙋбра(н) на то(т) оу́рѧ(т) ма(т)ѳєй г(д)ы мєта́ли лі́осами з ва(р)са́вою. тєды и(х) вꙋбра́но въмѣсто іюды (XVI ст. *УЄ* № 29519, 57 зв.); А кого бы братя выбрали на старѣшынство, а ѡнь бы ся збороня(л) бєзь причыни слушнои винєнь дати тры бєзмѣны воску (Львів, 1602 *ЛСБ* 369).

3. (що) *(мито, податок, данину)* стягнути, зібрати (що з кого): тую дань выбравши дѣлити имъ на полы (Кошир, 1502 *AS* I, 148); што бꙋдєт ѡного мыта єго за тыи прошлыи часы выбрано, твоѧ бы Милость казалъ то засѧ ємꙋ поѡтдавати конєчно (Краків, 1539 *AS* IV, 191); г(с҃)дрь мо(и)... рачили... намє(н)шєму служєбнику и бг҃омо(л)цу... чрє(з) листъ ро(з)каза(т) Абы(х) с по(д)даны(х)... да(н) мєдовую и грошовую выбра(л) (Київ, 1555-1568 *Гр.Мат.* 1); И тотъ податокъ каждый з людєй своих самъ выбравши,... до бирчихъ повєтовыхъ ѡтдати маєть (Вільна, 1566 *AS* VII, 89); А (с) ты(х) по(д)даны(х) пода(т)ки ю(ж) на сєбє выбра(т), с которы(х) выбрано было... дани мєдовоє кадє(и) шє(ст)на(д)ца(т) (Житомир, 1649 *ДМВН* 180).

4. (кого, що) *(захопити кого-, що-небудь, взяти зі собою)* забрати: кгды Татаровє пришли на Волынскꙋю зємлю бєз вєсти и в тот часъ и тоє имєнє Чєрнчє-Городок на корєн сказили и людєй всих выбрали, в тєн час и лист сꙋдовый в них згинꙋл (Чернче-Городок, 1543 *AS* IV, 354); А то всє... кн҃зь... ꙋчинившы тую маєтно(ст) выбравшы шкоды и грабєжы таковыє подєла(в)шы... всю ѡнꙋю ѡсадꙋ ѡгнє(м) спали(л) (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 148); лю(д) єди(н) татарє выбрали, дрꙋги(и) ѡ(т) мєча погину(л) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 180).

5. (що) *(витягти із середини що-небудь)* вибрати: Ато ис тою цєглою сꙋмꙋючи котораѧ ꙋ пєчи выпалєна вжє а нє выбрана (1552 *ОКЗ* 37); мѣсяца Априля... стала ми се въ бору шкода: подрубано

сосну бортную,... и съ тое сосны медъ выбрано (Володимир, 1608 *Ив.* 287); И то все, своволный учинок свой, пополнивши, з добром мѣста Михайлова и мѣстечка Ярославя з домов, з гумен, с подварков выбравши, на розные части межи собою роздялек учинили и з собою на пожиток свой попровадили (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 151); з столпъцевы(х) бракѡ(в), которые в бляшаной пѹшцѣ сѣтъ выбралє(м) лѣпшихъ, з ѡ(д)ны(м) чи(р)воны(м) цє(л)ны(м) зло(т) 12 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 1 зв.).

◇ **очи выбрати** *див.* **ОКО.**

Див. ще **ВЫБИРАТИ.**

ВЫБРАТИСЯ *дієсл. док.* (від кого, з чого) **1.** *(вирушити, зібратися в дорогу)* вибратися: И посылалъ дей есми до пана Патрикия... жебы ко мне жону мою зо всимъ, с чимъ от мене выбрала ся, послали (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 282); Томоу, нє дивуйсѧ, а́бовѣ(м) подви(г) и бо(р)ба є(ст) жи́знь та́ѧ, которое ти нє знає(ш): бо єще єси на во(й)ноу нє выбра(в)сѧ (1596 *Виш.Кн.* 249); кото́рый то іо́на ни́м сѧ з до́мѹ, с кра́євъ своихъ вы́бралъ... В то́мъ те́ды ча́сѣ... иси́доръ словакъ... ѡ(т) па́пы ри́мского ли́сто(м) прїе́халъ (Острог, 1598 *Ист. фл.син.* 34).

2. *(ідучи, опинитись у певному місці)* вийти, вибратися: Потомъ с тамъто(л) идучи далє(и), опу(с)чаючи ѡдєнъ долъ въправє, а другимъ доломъ идучи, и вє(р)ховин[ою] выбрали(с)мосѧ в полє (Київщина, 1639 *ККПС* 263).

ВЫБРАТЬ *див.* **ВЫБРАТИ.**

ВЫБРЕСТИ *дієсл. док.* (з чого) Виправдатися, очиститися: кгды с ты(х) плє́токъ приточо́ны(х) вы́бриде(т), и оныє на́мъ правди́выми бы́ти вы́вєдєт᷾... тогды ажъ в то(т) ча(с)... вѣрити боу́дємо могли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 152 зв.).

ВЫБРИТВИТИ *дієсл. док.* (що) Виголити: а ты што розѹмѣє(ш) ѡ собѣ, выбри(т)вивъши потылицю, макгє(р)кѹ Вєръ(х) ро́га головного повѣсивши,... тобыли покаѧнїѧ нє трєба (п. 1596 *Виш.Кн.* 233 зв.).

ВЫБРЪНУТИ *дієсл док.* (*стп.* wybrnąć) *перен.* (з чого) виплутатися: В бѣда́хъ оуроди́лємсѧ, с кото́рыхъ и́лє кро́ть вы́брънѹти хочоу́, и нѣкгды нє могѹ подо́бно сѧ в ни́хъ скончоу́ (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 22).

ВЫБУДОВАТИ *дієсл. док.* (що) Вибудувати, збудувати: на которых кгрунтах и добрах наших кролевъских, не маючи намней жадного права, место Хорол..., слободъ и осадъ новых килкадесят выбудовалъ (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV-3, 177).

ВЫБЫВШИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вибулий: Оповедали... панъ Базилиусъ... и панъ Станиславъ... ижъ дей, по смерти выбывшого архимандрыта... Ионы, его кролевская милость рачилъ ...церковъ соборную... взяти (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/I, 18).

ВЫБЫТЄ *див.* **ВЫБИТЄ**

ВЫБЫТИ *див.* **ВЫБИТИ.**

ВЫБЫТЬЄ *див.* **ВЫБИТЄ.**

ВЫБѢГАНЄ *с. (швидке покидання якось місця)* вибігання: ри(с)та́ніє, выбѣга(н)є, вытѣка(н)є, га(р)цо́ва(н)є (1596 *ЛЗ* 73); Ристáніє: Выбѣга(н)є, вытѣка(н)є, гарцова(н)є (1627 *ЛБ* 109).

Пор. **ВЫБѢГАТИ.**

ВЫБѢГАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(бігом залишати яке-небудь місце)* вибіга́ти: а ты́и кото́рыи были внѹтръ мѣста... гды́ ѡба́чили, жє нєпрїа́тєлѣ въ мо́ри погѝнѹли,... бра́мы мѣсцкїи ѡдомкнѹли, и крычачи́, и волаючи на нєпрїа́тєлѣ выбѣга́ли (Київ, 1627 *Тр.* 662).

2. *Перен.* (з чого) Зрікатися, відрікатися (чого), відступати (від чого): ѡ(т) похотєи тєлєсны(х) ро(з)игравшїи(с) боре(ц) с помо(ч)нико(м) дїаволо(м), на погибе(л) дшєвнѹю изъ вѣры выбѣгае(т), и въ тѹ(р)ское ѡбрѣза(н)ство в᷾падае(т) (1596 *Виш. Кн.* 252 зв.).

Див. ще **ВЫБѢЧИ.**

ВЫБѢЛѢТИ *дієсл. док. (стати чистим)* вибіліти. *Образно:* Прїйдѣтєжъ тєпе́ръ а бѹдємѡ сѧ росправова́ти, мо́вит᷾ Всєдєржи́тєль Г(с)дь, хот᷾бы были грѣхи ва́ши якъ ша́рлатъ, якъ снѣгъ вы́бѣлѣютъ; хо́т᷾ бы сѧ чирвонѣли якъ че́рвецъ, якъ во́лна бѹдѹтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1020).

ВЫБѢЧИ, ВЫБЕЧИ *дієсл. док.* **1.** *(бігом залишити якесь місце)* вибігти: а па(н) послыша(в)ши вола(н)є людє(й) зобраны(х) с коморы ѹ во(д)но(и) кошу(ли) выбе(г) (Кременець, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id,

1810, 20 зв.); Ѡ(к)синя... маючи... на мєнє з да(в)ны(х) часо(в) гни(в) и васнь, выбєгши з добра своєго кочо(р)ского,... мєнє... саму... сто(р)совала (Житомир, 1583 *АЖМУ* 45); мєщанє... запомнѣвши бг҃а... и выбє(г)ши с цр҃квє ѡ полълиторгиє (!) назбирали собѣ помо(ч)никовъ ѡ(т) шлѧ́хты... вбѣгли до цр҃квє зо ѡрꙋжиємъ и стрєлъбою (Київ, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 32, 1); о́наѧ тє(ж) клє́опа́тра соромотнє // з пала́ты вы́бѣгла (серед. XVII ст. *Хрон.* 400 зв.-401).

2. *(опинитися попереду)* перегнати, випередити: як҄ бовѣм҄ в҄ бѣганю ѡ за́водъ, бѣгꙋчи во́зом҄ а ѡди́нъ дрꙋго́го выпєрєжа́ючи, гамꙋєтъ, и задє́ржꙋєтъ доганѧ́ючого, жєбы нє вы́бѣгъ, и па́лмы зви́тѧ(з)ства нє ѡдє́ржалъ: та́къ и мы́сли дш҃ѣ и грѣха, бѣгаютъ в҄ чл҃вкꙋ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 11).

3. *Перен.* (з чого) Зректися, відректися (чого), відступити (від чого): Тыє сами и(з) вѣры выбѣг҄ши, во я́мꙋ бє(з)вѣріа впа́ли (*Виш.Кн.* 254 зв.).

Див. ще **ВЫБѢГАТИ.**

ВЫВАЛЕНЄ *с. (вибиття чогось сильними ударами)* повалення, знищення: [пєрсѡвъ] а робо́та и́хъ была вє́длꙋ(г) намо́вы гото́вана з҄ обо́хъ сторѡ́нъ зємли впра́вдѣ арма́тꙋ до штꙋ́рмꙋ и вывалє́нѧ мꙋ́рꙋ спосо́бнꙋю зближа́ли (Київ, 1627 *Тр.* 661); А б҃ъ пєрсо(м) до хага́на пристѧ заборони(л) за́бив҄ши нєма́ло ты(х) къто́ры(и) єди(н) до дроуга́го посыла́ли... по зє́мли в҄правдѣ гар҄ма́тоу до штоу́рмоу и вывалєнѧ мꙋ́рꙋ спосо́бноу близ҄ко приближа́лисѧ по мо́рю (1645 *УЄ* № 32, 366).

ВЫВАЛЕНЫЙ, ВЫВАЛЕНЪ, ВЫВАЛѦНЫЙ *дієприкм.* Поборений, подоланий: бути побореним смертю; померти: и мы всѣ меншіи пла́чмо и рыда́ймо: понєва́ж҄ оупалъ Кє́дръ, то є(ст) архіма́ндрітъ на(ш) вы́валєнъ є(ст) прє(з) сєки́рꙋ смє́ртнꙋю з҄ доча́сногѡ живота (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 18);

у знач. прикм. повалений, вивалений, поламаний: видє(л) тє(ж) єсми... (в) коморы пєрє(д) гри(д)нєю ѡ(д)вє(р)ки вырубаны и вывалѧны (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 24); А на доводъ того всего ставил возъного... который... видєлъ и оглядалъ ворота вываленые, двери, окна,... такъ же столы посеченые (Луцьк, 1647 *АрхЮЗР* 1/VI, 813).

ВЫВАЛИТИСЯ, ВЫВАЛИТИСЕ *дієсл. док. (упасти, зруйнуватися від часу чи удару)* обвалитися; звалитися: стена у светлицы от стайни вывалилася (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/III, 350); скоро ижъ [дверей] трохи порушоно, зъ гаковъ спали и вывалилися, только на засчепъци зависли (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 317); копє(ц) має(т) быти ѡкру(г)лы(и), а ту(т) выра(з)нє зна(т), жє подлуговаты(и), яко дєрєво сє вывалило, — та(к) тєжъ, по(д)луговата зємъля сє усыпала (Житомирщина, 1639 *ККПС* 211).

ВЫВАЛѦТИ *дієсл. док.* (що) Вивалити, виламати: в гри(д)ни ѡ(к)на порꙋбали // и (в) дву(х) дє(и) комо(р) двєри повырубова(ли) и ѡ(д)вє(р)ки вывалѧли (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 23-24).

ВЫВЕДАНЄ *див.* **ВЫВѢДАНЪЄ.**

ВЫВЕДАТИ *див.* **ВЫВѢДАТИ.**

ВЫВЕДАТИСЕ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕДАТИСЯ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕДАТИСѦ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕДАТЬСЯ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДЕНІЄ, ВЫВЕДЕНЪЄ *с.* **1.** Розслідування, вияснення, встановлення: кгды есмы до мужей Скалинскихъ о выведене следу послали и впомнели,... тогды оные Скалинъцы тое жъ годины... намъ о шкоде своєй... отповедали (Кременець, 1594 *АрхЮЗР* 6/I, 243); Потомъ панъ Былчинскій тымъ же мещаномъ и предъмещаномъ и селамъ околичнымъ на громаду другую зыйтысе, для лепшого выведеня и опыту (Луцьк, 1596 *Ив.* 283), п(н)у По(д)коморому брасла(в)скому акторови за вывєдє(н)ємъ инквизицыи и доводы єго пра(в)ными кгру(н)ты єго выбитыє камєного(р)скиє на єго м(л) кн҃зю янушꙋ ѡстро(з)скому... присꙋжоно (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 82); в которо(и) справє и(х) м(л) пановє судовыє нє су(т) су(д)ями, алє ты(л)ко до є(к)зєкуции тую справу приводєчи, слухачами, по вывєдє(н)ю ду(к)ту своєго и(н)квизиции нє має(т) потъкати (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201).

2. Створення; походження: А кꙋ томꙋ сходи́тисѧ дво(м) пєрсо́на(м) на вывєдє́ніє и выпꙋщє́ніє єдино́й, а́лбо ѡпро́чє гдє́ и ѡсо́бно прєбыва́ючи Дх҃а пєрсо́на бꙋдєтъ розꙋмѣна, а́лбо в҄ ты́хъ жє кото́рыи єи

выпꙋща́ютъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 290).

Див. ще **ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВѢДАНЪЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄСѦ.**

Пор. **ВЫВЕСТИ.**

ВЫВЕДОВАНЄ *див.* **ВЫВѢДОВАНЬС.**

ВЫВЕДОВАТИСЯ *див.* **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВЕДОВАТИСѦ *див.* **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВЕДОВАТСЕ *див.* **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВЕДЫВАНС, ВЫВЕДЫВАНЬЄ *с.* Те саме, що **вывѣдованьє**: того чоловѣка забитого тамъже вынесть казалъ, и выведыванье на той громаде,... водлугъ права, передо мною чинилъ (Луцьк, 1596 *Ив.* 283); А потомъ на завтрее, для лепшого выведываня съ тою жъ вышейменованою шляхтою до села Велигора ехалъ (Луцьк, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 339).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВѢДАНЪС, ВЫВѢДОВАНЬЄСѦ.**

ВЫВЕДЫВАТИСЯ *дієсл. недок.* (о чім, о кім) Те саме, що **выведоватися** у 2 знач.: таковы(и) ѡгнємъ має(т) кара(н) быти чого вря(д) на(ш) с пи(л)но(ст)ю стєрєчи и ѡ то(м) достато(ч)нє вывєдыватися має(т) (1566 *ВЛС* 95); вы, ведаючи какую шкоду,... черезъ злодейство учиненое, уже копа не одынъ разъ была, на которыхъ копахъ пытали, абы каждый отъ себе зъ особна о зълодеи выведыватися,... не сталъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/I, 62).

Див. ще **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕЗАТИ *див.* **ВЫВѦЗАТИ.**

ВЫВЕЗЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Привезений, вивезений: дерева вывезеного // зготованого, выправленого дубового на три церкви семъсотъ, по полъпета сажня — каждое дерево по двадцати грошей литовских (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 226-227).

ВЫВЕЗТИ *дієсл. док.* (що) *(везучи, забрати кого-, що-небудь з якогось місця)* вивезти: jesli..., powynny derewo wyrobyty, a zemiane i meszczane majut wywezty (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 19); якъ дєрєво в которо(м) бо(р)ти и(х) будꙋ(т) ѡбалитсѧ со бчолами або бє(з) бчо(л) во(л)но имъ ꙋлє(и) з бо(р)тью выпу(с)тити и вывє(з)ти (1566 *ВЛС* 86 зв.); съ тогожъ гꙋмна,... вывезъ, ячменю полтора стога (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/1, 21); Ян Забло(ц)ки(и) взялъ и вывєз з бꙋды сє(м) бочо(к) поташꙋ (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 50); 6 возовъ рꙋмꙋ вывєзєно (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 8); И вы́вєзши єгѡ далє́кѡ, заби́ли єгѡ ка́мєнми и оу́мєрлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 137); ма(л)жо(н)ку свою... зта(м)то(л) зо вси(м) ѡхє(н)доство(м) и домо(в)ство(м) свои(м) вывє(з)ти нє мо(г), уєха(в) (Житомир, 1650 *ДМВН* 198);

(везучи, доставити що-небудь у якесь місце) вивезти, відправити: хотѧ бы хто колько солѧнокъ вывє(з) якого(ж) кольвєкъ збо(ж)ѧ на торъгъ тогды только пєнє(з) дають (1552 *ООвр. З.* 103); што єщє на сторону нє вывєзєно было абы дє(и) и тепє(р) в цєлости стояло до наꙋки єго кролє(в)скоє мл(сти) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 2); Позволяю тежъ пану Авраму Якубовичу дерева съ пущи нашое на дви комяги,... вывезти до Устилога албо до Коритницы (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 268).

Див. ще **ВЫВОЖИВАТИ, ВЫВОЗИТИ.**

ВЫВЕЗТИСЯ *дієсл. док.* Виїхати, забратися, винестися: потомъ... поехали дей есмо до другого имени... абы такожъ... съ того имення его милости, Бормакъ, и зъ двору ся вырумовали и вывезли (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 76).

ВЫВЕНОВАТИ *дієсл. док.* (кого) Викупити посаг: А є(ст)ли дєти або бъли(з)киє ꙋсхочуть єє с тоє трєтєє ча(с)ти за живота єє вывєновати тогды маю(т) всю сꙋмꙋ пєнєзє(и)... заплати(ти) то(ж) тоє имє(н)є к рꙋкам своимъ взѧти (1566 *ВЛС* 61 зв.).

ВЫВЕРГЪ *ч.* Недоносок, викидень: Изве́ргъ: Нєдоно́сокъ, вы́вєргъ, албо дитѧ́ мє́ртво нарожє́ноє, вы́поротокъ (1627 *ЛБ* 45).

ВЫВЕРЕЧИ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) *(викинути що-небудь звідкись, зі середини чогось назовні або геть)* викинути, скинути: и поймав'ши єго [дѣдича] забили. и выв'рг'ли вонь из винограда (1556-1561 *ПЄ* 174 зв.); прошу вашое чуйности, хотяжь полно начынили клопотовъ, абы не были утрапени, ани и зъ собранія были вывержены (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); з зазрости пога́ни хо́тѣли ко́сти єго вы́вєрєчи з' гро́боу, а затра́тити (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 34); з' ро́скоши Ра́йскои выґна́н'цами ста́лисмо, и

вы́вєржєными прє́з' за́зрость во́жа зло́сти оужа и нєпрїѧтєлѧ, внѣвєчъ обє́рнєного, длѧ вынє́слости (1627 *Тр.* 10); А Сынѡ́вє Кролє́вства бꙋдꙋт' вы́вєржєны в' тє́мности зєвнꙋтрныѣ, тамъ бꙋдєтъ плачъ, и зґрита́нїє зꙋбѡ́въ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 361).

2. (що) *(не приймати чого-небудь)* відкинути, відхилити: первых свѧтых папежовъ своих и всѣ порядки с церкви вывергли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46); Прето молюся, сестро Домникие,... постарайся,... жебы того мучителя диявола спосредѣ себе днем спасительныя пасхи, воскресения христова, упразднили и вывергли (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 194).

3. (чого, від чого) Позбавити (чого): адамъ и євга... вывержєны были наслѣдничєства раиско(г) (1489 *Чет.* 329); кто... нє приоболокъсѧ в' тѣло бєзгрѣшноє: бꙋдєтъ вы́вєржєный ѡ(т) збавє(н)ѧ и живота, кото́рый сѧ да́єтъ прє(з) єгѡ тѣло (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125);

відсторонити: котры(и) в' єв҃(г)лїи своѭй товаришу(м) свои(м) в'про(д) ѡповидѣ(л), и(ж) вывє(р)жєны(х) васъ з мєжи сєбє ꙋчинѧ(т) (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451); патриархи,... римскаго папу,... с помена церковнаго вывергли и прокляли, яко разорителя православнаго собора Никейскаго вѣры (1608-1609 *Виш. Зач.* 216);

(з чого) *(проголосити чужим церкві)* відлучити (від чого): за що з церкви всѣ вывержены сут и жадноє святины не мают (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46).

ВЫВЕРЖЕНЄ, ВЫВЕРЖЕНЬЄ *с.* **1.** Відкидання, відхиляння, нехтування: Пє́внаѧ єстъ ижъ Хс҃ квасного хлѣба нє ѡ(т)вє́рглъ, кгды о́но ѡ вывєржє́ню ква́сꙋ мо́вилъ Нє рє́клъ бо́вѣмъ выстєрѣга́тисѧ ѡ(т) ква́са хлѣбного, алє ѡ(т) наꙋки Фари́сєискои... и ѡ(т) застарѣлого злы(х) оучи́нкѡ(в) на́логꙋ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 258).

2. Відторгнення, відчуження: изали на тѧ пришло уобоз'ство хво иза́ли и ты вывєржє́ньє за вы́стꙋпок', ма́єшъ за згоршє́ньє комоу (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 41).

◇ **вывержєнє устъ** *див.* **УСТА.**

Пор. **ВЫВЕРЕЧИ.**

ВЫВЕРНЕНЬЄ, ВЫВЕРНѢНЄ *с.* **1.** *(погана поведінка)* розбещеність: Развращє́нїє: Вывєрнѣ(н)є (1627 *ЛБ* 104);

(поганий, підступний, шкідливий учинок) капость: А ны́нѣшнєго ча́сꙋ, кото́рїй тѣло и дш҃ꙋ оуформова́лъ, то́тъ пришє́дши зно́ситъ всє зло́го дїа́вола вывєрнє́н'є и, єго в' мы́слѧхъ гнѣздѧ́чїисѧ по́стꙋпки ѡ(д)новлѧ́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 94).

2. *Перен.* Порушення; повалення: *Образно:* такъ и Бг҃ъ, (понєва́жъ Пога́н'скимъ и окрꙋтнымъ сꙋро́вством' шалѣючїѣ бѣсѡвє, на вывєрнє(н)є поко́ю всю́ды найдꙋют'сѧ,) длѧ оборо́ны иа́шєѣ постанови(л) во́йска Аггл(с)кїѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 228); а хоть бы и бы́лъ фꙋдамє́н'томъ, тєды нє мѣлъ бы бы́ти кꙋ ѡбалєнью бꙋдова́ньѧ, и кꙋ выкорєнєнью и вы́вєрнєнью правди́вого фꙋдамє́н'тꙋ цр҃кви каѳолицкоє (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 27 зв.).

Пор. **ВЫВЕРНУТИ.**

ВЫВЕРНУТИ, ВИВЕРНУТИ, ВЫВЕРНУТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого) Вивернути; перекинути, перевернути: особу духовную шарпаючи и бючы, посполу з другими едучого з лоди въ воду кгвалтомъ... повыпихали и зъгола зъ лоди вывернули (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 583); тоє в'сє, в' чомъ ти ся найлꙋчшє кохалъ, и найскри(т)шїи рѣчи всѣ твои винайдꙋтъ, такъ ижъ и ѡ(д)ръ твой, на которо(м) ти лєжалъ... вивє(р)нꙋтъ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 268).

2. (що) *(зрушити з основи)* повалити, зруйнувати: вєжꙋ па(н) бо(г) кгва(л)товны(ми) вѣтрами зь фꙋ(н)дамє(и)тꙋ вывє(р)нꙋ(л) (1582 *Кр.Стр.* 23 зв.); образи́лисѧ ты́мъ ба́рзо, а пойма́вши про́та обѣсили, инокѡ(в) всѣхъ мєчоу по(д)дали, монасты́ръ спиргомъ и зо всѣмъ запали́ли и вы́вєрнꙋли (Острог, 1598 *Ист. фл.син.* 54 зв.); мо́ви(т), жє срєдостѣнїє мꙋрꙋ розмє́тано и розва́лєно єстъ, и зно́вꙋ в нѣкоторой ча́сти нє до конца и нє з грꙋнтꙋ вы́вєрнєно (Вільна, 1627 *Дух.б.* 75); Ха́ганъ... кꙋсилсѧ и за́мысл' мѣлъ прє(з) тыхъ кото́рыи зємлє́ю воєва́ли мꙋры мѣсцкїи вы́вєрнут'... бы́ли гото́выи (Київ, 1627 *Тр.* 661); Ла́комство, // або срєбролюбїє... мнѡ́гїѣ дѡ́мы в'нѣвєч' ѡбєрнꙋло: мѣста вєли́кїѣ з' ґрꙋнтꙋ вы́вєрнꙋло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 358-359).

3. (що) *(перевернути що-небудь внутрішньою*

стороною назовні) вивернути: зтѧгни ми боты и ѳхандожъ поты(м) на нихъ положи вывернѳвши панчохы (к. XVI ст. *Розм.* 40 зв.).

4. *Перен.* (кого, що) *(віру, погляди і т. ін.)* змінити, видозмінити, перекрутити: ѡ(т)ту(л) же є(ст) на то(т) стань высажо(н) нє понє(с)сѧ в пыху котораа бы єго вывє(р)нула (II пол. XVI ст. *КА* 509); ксє(н)дзовє би(с)кѳпи своєю прокѳрацїєю, я(к) на трибѳналѣ ѳ люблинѣ, ѳ православны(х) з' вѣры и мнимаѧ выкрѳтити и вывє(р)нѳти и вы(л)гати хочѳ(т) (1596 *Виш.Кн.* 294); Потре́ба тоу́тъ боу́дєтъ дѣепи́сє пи́лнє мы́слити, яко бы́сь то мѣлъ вы́вернѳти, же бы(с) и(з) своєю о апєла́цїахъ пра́вдою явнє в' кла́мствѣ нє зоста(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 137); Ле́чъ ѡто ви́димо же и вызна́н'є вѣры з'кгва(л)чєно, и пова́жность ѡ(т)цєв'скаѧ подо́птана, и єва́н'гєлїє... вы́вєрнєно (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 35); та́къ и ср(д)цє чл҃вческоє, ма́єтъ помышле́нїѧ до́брыи: до кото́рогѡ рѣки зло́сти оустави́чнє з'ближа́ютъсѧ хо́тѧчи єгѡ вы́вернѳти, и на свою рѳкѳ вы́цвичити (Вільна, 1627 *Дух.б.* 341); азали що(с) оувѣрилъ нє вывернѳлъ, що(с) вызна(л), запрѣлсѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 149).

◇ **языкъ вывернути** (на кого) — обвинуватити когось у чомусь, наговорити: а пре(д)сѧ себє видѣти нє хощєши, але на бѣ(д)ника хѳ(л)ны(и) язы(к) вывєр'нѳ(л) єси (1598 *Виш.Кн.* 255 зв.).

ВЫВЕРНѢНЄ *див.* **ВЫВЕРНЕНЬЄ.**

ВЫВЕРТАНЬЄ *с. (з боку на бік)* перевертання: въстлапле́нїє, вывє(р)та́ньє, ѡтогне́(н)є (1596 *ЛЗ* 37); Въстлапле́нїє: Вывєрта́ньє, отогне́иьє (1627 *ЛБ* 23).

Пор. **ВЫВЕРТАТИ.**

ВЫВЕРТАТИ, ВЫВРЪТАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(змінювати положення чого-небудь)* перевертати: Въстлапла́ю: ѡ(т)гина́ю, вывєрта́ю (1627 *ЛБ* 23); ѡпровє(р)за́ю: Вывє(р)та́ю, перєвє(р)та́ю (Там же, 153).

2. *Перен.* (що) (*робити що-небудь іншим*) видозмінювати: ты́є ра́ціи ѧ вла́снѣй лапа́чками и ѡшоука́ньємъ смѣлє назовоу, кото́рыє фѳдаме́н'тъ вѣры вывєрта́ютъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 24 зв.);

(що) *(пояснювати неправильно)* перекручувати: прото злє єрєтіци вывєртаю(т) по своє(и) воли бж҃ествє(н)ноє писмо (Вільна, 1596 *З.Каз.* 91); алє гєрєти́коу блю́знишъ и вывєрта́єшъ пи́смо спосрє(д)коу бовѣ(м)... всю вѣроу вымѣтоуєшъ а пыта́нѧ и шпыра́нѧ взрѳша́єшъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 126 зв.).

3. *Перен.* (що) Псувати, руйнувати, нівечити: Блѳдъ и нєчистота дом' Бж҃ій вывєрта́ютъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 987).

◇ **очи вывръстати** — вивертати (вирячувати) очі: Посмотри(м) жє сѧ на па́наго чл҃ка... Ѡпи́вшисѧ мѣсца нѣ ма́є(т) яко ша́лєный ходи(т), з' го́споды до го́споды ѡчи выврѣтаєтъ зоуба́ми з'крита́єтъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 41).

ВЫВЕРТѢТИСЯ *дієсл. док., перен.* (з чого) *(якось вийти зі скрутного становища)* викрутитися: Той жартъ взялъ Терлецкого за серце,... и мыслилъ о томъ, якъ бы ся зъ того жарту былъ вывертѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1061).

ВЫВЕСИТИ *див.* **ВЫВѢСИТИ.**

ВЫВЕСТИ, ВИВЕСТИ, ВЫВѢСТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(примусити когось вийти звідки-небудь)* вивести: кгды на бор вывєли, тогды ѡказали нам колкосот граней в дєрєвєх нарѳбиных (!) (Чернче-Городок, 1543 *AS* IV, 354); вывє(д)ши єго вънь, из' винограда, забили єго (1556-1561 *ПЄ* 309 зв.); Напе́рєдъ каза́лъ вы́вєсти на́молодшого цєса́рского сы́на, кото́рого пєрє(д) єго ѡчима замордова(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 123 зв.); каза(л) мя слуга(м) свои(м) з братско(г) дому вывє(д)ши до себє привє(с)ти (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.); чомѳ єстє на́съ вы́вєли на тѳю пѳщѳ (серед. XVII ст. *Хрон.* 93 зв.); на остатокъ у слупа, выведши его на рынокъ, увязали, хотячи его розстреляти, где посполство всего места оного невинности его высведчали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 568).

2. (кого з чого) *(допомогти комусь вийти за межі чогось, вказуючи шлях)* вивести: то(т) и(х) вывє(л) чинєчи чуда и знамєна во єги(п)тє и в мори чи(р)воно(м) и на пущи (II пол. XVI ст. *КА* 35); тогды(ж) припало на нєго затмє(н)є и тє(м)но(ст) и ѡколо себє щупаль и иска(л) хто бы єго вывє(л) (Там же, 68); а єги́птчиковъ многими шля́гами //

покара́вши, в҃ мѣсѧцъ цвѣтовъ, коли напє(р)вєй в҃да́чнаѧ вєсна ѡка́зѹєтъсѧ..., вы́вєлъ и́хъ з҃ єгипт҃ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 364-365).

3. *Перен.* (кого з чого) Звільнити, визволити: Выведутъ тя съ того блуду, быле бысь хотѣлъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 144); жидове на кождый часъ гадаютъ и жъдутъ Месію, што бы бывъ имъ царомъ, што бы вывюгъ ихъ изъ слѣпоты римъскои (XVI ст. *НС* 114); слѹхай жє далѣ що тоу(т) в дроугой ча(с)ти... на(м) наоукоу на́шоу хс҃ ѡказа(л) по́ложи(л) на(м) прє(д) ѡчи... ѳо́мѹ сто҃ вывѣ(л)... из нєдовѣр҃ства (Чалгани, 1603 *УЄ* № 78, 44); Прєзъ ва́съ На́рѡды ис тмы́ бєзбо́жности ви́вєдєни, и къ Бг҃ѹ Нб҃(с)номѹ прєз ва́съ привє́дєни (Чернігів, 1646 *Перло* 46 зв.);

(кого) *(від чогось злого, шкідливого)* врятувати: Такъ же вѣровавъ и Лотъ та лише єго вывюлъ (Бг҃ъ) изъ погыбели, и жону, и двѣ дѣвкы (XVI ст. *НЄ* 107); бнъ єи з нєво́ли вы́зволилъ, вы́вє(л) єи з҃ те́мности ѡсвѣти́вши ю свѣтлостю своєю (Вільна, 1627 *Дух.б.* 207).

4. (кого) *(представити когось для вирішення суперечок)* привести: Прото как тыи сѹди тєбє ѡбошлют и тыбы на тот рок сѹдей своих вывєл (Краків, 1525 *AS* III, 271); на которыйжо рокъ,... маєть кнѧзь Андрей и Федор Бокєй комисарєй своих... вывєсти и наконєцъ ѡ вєчност ѡных зємль съ собою сѧ росправити (Львів, 1537 *AS* IV, 85); подданых своих на тыи зємли вывѣли и... новыи грани єсмо положили (Турійськ, 1540 *AS* IV, 242); єстли(ж) бы ѡны... на то(т) рокъ сами выєхати судє(и) свои(х) вывєсти и (в) то(м)ся з ни(м) росправити нє хотє(ли) вы бы сѧ в то(м) захова(ли) водлє ѡбычаю права посполито(г) и с(т)атуту зє(м)ского (Красний Став, 1558 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1898, 10 зв.); Я, Кири(к) Ружи(н)ки(и),... со(з)нава(м) ты(м) умоцованы(м) листо(м) моимъ, и(ж)... припадає(т) мнє ...вывє(ст) на кгру(н)тъ... по(д)коморого киє(в)ского... длѧ ро(з)граниче(н)я кгру(н)ту..., вє(д)лє листу и ѡпису моєго (Київщина, 1595 *ККПЄ* 69); А то таки(м) способо(м), и(ж) в то(м) часє маю(т) ѡни ѡбєдвѣ сторонє спо(л)ны(х) прыятє(л) свои(х) вывєсти (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157).

5. (що) Засвідчити, довести, доказати: па(т)рикиєвє з стороны имєнє(и) дєлу и заставы, ничо(г) слушного водлє права нє показали, ани ѡповєда(н)я на врадє, и ѳпоминанъя ѡ то никоторого продковъ своихъ, про(д)ко(м) во(и)ского нє вывєли (Городно, 1585 *ЛНБ* 5, II 4046, 92 зв.); тєды на тє(н) ча(с) при ѡ(д)даню пѣнѧзи(и) маю(т) вывєсти право вшы(т)ко, на которы(х) налѣзку маю(т) ѡбѣ стронѣ пєрєстати (Одрехова, 1592 *ЦДІАЛ* 37, 1, 2); В тыхъ слѡвахъ дѣєписъ... щирѹю правдѹ пи́шєтъ, и ви́жѹ жє ємѹ рє(ч) кра́сно плыне́тъ, бо на́йснаднѣй ка́ждомѹ пра(в)дѹ пра(в)дою вы́вєсти (Острог, 1598–1599 *Апокр.* 161 зв.); О которую справу кгды братя єго по смерти правъне чинили и свѣдоцтва пред врядом кгродским вывели, позвали єго на сеймъ о тот учинокъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 41); сторона поводовая... дукътъ, свои... ѡ(д) сусєда до // сусєда, правънє и слушънє вывєла (Житомирщина, 1639 *ККПС* 209-210);

(що) встановити, виявити: вы́личивши а вы́вѣдши лі҃нѣю про́дкѡвъ, з҃ кото́рыхъ иде́т҃ Хс҃, Сно́м҃ Єго называ́єт҃ Дв҃двы(м) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 838); **следъ вывести** *див.* **СЛѢДЪ;**

(чого) *(на суді)* розглянути: поводъ повєдилъ жє иншихъ ко(н)тєнта позвѹ выводи(т) нє повинє(н) то(л)ко што то(и) справє зємъско(и) налєжатъ которыє при позвє вывє(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 65); а ѳмоцованы(и)... //...ѳпоминалъ ся... жєбы сторона поводовая во(д)лугъ ѡпису,... и слушъности самои ко(н)тєнъта позъву своєго вывєла (Кременець, 1611 *ЛНБ* 5, III 4053, 25 зв.-26); а пово(д) повєди(л) жє... Києвъ тє(ж) бли(з)ши(и) нижли кремєнє(ц) вывє(д)ши, тєды то ѳсє правънє показавъшы просилъ абы су(д)..., по(з)ваному по(с)тупова(т) наказа(л) инъшыє добродє(и)ства правныє... собє заховавшы (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); Я, комо(р)никъ, вывєдъши то, ижъ фунъдация юри(с)диции правъна[я] єс(т),... ту(т), на томъ мє(ст)цу,... ро(с)казало(м) читати, и тыє су(т) єго слова (Київщина, 1638 *ККПС* 183).

6. (що) *(встановити границі, межі)* визначити, вивести: А єстлиби тыи их люди нє вывєли границы, а былабы якаѧ розница мєжи ними, ино маєт кнѧзь... выбрати з ымѣна кнѧза старосты Володимирского,... трєх чєловѣковъ (Краків, 1538

AS IV, 150); кѹ тым зємлѧм... напротивкѹ кнѧзю... сама выєхала... и тыи вси границы, к имєню кнѧзѧ... прилєглыи, пєрєд тыми паны, которых єсмо тамъ на тѹю справѹ, на ѡглєданє выслали, ѡказати и вывести вєлѣла (Краків, 1542 *AS* IV, 319).

7. (що) Збудувати, звести, вивести: ѹ воротахъ пєрє(д) вєжою почата... башъта... //...а мєжи стєнъ толъсто на по(л)чєтє(р)ты (!) пѧ(ди) зємълєю набиваючи и выведєно къ вє(р)хѹ вышє(и) стоѧча чл҃вка (1552 *ОВін. З.* 130); вси вєжи с по(д)сѧбитьємъ а покрытьємъ добрымъ с помосты ...съ стрєльбами зємъными... и выведєны на(д) дахи стєнъные (1552 *ОКЗ* 32 зв.); На вє(р)хѹ валѹ того вєликого по краємъ выведє(н) валъ мє(н)ши(и) (1552 *ОЧерк.З.* 16 зв.).

8. (що) *(трубу, комин)* прокласти, вивести: в‘ то(и) стєнє при зємли комора сєнь свєтлица с коминомъ глинянымъ выведєнымъ з дахѹ (1552 *ОЧерк.З.* 4 зв.); таѧ бѹдє робо́та шєсти пе́ръ, кото́рїи ма́ютъ вы́ведєны бы́ть з свѣти́льника (серед. XVII ст. *Хрон.* 102 зв.);

(що) *(воду)* добути: То́йжє, и з‘ ка́мєнѧ де́рєво(м) ди́внє во́дѹ вы́вєлъ, а пра́гнѹчїй на́род‘ напоѣлъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 117);

(що) *(воду) (спрямувати в потрібне місце за допомогою спеціального пристосування)* відвести: рѹ(р)мистрѹ что водѹ з грѹ(н)тѹ вывє(л) ѡ(т) ѡ(л)тара ры(н)нами ѹ ва(л) то ємѹ дано... зло(т) л҃ѳ по(л)скї(х) и гр(ш) к҃д (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 65).

9. (що) *(про плач)* ви́кликати : ѿ чл҃вчє в‘ Па́токъ оу вє́чоръ набо(ж)нє ро(з)мышла́й, ибо словєса прч(с)то́и дв҃и плачли́выи, могѹтъ ѡза́блѹю дѹшѹ загрѣва́ти..., и ѡ(т) закамєнѣлогѡ ср(д)ца, сле́зы ви́вєсти на ѡмыта грѣхѡ(в) твои́хъ (Чернігів, 1646 *Перло* 91 зв.).

10. (що) Розплодити, розвести: ре́клъ бг҃ъ: Нєха́й вы́ведѹтъ во́ды га́ды дѹши живѹчїи и пта́ство над‘ зємле́ю по(д) тве́рдїю нб҃а (серед. XVII ст. *Хрон.* 4);

створити: ѿц҃ъ... почáтокъ єстъ... Само́го єдна́къ Сн҃а... и Дх҃а... // производи́тє(л), то єстъ же́ вы́вєлъ и вы́пѹсти(л) Дх҃а з‘ себе́ (Київ, 1619 бл. *Аз.В.* 145-146); И ствóрилъ бг҃ъ вєлєри́бы вєли́кїи и ко(ж)дѹю дѹшѹ жи́вѹчѹю и рѣша́ючѹюсѧ кото́рѹю вы́вєли во́ды во́длѹгъ рожа́ю и́хъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 4).

11. (що) *(про хворобу)* вилікувати (що), позбутися (чого): сарвиболитѹ(с)... //... трава ѹтрє пріата натщє сєр(д)цє тємность и(з) очєи вывєдє(т) (XVI ст. *Травн.* 131 зв.-132); шаѳра(н) жє пріато болєсть сєлєзєннѹю вывєдє(т) (Там же, 141).

◇ **вывести въ животъ** — народити, привести на світ: Хто вымовитъ, якіе тєрпѧтъ матки мѹки: гды сѧ з‘ плодомъ в‘ оутробахъ нєдозрѣлыхъ коѧтъ, хотѧчи ихъ вывєсти в‘ животъ, Животъ ронѧтъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3).

Див. ще **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВЕСТИСЯ, ВЫВЕСТИСѦ *дієсл. док.* **1.** (з чого і без додатка) *(зняти з себе обвинувачення)* оправдатися: по ѡно(м) сєдє(н)ю шкоды и накла(д) на чо(м) то(т) хто сѧ вывє(л) присѧ(г)нє(т) прє(д) сѧ повинє(н) будє(т) єму заплати(ти) (1566 *ВЛС* 6); кгдыжъ... ся сторона болшей выводовъ домагает, а ижъ пани Охлоповская на сес час не зготовала, теды, хотечи ясне а значне то показат и с того ся вывести, же в томъ обвиненъю не ест винна, просили абы имъ еще на шкрутиниумъ ку выправованъю ся невинности ее было до пришлыхъ рочковъ дано (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 379); ѹря(д) нє при(и)мова(л) бы бы(л), ани придава(л) єго до спра(в) пана по(д)коморого поко(л) пєрє(д) ѹрядо(м) нє вывє(л)ся слушнє и досконалє (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26 зв.);

перен. (з чого) *(вийти зі скрутного становища)* викрутитися, виплутатися: Радъ бымъ слышалъ, яко ми ся съ того выведешъ? (1603 *Пит.* 74).

2. (що чим) Доказати, довести: На што ижъ ся вже вышей достаточне отказало и вывело, якие тамъ суды были, не хочу одное речы два разы повтарати (Вільна, 1599 *Ант.* 811); А иж‘ бы то всє, що сѧ мно́гими словы широко вывєло, ср(д)цѹ твоє(м)ѹ пода́но бы́ти ла(т)вѣи могло (серед. XVII ст. *Кас.* 60 зв.).

Див. ще **ВЫВОДИТИСЯ.**

ВЫВЕТРЕВАТИ *дієсл. недок. (втрачати запах)* вивітрюватися: кож‘дый Іерє́й в‘ вєли́комъ пошанова(н)ю тоє... ми́ро мѣти має(т), и ско́ро бы почѹл‘ жє выветрєва́є(т), за́ра(з) повúнєнъ ѡ свѣжоє сѧ ста́рати (Львів, 1645 *О тайн.* 34).

ВЫВЕТРЕТИ *дієсл. док.* **1.** Очистити: А я тоє збо(ж)є, пя(т)со(т) ма(ц) жита... добрє выпра(в)лєного и вывє(т)рєного маю... па(н)у Ба(т)ку Мисановичу... людми своими поставити (Луцьк, 1566 *ТУ* 119).

2. *Перен.* Зникнути, щезнути: А коли Еремея умеръ, и листъ тотъ выветрелъ (Вільна, 1599 *Ант.* 669); А у насъ на Руси поготову давно тое обиранье, якое теперъ ѳилялетъ мети хочетъ, выветрело (Там же, 833).

ВЫВИКЛАТИСѦ *дієсл. док.* (*стп.* wywikłać się) *(вийти зі скрутного становища)* звільнитися, виплутатися: Якъ и ѡ(т) анаѳєма́ты та́къ мнѡ́гихъ и та́къ вєли́кихъ Бл)с)вє́нныхъ Ѡц҃ѡ́въ вы́виклатисѧ могꙋ(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 219).

ВЫВИНИТИ *дієсл. док.* (кого) *(дати посаг)* вивінувати: если лѣтъ доростуть дочки помененное Насти Васчыхи... мает Омелко... оныхъ з маетности отцевской... вывинити (Бориспіль, 1637 *АБМУ* 14).

Див. ще **ВЫВЕНОВАТИ.**

ВЫВЛЕЧИ, ВИВЛЕЧИ *дієсл. док.* (кого) *(за межі чого-небудь)* виволокти, витягти, стягнути: мене, яко невѣсту безпечную, вывлекши з воза, сам особою своею розбивши, бичами окрутне..., збил, змордовал и зранилъ (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 8/III, 444); потом видилем за указанем тых же сведчучихсе окъно до церкви выламаное скляное и китайку пошарпаную в окъне будучою, которую знати же вывлечи хотилы (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 492); зна́й ѡ́ ти́мъ запе́внє бєз'вѣрникꙋ; якѡ ґва(л)томъ; Аг҃глѡвє Бж҃їи ви́влєкꙋтъ тѧ из гро́ба твоє́гѡ; на сꙋдъ Бж҃їй правє(д)ный (Чернігів, 1646 *Перло* 147).

ВЫВОДИНЫ *мн. (перше відвідання храму жінкою через шість тижнів після пологів для очищувальної молитви)* вивід, *діал.* виводини: по порож(д)єнїю і выводина(х) жи́довки, мꙋсѧ(т) ꙋскочи́ти в' зимнꙋю во́дꙋ, бы бы(л) найбо(л)шїй моро(з) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 95).

ВЫВОДИТИ, ВИВОДИТИ, ВЫВОДИТЬ, ВЫВОДІТІ *дієсл.недок.* **1.** (кого) *(допомагати або примушувати когось іти за собою)* виводити: мы росказали томꙋж дворѧнинꙋ нашомꙋ, тых людєй єго, гдѣколвєк зна́шєдши, з ыминєй твоих выводити моцно и ємꙋ выдавати (Вільна, 1546 *AS* IV, 461); Звы́кли ты(ж) были римлѧ́нє марнотра́вны(х) виводити на тєатроу(м) абы смѣхꙋ и га́нбы лю(д)скои натръпѣвшисѧ до лѣпшого розоумоу при́шли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 289); А ґды ѡтвори́въ Пєча́ть чєтвє́ртꙋю; та́йнїхъ сꙋдѡвъ показатєль, и виво́дитъ Конѧ блѣдо́гѡ, плюга́вогѡ, страшли́вогѡ, на кото́ромъ єздє́цъ сѣди́тъ (Чернігів, 1646 *Перло* 135); пєха́й оусмо́тритъ г(с)дь бг҃ъ дх҃овъ всєгѡ тѣла, чл҃вка кото́рїи бы бы́лъ на(д) ты́мъ згромажє́ньє(м), и мо́глъ бы выхо́дить а вхо́дить прєд' ни́ми а выводи́ть и́хъ або впроважа́ть, абы лю́дъ нє бы́лъ я́кѡ о́вцы бєз' па́стырѧ (серед. XVII ст. *Хрон.* 146 зв.).

2. *Перен.* (кого з чого) *(переводити з одного місця в інше, з одного стану в інший)* виводити: видєчи яко и тые, которые не ку спасенію, але ку вѣчному затраченю, овцы Христовы съ правдивое овчарни выводечы до своихъ пустынь, великую пилность в томъ мають (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 113); Котро́го Хс҃ з' зєпсова́ньѧ на́съ выво́дитъ: А до нєсм҃ртєлности живота́ приво́дитъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 93); До Галилє́ѣ ѡ(т)сыла́єтъ оучєники Г(с)д҃ь з' ро́зрꙋхꙋ и стра́хꙋ... ихъ выво́дѧчи и з' вшєлѧ́коѣ бо́ѧзни и трво́ги высвобожа́ючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 231); Алє са́мъ Сн҃ъ Бж҃їй... насъ и с тє́мности грѣха́ выво́дитъ, И до прєсвѣтлогѡ Нб҃а приво́дитъ (Чернігів, 1646 *Перло* 57).

3. (що, чим і без додатка) Свідчити, доводити, стверджувати: Мєжинский ѡт кнѧзѧ Романа тыхъжє прычинъ и постꙋпъковъ правных, вєрхꙋ ѡпысаных попирал и повторал, шыршими словы ихъ выводєчы (Вільна, 1565 *AS* VI, 278); А панъ Романовский,... тымижъ словы обмовивши и выводечы то, ижъ таковыхъ рѣчей,... вряду... судити и розозновати не належитъ, просилъ, абыхъ тую справу на вырокъ его кролевской милости отослалъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/I, 150); Пото́мъ выво́дит', жє то́є єдиновла́стїє пєтра ст҃ого с ни́мъ нє оумєрло, алє ста́ло на ри(м)ски(х) би́скꙋпєхъ, кото́ры(м) пєтръ ст҃ый в ри́мѣ оумира́ючи, приви́льѧ на́ то свои ѡ(т)да́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 92); Силлогісмꙋю: Оуважа́ю, розважа́ю, ба́чꙋ, довожꙋ, вывожꙋ, замыка́ю (1627 *ЛБ* 234); До которо(г)[о] [кгрунъту]

по(з)ваная приповєдаласє, жє нє Лєщи(н)ски(и), алє Котєлєнъски(и), и выводила, жє тутъ Лєщинъ ничо(г)[о] нє мєлъ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 204); А называ́ют'сѧ головны́ми длѧ то́го, жє сѹтъ ко́рєнємъ, и жро́дломъ и́ншихъ мнѡ́гихъ грѣхѡ́въ. ѡ кото́рыхъ тѹтъ выводи́ти нє єстъ мѣсцє (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 4 зв.);

(о чім) розмірковувати (про що): Аарѡнъ за́сь о́нъ Вєли́кїй Архієрє́й Бг҃а Вы́шнѧгѡ, ѡ кото́рого вєли́кости, за́цности, и сла́вѣ широ́цє Єкклисіа́стъ выво́дитъ, ґды на Горѣ Оръ оумє́рлъ што чи́нєно на о́нъ ча́съ, пла́кано зайстє (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 11).

4. (кого) *(представляти когось для вирішення суперечок)* приводити: кнѧзь Андрѣй и на тот рок сам становилсѧ, и вас, сѹдєй своих выводил (Варшава, 1526 *AS* III, 288); тыи... комисарє зъ ихъ слѹжєбником... слѹг своих з листом своимъ пєрєд роком до тєбє посылал, жєбы Твоѧ Милост ѡ хоробє вѣдаючи, кѹ томѹ сѧ рокѹ нє готовал и сѹдєй своих на ѡный кгрунт нє выводил (Дубно, 1559 *AS* IV, 43); кгды(м) выводи(л) на кгрѹ(н)тъ цє(р)ковны(и) цѣхѹ мѹлѧ(р)скѹю далємъ грошїи м҃ (Львів, 1612 *ЛСБ* 1044, 2 зв.).

5. (що) *(встановлювати границі чого-небудь)* визначати, виводити: врадникъ бобровницки(и)... границъ своихъ нє выводилъ за ѡбъєжъдчаньємъ дворєнина г(с)дръского сасина (1546 *ОГ* 29).

6. (що) Виводити, зводити, будувати: коли з фѹндамє(н)тѹвъ вєжѹ поча(ли) к горѣ выводи(ти) што пєрє(д) ты(м) вси ѡ(д)ны(м) языко(м) прирожоны(м) ѡ(т)чисты(м) єврє(и)ски(м)... ѡ(д)носта(и)нє мовили сталося внє(т) ижъ ся и(м) змєни(ла) прирожоная мова (1582 *Кр.Стр.* 23);

(що) *(про воду) (спрямовувати в потрібне місце)* відводити: по(д) дрѹги(и) мѹ(р) ло(к) г҃ гды спо(д) ѡ(л)тара водѹ выводїлї ѹ ва(л) за мѹры (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 64 зв.); в срєдѹ по зачатии ст҃ыя Анъны дано кгрѹнтаро(м) зо(л) и҃ и гроши(и) к҃в, що двѣ студни копали и цє(м)бровали з кгрѹнтѹ водѹ выводячи (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 4 зв.).

7. (що) Виклика́ти *(про плач)*: слє́зы выво́дитъ; ѡ(т) закамєнѣлогѡ ср(д)ца, па́мѧ(т) см҃рти Хв҃и (Чернігів, 1646 *Перло* 7 зв.).

8. (кого) *(про рід) (брати початок)* виводити: та(м) цырєнь мѣсто заложи(л) ѡ(т)коля цыганє наро(д) сво(и) хочѹ(т) выводи(ти) (1582 *Кр.Стр.* 26 зв.); Пото(м) на(м)... подолянє, и бѹлъгаровє на(д) дѹнає(м) выводи(т) (Там же, 52);

(що) встановлювати, виявляти, визначати: Звычай давный по мѹжахъ рожай выводити (Київ, 1637 *УЄ Кал.* II, 235 зв.);

слѣдъ выводити *див.* **СЛѢДЪ.**

Див. ще **ВИВЕСТИ.**

ВЫВОДИТИСЯ, ВЫВОДИТИСѦ, ВЫВОДИТЬСЯ *дієсл. недок.* **1.** (кому з чого і без додатка) Виправдовуватися, оправдуватися: И выводячи ся далей, подавали тестаментъ небожчиковъский, ...запечатованый и рукою его подписаный (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 376); А ижъ мусимо, за позвами, невинъности наши, передъ... судомъ земъскимъ,... у его митрополита выправовать и съ того ся епископови нашому выводить (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 220).

2. *(бути поміченим, зауваженим)* виявлятися: котораѧ то помы(л)ка гдєбы сѧ каждаѧ з особна выводити и показовати мѣла, сила бы ѡ то(м) писати и нѣкоторыи рѣчи, которы(м) сѧ слоу(ш)нѣй, в' второй и в' трєтєй части ѡ(т)повѣди мѣстцє назначило (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8).

Див. ще **ВЫВЕСТИСЯ.**

ВЫВОДІТІ *див.* **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВОДНЫЙ *прикм.* Доказовий. ◇ **выводнаѧ мова** *див.* **МОВА.**

ВЫВОДНѢ *присл.* (*стп.* wywodnie) доказово, переконливо: Прѣтєлнѣ, выво́днѣ, з' дово́да(ми) (1627 *ЛБ* 103).

ВЫВОДЪ, ВИВОДЪ *ч.* **1.** Роздумування, міркування, висновок: Свѣдо(ц)ство тоє добрє згажає(т) ѹ иѡвиѹша, с трєти(м) выводо(м) ѡ кгота(х) димитра по(с)ла мо(с)ко(в)ского в рымѣ (1582 *Кр.Стр.* 48 зв.); ту(т) павє(л) штроѳує(т) нѣкоторы(х) кориньтьски(х) наѹчитєлє(и) нє и(ж)бы ѹчили яки(х) фа(л)шивы(х) наѹкь алє и(ж) сѧ парали лю(д)ски(ми) збыто(ч)ными выводы лю(д)скою мудро(ст)ю бо(л)шє(и) ни(ж)ли божєю (II пол. XVI ст. *КА* 307, на полях); што кгды́жъ ка́ждый бєз

вєли́кого вы́водꙋ сна(д)нє ба́чи(т), и кгды тє(ж) ни́жєй... о то(м) жє з рє́чи мо́витисѧ боу́дєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр. 28);* па́пєжовє цр҃ко(в) Хр(с)товꙋ розро́знили и схизмꙋ захо́днєи цр҃кви ѡ(т) восто́чной спра́вили. шє́стїй на пя́тый артикꙋлъ слꙋжачїє и сємꙋ виво́ди в роздѣлѣ з҃: и҃: и к҃ (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 25); А што́сѧ доты́чєтъ сорокоꙋста, тако́вый чиню́ вы́водъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 160).

2. Свідчення, доказ, арґументація: яко кнѧзь Илѧ, так и мачоха єго... тыи вси твєрдости свои с обꙋ сторон пєрєд нами покладали, которыиж широкими, славными выводы, ѡбычайми права вєликого кнѧзьства Литовского ꙋ собѣ сѧ заховывают (Неполомичі, 1531 *AS* III, 385); кгдыжъ... ся сторона болшей выводовъ домагает, а ижъ пани Охлоповская на сес час не зготовала, теды, хотечи ясне а значне то показат и с того ся вывести, же в томъ обвиненъю не ест винна, просили абы имъ еще на шкрутиниумъ ку выправованъю ся невинности ее было до пришлыхъ рочковъ дано (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 379); та(м) выво́до(в) потрє́ба гдє сѧ што ча(с)то прємєнѧ́єть и поправлѧє(т) (Острог, 1587 *См.Кл.* 4 зв., на полях); Яко жъ тые шляхта люди добрые,... зрозумевши его не слушный выводъ,... сказали оному Гацу того Ювка, которого менилъ шкодникомъ своимъ, абы его поприсягъ (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 6/I, 213); **выводъ учинити** — привести доказ на свою користь: Тогда мы сꙋдомъ нашимъ ꙋзнавши слꙋшныи и правди́выи доводы братъскїи, противъ котрыхъ сторона проти́внаѧ... вы́водꙋ слꙋшного нє ꙋчинили... всє што єстъ братъствꙋ налєжачєє нє ѡ(т)даляємо (Львів, 1591 *ЛСБ* 155); Теды громада, мещане... Житомирские... зъ себе выводъ учинили, и съ тыхъ я причинъ волными чиню (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 361); **давати выводъ** (на що) — свідчити (про що): онъ давалъ на то выводъ, ижъ у мельницы меду пресного пчолъ своихъ,... выбравши, мѣщанину Мелницкому... за шестнадцать грошей продалъ (Луцьк, 1564 *Ив.* 264).

3. Обвинувачення: Ѡбличє́нїє: строфова(н)є, кара(н)є, га́нба, лаѧ(н)є, поганбє(н)є, зганє(н)є, ѡ(т)по́рꙋ чинє(н)є, вы́водъ (1627 *ЛБ* 148).

4. Генеалогія, походження: Ачъ ко(л)вє(к) є(м) южъ я(с)нє з вєликою прощєю ѡказа(л), з ро(з)маиты(х) а поважнє заволаны(х) и(с)ториковъ, и(з) стародавны(х) лѣтопи(с)цу(в) рꙋ(с)ки(х) и лито(в)ски(х) выводы и дово(д)ныє поча(т)ки народꙋ лито(в)ско(г) (1582 *Кр.Стр.* 71 зв.).

Див. ще **ВЫВОЖЕНЄ²**.

Пор. **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВОЖЕНЄ¹, ВИВОЖЕНЄ *с. (відправлення чого-небудь до іншого місця)* вивезення, вивіз: Ѡ вывожє(н)є припра(в) воє(н)ны(х) и всѧкого жєлѣза до зємли нєприятє(л)скоє (1566 *ВЛС* 38); взято...// скри(н)ку с пн҃зми... которыє па(н) ѡтє(ц) мо(и) да(л) бы(л) на фуры для вывожєня попєло(в) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 42-43); ѡ(т) вивожєнє рꙋмꙋ гр(ш) л҃г (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 5); Конѣ до великой церкве святой Софіи для вивоженя скарбовъ... впроважали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 776).

2. Виїзд; переселення: пан Марко... ознаймил ми час, до которого бых мел в том именю змешкати для вывоженя своего, а тое имене наменил дати служебнику своему Петру (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 104); тогды я, або потомъки мои, мают дати знати князю Владиславу Збаразскому... для вывоженя з ыменя моего за двадцат недел (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 335).

Див. ще **ВЫВОЗЪ.**

Пор. **ВЫВОЗИТИ.**

ВЫВОЖЕНЄ², ВЫВОЖЕНЪЄ, ВЫВОЖЕНЬЄ *с.* Те саме, що **выводъ** у 2 знач.: И по немалымъ вывоженью неналежности въ той справе судови кгродскому... до того, тотъ умоцованый... показалъ привилей короля,... которого... панъ староста, въ руки взявши, на столъ кинулъ и, мало его читаного слухавши, належность въ той справе узнавши, наказалъ далей поступовать (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 312); справа моя потегаетъ за собою и потребуетъ бытности самое особы, напервей до присеги учиненя передъ вывоженемъ шкрутинии (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/I, 328); ку прислуханю вывоженъя шъкрутиниумъ и светковъ до тое справы отъ архимандриты Жидичинъского // запозваныхъ ку правдивому выданъю сведецътва противко отцу Кирилу (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI,

253-254); тє(р)ми(п), вывожєнъя и(н)квизиции и є(к)съпєдиѡва(н)я дукъту (Житомирщина, 1639 *ККПС* 193).

Пор. **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВОЖИВАТИ *дієсл. недок.* (що) *(доставляти щось за допомогою транспорту в інше місце)* вивозити: Оповедалъ тежъ то панъ Иванъ Хренницкий... ижъ все то будованье, што одно по зошломъ князю Александру Буремскомъ у Боремли малжонка его у вживани своемъ мела, ничого собе оттолъ не вывоживаючи, ижъ милости поступилъ (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 7/I, 241).

Див. ще **ВЫВЕСТИ, ВЫВОЗИТИ.**

ВЫВОЗИТИ *дієсл. недок.* (що) *(везти за межі чогось; везучи, видаляти з якого-небудь місця)* вивозити: а ты... потом тоє всє дєрєво, приєхавши моцно, квалтом, побрал и вывозити єго нє допѳстил (Веловес, 1543 *AS* IV, 376); А то тобе, княже старосто, приказуемъ..., жебы есте,... всякое живности... вывозити не допушчали (Вільна, 1563 *РИБ* XXX, 716); панъ Загоровъский,... вси тые добра, зъ добръ // и фолварковъ збожя молочоные, а иншие немолочоные, вывозилъ (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 343-344); хлопѳ що спрє(д) попо(в)ского до(мѳ) вывозн(л) рѳ(м) и зє(м)лю дали(с)мо гро(ш) ѯ (Львів, 1612 *ЛСБ* 1047, 2); и тое збожье, где имъ его милость панъ Линевский кажетъ, вывозятъ (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/I, 472); Васко Голубецъ з сыновцами своими в той же маетности... жито и пшеницу молотили, лес пустошили и вывозили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 376);

(що) *(везучи що-небудь, доставляти кудись, у якесь місце)* вивозити: тоє жито... єкзєкуторовє жидѳ городе(н)скому... продали и по(д)даными би(с)ку(п)ии и волости хотѧчо(в)скоє ту(т) до... гу(м)на вшо(и) мл(сти) вывозили (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 2); А была тая долина Єрозалимє гдє стєрва и и(н)шиє плюга(в)ства вывожєно и для того тоє мє(ст)цо в обридло(ст) пришло (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 5 зв.); Зъ Кгрецыи чернцѣ,... образы, што ся имъ подобает, и вывозятъ, въ землю турецкую по два-кроть и по три-кротъ въ рокъ (Новогородок, 1594 *MCSL* I/2, 555); волно ему будетъ ошвы и дрыкгавки, жерди,... до Коритницы, до иншихъ комягъ, на кождый годъ,... вывозити (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 268).

Див. ще **ВЫВЕЗТИ, ВЫВОЖИВАТИ.**

ВЫВОЗЪ *ч. (відправлення чого-небудь з одного місця в інше)* вивіз, вивезення: ѡ(т) ты(х) жє ѡ(р)сли(и) которы(и) є(м) купи(л) ѳ вєрєщяки да(л) ємъ ѡ(т) вывозу золоты(и), и гро(ш) д҃ (Львів, 1591 *ЛСБ* 1036, 16); Павє(л) Шха(р)тъ,... за фуру вывозу поташу з лєса до Ко(р)ца,... вытрути(л), // и укривди(л) мя золоты(х) по(л)ски(х) сє(м)дєся(т) и пя(т) (Володимир, 1618 *ТУ* 262-263); во въторо(к) по прово(д)но(и) нєдєли далє(м) ѡ(д) вывозѳ зємлѣ колѧсъ 27 fr. 1 и 23 (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 8).

Див. ще **ВЫВОЖЕНЄ[1].**

ВЫВОЛАНЄ, ВЫВОЛАНЪЄ, ВЫВОЛАНЬЄ *с.* **1.** *(примусове відправлення за межі країни або її частин)* вигнання: и ка(р)ты написа(в)ши ѡ єго вывола(н)ю має(т) поприбива(ти) и ѡ нє(м) ѡзна(и)мити (1566 *ВЛС* 88 зв.); А та(к) мы видячи таковоє заборонє(н)є ѳвяза(н)я прєрєчоно(г)... пна крако(в)ского, яко спротивного, и права нєпослушного на да(л)шую єкзєкѳцыю, тоє(ст) баницыи вывола(н)я с короны по(л)скоє и панствъ до нєє налєжачи(х) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); А то кѳ При(с)луха(н)ю сказа(н)я пєрє(д) сѳ(д) голо(в)ны(и) трыбѳна(л)ски(и) на є(г) м(л) вины Баниции и єє Публикации А(л)бо вывола(н)я с па(н)ства є(г) К(р) м(л) короны по(л)скоє... за нєѡ(т)да(н)є(м) и(с)тотноє сумы Пєнєзє(и) Пєтисо(т) золоты(х) По(л)ски(х) (Житомир, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 69); судъ... такъжє и винѳ баниции выволанъя с панъствъ коронъны(х) и вєликого кня(з)(тва) // литовъсъкого за спротивєнєсє правѳ посъполитомѳ на ты(х) жє позъваныхъ въсказѳєтъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122-122 зв.).

2. *(вимога з'явитися кудись)* виклик: кнѧзь Андрєй повєдил, ижбы ѡн єщє до выволаньѧ слѳжбы... господаръскоє до домѳ своєго поєхал (1533 *AS* III, 411); а ѡ самѳю ѡсобѳ яко то в оном же а(р)тыкѳлє два(д)цато(м) ѡписано має(т) ѳря(д) вывола(н)є до г(с)дря... ѡтослати кнзя анъдрєя... миха(и)ловича к(р)упъского (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 42).

3. Відкликання, відміна: а кгды роки ѡ(т)сѳжоны будѳть и по выволаню роко(в) мають книги єщє

нє мнє(и) три дн҃и лєжати (1566 *ВЛС* 15); в которо(м) повєтє которыє имє(н)я замыкаю(т)сѧ на врѧдє кгро(д)ско(м) по вывола(н)ю со(и)му городє(н)ско(г) за чотыри нєдєли до рук подали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 22).

Пор. **ВЫВОЛАТИ.**

ВЫВОЛАНЕЦЪ, ВЫВОЛАНЕЦЬ *ч.* **1.** Вигнанець: также и тыхъ, которые бы зъ оселъ, зъ горы (sic! — *Прим. вид.)* выволанци и инные, зрадивши паиовъ, своихъ, на Украину збегали (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 132);

2. Те саме, що **выволанокъ:** дх҃овєнство оутрапєно, єп(с)кпи выволанцами и выгна́нцы зоста́ли, постановє́ньѧ ѡ(т)цѡ́въ зкгва́лчєны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 119 зв.); Прыслала сторона противная съ каменици пословъ своихъ до митрополита // а меновите Никиѳора Тура,... (выволанъца и давно предъ тымъ выклятого) (Вільна, 1599 *Ант.* 533-535); за которымъ декретомъ тотъ Григорей аболи Гедионъ Болобан сталъ се банитом и выволанцемъ (Варшава, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 285); тая унѣа выволанцемъ церковнымъ, и отгнаннымъ попомъ презъ негодность пышнымъ... и двоженцомъ есть смачна и угодна (бл. 1626 *Кир.Н.* 14).

ВЫВОЛАНОКЪ *ч.* Той, хто відлучений від церкви: прошѵ, абы(с)мы блю(з)нѣ(р)ства ѡныхъ на дх҃а с҃тго повтарѧти мѣли, бо ѡныє в порѧдокъ и то мєновѵ́тє принѡ́симо нє ижбы(с)мы з ни́ми и(х) нєзбо́жности зєзволя́ли, алє блоу(д) ихъ ѡбнажа́ючи, и выволанковъ пра́вои вѣры ѡ(т) и(х) нєзбо́жны(х) наоукъ заслона́ючи и ѡ(т)во́дѧчи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 141).

Див. ще **ВЫВОЛАНЕЦЪ.**

ВЫВОЛАНЫЙ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм. (який висланий за межі країни)* вигнаний: Хто бы злочи(н)цо(в) розбо(и)нико(в) злодєє(в) я(в)пы(х) людє(и) выволаны(х) в дому пєрєховыва(л) (1566 *ВЛС* 88 зв.);

у знач. ім. вигнанець: а повинова́тыи выволя́ногѡ, оучини́вши якїй вѣнє́цъ оффєрова́ли бы за бо́ного выгна́нца Кро́лєви (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 153).

2. *У знач. прикм.* Оповіщений: Жаловал... кнѧзь Андрєй... на дворанина... и на жонѵ его... ѡ побранье рєчєй... длѧ чогож ѡни листы господарскими позовными на роки выволаныи,... на тотъ сєймъ валный..., их позывали (1533 *AS* III, 410).

ВЫВОЛАНЬЄ *див.* **ВЫВОЛАНЄ.**

ВЫВОЛАТИ, ВЫВОЛАТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(примусово відправити кого-небудь за межі якоїсь місцевості)* вигнати, виселити: такжє тєжъ и ѡвидивѵ́шъ ѵ́чини(л) пє(т)настми кни(г) свои(х)... спали(л), коли бы(л) з римѵ́ вывола(н) якъ са(м) пишє(т) (1582 *Кр.Стр.* 11 зв.); панъ Павелъ... оповедалъ... кгды... архиепископъ,... духовенству и всимъ людемъ до ведомости приводячи Лаврина Масалского, банита, который вже давно... за певные выступки его противко звирхности пастырской ...выволанъ и от уряду... публикованъ есть (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 1/VI, 330); Росказанемъ вселенского патріарха двоженцѣ выволано,... владыкам негодным от мѣсца своєго отступити казано (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); которы(и) позо(в) писаны(и) в жалобє пн҃а Ивана Ко(р)дыша по и(х) м(л), а то ѡ(т)рєхова(ıı)є (!) має(т)но(с)тя(х) сво(и)х ни (в) домѵ́ своє(м) пєрєдє(р)живаныє и вывола(н)ыє с па(н)ствъ... я(д)викги сокоро(в)ны (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 51); *Образно:* з҄ всѣми и́ншими тєлє́сными злѡ́ст҄ми з҄ грани́цъ ср(д)ца на́шєго вы́волаймѡ ихъ и вы́жєнѣмѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 964).

2. (що) Повідомити, оголосити, оповістити (про що): з ѵ́радѵ́ дано вывола(т) абы по(д)даныє кнѧ(з)скиє... //...вє(д)лу(г) старода(в)ного ѡбычаю во млынє за(м)ково(м) мололи и мє(р)ку давали та(к) я(к) и мєщанє (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 72-73); роки вже выволаны были, же ся то зараз на он часъ декъретомъ его милости не скончило (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 410); **выволати длѧ ведомости** — повідомити, оголосити, довести до відома: проси(л) ѡны(и) врѧдни(к)... абы ту(т) въ я(р)маро(к) тєпєрє(ш)ни(и) збо(р)ны(и) росказа(л) вывола(т) длѧ вєдомости жєбы ко(ж)ды(и) хто(ж) ко(л)вє сездє на я(р)ма(р)ку ѡбыватєлє(и) ка(ж)дого стану... вєда(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 38).

3. (з чого) Позбавити спадщини, відчужити

(чого): чита́ємо, я́ко ты́є котѡ́рыє з҃ а҃ѳана́сіємъ были, ча́стью соу́ть з дѡ́бръ всѣхъ злоу́плєни, ча́ст҃ю з҃ зє(м)лѣ вы́волани (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 119 зв.).

Див. ще **ВЫВОЛИВАТИ, ВЫВОЛОВАТИ.**

ВЫВОЛИВАТИ *дієсл. недок.* (кого з чого) Позбавляти спадщини, відчужувати (кого чого): допущаєшъ тым оуступником кгвалтъ чинити,... з маєтностей их выганняти, з землѣ наконецъ выволивати (Львів, 1605-1606 *Перест.* 39).

Див. ще **ВЫВОЛАТИ, ВЫВОЛОВАТИ.**

ВЫВОЛОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выволивати:** Ѡⷬ(т)чѳ҇ждаю: Вывóлѳю, вылѳ҇чáю (1627 *ЛБ* 147).

Див. ще **ВЫВОЛАТИ.**

ВЫВОЛОКАТИ *дієсл. недок.* (кого) *(волочачи, витягати когось звідки-небудь)* виволікати: потомъ до чєляди... кинулисє и ѡныхъ кожъдого зособъна зъ шкуты выволокаючи, такъжє... были и моръдовали (Володимир, 1627 *ТУ* 279).

Див. ще **ВЫВОЛОЧАТИ, ВЫВОЛОЧИ.**

ВЫВОЛОЧАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выволокати:** особъ свецкихъ, дяковъ, по местцах где бы их укрили найдуючи,... били, шарпали,... прегражаючи оныхъ и законъниковъ выволочаючи (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 595).

Див. ще **ВЫВОЛОЧИ.**

ВЫВОЛОЧИ, ВЫВОЛОЧЫ, ВЫВЪЛОЧИ *дієсл. док.* **1.** (кого і без додатка) *(волочачи, витягти за межі чогось)* виволокти: от которого битя кгды ледво живою толко юж зоставала, смертельною быт видечи, до болота за ноги выволочы хлопомъ росказали (Луцьк, 1525 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); па(н) жда(н)...// з слугами... своими бє(з)ви(н)нє и(х) самы(х) позбива(л) порани(л) и з дому на влицѳ҇ выволо(к)ши би(л) мо(р)дова(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 30-31); са(м) ѡсобою своєю за ѡны(м) боярино(м) єго сѳ҇(п)рѳ҇но(м) гони(л) и догони(в)ши єго... в мє(л)ника добы(в)ши єго в до(мѳ҇) и выволо(к)ши єго... з до(мѳ҇) ганє(б)нє... ша(б)лєю посє(к) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 26); теж без жадное причины, з дому на подводу выволокъши, в губу пястъми, а по хребте рогатиною,... били, тлукли (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 476);

(кого) *(силоміць вивести звідки-небудь)* виволокти: сщника... василия... єси ѳ҇вяза(в)ши ла(н)цухо(м) до воза своєго за шию сромотнє з мѣста выволо(к) (Супрасльський монастир, 1593 *ЛСБ* 233); И в нє(м) [монастыри] игѳ҇мєна васи́лїа но(ч)ною годи́ною выволо(к) и до вєзє(н)а своє(г) посажа(л) (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1); саѳ҇лъ бури(л) хре(с)та(н) ходєчи по всє(х) домє(х) и выволочєчи мужє(и) и нєвє(ст) дава(л) ихъ до вєзє(н)а (II пол. XVI ст. *КА* 39); такъжє тєжъ до протєсътѳ҇ючого, и брата єго... и до чєляди стрєлятъ хотєли волаючы выволочъмо єє... на дворъ, и розъ(с)трєля(и)мо (Київ, 1633 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 626, 38 зв.);тамже в томже селе будучого, з галасом и крыкомъ, дворника протестантис, есче што ледво на тот час зостаючого, который розумел, же се в дворку выседитъ, выволокшы с тогож дворку розмаитыми и вымысльными способы его страшыл (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 358).

2. (кого, що) *(з води, болота та ін.)* витягти: єго повєлѣньє(м) много рыбъ выволокли (1489 *Чет.* 114); А выволокши з болота на соухо, тоу(т) єго почали зновоу бити нємл(с)тивє вшєлаки(м) ѡроужїє(м) (XVI ст. *УЄ Трост.* 59); мно(з)ство в мóри рыбъ загорноу́вши, роздира́ючѳ҇юса ѡ(т) та(ж)кости ры́бъ сѣть вы́волоче(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 117); и выволокшы невод, рыбы кгвалтовне брати и розно шарпати почели (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 525); *Образно:* пото(м) ловити боудєшь чл҃кы ст҃ою правдивою Хв҃ою наѳ҇кою и вывълочиль ихь с тємного мора то є(ст) ѡ(т) грѣховь тємности (XVI ст. *УЄ Триг.* 97); Ѡ мóй соло(т)кій оучи́тєлю х҃є... ри́бы ло́вишъ на соу́ши я́ко мрéжєю словє(с) твои(х), ѡ(т) глѳ҇би́ны вы́волочишъ ѡ(т) замѳ҇чéнаго...//...и гор҃кого мóра свѣта того (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 232-232 зв.).

3. *Перен.* (на кого) Накли́кати: боимѡ́са абы по(д) засло́ною того калєндара, на што и́ншого мѣры нє бра́но, хота́чи затымъ калєнда́ровымъ шноу́ркомъ, чєрє(з) ѡ(т)ца́ па́пѣжа оукрѳ҇чєномъ, за ча́сомъ што́ и́ншого с того́ жъ варста́ѳ҇ на(м) го́ршєй нєсма́чного на на́съ вы́волочи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 49 зв.).

Див. ще **ВЫВОЛОКАТИ, ВЫВОЛОЧАТИ, ВЫВОЛОЧОВАТИ.**

ВЫВОЛОЧОВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Виволікати, витягати. *Образно:* такъ было ижє Пєтръ ст҃ыи ловитъ чл҃кы ст҃ою а правою Хв҃ою наоукою, и выволочовалъ // и(х) ис тємного морѧ, то єсть ѡ(т) грѣховъ и тємно́стєй (XVI ст. *УИ* 1911/2, 73-74).

Див. ще **ВЫВОЛОКАТИ, ВЫВОЛОЧАТИ, ВЫВОЛОЧИТИ.**

ВЫВОЛОЧОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (такий, якого довго волочили)* поволочений, зволочений: не маючи жадное боязни Божое в серцах своих, вперед менованого ксенъдза,... тыранъско на тымъже местцу убили и тело выволочоное псамъ и пътахомъ повитрнымъ викинули (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430).

ВЫВОЛЫВАТИ *дієсл. недок.* (кого) *(називати кого-небудь образливими словами)* обзивати: теды вси тамъже будучие на громади, оденъ на другого выволываючи, винными се быти выдавали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 209).

ВЫВОЛЫВАТИСѦ *дієсл. недок. (ставати явним, помітним)* появлятися, вилазити: та́къ зра́да, бы єи хто на́йболшєй тайлъ яко ши́ло в мѣхꙋ нє затайтсѧ, алє сѧ выво́лываєтъ и пока́зꙋєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 41 зв.).

ВЫВОРОТИТИ, ВЫВОРОТИТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) Знищити, зруйнувати: Тогды г(с)дь дожди́лъ на содо́мꙋ и гомо́рꙋ сѣрою и огнє́мъ, ѡ(т) Г(с)да з҄ н҃ба и вы́воротилъ мѣста ты́и и всю вко́ль кра́инꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 32); вы́шолъ вє́сь Ізра́и(л)... и полама́ли балва́ны и вырꙋба́ли га́и,... нє токмо зо всє́й Іюдє́и... и з҄ єфрє́ма тє(ж)... ажь дощє́тꙋ вы́воротили (Там же, 342 зв.).

2. (кого) Побити, розбити, перемогти: ка́ждый мꙋ(ж) валє́чный нєха́й пєрє́йдєтъ Іѡрданъ збро́йно, а́жь г(с)дь вывороти свои нєпрїѧ́тєли а бꙋдєтъ ємꙋ подда́на всѧ зємлѧ (серед. XVII ст. *Хрон.* 149 зв.).

3. (чим) Скинути, повалити, побороти: такъ далє́чє в҄ шалє́нство зашли, жє ты́хъ кото́рыи оурѧ́довъ собѣ звѣрєныхъ пи́лнє постєрєга́ю(т), и та́къ сє на всє(м) справꙋю(т), абы бы́ли го́дни вси(х) похвалє́ньѧ, лжа́ми таємными выворотить оусилꙋю(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 382 зв.).

ВЫВОРОТНЫЙ *прикм. (який приховує свої справжні думки)* нещирий, нестійкий, хитрий: Пре то (!) и я, до тои старыхъ вѣковъ щирости скланяючись, выставный и выворотный писаня способъ, яко то вѣтроголове на показанья духомъ прожной хвалы звыкли чинити, опустивши, — въ щирости и въ простотѣ сердца, уфаючи въ ласцѣ Божой, въ той мѣрѣ иду правдою святою (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 323).

ВЫВОРОТЪ, ВЫВРОТЪ *ч.* **1.** Вивертень, *діал.* виверт: А што сє тъкнє другого ко(п)ца, которы(и) сторона мєнує(т) єго быти выворото(м), тєды то нє є(ст) рє(ч) склонъная до подобєнъства, бо гдє єстъ выворо(т), дєрєва та(м)... зостати муси(т)... албо пє(н) с корєнями своими, а(л)бо долина, якая (Житомирщина, 1639 *ККПС* 210).

2. *Перен.* Перекручення, виверт, хитрість: Павел перестерегал... дабы в поганские науки диалектики, силогизмы и вывроты препирателные и велерѣчия самохвалные благовѣрным не впасти (1608-1609 *Виш.Зач.* 225); также правовѣрныхъ и сталыхъ христіанъ шкалюютъ, и книжки таковыи выдаютъ, въ которыхъ правды и справедливости не пишучи, едно вымислы и вывороты и небылицы змышляючи (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 317).

Див. ще **ВЫВОРОЧАНЬЄ.**

ВЫВОРОЧАНЬЄ, ВЫВОРОЧАНѦ *с.* **1.** Знищення, зруйнування: Ди́внаѧ и нєзвыча́йнаѧ была Іѡа́ннова про́повѣдь...//...нє ѡповѣда́лъ вѡ́єнъ, нєсна́сѡкъ, звы́тѧзствъ, го́лодѡвъ, и мѣстѡмъ выворочанѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 887-888).

2. Те саме, що **выворотъ** у 2 знач.: Истиненъ заисте естъ въ словахъ своихъ Іисусъ Христосъ! Але люде многіи въ // вырозумѣнью або рачей въ выворочанью словъ Его сутъ ложны (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 355-356).

Пор. **ВЫВОРОЧАТИ.**

ВЫВОРОЧАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) *(перекидати, вириваючи з коренем)* вивертати: Вѣтєръ выворо́чаєтъ дрєва высокїи (поч. XVII ст. *Пчела* 57).

2. (що) *(зрушувати, перевертати руйнуючи)* вивертати, знищувати, руйнувати: ѡго́нъ в зємли боу́дꙋчїй, коуды выхо́дитъ и по(д)носи́ти(с) мо́жєтъ основанїа бра(м) псꙋєтъ..., прє(ч) выворочаєтъ за́мкы на́ймо(ц)нѣ(и)шїє (поч. XVII ст. *Проп.р.* 153 зв.).

3. *(неприродно повертати рукою, ногою)* вивер-

тати: А трафит ти ся перед паном стояти, тогда сила вражиа не попущает ти ровно ногами стояти але подтыкарт тя, да переплѣтаеш ногами, то тую то сюю наперед поставляючи и на пяту зас выворочаючи (1596 *Виш.Кн.* 62).

4. (що) *(робити іншим)* змінювати: Алє жа́дєнъ з҃ ни́хъ нє розв҃мѣлъ абы За́ко(н) то́тъ коли ѡ(т) ни(х) вырыва́тиса и выворача́ти мѣлъ, и ѡ҃вшємъ ко́ждый з҃ ни́хъ ствєрди́лъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 162); долготръва́ючєє зєзволєнє, кото́роє и назацнѣйшєє дш҃и спора҂же́н҃є з҃ грунтв҃ выворача́єтъ (Київ, 1625 *Кіз. О степ.* 205).

5. (що) Принижувати: Вса́ка҂ дш҃а вла́стємъ прєимѣющимъ да повиноуєт҃са҂, хо́ть ап(с)ломъ, хо́ть євангєли́стою,... хо́ть и чимъ ко́лвєкъ иншимъ єсь, або́вѣмъ побо́жности нє выворача́єтъ та҂ по́дъда́ность (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 197 зв.); Всякая душа властемъ преимуючимъ да повинуется,... авовѣмъ (!) побожности не выворачаетъ тая подданность (1603 *Пит.* 35).

6. (що) Перекладати: Єв(г)лїа і ап(с)ла в҃ цр҃кви на ли(т)ургїи, просты(м) языко(м) нє выворача(и)тє (п. 1596 *Виш.Кн.* 223 зв.).

7. *Перен. (по-своєму пояснювати)* тлумачити, перекручувати: людъ посполитый,... писмомъ // Божымъ ширмуютъ, ницуютъ, выворочаютъ и на свое блюзнерскіе хвалшивые потвары оборочаютъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 116-117); коли́ бысмы мы свѣтскіє гре́ческои рєлѣи лю́дє, ра҂(д) старожи́тный в҃ цр҃квахъ с҃тыхъ, выворача́ли и ѡ(т)мѣна҂ли, тымъ свѣдоцствомъ могъ бы противъ на́мъ ити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 68 зв.); сво́єго тєлє́сного розв҃мѣна҂ оустыда́тиса҂, я́ко лѣтєра́цы, кото́рїи в҃спа́къ писмо́ б҃жіє выворача́ютъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 44 зв.); Злосли́выхъ... сѣкцєссо́рѡвъ,... и ихъ наѣки и пи́сма,... прєзъ мно́гїи спо́собы, выворача́єтъ и потлѣмла́єтъ (Київ, 1627 *Тр.* 397); Ани даро́въ бра́ть бѣдєшъ, кото́рїи и мѣдрыхъ заслѣпла́ютъ и выворача́ютъ слова справедли́выхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.).

8. (що) Заперечувати, відкидати: ба́чишъ я́къ собо́ръ Карфаге́нскій нє мо́вачи жєбы та҂ што в҃ твоє́мъ о апєла́ц҃іахъ до Ри́мѣ твєржє́нью по(д)пирати мѣло, але ихъ я́внє выворача́єтъ а вѣрѣ бы тобѣ тєпє(р) зно́вѣ о то́мъ писа́ти пришло, волѣлъ бы єси того собо́рѣ замо́вчати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139).

◇ **выворочати языкъ** — молоти язиком: нє оумѣє(т) с тобою говорити, и тра(к)товати ѡнъ // я(к) пѣстоє коло млы(н)ноє крѣта҂чи а выворочаю чи бє(з)пожито(ч)ный то(т) язы(к) (1596 *Виш.Кн.* 245-245 зв.).

ВЫВОРОЧАТИСЕ *дієсл. недок. (зазнавати грунтовних змін)* розпадатися, руйнуватися: Незличо́ныє те́ды тыє Ри(м)ской столи́цы но́выє ѡ(д)ме́ны, и заразли́выє блѣды, кото́рими и оупа́докъ дѣшный сє готѣєт҃, и наѣки цр҃ко́вной мо́цъ сє ломлєтъ... и Кролє́вства сє з҃ грѣнтѣ выворача́ютъ (Єв҃є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 8 зв.).

ВЫВОРОЧЕНЄ, ВЫВОРОЧЕНЬЄ, ВЫВОРОЧЕНЬА *с.* **1.** Знищення, зруйнування, розруха: рєко́мо нѣякую(с) є́дность флорє(н)скѣю ѡ(т)новла́ючи, до николи нєбыва́лого // вѣры старожи(т)нои гре́ческои вышпочева(н)а҂, а з кгроу́нтѣ пра́вє выворочє(н)а҂ доро́гѣ сла́ли, и по сє́й дн҃ь стє́лю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 214 зв.-215); Звы́кли до вєли́кого гоно́рѣ приходи́ти, кото́рїє в҃ выворочє́ню мѣста первѣй сєбє спана҂лє в нєбє(з)пєчєнства втрѣча́ютъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 28 зв.); пр҃(с)та҂ бц҃а тыми вода́ми нє затопи́ла҂с҃а, в выворочє́ню єрихонско(м) то́лко до(м) раа́вы блоу́(д)ници зоста(л) вца́лє, иншїє всѣ з гроу́нтоу соу(т) зєпсова́ны (Там же, 192).

2. Перекручення: а єсли́с҃а до нєпов҃ста҂гли́выхъ сва́ровъ ѡбе́рнєшъ, што(ж) єстъ (мой ми́лый) чомоу́ бы кѣ выворочє́нью нє здо́ла(л) спо́ръ наоуки ѡ҃ноє сварли́вое (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 9).

◇ **очїй выворочень҂а** — вивертання очей: тако́выи сѣтъ арїа́ны и поноу́рцы, але про(ж)на тако́выхъ надѣ҂а, и очїй выворочє́н҃а҂ с подношєна҂мъ в҃ горѣ, кото́рыи з҃ єдно́и стороны с҃ на б҃жєго, по лицѣ гласка́ют҃, а з дрѣгои я́ко потрєба поли́чки вытина́ютъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 69 зв.).

ВЫВРАЩАТИ *дієсл. недок. (неправильно тлумачити)* перекручувати: Не естъ то теды зламанье церемоней Греческихъ, яко θилялетъ, беручи прычину съ тыхъ словъ, несправедливе вывращаетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 721).

ВЫВРАЩЕНЬЄ *с. (негативний вплив на людські погляди, поганий приклад)* розбрат, розкол: Еслибы хто (поведа) съ тыхъ, которые суть въ церкви преложоными, будь то епископъ, альбо презвитеръ, ...ку вывращенью людей и ку замешаню церкви, важылъся напотомъ до особное громады збиратися,... такового сынодъ светый вже теперъ одъ церкви одълучоннымъ быти осуждаетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 775).

ВЫВРОТЪ *див.* **ВЫВОРОТЪ.**

ВЫВРЪТАТИ *див.* **ВЫВЕРТАТИ.**

ВЫВЪЛОЧИ *див.* **ВЫВОЛОЧИ.**

ВЫВЫЖШАТИ *див.* **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫЖШИТИ *див.* **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВЫЗШАТИ *див.* **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫЛЯТИСѦ *дієсл. док. (вирватися звідкись)* вимкнутися: Наконе(ц) та(м) же паня(и)ка поцтивая... Хотячиса вывыляти... до дому свого Єдє(н) слѹжилєцъ... Тя(л) єи в лобъ шаблєю ажъ ѹпала (1636 *Лям. о пр.* 9 зв.).

ВЫВЫСИТИСѦ, ВЫВЫССИТИСѦ, ВЫВЫШИТИСЕ *дієсл. док.* **1.** (під що) *(піднестися вгору)* піднятися: Грозѧтъ оупа́дкомъ ѡпо́ки, вы́высившиса под те́мныи ѡболоки (Львів, 1591 *Просф.* 68).

2. (над кого, що) *(поставити себе вище інших)* звеличити, возвеличити (себе): А што повѣдаютъ, же се папежъ надъ всѣхъ вынесъ и вывышилсе надъ тое, што естъ речено богомъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 154); ты(ж) на(д) всѣ сты́и божіи мѣ(л) са вывысити то єстъ и(х) дєкрєта ламати, и нѣвошто ѡборочати (Вільна, 1596 *З. Каз.* 70); а и(ж) са мѣ(л) а(н)тихристъ... по(д)нєсти и вывыссити са на(д) всѧкого называємого ба̄ (Там же).

Див. ще **ВЫВЫШАТИСѦ.**

ВЫВЫШАТИ, ВЫВЫЖШАТИ, ВЫВЫЗШАТИ, ВЫВЫШШАТИ *дієсл. недок. (підносити на вищий ступінь почуття гідності, достоїнства)* підіймати, підносити: гъ̄ бъ̄ єго само́го вывыша(л), є́моу само́моу ла́скоу ѡповѣда(л) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 208); Ты́м са зна́ко(м) Бжі̄а Цр̄ковъ оукраша́єтъ, и старожи́тны(х) до́мѡвъ за́цность вывыша́єтъ (Єв'є, 1611 *Епігр. Ог.* 2); А до свѣтлости и почѹва́нѧса приво́дитъ, высо́кій ста́нъ свѧще́нъства оповѣда́ючи, и на́дъ вшєла́кѹю го́дность вывышша́ючи, до котро́го абы́ зна́ти, якъ приствпа́ти, и яко́го то са оура́дѹ, подыйма́ти (Львів, 1614 *Кн. о св.* 4 зв. ненум.); И ѡвшємъ ты(м) ба(р)зѣ(и) ѡны вывы(з)шаєтъ и корєни(т) нє ѡ рєчы здалося и мнѣ ити ты(м) же торо(м) му(д)ры(х) наслѣдѹючи (1636 *Лям. о пр.* 2); Єди́нъ... Бг̄ъ, который оубожи(т) и богати́тъ, понижа́єтъ и вывыш'ша́єтъ, по(д)но́си(т) з' землѣ ни́щогѡ, и з' гно́ю в'звѡдит' оубо́гогѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 99);

(кого над ким) *(ставати помітнішим, авторитетнішим)* підноситися, підійматися: ста́рого ри́мѹ па́пєжъ на(д) и́ншихъ всѣхъ сєбє вывыша́ючи, и всѣми гордѧчи, еще мо́витъ и противъ кано́нѹ сты́хъ ѡ(т)цъ, абы са нє зда́лъ же нєпотре́бнє калєнда(р) пєрєсѣкъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 191);

(кого, що) возвеличувати, вихваляти, підносити: Вывыша́йте Гда̄... на́шего, и кла́нѧйтєса по(д)но́жкови но́гъ єгѡ, або́вѣ(м) ст̄ъ єстъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 278); єсли(м) нєпоко(р)нє розѹмѣлъ, але(м) вывы(ш)шал дѹшѹ мою: я́ко дита́тко, ѡста́влєноє ѹ матки своє́и (серед. XVII ст. *Кас.* 5 зв.); ты́и вси сыно́вє ємма́на пр(о)рка цр(с)когѡ в' ре́чахъ бжі̄ихъ, а́бы вывыжша́лъ ро́гъ дв̄довъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 285 зв.).

Див. ще **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВЫШАТИСѦ, ВЫВЫШШАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** Ставати вище інших: Але ча́съ ю́жъ рѹшитиса до штѹрмѹ на збитіе ве́жъ вы́нєслыхъ, вывыша́ючи(х)са, яко с(т). Ап(с)лъ мо́ви(т), на(д) вѣдомость Збави́тела Ха̄ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 189).

2. *(досягати у своїй діяльності вищого ступеня гідності, достоїнства)* підноситися: хто́ са вывыша́єтъ, боу́дєтъ пони́женъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 200); христїа́ни(н)... тогды́са вывы́ш'ша́єт', кг(д)ыса пони́зити ста́рає(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 104); И зайсте лѣпшаѧ єсть ре́чь, гды́са грѣшный на́ворача́єт'. ани́жли гды цнотли́вый вывыша́єтъса и пышнитъ (Київ, 1627 *Тр.* 11); справєдли́выи вывыша́ютса, а грѣшныи понижа́ю(т)са (Львів, 1642 *Час.Слово* 272 зв.).

Див. ще **ВЫВЫСИТИСѦ.**

ВЫВЫШЕНЄ, ВЫВЫШЕНЬС, ВЫВЫШШЕНЄ, ВЫВЫШШЕНЇЄ, ВЫВЫШШЕНЬЄ, ВЫВЫШЪШЕНЬЄ *с. (піднесення на вищий ступінь*

гідності, достоїнства; створювання величі комусь) підвищення; вихваляння, прославляння: Хотѧ́ бы тєды на причинє(н)є сєнáтꙋ зго́да была, пришло́ бы и́хъ мл(с)тѧмъ подо́бно и по ѡ́выхъ кашталя́нахъ, котѡ́рыи перє(д) ты́мъ с таємнои ра́ды выхожа́ли, гдє ко́лве(к) оу дверїй або за пѣчью сєдѣти, што нє вєдаю єсли́ жєбы за вывышє́нье собѣ почита́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198 зв.); На семой каръте θилялетъ показати (!), ижъ митрополитъ и владыкове тымъ отступеньемъ прычиненья своихъ пожытъковъ и вывышъшенья (своего) шукали (Вільна, 1599 *Ант.* 517); вы́гꙋблю пыхоу нєвѣрны(х), и вывыш'шє(н)є го́рды(х) пони́жоу (Острог, 1607 *Лѣк.* 51); Има́ Моги́лы и в' слове́нской Зѡ́ни, И в' Бг҃оми́слномъ бꙋдєтъ мѣти Трїѡ́ни Нєсмєрте́лноє своє залєцє́ньє, И вывышше́ньє (Київ, 1633 *Евфон.* 308); гды... слы́шимѡ ѡ мѣсци засѣда́(н)ѧ, нє про́стѡ сто́лик' якїй а́бѡ кре́сло розꙋмѣти ма́ємѡ, алє оуччє(н)є и вывышє(н)є в' сла́вѣ, в' че́сти є в' вел'мо́жности (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 158).

Див. ще **ВЫВЫШЕНЄСѦ.**

Пор. **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВЫШЕНЄСѦ *с.* Піднесення гідності, достоїнства когось; перевершення: якоє бы єщє могло бы́ти бо́лшєє чл҃ка смєрте́лного вывыше(н)єсѧ, на(д) вынєсе́ньєсѧ па́пєжа ри́м'ского (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 176).

Див. ще **ВЫВЕШЕНЄ.**

ВЫВЫШЕНЪ *дієприкм. у знач. прикм. (який підноситься у своїй гідності)* зарозумілий: Трє́тѧѧ [причина], а́бы анти́христа и слꙋгъ єго оуказа́лъ, кото́рїи во всє(м) ємꙋ проти́вни, го́рди вывыше́ни, бога́ти, славни, христо́вы(м) при́кры и страшли́ви (Вільна, 1596 *З.Каз.* 3).

ВЫВЫШЕНЬЄ *див.* **ВЫВЫШЕНЄ.**

ВЫВЫШИТИ, ВИВИШШИТИ, ВЫВЫЖШИТИ, ВЫВЫШШИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) Зробити вищим, підвищити: и вєжы зача(ли) бꙋдова(ти) в ты(х) жє поля(х)... хотячы та(м) столицꙋ... заложи(ти)... //...а вєрхъ вєжы до нєба вывы(ш)шити (1582 *Кр.Стр.* 23-23 зв.); Манасты́ръ... спочáтку ѡ(т) праѡди́тєлєи рꙋскы(х) Лво́вскыхъ за́ложо́ны(и)... и мꙋромъ вывышше́ны(и) (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); боудꙋтъ вѣдати вши́стки де́рева краѡ́въ, поие́важє(м) я понижилъ де́рєво широ́коє, а вывы(ш)шилъ де́рєво ни́зкоє (поч. XVII ст. *Проп.р.* 301).

2. (кого, що) *(підняти гідність, достоїнство кого-, чого-небудь)* возвеличити, прославити: Бо(г) люду сєго и(з)рає(л)ского выбра(л) ѡ(т)ци наши и вывыши(л) лю(д)... и чєрє(з) чоты(р)дєсѧ(т) лѣ(т) пєрєко(р)ми(л) и(х) на пущи (II пол. XVI ст. *КА* 69); манасїѧ, кото́рыи всѣ(х), и бал'вохва(л)ство(м) и мордꙑрство(м) пєрєходи(л)..., а ба(л)вохва́льскїе слоу(ж)бы на ѡшꙋка(н)є людїй на(з)быть вывы(ш)ши(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 25); вступлю на небо а вивишшу столицу мою надъ Звѣзди Божіи (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 713); Понижа́ючихъ сєбє, вывы́шшит' сла́вою Г(с)дь (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 772); Скро́мный за(с), и ти́хїй, и поко́рного оумысло́ꙋ, ѡ(т) Бг҃а вывышо́ный, и шано́ванъ бꙋдєтъ (Львів, 1642 *Час.Слово* 275 зв.); а́лє и в' старо́мь єщє за́конѣ надъ и́шїи (!) былъ вывышо́ный: хто́бовѣм' оуме́рлых' въскрєшал', о́гнь з' нб҃а оупро́шовалъ, рѣка́мъ абы́ся розстꙋпи́ли, роска́зовалъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 923); што за до́мъ мо́й, и́жь мєнє та́къ вывы́жшилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 252 зв.).

Див. ще **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫШШАТИ *див.* **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫШШАТИСѦ *див.* **ВЫВЫШАТИСѦ.**

ВЫВЫШШЕНЄ *див.* **ВЫВЫШЕНЄ.**

ВЫВЫШШЕНЇЄ *див.* **ВЫВЫШЕНЄ.**

ВЫВЫШШЕНЬЄ *див.* **ВЫВЫШЕНЄ.**

ВЫВЫШШИТИ *див.* **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВѢВАТИ *дієсл. недок.* (що) *(віючи, видаляти)* вивівати: Яко до́м' дымꙋ по́лный вывѣва́ѣтъ єгѡ на зєвнꙋтрнєє повѣтрє: та(к) дш҃а, напо́лнившисѧ злости прє(з) ве́рхъ выбїѧ́ѣтъсѧ, и ѡвоцы выдаѣ́тъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 174).

ВЫВѢДАНЪЄ, ВЫВЕДАНЄ, ВЫВЕДАНЬЄ *с.* Розслідування, вияснення: хочѣть его милость росказати и около того пильное выведанье вчынити (1554 *РИБ* XXX, 268); мы... длѧ вывєданьѧ тоє рєчы и забийства... кнѧзѧ Ярославова посылали тамъ... ѡсобъ пєвныхъ,... урадниковъ (Вільна, 1565 *AS* VI, 279); па(н) по(д)ка(н)цлєри(и)... кгды вси

тые свѣ(т)ки на врѧдѣ... были поста(в)лѣны... взываючи по ѡ(д)ному кѹ собѣ вывѣда(н)є дѣла(л) и слуха(л) свѣдѣ(ц)тва и(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 59); ты... на опыт и на выведанъе не позволила, и от тѣла есте прочъ пошла а на цвинтару его покинули (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 370); дѣкрѣтами судовыми такъ єго к(р). М(л)ти за(д)во(р)ными, яко и зємъскими, такжє вывѣда(н)ємъ пєвнымъ чєрє(з) пєвныє ѡсобы людє(и) зацны(х)... //ѡныє чє(р)нцы... дє(р)жа(н)я... на тыє... кгру(н)ты... нє показали (Київщина, 1600 *ККПС* 151-152).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄСѦ.**

Пор. **ВЫВѢДАТИ.**

ВЫВѢДАТИ, ВЫВЕДАТИ *дієсл. док.* (що) Розвідати, вивідати: михаи(л) и гаврилъ... оучнковъ оувидѣста, то(ж) имъ показаста и вывѣдаєтє коли соидѣть в послѣднѧя дни и боудє(т) соудити живымъ (1489 *Чет.* 77 зв.); Затымъ, што в дрѹгом листє своєм чєрєз тогожъ слѹгѹ своєго писал єси к нам, абыхмо волю короля... вывєдавши, дали тобє восполок з Єго Милостью надкѹ (Краків, 1538 *AS* IV, 164);

(чого, о чім) розслідувати, виясняти (що): ѳста(в)уємъ тє(ж) и(ж) кгды бы которы(и) прокурато(р) подъня(в)шисѧ кому рєчи єго мовити и справовати а вывєда(в)ши на нємъ тоє справы и листо(в) єго ѡглєда(в)ши выдалъ єго в то(м) сторонє проти(в)но(и) (1566 *ВЛС* 35 зв.); Яко жъ и тымъ листомъ нашимъ верностє твоей розказуємъ, абысь до пречоныхъ добръ бискупъства Киевского,... зъехалъ, тамъ же о шкодахъ,... доводне и достаточне выведалъ и списалъ (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 6/I, 259).

Див. ще **ВЫВѢДОВАТИ.**

ВЫВѢДАТИСЯ, ВЫВЕДАТИСЕ, ВЫВЕДАТИСЯ, ВЫВЕДАТИСѦ, ВЫВЕДАТЬСЯ, ВЫВѢДАТИСѦ *дієсл. док.* **1.** (що, чого і без додатка) Дізнатися, довідатися (що, про що): намєстъникъ ими справѳѣть а такъ што єсмо сами собою вывєдатисѧ могли то єсмо пописали такъ яко выше(и) (1552 *ОКЗ* 47 зв.); вси справы мои... скажє(т) ва(м) тихи(и) милы(и) бра(т)... которого є(с)ми по(с)ла(л) до ва(с)... длѧ того абы сѧ вывєда(л) што сѧ ѳ ва(с) дѣє(т) (II пол. XVI ст. *КА* 475); который то блаженный Мелетис,... иж сам языка лядского не знал, вывѣдатися, что в той книжицѣ писано будет, ничого не могл (1608-1609 *Виш.Зач.* 208).

2. (що, чого, о чім, від кого) Розслідувати, розвідати; *діал.* вивідатися (що, про що, від кого): А так мы видѧчи справєдливост подданых королѧ... и вывєдавши (сѧ) ѡт // ѡбаполных сѣсєдов тамошних, ...подданих королѧ... при тых границах их єсмо зоставили (Чернче-Городок, 1543 *AS* IV 354-355); а мы еще къ тымъ знакомъ его поприсягнути и того ся немъ выведать хочемъ, абы при томъ // лицу заплату свою взялъ, яко заслужилъ (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 166-167); то всє то(т) чєрнъски(и) чого сѧ вывєда(л) на пи(с)мє до пана своєго принє(с) яко сѧ выше(и) написало (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, I, 2, 59); А пото(м) ужалова(в)шисє по(д)даныє и(х) ...тєло нєбо(ж)чика хло(п)ца моє(г) ѡзє(м)ши нє(т) вєдомо(с)ти гдє подєли и до сєго часѹ вывєдатисє нє могѹ (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 7-8 зв.); А ґды то ѡ(д) бра́тіи вєли́кій Пахо́мій слы́шалъ оучини́лъ ѡ нє́мъ ѡпы́тъ и вы́вѣдавшисѧ ѡ спо́собѣ жи́тіѧ є́го, проси́лъ Бг̄а жєбы є́мѹ ѡ(д)крылъ хто є́стъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 6 зв.); в Луцку сам персоналитер, кгды се, слушъне выведавшы, о то все упоминал (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 270).

Див. ще **ВЫВЕДОВАТИСЯ, ВЫВЕДЫВАТИСЯ.**

ВЫВѢДАТИСѦ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВѢДОВАНЬЄ, ВЫВЕДОВАНЄ *с.* Розслідування: И просили мєнє ѡ возного... длѧ выпытованъѧ и вывєдова(н)ѧ ѡ(т) купцовъ, што бы в которого слуги пана Ма(т)фєѧ Мали(н)ского за указанъємъ Якуба Климашовского взяли и пограбили (Луцьк, 1581 *ТУ* 186); поехали были килка товаришовъ до ймєня князя Головнина,... для выведованя певнешого около оного забийства и замордованья..., небожъчика Яна Рокгалинского (Луцьк, 1584 *АрхЮЗР* 6/1, 141); теды мы, яко и первей, не кончили тое справы, оную, для лепшого опыту и выведованя, еще отложили есмо до третіе копы (Володимир, 1608 *Ив.* 288); зобрали єсмо вашу милость, людей добрыхъ, на копу, хотечи опытъ и выведоване якое певное в тыхъ шкодахъ своихъ учинити (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/I, 78).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВѢДАНЪЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄСѦ.**

Пор. **ВЫВѢДОВАТИ.**

ВЫВѢДОВАНЬЄСѦ *с.* (*стп.* wywiadywanie się) вивідування, дослідження, розвідування: Възыска́нїє: Вынайдова́ньє, шꙋка́ньє, пыта́ньє, ѡ́пытъ, вывѣдова́ньєсѧ (1627 *ЛБ* 20); Испыта́нїє: истѧза́нїє, выпытова́ньє, вывѣдова́ньєсѧ, розбира́ньє, бада́ньєсѧ (Там же, 50).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДОВАНЄ, ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВѢДАНЪС.**

ВЫВѢДОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Вивідувати, пізнавати: А што́жъ и́ноє ба́рзѣй мо́жєтъ бы́ти закры́то на(д) рожє́нїє єдиноро́дного з҄ Ѡ҃ца, и на(д) похожє́нїє Потѣши́тєлѧ; кото́рый глꙋбо́кости Бо(з)скїи на́званыи, Па́вєлъ с(т). повѣдилъ жє Потѣши́тє(л) вывѣдꙋєтъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 211).

ВЫВѢДОВАТИСЯ, ВЫВЕДОВАТИСЯ, ВЫВЕДОВАТИСѦ, ВЫВЕДОВАТСЕ, ВЫВѢДОВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** Довідуватися, вивідуватися: Володимеръ... пословъ своихъ выправилъ въ розныи краины, абыся вѣрамъ, набоженству,... и церемоніямъ присмотровали и достатечне вывѣдовали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 974); Испытꙋю: Любопы(т)ствꙋю, вывѣдꙋюсѧ, розбира́ю (1627 *ЛБ* 50); Многоиспытꙋю: мно́го выпы́тꙋю, вывѣдꙋюсѧ (Там же, 64); Ѡнъ тєды Лє́ѡ ... єсли бы яка́ѧ воды вѣлґо́тность та́мъ выника́ла, вы́вѣдовалъсѧ (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813); Всѣм҄... потрє́ба и слꙋжи́ти,... и вывѣдоватисѧ, анѣ за́здрѣти... алє своє́гѡ ко́ждомꙋ пилнова́ти (Київ, 1637 *УС Кал.* 163).

2. (що) Рослідувати: врѧ(д) на(ш)... має(т) того ѡсо(б)ливє пєрєстєгати, и с пи(л)ностью ѡколо того сѧ вывєдовати (1566 *ВЛС* 90); пан Павел Монвид Дорогостайский..., з немалою кгвардиею слугъ своих власных там же до Любча приехал, при котором почалем се пытат и выведоват (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 495).

Див. ще **ВЫВЕДАТИСЯ, ВЫВЕДЫВАТИСЯ.**

ВЫВѢДОВАТИСѦ *див.* **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВѢДУЮЧИЙСѦ *дієприкм. у знач. ім.* Той, хто вивідує: гото(в) єднакъ боудꙋчи, ка(ж)домꙋ вывѣдꙋючомꙋсѧ тыхъ припомнєныхъ в҄ мѣстахъ к(р) єго мл(с)ти, и и(н)дєй оутєрплєны(х) чєрє(з) нашє анкгаріи мнѡго прикладо(в) припомнити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 208); Аасѳи́ръ: Бѣгꙋнъ, посє́лъ. а́бо посє́лъ на подво́дѣ, гѡнє́ц҄..., або по́спѣх҄ досвѣ(д)чє́ногѡ, а́бо Бра́тъ котры́й довѣдꙋєтсѧ. а́бо з҄ Си́рскогѡ и Євре́йского, кнѧ́зь го́рлицѣ, а́бо кнѧ(з) вывѣдꙋючогѡсѧ (1627 *ЛБ* 170).

ВЫВѢСИТИ *дієсл. док.* (кого, що) *(підвісивши, виставити для загального огляду)* вивісити: до которы(х) а(ж) прє(з) знаки и(з)дя(т), значачи ся по бочка(х) и пропо(р)чика(х) вывѣшєны(х) на гора(х) пѣ(с)чи(с)ты(х) (1582 *Кр.Стр.* 81 зв.); И за́разъ ско́ро сє росвѣтнꙋло вы́вєсили го́ловꙋ олофє́рновꙋ з мꙋрꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 375 зв.);

(кого) *(винести на вищий ступінь гідності)* звеличити, піднести: Двохъ прєза́цныхъ фамілїй, в одинъ домъ злꙋчо́ныхъ, В сла́вѣ, ажъ по(д) са́моє нє́бо вывышо́ныхъ (Єв'є, 1616 *На г. Вол.* 36); Скро́мный за(с), и ти́хїй, и поко́рного оумыслꙋ, ѡ(т) Бг҃а вывышо́ный (Львів, 1642 *Час.Слово* 275); алє и в҄ ста́ромъ єщє за́конѣ надъ и́шїи (!) былъ вывышоный (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 923).

Див. ще **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВѢСТИ *див.* **ВЫВЕСТИ.**

ВЫВѦЗАТИ, ВЫВЕЗАТИ *дієсл. док.* **1.** (що від чого) *(відділити що-небудь прив'язане)* відв'язати: к тому дє(и) кєбєнѧ(к) новы(и) ѡ(т) сє(д)ла с тороко(в) вывєза(ли) и взѧ(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 72);

2. (що з чого) *(в'яжучи, що-небудь виготовити)* вив'язати: *Образно:* то́й з҄ того а и́ный з҄ и́ного бо́кꙋ я(к) сро́кгїй звѣръ напа(д)ши, ша́тꙋ Цр҃ко́внꙋю вы́вѧзєнꙋю з҄ высо́кои ѳєоло́гїи, ша́рпаємо ѡкрꙋтнє дїалєкти́цкимъ оусилова́нїємъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 205).

ВЫГАВТОВАТИ *див.* **ВЫГАФТОВАТИ.**

ВЫГАЖАТИ *див.* **ВЫГОЖАТИ.**

ВЫГАНЯТИ, ВИГАНЯТИ, ВЫГАНЯТЫ, ВЫГАНѦТИ, ВЫГОНѦТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) *(примушувати кого-небудь іти геть)* виганяти, проганяти, виселяти: одны пястями, другие палцатами бъючи, з дворка сельца прочъ выганяли и уступит казали (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); якь ты(ж) выгонѧє(т) ис цр҃квє коупцѣ (1556-1561 *ПЄ* 303); Ко(н)дра(т) повѣдилъ, и(ж),... я тєбє з домꙋ нє выганялъ и стра[вы] и хлѣба тобє ...дава(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 65); Х҃с... на́съ наста́вилъ... абы́смы оупада́ючихъ под҄носи́ли, навєрта́ючихсѧ нє

выганѧли (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 44); въ монастиру Печерскомъ 30 было чудотворцовъ, которыи бѣси виганяли, уздоровленя давали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 848); Бу́дєтъ пла́чъ и скре́же(т) зѳ́бѡмъ, ґды оба́читє Авраа́ма и Ісаа́ка в҃ Цр(с)твїи Нб(с)номъ, а ва́съ выго́иѧныхъ во́нъ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 20); Того ра́з҃ напа́ли мы́сли поро(ж)нєи сла́вы, кото́рїи Єго з҃ ке́л҃и выгана́ли, и побѳжа́ли єго же́бы пристоѝным҃ за́мысломъ,... ішо́лъ до Ри́мѳ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 8);

(кого) *(примушувати виконувати якусь повинність)* виганяти: А которые дей люди ихъ при замку нашомъ Житомирскомъ мешкаютъ, ты дей на свои потребы ихъ велишъ выгоняти и сено на себе косити (Вільна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V, 41); ѡна... съ кнѧзємъ Миколаємъ,... Анъдрєевичо́мъ Збаразскимъ... з людей платы и сєребъщизны нєпомєръные брати и въ подъводы нєзвычайные выгонѧти их кажєтъ (Краків, 1553 *AS* VI, 140); роботы собе подданымъ тамошънимъ до Городка одправовати и на паншъчизну выганяты казали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 53);

(кого) *(гнати кудись)* виганяти: пастѳ(х) тєды ходи(т) оу гоустинѣ, г(д)є пасєть в лѣсѣ а выганѧєть на полє жєбы та(м) жа(д)наѧ нє зостала (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 182).

2. (що) *(сприяти позбавленню різних недуг)* виганяти, лікувати: Та(к)жє навари рѣпѧкоу из вино(м): и пїи пораноу на(д)щєср(д)це гли(с)ты з ноутрѧ выганѧє(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 9); Кро(п) сырыи завше я(ж) нащєср(д)це згагоу выганѧє(т) (Там же, 11 зв.).

3. *Перен.* (що) *(звільняти з якогось стану)* виганяти, проганяти: О мирская бу́то, богу досажа́єш и умиле́ніє з людей выганя́єш (к. XVI ст. *Укр.п.* 76); Скоро по(в)стаю(т) мы́сли тєле́сныє, за́ра(з) и(х) тре́ба выга́нѧти (серед. XVII ст. *Кас.* 95 зв.).

ВЫГАНАНЇЄ *с.* Виганяння, проганяння: слы́ши(ш) што мо́ви(т) ап(с)лъ па́вє(л). Бра́тіє фрасоу(н)ки, втиснєнѧ выгана́нїє..., ани висота, а́ни глоубина, ни инаѧ якаѧ тва(р) нє можє(т) на(с) розлоучи́ти (XVI ст. *УЄ* № 29519, 85); Ѡто да́ръ дѳхо́вный, о́вый ти достоєнство ма́ючи грѣхѡвъ ѡ(т)пѳ́стъ, а о́вый дїа́блѡ(в) выгаиа́нїє, и хорѡ(в) лѣче́нїє, позна́ваный // быва́є(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237-238).

Пор. **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГАНѦТИ *див.* **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГАСИТИ *дієсл. док., перен.* (що) *(затамувати розвиток чогось у душі людини)* погасити; припинити: Кто прирожо́ныє пожа(д)ли́вости тєле́сныи хоче вы́гасити, має(т)... стара́тисѧ // абы зви́тѧжилъ зло́сти (серед. XVII ст. *Кас.* 68 зв.-69); а тѳ́ю пе́щъ тѣла... запала́єтъ, ѡ(т) кото́ры(х) прѳ́дшей нѣ(ж) ѡ(т) смолы // може(м) быти спале́ны... сєрде́чны(м) пла́чємъ мо́же(м) вы́гасити (Там же, 70 зв.-71).

ВЫГАФТОВАТИ, ВЫГАВТОВАТИ *дієсл. док.* (що) Вигаптувати: Авхацєсъ Гєтманъ Пєрскїй, звита́живши войска колховъ: справи́лъ со́бѣ ша́тѳ бѣлѳ́ю; казал҃ на нєй зло́томъ выгафтовати тваръ Іѡвиша бо́га поганского (поч. XVII ст. *Пчела* 52 зв.); презъ него [Кирила] и упоминокъ знаменитый послали... запону зе злотомъ гафтованую, на которой былъ мистерне выгафтованый страшный судъ Божій (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 975); Воздѳшокъ на гатласѣ чырвоно(м) распятиє хрыстово прєкрасно злото(м) вышито изъ иншими квѣтами сама рѳ́ками свыми выгавтовавши раба божия Ивановая любачовская (Львів, 1646 *Інв.Усп.* 64); Спра́вили тє́жь заслонѳ... и вы́гафтовалъ на нє́й хєрѳви́мовъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 294 зв.).

ВЫГИНУТИ *дієсл. док. (повмирати)* вигинути: болшая част мисъта домов... пустъками стоят, в которых ныхто не мешкает, бо жыди немал вси выгинули (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 149);

(від чого і без додатка) загинути, пропасти: єслн нє захо́чєтє, и в҃ зѳхва́лость по́йдєтє, ѡ(т) мєча вы́гинєтє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1020); г(с)дь на Ізра́илѧ розгнѣва(в)шисѧ Ѡбводи́лъ єго по пѳщи м̄ лѣтъ а́жь вы́гинѳлъ вє(с) наро(д) кото́рыи бы́лъ злє оучини́лъ прєд очи́ма єгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 149).

ВЫГЛАДИТИ, ВЫГЛАДИТЬ *дієсл. док.* (*стп.* wygładzić) **1.** (кого) Винищити, знищити: ѳвє(с) наро(д) каино(в) ѡбрыдливы(и) до кгрѳнтѳ бы(л)

выглажо(н) в чи(м) ся показа(ла) на(и)пєршая по(м)ста божая (1582 *Кр.Стр.* 18 зв.); Дай боже, абы богъ... услышал рȣс, а послал до полщи короля такого,... жебы выгладил потомство жикгмонтово все (поч. XVII ст. *Вол.В.* 99); всѣ ты́(и) и ты(м) подо́бныи, вы́глажєны сȣтъ, и до пе́класѧ зоста́ли (Київ, 1632 *МІКСВ* 287); Мȣжа кото́рый на́съ сте́рлъ и стлȣми́лъ нєсправєдли́вє, // та́къ вы́гладить ма́ємо, же́бы ани оди́нъ з' ро́дȣ єгѡ во вси́хъ грани́цахъ Ізра́ильскихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 276-276 зв.); они идȣть на на́съ з' мно́жєствомъ оупо́рнымъ и з' го́рдостью, а́бы на́съ вы́гладили и жо́ны на́ши (Там же, 480); **зъ свѣта выгладити** — стерти з лиця землі: теперь апостатове нынѣшніи штурмуютъ, хотячи тотъ корабль-церковъ Божію и вѣрныхъ въ ней... безъ жадного улютованя утопити и памятку се зъ свѣта выгладити (бл. 1626 *Кир.Н.* 24).

2. *Перен.* (що) Викреслити, стерти, вимазати: чомоу ихъ имєна с книгъ живота вы́гладити оуси́лȣєтє (Острог, 1598 *Отп.КО* 26); А штожъ тутъ на то речете? Альбо яко то маете выгладити зъ своихъ же власныхъ правилъ и книгъ старыхъ Словенъскихъ? (Вільна, 1599 *Ант.* 553); ѡ(т) книгъ животны(х) выгла́дилъ имѧ єго́ (поч. XVII ст. *Пчела* 12); нє хотѣ(л) бъ҃ абы то(г) сло́ва на пото(м) жо́ны ȣжива́ли, хотѧчи и имєна болванѡ(в) вы́гладити (1627 *ЛБ* 188);

перен. (що) *(про гріх)* простити: Ты́є зась грѣхи, кото́рыє по ѡкрєще́нїю попо́лнєны быва́ютъ, прє(з) та́йнȣ... покаѧ́нїѧ выглажєны быва́ютъ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 4 зв.).

Див. ще **ВЫГЛАЖАТИ.**

ВЫГЛАЖАТИ *дієсл. недок.* (що) Винищувати, знищувати, викорінювати: з' вєли́кимъ ср(д)ца бо́лємъ завола́лъ, мовѧчи; Бѣда мнѣ Г(с)д҃и, жє ты выглажа́єшъ оста́нки Ізра́илєвы (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 299).

Див. ще **ВЫГЛАДИТИ.**

ВЫГЛАЖЕНЄ, ВЫГЛАЖЕНЬЄ *с.* Винищення, заглада, спустошення: Ана́ѳєма: Пȣстош', а́бо вытраче́нє, выглаже́ньє, або бри(д)ко(ст),... або чловє(к) проклѧты(и), за ѡ(т)лȣче́нїє. проклѧ(т) (1627 *ЛБ* 176); пострадавши;[...] прєзъ тыхъ нєприятєлъ, которыє сє были вынуздали до выглажєня крови хрє(с)тєя(н)ско(и) шляхє(ц)ко(и) (Житомир, 1649 *ДМВН* 185).

Пор. **ВЫГЛАДИТИ.**

ВЫГЛЕДАНЬЄ *с.* Сподівання, очікування: нє дȣфан'є о достȣпєнью справєдливости прєз' звыклыє срєдки, нє дȣфаньє о помочи, выглєданьє за нєкараньємъ и нєгамованьємъ оутиснєныхъ,... звыкло бывати причиною оутрапєнымъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 217).

Пор. **ВЫГЛЯДАТИ.**

ВЫГЛЯДАТИ, ВИГЛЯДАТИ, ВЫГЛЕДАТИ, ВЫГЛѦДАТИ *дієсл. недок.* **1.** (на кого, що і без додатка) *(дивитися кудись, через щось)* виглядати: Котрые муки таковыхъ ожидаютъ, И дїаблы зъ отхланїй на нихъ выглядаютъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 164); Зна́ти жє єи нє заста(л) на та́(н)ци ани на бе́сѣдѣ,... ани в' двєро(х), ани въ окнѣ ока(з)ую́чисѧ, и выглѧда́ючи на мимоходѧчїи, яко нн҃ѣ(и)шїи па́н'ны ма́ю(т) въ обы́чаю (1645 *УЄ* № 32, 310 зв.); Выглѧда́ючи Авимєле́хъ цр҃ь // палєсти́нскій окномъ оба́чилъ єгѡ жартȣючогѡ з' Рєве́кою жоно́ю своє́ю (серед. XVII ст. *Хрон.* 40-40 зв.); коли з' о́ного мѣстца выгледа́ла прихоже́ньѧ єгѡ, оузрѣла здале́ка и натыхъмѣстъ позна́ла приходѧ́чого сн҃а своєго (Там же, 389).

2. (кого, що) Очікувати, ждати: Мїхаи́лъ Корібȣтъ... пра́гнȣлъ и выглѧда́лъ днѧ тогѡ и щастѧ, абы тȣю собѣ інтїтȣлова́нȣю мо́глъ бы́лъ ви́дѣти Кни́гȣ, на што и знамєни́тыи зада́тки ко́штȣ ва́жилъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); А протестантъ въ господе,... замкнувши се, зоставалъ страхомъ накарменый, выглядаючи и сподиваючи се тиранского забити одъ хлоповъ, кровю шляхецкою заюшоныхъ (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/I, 524); Виглядаєм з неба роси зараннои, Аби отвѣлжила поля зораннии (1648 *Слег.* 152).

Див. ще **ВЫГЛЯНУТИ, ВЫГЛѦДОВАТИ.**

ВЫГЛЯНУТИ *дієсл. док. (глянути кудись, через що)* виглянути: видели есмо отца Гедиона Болобана... который, дверцами съ церкви выглянувши, самъ намъ ся оповедалъ и светчилъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 164).

Див. ще **ВЫГЛЯДАТИ.**

ВЫГЛАДАТИ *див.* **ВЫГЛЯДАТИ.**

ВЫГЛАДАЧЪ *ч.* Доглядач: Смѣхъ рєчъ го́днаѧ, а́л҃бо ра́чєй нєбєзпе́чнаѧ: Стражни́чій а́л҃бо Выгла́да(ч) слѣпы́й (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 6).

ВЫГЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выглядати** у 2 знач.: Види(ш) ли, я(к) єси ро(з)бі́ть ѡ(т) того ра(з)бо(й)ника, которій в дѣбровѣ сѧ кры́єтъ, и на могилѣ ча́сто в҃збѣгае(т), выгладѣючи; да нѣкоторого кн҃ца православ҃ного во вѣрѣ, ѡружі́є(м) єреси бє(з)божіѧ ро(з)бі́єть (1596 *Виш.Кн.* 237).

ВЫГЛАДѢТИ *дієсл. док.* (чого) Оглянути (що): кото́раѧ [Раха́ва] принѧла до дѣмѣ Своєго шпѣги Іисѣса На́ввина: бо ґды и́х҃ посла́л҃ былъ, а́бы всє мѣсто з҃ сере́дины ѡбошли, и вы́гладѣли всєгѡ: оувѣдомлєнъ ѡ то́мъ Кро́ль ієріхѡнскій бѣдѣчи, по всємѣ мѣстѣ шѣкати ихъ росказа́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 853).

ВЫГНАНЄ, ВИГНАНЄ, ВЫГНАНЇЄ, ВЫГНАНЬЄ *с.* **1.** *(примусова вимога вийти звідки-небудь, покинути що-небудь)* вигнання: Повѣсть о ѡслици изь ослѣтємь и о народѣ крычащємь сп҃сенїи сн҃ѡу дв҃довымь о выгнанїи пѣнязѣ мѣнающи(м) з храмо(у) и о исьсохшои смоковници (1556-1561 *ПЄ* 89); Абовѣмъ оное вѣры, которую въ собѣ мѣли, жадные покусы, жадные тръвоги, бѣды, утиски, выгнаня, огни, мечи, утрапеня,... ведле словъ Христовыхъ, звитяжити не могли (1603 *Пит.* 22); которое кгва(л)то(в)ное наєха(н)є на до(м)... вы(г)на(н)є з до(мѣ) жоны дєте(и) и чєлєди мєнова(л) собє бы(т) пн҃ъ ѡле(н)ски(и) ѡ(д) Серафина... Кропи(в)ни(ц)кого (Черниця, 1608 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 31); Которые зъ великое боязни... не маючи вольного выстя зъ местечка, а ни выгнаня на поле товаровъ своихъ, за стисненемъ и утискомъ великимъ... домы зъ места Махновки переносити тамъ на тую волю почали (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 6/I, 378); хто́жъ иде́тъ: мо́лодѣжъ, оубо(з)ство,... кото́рымъ ґды звыта(з)ство на(д) не́приѧтєлємъ за выгна́ньємъ з҃ грани́цъ па́н҃ства єгѡ оде́ржати здари́т҃сѧ ко(н)тен҃та́цію и коро́нѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 342); Нале́житъ абовѣмъ ви́дѣти, и ѳважа́ти, жє, в҃ пришлонастѣпѣючѣю Н(д)лю, почато́к҃ свѣта, и самбє Ада́мово з҃ ра́ѧ выгна(н)є, поло́жа(т) (Київ, 1627 *Тр.* 57); *Образно:* Ле́чъ дѣша́ єго́, з҃ зе́много мєшка́н҃ѧ, С того пелкгри́мства, при́кроґо выгна́н҃ѧ, К҃ го́рнєй ѡ(т)чи́знѣ иде́тъ (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 19).

2. *(виселення когось з країни, міста як міра покарання за щось)* вигнання; заслання: тєпе́ръ мѣзе́рные выгнан҃цы з выгна́нѧ выходѣте (поч. XVII ст. *Проп.р.* 208); вымышлѧ(л) всє на ап(с)тлѡ(в)... хв҃ыхъ: пєщи о́гнєнныи, кѡсы ѡстрыи,.../.../... розшарпа́нѧ имѣнїа, выгна́нѧ з҃ ѡ(т)чи́зны ѡ(т) прия́тєлєй ми́лыхъ, в чѣжоу́ю зомлю (!) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 56 зв.-57); До ѡ(т)чи́зны з҃ выгна́нѧ охотнѣсѧ мѣли (Вільна, 1620 *Лям.К.* 18); Полно нашихъ Россовъ и теперъ за вѣру свою православную,... въ темницахъ, въ вежахъ, въ вязеньяхъ и на выгнаню! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 931); А ѳєѳдѡра бѣдѣчихъ в҃ выгна́н҃ю и темни́цахъ, всѣхъ зєзва́вши, на во́лности жи́ти росказа́ла (Київ, 1627 *Тр.* 293); цѣлъ ви́шєдъ ѡ(т) мѣки та́жкои, и на ви(г)на́нѧ посла́нъ, на па́тмо(с) ѡстровъ (Чернігів, 1646 *Перло* 131 зв.);

пустельництво: Златоустый, на выгнанье идучи, мовитъ до своихъ діаконисъ: "хто колвекъ поневолне будетъ поставленъ.../.../... тому головы ваша подклонѣте, якъ (мнѣ) Іоаннови, во всемъ" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 744-745); Ин҃шіє за(с) прєстѣплєніѧ ...рѣчны(м) кара́нїє(м), або вы(г)на́нїє(м) ѡчища́ю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 42 зв.).

3. Припиненя, вигнання, усунення: кр(с)тъ оутѣхою в навалностѧ(х) боу́дѣчи(х) и по́рто(м) єстъ пе́вны(м), хо́ры(м) єстъ лѣка́рство,... оумръ-лы(х) живо(т), єресїй выгна́нѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 295); З выгна́нѧ всѣ(х) зло́стии цноты мно́жа(т)сѧ и ростѣтъ (серед. XVII ст. *Кас.* 61);

заборона: Цр҃ковъ Хва оухвали́ла ѡбходи́ти па́мѧткѣ приве́рнєногѡ Благоч(с)тіа, кото́рое пр҃е(з) нѣкоторы(х) злочєсти́вы(х) Кѡнста(н)тінѡпо́лскихъ Цє́сарєвъ... выгна́(н)є, было оутєрпѣло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 76).

Див. ще **ВЫГОНЕНА.**

Пор. **ВЫГНАТИ.**

ВЫГНАНЕЦЪ *ч. (той, хто змушений за кару покинути рідні місця)* вигнанець: дхове́нство оутрапєно, єп(с)кпи выволя́нцами и выгна́нцы зоста́ли, постанове́нья ѡ(т)цѡвъ зкгва́лчєны

(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 119); и ми́ло ж то ва(м) же сн҃ъ выгнанє(ц) моуситъ в чꙋжїє краи сѧ поуща́ти? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 46); а повинова́тыи вывола́ногѡ, оучини́вши якій вѣнє́цъ оффєрова́ли бы за о́ного выгна́нца Кро́лєви, иза́ли бы ємоу чого нє оупроси́ли (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 153); Єсли мꙋжєбо́йца за грани́цами мѣстъ кото́рый выгна́нцо(м) сꙋть назначо́ны, бꙋдєтъ найдєны(й) и забитый ѡ(т) тогѡ кото́рый сє мститъ кро́ви, бєз вины бꙋдєтъ кото́рый єгѡ заби́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 150 зв.);

перен. (прогнаний з раю) вигнанець: Зємлѧ котра́ѧ мѣстцємъ была́ длѧ́ выгна́нцѡ(в), таѧ спосо́бна єстъ длѧ нб(с)ныхъ мєшка́нцѡ(в) (Львів, 1616 *Бер.В.* 81); мѣ(и)сѧ рачє(и) за вы́гна(н)ца або го́стѧ на зє(м)ли. потрє́ба абы(с) сталсѧ глꙋпы(м) длѧ Ха҃ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 21).

ВЫГНАНЇЄ *див.* **ВЫГНАНЄ.**

ВЫГНАНЫЙ, ВИГНАНЫЙ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм.* Вигнаний, прогнаний: єлорꙋ(с) выгнаны(и) промышля(л) тєжъ ѡ собѣ, гдє бы ся мо(г) и са(м) здоровя(м) свои(м) и(з) мылыми дѣтъками и приятєлѣ прє(д) ѡны(м) забꙋрєны(м)... выхро(м) бє(з)пєчнє захова(ти) (1582 *Кр.Стр.* 79 зв.); Вигнаный патріарха,... шолъ зъ мѣста одною сукманиною приодѣтый, босый... ввесь убогій, живый Христа Збавителя образъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 777).

2. *У знач. ім.* Вигнанець: бл(с)вєни выгнаныи длѧ прав҄ды таковы(х) єсть цр(с)тво нб(с)ноє (1556-1561 *ПЄ* 30 зв.); та́ѧ нєдоста́тных҄ з҄ власных҄ домѡвъ выго́нитъ: а так҄ хи́трє, так҄ зрадли́вє... жє якобы ѡни бѣдныѣ вы́гнаныѣ всє доброво́л҄нє чини́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 69).

ВЫГНАНЬЄ *див.* **ВЫГНАНЄ.**

ВЫГНАТИ, ВИГНАТИ, ВУГНАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(примусити кого-небудь іти, залишити приміщення, місце, місцевість)* вигнати, прогнати, виселити: адамъ... заповѣ(д) б҃жию простоупилъ и з рая выгнанъ (1489 *Чет.* 70); врѧдника кнѧзѧ Пронского з Брѧсловлѧ вон выгнали и замок въ свою моц взѧли (Вільна, 1541 *AS* IV, 278); канони(к) луцки(и)... ѡно(г) ивана и(з) за(м)ку то(р)чи(н)ско(г) кгва(л)то(в)нє выгна(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАЛ* 28, 1, 2, 62); Тотъ царъ Костянтинъ..., матку свою... съ царства вонъ выгналъ, и жену свою у черницы пострыгъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57); а вунъ учинивъ батугъ изъ пересуче, и выгнавъ вонъ тыхъ, што продавали и куповали у церкви (XVI ст. *НЄ* 99); за выстꙋпо(к) б҃ъ выгна(л) адама и(з) раю (к. XVI ст. *УЄ* №31, 62); Іѡа(н) за(с) повѣдає(т), и(ж) прє(д) зо́рѧми пришла мр҃їа с котрой вугна(л) сєдмь бѣсо(в) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 60); сына моего з жоною и иншими помочниками побили з двора на улицу бъючи выгнали (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 4); Сарра... рєкла до Авраама: вы́жень тꙋю нєво́лницꙋ и сн҃а єи (серед. XVII ст. *Хрон.* 34); отца свещенъника Новоостровского,... челядъ пана Страшова, словы неучтивыми зневажаючи, зъ дому выгнавши, полотна взято аршиновъ тридцатъ пятъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 569);

(від церкви) відлучити: розгніваный цесаръ синодъ собралъ и Фотіа зъ церкви вигналъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 728);

(з-проміж кого) вигнати: а тоє прото мовили боѧчисѧ и(ж)бы и(х) нє выгнали змєжи народꙋ (к. XVI ст. *УЄ* №31, 73 зв.);

(кого) *(вислати у якесь місце)* вигнати, перегнати: Ѡвцы Волоскиє мают с Каплєнос выгнаны до Нєсꙋхоєж всѣ, яко трава бꙋдєт (Володава, 1553 *AS* VI, 13);

(кого) *(примусити відступити під час бойових дій)* вигнати: кнѧ́зь корє́цкїи до воло́хъ вшє́дши стє́фа́на домшича на то(т) ча́съ господа́ря вы́гналъ (1509-1633 *Остр.л.* 129); ѡ(с)та(т)ны(х) королє(в) го(т)ски(х) на головꙋ поразылы и вє(с) правє наро(д) кгото(в)... з вло(с)ки(х) сторо(н) вы́гна(л) (1582 *Кр.Стр.* 52);

(кого від чого, що) відібрати (кому, що): отъ всее маетности церковное нашое,... выгнали и насъ спокойного держанья того именья Фалимичь... выбили (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 1/I, 277); также въ маетности Лабрынъской,... што было отъ першого вторгненя зостало, то теперешнимъ вторгненемъ попалили, люде выбрали, добытокъ выгнали (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 418); *Образно:* Мы з҄ своє́го Па́рна́ссꙋ прє́чь Фє́ба з҄ сєстра́ми Вы́гнавши, а в҄ нє́мъ про́симъ, ра́чъ мє́шкати з нами (Київ, 1632 *Євх.* 304).

2. *(про коня)* виловити, відбити (від дикого табуна): Хто бы коня або колько ихъ выгналъ з диковъ маєть кони тыи привєсти до замку (1552 *ОЧерк.З.* 9).

3. (що) *(позбутися чогось)* звільнитися (від чого): Ѡ(т)гна́ла зло́сть, и в'прова́дила Добротливость. Вы́гнала нєво́лю, а привєла́ Во́лность (Київ, 1625 *Злат.Н.* 127); Гды вы́жєнєшъ з нє́го прє́чъ ли́сы смєрдѧ́чїи... и до того го́рдость,... по(д)нєсє на(с) до сла́вы вѣчной (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 430);

◇ **з очью отъ себе выгнати** — не захотіти бачити (кого): Оц҃ъ вл҃дыка приєха(в)ши до Лвова, попо(в) свои(х) которыисѧ были собрали навєжа́ючи єго всѣхъ з очью ѡ(т) сєбє выгна(л), жа́луючи и(ж) бє(з) нєго пн҃и Лє(с)ковую поховали (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1 зв.); **с памяти выгнати** (кого) — викинути з пам'яті (з голови), перестати думати про когось: не здало ми ся задремати недбальством, во еже не посѣтити вас словом начертателним в хартии, которых едино яко с памяти выгнати... не могу (бл. 1610 *Виш.Посл.Лв.бр.* 232);

Див. ще **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГНАТИСѦ *дієсл. док.* (від чого) *(про недугу)* вивестися, видалитися: нє мо́жєтсѧ трꙋти́зна вы́гнати ѡ(т) ср(д)ца, ажъ лю́тымъ лѣка́ръствомъ; та́к' и грѣхъ трꙋти́зна бѣсо́въскаѧ; нє ласка́нѧмъ з' дш҃ѣ выго́нитъсѧ, но смѣлостю оучи́тєлѧ и ѡ́стры(м) сло́вомъ бж҃іимъ оубива́єтсѧ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.).

Див. ще **ВЫГОНИТИСѦ.**

ВЫГНІТИ *дієсл. док.* Зігнити, вигнити, спорожніти: нєхай войдꙋтъ воды проклѧтыи до чрєва твоєгѡ, а коли ѡпꙋхнєтъ животъ нєхай выгнієтъ лоно (серед. XVII ст. *Хрон.* 130 зв.).

ВЫГОВОРИТИ *дієсл. док.* (що) *(молитву)* відчитати, відмовити: свєтитєль а любо сщ҃никъ свєщаєть и выговоривъ ст҃ыє мл҃твы на(д) нєю што(ж) ст҃ыи оц҃и оуставили и погрꙋжає(т) ч(с)тныи кр(с)тъ трикра(т) (1489 *Чет.* 132).

ВЫГОДА *ж. (зручність у чомусь, сприятливі умови)* вигóда, користь: Господь Богъ..., кгды о второмъ пришествіи своем, якъ суд страшный отправовати будет, якое блаженство благословенным указуетъ в царствіи небесномъ за выгоду на семъ свити и выслугу меншои брати его, сирич осягнеие царства небесного (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 745); Дх҃о́вныє за(с) нє ма́ютъ и́хъ злє зажива́ти, а́лє на потрє́бꙋ дх҃о́вныхъ и оубо́гихъ людє́й, по то́мъ на ѡхєндо́зствѡ и выго́дꙋ цєрко́внꙋю (Львів, 1646 *Зобр.* 39); Причи́ны иншєи нє ви́жꙋ, ты́лкѡ длѧ тѧжа́рѡвъ малжє́нскихъ, ѡ́коло выго́ды єди́нъ дрꙋгомꙋ, ѡколо выхова́нѧ дѣтѡ(к) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 925).

Див. ще **ВЫГОЖЕНЄ.**

ВЫГОДИТИ *дієсл. док.* (кому чим) Догодити: Абысь напотымъ жадного нє потрєбова(л) тлꙋмача лєчъ латво ѡными самъ мовити моглъ и тобѣ выгодити ꙋпатрывъши тылко розмаитꙋю розныхъ наций вымовꙋ (к. XVI ст. *Розм.* 3); дш҃а... єсли в чо́мъ вы́стꙋпитъ и на(д) присто́йность в' пови(н)ности своє́й штоко́лвєкъ оучінитъ: нє бꙋдєт' ємꙋ пово́лна, нє вы́годи(т),... я́къ нєпотрє́бнаѧ и нєго́днаѧ, з' спо́лкꙋ Кро́лѧ нб(с)ного выкида́єтъсѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 125); ѧ тєжъ смирє́нный єп(с)пъ, хотѧчи вы́годити ты́мъ дш҃єзбавє́ннымъ по́кармомъ, Па́стырства моє́гѡ ѡвєчка́мъ, каза́лємъ тꙋюжъ Кни́жкꙋ въ Типогра́фѣи мо́єй... выдрꙋковати (Львів, 1646 *Зобр.* 3);

(кому) стати в пригоді, пригодитися: крє́внымъ, и всѣмъ лю́дємъ, ꙋмѣлъ вы́годити, Под' часъ при́кро голо́дныхъ ча́совъ вы́кормити (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 7); а ѡ(т) вашихъ Мл(с)тє(й) нє вѣдаю для чо(г) задє(р)жаноє Господарови Єго м(л) вигодити (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557).

Див. ще **ВЫГОЖАТИ.**

ВЫГОДИТИСЯ, ВЫГОДИТИСѦ *дієсл. док.* (на що, чому) *(стати придатним)* пригодитися: на́йпєрвєй ѡ то́м' на дє́нь за́втрєшнїй трактова́ли я́ко бы сѧ приложє(н)єм' сѧ (!) и ѡ(т) ни́х' сꙋмъ... на потрє́бꙋ Рєчи посполи́тои, вы́годитисѧ могло... з' рѡ́зны(х) воєво́дствъ... внє́сєно бꙋдєтъ (Київ, 1628 *Апол.* 4); п҃ братиа зєзволили абы ся южъ рахунки инвєнта(р) ѡ(т)правова(л) зараз во ст҃ыи вєлики(и) постъ вступи(в)ши жєбы ся выгодило фундушови и звычаєви старому (Львів, 1646 *ЛЄБ* 1043, 76).

ВЫГОДНЫЙ *прикм.* Придатний: лесъ, Холопчу названый, на вшелякую потребу и будинки вы-

годный, въ нивечь праве,... спустошили (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/1, 541).

ВЫГОЖАТИ, ВЫГАЖАТИ *дієсл. недок.* (кому, чому) Догоджати: блаженный Фотій... каноновъ святыхъ и збавеня своего постерегаючи,... мнѣй дбаючи о столицу... о которую гды бы духомъ любоначаліа дбалъ, певне бы цареви выгажалъ былъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 475); Пре́тожˢ Каллистъ выгожа́ючи нєдолꙋжности лю(д)ской зˢ вєли́кимъ стара́нїємъ, Поꙋче́нїємˢ Сво́ѣмъ обѧсни́лъ, ижъ ла́тво мо́жєтъ ко́ждый доро́ги нб(с҃)ныѣ вы́розꙋмѣти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 4); Та́ѧ а нє што и́ншєє и мою поко́рность побꙋди́ла а́бымъ, ве́длє повола́нѧ и пови́нности моє́ѣ Єп(с)ко́пскоѣ, оуслꙋгова́лˢ и выгажа́лъ бли́жнимъ моѣмъ (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.).

Див. ще **ВЫГОДИТИ.**

ВЫГОЖЕНЄ, ВЫГОЖѢНЄ *с.* Те саме, що **выгода:** ꙋпокоє́нїє: Оуго́дїє,... оуспокоє(н)є, догожѣ(н)є, выгожѣ(н)є (1627 *ЛБ* 140); хочꙋ..., абы́стє ни в чо́мˢсѧ ба́рзѣй нє коха́ли, єдно́ вˢ само(м) Па́нꙋ, и ни ѡ чо(м)сѧ... нє пєчалова́ли, якѡ ѡ выполнє́нˢю во́ли и приказа(н)ѧ єгѡ, слꙋжачи зˢ тєлє́сныхъ до́бръ и стара́нѧ ѡ нихъ, на выгожє(н)є или,... и оуслꙋжє(н)є... Па́нꙋ (Київ, 1632 *МІКСВ* 286).

Пор. **ВЫГОДИТИ.**

ВЫГОИТИСЯ *дієсл. док.* (з чого) *(вилікуватися)* вигоїтися: рана крывавая в головє... а є(ст)ли бы с тоє раны рє(ч) замкнуло хотя бы ся и выгои(л), то(г)ды має(т) сто ко(п) грошє(и)... платити (1566 *ВЛС* 91 зв.).

ВЫГОЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виголений: Але могутъ Влохове по собѣ знати, гды бы тамъ у себе... або гдѣ индѣ зъ виголеною потилицею обачили, если бы то имъ и въ посмѣхъ и въ подивъ... не было видѣти чловѣка, якобы на смѣхъ полголовы оголивши ходити, — якъ барзѣй въ посмѣхъ... Грекомъ здатися мусѣло — видѣти чловѣка духовного, которому...//... бороду и усъ якобы на смѣхъ оголивши, ходити? (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 793-794).

ВЫГОЛИТИ *дієсл. док., перен.* (кого) Знищити, винищити: о́то ты вѣдає(ш) // я́кѡ мно́гѡ оучини́лъ Саꙋлъ, и я́кѡ вы́голи(л) чєрнокни́жники и вѣщки зˢ зємли (серед. XVII ст. *Хрон.* 237-238).

ВЫГОЛОДНЕНЫЙ *дієприкм.* Виголоднілий, зголоднілий: Та(м)жє то(т) голубє(ц) зꙋчоны(и), а к тому часу вы(го)ло(д)нєны(и) при(лє)тєвъши́ до того пєтра́ папєжа сєвъ на плєчи́ и почавъ ꙋ вꙋши носомъ шныра(т) шука́ючи пъшєници зє(р)нє(т) (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 51).

ВЫГОНЕНѦ *с. (примушення когось покинути якесь місце)* вигнання: кды до нє́го єдино́го зˢ сєдми аг҃глъ... посла́лъ на оулѣчє́нѧ хоробы єго, на ѡтворє́нѧ ѡчє́й, на выгонє́нѧ дїавола (поч. XVII ст. *Проп.р.* 170 зв.).

Див. ще **ВЫГНАНЄ.**

Пор. **ВЫГОНИТИ.**

ВЫГОНИТИ, ВИГОНИТИ *дієсл. недок. і док.* **1.** (кого) Виганяти (вигнати), проганяти (прогнати), виселяти (виселити): вˢшоль і҃с въ цр҃ковь почаль выгонити тыхь // которыи продавали и коуповали в ц҃ркви (1556-1561 *ПЄ* 171-172); Тоу ѡ(т)чє влады́ка присмотри́сѧ вˢ тѡ́є зєрца́ло зго́ды ст҃ы(х) ап҃(с)лъ... вѣдали до сєбє жє ма́ю(т) мо́цъ, нєдоу́жиыхъ оуздоровлѧ́ти,... бѣсы вигони́ти (Острог, 1598 *Отп. КО* 26 зв.); Г(с)ди, Г(с)ди, нє твои́мъ ли и́мєнємъ пророкова́лисˢмѡ? и твои́мъ и́мєнємъ бѣсы выгони́лисˢмѡ? (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 949); *Образно:* смє́рть прꙋдко на́съ вигонитˢ из до́мꙋ сво́єгѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 128 зв.).

2. (що) Вилікувати: Павли(н) г҃лєтъ, что скамонїа прията выгонитъ колєрꙋ и витѧнє(т) болєсть ѡ(т) всѣ(х) жылъ (XVI ст. *Травн.* 416).

3. (що) Видалити, витягти: та(к)жє кого застрѣлѧ(т) стрѣлою, тогды вєдрєнєць сто(л)кши пома(ж) ранꙋ стрѣлоу выгони(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 4).

Див. ще **ВЫГНАТИ.**

ВЫГОНИТИСѦ *дієсл. док., перен.* Видалятися: нє мо́жєтсѧ трꙋти́зна вы́гнати ѡ(т) ср(д)ца, ажъ лю́тымъ лѣка́ръствомъ; та́кˢ и грѣхъ трꙋти́зна бѣсо́въскаѧ; нє ласка́нѧмъ зˢ дш҃ѣ выго́нитъсѧ, но смѣлостю оучи́тєлѧ и ѡ́стры(м) сло́вомъ б҃жіимъ оубива́єтсѧ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.).

Див. ще **ВЫГНАТИСѦ.**

ВЫГОНЪ *ч.* **1.** *(ділянка землі, призначена для випасання худоби і обробітку)* вигін: А што жало-

вали намъ, ижъ твоя милость дворища и выгоны ихъ роздаетъ пахати людемъ князскимъ и панъскимъ (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); отъ домовъ ихъ маютъ они обедве стороне той выгонъ держати и его уживать (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 60); а въ затылку дворовъ тыхъ же на выгонъ и на дорогу на Залѣсе и до Клевенка полъ шнура кгрунту (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 315); Которых плугов... на выгоне наготованых не мало (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 410).

ВЫГОНЯТИ *див.* **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГОНАТИ *див.* **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГОРДИТИСѦ *дієсл. док. (стати пихатим, гордим)* загордитися: ѳжє пáстырє нн҃ѣшны(й) вѣкъ выжити... выго(р)дитисѧ выбогатитисѧ... вы(м)дритисѧ ѳмыслили сѣтъ (1598 *Виш.Кн.* 289).

ВЫГОРЕТИ *див.* **ВЫГОРИТИ.**

ВЫГОРИВАТИ *дієсл. недок. (знищуватися від вогню, пожежі)* вигоряти, згоряти: так же теж, для часу пригоды огню... ведра и воду в мѣстѣ кождый господарь в дому своемъ мѣти повиненъ, того порядку войт... не вчинилъ, а за тымъ... непорядкомъ, мѣсто часто кгвалтовне выгоривает (Луцьк, 1566 *СИМКЦА* 60).

Див. ще **ВЫГОРИТИ.**

ВЫГОРИТИ, ВЫГОРЕТИ, ВЫГОРѢТИ *дієсл. док.* **1.** *(знищитися від вогню, пожежі)* вигоріти, згоріти: Тогó жє рокѣ оувéсь пєтрúковъ выгорѣлъ (1509-1633 *Остр.л.* 126); вы́горило всє мѣсто и я́рмаро(к) с крама́ми (Там же, 130 зв.); што мѣли домовъ и статковъ, то все на корень въ мѣстѣ нашомъ выгорѣло (Краків, 1527 *РЕА* I, 148); в то(и) липє была грань рѣбєжи, алє выгорєла (Київ, 1592 *ЦНБ ДА/П-216,* 110); в нє(д)лю в ночи выгорѣло пєрє(д)мѣстя краковскоє (серед. XVII ст. *ЛЛ* 167); до того тежъ село Шънеров мало не въсе, Корсова и Козей, по болшей половици выгорелые,... боръти в бору будучие поподтинаные и пъчолы повыдираные виделъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 214).

2. *(висхнути від посухи)* вигоріти: нєкоторыє зє(р)на пали при дорозє... дрѣгиє... на мє(ст)ца ѡпочистыє гдє зємли нємного мѣли. А кгды сло(н)цє взышло выгорєли (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 12 зв.); А на дрѣгѣи [сѣножати] нє было нѣчого и(ж) выгорѣло (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 1 зв.).

Пор. **ВЫГОРИВАТИ.**

ВЫГОТОВАНЯ *с.* Виготовлення: с которы(м) то павло(м) муляро(м) пєвноє ѳчинили постановєня и зъєднали до выготованя и вытєсаня камєня (Львів, 1591 *ЛСБ* 159); п҃нъ павє(л)... ма(и)стє(р) та(к) выготованя(м) яко и ѡ(т)даня(м) камєня та(к) жє в мурованю цр҃квє камє(н) и роботу муровъ повинє(н) ѡ(т)давати вѣрнє ѡпатрнє... выправуючи вє(д)лугъ ѡбовязку своєго (Там же).

Див. ще **ВЫГОТОВАТИ.**

ВЫГОТОВАТИ *дієсл. док.* Виготувати, приготувати: выше трохсот лаштовъ кнѧзъ... выготовал (Володимир, 1545 *AS* IV, 420); та(м) жє за ѡбвожє(н)ємъ и ѡказова(н)ємъ служ(б)ника... п҃на воронича... в помєнєны(х) лєса(х) видє(л) є(с)ми попєлу сма(л)цѣги ла(ш)то(в) до пє(ти)дєся(т) выпалєны(х) и выготованы(х) чєрє(з)... п҃на Ма(р)тина (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 28); мєнованы(и) кнєжа... клєпокъ шєстъсотъ нимє(ц)ки(х),... прє(з) урожоно(го)... пана Валєрияна По(д)городє(н)ско(го),... вла(с)ны(м) кошто(м) и накладо(м) выроблєны(х), выготованы(х),... кгва(л)товнє и бє(з)правнє побра(л), пограби(л) (Володимир, 1638 *ТУ* 311).

Див. ще **ВЫГОТОВИТИ.**

ВЫГОТОВИТИ *дієсл. док.* (що) Те саме, що **выготовати:** кнѧзъ Єгѡ Милость..., сторговал с паном Рѣбином Докторовичом,... выготовити попєлѣ на сєс тєпєрєшний сплав, пєрєд Вєликоднєм за три нєдєли (Володимир, 1545 *AS* IV, 420).

ВЫГРАБИНЄ *с.* Ограбування, пограбування: а по таковомъ... кгвалтовномъ выграбиню и забраню маетности добръ, въ дому спокойного мешканя моего и по учинку томъ своемъ фортелномъ,... //... вделалъ дей шкоды яко шесть тисячий копъ грошей Литовскихъ (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 3/I, 25-26).

Пор. **ВЫГРАБИТИ.**

ВЫГРАБИТИ *дієсл. док.* (кого, що) Пограбувати, забрати, вкрасти: панъ воєвода сѣдоми(р)ски(и)... людє(и) мои(х) выграбилъ (1546 *ОГ* 55); па(н) микола(и)...//... в сєлє ѳнинє з дому ѳ ѡтамана ...взя(л) кгва(л)товнє выграби(л) мєдѣ прє(с)но(г) ...ѡ(т)ца митрополита вла(с)ного да(н)ного...

кадє(и) два(д)ца(т) (Київ, 1590 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 133, 73-73 зв.); слуги и гайдуки пана Казимера Паца штожъ мы одно мели въ коморахъ, то все выбрали, выграбили (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/I, 437); и, такъ все праве, штоколвекъ в селе, фолварку и в дворе было, выбравшы и выграбившы, с тамтолъ выехал (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 55).

ВЫГРАВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (чим) *(добиватися успіху, отримувати перевагу)* вигравати: Марка то ефеского геретыцкие штуки кгды явъного правдою и дыспутацыею на соборехъ з учоными презвитеръми божыми и пророки од пана бога послаными и выводами с писма светого и докторовъ не виграваютъ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 324).

2. (що) *(добиватися воєнної перемоги)* вигравати, перемагати: Саѹлъ потвєрди́вши цр(с)тво, над' Ізра́илємъ, и гдѣ сє ко́лвєкъ оборотѝмъ выгравалъ би(т)вы (серед. XVII ст. *Хрон.* 214 зв.).

Див. ще **ВЫГРАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫГРАНЄ *с.* Виграш, перемога: нє длѧ похвалы // выгра(н)ѧ прєпиратє(л)ного... то чиню, алє длѧ сп҃сєнїѧ моє́го и вашєго (1596 *Виш. Кн.* 269 зв.-270); козакъ мовилъ: мл҃тивы(й) п҃нє да(й) поко(й), бо то вабъ на ва(с) жєбыстє нє програли за выграня, и бѹдє(т) всты(д) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 173).

Див. ще **ВЫИГРАНЄ.**

Пор. **ВИГРАТИ.**

ВЫГРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виграний, здобутий: Бо єсли бы сѧ пригодило прє(д) нѣкоторы(м) боро́тисѧ дво(м) бор'цє(м) и єди(н) бы выгра(л), а в то(м) бы пришо(л) нѣкїй прїѧ́тєль ц҃рьскїй и проси(л) бы ц҃рѧ ѡ то(т) вѣнє́ць выграный що(ж) ємѹ на то ц҃рь ѡ(т)повѣ(ст) (поч. XVII ст. *УЄ* №236, 9); **за выграную мѣти** — здобути перемогу: А вшакже, абысь не розумѣлъ собѣ за выграную мѣти ты, который ведле свѣта того звыкъ наболше уважати, старіе приклады минаючи, спыталъ бымъ тя (1603 *Пит.* 26).

Див. ще **ВЫИГРАНЫЙ.**

ВЫГРАТИ *дієсл. док.* **1.** (що і без додатка) *(здобути перемогу, перемогти в битві)* виграти: Кнѧзь корє́цкїи... ма́ючи би́твь до ки́лкѹ вы́граныхъ и та́къ воло́скѹю зє́млю ѡпанова(л) (1509-1633 *Остр.л.* 129).

2. (що) *(дістати вигоду з чогось)* виграти: Tá y horczki lihoy pubrał Oś Mátuńko sczom ia wyhrał Na toim lichy (!) iarmárku (Яворів, 1619 *Гав.* 18).

3. (чим) *(на суді)* виграти (на чому): дотул, поки зняти з особы его оного посвеценя капланского у зверхности духовенства, которое то на его милост вложило, правом хто не выграетъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/VI, 101).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫГРЕБАТЬСЯ *дієсл. док.* (*стп.* wygrzebać się) *перен. (з труднощами вийти звідкись)* вибратися: тежъ Запорожцовъ, абысте зъ Запорожъя на Украину, где бы ся выгребать хотели, не пущали, и противко нимъ,... конъно, збройно повъстали (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 132).

ВИГРЕБЕНЫЙ *дієприкм.* Видобутий (знайдений) внаслідок розгрібання: тамъ же... видели есми... грошей готовыхъ, съ попелу выгребеныхъ, колко копъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 131).

ВЫГРИЗТИ *дієсл. док., перен.* (чого) Позбутися (чого), вилучити (що): Ся... межи канонами собору Саръдикейского найдуютъ, которыхъ намъ выгризти трудно (Вільна, 1599 *Ант.* 557).

ВЫГРОМАДИТИ *дієсл. док., перен.* (що) *(силоміць забрати, викрасти щось)* пограбувати: побрано муки пшеничную и иржаную,... пшона, маки, семеня ильняные и конупные,... меды пуйные — тое все выгромажоно и побрано (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 160).

ВЫГУБИТИ, ВИГУБИТИ, ВЫГУБИТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) *(знищити)* вигубити; умертвити: Озна(й)мѹю ва(м), я(к) зємлѧ по которо(й) ногами вашими ходитє... на васъ пєрє(д) г҃мъ б҃гмъ плачє(т),... просѧчи сотворитєлѧ, я(ко) да пошлє(т) сєръпъ с҃мртны(и)... и всємирънаго потопѹ которїй бы васъ // выгѹбити, и искорєнити ...моглъ (до 1596 *Виш. Кн.* 260-260 зв.); Але ижъ подобно до остатъка ихъ выгубити зъ геретиками умыслили есте, протожъ забегаете тому, абы ихъ нихто не боронилъ (Вільна, 1599 *Ант.* 685); Дрѹгая то борисовая московская,... дмитра зарѣзати казала и иных ѡт поколєнѧ царъска выгѹбила кнѧжат

и панѧт (поч. XVII ст. *Вол.В.* 99); Ѡто де́нь госпо́дєнь иде́тъ нєоублага́ный де́нь запальчи́вости, и гнѣву, абы... положіти всю зе́млю в' спѹстошє(н)є, и грѣшники вы́гѹбити з нє́є (Острог, 1607 *Лѣк.* 51); анти́христъ проти́вникъ Бж҃їй,... ви́губитъ оуве́сь на́рѡдъ хр(с)тїѧнскїй (Чернігів, 1646 *Перло* 139 зв.); го́лодъ бовѣмъ попсѹє всю зе́млю, а вєли́кость обфи́тости вы́гѹбитъ вєли́кость нєдоста́ткѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 66 зв.).

2. *Перен.* (що) *(припинити існування)* знищити, ліквідувати: Яко быхмо хотѣли вѣру свою православную, а потомъ // евангелицкую выгубить, вси обрядки церкви нашое... Восточное — въ ни-вошто обернути, а праве — зовсѣмъ ничого своего вцалѣ не зоставившы, претворитисе въ ыное (Вільна, 1596 *Ун.гр.* 115-116); То́тъ ґды хр(с)тїа́ны з' па(н)ства своє́гѡ вы́гѹбити оумы́слилъ, ра́дилъ ємѹ оди́нъ з' дво́рѹ єгѡ, ве́длѹгъ єв(г)лїѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 3); и всѣ которыѣ ко́л'вєкъ кѹсили и гнѣви́ли Бг҃а бры́дкими прє(д) ни́мъ оста́лисѧ, и длѧ нєзбо́жности своє́ѣ, справєдливым' сѹдом'... вы́гѹблєны были (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 234).

Див. ще **ВЫГУБЛЯТИ.**

ВЫГУБЛЕНЄ, ВЫГУБЛЕНЬЄ *с.* **1.** Знищення, винищення: взыва́лъ Авєнї́ръ на Іѡава и ре́клъ: а́бо ли а́жь до выгѹбле́ньѧ бѹдєтъ сє мєчь тво́й сро́жилъ: а́бо нє вѣдаєшъ, жє вєльми єсть нєбєзпе́чна ро́спачь (серед. XVII ст. *Хрон.* 246 зв.).

2. *(припинення існування чогось)* скасування: татаровъ и разныхъ бисурмановъ,... на затлумене а праве знищене и выгублене шляхецкихъ вольностей...// затегнулъ (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 138-139).

Пор. **ВЫГУБИТИ.**

ВЫГУБЛЯТИ, ВЫГУБЛѦТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Убивати, нищити: Богъ ховати насъ рачитъ, и не выгубляетъ насъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 52); на(с) Народѹ рѹского При боку своє(м) мѣти Нє хотя(т), Алє С пото(м)ствы на(с) выгѹбляютъ (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 3).

2. *Перен.* (що) *(припиняти існування)* нищити: якъ саранча на тоу́ю котораѧ по(д) н҃бѡ(м) єстъ зе́млю прилѣта́ючи ѡ́воцы єи поидаєтъ, та́къ заразли́ваѧ и шкодли́ваѧ та́ѧ наоука, ѡвоцы правди́вой наоукы и набоже́нства вытрачаєтъ и выгоубля́єтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 125); Поко́ра або́вѣмъ всѣ грѣхи ѡчища́єт', а пыха всѣ цнѡ́ты выгѹбля́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 12).

Див. ще **ВЫГУБИТИ.**

ВЫГЫБЛОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вигемблюваний, *діал.* вигиблюваний: ля́ноє мо́рє кото́роє нѣколи́сь на чє(ст) б҃ѹ оучини(л) мойсєй,... двоѧкый в нє(м) бы́лъ порѧдо(к) стрєфъ выгыблова́ны(х), а то(т) бы(л) ля́иый (поч. XVII ст. *Проп.р.* 246).

ВЫҐЛАНЦОВАНЪ *дієприкм. (начищений до блиску)* виглянцуваний: Ма́рко: [Съвръшє(н):] ѹгла́жєны(и), выґла(н)цо́ва(!), ѡ(т) ржѣ вытєрты(и) (1627 *ЛБ* 222).

ВЫДАВАНЄ, ВЫДАВАНІЄ, ВЫДАВАНЪЄ, ВЫДАВАНЬЄ *с.* **1.** (чого) *(виділення комусь чогонебудь)* видача: сталося... постановє(н)є мєжи ...бра(т)ство(м), и мєжи... а(м)брожи(м)... мѹлярє(м)... котры(и) пристѹпи(л)... до и(н)тє(р)цизы второй которая ѹчинєна с п҃но(м) во(и)цєхо(м)... в рокѹ ≠аф҃чз... вы(и)мѹючи постановє(н)є само́мѹ п҃нѹ во(и)цєхови ѡ выдава(н)ю камєнє и(з) горъ красо(в)ски(х) (Львів, 1598 *ЛЄБ* 324).

2. (кого, що кому) *(передавання когось силою, проти його волі)* видавання: чинили тє(ж) к на(м) про(з)бу ѡколо выдава(н)я збєго(в)... з мє(ст) и з во(л) и тє(ж) имєнє(и) (1566 *ВЛС* 133 зв.); рєкъ в҃м разъ, жє шко́да с христїа́ны нєзго(д)ными в' згодоу в'стоупова́ти; были ты́и, што тоє выдава́ньємъ тоу́ркови христїа́нства назвали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.);

приречення: найдовали сѧ тако́выи... лю́дє, кото́рыи... до́рого... ѡ(т)ва́гою має́тности, здоро(в)ѧ, и само́го доча́сного живота по(д) мнѡ́гїи бѣды, оути́ски и мѹки окрѹтныи выдава(н)ємъ єи кѹпѹючи, на правди́вѹю и нєѡ(т)мѣннѹю оу само́го Б҃а сла́вѹ зарабѧли (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 2 ненум.).

3. Одруження, видання заміж: а при выдаваню дочки своее одно ми их мл. мают дати за сто коп грошей выправы (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 97); при выдаванъю як панне Татяне... такъ тежъ и панне Оксимъи также... десет копъ грошей дати маю (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 279).

4. *(друкування)* видання: чи́мъ и позаста́лы(м) кото́рыє бы могли в выдава(н)ю кни́гъ цр҃кви ст҃ой въсто́чной потре́бныхъ оуслꙋгова́ти (Острог, 1606 *Мол.* 31); По зе́стю єго з҄ свѣта, Дрꙋка́рню вскрєсити, И прєз выдава́ньє Книгъ Цр҃ковъ оукраси́ти (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); Ва́мъ, мо́влю, Прєвєле́бнымъ ...Бра́тїѧмъ... моѣмъ, Выдава́нїємъ Ти́помъ на свѣтъ Книгъ, служе́нїю ва́шємꙋ нале́жныхъ и потре́бны(х) (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.).

Пор. **ВЫДАВАТИ.**

ВЫДАВАТИ[1], ВИДАВАТИ, ВЫДАВАТЪ, ВЫДАВАТЬ *дієсл. недок.* **1.** (що, що на що, на кого) *(використовувати гроші, засоби і т. ін. для чогось)* витрачати, видавати: Выдають мєщанє доходы тыє на сторожи на кликꙋна и на мистра (1552 *ОКЗ* 38); то всє водлугъ инвєнътарꙋ и пови(н)ности ты(х) по(д)даны(х) на цє(р)ковъ божию выдавано было (Туров, 1578 *ЛОИИ* 52, 11, 4, 24); посла(л)... пє(т)со(т) чє(р)во(н)ы(х) золоты(х), кото́рыє приня́ти ра́читє съ блгодаре́нїє(м), а в҃м выдавати албо шафова́ти бꙋдєтє на мѣсцє потре́бы (Сучава, 1599 *ЛСБ* 336); Такъжє и до́мъ бꙋдꙋючїй, а́лбо зе́млю ѡ́рꙋчїй, пєрвѣй з҄ своє́й вла́сности выдає́тъ нєма́лѡ, в҄ надѣю при́шлогѡ прихо́дꙋ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 238); Приждива́ю: з҄ своє́гѡ на кого выдаю при и́ншомъ выда́ткꙋ (1627 *ЛБ* 97); шафарѣ жа(д)ныхъ сꙋмъ... нє маю(т) личыти анѣ выдавати бє(з) вѣдомо(с)ти... братїи тє(л)ко (!) на ро(с)ходы дробныє и повсєдныє (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 63).

2. (кому що) *(давати, відпускати комусь що-небудь)* видавати: хто бы свои рєчи рꙋхомыє да(л) комꙋ в схова(н)є а и(н)ши(и)... довєда(в)шисѧ ѡ ты(х) рєча(х) в захова(н)ю приповєда(л)сѧ къ тымъ рєча(м) мєнуючи ижъ то(т) исты(и) хто тыє рєчи зложи(л)... тогды то(т) г(с)дръ має(т) тыє рєчи... нє выдавати до росправы (1566 *ВЛС* 74 зв.); панъ Нємєричъ росказати рачи(л) сыну своєму... Ма(т)фєю тыхъ рєчє(и) моихъ нє выдавати (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123); **личбу выдавати** *див.* **ЛИЧБА; свѣдоцство выдавати** *див.* **СВѢДОЦСТВО;**

(належне комусь) видавати, платити, сплачувати: Тежъ дей ключа Кіевского которая дань имъ на манастыръ прихоживала, того дей имъ тепере ничого не выдають (Краків, 1511 *АЮЗР* II, 126); а мнѣ Их Милость и Их Милости потомки и моим потомком... тот ꙋрочистый плат по стꙋ коп грошєй в год мают... с того мыто Ѡстрозского выдавати (Краків, 1539 *AS* IV, 230); княз Богуш Корецкий... тыи земли Рудлевскии был посяг и на себе ихъ повернул и десятины не выдавал колко лет (Володимир, 1542 *АрхЮЗР* 1/VI, 34); па(н) а(м)брожи(и) вє(с)по(л) с п҃но(м) во(и)цєхо(м) зє(з)воли(в)шися... пи(л)новати на роботѣ... мѣрꙋ прє(д) часо(м) выдава́ти и ѡ всѣ(х) потрєба(х) прє(д) часо(м) бра(т)ствꙋ ѡповѣдати (Львів, 1598 *ЛСБ* 324); вси менованые поддаиые, которые одноколвекъ свои оседлости мели и с которыхъ перед тим податки вшелякие на потребу Речи-Посполитое выдаваные были, на Украину зо всим своим достатком проч поуходили (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 479).

3. (що) *(віддавати що-небудь у чиєсь розпорядження)* видавати, передавати: мєнє написано в книга(х), якъбы ѧ мана(с)ты(р) ѡнофърє(и)ски(и) єп(с)пꙋ выдава(л) (Берестя, 1591 *ЛСБ* 187);

(кого, кого кому, кого в що) *(передавати когось силою, проти його волі кому-небудь)* видавати: попомъ нашимъ... по(д) ро(с)казъ сво(и) на ратушъ ставати примꙋшаютъ, росказꙋючи на(м) попо(в) наши(х) собѣ выдава(т) (Львів, 1595 *ЛСБ* 277, 1); за грѣхы наша выдає(т) на(с) б҃ъ всєдръжитє(л) в роукы нєпрїѧтєль наши(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 61 зв.); и свѧтые, на которых сподѣваютсѧ и до них волают, абы их спасли, але чемусь не помагают им, выдают их тꙋркам и татарам (поч. XVII ст. *Вол.В.* 87); Стєрєжѣтєсѧ прє́тѡ... людї́и: або́вѣмъ васъ бꙋдꙋт҄ выдава́ти до Ра́дъ, и в҄ згромажєнѧхъ своѣх҄ бичовати бꙋдꙋт҄ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 340); Гди би ѡнъ билъ б҃жїй с҃нъ, нє тєрпѣлъ би ѡнъ муки, Нє видавалъ би ѡнъ сєбє въ жидовскїє руки (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 20);

(кого на що) прирікати: то сутъ панове, урядникове..., што выдаютъ ч҃лвка на смерть, не осудивши его по правдѣ (XVI ст. *НС* 220); И нє досы(т) имаєшь, Іюдо, на то(м), и(ж) выдаєшь с҃на ѡ(т) ма(т)ки зрадливє на см҃рть (XVI ст. *УЄ Трост.* 50); нє выдава́й прє́то дѣдицства твоє́го на посмѣховиско (Київ, 1627 *Тр.* 667); Кто собѣ на сєм҄ свѣтѣ мєш-

кáніє оустилáєтъ, и ѡ тѣла своéго достáтках҃ клопóчє(т)сѧ; а мнѣмáє(т), же дш҃ѵ свою позискѵ́єтъ, той бáрзѣй затрачáєт҃ єѣ, и на вѣчныѣ мѵ́ки, и дрѵ́чéнѧ выдáєт҃ (Київ. 1637 *УЄ Кал.* 345);

(кого) *(викривати кого-небудь)* видавати, виказувати: которыє дєи слѵ́ги, зашкодивши, ѵ́тєкають ємѵ́ до него, а ѡнъ ихъ нє выдаєтъ, ино што сє дотычєтъ мєдѵ́, абы ѡтдалъ и ѡ кривдах и грабєжохъ, абы стали пєрєдъ господарємъ (Краків, 1524 *AS* III, 260); стояль такь тамь з ними июда которыи єго выдаваль (1556-1561 *ПЄ* 425); а хотя бы(х) по(д)даныхъ в҃м имє(л) тыхъ а (з)влаща та(к) ѡбвинєныхъ бє(з)пра(в)нє бы(х) нє выдава(л) (Ковель, 1574 *ЖКК* II, 280); про то жъ и мне не годилосе в томъ его выдавати и крывоприсяжцою зостати (Володимир, 1609 *АрхЮЗР* 1/VI, 393);

(кого і без додатка) зраджувати, зрікатися: Духовные тое патрыярхии чернъцы... // уставичне се туръчать и бесурмянятъ, и по краинахъ чужихъ се волочать, хрестияны выдають и зражають (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 209-210); кнѧжáта бовѣм҃ Чєтвєртéнскїи... почѵ́вáючиѧ и́стиинымъ бíогѡ Володíмера... рожáємъ и Потóмком҃ бы́ти,... // якъ в҃ рожáю тáкъ в҃ вѣрѣ прóдкѡвъ свóихъ нєѡ(т)-стѵ́пѵ́ючи и нєвыдаючи (Київ, 1623 *МІКСВ* 71-72); Прєдаю́: выдаю́, зраджáю, подаю́ даю́ штó дó заховáньѧ (1627 *ЛБ* 92);

(кого) *(зраджувати свою суть)* видавати (себе): А хтожъ того не видитъ, ижъ самъ себе выдаетъ — якого цеху естъ товаришом? (Вільна, 1599 *Ант.* 869); Выдаетъ еще и то, ижъ ко нынѣшнимъ трагедіамъ естъ формованый и ясный домыслъ, ижъ теперъ новоутвореный естъ [листъ] о подписъ тростиною и о печать оловяную — таковымъ творцемъ барзо лацно (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1125).

4. (що) *(оголошувати офіційно певні документи)* видавати: ты́є котóрыє ихъ [оунивєрсáлы] з҃ ка(н)-цєлáріи выдавáли, нехáй оувáжатъ, єсли нєсоу́ть протúвни óвомѵ́ пєриóдѵ́ (*на полях* пунктови — *Прим. ред.*), присѧги короля єго мúлости (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 211 зв.);

(приймати ухвалу, вирок та ін.) видавати, виносити: Яко(ж)... єсми упроси(в)ши пановъ шля(х)ты ...пыталъ пана су(д)и... для чого дєкрєту своєго в жалобє и кривдє моє(и)... мнє борони(т) и нє выдає(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 72); отецъ митрополитъ,... тамъ то въ Берестью, зборъ, або сынодъ якийсь отправовалъ, сам судилъ и декрета свое рознымъ особамъ выдавалъ (Луцьк, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 437); вѣдаючи вм. ѡ хоробє моє(и), прошу сказовъ и дєкрєтовъ нияки(х) на мєнє... выдава(т), ...кгды(ж) жадного ѡбликгу и тєрмєну с пн҃о(м) Дорогоста(и)скимъ на сє(с) ча(с) нє маємъ (Київ, 1599 *ККПС* 118); ѡ котóромъ грѣхѵ́ такóвый дéкрєтъ выдае(т) [Павєлъ] (Острог, 1607 *Лѣк.* 32); якѡ вытєгáє(т) пожúтокъ рéчи посполúтой вы́роки выдавáмы, ажєбы єстє то што мóвимы ясньй розѵ́мѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 382 зв.);

(позов, скаргу) подавати: его королевская тежъ милость таковыхъ позовъ николи не выдавалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 811).

5. (кого за кого́) Одружувати, видавати заміж: ѡсталнюю двѣсти копъ грошєй... матка их, выдаючи дочки свои, а сєстры их, долгѵ́ на сєбє принѧла (Вільна, 1543 *AS* IV, 332); Я дей пану Угриновскому жаднымъ ся листом не описовалъ дочки своеи за него // выдавати (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 53-54); попы за поповъ дочъки свое выдаютъ, другие ихъ венъчаютъ (Вільна, 1599 *Ант.* 741); **выдавати замужъ, замужъ выдавати** (кого) — одружувати, видавати заміж: Которы(м) ѡбычаємъ ѡтє(ц) выдаючи до(ч)ку свою замѵ́жъ маєть ѡ(б)варовати и ѵ́пєвнити записати вєно ѡ(т) зятя (1566 *ВЛС* 61); якъ па(н) гаврило до(ч)ку свою за кн҃зѧ стєѳана ружи(н)ско(г) заму(ж) выдавалъ то пакъ дє(й) служебникъ... янъ поко(в)ски(й)... бє(з)ви(н)нє мѧ ...зсоромотилъ (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 79); **выдавати в станъ малженский, в малженство выдавати** (кого) — одружувати, видавати заміж: в нєдѣлю ѵ́рожоны(й) Панъ Матєѵ́шъ филипєцъки(й) выдава(л) в станъ ма(л)жє(н)ски(й) пасє(р)быцѵ́ свою (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв.); ѡна [подскарбиная] бєз воли и вєдома... ѡпєкѵ́новъ старшихъ,... паннѵ́ в малжєнство выдавала (Краків, 1538 *AS* IV, 157).

6. (що) *(приносити плоди)* давати, видавати, родити: вши(с)то(к) свѣ(т) ра(д)уєть(с) и зємлѧ оука(з)уючи радо(ст) тоую ро(з)маитыи квѣты

выдаєть (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 46); Зємлѧ... котóраѧ з' сєбє выдає́т' тє́рньє и ѡсты, взгоржєна єст' (Київ, 1636 *МІКСВ* 317); Бо якій ча́сꙋ зимы маютъ дє́рєва óвоц' в'нꙋтръ сєбє захóваный, такій и лѣтѣ з' сєбє выдаю́тъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 173); *Образно:* закхє́и половицю добра своє(г) оубоги(м) розда(л)... // Такóвы(и) плóды выдає(т) и(з) сє́бє тоє ст҃оє насѣнѧ (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 282 зв.-283); винница Христова, то есть Братство милосердія, годный овоцъ з себе выдавала, а не потребное быле... выкидала (Київ, 1644 *КМПМ* II, 288);

(що) *(утворювати при рості)* випускати: єстъ насѣнѧ пшєни́цы а́лбо ячмє́нѧ, которїи... по зимѣ и вѣтрахъ, в' ча́сѣ налєжа́чомъ вы́дають // колóсѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 154-155); *Образно:* Писа́но прє́тѡ єстъ: ижъ ѡра́чъ ви́дѧчи óвоцъ вы́даючꙋю лѣторасль, ѡчища́єтъ єи, жє́бы обфит'шїй // óвоцъ дава́ла (Вільна, 1627 *Дух.б.* 244-245).

7. (що) *(випускати друком у світ)* видавати, публікувати, друкувати: єго к(р)м... просилъ абы листы сєимовыє... нє и(н)шими литєрами и словы ѡ(д)но рускими литєрами и єзыко(м) до зє(м)ли киє(в)скоє писаны и выдаваны были (Київ, 1571 *Возн. Іст.* фотокоп. 34); Наконецъ — волно Пана Бога блюзнить и противъ превѣчному маестатови Сына Божего писма // заразливые выдавать, друковать (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 114-115); тєпє́ръ выдаємо кни́жкꙋ пóлскꙋю, гдєсѧ вы́шишꙋтъ причины, длѧ чóго калєнда́ръ єстъ ѡ(т)мѣнный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 48); въ Іерусалимѣ..., также правовѣрныхъ... христіанъ шкалюютъ, и книжки таковые выдаютъ, въ которыхъ правды и справедливости не пишучи, едно вымыслы и вывороты и небылицы змышляючи (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 317); **выдавати з друку** — видавати, публікувати: Слóвом' и дѣло(м) Бл҃жєн'наго мꙋжа, Мака́рїѧ єги́пє(т)ского бє́сѣды, на прóстый язы́къ вытлꙋмачóногѡ выдаючи з' дрꙋкꙋ... з' ѡказїи оучи́нимъ слово (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 5 зв.); **на свѣтъ выдавати** — випускати у світ, публікувати, видавати: добрє то чинитє, жє за старанѧ ѡколо того пи(л)нє сѧ ꙋимуєтє, якобы кни́ги потрєбныє на свѣ(т) выдаваны были (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2 зв.).

8. (що) *(давати початок чомусь, бути джерелом чогось)* породжувати, видавати: Ср(д)цє з' сєбє злыи мысли выдаває(т), и посквєрнѧє(т) чл҃ка (1556-1561 *ПЄ* 68 зв.);

(що) *(давати змогу виходити, витікати)* виділяти, випускати: жрóдло в ри́мѣ ѡлѣй вдѧчный з' сєбє выдаєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 16);

(що) *(створювати, робити)* давати: Огнє́м' зась Дх҃ъ Ст҃ый называ́єт'сѧ, иж' якъ огє́нь єдинѡпоста́вєнъ бꙋдꙋчи, розмаѣтыѣ дѣйства своє́гѡ, скꙋтки выдає(т); грѣєтъ, па́лит', сꙋшит', ростоплѧ́єт', свѣтит' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 324).

9. (що) *(звук, голос)* видавати: мѣсца соутъ нѣя́кїє Скала́ми мóр'скими стѣснє́ныє, с' котры́хъ оутѣснє́наа строу́га, а́лбо потóкъ бръмѧ́чїй, прєзъ то гóлосъ жа́лосный нѣя́кїй выдає́тъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 440); Якъ бобѣмъ прє(з) пища́лъкꙋ прохóдѧчи дх҃ъ, звꙋкъ а́лбо гóлосъ выдає́тъ: Та́къ прє́зъ Ст҃ыхъ и дх҃а пóлныхъ людє́й, Дх҃ъ ст҃ый спѣва́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 372); ѡтворѣмѡ оуста́ на́шѣ на хвалє́нїє Сн҃а Бж҃їѧ... видава́ймѡ гла́сы ра́дѡсти, па́чє грóмѡвъ крѣпкихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 64);

(що) співати: Спулъ теды с тыми и на радощахъ бываймо: И зъ мнозствы свѣтныхъ Аггелъ гимны выдаваймо (Львів, 1630 *Траг.п.* 176).

10. (що) *(запах)* виділяти, видавати: єдино тѣло ст҃гѡ лєжа́щєє в' пра́хꙋ, а выдає(т) и(з) сєбє такѡ́выи за́пахи сла(д)кїи, пачє арама́т' тогѡ свѣта (Чернігів, 1646 *Перло* 166); *Образно:* хлѣбъ тєлє́сный ма́ючїй за́па(х) и сма(к) вдѧ́чный, тоць прїємный бы́ти має(т) и хлѣбъ дш҃євный за́па(х) Пóстꙋ, и сма́къ ялмꙋжны выдаю́чїй (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

11. (що) Сповіщати, звіщати: Напродъ... церковъ чудо православное выдаетъ въ суботу Великую (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 841).

Див. ще **ВЫДАТИ²**.

ВЫДАВАТИ² *дієсл. недок.* (що) Бачити, спостерігати: ча́сто выдаємо на богаты(х) погрєба(х). Нє мл҃твы за ꙋм҃рлого, алє пїѧтыки, вызыва́нѧ, поєди(н)ки (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 102).

Див. ще **ВИДАТИ¹**.

ВЫДАВАТИСЯ, ВЫДАВАТИСЕ, ВЫДАВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** *(сприйматися так чи інакше)* здаватися, видаватися: а тóє пригана́ньє ты́мъ я́косѧ са́мъ выдаєтъ оумы́сломъ чи́нитъ, абы ми-

тропoли́та… ѡ(т) справє(д)ли́вои ка(з)ни охорони́ти и заслони́ти мо́глъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 51 зв.); Проти́вко чо́мѹ, кгды́ вдачность боудєтъ видати: Боу́дєтъ сѧ ты́жъ и що зна́чного выдава́ти (Львів, 1616 *Бер.В.* 96); Нє широ́коє зайстє выда́єтъсѧ намъ тѣ по́лє, ѡ опрѣснокѣ… писа́ти, ле́чъ понєва́жъ я́ко ско́ро сѧ явилъ в҃ Ри́мѣ, ѠЦы с(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 268); теды вси тамъже будучие на громади, оденъ на другого выволываючи, винными се быти выдавали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 209); єсли язы(к) по(в)стага́єтъ… нє бѹдє вєлерѣчи́вы(м)… єсли нє бѹдє прѹдки(и)… до смѣхѹ… таки́ми знака́ми и ты(м) подо́бными, покора пра(в)ди́ваѧ выдає(т)сѧ (серед. XVII ст. *Кас.* 58 зв.).

2. *(присвячувати себе чомусь)* віддаватися: Ваша Милост лацно стоитъ ѡбачит можє, иж ѡни ницъ такового Вашєй Милости нє мышло(!), понєваш так хциви сѣт и так барзє прагнѹт ласки Вашєй Милости и выдаютсѧ на вшитко то, штобы было изналезєно прєд ѡбополными приѧтели (Белз, 1552 *AS* VI, 128); А са(м) себє бє(з) жа(д)нои мл(с)ти албо жалости нє стєрє(ж)шь, Алє сѧ выдаєшь на тѧ(ж)кїи моуки а нєвымовныи (XVI ст. *УЄ Трост.* 57); Марїѧ магдалєна… // приро(д)жєн҃ны(и) всты(д) страти́ла. выдаючисѧ на ѡблоу(д)ность свѣцкѹю (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 34 зв.-35).

3. *(учинками, діями ставити себе під загрозу чого-небудь)* наражатися: коли сѣша оутѣхи заживаєтъ, тогды ла́ска оустѹпѹєтъ, а дѹша вы́даєтсѧ на покѹсы, и прихо́дит҃ дїа́волъ прино́сѧчи нєскон҃чо́ныи ли́ха (Вільна, 1627 *Дух.б.* 235).

4. Видаватися, друкуватися: Ле́чъ же нє всѣ(м) єщє́ ла́кнѹчы(м) сынѡ(м) Православнорѡссїйски(м) ѡного Хлѣба насыти́тисѧ доста́ло, длѧ того(ж), частокро́тномѹ их҃ жада́ню кво́ли по тре́тєє ю҃жъ в҃ тєпе́рєшнє(м) Ро́кѹ,… выда́єт҃сѧ (Київ, 1648 *MIKCB* 347); **выдаватисѧ на свѣтъ** — виходити в світ, друкуватися: бо́лшим҃ єдна́къ Монасты́рскимъ ко́штомъ та́ѧ выдаётсѧ на свѣтъ Кни́га (Київ, 1624 *MIKCB* 101).

◇ **свѣдоцтво выдаєтьсѧ** — свідчиться: А ижъ ты(ж) и Сно́ви снаднѣй нѣ(ж)ли Дхви нале́жи(т) любвє на́звиско, я́снє з҃ вышєре́ченыхъ где свѣдо́цтво выда́єтьсѧ ѡ ѠЦи кото́рый лю́битъ Сна (Київ, 1619 *Гр.Сл* 302).

ВЫДАВАТЪ *див.* **ВЫДАВАТИ.**

ВЫДАВАТЬ *див.* **ВЫДАВАТИ.**

ВЫДАВЕНЄ *с.* Видавлення, витиснення. *Образно:* Грѡна сла́дъкїи ви́н҃ницѣ хвн҃ боль҃шєи сла́вы сподоби́лисѧ в҃ топъта́ню, абовѣмъ доста́лисѧ в҃ правѝцѹ цр҃ѧ а́гглъского; и възвєсєли́въсѧ до́мѹ вл(д)ка з҃ ихъ выдавє́нѧ; то єстъ, я́ко ты́м҃ мѹчє́нїєм҃ и тєрпє́нїємъ, на́иболшє прославлєнъ хс҃ въ языцє(х) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 59).

ВЫДАВСТВО *с.* Зрада: в самы́й то(т) ча́съ выда́вства, нє ѡдєпхнѹлъ гѡ ѡ(т) сє́бє мєрзе́ного выда́вцѹ па́иъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 91).

ВЫДАВЦА *ч.* (*стп.* wydawca) зрадник, запроданець: которого(ж) с пр(о)рко(в) нє выгнали ѡ(т)ци ваши помо(р)довали ты(х) которыи ѡповѣдали при(м)є(т) справє(д)ливого которого вы є(с)тє выда(в)ци и заби(и)ци (II пол. XVI ст. *КА* 37); Та(к)жєй на то(м) постановили и торгь оучинили, а оучинивши, // розышли сѧ Жидовє з вєликою радостїю, и(ж)сѧ и(м) таковый чл҃кь таковый выдавца трафи(л) (XVI ст. *УЄ Трост.* 47-48); заистє рїмъского костєла оучитєлѣ сѣ(т) выдавцами (Вільна, 1596 *З.Каз.* 130 зв.); в самы́й то(т) ча́съ выда́вства, нє ѡдєпхнѹлъ гѡ ѡ(т) сє́бє мєрзе́ного выда́вцѹ па́нъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 91); Прєда́тєль: Зра(д)ца, выда́вца (1627 *ЛБ* 92).

ВЫДАНЄ, ВИДАНЄ, ВЫДАНЇЄ, ВЫДАНЪЄ, ВЫДАНЬЄ, ВЫДАНА *с.* **1.** (кого) *(повернення назад взятого, привласненого)* віддання: якожъ и возъный… зъ шляхътою тые кони… у обвиненыхъ заставъшы, оных о выдане ихъ реквировалъ и приарешътовалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 361).

2. *(передавання кого-небудь силою, проти його волі)* видання: ѠколО выданья збєго(в): Чинили тє(ж) к на(м) про(з)бу ѡколо выдава(н)я збєго(в)… з мє(ст) и з во(л) и тєжъ имєне(и) (1566 *ВЛС* 133 зв.); Климъ Трушковский,… просилъ суду копного о выданъе роты, хотечи то присягою своею потвердитъ (Луцьк, 1601 *АрхЮЗР* 6/1, 281); Писаный тотъ позовъ… въ справє до вида(н)я по(д)даны(х) дєдичныхъ в҃ позовє мєнови(х) з мєстъ и мєстєчокъ (Київ, 1646 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2015, 1 зв.).

3. (чого) *(офіційне оголошення документів)* ви-

дання: прошоно насъ о выдане съ книгъ канцеляріи нашое коронное листу иижей въписаного, который такъ ся въ собѣ маетъ (Краків, 1596 *АСД* I, 196); нєха́й ко(ж)дый сѹди(т), а особли́вє нєха́й сѧ тыє приглѧ́дѹютъ, которыє выданьѧ того ли́стѹ с канцлєрїи сѹтъ причиною (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 210);

(чого) виписування, видання: На що по выда(н)ю рахѹнкѹ, и кви(т) пови(н)но бра(т)ство бѹдє(т) имъ дати, кгды спо(л)на сѹмѹ приходѹ, и росходѹ покажѹтъ (Львів, 1610 *ЛСБ* 1046, 5 зв.).

4. *(вироку)* винесення: И вжє ѡ(т) сєго часу и дня выда(н)я єго... судового ли(с)ту... а(р)хима(н)дри(т) киє(в)ски(и)... и по(д)даныє сє(л) и(х)...//... сєла и тыє кгрунты бє(з) позволє(н)я игумєна чє(р)нцо(в)... (в)ступѹ нє маю(т) мєти (Київ, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 4-4 зв.); вє́длѹгъ чого жє сѧ тє́жъ свѣтскїє рєлѣи грє́чєскои осо́бы на сино́дѣ бєрєстє(и)ско(м) згрома́жоны(є) при выда́нью дє́крєтѹ, хо́ть нє клѧ́твы алє то(л)ко звєржє(н)ѧ, захова́ли, свѣ(д)ками соу(т) ты́є кото́рыє при то́мъ были (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76 зв.); То́й мо́влю ого́нь по досвѣ(д)чє́ню ко́ждого оучи́нкѡвъ, а по выда́ню о́ного вы́рокѹ сѹдѹ ѡста́тнєго... грѣшныхъ в' гєє́ннѹ заго́рнєтъ на вѣчнѹю мѹкѹ (Київ, 1619 *О обр.* 140);

(позову) вручення: Приказую, абы єстє ѡ(т) выда(н)я ва(м) си(х) по(з)во(в) нєдє(л) за чотыри,... пєрєдо мъною... стали, на жалобу... пн҃а Павла Мо(н)вида Дорогоста(и)ского (Бишів, 1599 *ККПС* 110);

(свідчення, присяги) складання: нихъто зъ ныхъ причійною того мужобойства не есть, которую присягу каждый зъ нихъ передо мною вознымъ,... передъ церковъю Святого Миколы, за выданемъ роты, водлугъ декрету вышъменованого учинили (Луцьк, 1596 *Ив.* 284); Мене позвала... пани Федора с Колпытова... до выданя шкрутении о зламане шлюбу ее от кнежати Чарториского (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 553); Которы(и)... позываєтъ до... припатрєня сє проважє(н)я дукто(в) прє(з) сторону поводовую, тудє жъ и ставєнъя по(д)даныхъ своихъ... для выда(н)я свєдєцъства и пры(з)на(н)я пяты (Горошки, 1643 *ДМВН* 234).

5. Видання, одруження: А па(к)ли бы ѡтє(ц) выдаючи дєвку заму(ж) пєрє(д) выда(н)ємъ єє вєна и ѡправы ѡ(т) зѧтѧ своє(г) нє ѡдє(р)жалъ, таковая дє(в)ка по смє(р)ти мужа своє(г) внєсє(н)є трати(т) (1566 *ВЛС* 61); мает его милость мене самого ув опеце своей мети,... покул ихъ милость дочку свою за мене в малженство выдаст, а при выдани вже девки своей... мает дати выправы за сто копъ грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 60).

6. Видання друком, публікація: Збудуйте одну книгу, з друку выданьем, которая есть... огорода благочестию (1608-1609 *Виш.Зач.* 204); тє́ды то розѹмѣти,... або и нє до конца́ вѣрити всємѹ, кгды(ж) Грє́цкихъ писмъ рѹкопи́сны(х) нє засѧглихмы, любо ты(ж) нє вѣрноє выда́нїє з' Дрѹкѡ(в) Нѣмє́цки(х) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 278); Ачко́лвєкъ Читєлникѹ ла́скавый, мно́го причинъ до выда́нѧ кни́ги тоє́и мѣлємъ (Львів, 1640 *Окт.* 3 зв.); **выданіє з друку** — публікація: Длѧ то́го нє присто́ѧло мнѣ єп҃(с)копови нє почѹтисѧ в' то́мъ, а́бысѧ прє(з) выда́нїє з' Дрѹкѹ тоє́ѣ книги, нє мѣло вы́годити єи потрєбѹючи(м) (Львів, 1646 *Ном.* 5 зв.).

7. *(поява плодів)* видання, поява. *Образно:* Бѣда дѹши нє ма́ючой робо́тника пи́лного Х҃а, длѧ выдан'ѧ до́брыхъ Д҃ха о́воцѡвъ: бо бѹдѹчи пѹсто́ю, тє́рнѧ и о́стѹ по́лна (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271).

Пор. **ВЫДАТИ.**

ВЫДАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Опублікований: Первое убо благодарим за трудолюбие выданое книжки "О священствѣ" (1615-1616 *Виш. Поз.мисл.* 237); Естлибы якіи противныи выданыи похотѣлися указати писма, не дивоватися и не // соблазнятися, гды нѣкоторыи заблуждаютъ и розумками своими ся уносятъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1149-1150).

ВЫДАРТИ *див.* **ВЫДЕРТИ.**

ВЫДАТИ[1] *див.* **ВИДАТИ[1].**

ВЫДАТИ[2], ВИДАТИ, ВЫДАТЬ *дієсл. док.* **1.** (що, що кому, що на що, за що) *(використати гроші, засоби і т. ін. для чогось)* витратити, видати: которыи пєнєзи и золотыи,... выложил и выдал єсми на свои властныи потрєбы (Городище, 1531 *AS* VI, 107); жєна нѣякаа... много тръпѣла ѡ(т) многы(х) лѣкарє(в) и южь была выдала на тоє в'сє

добро своє а ничєго єи нє помогло (1556-1561 *ПЄ* 144 зв.); на тыи то вси потребы церковные, што кольвекъ гроша готового было, выдаломъ все и выложилъ на то (Краків, 1593 *АСД* I, 199); рахо́нє(к) пинѧзѣи гдє што выда(л) до мысцова (Одрехова, к. XVI - поч. XVII ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 19); На поправу... шпита(л)ную выдалє(м) Стєфанови ковалєви зо(л) к҃ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 3); выдали(с)мо копо́ и гроши(и) три за до(ш)чки (Львів, 1607-1645 *РДВ* 11 зв.); кровотєчє́ніє терпѧ́чаѧ вы́давши всю маєтность свою на до́ктори, ни ѡ(д) ѡ(д)ногѡ з҃ ни́хъ нє была оулѣчє́на (Вільна, 1627 *Дух.б.* 206); въ справѣ ка(м)пѣяновъско(й) выдалє(м) на ратоу҃шы fr. 1 и 24 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18).

2. (що) Повернути, віддати: князь Богуш,... // ...тую дей десетину... отнялъ и выдати ее не хочет (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 23-24); Фєдор Бокєй за многим росказанємъ господаръским... пєнѧзєй... выдати нє хочєт (Львів, 1537 *AS* IV, 85); о выдане теды того жыта, яко своего власного, оповедаючыйсе... частокроть тыхъ подданых упоминал и реквировал, оного выдати не хотели, не хочуть и не выдали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 280);

(що) *(дати, відпустити комусь що-небудь)* видати: єго мл(с)ть... каза(л) ми моє срѣбро бє(з) ка(ж)дого да(т)ко́ пѣнѧзєи выда(ти) (Острог, 1511 *ЛОИИ* 124, 1, 4, 1); Выдала есми жонѣ Михеля адамашекъ сховати, изъ скрыни своее вынемши (Краків, 1518 РЕА I, 95); то маємо тому кому то ѡна листомъ... запишєтъ выда(т) (Луцьк, 1569 ЛНБ 103, 26/Ід, 1821, 18); **выдати на поруку** *див.* **ПОРУКА;**

(за що, до чого) *(належне комусь)* видати, заплатити: выдалє(м) золоты(и) до права на поча(т)ко́ справы котрꙋю ѡ(т)правовали противко того злочинцы (Львів, 1607-1645 *РДВ* 33); в замъку за рєляцїю возно(г) на позо(в) жꙋрави(н)ского... и за мѣнуты всє(г) выда(л) прокопови(ч) зло(т) 5 и 2 (Львів, 1633 *ЛСБ* 1052, 7 зв.); ѡбєца(л) выдати за нєдє(л) 4 за два стꙋсы камєнѧ... fr. 36 и 3 (Там же, 9);

(що) *(сплатити)* дати: по(д)даныє... за два роки прошлиє... дани котораѧ на цє(р)ковъ... приходи(т) сполна нє выдали (Туров, 1578 *ЛОИИ* 52, 11, 4, 24); **выдати личбу, личбу выдати** *див.* **ЛИЧБА.**

3. (кого, кого кому, кого в що) *(передати когось силою, проти його волі кому-небудь)* видати: сн҃ь чл҃(с)кыи продань боудє(т) ар҃хієрєємь... и ѡсоудѧ(т) єго на см҃рть и выдадоу(т) єго поганомь (1556-1561 *ПЄ* 168); пила(т) пꙋсти(л) и(м) ва́рав҃воу. А і҃са вы́да(л) воино(м) на пороуганїє (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 8 зв); І роз҃гнѣвал҃сѧ попꙋдливостью вели́кою гд҃ь на іи҃лѧ, и вы́далъ ихъ в роуки хꙋсарсаѳємꙋ кролєви сирскомꙋ (Острог, 1598 *Отп.КО* 7); Цны́ы Сагаида́чный волѣлъ сам҃ ра́но́ поднѧти, Нѣжлибы пога́нино́ Хр(с)тїанъ вы́дати (Київ, 1622 *Сак.В.* 41); И та́къ вѣчнє вы́даны сꙋть пога́н҃цомъ, и по всє́й зємли роспоро́шєны (Вільна, 1627 *Дух.б.* 42); Нє хотѣлъ слꙋхать амасїѧ, пре́то и́жь во́лѧ г(с)днѧ бы́ла а́бы бы́лъ вы́данъ в҃ рꙋцѣ нєпріятєльскіи (серед. XVII ст. *Хрон.* 335); **головою выдати** *див.* **ГОЛОВА; горломъ выдати** *див.* **ГОРЛО; за шию выдати** *див.* **ШИЯ;**

(кого на що) приректи: Естлибы розбойники шляхтича поволали три кротъ,... тогды маетъ врядъ его казать зымати и на муку выдати (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 166); тєлє́снє то розꙋмѣти мо́гъ: нє ижъбы сѧ мѣлъ бг҃ъ про́сто гнѣвати на сто҃ых҃ сво́и(х) прїа́тєлєй, жє и́хъ вы́далъ на мꙋки (Почаїв, 1618 *Зерц.* 58 зв.); Мл(с)ть на ѡкрꙋтныи бо́лєсти выда́ла, Ми́лость болєстны(м) вѣнцє(м) тє(р)но́вы(м) вѣнчал(а) (Львів, 1631 *Волк.* 12 зв.);

зрадити: ѳєѡ(д)ри(т) написаль Ижь, яко єго вы́да(л) иоуда..., та(к) тыи єго ты(ж) лжа(т) и сромо́та(т), ктѡрыисѧ... тѣла єго плюгавыми роука́ми дотыкаю(т) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 112, на полях); Єдинь з вась має мѧ выдати, алє бѣда томоу боудє прєз которого ѡнъ боудє выда(н) (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 14 зв.).

4. (що) *(про юридичні документи)* видати; офіційно оголосити, оприлюднити: мы... с ка(н)цлєрєи н҃шоє ли(с)ты роскажє(м) выдати (1566 *ВЛС* 57 зв.); а пото(м) вжє ѡ(т) на(с) г(с)дрѧ по помовє... на жиды ѡ такоє(ж) змо(р)дова(н)є дитѧти приви(л)я наши су(т) и(м) выданы (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 60); ино о то пан Иванъ маетъ выдати слушное сведецтво суседов обаполных (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 269); на што и выписъ с книгъ подъ моєю пєчатью єму єстъ выданъ (Житомир, 1583

АЖМУ 68); роска́жемо проти(в) таковы(м) оуниверса́лы и манда́ты с канцлерѣи на́шеи вы́дати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37); тот лист с канцелярии его королевское милости противко праву выданый (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 261); Которое(ж) то… созна(н)є… до кни(г)… записати каза(л) с которы(х) и сєсь выпи(с) пну по(д)комором҃… єстъ выда(н) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157 зв.); с которы(х) [книгъ] и выпи(с) по(д) нашею пєчатью єсть выданъ (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8 зв.); Вы́пи(с) з мєтри(к) того(ж) привилею выданы(и) (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 252); с по(д)писо(м) р҃ки нашое сє(и) ҃днѣвєрсалъ ины(м) вида(т) ро(с)казалє(м) (Ірклiїв, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1).

5. (що) *(прийняти ухвалу, вирок)* видати, винести: єстъ мѣсцє в҃ ѡ҃смой главѣ ѡ прє(д)назначе́нью с҃тыхъ, гдє ижъ ма́єтъ бы́ти розв҃мѣнъ, ба́рзо чи́стый вы́рокъ вы́далъ, кгды жъ… свѣд҃читъ, послѣ кни́гъ ѡ тро́ици кни́г҃ списа́лъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 21 зв.); вы́да(м) вы́рокъ на ввєсъ свѣт҃ злый, и на нєзбо́жники за грѣхи и́хъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 51); Оный первый… соборъ не самъ Петръ зложилъ, не самъ на немъ судилъ,… не онъ конечный вырокъ на немъ выдалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 463); Де́крєтъ нєсправєдли́вый, ю(ж)… єстъ выда́ный (Львів, 1631 *Волк.* 13 зв.); Выдайтє вы́рокъ, а сполєчнє постанови́тє што тре́ба чинить (серед. XVII ст. *Хрон.* 189);

(що) *(скаргу, позов)* подати: такъже и позвовъ… на мене не выдавши,… а покутне звазнившися противко мене… декрета якиесь суду своего повыдавалъ (Луцьк, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 437); На року припало(м) зъ ѡтосланья ѡ(т) суд҃ зємского… за по(з)вы по(д)комо(р)скими воєво(д)ства києвского ѡ(т) пна̄ ща(с)ного… выдаными по и(х) м(л) пно̄(в) …трипо(л)ски(х) в жалобє брата и(х)… моло(д)шого пна̄ федора // …ѡ розділокъ ро(в)ны(й) и вєчны(й)… в сєлє кло(ч)кохъ (Київ, 1600 *ЦДІАК* 4, 1, 1, 96-97); в которой справе, поводъ черезъ… Яна Ленского, давшы сторону позваную до права черезъ возного приволати, по которого приволанью подънесъ позовъ на позваныхъ выданыи тыми словами (Вінниця, 1603 *АрхЮЗР* 7/II, 386); пнвє хрє(н)ни(ц)киє по(д)нєсли позо(в) мо(й) по(д)комо(р)ски(й) по по(з)ваного єго м(л) пна̄ бє(л)зского выданы(й) которы(й) та(к) сє в собє має(т) (Новий Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 101); ѡ(з)на(и)мую, и(ж) што, прихиляючи(с) до дєкрєто(в) трибуна(л)ски(х)… выдало(м) был по(з)вы до ро(з)граничє(н)я добръ поводовы(х) ѡбухо(в)ски(х) (Ісаїки, 1642 *ДМВН* 226); Пєрє(д) сѵ҃дъ… трибуна(л)ски(и)… ся приточила справа… // за припозъвомъ головънымъ трибуна(л)скимъ… в справє нижє(и) мєновано(и) выданымъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 118-118 зв.).

6. (кому) *(дати комусь що-небудь для виконання, розв'язання)* задати: По обѣдѣ маю(т) хло́пцы писа́ти собѣ са́ми на табли́ци ко́(ж)ды(и) свою на҃ку, выдан҃ю и(м) ѡ(т) да́скала (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 4 зв.).

7. (кого за кого) *(заміж)* видати (за кого), одружити (з ким): што ся дотычетъ девки моее, княжны Марины, которую есми выдалъ за пана Андрея Сапегу,… тую есми выправилъ и посагъ…, ей далъ (Чорторийськ, 1569 *АрхЮЗР* 7/I, 19); Лаза(р) зєзна(л) на сватаню и(ж) ѡбѣця(л) зятови своєму иванови полъ ролѣ даровати… дѣвцѣ своєи Аннѣ Котрая єсть выдана за ивана сна̄ головнова (Одрехова, 1634 *ЦДІАЛ* 37, 2, 49 зв.); мнима́лъ єсмь жє єй нєнави́дишъ, а дла̄ то́гомъ ю вы́далъ за това́рыша твоєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 185 зв.); **выдати замужъ, замужъ выдати** (кого, кого за кого) — видати заміж: Подданый… пана старосты… зъ Черниговское зъ деревни Бокровици… дочку свою… выдавъ бывъ замужъ за котляря (Чернігів, 1648 *АЮЗР* III, 157); тогды я маю… замуж их выдати и при выдаванъю якъ панне Татяне десет копъ грошей… такъ теж и панне Оксимъи… другую десет копъ грошей дати маю (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 279); **выдати въ станъ малженский, в малженство (малжонство) выдати** (кого за кого) — видати заміж: ѡтєцъ мо(й)… з ма(л)жонкою своєю… выдавшы мєнє в ста(н) ма(л)жєнски(й) за пє(р)вшого ма(л)жонка пна̄ гнєвоша пєсочи(н)ского, посагу албо выправы никотороє мнѣ за живота своєго нє далъ (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 10); дочку свою за мене в малженство выдали (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 53); маєт его

милость мене самого ув опеце своей мети,... покул ихъ милость дочку свою за мене в малжонство выдаст (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 60).

8. (що) *(принести плоди)* дати, уродити: ѳиникъ выдалъ есть первые овощи свои (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51); в' тожъ бога́тогѡ и оубо́гогѡ зємлѧ, єсли присто́йногѡ джча (!) нє пріймєтъ, до́брыхъ о́воцовъ нє вы́дасть (Вільна, 1627 *Дух.б.* 335); *Образно:* Цр҃квъ Бж҃аѧ добродѣйство оде́ржала прє(з)... Пн҃а Константіна, кото́рый я́къ де́рєво // при вы́ст'ю во́дъ оущєпіо́нымъ бꙋдꙋчи оучини́лъ, и вы́далъ о́воцъ ча́сꙋ своє́го знамєни́ты(й) (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3-3 зв).

9. (що) *(випустити друком у світ)* опублікувати, видати: Кни́га зово́маѧ єв(г)лїє оучи́тєлноє... на пооучє́нїє хр(с)тоимєни́ты(м) лю́дємъ ко исправлє́нїю дш҃є́вномꙋ и тєлє́сномꙋ... вы́дана єсть, во ѡ(т)чизно(м) имѣнїю... па́на григо́рїѧ хо(д)кєвича (Заблудів, 1568 *УЄ* № 552 тит.); Отожъ видишъ, пане ѳилялете, яко не певные твое новины, которыесь на писме до людей выдалъ! (Вільна, 1599 *Ант.* 943); вы́далъ тєжъ авгꙋсти́нъ... малоу́ю кни́ж'кꙋ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22 зв.); А иж ксєндз Скарга от себе книжку, злѣпивши, выдав и назвал ее, хвалячися королеви, "ловом" (1608-1609 *Виш. Зач.* 207); И то знаменитое добродѣйство... показалъ и оучинилъ, же презъ магистерство типографіи книгъ... выдалъ не мало (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1137); Ажє тыхъ Книжокъ ѡ́маль в' помєнє́ной Пєча́рской Типогра́фѣи вы́дано (Львів, 1646 *Зобр.* 3); **выдати зъ друку, зъ (въ) друку выдати** — видати, надрукувати: нєда́вно про́шлы(х) ча́совъ вы́дали Новокрщє(н)цы кни́гꙋ з' дрꙋкꙋ, на(з)ванꙋю Кре́до (Київ, бл. 1619 Аз.В. 61); И грамматику през своих учневъ з друку выдалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); Але наша Русь тотъ соборъ светый листрыкейскимъ называютъ, и якуюсь баламутню и небылицу о томъ соборѣ недавно въ друку выдали (1608 *Гарм.* 179); **на свѣтъ выдати** — видати, надрукувати: Съ которыхъ книгъ еще снать на свѣтъ ничого не естъ выдано, ку пожиткови и збавеню многихъ (Єгипет, 1602 Діал. 50); **презъ друкъ выдати** — те саме, що **выдати зъ друку:** ты́и три Акафїсты... на про́збꙋ побо́жныхъ,... прєз' дрꙋкъ вы́дати покꙋсилємсѧ (Київ, 1625 *МІКСВ* 130);

(до друку) подати, підготувати: На кото́рый листъ отписа́лъ ему неякій кли́рыкъ Острозскій..., который и до друку естъ вы́данъ (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 983); Шко́лꙋ кгрє(ц)кꙋю заложилъ и патри́архъ,... кграматыкꙋ кгрєцъкꙋю... до дрꙋкꙋ выдалъ (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 44 зв.); Рачей то вызнайте, жесте нѣкоторіе мѣстца ихъ часто въ друкъ выдаючи поваріовали, а подъ титуломъ ихъ паписту якого положили (1603 *Пит.* 19).

10. (що) *(звук)* видати: Вдѧ́чного то́нꙋ мꙋзы́кꙋ в'сщина́йтє: И дзвє́нкъ выда́йтє (Львів, 1642 *Бут.* 7 зв.).

11. (що) *(запах)* видати, виділити: Єсли в' мі́рѣ сє́мъ: єдино́ тѣло ст҃гѡ лєжа́щєє в' пра́хꙋ; а выдає(т) и(з) сє́бє такѡ́выи за́пахи сла(д)кїи, па́чє арама́т' тогѡ свѣт(а), то далє́ко на(д)то ѡ́нїи, тѣла ст҃ы́хъ ꙋвєлбє́нныи; ви́датут' (!) ди́внѡи сла(д)кости; во́нности; кꙋпнѡ з' дꙋшє́ю (Чернігів, 1646 *Перло* 166).

◇ **выдати клѧтву** *див.* **КЛЯТВА; тѣло выдати** — офірувати (себе), пожертвувати (собою): хс... за дх҃овныхъ ѡбѣдвѣ ча́сти, то єстъ тѣло вы́далъ и кро́въ вы́л'лѧлъ, а за лю́ди єднꙋ ча́сткꙋ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 39).

Див. ще **ВЫДАВАТИ[1].**

ВЫДАТИСЯ, ВИДАТИСЕ, ВЫДАТИСѦ *дієсл. док.* **1.** *(зробити витрати на щось)* витратитися, видатися: писарѣ ти(ж) своє(г) ю(р)ка ти(ж) та(м) посилає(т) аби та(м) би(л) и ка(ж)дии гро(ш) писа(л) на (ч)то би сє видало (Сучавиця, 1598 *ЛСБ* 321, 1); нєдостало гвꙋ(з)дѧ докꙋповалосѧ на тꙋю роботꙋ та(к) ла(т)ноє я(к) ґо(н)товоє выдалосѧ fr. 5: 25 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 19).

2. *(про книги)* видатися, опублікуватися: мєновитє ижъ выдалосѧ з нашєи стороны часꙋ нєдавного кни(ж)ки подъ титоуломъ Єктєзисъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 9).

3. Представитися, виявитися, показатися: тымъ оупоромъ мало сѧ в своєй рєчи покрѣпи(ш) и овшємъ выдашсѧ тымъ, ижєсь єсть в слоушныє по(д)пѡры розꙋмєньѧ своєго оубогый и нєдостаточный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 107).

4. *(видати себе)* проговоритися: Мелетій, с

Кієва єдучи, ступил до Кирилла луцкого и, з ним бесѣдуючи, якож рад их заживалъ, выдалъся сам, иж он маєт штось на Кирилла мовячи, же ты будешъ у мене (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30).

ВЫДАТОКЪ, ВИДАТОКЪ *ч.* **1.** *(використання коштів для чого-небудь)* видаток, витрата: пожитки с тыхъ маєтностєй приходячіє... на иныє марныє выдатки оборочаютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194); в загаєню Бра(ц)тва, то(ж) тєпє(р) при ωбєцности всѣхъ на що потрєба выда(т)ки быти маю(т) (1623 *ПВКРДА* I-1, 43); Протóръ: Прихо(д), или приωбрѣтéнїє, притяжáнїє, или выдáтокъ, росхóдъ (1627 *ЛБ* 102); гдыжъ зáразъ застановúлося тєчéнїє крви єѣ, и оулѣчєна // была ω(т) хоробы... нѣ нáшто нє огладáласа оутрáплєнаа нєвѣста онаа, нѣ на дáвность хорóбы, нѣ на выдáтокъ лѣкарємъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 626-627); Выдáтокъ impensa (*Уж.* 1645, 23 зв.).

2. *(кошти, витрачені або необхідні для чого-небудь)* видаток, рахунок: ты(х) то людє(й) на кгрδ(н)тє мона(с)ты(р)ско(м) живδчи(х) свєцки(м) право(м)... с ты(х) тєды до(м)ко(в) мона(с)ты(р)ски(х) слу(ш)нє, и зго(д)ливє вє(д)лє выда(т)ку прибδдова(н)є и(х) заплативши и(м) ω(т)пусти(ти) и(х) прика(з)ує(м) (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); не поглядаючи на жал мой и убозство мое, до которого небожчик привѣл, не пытаючисе о росходахъ и о выдатках, написали и сумы пенезей... же небожчик муж мой... не тылко... не мел, але... ани ведал (Володимир, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 581); з того прыходδ выда(т)кδ показа(л) ро(з)но... а тєра(з) прєраховавшы порa(д)нє и(з) давного рєстою (!) зостало пры П. Матияшδ спо(л)нω R 400 (Львів, 1642 *ЛСБ* 1055, 6).

ВЫДВАЛТОВАТИ, ВЫДВАЛЪТОВАТИ *діесл. док.* (*мад.* vált) (кого, що) *(за гроші, плату)* викупити, відкупити, звільнити: не можетъ ся тамъ выдплатити у аду хоть якый богатый, тай не выдвалтовати тамъ душу свою (XVI ст. *НЄ* 150); чомъ они май люблятъ иманіе ихъ на сюмъ свѣтѣ, нѣжъ царство небесное, и май любятъ, што бы чл҃вѣкъ убогый погыбъ, нѣжъ бы его выдвалътовавъ, албо што (бы) его спомугъ у его неволи и у его убожествѣ (Там же, 176).

Див. ще **ВЫВАЛТОВАТИ.**

ВЫДВЕРЕЧИ *див.* **ОТВЕРЕЧИ.**

ВЫДВЕРЕЧИСЯ *див.* **ОТВЕРЕЧИСЯ.**

ВЫДВИГНУТИ, ВИДВИГНУТИ, ВЫДЪВИГНУТИ *діесл. док.* **1.** (кого з чого) *(допомогти кому-небудь вибратися зі скрутного становища)* витягти, врятувати: Тóй Мономáхъ Всєволóдови(ч) ...сынωвъ и потóмкω(в) óногω Вєликогω Володúмєра Монáрхи Рωсского... оуспокóилъ,... и прáвє рáменами свóими зъ блúзкогω оупáдкδ вы҃двигнδлъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 69).

2. (кого) Вижити, вигнати: видели есмо, што Ощовские сами и зъ жонами своими... до Луцка приежъдъчали и зъ нею [Борисовою] тихо розмовляли, по чомъ добре то было знати, ижъ ее и челядь хотили, якъ могучи, зъ замъку выдъвигнути (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 410).

3. (що) Відбудувати, відновити: При то(м) тыжъ и дрδка(р)ню ωпущенъную видвигнули (Львів, 1587 *ЛСБ* 83);

збудувати: А до того и дрδка(р)шо для ро(з)множєня Грє(ц)кого и Словє(н)ского Пи(с)ма в потрéбδ Книгъ Цр҃ковны(х) и шко(л)ны(х) наукъ за сδмδ нємáлδю выдвигнδли (Львів, 1609 *ЛСБ* 422).

ВЫДВОРНЕ *присл.* (*стп.* wytwornie) витончено, вишукано: Або вѣмъ преблаженному ономy великое въ томъ старане было, больше престерегаючи пожитку многихъ, нижли усмотрѣвати только о рѣчахъ великихъ и высокихъ выдворне мовити, съ которыхъ бы жадного пожитку многимъ не было (Египет, 1602 *Діал.* 50).

ВЫДВОРНОСТЬ *ж.* (*стп.* wytworność) витонченість, вишуканість: анѣ бóвѣмъ такъ мнóгыхъ// пытáнїй выдвóрностю было бы христїáнского набожєнства помáзано панéнство, которыє чúстостью вѣры заховывáтиса мáє(т) (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 7-7 зв.); Которáа за пóмочδ Б҃жєю... óколо того зъ оупрїймои и горáчєи хоутu до дóброго людїй зáцныхъ старáньємъ тáкъ ábы слωвъ, яко и самóго рéчи вырозδмéна нѣвчóмъ нє хúбити, пúльнє пєрєстєрѣгáючи, и ω оздóбѣ álбо выдвóрности слáвного и родовúтого азыка словєнского,... єстъ пєрєлóжена (Львів, 1614 *Кн. о св.* 444); жéбысь мóгл на прωповѣди глδпства бδдова-

тисѧ котѡраѧ пра(в)ди́вою мѫдростѣ́ю є́стъ, нє ма́ючи сло́въ выдво́рности, алє тѡ(л)ко сѝлѫ Кр(с)томъ Г(с)днимъ справѫючѫю (Вільна, 1627 *Дух.б.* 187).

ВЫДВОРНЫЙ *прикм.* (*стп.* wytworny) витончений, вишуканий; особливий: насъ Хотя ихъ ѡ то нє просимо, учити хѡтя(т) приписѫючи собѣ выдвориѫю мѫдро(ст), а на(м) простотѫ (Острог, 1518-1599 *Апокр.* 7); (а(ж) з нѣкото́ры(х) моу́сѣмо и(х) я́ко ѡсы або мотыли́цѣ прє(ч) ды́мо(м) вы́кѫрити) а́лє и в то(м) па(н)ствѣ но́во а свѣ́жо и(х) вы́двор'ныє а вы́лѣта́ючїе дѫ(м)ки до тако́го ко(н)ца оухова(ли) бє̄ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227); А тое примушене отъ васъ же самыхъ причину, презъ розмаитые и выдворные опиніе реторицкихъ,... и софійстійскихъ студей, имъ подаетъ (1603 *Пит.* 105); Сла́вный в' гре́цїи на́ро(д) лако́нѡвъ... за зви́чай то собѣ нєнага́нєный мѣлъ, ре́чи пова́жные... выдво́рныхъ тро́повъ и фікгѫръ нєпотре́бныхъ ѡзло́бами кшта́лтити, а́лє на́йпростшими и на́йкоротшими выража́ти сло́вы (Львів, 1640 *Окт.* 2).

ВЫДВѢТЪ *див.* **ОТВѢТЪ.**

ВЫДГНѢВАТИ *дієсл. док.* (кого) Відвернути гнів, уласкавити: "Чомъ бурші́й сего свѣта осуженъ єстъ"; овунъ показивъ смерть, овунъ выдгнѣвавъ отца святого Бога, овунъ выдкрывъ небо (XVI ст. *НЄ* 204).

ВЫДДАЛИТИ *див.* **ОТДАЛИТИ.**

ВЫДДАЛИТИСЯ *див.* **ОТДАЛИТИСЯ.**

ВЫДДАЛЯТИСЯ *див.* **ОТДАЛАТИСѦ.**

ВЫДДАТИ *див.* **ОТДАТИ.**

ВЫДѢЛИТИ *див.* **ОТДѢЛИТИ.**

ВЫДДѢЛИТИСЯ *див.* **ОТДѢЛИТИСѦ.**

ВЫДДѢЛЯТИСЯ *див.* **ОТДѢЛЯТИСЯ.**

ВЫДЕДИЧИТИ *дієсл. док.* (кого) Позбавити спадщини, *діал.* видідичити: Причи(н) для которы(х) ѡтє(ц) сн̄а можєть ѡ(т) имєнє(и) видєдичити або ѡ(т)далити (1566 *ВЛС* 77).

ВЫДЕЛАТИ *дієсл. док.* (що) Виготовити, виробити: тыє бортъники на кождѫю вєснѫ мают по шєсти дєрєва выдєлати, а на кождѫю тєж ѡсин по дрѫгой шєсти дєрєва выдєлати (1567 *AS* VII, 120).

ВЫДЕЛЕНЪЄ *с.* Поділ, відокремлення: кгды тыи делчие... ку тому дѣлу до замку Тесова въехали, хотечи подле сказаня князя старосты на выделеиъе имъ в тых именях вчинити, Остафей Рагоза и з жоною своею Томилу Вороне... делу оного... не допустили (Вільна, 1554 *АрхЮЗР* 8/VI, 34).

Пор. **ВЫДѢЛИТИ.**

ВЫДЕЛИТИ *див.* **ВЫДѢЛИТИ.**

ВЫДЕЛОКЪ *ч.* *(виділення частини майна на користь певної особи)* виділ: приточилосє справа за позвомъ моимъ [по(д)ко]моръскимъ, ѡ(т) урожоного п̄на Кузмы Ласка,... [ѡ] выдєлокъ имєнъя Ласковского половицы (Житомирщина, 1600 *ККПС* 172).

ВЫДЕЛЯТИ *див.* **ВЫДѢЛЯТИ.**

ВЫДЕРАТИ *див.* **ВЫДИРАТИ.**

ВЫДЕРЖАНЄ, ВИДЕРЖАНЄ, ВЫДЕРЖАНЪЄ *с.* *(терміну, строку)* закінчення: а если бы на тот рок верху означоный, по выдержанъю году,... тая сума пенезей... не была отдана и заплачона, тогды рок од року он сам, жона, дети и потомки ихъ тот дворец Гнидаву... держати будет до того часу, ажъ бы ему, або жоне, детем,... сума пенезей его тисеча золотых чирвоных зуполна отдана и заплачона была (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 189); А тое имѣнье мое... Ботинское..., мает его милость в покою держати от мене и от малжонки моей... ни в чомъ не нарушаючи... до выдержаня тых шести лет вышей описаных (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 9/VI, 301);

(про угоду, умову) дотримання: выправдуючися до Риму,...// взяли и позычили у его милости, пана Станислава Прокшича Кандыбы,... двохъ тисечей золотыхъ польскихъ, въ которой суме, до выдержанья аренъдою, на сорокъ летъ завели и уступили маетностку церковную, въ повете Луцкомъ лежачую (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 426-427); Где бы панъ Богъ на мене въ томъ часе смерть допустити рачилъ, теды по мне потомкове мои жаднои перешкоды тымъ арендаромъ... чинитъ не маютъ, ажъ до выдержаня водлугъ тое аренды (Камениця, 1607 *АрхЮЗР* 6/I, 344); а ѡ(ст)ато(к) тоє сумы п̄нзє(и)... ѡ(т)да(т) ажъ по выдє(р)жа(н)ю тоє арє(н)ды (Кунин, 1614 *ЛОИИ* 238, 2, 69/18, 1).

Див. ще **ВЫДЕРЖЕНЄ.**

Пор. **ВЫДЕРЖАТИ.**

ВЫДЕРЖАТИ, ВЫДЕРЪЖАТИ, ВЫДРЪЖАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(зберегти що-небудь для користування)* продержати: А мають ѡни, пє(р)вы(и) го(д) выдє(р)жавши тоѥ мыто, дати намъ ѡсмъсо(т) копъ грошє(и) (Берестя, 1505 *ТУ* 45); А в ты(х) часє(х) поки па(н) богда(н)... тую ѡсмъ лєтъ выдє(р)жить я... в... мою ча(ст) имє(н)я нє ма(м) ничи(м) сѧ вступова(ти) ани жадное перєказы чинити (П'ятигорщин, 1572 *ЛНБ* 103, 459/IIIс, 124 зв.); выдє(р)жа(в)ши три лѣт‹а› тєды иван‹ови› зѧтєви цу(п)рик‹овому› будє(т) во(л)но єму положи(ти) суму вы(ш)шємѣнованую ·м· зло(т) свои(х) вла(с)ны(х) а нє позычєны(х) (Одрехова, 1586 *ЦДІАЛ* 37, 1, 28 зв.).

2. (що) Виконати (що), дотриматися (чого): А где бых я... сего постановеня, в семъ листе написаного, выдержати не хотѣлъ,... тогды буду повиненъ на его кролевскую милость заруки заплатити пятсот коп грошей (Баїв, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 291); дво(х) пано(в) є(ст) ро(с)ка(з) протывный баръзо, комоу бы росказали тєды жадє(н) нє можє(т) выдръжати // роска(з)у и(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 113 зв.); Прото где бы того... нашъ милостивый панъ одъное тое справы попрысяжоное... намъ нє выдеръжалъ, теды бы есмо и во всихъ справахъ, свободахъ и вольностяхъ нашихъ мусели звонтъпить (Вільна, 1599 *Ант.* 645).

3. *(знести, стерпіти)* витримати: кг(д)ы сѧ которой пригоди(т), и(ж) єє мѳ(ж) ѳмрє(т) бє(з) плодѳ, винє(н) є(ст) єи понѧти нєбо(ж)чико(в) брáтъ ро(д)нóый, а(л)бо нáибли(ж)шїй в рóдѳ. і єсли нє бѳдє(т) хотѣлъ, має(т) єи выдръжати стóшь, то є(ст) дастьємѳ оу пóскъ черевико(м) изꙁѳвши из лѣвой нóги, абы тáко(ж) бы(л) и закованы(и) чрєви(к) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 95).

ВЫДЕРЖЕНЄ, ВЫДЕРЖЕНЪЄ *с.* (*стп.* wydzierżenie) *(терміну, строку)* закінчення: а если бы на тот рок верху означоный,... тая сума пенезей его з скарбу нашого... нє быѣа отдана и заплачона, тогды... он сам, жона, дети... тот дворец Гнидаву ...ку пожитку своему держати будет до того часу, ажъ бы ему, або жоне, детем,... на час нáзначоный, по выдерженъю от року до року, з скарбу нашого, ...сума пенезей его тисеча золотых чирвоных зуполна отдана и заплочона была (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 189); А где бы хто з блиски(х) пови(н)ныхъ мои(х) пану Васи(л)ю и пану Томилу до выдєржє(н)я тыхъ трєхъ роковъ або по выдєржа(н)ю, нє ѡ(т)давши тоє сумы пнзє(и), якую пєрєказу чини(ти) або ихъ з споко(и)ного дєржа(н)я выгнати мєли..., тогды я,... Фридри(х) Тишкевичъ, ѡ(т) всихъ таковы(х) пови(н)ныхъ свои(х)... боронити маю и вси шкоды, // наклады,... плати(т),... повинєнъ буду (Житомир, 1584 *АЖМУ* 134-135).

Див. ще **ВЫДЕРЖАНЄ.**

ВЫДЕРКАФОВЫЙ, ВИДЕРКАФОВЫЙ *прикм.* (*стп.* wyderkafowy) викупний. ◇ **записъ видеркафовый** *див.* **ЗАПИСЪ; конътрактъ видеркафовый** *див.* **КОНТРАКТЪ.**

ВЫДЕРКАФЪ, ВѢДЕРКАФЪ *ч.* (*стп.* wyderkaf, *нім.* Wöderkauf) викупне право на нерухоме майно: А то на выдє(р)кафъ то є(ст) захова(в)ши собє... цєлоє право, до чося (!) и произволє(н)є моє доброво(л)ноє стало, и(ж) коли ко(л)вєкъ похотя(т), ѳ мєнє... тѳю має(т)но(ст) свою... кѳпити, то и(х) мл(с)тя(м) завжды волно (Вінниця, 1604 *ЛНБ* 5, II 4051, 38); спродавъшы и пенязи за той товаръ и сребро и за вси речы до купы знесшы и зобравшы, оные на маетность якую любо заставънымъ способомъ, любо вечностю, албо и на выдеркафъ дати, абы сума тая вся цело завъше зоставала (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 507); прошу... // абы тую суму на вѣдеркафъ дано и с провизии братю и сестры уломъные опатровано в том шпиталю (Володимир, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 624-625); также мемрамы... отца метрополиты, пана протестуючого, на лиєты и на квиты, на выдеркафъ служачие и на иншие вси справы,... а надто сумы пинежные, од... //... пана Ерого Немирича тисечу золотых... з собою побрал (Київ, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 784-785).

ВЫДЕРОКЪ *ч.* (*стп.* wyderek) викупне право на нерухоме майно: А я южъ сама и потомки мои,... обовязѳю: въ то всє огѳломъ,... черезъ себе, слѳгъ ...и кождого дєржачого добръ моихъ, жадного встѳпѳ и перешкоды... чинити, задавати того описанѧ жадными причинами, выдєрками, фримарками нє трѳднити и до права о знесенє... позывати нє маю и нє маютъ (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 76).

ВЫДЕРТИ, ВИДЕРТЫ, ВЫДАРТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(силою витягнути, вирвати що-небудь)* видерти: Видилисмы... двери // розламано и розрубано, завѣси и ретязи, прибой съ колодками, тое выдерто и взято (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 160-161); теды, у закристияна кгвалтомъ ключи выдарши, и оному по губокъ, кгды ему ключей дати не хотелъ, задавши, до закристии отворилъ (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 6/I, 500).

2. *Перен.* (що) *(забрати, відняти)* видерти: то ли твоя проповѣдь, Скарго, якова силою и мучительством, а не покорою и наказанием кротким спасение мое правдивое мнѣ от мене выдрешь и в поганскую згоду, от тѣснаго пути слѣда, ведущаго в живот вѣчный, притягнеш (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 166); Ігнатій св.... который зъ Миколаемъ..., въ прю о Булгарію вступивши, видерты еи собѣ зъ владзы патріархалной не допустилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 604);

(кого) пограбувати: Єсли тѧ взрꙋшає(т) Ср(д)цє твоє або око лꙋкавоє. абы(с) кого кривди(л) лихви(л) нєсправє(д)ливє выдє(р). ꙋда(и)сѧ до покоры (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 18 зв.); **пчолы (пщолы) выдерти** — вибрати мед (з бджолами): у Корисы пчолъ трое выдерли на голову (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/I, 507); у Каспра шевца... пщолъ двое зъ улевъ выдерто (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 403).

Див. ще **ВЫДРАТИ.**

ВЫДЕРТОЄ *с. (те, що взято силоміць)* пограбоване: И мы та́къжє... ма́ємъ мѣти скрꙋхꙋ //... При то(м) ялмꙋжнꙋ оубѡ́ги(м) го́йнꙋю дава́ти, в' ви(н)номъ сѧ оуи́стити, кра́дєноє и вы́дєртоє... вєрта́ти (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 311-312).

ВЫДЕРТѦ *с.* Видертя, виривання: Атіфа́: вы́дє(р)тѧ, а(б)о грѣ(х)а воло́сѧ, а(б)о кѡст(и) (1627 *ЛБ* 183).

Пор. **ВЫДЕРТИ.**

ВЫДИВИТИСЯ *дієсл. док.* **1.** (чого) Намилуватися, налюбуватися (чим): а пры томъ сєрцꙋ вашомꙋ благодатї бж҃ꙋи послꙋшномꙋ, и плѡды послꙋшанїа въскоры прыносѧщомꙋ, нє моглємъ ся выдивити (Унів, 1618 *ЛНБ* 5, 827, 1, 179 зв.).

2. (чому) Здивуватися (чому), зрозуміти (що): То отступникове, которыхъ ся я, заправды, внутренной слѣпотѣ великой выдивити не могу (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 380).

Див.ще **ВЫДИВОВАТИСЯ.**

ВЫДИВОВАТИСЯ, ВЫДИВОВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (кому) Намилуватися, налюбуватися (ким): Нє могоусѧ тоу(т) до́сы(т) выдивовати то(и) ѡблюбє́ници, кото́раѧ кды всѣ ми́лого своєго чло(н)кы подобєнствами вы́разила, зо́лотоу єго гла́воу, ѡчи го́лоубѡ(м)... прировна́ючи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235 зв.).

2. (чому) Надивуватися: ѡ(т) пѧти тисѧчїй лѣ(т) сєрафи́мы и всѣ а́гг҃лскїє си́лы єго ща́стю єго за́цности нє могоу(т)сѧ вы́дивовати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 267); Выдивоватися злости и хитрости не можемъ: такъ хитро затягаютъ повагу клятвы папежской! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1092).

Див. ще **ВИДИВИТИСЯ.**

ВЫДИРАТИ, ВИДИРАТИ, ВЫДЕРАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) *(силою відокремлювати частину від цілого)* видирати, виривати: неприятели... сторожа церковного... кгвалтомъ взявши..., по коморах и по схованях манастырских церковных, абы показовал, водили, а тые кгвалты чинячи, двери выдираючи с помочниками своими, рѣчи которые едно в церкви были,... побрал и полупиль (Луцьк, 1601 *АхрЮЗР* 1/VI, 315).

2. (що в кого, що на кого) *(забирати силою)* виривати, віднімати, відбирати (що в кого): мы за примꙋсо(м) єго мл(с)ти вси водлє росказа(н)я єго мл(с)ти чинимъ и пода(т)ки вєликиє чого дє(и) єсмо николи пєрє(д) тымъ нє давали и давать были нє пови(н)ни на иа(с) дє(и) бєрєтъ и выдираєтъ (1582 *ЖКК* II, 142); Чистая облюбенница Христова въ клейнотахъ, отъ него собѣ заставленыхъ, кохатися, а передъ тымъ, хто ей оные выдирати и фалшовати хочетъ, хоронитися муситъ (1603 *Пит.* 33); а кг(д)ы ю(ж) што далє(и)... в'ти́скь сѧ розмага(л)... та́къ и(ж) ѡ(т҃)цъ сн҃ови, а сн҃ъ ѡ(т)цоу з рꙋкь выди́ра(л) стра́вꙋ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 84); панъ Макарский с... помоцъниками на сведчачого и челяд его сечи почали, который кгды до коней...уходити хотелъ, в томъ же его самого поръвавши и инътеръцизу выдераючи, подписы свои

одшаръпънули (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 597);

(що у кого) *(позбавляти права володіти чимнебудь)* відбирати: Несправедливыми присягами грунты для костеловъ своихъ приворочаютъ, выдираючи у людій (бл. 1626 *Кир.Н.* 28); дїа́воли лю́тыи катѡ́вє приходѧтъ: и та́къ з нє́гѡ дꙋ́шꙋ єгѡ; Ґва́лтомъ видира́ютъ (Чернігів, 1646 *Перло* 125 зв.);

перен. (з чого) *(силоміць)* позбавляти (чого, з-під чого): вдаю(т)сѧ в дꙋховныи справы пастырства моєго... выдираючи з владзи моє(и) справы и ѡсобы дꙋховныя (Львів, 1588 *ЛСБ* 85); И псу єст подобный невстыдливый кождый, за прибыток милый прибываєт завжды. З небожных зы́сков па́нъства набывати, и праци убогих смѣле выдирати (к. XVI ст. *Укр.п.* 71).

3. (що) Грабувати, забирати, захоплювати: мєдꙋ тєжъ ѡѳитость вєликаѧ а прє(д)нє доброго чистого бєлого бє(з) бо(р)тє(и) и бє(з) всѧкоє працы вєликоє нє только с пасєкъ алє готово(г) съ вєпєто(въ) выдираючи (Браслав, 1552 *ОБЗ* 143 зв.); хмє(л) є(ст) нєприятєлє(м) на(м)... и ꙋстави(ч)нє звы(к) бєды на(м) чини(т)и... бчолы кажє(т) выдира(т)и моє вла(с)ныє и собє мє(д) вози(т)и и и(н)ши(х) шко(д) нємало чини(т) (Ковель, 1574 *ЖКК* II, 277); Оужє и вл(д)ци лво́вскомꙋ... // монасты́ръ жиди́чинский ...кгва́лтомъ нає́хавши на оный прєзъ штоу́рмъ с пролитьємъ крви выдира́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212 зв.-213); Нєсправєдли́вость або́вѣмъ жада́єтъ драпѣжити чꙋжє́є, ли́хвити, выдира́ти, кра́сти, розбива́ти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 363); скарбы костелные выдирали, умерлымъ въ гробахъ не даючи спокойне лежати (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 139).

4. (кого з чого) *(визволяти, рятувати)* видирати, виривати: Кото́рыхъ [поганъ] ѡ́нъ водо́ю и сꙋхомъ воєва́лъ. И плѣнє́ныхъ хр҃(с)тїа́нъ з҄ мо́цы и́хъ выдира́лъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 40).

◇ **животъ выдирати** *див.* **ЖИВОТЪ.**

Див. ще **ВЫДЕРТИ.**

ВЫДИРАТИСЯ *дієсл. недок. (визволятися, рятуватися)* видиратися, вириватися: Оусилꙋєшъ по(д)би́ти по(д) мо́цъ свою всѣ Па́нства. Жєбы(т) ся жа́дєнъ чл҃къ нє выдиралъ с҄ по(д)да́нства (Київ, 1622 *Сак.В.* 44).

ВЫДИРСТВО *с.* Здирство, грабіж: са́ми ѡ своє́ сп҃сєнїє нє стараютсѧ тылко пє́чалѣютсѧ оуставнѣ, яко причинити собѣ зє́мнои сла́вы: и дш҃єгꙋбны(х) з лихвы, и з выдирства собранны(х) богат(ст)въ (поч. XVII ст. *Пчела* 13 зв.).

ВЫДИРЦА, ВИДИРЦА *ч.* (*стп.* wydzierca) грабіжник: нє(х) спомѧ́нєтъ на бєзбо́жныхъ, и ѡ́крꙋтныхъ, выдирцов҄ (поч. XVII ст. *Пчела* 12); Тог(д)а дїа́волы... за́ймꙋтъ всѣхъ грѣшникѡвъ тогѡ́ свѣта,... разбо́йникѡвъ,... види́рцѡвъ (Чернігів, 1646 *Перло* 154 зв.).

ВЫДИТИСѦ *див.* **ВИДІТИСЯ.**

ВЫДИТЫ *див.* **ВИДІТИ.**

ВЫДКАЗАТИ *див.* **ОТКАЗАТИ.**

ВЫДКАЗЪ *див.* **ОТКАЗЪ.**

ВЫДКЛАДОВАТИ, ВЫТКЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Перекладати: Кѣнчъ ихъ наповнивъ, выткладуючи изъ одного у другый, и усюгды (*в ориг.* оусюгдь. — *Прим. вид.*) вуцѣ ихъ изъ многымъ плодомъ множатъ ся... (XVI ст. *НЄ* 66).

ВЫДКРЫТИ *див.* **ОТКРЫТИ.**

ВЫДКРЫТИСЯ *див.* **ОТКРЫТИСЯ.**

ВЫДКУ *присл.* Те саме, що **выдкудъ**: иаучайме ся (*в ориг.* си — *Прим. вид.*) изъ сего евангелія, выдку ся годитъ розумѣти право и правду Божую, и што намъ повѣдаетъ спасеніе души (XVI ст *НЄ* 150); слухайме слово Божіе, выдку имаеме добыти вѣру, котровъ маеме добыти царство небесное (Там же, 192).

Див. ще **ВЫДКУДЪ, ОТКУДУ.**

ВЫДКУДЪ, ВЫТКУДЪ *присл.* Звідки: Выткудъ сему сесе? (XVI ст. *НЄ* 46); Насадивши, пушовъ тамъ, выдкудъ не прійдетъ борзо бѣнътетовати грѣшныхъ (Там же, 127); и пита(л) єго ст҃ꙋю мл҃(с)ть: вы(д)коу(д) ты и кто ты єсь, чо(м) вижоу, и(ж) тѧ Жидовє и(з) зависти поимали (XVI ст. *УЄ Трост.* 64).

Див. ще **ВЫДКУ.**

ВЫДКУПИТЕЛЬ *див.* **ОТКУПИТЕЛЬ.**

ВЫДКУПИТИ *див.* **ОТКУПИТИ.**

ВЫДЛОЖИТИ *див.* **ОТЛОЖИТИ.**

ВЫДЛУБИТИ *дієсл. док.* Видлубати, виколупати: выдлꙋбити excalpo (I пол. XVII ст. *Сем.* 80).

ВЫДЛУЧИТИ *див.* **ОТЛУЧИТИ.**

ВЫДМѢНИТИ *див.* **ОТМѢНИТИ.**

ВЫДМѢНОКЪ *ч.* Винагорода, відзнака: Познавайте, чомъ выдъ Господа пріймеши выдмѣнокъ за твою служъбу, али каздѣ (*виправлено на* ґаздѣ. — *Прим. вид.*) служи, якъ Христови (XVI ст. *НЄ* 98).

ВЫДМѢРИТИСЯ *див.* **ОТМѢРИТИСѦ.**

ВЫДМѢТАТИСЯ *див.* **ОТМѢТАТИСѦ.**

ВЫДМѢТОВАТИСЯ *див.* **ОТМѢТОВАТИСѦ.**

ВЫДНЯТИСЯ, ВЫДОЙНЯТИСЯ *дієсл. док.* (від кого) *(бути віднятим)* віднятися, відірватися: Али прійдетъ часъ, што ся выдойметъ выдъ нихъ женихъ, тогды будутъ ся постити (XVI ст. *НЄ* 14); Марія добрую часть выбрала, що не выдиметъ ся вытъ неи (Там же, 42); Выдойметъ ся царство небесное выдъ васъ и дастъ ся языку, што чинитъ плудъ его (Там же, 129).

ВЫДОВБОВАТИ *дієсл. недок. (довбаючи, робити заглибину в чому-небудь)* видовбувати: ваѧ́ю, ри́ю, рѣжꙋ, выдовбꙋю (1596 *ЛЗ* 38); Изваа́ю: Вырыва́ю, ры́ю, выдо́вбꙋю, вырѣзꙋю (1627 *ЛБ* 45).

ВЫДОИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Видоювати: Ста́домъ є́сть, кото́роє пастꙋхъ ю́жъ до кро́ви выдои́ваєтъ, стриже́тˢ и ѡ́вшємъ ско́блитъ, ѡ́вшємъ злꙋплюваєтъ, и забива́єтъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

ВЫДОЙНЯТИСЯ *див.* **ВЫДНЯТИСЯ.**

ВЫДОЛАТИ *дієсл. док.* (від кого, чому і без додатка) Здолати, перемогти: И хто(ж) бовѣ(м) ѡ(т) чл҃къ вы́долати мо́жєтъ то́й. Євхари́стїй свѧ́тости, вˢ кото́рой ю́жъ нє яко вˢ и́ныхъ да́ры сꙋ(т) Бо(з)скїи, а́лє са́мъ вˢ нє́й да́рѡвъ да́вца правди́вє ѡбє́цнымъ єстъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 290); И за́разъ прє(д)оуви́дѣла, жє вˢ тако́вомˢ ста́нѣ, и на тако́вомъ оурѧ́дѣ єди́нъ чл҃вкъ нє вы́долає(т) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916); ажємъ єстъ в лєтєхъ подєшълымъ и нє могꙋчи ѡномꙋ выдолати... тотъ млынъ и до нє(г) налєжачимъ з тымъ ли(с)томъ... иванови Сахънови... на вєчъныє... часы... продаю (Житомир, 1647 *ЦДІАК* 11, 1, 12, 31 зв.).

Див. ще **ВЫДОЛЫВАТИ.**

ВЫДОЛЫВАТИ *дієсл. недок.* (що) Долати, перемагати: и вє́длꙋгъ своє́и мꙋдрости ла́скавый взро́къ за́вшє пока́зовати бꙋдєшъ ра́чилъ, лю́бо то, я́кѡ высо́кость Кнѧжа́тской Фамі́лїи мѣти хо́чєтъ, ма́лость моѧ нє выдолыва́єтъ, а́лє пє́внє хо́тью и до́брымъ оусє́рдїємъ навєрша́єтъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 77).

Див. ще **ВЫДОЛАТИ.**

ВЫДОПТАТИ, ВИДОПТАТИ, ВЫДОПЪТАТИ *дієсл. док.* (що) *(знищити, ходячи по чому-небудь)* витоптати, *діал.* видоптати: тамъ жє... въ виногради все вино виламали, видоптали (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138); а они тым часомъ всѣ збожя,... жито и пшеницу жали, а ярыны, овсы,... проса и што колвекъ засеяно было, выжали и выдопътали (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619); а ярыны, яко се вышей меновано, всю а всю,... выбили и выдоптали, и все згола з зымлею змешали (Там же).

ВЫДОРОЖЕНЫЙ *прикм.* (*стп.* wydrążony) видовбаний; виколупаний: Вєва́и: Зѣни́ца, а́бо вы́дорожєны(и), кривы́й, а́бо поро́жнїй (1627 *ЛБ* 192).

ВЫДПИРАТИСЯ *див.* **ОТПИРАТИСЯ.**

ВЫДПЛАТИТИСЯ *див.* **ОТПЛАТИТИСЯ.**

ВЫДПОЧИТИ *див.* **ОТПОЧИТИ.**

ВЫДПУСТИТИ *див.* **ОТПУСТИТИ.**

ВЫДПУСТИТИСЯ *див.* **ОТПУСТИТИСЯ.**

ВЫДПУЩАТИ *див.* **ОТПУЩАТИ.**

ВЫДПУЩАТИСЯ *див.* **ОТПУЩАТИСЯ.**

ВЫДПУЩЕНІЄ *див.* **ОТПУЩЕНЄ.**

ВЫДПУЩѢНЯ *див.* **ОТПУЩЕНЄ.**

ВЫДРА, ВІДРА *ж.* **1.** *(хижий ссавець)* видра: єстъ за (ш)вєцїєю... поу́ща вєли́ка,... та(м) до́сы(т) коу́нъ. собо́лїй, вы́дръ. попє́ли(ц). і инѡ́го звѣрꙋ нєвы́мовˢноє мнѡ(ж)ство (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 26 зв.); відра lutra (I пол. XVII ст. *Своб.* 111); lutra, a(e), выдра звѣръ (1642 *ЛС* 259).

2. *(хутро видри як товар)* видра: от лисиц, бобровъ, кунь, рысей, соболев, волковъ, выдер, шацуючи на копу, по грошей два (Вільна, 1568-1573 *ПККДА* II, дод. 559); єдучи... до Люблина..., с товары нашими посполитыми, то є(ст) з рысями, з бобрами,... з выдрами,... в писаро(в) поборовы(х)... кви(т) взя(л) (Володимир, 1569 *ТУ* 133); Павєлъ Григо(р)євичъ... мє(л)... това(р) сво(и)... выдє(р)

болши(х) дi... бобро(в) кары(х) в (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 8 зв.); Панъ Юрє(и) Макаровичъ... заграбилъ... // ...выдє(р) чинєны(х) чотири (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26-26 зв.).

3. *ч.* Вл. н. А при томъ были:... Янъ Выдра, тивунъ Киевскій, а Лоза, а мещанинъ Киевский Ганко (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 9).

ВЫДРАНЬЄ *с. (пограбування)* видирання, забирання; вибирання меду (з бджолами): реляцыя возного, огледанье гаю Фалимицкого в порубаню дерева овощового и выдранье двох свепет через врядника Земенъского (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 149).

Пор. **ВЫДРАТИ.**

ВЫДРАНЫЙ, ВЫДРЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Видровий, видряний: побрал... рукав выдраный за золотых пятнадцет (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 653); Пан... Макаровичъ... заграбилъ... шапочка чо(р)ная... // го(р)лами по(д)шитая... выдрєная Адамашко(м) зєлєны(м) ѡблямованая (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 25-26).

ВЫДРАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) Видерти, витягнути, забрати: А кгды былъ вєлики(и) розрухъ. боячи ся ротмистръ абы павла нє розша(р)пали мєжи собою росказа(л) по(и)ти служє(б)нымъ а выдрати єго с посрє(д)ку ихъ и ѡ(т)вєсти до ѡбозу (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 138 зв.);

(що) *(силою взяти)* пограбувати: Є(в)гли(ст) ма(т)ѳєй, мови(л)... до драбовь. котóрiи за грошѣ, наймáютсѧ забивáти, вы́драти, взáти чого нє заробиль (XVI ст. *УЄ* № 29519, 221 зв.); ѡни тáкъ працовúтє томѵ́ Бóгѵ́ своéмѵ́ голдѵ́ют‘,... гдéбы што оу кого размайтыми спóсобами взáвши, ѡ(т)нáвши, вы́дравши,... томѵ́ своéмѵ́ бры(д)комѵ́ бóгѵ́ на офѣрѵ́ принєсли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 69); кгва(л)то(в)нє выдравъ...: шабє(л) добры(х) тры,... ко(л)дра турє(ц)кая, матєрацъ атъласовы(и) (Житомир, 1650 *ДМВН* 193).

2. (що в кого, кому що) Захопити: Были (Арыяны,... атеисты и иные розъные) геретыки, которые ...всимъ нашимъ епископомъ ради бы епископие выдрали (и веру повшехную... загубили и выкоренили) (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 324); безправне... манастыр зо всимъ на все... у мене Варсанофия... з рукъ выдравши и попу селскому... Ивану с Киверецъ в моц и держанье подавъши, вместо обороны опекунское, самъ монастыреве... разъорене учинити смел (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 1/VI, 363).

3. (що) Взяти, роздобути: Ино ѳранцузове,... ино геретикове, явные неприятеле папежские, которые бы и съ пе́кла ради на папежа што такового выдрали (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1105); Пытамъ же тутъ Балабана: откуль овую спросную и проклятую баламутню выдралъ, которую въ своемъ "Требнику" нововыданомъ уписалъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 197).

◇ **выдрати пчолы, бчоли выдрати** — вибрати мед з бортей: В то(м) дє(и) дѵ́бє // ...выдрали бчоли гнидє(н)цы з вла(ст)ного нашого кгру(н)ту бо(р)тницкого (Київ, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 2 зв.-3); в Темномъ бору, въ Крушникахъ и у в обрубе ходаковскомъ выдрано пчолъ старыхъ, неподбираныхъ роевъ шестнадцать (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/I, 78); ты... наславши..., бортников своих... на властный кгрунт имєнѧ єго Лѵ́кова... бчол єго старых шєстєры на корєн выдрати казал (Вільна, 1559 *AS* VI, 54); **свепетъ выдрати** — вибрати мед з бортей: гнидє(н)цы того дуба нѿого проруба(в)ши свєпє(т) выдрали сє(и) жє ѡсєни (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 3).

ВЫДРАТИСА *дієсл. док., перен.* (на що) *(досягти чогось)* видертися, вийти: Щасливый есть костел латынский для того, ибо, ...на широкий гостинец премудрости мира сего выскочил, и, повергши крестоносный и смиренный образ христов, на честь и славу свѣта сего выдрався (1608-1609 *Виш.Зач.* 224).

ВЫДРУКОВАНЄ *с.* Надрукування: а на то(т) ча(с) и(ж) литє(р) готовы(х) кгрє(ц)ки(х) нє маю прошу на выдрѵ́кова(н)є тоє малоє алє свєтоє рєчи литє(р) ѡ(д)литы(х) и готовы(х) кастъ зо три (Острог, 1607 *ЛСБ* 372).

Пор. **ВЫДРУКОВАТИ.**

ВЫДРУКОВАТИ, ВИДРУКОВАТИ *дієсл. док.* (що) Надрукувати, опублікувати: того ра́ди сiю кни́гѵ́ я́ко зда́вна пи́санѵ́ю вєлѣлъ єсмє вы́дрѵ́ковати (Заблудів, 1568 *УЄ* № 552, 3 зв.); нє вѣдаю, яковы́мъ спóсобомъ, алє зайстє нє бєз‘ зна́чного кла́м‘-

ства измы́шлєно и вы́дрꙋковано я́ко бы патрїа́рхъ алєксан'дрїйскїй... мѣл'сѧ прєз' послы... по(д) вла́дзꙋ твою по(д)давати (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 28 зв.); Тот же и ве Лвовѣ науки вызволеныє языка словенскаго и кгрецкаго выдруковати подалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 28); Тꙋ я пєрєсторо́гꙋ да(ю) на́родωви мо́ємꙋ росі́йскомꙋ, аби́ся стєрєгли кни́жки, що видрꙋковалъ зиза́нїй, або кꙋкꙋль бѣсѡ́вскои сѣвбы по рꙋскꙋ, и по по́лскꙋ (Чернігів, 1646 *Перло* 137 зв.).

ВЫДРУКОВАТИСЕ *дієсл. док.* (що) Надрукуватися, вийти друком: а на то(т) ча(с) и(ж) литє(р) готовы(х) кгрє(ц)ки(х) нє маю прошу на выдрꙋкова(н)є тоє малоє алє свєтоє рєчи литє(р) ω(д)литы(х) и готовы(х) кастъ зо три а скоро сє выдрꙋкꙋє(т) заразо(м) вм҃(с) с подякованьє(м) ωтошлю (Острог, 1607 *ЛСБ* 372).

ВЫДЪРЖАТИ *див.* **ВЫДЕРЖАТИ.**

ВЫДСЛОБОДИТИ *див.* **ОТСЛОБОДИТИ.**

ВЫДСТУПИТИ *див.* **ОТСТУПИТИ.**

ВЫДСЮДЪ, ВЫТСЮДЪ *присл.* Звідси: Дѣля того научайме ся и мы вытсюдъ найпершее сесе, чомъ Марѳа служила Христови, // якъ бѣзенътуетъ Лука (XVI ст. *НЄ* 41-42); Дѣля того имаеме выдсюдъ сякую науку: наука першая: ну, що намъ помогло и хосновало воскресеніе Христово, и дѣля чого ся указалъ по воскресеніи изъ мертвыхъ тулько разъ? (Там же, 50).

ВЫДТЕПЕРЪ, ВЫДЪТЕПЕРЬ, ВЫТТЕПЕРЬ *присл.* Відтепер, віднині: Третее, прушто на насъ пущаетъ Бг҃ъ неволю, што бесме выттеперь дале не согрѣшали (XVI ст. *НЄ* 70); Кровъ ваша на головѣ вашуй, чомъ я уже чистъ выдтеперъ; иду межи языкы (Там же, 133); Буди имя Господне благословено выдътеперь до вѣка (Там же, 175).

ВЫДТОЛКА *ж.* Пояснення, тлумачення: смотри выдтолку евангелія десятого воскресного у другуй науцѣ (XVI ст. *НЄ* 102).

ВЫДТУДЪ *присл.* Звідти, звідтіля: Испытайте писма, чомъ выдтудъ гадаете имати пожитокъ вѣчный (XVI ст. *НЄ* 83); чомъ изъ ошколы выбираютъ ся учителѣ добрыи, выдтудъ выходятъ книжници, попове, владыци на варышѣ и на села (Там же, 99).

Див. ще **ОТТУДУ.**

ВЫДХНЕНЄ, ВИДХНЕНЄ, ВЫДХНЕНЬЄ *с.* (*стп.* wytchnienie) відпочинок: та́къ и ни́нѣ въ сє́й ча́съ по́ста... в' сє́й ω(т)вро́тистый бѣгъ, оущє́плєный и поса́жєный є́стъ посрі́одкꙋ ω(т) ст҃ы́х' ω(т)цѡ́въ живоно́сный кр(с҃)тъ, оуфолґова́н'є нѣѧ́коєсь и выдхнє́ньє а́бо ра́чєй посилє(н)є на́мъ подаючи (Київ, 1627 *Тр.* 472); ска(р)жачиєсє... яко людє купє(ц)киє такъ для вы(д)хнєня по праца(х) свои(х) цєлодє(н)ны(х), яко тє(ж) и для порахова(н)я сє мєжи собою в // продаваню товаровъ свои(х) спо(л)ны(х) до дому славє(т)но(го) пана Хилимона Святогоровича,... вшє(д)ши,... вно(ч) сєдєли (Володимир, 1638 *ТУ* 308-309); Оупрѧтнꙋвши тє́ды ѧ, ω оукрѣплѧ́ющє(м) мѧ Хр(с)тѣ, мнѡ́гїи пови́нности моє́й Па́стырской, я́кω то в' пєрвѧ(ст)кахъ, налє́жныи трꙋдности, мѣсто выдхнє́нѧ и ω(т)почи́нкꙋ, за́разъ бы́лємъ ω(т) мнѡ́гихъ єп(с)ко́пїѣ моє́ѣ // Сщ҃єнникωвъ, и Ієромона́хωвъ соллѣцитова́ный и молєстова́ный пи́л'ными и́хъ про́з'бами (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 2 зв.-3); а грѣшныци и(з) свωи́ми сꙋнками; пѡ́йдꙋтъ... на мꙋки вѣчныи. а в сꙋнцѣ; свои сѡ́вѣсти понєсꙋтъ, три ка́мєнѣ тѧ́жки(х), бо́лѣзнь, жа́лость, ро́спачъ, и то навѣки бꙋдꙋтъ; бєзъ ви(д)хнє́нѧ нωси́ти (Чернігів, 1646 *Перло* 120).

Пор. **ВЫДХНУТИ.**

ВЫДХНУТИ *дієсл. док.* (*стп.* wytchnąć) відпочити: теперъ церъковъ Божая воюетъ, же ей и подъ хрестияискими господаръми не хочете дати выдхнути, и (еще) въ неволи поганской и мети хочете?! (Вільна, 1599 *Ант.* 681); а́лє да́й на́мъ вы́д'хноути. // и ωго́рнєныхъ на́съ фрасоу́н'ковъ розогна́ти ѡ́болоки (Острог, 1607 *Лѣк.* 78-79).

ВЫДХОДИТИ *див.* **ОТХОДИТИ.**

ВЫДХЫЛИТИСЯ *дієсл. док.* Відхилитися, відсторонитися: Усѣ выдхылили ся умѣстѣ и безъ хосны были (XVI ст. *НЄ* 124).

ВЫДЦѢ, ВЫТЦѢ *присл.* **1.** *(з цього місця)* звідси, звідсіля: коли бы есте тулькую вѣру имали, як зерно горушное, и рекли бесте горѣ сюй: пуйди выдцѣ тамъ, а она бы перейшла, и не естъ *(в ориг.* нє(ст). — *Прим. вид.)* такого, што бы не могло быти тамъ (XVI ст. *НЄ* 118).

2. *(з цієї причини, внаслідок того)* звідси, звідсіля: Господи, коли есме тя видѣли голодного и

жадного, сторонного, голого,... не сокотили есме тя? Выдцѣ научайме ся, яко будеме мочи ся валтовати на судѣ, коли есме не знали, тай нѣкто намъ не казавъ (XVI ст. *НЄ* 12); Научайме ся, хрестяне, вытцѣ: якъ кто изь весѣлюмъ носить хресть, кто (волею) *(в ориг.* неволею; не закреслено. — *Прим. вид.)* притерьпить, тоть носитъ крестъ (Там же, 32).

ВЫДЪ *див.* **ОТЪ.**

ВЫДЪДѢЛЯТИСЯ *див.* **ОТДѢЛЯТИСЯ.**

ВЫДЪПОСЕРЕДЪ *прийм. (з род.) (виражає об'єктні відношення) (вказує на сукупність осіб, серед яких виділяють когось за певними ознаками)* з-поміж, з-посеред: прійдутъ ангелы, и выдлучатъ злыи выдъпосередъ праведныхъ, и увергутъ ихъ у каменъцу огненую (XVI ст. *НЄ* 93).

ВЫДЫМУСЪ *див.* **ВИДИМУСЪ.**

ВЫДѢДИЧЕНЄ *с.* Позбавлення спадщини: Ѡ(т)чꙋждéнїє: Вывола(н)є, выдѣдичє(н)є, ѡ(т)далє(н)є (1627 *ЛБ* 147).

Пор. **ВЫДЕДИЧИТИ.**

ВЫДѢЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виділений, визначений: та(к)жє в дн҃и повшє(д)ныи выдѣлєныє особы, на кого вєдлꙋгъ споряжоного рєєстрꙋ чє(р)га припадє(т), до цр҃кви таки(м) жє способо(м) ходити маю(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 91); Вѣдати тéжъ налéжитъ, и́жъ ни́нѣ на нѣкотóрыхъ выдѣлєныхъ мѣсцахъ дш҃и справєдли́выхъ мéшкаютъ (Київ, 1627 *Тр.* 39).

ВЫДѢЛИТИ, ВИДЕЛИТИ, ВЫДЕЛИТИ, ВЫДѢЛЕТИ *дієсл. док.* **1.** (кому, що) *(віддати, передати комусь щось)* виділити: господаръ Єго Милость рачилъ мнє при той кꙋпли моєй ѡставити и дєльчихъ на то дати, которымъ... казалъ мнє водлє листовъ моих кꙋпчихъ моцнє выдєлити (Мирків, 1539 *AS* IV, 192); пани ма(р)я... тє(ж) з бра(т)єю своєю намовивши тую часть... ровно выдєлєную продала вє(ч)нє чєрє(з) запи(с)... григорю сєнютє (Володимир, 1550 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1805, 35); А такъ я... просиламъ пана моего..., абы его милость рачил пану Загоровскому третюю часть с тыхъ именей выделити (Вільна, 1552 *АрхЮЗР* 8/VI, 25); а нє будє(т)ли мєти ѡправы тогды маю(т) є(и) выдєлити ро(в)нꙋю ча(ст) мєжи дєтми (1566 *ВЛС* 64); пановє Бражи(н)скиє... проти(в)ко пн҃о(в) Ко(р)чєвски(х) протє(с)товали, жє... и(м)... трєтєє части кгру(н)ту в Ко(р)чєвє нє выдєлили (Житомирщина, 1598 *ККПС* 93); во всємъ ровънꙋю половицꙋ єго м(л) панꙋ чє(р)лєнъковъско(мꙋ)... выдєлити и пꙋ(с)тити маю (Вінниця, 1599 *ЦДІАЛ* 181, 2, 256, 5, 1 зв.); потомки мои и хто колвєкъ таковый бєрꙋчи въ поссєссїю плѧцъ той... // ...повинны бꙋдꙋтъ таковыєжъ ваги и цѣны кгрꙋнтꙋ Шлѧхєтскаго права и вольности, на своихъ грꙋнтєхъ власныхъ, выдѣлєти, або сꙋммою пинѧжною... заплатити и совѣто нагородити (Київ, 1615 *ПВКДА* II-1, 20-21); а протестуючым выделити ани десятины, также и сумы готовых грошей, водле фундушу, за лет килканадцат, за частокротнымъ упоминанем приятелъским, оддати не хочетъ и не оддаетъ (Луцьк, 1641 *АрхЮЗР* 1/VI, 765).

2. (кого) *(вирізнити кого-небудь серед інших, віддати перевагу комусь, чомусь)* виділити, визначити: хтожъ зо всихъ не бачитъ, ижъ жадное дѣло або справованіе Сыновское не естъ одъ Отца выдѣлено (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 124); Єсли́ жє тéды Сн҃ъ причи́ною вы́дѣлєный є́стъ ѡ(т) Ѡ(т)ца... тéды и Дх҃ꙋ Ст҃óмꙋ причи́ною быти нє мóжєтъ (Київ, 1619 *Аз.В.* 114).

Див. ще **ВЫДѢЛЯТИ.**

ВЫДѢЛНЕ *присл.* Особливо (винятково), чітко: всѣ ты́и причи́ны, котóрыи нáсъ до помина(н)ѧ всѣхъ посполи́того вєдꙋтъ и побꙋжáютъ, в҆ тóмъ самóмъ Ѡ(т)ци нáшємъ щєгꙋлнє и выдѣлнє ви́дѣны бы́ти мóгꙋтъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 165).

ВЫДѢЛНОСТЬ *ж.* Виділення, винятковість, відособленість: Епископъ... въ // пысѣ своей антихристовимъ есть предотечею, и того наслѣдуетъ, которій, погордивши... апостолскими хорами, на вынеслость выдѣлности покусился вылетѣти (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 712-713).

ВЫДѢЛНЫЙ, ВЫДѢЛЬНЫЙ *прикм.* Особливий, винятковий: Дамáскинъ пи́шєтъ, гды оумыслнє мєжи Пи́смами свои́ми выдѣлнꙋю Ѡрáцїю áлбо Наꙋкꙋ ѡ тóмъ, жє з҆ вѣрою з҆ тóго живота ѡ(т)шéдшїи, живы́хъ... доброчи́нностѧми вспомáгани вывáютъ (!), Дх҃омъ... оутвори́вши, вѣрнымъ подáєтъ до оужива(н)ѧ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 153); Лáвра ст҃áѧ Пєчéрскаѧ... подъ // сєсь ни́нѣшнїй,

правє нєма́ль выдѣл'ный вєли́кихъ нєпоко́євъ ѡ(т)-чи́зны, и прєслѣдованїй Цр҃ковны(х) ча́съ, роспорѧди́вши, и́лєсѧ на(и)лѣпшє(и), и на(и)слꙋшнѣй здава́ло, моле́бныє набо́жныє Пѣсни... ти́помъ на свѣтъ пода́єтъ (Київ, 1634 *МІКСВ* 313-314).

ВЫДѢЛЯТИ, ВЫДЕЛЯТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого, що) Відокремлювати: вра(д)... присудилъ... имєнья... по(д)коморому... только выдєляючи часть ѡ(д)ну... по нєбожъчицє... анъдрєєво(и)... и(м) всимъ ку роздєлку припалы(х), которая властнє кровнє... жонє князя... налєжи(т) (Кременець, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 31 зв.); Речевисте... учителеве ...особу Петрову зъ фундаменту того, который естъ вѣра и вызнанье, выдѣляють и вылучають (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 375).

2. *(вирізняти кого-небудь серед інших, надавати перевагу комусь, чомусь)* виділяти, визначати: Я... выделяю и записую // и на том листе моем ознаймую: ...нихто з близких моих не мають ся устоповати в тые именя вышей описаные (Сокіл, 1538 *АрхЮЗР* 8/III, 10-11); Не выдѣляемо зъ того и иншихъ апостоловъ, але въ дѣлѣ томъ працовитшими сихъ найдуемо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 458).

Див. ще **ВЫДѢЛИТИ.**

ВЫДѢТИ *див.* **ВИДІТИ.**

ВЫЄДАТЬ *дієсл. недок.* (що) *(з'їдати все, не залишаючи нічого)* виїдати; вигризати: Та́къ вы́гладитъ то́тъ людъ всихъ кото́рыи на грани́цахъ на́ши(х) мє́шкаютъ, я́кѡ звы́клъ во́л' травꙋ а́жъ до ко́рєнѧ выєда́ть (серед. XVII ст. *Хрон.* 141).

ВЫЄДНАТИ *дієсл. док.* (що) Домогтися (чого), *діал.* вистаратися: хотѧчи на(с) понєво́лнє до то́єєжъ єдности привєсти, вы́єдналъ оунивєрса́лы з кан'цєлѧрїи к(р) єго м(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 211).

ВЫЄЖДЖАТИ, ВЫЄЖАТИ, ВЫЄЖДЧАТИ, ВЫЄЖЧАТИ, ВЫЄЖЪДЧАТИ, ВЫЄЖЪЧАТИ, ВЫЄЖЬДЧАТИ, ВЫѢЗДЖАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(рушати, відправлятися за межі чого-небудь)* виїжджати: А тотъ податокъ, теперъ уѳаленый, абы каждый, везучи за границу, выежджаючи, платилъ водле тое уѳалы соймовое, не боронечися жадными вольностями (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 398); если везъ пенези, абы зъ места, противъ ночи, кромъ вшелякое потребы а болшое небезпечности, выежчати мелъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 416); Зъ Кгрецыи чернцѣ, которые тутъ звыкли выѣзджати,... абы южъ большъ тутъ въ панствѣ его королевскоѣ милости жадноѣ владзы // надъ нами не мѣли (Новогородок, 1594 *MCSL* I/2, 555-556); А коли вжє по я(р)ма(р)ци додому гости з мѣста выє(ж)дчали, знову по (т)ри грошє(и) по(л)ски(х) ѡ(т) ко(ж)дого коня у ко(ж)дого купца брали (Володимир, 1608 *ТУ* 246); там же будучи в обози, а не одступуючи и не выежджаючи иамней од его милости пана гетмана корунного, при першой потребе с козаками под // Переясловлемъ,... потрапивши двох збегов зрадцов подданых овых,... до Переясловля збѣглыхъ, ихъ самых обудву побралъ и при них быдла рогатого, розной шерсти (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 615-616); А наза́втрѣє выєжджа́ючи, вы́нѧвши два Дєна́ри далъ господаро́ви (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 635); Не досытъ на томъ маючи, же такъ великие кривды и шкоды починили, едли и пили, до возовъ брали, але есче, место другои стации, яловицы, бараны,... выежъджаючи, до возовъ брали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 569).

2. *(їдучи, з'являтися де-небудь, у якомусь місці)* виїжджати: pereyszedszy dubrowu, wyieżdżajuczy na połe Czernew, kopec jesmo zakopały na tomże poli Czernewy (Вінниця, 1530 *АрхЮЗР* 7/II, 17); Того жъ дня скоро с того сє(л)ца ꙋ коловорота выєжъдчаючы по(т)кали насъ люди вєликого кня(з)ства (1546 *ОГ* 44 зв.); За́ходныє ѡ(т)цє́вє на такїє дово́ды ...пока́зовали нєма́ло ѡ(т)по́ровъ. змє́жи кото́рыхъ на́головнѣйшїй... обра́ли и з нїмъ собѣ на плѧ(ц) з вєли́кою смѣлост'ю выєждча́ти были оуподо́бали (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 39-39 зв.); па(н) Янъ Воронє(ц)ки(и)... моцы до права нє указалъ, то(л)ко якобы тоє на ро(з)рива(н)є чини(т), нє допусти(в)ши на границы выє(ж)дчати и ѡныє кгру(н)ты (Житомирщина, 1599 *ККПС* 123).

3. *(вирушати для здійснення чогось)* виїздити, виїжджати: ѳє(д)ко є(л)цєви(ч) а ива(н) михаило́ви(ч) тыи та(м) выєжча(ли) за своими лю(д)ми свои(х) людєи сꙋдити (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); ино сꙋди на тотъ рокъ выєжчали и вы... в ын-

шихъ дєлєх єднанье мєжи собою вчинили (Краків, 1524 *AS* III, 260); А такъ мы во(д)лє ѡбовѧзъку своєго взѧ(в)ши з ѡбу(д)вухъ сторо(н) приятєлє(и) свои(х)... выє(ж)дчали єсмо на то(т) кгру(нт) (Київ, 1578 *ЦНБ* ДА/П-216, 108); мы на сеймє валънымъ ...комиссаровъ..., которых на там тые кгрунты выежати и припатритъ се мели,... и тотъ кгрунтъ ...обехати и оцеръклевати... мели (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ* XIV-3, 175);

(проти кому) *(для зустрічі)* вирушати, виїжджати, зустрічатися (з ким): Срѧща́ю: Стрѣта́ю, потыка́юсѧ с᷑ ки(м) в᷑ доро́зѣ, выхожꙋ, выєжджа́ю проти(в) комꙋ (1627 *ЛБ* 121).

4. Виконувати військову повинність: с тоє пꙋ(с)тотины выєжъчаєть слꙋга па(н)чєръны(й) // ѡ(д)но конь на слꙋжъбꙋ гд(с)ръскꙋю (Київ, 1552 *ОКЗ* 46 зв.-47).

5. (за ким) *(доганяючи кого)* виїжджати: та(к) тє(ж) видє(л) єсми якъ мєщанє... за пано(м) кєлємєтомъ... выє(ж)чали з ры(н)кꙋ гонили и та(м)жєсѧ а(ж) за мє(с)томъ вє(р)нꙋли (Луцьк, 1571 *ЖКК* I, 34).

◇ **на гарцъ (герцъ) выєжджати** — виступати проти ворога, противника; вести боротьбу: Прыгледисяжъ, хрестияне милый, тому ѳилялетови, если ся тотъ почувалъ, што съ тоею конъѳедерацыею такъ часто на гарцъ выежджалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 849); А я штодє́нны(м) зостаю Богомо́лце(м),... ѡ оно(м)... Па́нꙋ... Бала́банѣ, кото́ры(и)... в᷑ волосѣ(х) ше(ст) ра́зъ на Гє́рц᷑ выєжда́ючи, сє(д)мы(м) ра́зо(м) за ми́лꙋю ѡ(т)чи́знꙋ свою ... полѣ(г) (Київ, 1627 *МІКСВ* 186).

Див. ще **ВЫЄЗДИТИ, ВЫЄХАТИ.**

ВЫЄЖДЧИЙ *прикм.* ◇ **выєждчий листъ** *див.* **ЛИСТЪ²**.

ВЫЄЖЧАТИ *див.* **ВЫЄЖДЖАТИ.**

ВЫЄЗДИТИ, ВЫЄЗДИТЬ *дієсл. недок.* **1.** Те саме, що **выєжджати** у 3 знач.: Потол моѧ шꙋрьѧ, кнѧзи Ѡстрозкиє дєржали и на тоє полє выєздили єздоки (Острог, 1506 *AS* III, 38); И мы тамъ выездили на тии нивы (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 9); ѡн и на тот рок, нє дбаючи // ѡ росказанє нашо, сам там нє выєздил и сꙋдей своих нє вывєл (Варшава, 1526 *AS* III, 288-289); зачым сеножати барзо веле, то ест на копицъ сто, тым незвычайным переездом выездил и в нивечъ обернул (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 264).

2. Те саме, що **выєжджати** у 4 знач.: Боѧрє пови(н)ни є(з)дити съ старостою... по то(й) сторонє днєпра... шляховъ ѡтъвєдывати по то(и) жє сторонє сивєръско(и) Выє(з)дить всихъ ихъ к᷑з конє(и) зъ отъчи(з)нъ ѡсєлыхъ а пꙋстыхъ зємъль мєжи ними пѧть (1552 *ООЗ* -1, 49 зв.); Кузє(м)ка на воли до дву(х) го(д) єщє нє выєзди(в)ши десє(т) грошє(и) во(з) сєла (Варшава, 1616 *ООЗ* -2, 3 зв.).

Див. ще **ВЫЄХАТИ.**

ВЫЄЗДЪ, ВЫЄЗЪДЪ, ВЫИЗДЪ *ч.* **1.** *(покидання місця перебування)* виїзд: ѡц᷑ъ игꙋмє(н) поєха(л) до (л)вова... даючи собѣ причинꙋ иже мѣ(л) нарадити(с) зъ ѡц᷑емъ єп(с)по(мъ) ѡ выєздѣ до ви(л)нѣ до єго мл(с)ти ст᷑ѣ(и)шаго патриа(р)ха (Унів, 1589 *ЛСБ* 111); по вашє(м) выє(з)дє кождоє нєдѣли на(с) по всѣ(х) цє(р)ква̑(х) кляли (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1 зв.); ходиломъ до замочъку Фалимицъкого, по выезде тыхъ помененыхъ особъ, и видиломъ подле гребли,... хащъ зъ дерну..., въ которомъ тые особы были (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 147); а и(ж) нє має(т) па(н) Микола(и) листу єго господа(р)ско(и) мл᷑(с)ти до вш᷑и(х) мл᷑(с)тє(и) нє ра(ч)тє ємꙋ за тоє за злє мѣти, бо за скваплены(м) выи(з)до(м) мои(м) тоє сє стало (Кам'янець, 1606 *ЛСБ* 405); протестансъ передъ выездомъ своимъ котъловъ горелчаныхъ двадъцет осмъ,... затопилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 207).

2. *(вирушання з метою здійснити щось)* виїзд: Сєдели бє(з)пєчъно на тотъ часъ за пєрєми(р)ємъ которое єстъ г(с)дрю нш᷑омꙋ с татари и тꙋ(р)ки, а за выє(з)домъ нєдавънымъ комиса(р)скимъ на границы и(х) (1552 *ОБЗ* 142 зв.); Во всѧки(х) розница(х) зємны(х) кграни(ч)ны(х) за ѡдосла(н)ємъ ѡ(т) судꙋ зємъского має(т) по(д)коморы(и)... давати позвы по стороны по(д) имєнємъ и пєча(т)ю своєю и ро(к) завиты(и) складати на выєздъ на кгру(нт)... на всѧкиє розницы // ... граничъныє (1566 *ВЛС* 59-59 зв.); А я вамъ тєпє(р) выє(з)дъ до вєсны ѡ(т)клада(л) (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 2); тогожъ рокꙋ... ѡ(д)нє(с)ломъ позо(в)... въ справє... зажываня рꙋ(ч)ницъ пєтидєся(т) по(д)ча(с)

выєзъдꙋ сꙋдꙋ зє(м)ского Киє(в)ско(г) до сєла рꙋбєжо(в)ки... за дєкрєтомъ трыбꙋналъским(м) (Київ, 1646 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 763, 15 зв.).

Див. ще **ВЫЄХАНЄ.**

ВЫЄМОКЪ *див.* **ВЫИМОК.**

ВЫЄСТИ *дієсл. док., перен.* (що) Розорити, зруйнувати: панъ Путошинскій... ижъ ся вже тамъ былъ добре ославилъ, к тому ижъ вже въ Сутѣсцы былъ все выбралъ и спустошилъ, по корчмахъ въ Браславле,... и у Вѣницы задолжилъ, дворъ мой вже былъ выелъ, спустошилъ (Луцьк, 1579 *АрхЮЗР* 3/I, 9).

ВЫЄХАНЄ, ВЫЯХАНЪЄ *с.* **1.** Те саме, що **выєздъ** у 1 знач.: А штос дотичєт ѡного листа их порꙋчного, мы на тот час ꙋ скарбє нашом єго нє мєли и длѧ прꙋдкого выєханѧ нашого с того панства, ѡного листа нє могли им вєрнꙋти (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); А(р)тыку(л) г҃і: ѡ во(л)ности выєха(н)я зъ зємли (1566 *ВЛС* 4); по выеханю... княжати воеводы Киевского съ Киева,... намесниковая воеводства Киевского, наславши... слугъ своихъ... на слободу... въ домохъ нашихъ отъ коморъ замки поотбивавши, и маетность нашу,... кгвалтовне а не урядовне побрали (Житомир, 1586 *АрхЮЗР* 7/I, 254).

2. Те саме, що **выєздъ** у 2 знач.: кды в том очевисте будут мовити а право и на землю выехане будет, там ся на тот час кождыи речи мают кончити, водлугъ поступу земского права (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 26); Которому выеханю нашому зложили есмо были рокъ певный яко сегодня в недели месяца июля шостогонадцат дня (Бородчичі, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 19); писа(ли)смы... абы за выєха(н)є(м) та(м)... тыє звы(ш)помєныє (!) кгру(нт)ы лугъ и ѡзєра властнє и справєдливє и(м) до того манастыра налєжа(т) мєли (Острог, 1602 *ПИ* № 25); по(д) то(т) ча(с) выяханъя и ѡграничєнъя тыхъ добръ поводовыхъ... в томъ краю вєликиє нєпокоє и во(и)на... точитьсє (Шумськ, 1638 *ККПС* 185).

Пор. **ВЫЄХАТИ.**

ВЫЄХАТИ, ВЫЄХАТЬ, ВЫИХАТИ, ВЫѢХАТИ, ВЫѦХАТИ *дієсл. док.* **1.** *(залишити місце перебування)* виїхати: Для которыхъ жо де кривдъ и драпежствъ ихъ не смѣють изъ домовъ своихъ выѣхати (Петрків, 1526 *РЕА* I, 140); сполохи отъ Татаръ бывали, никуды было и за милю отъ замку выѣхати (Київ, 1556-1568 *АЮЗР* I, 300); кн҃зь бурємски(и)... приказа(л)... служєбникови матѣю... з дора (!) выихати (Буремль, 1560 *ЛНБ* 5, II 4043, 23 зв.); за помочъю Божою, доехали есмо Риму въ семъ недѣлъ, съ Кракова выехавши, спешно и уставично едучи (Рим, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 482); то(т) лы(ст) до Домны Єи м(л҃) писаны(и) коли(м) зє Лвова выєха(л) змокъ и нѣ во що ся ѡбє(р)ну(л) (Кам'янець, 1609 *ЛСБ* 433); а коро(л)... зчинивши примѣря выихалъ з Москвы (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172);

(вирушити, вибути в певне місце) виїхати: на дєнъ свєтыхъ Сорокомꙋчєнникъ, до Володимєра выєхалъ (1577 *AS* VI, 72); Ино дє(и) скоро... з лѧховє(ц) выєхала тогды(ж) дє(и) на дорозє ꙋ вєликую форобу попала (Луцьк, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 17); и скоро єсмо выєхали з рєчки з бєрвє(н)ємъ, и(ж)... па(н)... з слугами и по(д)даными своими заразомъ почалъ насъ бы(ти) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 87).

2. *(вибути, відправитися кудись з певною метою)* виїхати: И на тѡ(т) ро(к) с лю(д)ми добрыми на ты(и) сєножати єсмо выєхали за днѣпрь проти(в) мостырѧ (!) ст҃ого николы (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); старци пꙋсты(н)скии проси(ли) мєнє абы(х) я выєха(л) на зємлю ст҃ого николы пусты(н)ского досмотрє(ти) ѡ(т) кого и(м) в тои зємли кривда єсть (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); мы... сами по доброй воли своєй... на тыи зємли... выєхали и по стародавным границам грани зарꙋбали и копцы закопали (Ковель, 1540 *AS* IV, 237); зложи(л) є(с)ми бы(л) ва(м) и(н)ши(и) ро(к) на то(т) кгру(нт) выєха(ть) и тому (ж) комо(р)нику мєжи вами па(н)у Ласку доводо(в) во(д)лу(г) права выслуха(т) (Хабне, 1584 *ККПС* 58); А па(н) по(д)коморы(и) ѡ(т) сєбє... выєхати мєлъ, А то длѧ ро(з)єханѧ, и досмотрє(н)ѧ ро(з)ницъ на гру(нт)є (Вінниця, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 45); прєрєчоны(и) па(н) рамо(лт)... на то(т) кгрунтъ са(м) выєхати и никого выслати... нє хотє(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); кгды́ бы(л) вы́ѣха(л) в҆ по́лє лови́ти звѣрꙋ, оуказа́лъсѧ о́бразъ Распѧ́тїа Хв҃а в҆ посрє́дкꙋ рого́въ єлєни(х) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 14).

3. *(вирушити куди-небудь для виконання певних службових обов'язків)* виїхати: старци пустыньски(и) та(м)жє выєхали бє(з) игѹмєиа (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); єстли (ж) бы ѡни... на то(т) рокъ сами выєхати судє(и) свои(х) вывєсти и (в) то(м) ся з ни(м) росправити нє хотє(ли) вы бы сѧ в то(м) заховали водлє ѡбычаю права посполито(г) (Красний Став, 1558 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1898, 10 зв.); водлугъ которого злѣценя... короля его милости, тые помененые особы ты границы воеводства Браславского, выехавши, списали (Краків, 1574 *АрхЮЗР* 8/І, 263); выєхали єсмо... ѡ што бо(л)шая пря мєжи и(х) м҃(с) была такъ ро(з)граничили поча(в)ши ѡ(т)... болота ...ѡ(т)туль в дѹбє вєлико(м) (Ковалин, 1599 *ЦНБ* ДА/П-216, 99 зв.); на то(т) ча(с) коли вжє выєдє на послѹгѹ рєчи посполитоє тєды причины проси(л) пово(д) абы... наказалъ су(д) по(з)ваномѹ далє(и) ѡтъповєдати (Вінниця, 1601 *ЛНБ* 5, II 4050, 4 зв.);

(вирушити на виконання військової повинності) відбути, виїхати: кгды есмо до двора пана... Хомяка... приехали... пана Федора Хомяка... не застали, — вже был выехал на службу (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 8/III, 92); Тежъ вси, хто колвекъ, маючи оселость шляхетскую, выехалъ бы на войну, маючи большій почотъ, нижъ повиненъ подле статуту,... самъ поедетъ и почотъ выведетъ (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 401); Сидор..., пасынок Семена Зеленского, ...выехал на коню, в панцири в шишак убраный (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 410); **на герцъ выєхати, на поєдинокъ выєхати** — взяти участь у воєнному поєдинку (бою), вступити у бій (поєдинок): я́къ бы хто з҄ мѹ́жныхъ ри́цєрѡвъ оубра́вшисѧ вє́съ в҄ збро́ю Кролє́вскѹю и на гє́рцъ вы́єхавши мѹжнє з҄ нє́приѧтєлми потыка́лъсѧ и поража́лъ и́хъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 193); Якобы тє́жъ... з҄ обо́зѹ Ри́мского, два юнаки в҄ си́лахъ ѡ́ба собѣ ро́в҄ныи на поєди́нокъ вы́єхали: та́къ мо́цъ проти́внаѧ и ро́зѹмъ, ро́внои си́лы сѹть з҄ собо́ю (Там же, 268).

Див. ще **ВЫЄЖДЖАТИ.**

ВЫЖАЛЕНЄ *с.* Жаль, смуток: Само ажъ зобополноє знищєньє, оупрацованьєсѧ, высилєньє, выжалє(н)є, зѹбожєньє, звыкло такіє вѡйны алє нє в ча(с) гамовати, а згодѹ пожаданѹю нєрыхло приворочати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 217).

ВЫЖАЛОВАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(гостро, тяжко пережити)* переболіти, пережаліти, *діал.* віджалувати: Нєприѧтєль... всє рыцєрство нашє... вымордовал, кого сѧ Панє Б‹о›жє пожаль и мы николи выжаловати нє можєм (1568 *AS* VI, 227).

2. (на кого) Скаржитися, жалітися (кому): естли бы тотъ жвачь Мышка... // хотѣлъ ми якій псій кусъ вырадить... тогды бысь мя... съ пріятеля ...такого непріятеля удѣлалъ, же быхъ того вѣчне на вашу милость выжаловати не могъ (Київ, 1573-1579 *АСД* I, 153-154).

ВЫЖАРЫ *мн. (випалене місце)* випалина: Подъстарости(и) ратєнъски(и) повєди(л) ижъ то нє єсть граница вєликомѹ кня(з)ству з ратномъ... а то што ѡказывають яко бы мєла быти рєка ѡръ то єстъ выжары а инъшоє хлопи ратєнъскиє копали ровы для ловєнья въюновъ (1546 *ОГ* 25).

ВЫЖАТИ *дієсл. док.* (що) *(жнучи)* вижати: А они тым часомъ всѣ збожя, през подданых тамошних засеяные, жито и пшеницу жали, а ярыны, овсы... и што колвекъ засеяно было, выжали и выдопътали (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619).

ВЫЖЕ, ВЫЖЕЙ[1] *присл. в. ст.* (*стп.* wyżej) вище: и отъ того всєго якося выжєй помєнило намнєй нєѹймѹючи, нє ѹмєншиваючи, маєтъ тая цєрковъ (Почаїв, 1597 *ПВКРДА* IV-1, 48); мєнованыє выжє при(н)ципаловє с помо(ч)никами своими,... // на ска(р)жачи(х)сє, в сєня(х) дому то(го)... напа(д)ши,.. ѡкру(т)нє, нєлито(с)тивє... побили (Володимир, 1638 *ТУ* 308-309); Ѡ(д) чого позъваныє, яко и выжє(и), на трыбуналъ апєлова [*пошкодж. — Прим. вид.*] (Київщина, 1638 *ККПС* 189); тєды (и) ту(т), яко сє выжє(и) помєнило, тая фунъдациѡ юри(з)дициѡни(с) быти нє можє(т) (Житомирщина, 1644 *ККПС* 291).

Див. ще **ВЫШЄ**[1].

Пор. **ВЫСОКО.**

ВЫЖЕБРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вижебраний, випроханий: Жадного патрыярхи не маетъ, который бы се на еи столицу выжебраными ...пенезми не вкупилъ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 308); жа́дного патріа́рхи ни ма́єтъ, кото́рый бы сѧ на єй столи́цоу вы́жєбраными и вы́фалшоваными иногды пѣнѧзьми нє вкоупи́лъ (Острог, 1598-1599 *Фил.*

166); А чомужъ Кгреція ваша жадного патриархи не маетъ, который бы ся на столицу патриаршую выжебраными и выфалшованими пѣнязми не скупилъ (1603 *Пит.* 27).

ВЫЖЕБРАТИ *діесл. док.* (що, чого) Вижебрати: ѳжє и ва́шѳ во́лю испо(л)няю(т), во слѣ(д) скарги всѣгды трѳда(т)ся, а вытрѳдити, выпросити, выжєбрати и выплакати собѣ ѳ скарги справє(д)ливости никако(жє) нє могѳ(т) (1598 *Виш.Кн* 308 зв.); наши вл(д)ковє... волáть выжéбравши, и поборъ дати, и на войноу нє ихати. но слóва божиá пи(л)нѡвати (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 101); прє(з) всю ко(н)фєдера(ц)кого во(и)ска бы(т)но(ст) во лвовѣ инста(н)цію чінєчы ѡ(т) правовѣ(р)ныхъ всѣхъ жолнѣровъ... на цє(р)ковъ выжєбрали(с)мо ѡ(р)товъ мєчїковы(х) 36 (Львів, 1622 *ЛСБ* 1049, 3).

ВЫЖЕГАТИ *діесл. недок.* (що) Спалювати: в тотъ часъ єсмо знашли и в тыхъ гранєй людєй кнаѕа Коширского, Мєзовцовъ, ижъ ѡни тыи грани зрѳбавши, выжєгають, и при насъ ѡтъ ѡгнєвъ тыхъ повтєкали (Ковель, 1537 *AS* IV, 112).

ВЫЖЄЙ[1] *див.* **ВЫЖЕ.**

ВЫЖЕЙ[2] *прийм.* (*стп.* wyżej) *(з род.) (виражає просторові відношення)* вище: вы... зобра(в)ши(с) кѳпою нємалою... Помєнєны(х) Поводовъ ивана бо(н)чє(н)ка зъ янова з лѳку в рєкѳ (!) лєвѳю выжє(и) локтя навылє(т)... пострєлили (Вінниця, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 72 зв.).

Див. ще **ВЫШЕ**[2].

ВЫЖЕЙВЫРАЖОНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: панъ Камєнацъки(и), рєа(с)сумуючи пє(р)шую, выжє(и) выражоную... протєстацию... ѡ посяжєнє кгрунътовъ кошиловски(х)... пна своєго, в справє акту тєпєрєшнєго ставає(т) (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 252).

ВЫЖЕЙМЕНОВАНЫЙ *прикм.* (*стп.* wyżejmianowany) вищеназваний, вищезгаданий: О то все ...панъ Ерий Лукаревъский, так о забите и окрутъное замордованъе способом выжей менованым,... противко помененымъ особомъ... протестовалъ се (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586); Гдє тє(ж) ту(т) жє зара(з) выжє(и) мєнованы(и) плєнипотє(н)тъ... солєнитє(р) сє рєпротє(с)товалъ, жє ту(т) в то(м) мє(ст)цу.., нє має(т) ничо(г)[о] Котєлъня, ты(л)ко Лєщи(н) з Ло(в)ково(м) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 200); А што сє тъкнєтъ ѡбликгаториумъ посє(с)сорємъ... такжє стєнъника рахновского... сусъпєндую, складаючи и заховуючи всимъ выжє(и) мєнованымъ ѡсобомъ на помєнєномъ тє(р)минє рокъ пє(в)ны(и) и завиты(и), кро(м) вшєлякого припозву (Київ, 1643 *ДМВН* 248); протестансъ,... през выжей менованых особъ окрутъне тыранъско забитымъ, паномъ Ваврынъцом Орловъскимъ, братом своим // рожонымъ, и з другими двома товарышами своими..., в тым то месте Горохове позосътавшы, о купенъю потреб собе належачихъ месъчанъ пытати се почели (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 45-46).

Див. ще **ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫЖЕЙНАПИСАНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищевказаний: менованый панъ Хроновский... до двора Бужанъского кгды приехалъ, тамъ пана Михала Линевского заставши, оного презъ нихъ, возныхъ, реквировалъ, абы онъ,... дня выжей написаного,... тую маетностъ Бужаны... пану старосте Лѳцъкому ведлугъ инвентара, оддалъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 495).

Див. ще **ВЫЖЕПИСАНІЙ, ВЫШЕНАПИСАНЫЙ, ВЫШЕОПИСАНЫЙ, ВЫШЕПИСАННЫЙ.**

ВЫЖЕПИСАНІЙ *прикм.* Те саме, що **выжейнаписаный:** продала пасеку..., и тот выжеписаній грунтъ, нѣ в чомъ нѣкому не пеній и не заведенний, але власній мой от(чиз)ній (Чигирин, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 17).

Див. ще **ВЫШЕНАПИСАНЫЙ, ВЫШЕОПИСАНЫЙ, ВЫШЕПИСАННЫЙ.**

ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ *прикм.* Те саме, що **выжейменованый:** мы, ура(д)ники выжє(и) помєнєные,... у... границы за(с)[тали] пна Модлишо(в)ско(г)[о] (Житомирщина, 1638 *ККПС* 181).

Див. ще **ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫЖЕЛЪ *ч.* Гончак, вижлець, *діал.* вижель: Цєна собакамъ: // за пса домового брєхуна три рѳб-

ли грошє(и),... за вы(ж)ла три копы (1566 *ВЛС* 1); то(т) жє Вєрєщака с тыми тата(р)ми... побрали в ни(х): сєтє(и) заєчихъ — пѧт, выжловъ — чотыри, ѡгаровъ — три (Житомир, 1584 *АЖМУ* 120); Или нє вѣдає(ш), я(ко) зє (п)сы братъство принѧ(в)ши, с хо(р)ты, ѡкгары, вы(ж)лы, и дрѹгими кѹ(н)дѹсы, і ѡ ни(х) пи(л)но(ст) и стара(н)є чинѧчїи, абы и(м) бо́ки по(л)ны... бы́ли (п. 1596 *Виш.Кн.* 238); припатрил се добре спустошеню монастыра, и то видил, же ярины в помененои церкви ховал розмаитые, и невесты там впрятывали, псы, хорты и выжлы, и свини замыкалъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 742).

ВЫЖЕЧИ, ВЫЖЕЧЫ, ВЫЖЖЕЧИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(вогнем)* спалити, знищити, зруйнувати: такъ же дей въвесь дворъ зъ будованемъ, // и гумномъ, со збожемъ, на коренъ выжгли и попалили (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 6/I, 43-44).

2. (що) *(нанести розжареним предметом позначку на чому-небудь)* випалити: кнѧзь Ковєлский повєл чєрєз полє и вказывал грани ѹ соснахъ выръбаныи и выжжєныи (Шайно, 1538 *AS* IV, 174); люди корѹнные... // ...повєдили якобы кня(з) пори(ц)ки(и) казалъ тыє знаки выжєчы (1546 *ОГ* 59-59 зв.); дѹброву и(х) мл(с)ти... ѡ(т)чизную... запалили, и мало нє на по(л)мили выжгли, и ѡгнємъ высушили (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4043, 118);

перен. (зробити незаплямованим, праведним) очистити: Оужє бо и́но(к) ѡ(т) твоєго смра́да... начи(н)є дшєно(с) ѡч(с)ти(л)... // ...скр̀бъми бѣда(ми), трѹдо(м), и подвиго(м) вы́жє(г), выпѣкъ, и выполєрова(л) (1596 *Виш.Кн.* 247-247 зв.).

ВЫЖЖОНЫЙ, ВЫЖЪЖЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (нанесений розжареним предметом знак на чому-небудь)* випалений: И были в том дѹбє грани, да выжжоны, што мой ѡтєць был грани положил (Острог, 1506 *AS* III, 38); Тамъ кнѧз Василей... водилъ насъ, гдє кажоны, выжжоны грани, копцы нєколькось (Ковель, 1537 *AS* IV, 112); люди ратєнъскиє... вказали ѹ дєрєвє ясєню такєжъ з одноє стороны знакъ // выръбаны(и) а зъ дрѹгоє стороны выжъжєны(и) (1546 *ОГ* 41-41 зв.).

ВЫЖИВЕНЄ, ВЫЖИВЕНЪЄ, ВЫЖИВЕНЬЄ, ВЫЖИВЛЕНЪЄ, ВЫЖЫВЕНЄ *с.* Прогодування, прохарчування; утримання: то(т) вря(д)никъ мо(и)... з собою бы(л) взя(л) длѧ скѹпова(н)ѧ збо(ж)ѧ на вла(ст)ныє потрєбы дворо(в) мои(х) и для выживєнъя ѹбоги(х) по(д)даны(х)... воло(ст)и ковє(л)скоє (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 24); въ кождый годъ по два полти мѧса свинєго давати, а на выживєнє ихъ [ѹбогихъ], коровѹ длѧ молока на кашѹ, зъ дворца моєго Володимєрского, дати єє Милость маєтъ (1577 *AS* VI, 84); умыслила єсми монастырь збѹдовати... абы у томъ монастыри чєрнєцовъ людей добрыхъ... личбою осимъ и дяковъ два и для выживєня ихъ въ томъ монастыри бѹдѹчихъ (Почаїв, 1597 *ПВКРДА* IV-1, 44); теперь зась отъ чотырохъ мѣсецевъ одколь бы выживенья на братію набывати не старается и овшемъ самъ на себе особный столъ маетъ, съ которого на братію ничого не йдетъ (Володимир, 1608 *АСД* VI, 116); онъ толко мене предъся при той церкви до смерти моее ховати и выживленъе слушъное,... давати маетъ (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 567); я Гавриилъ Ла(н)кгишъ... лєкгѹю даю, и дарѹю... до шпиталя... на выжывєня, и ѡпатрєня ѹбогимъ, и нєдолу(ж)ны(м) та(м) на(и)дѹючи(м)ся... // ...золоты(х) по(л)ски(х) чтыриста (Львів, 1636 *ЛСБ* 1043, 47-47 зв.); убогим одежу давати и збоже для выжывеня, оным не чинит и не дает (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 264);

перен. духовна пожива: Цр̀ковъ Ма́тка сы́нови, ижъ єи прагнє́ньє Прє(з) мѹдрость оутѹли́лєсь, пода́сть выживє(н)є (Київ, 1632 *Євх.* 298).

ВЫЖИВИТИ *дієсл. док.* (кого) Прогодувати, *діал.* виживити: Люди вси выживити не могъ (1559 *АЮЗР* I, 150); о́то я́ взбѹжѹ Па́стыра на зємли́, кото́рый ѡпѹщо́ныхъ нєнавѣди́тъ, роспорошє́ного нє пошѹка́єтъ, и оуло́много нє злѣчитъ, и того што стоѣтъ нє вы́живи(т), и ма́са тлѹсты(х) поѣст^{s}, и копы́та и́хъ позбива́єтъ: ѡ па́стырѹ и балва́нє! (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 2).

ВИЖИВИТИСА *дієсл. док.* (чим) Прогодуватися, прокормитися, *діал.* виживитися: при которо(и) ѡ(н) мє(ш)каючи, и нє маючи сѧ чимъ выживити, би(л) на(мъ) чоло(мъ) и проси(л) абы(х)мо дали єму зємлю на ѹпаха(н)є хлѣба на горє щиковицы (Київ, 1581 *ЛСБ* 62, 2).

ВЫЖИВЛЕНЪЄ *див.* **ВЫЖИВЕНЄ.**

ВЫЖИТИ, ВЫЖЫТИ *дієсл. док.* **1.** *(жити певну кількість років)* прожити, вижити: кождый чоловек, таковый вѣкъ выживъши, яковый я выжилъ, ближъший уже естъ смерти (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 567); Гды тє́ды бꙋдєш҄ Вм҃(ст) мо(и) М: П... тым҄ ꙋчи́тєлным҄ Єв҃(г)лїєм҄ по фати́ґах҄ свѣцкихъ... лѧти; бє(з) похибы ѡсобли́вꙋю нагоро́дꙋ, за́то ѡд҄ Гд҃а // ѡдєржишъ, кото́роѣ, вы́живши на сєм҄ па́долѣ пла́чу мно́гіѣ лѣта, кꙋ по(д)по́рѣ Цр҃кви ма́тки своє́ѣ, и помочи ѡ(т)чи́зны, полꙋчи́ти ѡ(д) Бг҃а Вм҃(с):... зы́чимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 7-8).

2. *(прожити за рахунок якихсь коштів, засобів)* вижити: єсли бы... людє(и) ѡсади(л) дворє(ц) збудова(л)... и яки(и)... пожитокъ привєлъ и кошты длѧ пожи(т)ку... вчини(л)... то єго мл(с)ти во(л)но то всє... пожиткы зробити и выжи(ти) (Кременець, 1570 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1814, 3); ꙋжє па(с)тырє // ... вѣчны(и) живо(т) и ва́шъ и сво́й, ничо́го нє дбаю(т) ꙋжє па́стырє нн҃ѣшни(и) вѣкъ выжити выро(с)кошовати... вым(д)ритисѧ ꙋмыслили сꙋтъ (1598 *Виш. Кн.* 288 зв.-289).

3. (що) Використати, зужити: Бєзъбожныи бовѣмъ з҄ Єпикꙋро(м) жывота прышлого вѣкꙋ нє ѡчєкиваючы, вси добра свои, и з оны(м) богачомъ євангєлскы(м) тꙋть выжыти хотѧтъ (Корець, 1618 *З. Поуч.* 171 зв.).

ВЫЖЛИКЪ *ч. (назва рослини)* ротики: bucranium, выжли(к) зєлиє (1642 *ЛС* 105).

ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЪМЕНОВАНЫЙ *прикм.* Те саме, що **выжейменованый:** од выжменованое сваволи хлопское козацъкое небезпеченъство на воеводство Волынское и самый Луцкъ,... нагле наступовало (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 269); помененые подданые, покозачившисе, на доброволной дорозе заступивши, речи выжъменованые з возомъ, з конемъ вси забрали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 417).

Див. ще **ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕИОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫЖУРИТИ *дієсл. док.* (чим) Розвіяти журбу: Про то, чомъ журовъ нашевъ не можеме выжурити, што бесме однымъ лукътюмъ булшовы вудъ возрасту нашего (XVI ст. *НЄ* 94).

ВЫЖШЕ *див.* **ВЫШЕ²**.

ВЫЖШЕЙ *див.* **ВЫШЕЙ.**

ВЫЖШИЙ *див.* **ВЫШШИЙ.**

ВЫЖШИНА, ВЫЖШЫНА *ж.* Узгір'я, пагорб, пагорок: над҄ то́є начини́лъ вы́жшин҄ в҄ мѣстє(х) іꙋдє́йски(х) и привє́лъ в҄ чꙋжєло́жство ѡбыва́тєли Ієрꙋсали́мскїи и Іꙋдє́ѡвъ в҄ прєстꙋпство (серед. XVII ст. *Хрон.* 328); офєрова́лъ тє(ж) офє́ры и кади́лъ на вы́жшынахъ и на па́горка(х) и на ка́ждо(м) дєрєвє листвѧно(м) (Там же, 337 зв.).

Див. ще **ВЫЗИНА, ВЫШИНА.**

ВЫЖЪЖАРИЩЕ *с. (випалене або вигоріле місце)* згарище: панъ свєтицъки(и) повєди(л) ижъ то нє є(ст) рєка ѡръ алє рєчка з озєра выходить и выжъжарищє а ѡтъ вєлихова якобы на трои стаи вынꙋрилася ѡпять рєка ѡръ (1546 *ОГ* 24 зв.).

ВЫЖЪЖЕНЫЙ *див.* **ВЫЖЖОНЫЙ.**

ВЫЖЫВЕНЄ *див.* **ВЫЖИВЕНЄ.**

ВЫЖЫТИ *див.* **ВЫЖИТИ.**

ВЫЗВАТИ, ВИЗВАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(пропонувати з'явитися, вийти)* викликати, визвати: И рєчє(т) лакомъство: "Я сєбѣ спокойно сидѣло в҄ пєклѣ..., а ты мєнє ѡ(т)толъ силою ви(з)валъ..." (Чорна, 1629 *Діал.о см.* 269); ты мєнє до сєбє вызвалє(с) и всякїи рѣчи,... для своєго ѡбжи(р)ства шꙋкалъ єси (Там же, 271).

2. (кого) *(повідомити про участь у суді)* викликати: Якож и вызван, а ѡсобливє тот Єго пытан, єстли порꙋчоно ємꙋ ѡтказъ чинити на жалобꙋ, нижли кнѧз Дмитръ самъ нє стал и никого кꙋ ѡтказꙋ нє прислал (Книшин, 1554 *AS* VI, 164); ѡ тыє рєчи змы(ш)лєныє... по(з)вомъ лꙋцки(м) кгро(д)ски(м) мєнє самого и ма(л) жо(н) кꙋ мою... до врядꙋ лꙋцкого вы(з)ва(л) мєнꙋючи якобы(х) я самъ... з сєрєды на чє(т)вєргъ посла(в)ши ꙋмыслнє слꙋгъ... свои(х) ко(л)кона(д)цать конє(и)... выкрасти каза(л) (Луцьк, 1575 *ЖКК* I, 70).

3. (кого) *(запропонувати взяти участь)* викликати: слы́шачи ѡ́ нємь, є́дни философовє... вы́звали єго на диспꙋтацїю (XVI ст. *УЄ* № 29519, 268 зв.); алє пєрвѣй нижь пошли спа́ть. лю́ди з мѣста ѡбстꙋпи́ли до́мъ... вє́сь лю́дъ поспо́лꙋ и вы́звали

Лота и рєкли ємꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 31);

(вступити в боротьбу) викликати: То́тˢ жє гды́сѧ мѣлˢ зˢ Гєнꙋєнчиками на(д) мо́рємъ потыка́ти, вы́звалˢ на́ самобо́рство Гє́тмана и́хˢ Кнѧ́зѧ Ка́фского (Київ, 1623 *МІКСВ* 69).

ВЫЗВАТИСѦ *дієсл. док.* (*добровільно зголоситися на виконання чого-небудь*) ви́кликатися: за границу я(к) ни(х)то никого позывати нє має(т) та(к) и апєлєвати никомꙋ нє во(л)но а хотя бы ся и вы(з)вали и апєлєвали за границы лито(в)скиє... тогды мы такихъ рєчє(и) сꙋдити нє маємъ (1566 *ВЛС* 56).

ВЫЗВОЛЕНЄ, ВЫЗВОЛЕНЪЄ, ВЫЗВОЛЕНЬЄ, ВЫЗВОЛЕНѦ *с.* **1.** *(надання волі, свободи)* визволення, звільнення: кото́ражъ тєды надѣѧ вызволє́нѧ была звѧ́заномоу, кото́раѧ выбавлє́нѧ ѡпоущє́нˢномоу и якъ са(м) єди́нъ вє́рхъ ѡдръжалъ на(д) мно́гыми (поч. XVII ст. *Проп.р.* 150); Гды́бы кото́рый за́цный... чл҃къ дє́ржанъ бы́лъ вˢ вѧзє́(н)ю ѡ кото́рогѡ вызволє́ню є́сть надѣа... ма́єтˢ бы́ти... гойнє могꙋчимъ нагороди́ти ты́мъ, кото́рыи вˢ єго потрє́бѣ ли́тость на(д) ни́мˢ мѣли, и добродѣйствы сво́ими вспомага́ли (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 164); на ко(ж)ды(и) рокˢ... обходи́ли Жидо́вє свѧ́то Па́схи, на па́мѧ(т)кꙋ вы́стѧ, и вызволє́нѧ ихъ зˢ нєволѣ Єги́пєтскоѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 320).

2. *(від виконання певних повинностей, обов'язків)* звільнення: (по)ви(н)но(сть) и(х) стародавънаѧ бывала за тꙋю ко(р)чмꙋ ставили такъжє л҃ конє(й) кꙋ слꙋжъбє г(с҃)дръско(и) якъ и староста тєпє(р) нє ставѧть ѡтъ л҃ лєтъ ѡни повєдили в сєбє на то вы(з)волєньє г(с҃)дръскоє (1552 *ООвр.З.* 103 зв.); Ижъ што перво сего... дали есмо мѣщанамъ Нашимъ Луцкимъ,... вольность и вызволенье отъ даванья мыта (Вільна, 1556 *РЕА* II, 52); Ино кгдыжъ ѡни такоє ѡбъдарова(н)є и вызволєньє ѡ(т) плачєнья мытъ з ласки про(д)ковъ нашыхъ маю(т) мы тєжъ маючы ласкавы(и) взгля(д) на нихъ... Приказꙋємъ ...на тыхъ мєщанєхъ нашыхъ... мыта не брали (!) (Варшава, 1606 *Гр.Сиг.* 1); в҃ лѣтѣ повинє(н) будє(т) того то хло(п)ца па(н) фє(д)ѡръ вызволити в цєхꙋ вє(д)лу(г) ѡбычаю... а бра(т)ство при возволєню (!) пови(н)ны будꙋ(т) дати за наꙋку пану фє(д)ѡрови ѡ(т) того хло(п)ца зо(л) і҃ по(л)скихъ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 3);

(від покарання) звільнення: сꙋдъ въ речахъ вонътъпливыхъ, которые на баченю меть повиненъ, близшимъ ма быть до вызволеня, нижли до караня (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 419).

3. *(позбавлення чогось гнітючого)* визволення, звільнення: нє вызволє́ньѧ ѡ(т) см҃рти конє́чного, а́лє сфо(л)кгова́ньѧ мало́го потрєбоу́ю (Острог, 1607 *Лѣк.* 123); Зада́токъ поса́гꙋ настоѧ́щаго, ѡмы́тиє грѣха пєрворѡ́днаго, вызволє́нѧ з нєво́лѣ бѣсѡ́вˢскои, и смєрти вѣчнои (Почаїв, 1618 *Зерц.* 52 зв.); А ґды такъ зˢ оутра́плєною Бра́тїєю на́шєю до милосє́рдного Бг҃а, вˢ скрꙋсѣ сєрдє́чной, вола́ти нє пєрєста́нємѡ,... а вˢ Єгѡ нєвымо́вномъ милосєрдˢю и ла́сцє оу́фность вызволє(н)ѧ и́хъ поклада́ти бꙋдємѡ, пода́стˢ и́мъ зайстє рꙋкꙋ по́мочи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 259); **вызволенъє от малженства** — розлучення: кромъ жадныхъ листовъ, которое..., перед ...отцемъ владыкою, з обеюх сторонъ вызнати и на томъ вечными часы переставати мели, зъвлаща около вызволенъя от малженства и шести сот копъ грошей посаговых (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 264);

перемога: Ѡ го(д)ности, за́цности, вла́дзи, и спра́вѣ дш҃и нєсмєртє́лнои, якъ шата́нъ кꙋситъ, и я́къ вызволє́нˢє ѡдє́ржꙋєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 12 зв.).

Пор. **ВЫЗВОЛИТИ.**

ВЫЗВОЛЕНЫЙ, ВЫЗВОЛЕНЪ, ВЫЗВОЛІОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Визволений, звільнений: Оный... зы́чи(т) Вм҃(ст),... зˢ того нєбє(з)пєчє́нства... якъ на́прꙋдшєй вы́зволєномꙋ бы́ти, и на свободꙋ правди́вогѡ вѣры вызна́нˢѧ пєрєйти́ (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3 зв.); Измѣнѧ́юсѧ: свобожда́юсѧ, фри́марчꙋсѧ, вы́зволєнˢ быва́ю (1627 *ЛБ* 46); єсли да(л) по собѣ свѣдо(ц)ство мꙋжє(ст)ва... показа(л)сѧ быти ѡсобли́вой хижости и дѣлности млодє(н)цємъ... вызволєны(м) єго чи́нєно ѡ(т) поєди́нˢко(в) з молоды́ми або з выро(т)ками, а з доскона́лыми мꙋжа́ми... вˢ мꙋжєствѣ ꙋхвалє́ными... потыка́тисѧ позволѧно (серед. XVII ст. *Кас.* 69 зв.); **вызволеныє науки, науки вызволіоныє** *див.* **НАУКА; листъ вызволеный** *див.* **ЛИСТЪ²**.

ВЫЗВОЛИТИ, ВИЗВОЛИТИ, ВЫЗВОЛИТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого з чого) *(зробити вільним когось,*

дати свободу комусь) звільнити, визволити: съ плачомъ упадаючи до ногъ, просилъ, абы ихъ вызволено зъ неволи патриаръховъ Костенътинопольскихъ (Вільна, 1599 *Ант.* 617); я не по тое тут пришолъ, абым мял чловека збитого и невинного вызволити, але по тое, абы тая церков Божая и святость пренасвятшая в таком обелженю... не были болшъ (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 1/VI, 310); єсли́бысь хо́ть ма́ло схотѣлъ вы́зволити сєбє з нє́прїѧтєльски(х) роу́къ (Острог, 1607 *Лѣк.* 108); А прєтожъ Просити К(р) Єго М(л) Абы насъ С тои Нєволѣ вызволити рачи(л) (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 1 зв.); За вєли́кꙋю собѣ мѣлъ то нагоро́дꙋ, Кгды з' нєво́лѣ вызволилъ кого́ на свобо́дꙋ (Київ, 1622 *Сак.В.* 40); Сла́ва вы́зволившємꙋ дш҃ꙋ з' иєво́ли єги́пскои (Вільна, 1627 *Дух.б.* 372); а ви́дѧчи болѣзнь єгѡ, з'стꙋпи́лъ єсмь а́быхъ єгѡ вы́зволилъ з рꙋкъ єги́птѧновъ и вы́вєл'... до зємли до́брой (серед. XVII ст. *Хрон.* 81).

2. (кого, що від чого, з чого) *(зняти з кого-небудь тягар повинностей, обов'язків та ін.)* звільнити (кого від чого): Тежъ вызволилъ его милость тоето мѣсто... зъ дачокъ и податей неслушныхъ (Краків, 1507 *АЗР* II, 10); и што пєрєд тымъ с того сѣла Птичє люди хоживали к городовой роботє до Крѣмѧнца, ино с того єсмо их вызволили (Львів, 1509 *AS* III, 70); жадали нас, абыхмо з оноє порꙋки и сꙋмы,... вызволили и в том их волных вчинили (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); то правда, же есмы были свещенника Троецкого сами упросили и на томъ есмо зъ нимъ застановили, абы насъ... отъ работы всее свое насъ вызволилъ (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 6/I, 94); п(н҃) линє(в)ски(и) пн҃а во(и)ско(г)... ѡ(т) плачє(н)я побору чопового... вы(з)волилъ (Кременець, 1586 *ЛНБ* 103, 46/Id, 3752, 15); бѣда дш҃и то́и кото́раѧ нє вола́єтъ ни в'здыха́єт' до того, кото́рїй єи ѡ(д) кло́потꙋ и ѡ(д) тѧ(ж)кои робо́ты мы́тникѡвъ вы́зволити мо́жєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 369).

3. (кого від чого) *(позбавити пригноблення)* звільнити, визволити: хотѧчи на(с) сн҃ь бж҃їй вы(з)волити ѡ(т) моу(к)... и многыми прика(з)ми (!) словы приводи(т) на(с) на послушанїє и покорность росказоуючи на(м) абы(х)мо събѣ нє збирали ска(р)бо(в) тоу(т) на зємли (XVI ст. *УЄ* № 31, 111); ѡ(т) всѣ(х) собѣ зготóваны(х) ка(р)ностєй сєбє вы(з)воли(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 25); И зно́вꙋ, Єсли́ вы бꙋдєтє мє́шкати в' сло́вѣ моє(м), правди́вє оу́чнѧми мои́ми, є́стєстє, и позна́єтє пра́вдꙋ, и пра́вда вы́зволи(т) ва(с) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198); Прє(з) во́лю ст҃ꙋю твою, и дш҃ѣ на́шѣ ѡ(т) смє́рти вѣчнои ви(з)волєни (Чернігів, 1646 *Перло* 18); В злы́хъ припа(д)кахъ свои́хъ, Нєха́й бꙋдєтъ прєзъ Агг҃лѡвъ ...Споможє́на, И ѡ(т) всѣх' бѣдъ вы́зволєна (Там же, 32 зв.); ма́ткꙋ свою ѡ(т) тꙋрба́ции и нєпокою вызволи(л) (серед. XVII ст. *Кас.* 86 зв.); **вызволити з малженъства, з малжонства вызволити** — дати розлучення: я дей к нему жоны его не пошлю, але ему ражу, иж бы еи дал покой а ее вызволил з малженъства (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 282); не хотечи зо мною в стане малъжонском мешкати, намавлялъ мене черезъ... приятелъ, абых я его доброволне з малжонства вызволила (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 269); **з стану малженьского вызволити** — те саме, що **вызволити з малженъства:** Я,... тую жону мою з стану малженьского доброволне... вже есми вызволилъ (Володимир, 1589 *АрхЮЗР* 8/III, 450).

4. (кого) Врятувати, спасти: Г(с)дь бг҃ъ нш҃ъ которого мы хвали(м), можє(т) на(с) вызволить з пєчи тои ѡгнистои (1489 *Чет.* 257); прє(з) нєго́жъ [кр(с)тъ] пра́вди́вый ноє вє(с) свѣ(т) ѡ(т) нєща́сного вѣчного потоплє́нѧ пото́поу вы́рва(л) и вызволилъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 294 зв.); ѡный ѡго́нь проти́в' по́хо(т)номꙋ роспалє́нью кото́роє тѧ нн҃ѣ роспа́лює(т) поста́вивши, вы́зволь сєбє с тоє пє́чи коли (Острог, 1607 *Лѣк.* 38); Хто мєнє вы́зволитъ з' тѣла смє́рти сєѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 9); нє завстєга́й рꙋкъ твои́хъ ѡ(т) по́мочи слꙋгъ свои́хъ: притѧгни бо́рзо а вызво́ль на́съ и да(и) по́мочь (серед. XVII ст. *Хрон.* 166 зв.).

5. Помилувати: А такъ я,... просечи... пана Каспора о змиловане, абы онъ, яко хрестиянский чоловекъ, змиловавшися надо мною, горломъ даровалъ и вызволилъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 334).

6. (кого) *(надати ремісникові право самостійно працювати після навчання)* визволити: в҃ лѣтѣ повинє(н) будє(т) того то хло(п)ца па(н) фе(д)ѡръ вызволити в цєхꙋ вє(д)лу(г) ѡбычаю в цєхꙋ кра-

вє(ц)комъ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 3).

Див. ще **ВЫЗВОЛЯТИ.**

ВЫЗВОЛИТИСЯ *дієсл. док.* **1.** (від чого) *(з неволі)* визволитися, звільнитися: жа(д)ное с ты(х) рє́чїй нє потрєбоу́ємо ѡ(т) тєбє, а́лє того ты́лько домага́ємоса, абы́сь са вы(з)воли(л) с тоє проклато́є нєволѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 65); Си́мъ была ра́дость, же́ са з҃ та́жкои нєво́ли вы́зволили (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365).

2. (чого, від чого і без додатка) Позбутися (чого), звільнитися (від чого): нѣякого Лясота, который противъ нового календара мѣнуціи выдаєт, отповѣдаєте и до Рыму на науку єму радите ихати, абы ся тут клопоту рыхлѣ сего свѣта вызволилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45); Албо я́къ пра́вдою вы́звола́тьса ѡ(т) мѳ́къ вѣкѳ́истыхъ, кото́рый пра́вды Є҃в(г)лской нє слѳ́хаютъ, и е́й нє по(д)лѣга́ю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 199); я́кобы чл҃вкъ вы́зволивши́са, а чи́стымъ и грѣха поро́жнимъ бѳ́дѳчи, сто́пна доскона́лства достѳпи́лъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 74).

Див. ще **ВЫЗВОЛАТИСЯ.**

ВЫЗВОЛІОНЫЙ *див.* **ВЫЗВОЛЕНЫЙ.**

ВЫЗВОЛЯТИ, ВИЗВОЛАТИ, ВЫЗВОЛАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого, що від чого) *(робити вільним когось, давати свободу)* звільняти, визволяти: А которые вязни и неволники также неволницы народу христянъского, которые бы колвекъ при дворе моемъ... были и знайдовалися,... вже отъ сего часу волными чиню и симъ тестаментомъ моимъ ихъ вызволяю (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/I, 116); а єсли оу люді́и то́лькаа є́стъ ми́лость, и то́лькоє пєрєбаче(н)є сла́вы, же а́толи и в цно́тѣ зав'стыжо́нѳю в до́мъ поймоу́ют', и з нєво́лѣ вызволаю(т) ѡноє, и за вла́сноую ма(л)жо́н'кѳ мѣваю(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 59); Та́къ и тєпе́ръ правди́вый збави́тель Хс҃, прохо́дит' та́емности дш҃и, и вызвола́єт' з҃ те́мности єги́птѳ тажко́го ярма, и го́ркои нєво́ли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 94); з҃ до́бръ на́ши(х) наги(х) ѡдѣва́ймѡ, ва́знев' вызвола́ймѡ, нєво́лникѡ(в) ѡкѳпѳймѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 963); Са́мъ на́съ з нєво́лѣ бѣсѡ(в)скои вы(з)вола́єт' (Чернігів, 1646 *Перло* 57 зв.).

2. (кого від чого, з чого) *(знімати з кого-небудь тягар повинностей, обов'язків та ін.)* звільняти: дали есмо имъ слоботы(!), и вызволяемъ ихъ отъ всихъ служебъ и платовъ, и подачокъ Нашихъ Господарскихъ (Краків, 1527 *РЕА* I, 148); мы тєжъ вжє их с той порѳ́ки и з оной сѳ́мы дєсєти тиса́ч коп грошей, на записи ихъ ѡписаной, вызвола́єм (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); мы Єго Милости с тых мыт ѳсих вызвола́ємо (Володимир, 1552 *AS* VI, 122); мы бачечи на то, же они суть люди вкраиныи, а отъ поганства татаръ на именьяхъ и на маетностяхъ своихъ скажены, и с тое роботы мосту замкового также ихъ вызволяемъ (Вільна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V, 41); Особливе всимъ людямъ... даемъ волности на тридцать лѣтъ, и вызволяемы ихъ, и чинимы волными ото всихъ податковъ (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 286); а такъ тѳю сумѳ и иншыє рѣчи всѣ которыи винєнъ бы(л)... ѡного зо всєго вызволя́ю (к. XVI ст. *Розм.* 72); А костє́лъ ри́мскїй... ми́рских люде́й зо всєго визвола́єт' развѣ еди́нїа мши (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 28); шляхєтъны(и) панъ Кгрєкгоръ До(л)бєнъка... зозналъ, ижъ: славєтъного пана Ви(л)гє(л)ма Єкєна,.. з о(д)даня и заплаче(н)я собє..., прєз нєго сумы..., вызволяєтъ (Володимир, 1634 *ТУ* 300); а еди́нъ ты́лко котры́й сѳди́тиса бѳде(т) ѡ справа(х) свои́х', лю́бъ вызвола́ючїй, лю́бъ ѡсѳжа́ючїй подыймєт' де́крєтъ (Львів, 1642 *Час. Слово* 266 зв.).

3. (кого від чого, з чого) *(позбавляти пригноблення)* визволяти: дла того на́съ ѡ(т) таково́го бє(з)потре́бного затроу(д)не́нья вызвола́ючи бг҃ъ, лѣпши(х) рє́чїй оумѣ(є)тность в на́съ вложи́въ (Острог, 1607 *Лѣк.* 58); Вызвола́єтъ з де́крєтоу смерте́лного ми́лостына ча́со(м), що е́стъ и в пи́смѣ ре́чєно (Острог, 1614 *Тест.* 137); а хота(и) то ка́зана моє стра(ш)ли́вое, и плачли́вое, але прѳ́дко мно́гихъ чл҃вѣкѡвъ вѣрныхъ приво́дитъ на пока́нїє истєнное, и ѡ(т) мѳ́къ пєке́лныхъ вызвола́єтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 127); **з стану малженьского вызволяти** — давати розлучення: я,... тую жону мою з стану малженьского доброволне вызволяю (Володимир, 1589 *АрхЮЗР* 8/III, 450).

4. (кого від чого) Рятувати, спасати: вѣдае(т) г҃ь, до́брє цнотли́вы(х) ѡ(т) на́пасти вызвола́ти (Вільна, 1596 *З.Каз.* 12).

5. (кому що) *(передавати у власність)* відпускати: Я ѡлє(х)но сн҃ь ва(с)ка... зєзнава(м) и(ж) є(м) прода(л) половиноу... ѡчизны... ѡ(д)далючи (!) ѡ(д) таково(г) продаина са(м) сєбє жоноу и дѣти свои... и вызволюючи єму половину ролѣ таковои ѡдє мнє прода(н)нои вѣкоуистѣ (Одрехова, 1573 *ЦДІАЛ* 37, 16, 2); я ста(н)ко... зєзнава(м) и(ж) є(м) прода(л) чѧсть своєѣ ѡчизны... ва(н)цѣ за пѧ(т)дєсѧ(т) зло(т) моныты и личбы по(л)скы... а за такы(м) взѧ(т)ко(м) сумы тоѣ тєму ва(н)цѣ // ѡчизнꙋ свою вызволѧю (Одрехова, 1584 *ЦДІАЛ* 37, 1, 21 зв.-22).

Див. ще **ВЫЗВОЛИТИ.**

ВЫЗВОЛАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (з чого) *(звільнятися від чого-небудь)* визволятися: Ізи҃ль абовѣмъ Бг҃а ви́дѧчимъ оумо́мъ выклада́єтъсѧ: а вызволѧ́єт'сѧ // з' нєво́ли тє́мностїй дх҃овъ єги́пєтских' (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365-366).

2. (від чого) Позбуватися (чого), звільнятися (від чого): Понєва́жъ за бо́лємъ, и оутрапє́нїємъ тѣла, дш҃а ѡ(т) грѣха // вызволѧ́єт'сѧ, и зба́влєна быва́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 668-669).

Див. ще **ВЫЗВОЛИТИСЯ.**

ВЫЗДОРОВЕТИ *дієсл. док.* Видужати: Волна она будетъ, жона моя... при животе моемъ, яко тежъ з сее хоробы моее мне не выздоровевши, по смерти,... водле запису и обрадованя моего, тымъ вѣномъ своимъ... которое я держу в отдѣле от братьи моее... оборочати, так яко воля ее будеть (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 110); А єстли бы хто пєрє(д) ты(м) рокомъ // бы(л) нємо(ц)иымъ має(т) жити поки ѡ(н) выздоровєє(т) а коли выздоровєєть маю(т) єго судьи листомъ ѡбослати (1566 *ВЛС* 78 зв.).

Див. ще **ВЫЗДОРОВИТИСѦ.**

ВЫЗДОРОВИТИСѦ *дієсл. док.* Видужати, вилікуватися: казимѣ(р) заховалъ (!) былъ на вꙋспꙋ и ѡсталъ ся вє лвовѣ, поки ажъ нє выздоровилъсѧ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172).

Див. ще **ВЫЗДОРОВЕТИ.**

ВЫЗДЫХАТИ *дієсл. док. (про тварин)* виздихати: А ри́бы котбрїи бы́ли в' рєцѣ выздыха́лы и засмєрдѣласѧ рєка (серед. XVII ст. *Хрон.* 84 зв.); проси́лъ Мѡисє́й г(с)да бг҃а ѡ ѡ(т)пꙋжє́нью жабъ, и оучини́лъ тє́ды г(с)дь, жє выздыха́ли жа́бы, в' домо́хъ, в сє́лахъ, и в' полѧ́хъ (Там же, 85).

ВЫЗИНА *ж. (стп.* wyżyna) узгір'я, пагорб, пагорок: зышли до мѣста з вызи́ны (серед. XVII ст. *Хрон.* 208); А коли та́мъ войдє́шъ до мѣста потка́єшъ грома́дꙋ зстꙋпꙋ-ючихъ з вызи́ны (Там же, 208 зв.).

Див. ще **ВЫЖШИНА, ВЫШИНА.**

ВЫЗНАВАНЄ, ВЫЗНАВАНІЄ, ВЫЗНАВАНЬЄ *с. (те, в чому хтось признається)* визнання: ты́є рє́чи, котѡ́рїє соу́ть в' вы́зна(н)ю вѣры, кꙋ вызнава́нью и принѧ́тью пода́лъ и описа́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 44 зв.); та(к) вла́снє и то(т), кото́рый сѣє(т) слє́зы и вызнава(н)є грѣхо́въ свои(х), а жа(д)ноє по́мочи с того кг(д)ы нє сподѣває(т)сѧ, нє боу́дє(т) мочи забороні́ти ѡ(т) пєрєшко(д) абы нє шко́дили єго покоу́тѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 89); Оупєрєдѣмо прєтѡ лицє Єгѡ вызнава́нїєм' грѣхѡ́въ на́ших',... а пла́чмѡсѧ пєрє(д) Г(с)дємъ, кото́рый насъ створи́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1020).

Див. ще **ВЫЗНАНЄ.**

Пор. **ВЫЗНАВАТИ.**

ВЫЗНАВАТИ, ВИЗНАВАТИ, ВІЗНАВАТІ, ВЫЗНАВАТІ, ВЫЗНАВАТЪ, ВУЗНАВАТИ, ВѢЗНАВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) *(вважати законним, істинним)* визнавати: оуподобѣмосѧ и мы ты(ж)... вѣзнаваючи ты(х) вѣрны(х) и досвѣ(д)чєны(х), и оуго(д)ны(х) гꙋ҃ бг҃оу людїй, и вы(з)наваючи ѡноую нєвѣстꙋ котораѧ вълала и ходила жадаючи ѡчищєнїѧ ѡ(т) х҃а (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 190);

(за кого) *(вважати кого-небудь кимсь)* визнавати (за кого, ким): кнежна ее милост... за епископа и пастыра имъ належного вызнаватъ заборонила... и погрозки на менованого его милост отца епископа учинила (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 1/VI, 674).

2. (що) *(признаватися в чомусь)* визнавати: Я кнѧзь Василєй Михайлович..., вызнаваю...: Мѣл єсми змовꙋ з господином и братом моим (Вільна, 1522 *AS* III, 231); што єсли жє тєпє(р) твє(р)дѧ(т), и вы(з)нава́ють жє в томъ пра́во ходѧтъ, тєды нѣлзє єдно мꙋсѧтъ вы(з)нати жє и(х) папєжовє ѡ(т) поча́ткꙋ а(ж) до того ча́сꙋ зо (в)сѣмї свои́ми наслєдовника́ми блꙋди́ли (Острог, 1587 *См.Кл.* 16 зв.); а к вѣрѣ... съ мл҃итвами припадѣмь на колѣна своѧ мовѧчи ємоу вызнаваючи грѣхи своѧ (XVI ст. *УЄ*

Триг. 98); ѡ(д)кѹль ѡнъ вызнава́єтъ ни́гды доскона́лымъ и ѡ(д) грѣха ѡвше́ки во́лным҄ нє бы́лъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 75)); рѹшмѡсѧ и мы братіє ѡхо́тнє, и оупре́ймє покѹтѹймѡ, ко́ждый грѣхи на́ши вызнава́ймо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 891); Єдинѹ ясно(ст) бѡ(з)тва съ ѡ(т҃)цем҄, Пе́тръ вєрхо́вный ясно вызнаває(т) (Чернігів, 1646 *Перло* 72);

(на кого чим, чим кому) *(давати показання)* свідчити (про що): Я, Юхно Семенович Кошка,... вызнаваю сам на сѣбе сим моим листом кождому доброму, кому будеть потреб того вѣдати або чтучи его слышати (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 177); Мы... вызнаваєм сим нашим листом...: штож ...мѣиѧлі́ єсми подвори ис кнѧзем (Володимир, 1521 *AS* III, 207); Вызнаваю симъ мои(м) листомъ каждомѹ добромѹ комѹ буде(т) потрєбъ того вѣдати (Київ, серед. XVI ст. *Арх.Р.* фотокоп. 24а); Я, Иванова Ѡста(н)ковая Милохна Семєно(в)на Дѣ(д)ковская, вызнаваю и явно чиню сама на сєбе симъ... листомъ... // ...и(ж), нє буду(чи) єсми ни ѡ(т) кого примушоная ани намовлєнаѧ, ѡдно сама з доброє воли своєє,... даровала має(т)ность мою (Житомир, 1584 *АЖМУ* 151-152); Яко... сты́й євг҃ли(ст) воузна́ва(т). и(ж) гды х҃с при(хо)дилъ к мѣстоу їер(с)ли́моу из оу́ч҃нки своими ѡповѣда(л) и(м). А и(ж) ма(л) прода(н) быти в роу́ки погано(м) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 29 зв.); Я пєтръ Бучаски(и) вызнаваю ты(м) моимъ листо(м) што ѡтъ нємалого часу... па(н) лаври(н) пєсочи(н)ски(и) матку свою а ма(л)жонъку мою... в ымє(н)ю своємъ кунєвє з ласки и до воли своєє ховаєть (Кунів, 1631 *ЛНБ* 5, II 4044, 94).

3. (що) *(дотримуватися того чи іншого віросповідання)* сповідувати, визнавати: Законніцї знамєнія ищут. и як вєлится их оучєнія выстєрєгати. як тыж слѣпому ѡчи направуєть. пєтрь вѣру вы́знавает (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 55); тоу́тъ и та́мъ обра́дѡв҄ гре́чєскыхъ оуживаю́тъ, и набожє́н҄ство зда́вна вызнава́ю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 30); Тая естъ вѣра православнаа: въ него конечне потреба абы вѣрилъ и вызнавалъ каждый который прагнетъ и зычитъ збавеня (Єгипет, 1602 *Діал.* 59); То завжды была едина светая католическая апостольская церковь, которую в символѣ вѣры нашое хрестіянское вызнаваемъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 171); Тóє вызна́ніе вѣры хто... вызнава́ти бѹдє... збаве́нѧ достѹпитъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 168); Найпєрвѣй, и́жъ ма́ємѡ вѣрити и вызнава́ти, же бг҃ъ єди́нъ є́ст҄ в҄ сѹществѣ (Львів, 1646 *Зобр.* 3 зв.);

(в кого, що) вірити, визнавати: єс҄ли бы к҄то вы́з҄наваль быті хр(с)та таковыи выг҄нан҄ боудє(т) ис҄ собороу (1556-1561 *ПЄ* 386 зв.); Єсли́ же бы мєжи ва(ми) бы(л) тако́вы(й) и(ж) бы встыда(л)сѧ воузнава́ти і҃с х҃а. то и сн҃ь бж҃ій запри(т)сѧ єго (XVI ст. *УЄ* № 29519, 21 зв.); але фантазмѹ христа вызнавают не словом, але дѣломъ, проклятые зъ аполлинарием и диѡскаром (поч. XVII ст. *Вол.В.* 75); Бг҃а в҄ трѡхъ пєрсѡнахъ, абы́хмы вызнава́ли: И пєрсо́нъ ты(х), в҄ єдноу ипо́стас҄ нє мѣша́ли (Львів, 1616 *Бер.В.* 92); Што́смы тєды мо́вили ѡ Сн҃ѹ, якъ при́стои(т) вызнава́ти осо́бнѹю єгѡ пєрсо́нѹ а́лбо лице́, то́єжъ ма́ємъ мо́вити и ѡ с(т). Дх҃ѹ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 283); Погѹби язиков, тебе не знающих, Тя, сына божия, не вызнавающих (1648 *Елег.* 153).

4. Обіцяти, ґарантувати: готови єсмо досытъ ѹчини́ти в чо́мъ сѧ ви́нни наидѹємо в... ѹрѧдѣ бра́тъство... вызнава́ємо бы́ти нєпоро́чно, че́стно,... и благословє́нно (Львів, 1591 *ЛСБ* 155).

Див. ще **ВЫЗНАТИ.**

ВЫЗНАВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** *(вважатися дійсним, законним)* визнаватися: Вла́сность, повѣда, прирожє́нѧ с҄ того оука́зѹє(т)сѧ, то́ єстъ, вызнава́єтъсѧ и́жъ сполъисто́тный и того(ж) е́стєства з҄ единоро́дны(м) єстъ Дх҃ъ с(т), а нє я́къ вы мо́витє проти́вно вѣрѧчи и розѹмѣючи абы ѡ(т) не́го походи́лъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 283).

2. *(признаватися в чомусь)* визнаватися: Забѣгньмо(ж) тєды ла́скавѹю тва́ръ єго вызнава́ючисѧ. вы́лїймо пєрє(д) ни́м҄ ср(д)ца на́ши (Острог, 1607 *Лѣк.* 88).

ВЫЗНАВАТІ *див.* **ВЫЗНАВАТИ.**

ВЫЗНАВЦА *ч.* (*стп.* wyznawca) *(той, що визнає віру, прихильник, послідовник віри)* віросповідник, віровизнавець: длѧ чого(ж) вы до вы(з)на(в)цо(в) ко(с)тєла ри(м)ского оудаєтєсѧ (1598 *Розм. пап.* 57); ваша наука слаба, и мусите отколь-иноль на нее ся здобывати, а звлаща отъ вызнавцовъ костела Римского (1603 *Пит.* 105); А того жа́дєнъ и в се́мъ

вѣцѣ и в҆ при́шломъ достꙋпи́ти нє мо́жє(т), а́жъ по́ки Вѣры Бл҃гч(с)ти́вои статє́чный до конца вызна́вца нє бꙋдє(т) (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3 зв.); Дрꙋгій, ча́сꙋ прєслѣдова́н҆ѧ тѣло своє вы́далъ, а бꙋдꙋчи вызна́вцєю, за настꙋплє́ньємъ поко́ѧ опꙋсти́лъсѧ, а бы́лъ чл҃вкомъ // знамєни́тымъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 262-263); Ѡ(т)то(л) ва́съ пра́вѣ и́ншїи познава́ти бꙋдꙋ(т), жє нє да́рмо титꙋлъ хр(с)тїа́нства на собѣ но́ситє, а́лє и́сти(н)ными єгѡ́ вызна́вцами є́стєстє (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

ВЫЗНАНЄ, ВИЗНАНЄ, ВЫЗНАНИЄ, ВЫЗНАНІЄ, ВЫЗНАНЪЄ, ВЫЗНАНЬЄ, ВЫЗНАНЯ, ВЫЗНАНѦ, ВЫЗЪНАНЪЄ *с.* **1.** *(офіційне признання чого-небудь)* визнання: Ним приступим до выкладу апостолъскаго и никейскаго вызнаня. Скажи ми въперед, на колко се частий они роздѣляют? (Вільна, 1600 *Катех.* 9); Абовем называеш, латынниче, вѣриым, и Ниценскаго собора лживым вызнанием и священническою сукцесиею ся сверху покрыл (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 186); Розмаитыи назвиска дх҃а ст҃ого... з вызнанѧ соборꙋ никєйскаго зо всюдоу събравши на то(м) мѣсцоу ꙋказꙋє(т) бг҃осло(в) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 46); Абы таки́мъ жє Діалє́ктомъ (гды правди́воє вызна́н҆є Цр҃квє чита́ти бꙋдꙋтъ) зра́жєны и пога́н҆бєны, вѣчнє зостава́ли (Київ, 1645 *Собр.* 1 зв. ненум.);

одверте признання: Сповѣдь, то естъ вызнанье предъ іереемъ всѣхъ грѣховъ своихъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 208); вы по́ки на́ свѣтѣ живєтє, нє сподѣва́ючисѧ на змы́шлєный нѣѧкїйсь огни́стый по смє́рти чи́стєцъ, кото́рый пєвнє ко́ждого ѡмы́литъ тꙋтъ єщє за живота прєз҆ вызна(н)є грѣхѡ́въ сво́ихъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 156); Напомина́єтъ тє́ды ты́мъ Канѡ́номъ вшєлѧ́кꙋю дш҃ꙋ, и и́лє што є́стъ... зло́го выстєрѣга́тисѧ, и за́вшєсѧ до Ба҃ оутѣка́ти... прє́з҆ вызна́ньє грѣхѡ́въ (Київ, 1627 *Тр.* 619).

2. *(письмове або усне свідчення чого-небудь)* визнання: Ино мы выслꙋхавши того их ѡчєвистого вызнанѧ, яко кнѧзєй Чєтвєртєнских, так тєж и тых зємѧн наших..., тоє их вызнанє и ѡныи, вышє мєнєныи кꙋпли єго: Хлапотин и Ставок потвєржаємъ симъ нашим листом, кнѧзю Фєдорꙋ (Краків, 1539 *AS* IV, 213); А для твердости сего моего листу вызнанъя и отправы отданя и внесеня в руки мои всихъ тыхъ речей... печать свою приложилъ (Здолбунів, 1551 *АрхЮЗР* 8/III, 26); я тоє до(б)рово(л)ноє а ꙋстноє вы(з)на(н)є єго в книги за(м)ковыє записа(ти) каза(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 40); тоє єго ѡчєвистоє вызна(н)є..., до кни(г) замку житомє(р)ского вписа(ти) вєлєли (Житомир, 1584 *АЖМУ* 154); Запи(с) альбо вызнаня ва(н)цы Хами(л)чя(т) сꙋдѣ пра(в)ного Ланєвы(м) лꙋкачєви и иванови ѡ(д) нєбощика игната ланєва (Одрехова, 1606 *ЦДІАЛ* 37, 2, 4); Христосъ Господь, якъ добрый лѣкаръ, абы его улѣчилъ, зъ однымъ имъ // розмовляетъ и трикротное теплое з него вызнане вытягаетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 427-428); Нє то́л҆кѡ абы́с҆мѡ дш҃єю вѣрили, шꙋка́є(т) по на(с) Хс҃: алє и оу́стного вызна́нѧ потрєбꙋєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 341).

3. *(дотримання того чи іншого віросповідання)* визнання, віровизнання: И з҆єха́вшисѧ ст҃ыи ѡ(т)ци. то́лко ѡ(т) ѡ́ц҃а призна́ли в вызиа́ню вѣры (1509-1633 *Остр.л.* 132); при єдино(и)... апосто(ль)ско(и) цє(р)кви вєдлꙋгъ вы(з)нанѧ вѣри со (в)сѣми... христиѧны стоимо (Львів, 1596 *ЛСБ* 301, 1 зв.); подо́бно розꙋмѣєтє, жє то́лко ты́є артикоу́лы та́мъ оуфа́лєно, котѡ́рыє єстє в҆ своє(м) вы́знанью вѣры, спомѧноу́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 44 зв.); вызнаньє вѣры, кото́роє тысь са́мъ сплюга́вилъ, са́мъ тє́жъ и ѡчи́сть (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 32); Жа́днымъ спо́собо(м) взрꙋша́ти нє допꙋстимо... вѣры нашєи вызна́ніє (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 125); А гди ему [Римскому бискупу] пришло и старожитную вѣру въ визнаню еи и... въ уживаню порушити, вмѣсто звязку сполечности церковной, стался нещасливымъ розвязкомъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 716); И на вызна́ню Камєннои вѣры єгѡ, Сн҃ꙋ Бж҃їй Цр҃кѡвъ свою́ по всѣ вѣки бꙋдꙋєшъ (Чернігів, 1646 *Перло* 42).

Див. ще **ВЫЗНАВАНЄ.**

Пор. **ВЫЗНАТИ.**

ВЫЗНАНЫЙ, ВЫЗНАННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Підтвердний. ◇ **вызнаный (вызнанный) лист** *див.* **ЛИСТЪ²**.

ВЫЗНАНЬЄ *див.* **ВЫЗНАНЄ.**

ВЫЗНАНЯ *див.* **ВЫЗНАНЄ.**

ВЫЗНАНѦ *див.* **ВЫЗНАНЄ.**

ВЫЗНАТИ, ВИЗНАТИ, ВЫЗНАТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) *(признати дійсним)* визнати: Рачей то вызнайте, жесте нѣкоторіе мѣстца ихъ часто въ друкъ выдаючи поваріовали, а подъ титуломъ ихъ паписту якого положили (1603 *Пит.* 19); Таковои в' на́шихъ прови(н)циѧхъ, и Цєрквѧ́хъ пова́жности: яковои (абы́мъ сє нє встыда́лъ пра(в)ды вы́знать) хто́жъ ко́лвєкъ и́иъший (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 3); жа́лꙋи жє(с) єщє... та(к) лѣни́вы(и) кꙋ ѡстрости и горѧ́чости набожє(н)ства... тоты... нєдоста(т)ки твои // ...вы(з)навши... постанови... полѣпша́ти живота́ твоєго (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 52-53); М(д)рость и́хъ вы́знаютъ лю́дє, и похва́лꙋ и́хъ ѡповѣсть цр҃квъ (Київ, 1624 *МІКСВ* 100);

(кого) *(вважати кого-небудь кимсь, за когось)* признати, визнати: ро(т)мистръ ѡный... дивоу́ючи́сѧ твоєй тръпли́вости и ба́ча́чи жє ты за нєпрїа́тєлѣ, за распє́нны(х) тѧ ѡ(т)ца про́сишъ, тєбє вы́зна(л) за сн҃а бж҃ого (поч. XVII ст. *Проп.р.* 306); поставят єго, быле вызнал папежа за голову, хотяй ледво читати будет умѣти (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50).

2. (що, про що) *(офіційно повідомити)* заявити, засвідчити, підтвердити: Тыи два чєловєки Смѣдинскии на той копє были и вызнали пєрєд стороною, што тыи грани выказили з вѣдомостью всєго сѣла Смѣдинского (Шайно, 1538 *AS* IV, 174); андрєи ись сыно(м) свои(м)... взѧли заплату вы(д) давыда зополную и вызнали то пєрє(д) право(м) (Одрехова, 1550 *ЦДІАЛ* 37, 14, 14); вси три свояки сами доброво(л)нє и ꙋ(ст)но тыми словы до кни(г) вызнали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 32); людє похожалыє... вы(з)нали, и(ж)... мы всѣ три змови(в)ши ся єсмо и пошли красти, умы(с)лнє (Житомир, 1583 *АЖМУ* 62); Стану(в)ши ѡчєвистє пєрє(д) ꙋрядѡ(м) ст҃ою(р)скы(мь)... ива(н) тула и вызна(л) и(ж) ѡ(н) прода(л)... до(м) которы(и) стои(т) мєжи ива(н)комъ а мєжи пилипо(м) (Львів, 1598 *Юр.* 18); Прохо(р)... вы́зналъ то, жє́ Іѡа(н) Євг҃ли́ста привє́дши до вѣры Хв҃ы мнѡгы(х) в' Па́тмѣ о́стровѣ, и ѡ(т)ходѧчи въ Єфє́съ, оучи́лъ ихъ ты́ми Слѡ́вы (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 49); Сы́нꙋ мо́й дай хвалꙋ г(с)дꙋ бг҃ꙋ Ізра́илєвꙋ а вы́знай и повѣдай мнѣ што єсь оучини́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 164).

3. *(одверто признатися в чомусь)* визнати: Якожъ и перевозники, которые... отца владыку Луцкого,... черезъ реку Стыръ провадили, передо мною вознымъ и шляхтою вызнали (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/І, 289); прїимѣмо // покаянїє то є(ст) покоутꙋ, сповѣ(д) а вы(з)навши и(х) бо҃у и сщ҃єнїкови, нє чинѣмо(ж) и(х) ю(ж) бо(л)шє (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 66-66 зв.); Папежникъ: Добресь вызналъ о дву персонахъ, але о третей — недосконале (1603 *Пит.* 13); Кото́рїй вы́знавши грѣхъ сво́й ю́жъ да́лєй нє грѣши́ти, оу олтара нє слꙋжи́ти, и в' ста́нѣ свѣтском' шлюби́лъ жи́ти (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 7 зв.); А коли по сєдми лѣтахъ, новходоносо́ръ грѣхи свои прєд' бг҃омъ вы́зналъ, и на цр(с)тво сє своє за́сь навєрнꙋлъ... то́лько тє́ды со́чиво мочє́ноє и то бєз' со́ли яда́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 363 зв.).

4. (що) *(дотриматися того чи іншого віросповідання)* визнати: Ты єси пє́тръ, и на сє́мъ ка́мєни збꙋдоу́ю цр҃ковъ мою, на то(м) ка́мєни розꙋмѣти ма́ємо, кото́рыє вы́зналъ пєтръ ст҃ый, ты єси сн҃ъ бг҃а жива́го (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 98); А протожъ вызнай ты свою вѣру, якъ вызнаваешъ? (1603 *Пит.* 12); И гды станетъ на правахъ церковнихъ всѣхъ первихъ, новотнинъ ся зречетъ а всю первую старожитность церкви заходной привернетъ и вѣру заровно зъ патриархами визнаетъ, до сполечности оного своей приймутъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 718);

(кого, що) *(вірити в божества)* визнати: прєто єго называє(т) пє(р)возва(н)нымь, и(ж) пана своєго а збавитєлѧ нашєго вы(з)на(л) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 103); Кто́сѧ... встыда́єт' в'... Х҃а вѣрити, и Бг҃омъ єго... вы́знати соро́мѣєт'сѧ,... тогѡ и Гь҃ завсты́дит'сѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 135).

Див. ще **ВЫЗНАВАТИ.**

ВЫЗНАЧАТИ *дієсл. недок. (показувати знаком)* визначати: а хр(с)тіѧ́нє... гє́рбъ х(с҃)въ принѧ́(в)ши, на кото́ро(м) бы́ли приби́ты но́ги єго, о́номꙋ сѧ кла́нѧю(т)... и проти(в) всѧ́кои нєпра́вды о́ного оужива́ю(т) кладꙋчи на со́бѣ и вызнача́ючи што Христосъ оучинилъ (Вільна, 1596 *З.Каз.* 80).

ВЫЗНАЧЕНЫЙ *дієприкм.* Представлений, переданий: яко ты(ж) ѡныи страшныи вырокы вышли на тыи которїи бы в'зго(р)дѣвши наукою х҃а... а за сєгосвѣ(т)ны(м) // мєш'канїємь ѡ(т)далилибы сѧ в мысли свои ѡ то(м) на(м) найбо(л)шє пи(с)ма

страшныи ѡставлєны и прє(з) пр(о)ркы вы(з)начєны (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 205 зв.-206).

ВЫЗОВКА *ж.* Виклик: Мы отъ васъ туюжъ вызовокъ на диспутацію докуку терпимо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 918).

ВЫЗУВАТИ, ВИЗУВАТИ *дієсл. недок., перен.* (кого, що з чого) Позбуватися, позбавлятися (чого); відбирати, віднімати (що): ѡчи єй ѡты(и)моуєшъ,... и живо(т) вырыва́єшъ // заслѣпла́єшъ єй з ла́ски бжєи и цно(т) вызоува́єшъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 176 зв.-177); Папежове... // себе самихъ и ввесь костелъ... што-день обтяжали и обтяжаютъ, презъ што и зъ шаты каѳолицства и зъ оздобы старожитности себе вызули и вызуваютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 787-788); Той унѣи творцы нѣякіесь вызуиты, которые людей з розуму вызуваютъ и сами с крыжаковъ повстали, которыхъ бернардынове барзо не любятъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 19); Та́ѧ ла́комцѡ(в) прокла́таѧ офѣра, сирѡтъ и вдѡвъ кри́вдитъ: та́ѧ оубо́гихъ сѳсѣдѡвъ зъ маєтности вызѳва́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 69); то́й Зиза́нїй шата́нскїй слѳга, визѳваєтъ Сна Бжїа с правди́вогѡ бо(з)тва, по арїа́нскѳ, и Дха с(т): ѡ(т)дала́єтъ ѡ(т) нє́гѡ на вѣки (Чернігів, 1646 *Перло* 137 зв.).

Див. ще **ВЫЗУВАТИСѦ, ВЫЗУТИТИ, ВЫЗУТИСЯ.**

ВЫЗУВАТИСѦ, ВЫЗУВАТИСЕ *дієсл. недок.* **1.** *Перен.* (з кого, з чого) *(відмовлятися від чогонебудь)* зрікатися (чого): Абы те́ды овои, кото́рою сѧ члвкъ з члвка вызѳва́єтъ, спро́снѡсти пога(н)ски(х) ѡныхъ на́родѡвъ выборнѣйшїи лю́дє были оушли, нє зна́ючи Бга (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 ненум.); Якожъ все право мое купное вечистое, которое мне на тотъ вышъ помененый пляцъ в месте Луцкомъ, ...до рукъ ихъ отдавши, з оного се самъ с потомками моими вечне... вызуваю (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 514);

(втрачати що-небудь) позбуватися, збуватися: И як ѣ оужъ тѣсным ѣ яки́м ѣ мѣсцем ѣ пєрєсмыка́ючисѧ, здира́єт ѣ з ѣ себє старѳю лѳскѳ: так ѣ и мы Хрїстїа́нє, тѣсно́ю доро́гою хо́дѧчи, з ѣ звєтша́лого чловѣка вызѳва́тисѧ ма́ємо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 340).

2. *Перен.* (з чого) Звільнятися, визволятися: нє тєлє́сного позвѣрхного ѡдѣнѧ збыва́єтъ рос-пѳстникъ, алє з ѣ Бж(с)тве́нноѣ ша́ты... вызѳва́єт ѣсѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 622).

Див. ще **ВЫЗУВАТИ, ВЫЗУТИ, ВЫЗУТИСЯ.**

ВЫЗУИТА *ч.* (*стп.* jezuita) *(перифраза від єзуита)* єзуїт: теперь не познаешь который вызуита, а который манѣта (бл. 1626 *Кир.Н.* 19).

Див. ще **ВЫЗУИТЪ, ЄЗУИТА.**

ВЫЗУИТСКИЙ *прикм. (перифраза від єзуитский)* єзуїтський: И нынѣ род поповский, плебанский, вызѳитский и чернечий тож чинит и радит (поч. XVII ст. *Вол.В.* 97).

Див. ще **ЄЗУИТСКИЙ.**

ВЫЗУИТЪ, ВИЗУИТЪ *ч.* Те саме, що **вызуита:** Дай боже, абы богъ так ѳслышал рѳс,... жебы выгладил потомство жикгмонтово все, котрый вѣрѳ кгвалтит; также и вызѳитов, порадников его на тое злое (поч. XVII ст. *Вол.В.* 99); Рим и полска, и их бѣскѳпи, и визѳити,...маетности людския хватают (Там же, 77); Той унѣи творцы нѣякіесь вызуиты, которые людей з розуму вызуваютъ и сами с крыжаковъ повстали, которыхъ бернардынове барзо не любятъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 19).

Див. ще **ЄЗУИТЪ.**

ВЫЗУТИ, ВИЗУТИ *дієсл. док.* **1.** *Перен.* (що з чого) Зняти, вилучити: Бывши отступникове презъ св. отцевъ собору Карѳагінского ухвалу зъ аппеляціи овшеки визути, предся похутнываютъ собѣ и, "якъ мухи зъ окропу, отрясуются" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 609).

2. *Перен.* (кого з чого) Позбавити (кого чого), відсторонити (кого від чого): Папежове... // ...зъ шаты каѳолицства и зъ оздобы старожитности себе вызули и вызуваютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 787- 788); Проси́можъ и мы Бга абы на́съ ѡ(д) сєго ча́сѳ, вы́звши з ѣ старо́го члвка ѡболо́къ в ѣ но́вого Ха, я́кобысмы за спра́вою єго, — в ѣ найвы(ш)шомъ поко́ю ра́достно жили (Вільна, 1627 *Дух.б.* 119); Пыха на́старшого Аггєла з ѣ нба ски́нѳла... а хлю́ба напєрєднѣйшого Законоѳчи́тєлѧ з ѣ справєдли́вости за́конноѣ вы́звла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3).

3. *Перен.* (чого) Позбутися, зректися (чого): Ово каждая нацыя отъ своего першего албо старшего, который нерадъ блюзнѣрства въ нихъ вкоренилъ, и съ церковю Каѳолическою розлучилъ, и справед-

ливого имени християнскаго вызулъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 53).

◇ **зъ розуму вызути** — обманути, обдурити: але мудро научивши,... же не тылко маетность, албо гроши якіи панъ дастъ, але такъ зъ розуму вызуютъ, же и себе самого и з жоною радъ бы далъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 20).

Див. ще **ВЫЗУВАТИ, ВЫЗУВАТИСѦ, ВЫЗУТИСЯ.**

ВЫЗУТИСЯ, ВЫЗУТИСЕ, ВЫЗУТИСѦ, ВЫЗУТЬСѦ *дієсл. док.* **1.** Роздягнутися: Хто́ сѧ (мовєчы) до фїлозо́фїи (то є́стъ до́ Бг҃а..., а Бг҃ъ на(и)выш'шєю є́стъ мꙋдростїю) оуда́ть хо́чєтъ, с тѣла того зе́много и́лє ре́чъ мо́жна, якъ з' сꙋкни вызꙋт'сѧ (Єв'є, 1612 *Діоп.* 2 ненум.).

2. *Перен.* (з чого) Позбавитися, позбутися (чого): Радко Долгий и Калишъ Играшъченя зъ отцемъ своимъ, выкотцы будучи, видячи учинокъ у выкоченъю своемъ, которого не переставаючи, але его скуткомъ выполняючи,... //...и далей мыслячи, яко бы тотъ учинокъ зъ себе зложити и съ того се вызути могли, закликали кгвалту на все село (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 356-357); нє ра́чєй ли з дѡбръ и ма́єтностїй, з здоро(в)ѧ и з живота вы́зꙋтисѧ допꙋстити, нале́жало, нѣжли з цнѡтъ вы́зꙋтыми зоста́вши, позна́ного Бг҃а ѡ(т)страда́ти (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 ненум.); чємꙋ має(т)ности(и), з кото́рыхєсь сѧ в'стꙋпꙋючи до за́конꙋ вы́зꙋлъ, зно́вꙋ до се́бє потѧга́єшъ (серед. XVII ст. *Кас.* 114 зв.);

(чого) втратити (що), зректися, збутися (чого): а такъ се самъ съ тое владзы, которая ему первей служила, вызулъ (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 513); Про́тожъ я́ко намо́въ ты́хъ ѡ(т)правова́нѧ... о́номꙋ и с подозре́ными това́ришми єго позволѧ́ти нє мо́жємо, і вла́сти єго с кото́рой сѧ вжє пристаньє(м) до обчой звѣрхности са́мъ вы́зулъ, на то́мъ сыно́дѣ по(д)лѣга́ти нє хо́чємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 13); Алє и самы́и Ра́ды Збави́тєлєвы вы́плънити оусилꙋютъ, то́ єстъ, зо всєго́ сѧ вы́зꙋвши,... на Па(н)скꙋю Вєче́рꙋ идꙋтъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 285).

3. *Перен.* (з чого) Покинути (що): Длѧ того, и(ж) кр҃(с)тъ хв҃ъ, на рамо взѧ(л) и з' ми́ра вызу(л)сѧ (1596 *Виш.Кн.* 228 зв.).

Див. ще **ВЫЗУВАТИСѦ, ВЫЗУТИ, ВЫЗУТИСЯ.**

ВЫЗУТЫЙ, ВЫЗУТЪ *дієприкм. у знач. прикм.* **1.** *Перен.* (з чого) Позбавлений (чого): нє ра́чєй ли з дѡбръ и ма́єтностїй, з здоро(в)ѧ и з живота вы́зꙋтисѧ допꙋсти́ти нале́жало, нѣжли з цнѡтъ вы́зꙋтыми зоста́вши, позна́ного Бг҃а ѡ(т)страда́ти (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 ненум.); Чого́ сѧ боѧ́тъ дїа́воли!... Бєз' вонтпе́нѧ Крєста Хв҃а, кото́рымъ звѣтѧжєны сꙋтъ, кото́рымъ вы́зꙋты сꙋтъ з' Кнѧжатства своє́го, и з' вла́дзы (Київ, 1632 *МІКСВ* 275); Кр(с)то́мъ Хв҃ымъ, з' вла́дзы ста́лъ сѧ вы́зꙋтъ, зве́ржєнъ, и зголдо́ванъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 771).

2. *Перен.* Вигнаний: кото́рыѣ... з' ѡ(т)чи́зны своє́ѣ вы́зꙋты,... в' опанова́(н)ю Пога(н)скогѡ окрꙋтника, и в' нєво́ли нєдзꙋют' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 257).

ВЫЗЪНАНЪЄ *див.* **ВЫЗНАНЄ.**

ВЫЗЫВАНЄ, ВЫЗЫВАНЬЄ *с.* **1.** Виклик: А и службѣ тежъ земской оноє вызыванье [з Литвы] не єстъ на помочи (1538 *АЮЗР* I, 93).

2. Обзивання: Нє мл҃твы за ꙋм҃рлого, алє пїѧтыки, вызыва́нѧ, поєди(н)ки, забїѧнѧ Тако́є и(х) набожєнство є(ст) проклѧтоє (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 102).

Пор. **ВЫЗЫВАТИ.**

ВЫЗЫВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Визивати, викликати: смо́къ... тєпє(р) зно́вꙋ шалѣєтъ... ричи(т), ахєро́нта прєпа́сного з' пєкє́лного вызыва́єтъ флєкгєто́нтꙋ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 42); Теды и на нихъ, яко законъниковъ и духовных,... словы оболживыми посоромотивъши и брони подобывавъши, вышедши з школы, на цвинтар вызывали (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 594);

2. (кого) *(називати образливими словами)* обзивати, прозивати: И я́къ бы вызыва́ючи и дра́жнѧчи сєбє; са́мъ з' собо́ю в' ты́и слова мо́вилъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 9).

3. (кого) *(пропонувати взяти участь у чому-небудь)* викликати, визивати: Кгды кого вызовоуть [до Польски], тотъ вжо оного году за недостаткомъ своимъ не можетъ быти... годнымъ ку послузѣ земской (1538 *АЮЗР* I, 93); И дивуюся тому не по малу, яко смеетъ ѳилялетъ иначей тую справу до людей удавати, поведаючи: же его шановано, на дыспутацыю вызывано (Вільна, 1599 *Ант.* 891).

ВЫЗЫВАТИСЯ *дієсл. недок. (бути викликаним)* викликатися: Яко бы ни для котороє инъшоє

причины подданыє вашоє милости зъ великого князства не вызывалися до Польски (1538 *АЮЗР* I, 93).

ВЫЗЫЧАТИ *дієсл. недок.* Визичати, позичати: Жо(л)нѣрє до Кієва прїихали с ти(м) и(н)тє(н)томъ, абы впро(д) козаковъ, а заты(м) во вши(т)кой вкраинѣ рꙋ(с) выстинали ажъ до Москвы: а ѡ(т)-ко(л) бы то вѣдомо сами по(д) ча(с) вызычали по(д) добрꙋю мисль (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

ВЫИГРАВАНЬЄ *с. (здобування перемоги)* вигравання: Звѣта́з'ства и выиграва́ньє би́твъ на(д) нє́прїятєльми тогды тобѣ да́стъ бг̑ъ, кг(д)ы ты би́твы и звѣта(з)ства ѡдє́ржишъ на(д) пожа(д)ли́-востьми (Острог, 1614 *Тест.* 141).

Див. ще **ВЫГРАНЄ, ВЫИГРАНЄ.**

Пор. **ВЫИГРАВАТИ.**

ВЫИГРАВАТИ *дієсл. недок.* (що) *(здобувати перемогу)* вигравати: та(к)жє и Дѣд'... щасли́вє поєди(н)ки В мо(с)к: вы(и)грава(л) при ѡ́чах' Крꙋла Стєфа́на Бато́рогѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 4 ненум.).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫГРАТИ, ВЫИГРАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫИГРАНЄ, ВЫЙГРАНЬЄ *с.* Те саме, що **выиграваньє:** кгды(ж) то є(ст) на́йпєвнѣйшеє звѣта(з)тво, и вы́игра(н)є пла́цꙋ абы иє бы́ти звѣтажо́номꙋ нє ты(л)ко оутрачє(н)єм' має́(т)ности, що є(ст) ба́р'зо малова(ж)на, а и́лє для бг̑а. алє анѣ в'шєла́ки(х) спо́собо(в) моу́ками, анѣ тою само́ю на(и)срокгъшєю... см̑ртью (Дермань, 1604 *Охт.* 11); Звѣта́з'ствомъ нє́прїатєлїй, абы́сьса нє по(д)носи́лъ нѣкг(д)ы. анѣ собѣ похва́лꙋ привлаща́ти пра́гнь в выйгранью битвъ (Острог, 1614 *Тест.* 180).

Див. ще **ВЫГРАНЄ.**

Пор. **ВЫИГРАТИ.**

ВЫИГРАНЫЙ, ВИИГРАНЫЙ, ВЫЙГРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вигра́ний: пре́то нє на́збыть са по(д)носи, абысь ба́рзѣй нє оупа́лъ, на́вє(т) анѣ вы́йграны(х) би́твъ звѣта(з)ства нѣкг(д)ы собѣ нє привлаща́й (Острог, 1614 *Тест.* 180); а ѡна црк̑въ ...съ а́гг̑лы триоу(м)фꙋютъ, по вы́игранои би́твѣ своє́и и з' звѣтаствa своє́го, кото́рое ѡдє́ржали надъ шатано(м) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 45 зв.); Вѣчный то поко́й и Ра́дость на́ша, якѡ би́тва ва́ша вы́йграна, а Мо́цъ чартѡвскаа пото́птана (Чернігів, 1646 *Перло* 46 зв.); Бра́тьа те́ды я́кѡ по вы́йграной би́твѣ сѣли и є́ли с по́мсты сє над' бра́томъ вєсєла́чи (серед. XVII ст. *Хрон.* 60 зв.);

у знач. ім. ж. р. **выиграная** — перемога: А с кимжесь то ты дыспутовалъ, поневажъ нашы тамъ не были, а штожь то ты тамъ за трыумфъ з выйграное строишъ? (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 275); **мѣти выйграную** — здобути перемогу: Бы-ва́єтъ те́жъ то́є, жє дрꙋгїй нє дла того, абы мѣлъ справєдли́вє вы́йгранꙋю, але жєбы се́рца собѣ нє псова(л), голосно выкрика́єтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 52 зв.).

Див. ще **ВЫГРАНЫЙ.**

ВЫИГРАТИ, ВИИГРАТИ, ВЫЙГРАТИ *дієсл. док.* (що) *(добитися перемоги, позитивного результату в чому-небудь)* виграти: То-смы... за ласкою Божєю выиграли над нєприатєлєм битвꙋ (1567 *AS* VII, 201); другий разъ о пограбенье пети сотъ золотыхъ чирвоныхъ, за // што ничого не взявъши, кромъ вшелякое прозбы, выйгравши присегу, зъ оное выпустилъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 417-418); жа́дєнъ ри́церъ кг(д)ы с пла́цꙋ зъе́дє(т), поро(з)єха(в)са кгмѣнꙋ, вы́играти коро́ны ю(ж) нє мо́жє(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 114); А и(ж) ты́и во(и)ны... вы(и)гралъ, и на многиє са звита(з)ства в'спомо́глъ (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫГРАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫИГРЫВАТИ *дієсл. недок. (добиватися позитивного результату)* вигравати: на оныхъ вольныхъ соборахъ вселенскихъ, а при нихъ и поместныхъ меншихъ схожаючихся, хто вытрывалъ, // выигрывалъ и на власномъ своемъ, а не чужомъ грунтѣ зосталъ (1626 *Кир.Н.* 25-26).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫГРАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРАТИ.**

ВЫИДѢНЬЄ *с. (проникнення в середину чого-небудь)* входження, вхід: жидовѣ... коли прина(л) законъ тѣ(ж) выидѣньє во зємлю ѡбѣтованоую. Занꙋжь ѡлижь тогды вкоусили ѡ(т) зємны(х) плодовъ пшєници и вина (1489 *Чет.* 210 зв.).

Див. ще **ВЫЙСТЄ.**

ВЫИЗДЪ *див.* **ВЫЄЗДЪ.**

ВЫИМОК, ВЫЄМОКЪ *ч.* Частка здобутого, захопленого: А што дей тежъ козаки тамъ добудутъ, ино, дей здавна некоторый выимок старосте даивали (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 10); К тому штобы еси увъ иншыхъ речахъ, яко у добытках татарскихъ и выемкахъ и в той корчме местской,... по старому ихъ заховалъ (1583 *АрхЮЗР* 8/V, 12).

ВЫИСКАНЄ, ВЫЙСКАНЄ, ВЫЙСКАННЄ *с.* Відшукання: кн҃зъ // а(н)дрє(и)... та(к) тє(ж) для вы(и)ска(н)я то(г) хло(п)ца своєго абы мо(г) мє(т) вєдомо(ст) ѡ(т) нє(г) ѡ ты(х) ма(м)рамє(х) ѡ пє(р)стє(н)кѣ и ѡ ло(ж)ка(х) где ѡ(н) тыє рєчи подє(л) (Володимир, 1575 *ЖКК* I, 52-53); Такъ дей я для выйскання его [выростка] самого и тое маетности через него ускоженое, слугу моего до Литвы и до пана митрополита посылалъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 120); которые [подданые], еще здалека мне обачивши, иазадъ заразомъ вернули и о выйскане маетности своее, черезъ того урядника Ивачковского,... побраное, просили (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 276).

Пор. **ВЫИСКАТИ.**

ВЫИСКАТИ, ВЫІСКАТИ *дієсл. док.* **1.** (що, чого) Відшукати, виявити, знайти: нижли того листу заставного небожчицы Полагъи Брусиловское выискати и отдати пану Яцку Бутовичу есьмо не могли: про то симъ листомъ нашимъ теперешнимъ тотъ лйстъ заставный небожчицы Полагъи Брусиловское уморяемъ (Київ, 1573 *АЮЗР* I, 195); также дворъ епйскопіи выисѣавши въ замку Луцкомъ направилъ не однимъ деревомъ, але и муромъ (Краків, 1595 *АСД* I, 199); скоро толко ваша милость поедетъ, теды тые речы всѣ ошуканые быти могутъ и власне выисканы презъ мене будутъ (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/1, 460); тогды тепер ведлуг росправы и угоди, Яцко мает ниву ему выискати, што продали на хлѣбъ (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 26).

2. (що, чого) Домогтися, добитися, здобути: Я Михайло...// дєржалъ єсми ѡтъ колькадєсѧть лєтъ сѣпокойнє, гдєжъ шѣрѧ мои... в мєнє жаднымъ правомъ тоє части нє выискали и николи ѡ то со мною в правє нє стоѧли (Мирків, 1539 *AS* IV, 191-192); єсли бы тыє имє(н)я мєли по(д) єго мл(с)тю па(н) я(р)моли(н)скии правомъ выіска(ти) то(г)ды мє(л) ѡтє(ц) мо(и)... напроти(в)ко ты(х) имєнє(и) та(к) доброє имє(и)є поступи(ти) которое бы за то стояло (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 23); А где бых я... сего постановеня..., выдержати не хотѣл, того имѣня своего Шелвова... отъ кнегини Збаразской працою своею не окупил и окупити и выискати не хотѣл,... тогды буду повиненъ на его кролевскую милост заруки заплатити пятсот коп грошей (Баїв, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 291).

Див. ще **ВЫИСКИВАТИ.**

ВЫИСКАТИСѦ *дієсл. док.* Відшукатися, віднайтися, знайтися: єсмо тобє дали тоє имєньє дєржати до тых часовъ, поки близкии сѧ выищѣть, //а такъ намъ нє льзє никого ѡт имєнєй, близкостєй ѡтдалѧти (Неполомичі, 1527 *AS* III, 315-316).

ВЫИСКИВАТИ, ВЫСКИВАТИ *дієсл. недок.* (що, що в кого, що з чого) Домагатися, добиватися (чого); відбирати (що): по смє(р)ти ѡ(т)ца моєго... па(н) я(р)моли(и)ски(и) за правомъ слу(ш)нымъ имє(н)я сємєно(в) гулє(в)цы... в пана дя(т)ка моєго выіскива(ли) (!) (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 23 зв.); И сесь грабежъ, котораго доходити и выискивати, водле часу и потребы своее, маютъ (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/I, 35); И што сѧ дотычєт имєнѧ моєго, Лѣшнєва,... и ѡ то Их Милость панове ѡпєкѣнов, в нєго правом выискивати мают (Камінь, 1571 *AS* VII, 386); Замѣнъ и селъ зъ приселки фольварки по два кроть зъ рукъ непріятельскихъ выискиваючи, кошты не малые вѣдучи, на права накладаючи,... церковъ... // ...будовалъ (Краків, 1595 *АСД* I, 198-199).

Див. ще **ВЫИСКАТИ.**

ВЫИСТЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫИСТИТИСЕ *дієсл. док.* (кому в чому) Здати звіт, розрахуватися (кому з чого, про що): и роби(л) дє(и) попє(л) в лєсє(х) ты(х) за которыє я самъ и пєпє(в)щи(з)нѣ поплати(л) с котороє сѣмы пн҃зє(и) нє вы(и)сти(л) ми сє згола ни (в) чом в роботє своє(и) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 37).

ВЫИСТЪЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫИТЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫИХАТИ *див.* **ВЫЄХАТИ.**

ВЫІСКАТИ *див.* **ВЫИСКАТИ.**

ВЫІСКИВАТИ *див.* **ВЫИСКИВАТИ.**

ВЫЙМАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) *(витягати, діставати)* виймати: то(т) камє(н) выимає(м) и(з) главы лєтѧщи(х) змїевъ (XVI ст. *Травн.* 509); *Образно:* то сѳ(т) тыи которїи слыша(т) слово бжїє. а пото(м) прїходи(т) дїѧво(л) выймає(т) сло(в) бжїе ѡ(т) ср(д)ца и(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 204).

2. (що) *(привласнювати)* забирати: а єстлибых я... або сын мой... мѣлибыхмо тыи имєнѧ з рѳкъ єє выймати... и шкодѳ и перєказѳ в том єй дєлати... тогды хто з нас то вчинит... маєт первєй заплатити ...королю... двѣстє рѳблєй грошєй (Рогачі, 1542 *AS* IV, 307).

3. Повертати, сплачувати: Єстли бы хто стрє(л)цо(в) посла(л) в чѳжую [зємлю] або са(м) ѳкра(д)комъ звєръ поби(л), тогды... колко звєрѳ вбито, тако вы(и)має(т) за ко(ж)дое звєря (1566 *ВЛС* 85 зв.).

4. (*у формі дієприслівника, у знач. прийменника)* за винятком (чого), виключаючи (що): Тежъ имъ съ урядникомъ... у подводу не казалъ ходити, и коней его не стеречи, и въ дворѣ нашомъ Волковыйскомъ сторожы мѣти, выймаючи свой пріѣздъ господарскій (Краків, 1507 *АЗР* II, 11).

Див. ще **ВЫЙМОВАТИ, ВЫНИМАТИ, ВЫНЯТИ.**

ВЫЙМОВАНЄ *с.* Вилучення, забирання: Принємъши... того замкѳ Володовского в той сѳмє... кромѣ каждое перєказы и выймованѧ з моцы ѡт ихъ милости брати... нє маючи (Володимир, 1555 *AS* VI, 19); Слѳшность тєжъ самѧ нєпозволѧєтъ, оуважаючи ижъ то сѧ маєтъ положити на томъ мѣстцѳ в Проскомидїи,... але же въ Проскомидїи албо в Литѳргіалнѡмъ приготованю, мєновите в выймованю Частки Пр(с)тое Бцы, и Дєвѧти Чинѡвъ, нє иншый интєнцыи скѳтокъ єстъ, толкѡ взыва(н)є и Млтвы чинити до стыхъ Бжіихъ (Київ, 1639 *МІКСВ* 217).

Пор. **ВЫЙМОВАТИ.**

ВЫЙМОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що, що з чого) *(діставати)* виймати: поживєнѧ потреба зтондъ шѳкати вѣдаешъ всѣхъ речий быти дорого(ст), єдно з дрѳгого выймовати потреба (к. XVI ст. *Розм.* 29); И мы Россове, если для наукъ въ краи Нѣмецкіи удаемося,... зъ ростропностю // еднакъ сметье отметуемо, а зерно беремо, уголе зоставуемо, а золото выймуемо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 900-901). вкинєный в огонь камень, по маломъ часѣ выймѳєшъ вапномъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 330); Избавлаю: Выбавлаю, выймѳю (1627 *ЛБ* 45);

(з певною метою, для використання) виймати: на которую то службу божественную... назначаю золотых полтораста до скринки на то прыготованное...в кождую пятницу были повинни выймовати по тры золотых полскихъ, то ест: на проскуры, вино, ладанъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 746);

(забираючи якусь частину з чогось) вилучати; віднімати, відбирати: теды я,... // ...оную друкарню..., зо всим на все,... цале и зуполне, ничого з нее не выймуючи, на церковъ... Братства Луцъкого ...даю, дарую (Чорненський монастир, 1635 *ПККДА* I-1, 65-66); єсли хто таковые скарбы на кгрѳнтє власномъ знайдеть, привлащати собє всє можєть, єсли на чѳжомъ половиць, єсли за волею того пана чи(и) кгрѳнтъ естъ выймѳєтъ, єсли зась бє(з) вѣдомости єго бєреть, всє тратитъ (Львів, 1645 *О тайн.* 105).

2. (що на кого, що кому, що з чого) *(забирати, привласнювати)* віднімати, відіймати: А мы нє маємъ... того име(н)я в нєго ѡкупати и з ру(к) єго вы(и)мова(ти) поки ѡ(н) пє(р)вши(и) испустъ з ставо(в) того име(н)я возме(т) (поч. XVI ст *Арх.Р.* фотокоп. 71); которое жъ мыто мы и тєперъ на себє выймѳємъ и нашомѳ пожиткѳ зоставѳємъ (Краків, 1531 *AS* III, 389); А мы тое коморы мы(т)ное Дубровицкое ѡ(т) нєго... з ру(к) брати ани з де(р)жа(н)я єго вы(и)мовати нє маємъ (Луцьк, 1561 *ТУ* 95); чєрнцовъ и поповъ с того мана(с)тыра бєрѳчи и(х) вєзєньє(м) всилуєть и то(т) мана(с)ты(р) з моцы и владзы вашого благовѣрыя вы(и)мѳєть и собѣ єго прывлащаєть (Новогородок, 1589 *ЛСБ* 123).

3. (кого) *(наголошуючи на чомусь)* виділяти (кого), вказувати (на кого): учитель церковный... учителскою владзою вырокъ чинячи, выразне особу Петрову выймуетъ и мовитъ, же не на Петрѣ збудована естъ церковъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 343).

4. (кого) Визволяти, звільняти: И съ тивунскихъ рукъ тымъ то листомъ нашимъ ихъ выймѳємъ

вѣчно (1503 *АЗР* I, 355). Законъ бовѣмъ ласки не выймуетъ насъ отъ владзы и подачокъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 926).

5. (що) *(робити випис з чогось)* виписувати: А иж тые листы, на вено дочки моее зошлое належачие, в книги земские... есть уписаны, чого с книгъ выимовати вже нѣльзя (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 277).

6. *(у формі дієприслівника, у знач. прийменника)* за винятком (кого, чого), виключаючи (що): я с тых всих имєнєй моихъ ѡтчистыхъ и матєристыхъ, ...выймꙋючи трєтью часть, то єст замокъ мой Горꙋховъ,... по моємъ животє даю и дарꙋю (Конюхи, 1545 *AS* IV, 430); я... малжо(н)цє моє(и)..., записа(л) єсми тую суму пнзє(и) совито... вы(и)муючи с того запису моєго рыштунокъ воє(н)ны(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 154); И єжєли ты́и Дє́вѧтˢ // Ча́стѡкˢ выймꙋючи выража́ємѡ Дє́вѧть Хо́рѡвˢ Аг҃глскихˢ, взыва́ючи ст҃ы(х) Бж҃іихъ (Київ, 1639 *МІКСБ* 217-218);

(із запереченням) (без винятку) не виключаючи: А маєть ѡн тот замокъ... (держати)... посполите // со всим правомъ и панствомъ и со всєю власностю, жадного кꙋса нє выймꙋючи (Берестя, 1508 *AS* III, 56-57); А єсли быхъ я са(м)... при животє моємъ якими(ж) колвєкъ причина(ми), бу(д) чєрєзъ сєбє, бу(д) тє(ж) чєрє(з) кого(ж) колвє(к), нє вы(и)муючи с то(г)[о] [та]к жоны..., кровны(х)..., яко тє(ж) и людє(и) ѡбчихъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 140); По смє(р)ти моє(и)... быдє(л)... стада... конє(и) є(з)дны(х)... и маєтъности рꙋхомоє вшєлякоє жа(д)ноє згола нє вы(и)мꙋючы зостало має(т) всє ѡсєгнꙋвши дє(р)жати (Луцьк, 1619 *ЦДІАЛ* 201, 4, 181).

Див. ще **ВЫЙМАТИ, ВЫНИМАТИ, ВЫНЯТИ.**

ВЫЙМОВАТИСѦ *дієсл. недок. (витягатися, виволікатися звідки-небудь)* вийматися: длѧ то́гѡ постановили Бг҃оно́снїи Ѡ(т)ци Дх҃омˢ с(т): абы Ча(ст)ки, въ чє(ст) и па́мѧтˢ Ст҃ыхˢ Бж҃іихˢ, по ни́хˢ за живы́хˢ и оумє́рлыхˢ выймова́лисѧ (Київ, 1639 *МІКСВ* 218).

ВЫЙНАЙДОВАТИ *див.* **ВЫНАЙДОВАТИ.**

ВЫЙСТЄ, ВЫЙСТЯ, ВЫИСТЄ, ВЫИСТЪЄ, ВЫИТЄ, ВЫИТЇЄ, ВЫИШТЪЄ, ВЫЙТЄ, ВЫЙШТЄ, ВЫСТЄ, ВЫСТЬЄ, ВЫСТѦ, ВЫШТЄ, ВЫШТЪЄ, ВЫШТЬЄ, ВЫШЪТЬЄ, ВЫШЬТЬЄ *с.* (*стп.* wyjście) **1.** *(вибуття звідки-небудь, залишення чогось)* вихід: по вы(и)стъю кн҃зя булыги с тоє свєтлицы по(д)ня(л) єсми... пана кєлємєнта // ѡкру(т)нє зранєно(г)... и по ба(л)бєра по(с)лали єсмо (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 31-32); до посторо́нныхъ соу́дѡвъ нєха́й нє боу́доу(т) потѧга́ни, ани до выйтѧ изˢ єпа́рхїй, з мѣсца, и(з) крайны вˢ кото́рой мє(ш)каю(т), примуша́ни (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 136 зв.); Вєсє́лоє вы(с)тѧ ча́сто смꙋ(т)ноє вє(р)танѧ ро́ди(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 20 зв.); Исхо́дъ: Вы́стьє, выхожє́ньє (1627 *ЛБ* 51); на кожды(и) рокˢ... обходи́ли Жидо́вє: свѧ́то Па́схи; на па́мѧ(т)кꙋ вы́стѧ... зˢ нєволѣ Єги́пєтскоѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 320);

(покинення чогось) розстання, розлучення: а ѡ́ноє тѣло дра́гоє ско́ро по выитїи дш҃и прє́бл҃(с)вєннои оучи́нило сѧ є(ст) вє(л)ми тѣло бѣло яко свѣ(т) (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 15 зв.); его [Лазаря] душа заразомъ по выштью съ тѣла презъ ангелы на лоно Авраамле была несена (1603 *Пит.* 61); якъ за за́стˢємъ // сло́нца става́єтˢсѧ днєви но́чъ, та́къ за вы́стˢємъ дш҃и става́єтˢсѧ тѣлꙋ смє́рть (Вільна, 1620 *См.Каз.* 9 зв.-10); тогды [людє] слꙋшнє похвалѧ́ютъ ю, Дш҃ꙋ справєдли́вого, во вра́тѣхˢ, по(д) ча́съ вы́стѧ зˢ тѣла прє(з) смє́ртъ, дѣла єѧ, оучи́нкы побо́жныи (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3).

2. *(про час, термін і т. ін.)* закінчення: а такъ по выйшти ѡныхъ роковъ казалъ єсми єго в тоє имєньє в той сꙋмє ꙋвѧзать (Краків, 1538 *AS* IV, 154); за которы(м) позвомъ подлугъ вышьтьѧ лимита́цыє головноє волы(н)скоє припадає(т) ми рокъ на пє(р)ши(и) второкъ по свєтомъ Ма(р)тинє (Чорна, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 121); має(т)... па(н) по(д)комори(и) ...ѡноє имє(н)є... до зꙋпо(л)ного вы(ит)я пя(ти)дє́сѧ(т) лѣ(т) споко(и)нє дє(р)жати и ꙋживати (1588 *ЛСБ* 98); А уховай Боже, подъ часъ выштѧ аренды, смерти на отца владыку, тогды арендаръ тыхъ добръ маеть оныежъ добра до часу певного,... держати (Краків, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 459); А єсли бы(с)мы ся до того часу нє погодили тєды за вышътьємъ такоє лимѣтацыє вышємѣнова(н)ноє має(м) мє(ти) в то(и) справє таки(и) ро(к) зо всѣми єє по(с)тꙋпками (Острог, 1596 *ЛСБ* 307, 1); которꙋю

то квитанцию мою... я... пєрє(д) вы(и)стє(мъ) дво(х) нєдє(л) в кгродє житоми(р)ско(мъ) при(з)на(т) маю (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 12); А маєтно(ст) тую заразъ по вы(ст)ю Арє(н)ды... пустити повинє(н) будȣ (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 106); су(д)... трыбуна(л)ски(и)... по та(м)то(м) дєкрєтє на(и)пєръвє(и) по выстю шєсти нєдє(л) до сужєня прыпадаючи(х) на которы(х) и рокъ сторона(м) ѡбо(м)... зложи(л) и захова(л) (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 126).

3. *(поява з друку)* вихід: зычачи дла (!) наȣки ро(з)ширє(н)я мєжи народо(м) нашимъ та(м)ты(х) книгъ бєсѣ(д) апосто(л)ски(х), яко на(и)прȣжє(и)шого з дрȣкȣ вы(и)стя повєрило(м) за жада(н)є(м)... чє(р)нцовъ... на нєго сȣмы взяти позволивши (Вишнівець, 1614 *ЛСБ* 454, 1).

4. Вхід: вѡ(й)тȣ и присяжникѡ(м) за вы(и)стя ȣрядȣ в дѡмъ янєго Афєндика и малжєнъки єго и за ѡ(т)даньє стопніовъ правны(х)... то всє давалося прєзъ пн҃а ґабрыєлє ланґига всє(г) зло(т) 4 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4).

Див. ще **ВЫИДѢНЬЄ.**

Пор. **ВЫЙТИ.**

ВЫЙТИ, ВИЙТИ, ВЫИТИ, ВЫЙТЫ, ВУЙТИ *дієсл. док.* **1.** *(покинути місце знаходження, межі чого-небудь)* вийти, вибратися: снѣгъ вы́шалъ та(к) вєли́кїи. жє ни(х)то нє мо́гъ с хоро(м). сирѣ(ч) з' домȣ вы́йти нє проки́давши лопа́тою (1509-1633 *Остр.л.* 130); да є(ст)... богданȣ воєводи... бєзпєчнє и бє(з) жа(д)нои шкоды выити из зємлъ королѣ полского (Ясси, 1510 *Cost.DB* 473); тогды рєчє(т) навръноусѧ до домоу моєго ѡ(т) которого єсми вышоль (1556-1561 *ПЄ* 59); а вышо(в)ши з лѣса полє(м) до границѣ и копцо(в)... дорожкою чєрєз' дорогȣ до лвова идȣчȣю (Унів, 1581 *ЛСБ* 61); кгды выйдȣ з покою чого прагиєшъ (к. XVI ст. *Розм.* 45 зв.); И вы́шєдши з нє́го оукло́нъ мȣ вчини́ли (Львів, 1616 *Бер.В.* 75); такъ ся еднакъ пянимъ быти указалъ, яко бы и зъ покою Богуринского выйти не змоглъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1061); якъ зоста́влю смродли́воє моє мєшкан'є...; якъ вы́йдȣ з' зємли єгипскои (Вільна, 1627 *Дух.б.* 226); целый тыжень около села стояли, где жадъною мерою з села выйты жаденъ хлопокъ не могъ (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619); лаза́рю чого мєшка́єшъ та(м). стара́йсѧ ско́ро вонъ вы́йти из' гро́ба (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 53 зв.); А ты́и всѣ грѣшныци, въскрєснȣтъ и ви́йдȣтъ из гробѡ́въ свѡи́хъ (Чернігів, 1646 *Перло* 145 зв.); Козаки вышодши з запорожа..., поты(м) зобравшися почалисѧ купити зєвсю(д) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168); сыно́вє Іа́кововы вы́шєдши з мѣста, вы́били всє єгѡ во́йско (серед. XVII ст. *Хрон.* 59);

(вибути з одного місця, щоб появитися в іншому) вийти: а мають каноники тыхъ всихъ свѣдковъ своихъ, которыи будуть живы..., кромъ тыхъ, которые бы померли або гдѣ за границу вышли, тамъ передъ тыми судьями поставити (Вільна, 1516 *АЮЗР* I, 51); вжо цар Пєрєкопъский з войскомъ своимъ зъ зємли Волоскоє вышол и просто кȣ Ѡчаковȣ потѧгнȣлъ (Краків, 1538 *AS* IV, 165); будучи они людъми волными вышли были зъ отъчызны своее для службы на Волынь (Володимир, 1585 *АрхЮЗР* 6/I, 150); а тамъ вжє з рєчъки Ивъницы вышєдъши на сухо,.. копєцъ наро(ж)иы(и) усыпатъ єсмо вєлили (Житомирщина, 1598 *ККПС* 101); Вы́шоль па(к) иѡсифь ѡ(т) га́лилєи,... до жидо́вьскои зєм'ли (XVI ст. *УЄ Літк.* 72); Павел святый з Єрусалима, вязнемъ будучи, до Рыму през Юлія сотника проважоный, которому на стрѣтеніє вси христіане... за мѣсто вышли ажъ до Пѣєва торжища (Львів, 1605-1606 *Перест.* 52); годи́ны вєчє́рной вы́шли прєд' мѣсто (серед. XVII ст. *Хрон.* 398 зв.);

(з кого, з чого) *(з певного середовища, роду або з якого-небудь місця чи місцевості)* вийти, походити: Свадє́бъной кȣницы ѡтъ дєвъки в҃і грш'... хотѧ бы с тоє жъ волости вышла (1552 *ОКр.З.* 151); кгдыбы котораѧ жона будȣчи замȣжє(м) бє(з)плоднє ȣмє(р)ла маючи пє(в)ноє внєсє(н)є за выправою ѡ(т) родичо(в) своихъ... таковоє внєсє(н)є засє в то(т) жє до(м) с которого вышла вє(р)нутисѧ має(т) родичо(м) єє (1566 *ВЛС* 65 зв.); Левъ естъ тежъ антихристъ. Зъ Жидовъ пошолъ Христосъ, и тотъ тежъ зъ Жидовъ выйдетъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 160); Памѧта́йтє жє́ст'є с кн҃жатъ роу́скихъ ѡстрѡ́з'скы́хъ вы́шли (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 13); Сли(ч)ны(и) М(с҃)цъ з' звѣздо́ю, з ни́ми крє(ст) чворакї(и): Оурожє́нѧ твоє́го, ѡ(т)чє цнѡ(т) вєли́кихъ, Жє(с) вы́шо(л) з Фамилїи про(д)ко(в) знамєни́ты(х) (Київ,

1618 *Вѣзер.* 14); то(и) нє по(д)лои фамѣлѣи, до манастырѧ... ѳтѣкши... прє(з) цѣлѳю пѧ(т)дєсѧ(т) лѣтъ до вєси з котóрои бы(л) выишолъ, нє входúлъ (серед. XVII ст. *Кас.* 86);

(одержати волю, звільнитись з тюрми, неволі і т. ін.) вийти: анъдрє(и) рѳсановичъ вышолъ нєдавъио з оръды з полонѳ (1552 *ОКан.З.* 28 зв.); теперъ скоро вышовши зъ его везенья за помочю Божею (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 92); а поты(м) [іѡсифъ] з вѧзéнѧ вúшєдши ѡбраный на панство всєго кролєв'ства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 152); передо мною,... буркграбимъ луцким, становши очевисто, урожоный пан Янъ Оратовский... скоро толко по выстю з неволи, рук неприятеля Крижа Светого, татарских, вышедъшы, жалобливе,... сведчыл и оповедал се (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 168); **вийти з рукъ, з рукъ выйти** — звільнитися, визволитися: па(н) Стапи(с)лавъ... скоро вышє(д)ши... з ру(к) нєприятєля крыжа свято(г)[о]... а могучы при(и)ти до акт... кгро(д)ски(х) жытомє(р)ски(х) солєнитє(р) свои(м) и... панєє Иѡтозє(и)... ма(л)жо(н)ки своє(и) имєнє(м) свє(д)чы(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 189); ѡ(д)но ма(л)жо(н)ка єго з ру(к) пога(н)ски(х) за ѡкѳпє(н)є вышє(д)ши и ту ча(с) нєвєлики(и) в має(т)но(ст)и своє(и)... змєшка(в)ши ча(с) нємалы(и)... с того свєта зошла (Кременець, 1621 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 61 зв.);

(звільнити когось від своєї присутності) вийти: пригрозиль ємоу і̄с̄ и вышєль из нєго бѣсь (1556-1561 *ПЄ* 77); А колі нєчстый дух выйдє ис чл̄ка. проходит' сквози мѣста безводная, глядаючі оупокою (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 71); принесли къ нему чл̄вѣка нѣмого, што имавъ бѣса, и выйшовъ изъ него бѣсъ, и проговоривъ нѣмый (XVI ст. *НЄ* 110); вєреща(л) мно́го и проужа(л)сѧ и воушо(л) з нєго (XVI ст. *УЄ* № 29519, 26); Лєчъ сєй... нє тою хорóбою хорѣлъ, алє мѣл' в' собѣ... бѣса, котóрый... // ...мордова(л) єгѡ:... нѣмы́й и глѳхíй я тобѣ роскáзѳю выйди з' нєгѡ, и ю(ж) болш' в' нéгѡ нє входú (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 144- 145);

(пронизати щось, пробитися через що-небудь) вийти на виліт, пройти наскрізь: пахо(л)ка моє(г)... в ногѳ лєвую вышє(и) колєна... по(ст)рєлєно а(ж) кѳля навыле(т) // вы(ш)ла (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 26 зв.-27); вы́тѧгнѳлъ лѳкъ рѳкóю и пострѣли́лъ Іѡра́ма мєжи плє́чи, и вы́шла стрѣла прєз' сєрдцє єгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 329 зв.).

2. (з ким, за ким) *(податися в якому-небудь напрямку)* вийти, піти: Тóє рєкши і̄с̄ь вышол съ оучєнікамі своíми. на ѡную сторонѳ потока вєдрьскаго (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 94); Видишъ, ажъ и жидове выйшли за Христомъ, и служили ему (XVI ст. *НЄ* 41);

(вийти походом) вирушити: Въ... ѧхмд кнѧжа Ракоуцій вышо(л) на Оугор[с]коу зємлоу (Пітрова, I пол. XVII ст. *Яв.ИЗ* 5);

(піднятися на підвищення) вийти, зійти: И вышєдши на гороу Го(л)гофоу, ѡсмотри(л)ся і̄с̄ь на ієр̄(с)ли(м) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 70);

прибути, дістатися, досягти: мо(и)сєй... прє(д)ки и́хь из' мѡц'наго вѧза́нїѧ... привєлъ чєрєзъ поу́щоу до зємлѣ ѡбица́н'ной имъ, а́чъ и(х) та(м) нє мно́го вы́шло єд'но тыи̯ которíи вѣрили (поч. XVII ст. *УЄ* № 91, 28); мнѡ́го бѣдъствѳємъ жєкглѣрѳєм' на то́мъ стра́шно(м) бѳрли́вомъ мо́роу,... абы́смо на и́хъ свѣтлоє жи́тїє възира́ючи вы́шли до щасли́вого и пожада́н'ного по́рътѳ, и приста́нища поко́ю вѣчного (Почаїв, 1618 *Зерц.* 55);

(униз) зійти, злізти: Якожъ, скоро зъ воза вышедши, шолъ его милость до схованей зо мною (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 316);

(бути зверненим у якомусь напрямку) вийти: Маты(с) ка(р)куль... прєда(л) по(л) ѡгородѳ крѳ(н)тѳ своєго и садє(м) строна єдна ѡ(т) пн̄а сє(м)ка... а ты(л) вышє(л) кѳ пиа(р)скому ѡгородѳ (Львів, 1596 *Юр.* 22 зв.); на цєрковь святую... оддавамъ... брєгы и яркы... вь кол почавши пониже млина одъ броду просто въ гору ку полночи... // ...выйдє на брєгъ понадъ цминтиръ (!) (Фольварк, 1606 *НЗУжг.* XIV, 225-226).

3. *(піти куди-небудь з певною метою)* вийти: а которые (!) бы дей такъ борздо на тую роботу не вышолъ, и ты дей за мосты кажешъ на нихъ брати з дыму по пяти грошей (Краків, 1524 *АЛРГ* 197); Пови(н)ни тєжъ мєщанє коси(ти) сєно на замокъ... толокою за стравою старостиною, а хто нє вы(й)дєть ѡтъ того ѡгѳ(р)щины в̄і̄ грш' (1552 *ОБЗ* 144 зв.); то пакь в'сє мѣсто выш'ло на стрѣтєніє

ісови (1556-1561 *ПЄ* 44 зв.); вышо(л) Ісаа(к) проходитисѧ на́ полє подъ ве́чєръ (1596 *ЛЗ* 41); мниси... вышли проти́въ имъ со кр(с)ты (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 55); ѡтєцъ твой идєть и дави(д) повинный твой идєть посполꙋ выйди противко имъ ѡткрый головꙋ и пристойнє ꙋклонисѧ (к. XVI ст. *Розм.* 8 зв.); Три побо́жныє же́ны... з' арома́тами на помазаиїє погрєбе́нного ха҃ вы́шли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); знову вышли есмо, с челядю и с плугами нашими, на тыеж поля церковные,... и почали орати (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 409); Иноцы, видячи страхъ, збѣглисе... до башты монастырской и не хотѣли до нихъ выйти, анѣ на унію позволити (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1021); дочки ѡбыва́тєлєвъ тогѡ мѣста вы́дꙋтъ че́рпати во́дꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 37).

4. Народитися: оувы мнѣ бѣдной хто мѧ родилъ ѡ(т) котороє оутробы вышла єсми (1489 *Чет.* 15); они мо́вѧ(т), на́ги єсмо вы́шли ѡ(т) живото(в) ма́то(к) сво́ихъ, на́ги ѡ(т)идє(м) зно́воу (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 224); нагый вышолє(м) з' оутро́бы ма́тки моєѧ, гдѣ нє та(к) ѡ тєлєсно(и) я́къ ѡ дш҃євной нагости мови(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 251 зв.); з' тогѡ мєжи и́ными сына́ми, вы́шол' Яросла́въ (Київ, 1623 *МІКСВ* 69); Хотѧ(ж) длѧ лѣпшоє пе́вности мо́жєт'сѧ зно́вꙋ ѡкр(с)ти́ти єсли́бы здоро́воє [ѡтроча] з ꙋтро́бы матєры(н)скоє на свѣ(т) вы(ш)ло (Львів, 1645 *О тайн.* 16); Чємꙋ є́смь в' животѣ нє о́умєрлъ, и вы́шєдши з' живота за́разъ нє (з)гинꙋлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.); **выйти на свѣтъ** — народитися, прийти на світ: никола́й ст҃ы(и). ско́ро вы́шо(л) на свѣ(т) за́ра(з) по(ст) познава́єтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250);

(від кого) *(взяти початок)* виникнути, постати: самъ... г(с)ь... плоть при нє(м) ѡ(т) тєбє вышо(л) (1489 *Чет.* 47 зв.); И вышол' єсмі ѡ(т) ѡ(т)ца а прішол' єсмі на свѣт'. и зася ѡпу́щаю свѣт' (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 91); а на иньшїи маю(т) ...подавати... по(д)лꙋгь ꙋподобаня своєго людє дх҃овныи... и по(с)лꙋшныє Цр҃квє Ст҃ои всхо(д)нои котраа ѡ(т) їєр(с)лима вышла (Топольниця, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 645); **выйти от рук** (кого) — бути створеним (ким): сад... был вышол от рук Баски Коваля... Горковича власнои его працы рук правом посполитым у вѣчност през Коваля проданый (Дермань, 1638 *ВИАС* II, 259);

(про річку, джерело) витекти: Напєрвє почовши ѡт Кримєша з долины, гдє криница вышла, дорогою Володимєрскою, по старыє полѧ (Володимир, 1513 *AS* III, 104); с того ѡзєра вєликого... рєчъка нєтєча вышла (1546 *ОГ* 27 зв.); до якого Плоского лѣса повинно бить дванадцят байраковъ,... речька Цибулникъ, якая вийшла спод Плоского леса (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ* VIII-3, 16);

(про рослини) (пустити паростки) прорости: кды сѧ... надыли пє(р)лѧ або ѡвоцы вы́шли цвѣты, кото́рїє ро(з)ширивши цвѣты в мигдалы сѧ ѡбє(р)ноули (поч. XVII ст. *Проп.р.* 253); Мѡисе́й... на заꙋтрєє вороти́вшисѧ, нашо́лъ и́жь закви́тнꙋлъ по́со(х) Аарѡ́новъ... и вы́шли вѣтки, кото́рыхъ коли́ сє ли́стъ ро(з)ви́лъ, в микгда́лы сє ѡбороти́ли (серед. XVII ст. *Хрон.* 139);

(стати ким-небудь, здобувши освіту; вибути з навчального закладу) вийти: бачу, ижесь естъ учень академии Острозъское; и еслиже тая годность твоя зъ нее вышла, не леда натуру молодости твоее, ку доброму нахиленую, вижу (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1053); Того... показати не можеш, абы з школы... богоносец выйти имѣл, только все оной блаженной наукѣ сопротивници,— горды, величавы, пишны, надуты (1608-1609 *Виш.Зач.* 225); Акаде́міа Замоиская та(к) мнѡ́го на́родови на́шємꙋ пожи(т)кꙋ ...принєсла, ижъ нєма́ло з' нєи люде́й оучоных'... вы́шло (Київ, 1631 *Тр.П.* 8 ненум.).

5. Показатися, з'явитися, виступити, вийти: Прото приказꙋєм вамъ... ажбы єстє... з Низꙋ и зо всих ꙋходов до замков и мєстъ наших вышли (Варшава, 1568 *AS* VII, 305); И вы́шол' кото́рый былъ оуме́ръ ма́ючи звѧ́заны рꙋки и но́ги кра́йками (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 168); тоє мнѣ ба́рзо ди́вно я(к) та(к) слѣпый про́сто вы́шо(л) свѧза́ный, нє по(т)кноу(л)сѧ яко оуслыша(л) голо(с) гн҃ь (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 54); Іѡанъ ст҃ыи называ́єтъ морєм' бꙋрливи(м) збо́рища гєрєти́цкїи, и ис того́ мо́рѧ; бе́стїѧ вы́йдєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 137);

(про воду, кров) показатися, виступити, вийти: кровъ и вода вышла изъ дощки образа (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр. лют.* 67);

въложи въ новыи го(р)нєць [жо(л)тки] и поста(в) на оугли на во(л)номь ѡгни и вари та(к) до(л)го а(ж) з ни(х) выидє(т) вода чє(р)вонаа (XVI ст. *УТ* фотокоп. 5); Тó єстъ жóлнѣръ Пилáто(в) Хѹ҃ ю́жъ оумéрломѹ влóчнєю бо(к) проби́лъ // и зара(з) вы́шла крóвъ и вода (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 216-217); Прéто молю́ тѧ Г҃и мóй;... Крóвѣю твоєю... котóраѧ, ви́шла и(з) бокѹ твóєгѡ прєст҃óгѡ, загрѣй ѡгнéмъ Бж҃(с)тва твóєгѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 97 зв.);

(про дим, повітря) вийти, виділитися, появитися: сынѡ́вє... ієрéѧ бж҃ого áрона... принєсли пєрє(д) га҃ огóнь чюжїй, и вы́шолъ огóнь ѡ(т) га҃ и попали́лъ ихъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 8 зв.); а то з҄ ты́хъ слóвъ пр҃(о)рцки(х), з нéздръ єго вы́шо(л) ды(м) го(р)ношка запалéного (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); Зимѣ ся зе(м)ля запечатуетъ, морозо(м) же горачостъ з ней не можєтъ ви(и)ти (серед. XVII ст. *Луц.* 543);

(виділитися з людського організму) вийти: Та(к)-жє кого трѧ(с)цѧ дръжи(т). то оувари чо(р)нобы(л) тъпло пии. кды має(т) оухопити. то выидє(т) блюватиною. а(л)бо задо(м). єдно даваи пити нащє (XVI ст. *УТ* фотокоп. 11); Самсонъ... лва в дорозѣ знашє(д)ши задавилъ, з котóрого щéкы що правдивє чоу(д) нємалый плѧстръ мєдѹ вы́шо(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 182 зв.); яко Арцимини́стє(р) Арїй роспѹклъ сѧ и внѹтрности з҄ нéго // всѣ вы́шли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 28-29); Мѹжь з котóрагѡ вы́дє насѣньє плынéнєм ѡмы́єтъ водóю всє тѣло своє (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.);

(про голос) пролунати: яко о всѣхъ было пр(о)рцтво попєрєди́ло, жє на вéсь свѣтъ мѣлъ вы(и)ти гóлосъ ихъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 105);

(про щось нематеріальне) вийти (з кого, з чого): кто є(ст) дот҄кнѹ(л)сѧ мéнє. бо(м) почѹ(л) си́лѹ котóраа вы́шла з мéнє (к. XVI ст *УЄ* № 77, 154 зв.); Абóвѣмъ выпѹщáти, оукáзѹєтъ, жє и́стность в҄ пєрсóнѣ вы́шла, я́кѡ и тó што роди́тисѧ, з҄ пєрсóны Сн҃óвскои (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 244); Тобѣ оумéрломѹ мóвлю, нє и́ншѹю тобѣ за твою дѹшѹ даю, áлє влáснѹю твою, котóраѧ з҄ тєбє вы́шла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 575); Ви́йди с прáхѹ повстáнь с тѣни смéртнои, прїйди́ въ свѣ(т) бєз҄см҃ртїѧ, прїйди́ къ вѣчномѹ вєсéлїю (Чернігів, 1646 *Перло* 159 зв.);

вышолъ гнѣвъ (від кого) — хтось розсердився: Бо вжє вышо(л) гнѣвъ ѡ(т) г(с҃)да, и пóчали ги́нѹти лю́ди (серед. XVII ст. *Хрон.* 138 зв.).

6. *(про закони, декрети і т. ін.) (вступити в дію, будучи виданим, опублікованим)* вийти: И ачъколвебы, въ невѣдомости сего Нашого листу, который листъ съ канцелярыи Нашое противъ нихъ вышолъ, абы есте во всемъ къ нимъ водлѣ... росказаня Нашого заховали (Краків, 1537 *РЕА* I, 222); а єстли бы якиє листы ѡ(т) на(с) або с ка(н)цлєрє(и) нашоє вышли тому то приви(л)єви проти(в)ныє тогды мы г(с)дрь си(м) наши(м) листо(м) тыє листы касѹємо (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 56); боѧ́лєм҄сѧ, абы и до мєнє выро(к) ѡнїй ѡ(т) вл(д)ки моє(г) нє вышо(л) (1598 *Розм.пап.* 4.); нигдє однáкъ ...нє припоминáєтъ, абы... ѡ(т) митрополи́та и єго товáриства, проти́въко имъ дéкрєтъ я́кїй вы́йти мѣлъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 51); Речъ Посполитая, познавши, иж сами на доводѣхъ противко них устали, и декрет на ных вышолъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Та(к) дє(к)рє(т) выишо(л) зс (!) права ѡдрєховского томѹ то миха(и)лови ижь має стати пє(р)шѹю пѧ(т)ницѹ по свѧто(м) Бартоломѣи (Одрехова, 1607 *ЦДІАЛ* 37, 16, 12); жáлость падє на грѣшникѡ(в), Ґды́ ѡны(и) стрáшный дéкрєтъ вїйдєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 153); А коли вы́шолъ дєкрéтъ забивáно мѹдрєцы (серед. XVII ст. *Хрон.* 358); **з руки** (кого) **выйти** — бути виданим (ким): А поколе тот запис наш з руки пана Мошковы не выйдетъ, тогды мы жадных причин, а ни вымов о тую суму пенезей, нам от него позыченую, поведит не маем, покол алиж... запис тот наш к рукам своим от него приймем (Марковичі, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 119); **на свѣтъ выйти** — бути опублікованим, побачити світ: ты́є кни́ги хвáлныє, а особли́вє дх҃овéнствѹ пожитéчныє прєзъ старáньє єго на свѣтъ вы́шли (Львів, 1614 *Кн. о св.* 3 зв. ненум.).

7. *Перен.* (від кого, з чого) *(про вістку, чутку)* вийти, розійтися: помєнєныє мєщанє... свє(т)чили якобы тая вєдомо(ст) вышла ѡ(т) дє(в)чины жидо(в)скоє (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 58); рáзъ зъ оу́стъ вм҃ таѧ вы́шла сєнтéнцїа, жє в҄ вѣрѣ никóмоу нє трéба кгвáлтѹ чини́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.).

8. *Перен. (як результат, наслідок певної дії)* вийти, трапитися, статися: А где бы што ѡдє(р)жано и вы(ш)ло яки(м) жє ко(л)вє ѡбычаємъ проти(в) сємy статутꙋ то справа и судꙋ... ни ꙋ во што ѡбє(р)нєно бы маєть (1566 *ВЛС* 1 зв.); гды прійдєшъ... до боу́р҃мистра... стойшъ боишъсѧ слоу́хаєшъ що вы́йдєтъ (Устрики, І пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 34 зв.); Ахъ нестутежъ нестуте, нащо то прїйдутъ, И нащо слова сына моего выйдутъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 167); **на доброє не выйти** — погано закінчитися, не вийти на користь (кому): Што ему на доброе не вышло (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 473); **на зло выйти** — погано закінчитися: Не мовъ же пышно, бы на зло не вышло (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1051).

9. *(про час, строк)* минути, пройти, закінчитися: ino wże desiat let wyszło, ony nam toie wołowszczyny ne dawały (Вільна, 1502 *ŹD* VI, 149); А какъ тая десятъ годъ видеть, и они мають службу служить и подачки вси Намъ... давати потому, какъ и передъ тымъ давали (Краків, 1527 *РЕА* 1, 149); а коли вы(и)дєть слобода маєть давати мєдꙋ а по польтрєтѧ гроша на ѧловицꙋ (1552 *ОКЗ* 43 зв.); а коли южь быль дн҃ь вышоль и пошоль на поустоє мѣсто а наро(до)вє єго гладали (1556-1561 *ПЄ* 226 зв.); А и(ж) тому роспꙋщє(н)ю во(и)ска нєдє(л) двана(д)ца(ти) нє вышло (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25 зв.); Оуме́рлымъ, то́єстъ рочи́ны, кото́рыи гды ро́къ по сме́рти зе́шлого вы́йдєтъ, ѡ(т)правꙋємъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 161); поданыхъ Воротневскихъ,... не чекаючи нимъ имъ рокъ вышолъ, до роботы примусилъ (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/I, 472); А коли дн҃ь на дн҃ь настꙋпова́лъ, и точи́лисє ча́сы вы́шли двѣ лѣтє (серед. XVII ст. *Хрон.* 328).

10. *(про гроші, кошти, матеріал)* вийти, вичерпатися, витратитися: А за увязанье и займованье господъ и на иные речи дробные вышло того всего 13 копъ и 40 грошей и 4 гроши ([1521] *АЛРГ* 172); meży kotoremi jaruhami toho plecu od mesta, hde potreba jest derewom zarobyły tolko szestdesiat y dewiat sażeń a bolszey derewa ne wyidet — odno na dwadciat y try horodni (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 21); длѧ того дєй того платꙋ половица нєсполъна вышла (Луцьк, 1567 *AS* VII, 130); подолских лисов вышло бламов три, кождый по золотых шестдесят купленый (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 653); на стравꙋ коню(м) и дво(м) чєлѧ(д)нико(м) и на мыта всє вы(ш)ло fr. 3 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18);

(про кількість) вийти, бути в належній кількості: князь Андрей Масалский... водле листу своего заставного... двадцати и пяти человѣков его милости князю Владиславу Збаражскому был не додал, и водлуг того листу его милости заставного людей, як и оном листе описано, сполна не вышло (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 316).

11. *(вибратися з невідрадного становища)* вийти: Прожно стараютсѧ люди з те́мности грѣхоу выйти, єсли єще нє встáло свѣтлоє сл҃нце пра́вды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); Самъ... показа́лєсь дѣлность твою... гдысь... з҃ посро́дкꙋ нєпрїа́тєлєй ла́скою Бж҃єю... // ...з҃ пострѣлєнымъ коне́м҃ вы́шолъ здоро́вый (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 6-7);

(вибратися звідки-небудь, пояснюючи свої вчинки) виправдатися: а то ю(ж) нє розоумѣй собѣ жадєнь, жєбы могь кто вы́кꙋпитисѧ. альбо прє(з) свѣдоцьтво якоє выйти. алє што тꙋть посѣешь, та(м) тоє(ж) зожнєшь (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 3);

(переступити часову межу) вийти: Котры(м) ключє(м) справоу́ючисѧ нѣкг(д)ы нє вы́йдємо з҃ днє́й постановє́ны(х), до прз(д)нова́нѧ Па́схи (Острог, 1612 *Час.Туп.* 310 зв.);

выити зъ блуду — схаменутися, взятися за розум: Ми́лый єзꙋи́тє... вы́(и)дижъ са(м) з҃ блꙋдꙋ на дорогꙋ ста́рꙋю. оста(в) гости́нє(ц) но́вы(и) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 145);

(мати відношення до чого-небудь) стосуватися: хочємъ то мѣти абы(х)мо тою спра(в)у ѡ(т) того и(ст)ца ѡлє(х)на свищо(в)ского и ѡ(т) ты(х) хто в то(и) справє єстъ мєли и ты(х) рече(и) яко нєслу(ш)ныхъ до(з)нали в которы(и) ѡбыча(и) ты(и) два листы на ѡ(д)ну заставу вышли буду(т) длѧ чого(ж) єсмо послали дворѧнина н҃шого (Вільна, 1540 *ЛНБ* 5, II 4043, 3 зв.).

◇ **війти изъ устъ** (кого) — бути проголошеним (ким): и ѡко моє: по нєво́ли сле́зы гѡ́ркїи на ланы́ ти виливáєтъ, Ґ҃ды ѡ́ный страшли́вы(и) дєкрєтъ; якѡ гро́мъ стра́шный бли́снєтъ, и вїйдєтъ из҃ оустъ правосꙋдногѡ и стра́шногѡ Бг҃а (Чернігів, 1646 *Перло* 152); **выйти з опеки** *див.* **ОПЕКА; выйти**

с форобы *див.* **ФОРОБА**; (кого) **душа вышла (с тѣла)** *див.* **ДУША; з граничъ выйти** — переступити межу (пристойності, чемності): Вѣдаю жє(м) з грани(ч) того лйстѡ вы́шолъ, а́лє мѧ ты(м) дароу́й. бо(м) то нє с хо́ти оучини(л), а́лє з жа́лю (Острог, 1607 *Лѣк.* 114); **на слѣдъ выйти** *див.* **СЛѢДЪ; на явность выйти** — стати явним: Нехайже ся нихто о правду не гневаетъ, одъ когожь кольвекъ тые листы на явность вышли (Вільна, 1599 *Ант.* 571); **съ памети выйти** *див.* **ПАМЯТЬ; з (сего) света выйти** *див.* **СВѢТЪ.**

Див. ще **ВЫХОДИТИ.**

ВЫЙШТЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫЙШТЬЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫКА, ВИКА *ж.* Вика: vicia, а(е), выка трава, зєлиє (1642 *ЛС* 412); **полная вика** — польова вика: phas[g]anion, по(л)ная вика трава (1642 *ЛС* 314).

ВЫКАЗАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(зробити відомим що-небудь таємне)* виказати: въ томъ склепѣ катъ естъ съ своими инструментами, и такъ того почнетъ мордовати, ажъ всю правду муситъ выказати (1626 *Кир.Н.* 21).

2. Довести, доказати: єго м(л) кн҃зю янушѡ ѡстро(з)скому… присѡжоно, и ѡ(т) даты того декрєту за нєдє(л) шє(ст) пустити наказано,… и по(д) шацѡнко(м) шко(д) в позвє положоны(х) то є(ст) чотыро(х) тисячє(и) ко(п) грошє(и) лито(в)ски(х) што зара(з) в нєдосы(т) ѡчинє(н)ю на позвано(м) выказано и на да(л)шую ѡ(т)праву до ѡрядѡ нашого ѡто(с)лано (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 82).

3. (що чому) Показати, продемонструвати: А онъ ми ѡ(д)повѣдилъ мѡвачи: нє го́дєнъ злѣче́нѧ, вы́казалъ абовѣмъ слѡжбѡ наѡцѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 7).

4. (чому) *(покинути щось, зректися чогось)* відмовитися (від чого): дла того тобѣ Бг҃ъ котóрій старáн҃є ѡ дш҃ѣ твоéи чи́нитъ, казáлъ вы́казати всѝмъ ре́ча(м), жебысь и нєхота нб(с)ного богáтства шѡкáлъ, а ср(д)цє своє мѣлъ оу Бг҃а (Вільна, 1627 *Дух.б.* 95).

Див. ще **ВЫКАЗОВАТИ.**

ВЫКАЗИТИ *дієсл. док.* (що) Зіпсувати, пошкодити, переіначити: кнѧзь… повѣдил: "Тот дѡб порѡбали и грани выказили тыи подданыи господарскии…" (Шайно, 1538 *AS* IV, 174); по(д)старости(и) …з людьми г(с)дръскими… // …ѡказывали намъ грани старыє зарослыє звєчыстыє ѡ сосна(х) вєликихъ два(д)цати и въ шєсти а инъшыє многиє повєдили ижъ выкажєны и выжъжєны (1546 *ОГ* 9 зв.-10).

ВЫКАЗОВАТИ *дієсл. недок.* (що кому) *(не давати згоди на щось)* відмовляти (у чомусь): Строфовали ихъ зъ того патріархове, екскомуникаціею грозили…, еднакъ сполечности имъ не выказовали, чекали // на обаченесѧ ихъ презъ лѣтъ пятдесятъ и пять (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 732-733).

Див. ще **ВЫКАЗАТИ.**

ВЫКАСОВАНЄ *с.* Скасування: позволяю… отцу епископу Луцкому до выкасованя и вымазаня ихъ съ книгъ кгродскихъ мандатъ его королевское милости одержавъши и безъ бытности моее яко никчемъные и непотребные вымазати и покасовати (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293).

ВЫКАСОВАНЪ *дієприкм.* Знищений, скасований: Тые протестации въ книгахъ кгродскихъ Луцкихъ вымазаны и выкасованы были (1602 *АрхЮЗР* 1/VI, 319).

ВЫКИДАТИ, ВИКИДАТИ, ВЫКИДАТЬ, ВЫКЫДАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(кидати що-небудь звідкись, назовні або геть)* викидати: и нає(д)шисѧ полє(г)чало кораблю // …выкидаючи пшєницю в морє (II пол. XVI ст. *КА* 152); Которыхъ вся мысль и праца естъ олтары Богу посвещоные выкидать,… образы палить (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 164); винница Христова, то естъ Братство милосердія, годный овощъ з себе выдавала, а не потребное быле и остроключее, терновые широкорозложистые краки, не терпячи приемнымъ гронистымъ ягодамъ поносити унисненя (!) выкидала (Київ, 1644 *КМПМ* II, 288); умерлымъ въ гробахъ недаючи спокойне лежати,… псомъ на останокъ на покармъ… з трумєнъ выкидали (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 139);

(в силу обставин) позбуватися (кого), відмовлятися (від кого): ро(з)роди(л)ся лю(д) // и ро(з)множи(л)сѧ въ єги(п)тє, а пото(м) наста(л) и(н)ши(и) коро(л) въ єги(п)тє которы(й)… много лиха учиниль ѡ(т)цо(м) наши(м) и мусєли выкида(т) дѣти свои(х) (II пол. XVI ст. *КА* 32-33).

2. Викидати з себе, вивергати: тєпло(ст) а́бо ѡгнь кото́рый на (и)споди справу́є(т), смро(д), дро(ж)джѣ, и всє лєдащо выкидае(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); Въ Лимнѣ... въ церкви..., заразъ по зачатю литургіи... земля кипѣти починаетъ и порохъ зъ себе выкидаетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 842);

випадати, вивалюватися: внентрности з кровю спеклою на постели выкиданые и постелъ вся кровю сплынула (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586);

випльовувати: нємова(т)ка причаща́ючиса, ла́тво выкида́ютъ з оу́стъ свои́хъ тѳ́ю... пи́щѳ (Львів, 1645 *О тайн.* 45).

3. Виганяти, проганяти: а ґды пєрєстѳпи́лъ за́повѣдь, вы́кинєнъ бы́лъ з Раа (Вільна, 1627 *Дух.б.* 109).

◇ **выкидати на очы, на очи выкидати** — *(докорятии)* колоти очі: А ты вшетечною и невыпароною губою своею всихесь помазалъ, пошкалевалъ: и Бога, и церковъ,... и врядъ печатарский, выкидаючи имъ на очы непостереганье прысяги панское (Вільна, 1599 *Ант.* 923); князь..., пославши по епископа, почал єму то на очи выкидати (Львів, 1605-1606 *Перест.* 31); потимъ злости твои на ѡчи викидати бѳдѳ(т) и насмѣватися з тебє (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 269).

Див. ще **ВЫКИДЫВАТИ, ВЫКИНУТИ.**

ВЫКИДАТИСА, ВИКИДАТИСА *дієсл. недок. (пропадати, зникати)* викидатися: з оукороче́ньємъ живота, якъ нєпотре́бна и нєго́дна [дѳша] з спо́лкѳ Кро́ла нб(с)ного выкида́єтъса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 125).

◇ **з коренемъ са выкида́ти** — вириватися з коренем: пре(з) оумєртвє́нїе во́лѣ ни́ща(т)са всѣ зло́сти, кото́рыє соу(т) в чл҃вкѳ, и з ко́ренє(м) са викидаю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 61).

ВЫКИДЫВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выкидати** у 1 знач.: копачи з драбовъ которыє... могилы роскопывають... мощи погрєбєныхъ выкидывають на помъстѳ за то живымъ и нєвинънымъ (1552 *ОКан. З.* 30).

Див. ще **ВЫКИНУТИ.**

ВЫКИНЕНЬЄ *с.* Викидання (чого), очищення (від чого): Спытаймо(ж) юж Домовникѡ(в) пора́дны(х) якъ ѡны бѣлости добыва́ютъ в хлѣбѣ, а пе́внє спо́собѳ намъ и́ншогѡ нє ѳка́жѳтъ, ты́лкѡ ѡмы́тъе пшени́ци, до́броє высѣа́нъє и кѳколю́ выкине́нъе (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

Пор. **ВЫКИНУТИ.**

ВЫКИНУТИ, ВИКИНУТИ, ВЫКИНУТЪ, ВЫКЇНУТИ, ВЫКЫНУТИ *дієсл. док.* **1.** *(скинути що-небудь звідкись, назовні або геть)* викинути: вы єстє соль зємлѣ, а єслї жє сол змажєтся, то чим ѡсолитца юж нікучомуся нє годит, толко а́бы была вон выкїнєна (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 44); речи балверове... выкинувши и самого... проч з двора отогнавши, казавши служебници своей Касце... запасницу, в воде змачавши, принести и помененому Рожковскому дат росказала (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 499); при которомъ мордованю принасвятший сакраменътъ, келихъ и патыну вырываючы, на землю в болото выкинули (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 816); вперед менованого ксенъдза... тыранъско... убили и тело... викинули за конъвентъ въ поле (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430);

(звільнитися від чого-небудь непридатного для вжитку) викинути: до того и ква́съ з ко́ждого до́мѳ ра(с)каза́лъ вы́кинѳти, а зарѣзаного Бара(н)ка з ѡпрѣсноками и жол҃чєни́цєю ди́кою ѣсти (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365); Ма́са кото́рогѡ звѣрь пє́рвѣй скоштова́лъ, єсть нє бѳдєтє, але псѡмъ выкинєтє (серед. XVII ст. *Хрон.* 100).

2. (що, що з кого, з чого) Вивергнути, викинути: єслі кто нє будєт въ мнѣ мєшькаті, выкінєнь будєть вън (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 88); абовем тая трутизна и тотъ ядъ такъ его дренчилъ, же вонътробу и плюца вси кавалъками з него выкинуло (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 585); а҃гглъ г(с҃)днїи з҃стѳпи́лъ съ аза́рїемъ и с това́рыши єгѡ в пе́чь, и вы́кинѳлъ по́ломєнь о́гнєный з пе́чи (серед. XVII ст. *Хрон.* 361).

3. (що з чого) Вилучити, опустити, виключити, не брати до уваги: Подобно ты(м) єсми бы та(к)жє дєса́ть дню(в) вы́кинули то бы в сєрєдѳ вє(л)кѳ ноць мѳсѣли сва́тїти (Острог, 1587 *См.Кл.* 16 зв.); И тотъ прызналъ по двакротъ, же Духъ Светый походитъ отъ Сына, только хотѣлъ того по латинниках мѣти, абы то зъ симболу выкинули (Вільна, 1608

Гарм. 178); А тыхъ // которыѣ смѣютъ и́начєй розꙋмѣти и оучи́ти... и по́выѣ вы́мыслы наслѣдова́ти, и штоко́л'вєк' с' порѧ(д)кꙋ цєрко́вного вы́кинꙋти ...єсли сꙋтъ єп(с)кωпами... абы были з' нє́гω ски́нєны роска́зꙋємω (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 81-82);

(що) *(спрямувати чиюсь діяльність в інший бік)* відкинути, відхилити: Сполє́чность ва́шу... захова́вши, фалшиво́сти вша(к)жє вы́кинувши, бє(з) ωмєшка́ньѧ ωхо́тную всѣмъ ωказу́йтє (Єв'є або Вільна, 1616 *Прич.отех.* 19).

4. (кого) Вигнати, прогнати: Пивоварника, винника, мелника, который ся ему не сподобает, волно ему его выкинути (Кременець, 1569 *ПККДА* II, дод. 538); Михала... побитого на улицу... //... выкинули (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 590-591); а ґды пєрєстꙋпи́лъ за́повѣдь, вы́кинєнъ былъ зъ Раѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 109);

пустити (за водою), вкинути (у воду): в то(т) ча(с) народи(л)сѧ мо(и)сє(и) которы(и) бы(л)... хова(н) три мѣсєци в дому ω(т)ца своєго, коли єго пото(м) выкинєно на воду ꙋзѧла єго до(ч)ка фараωнова и выховала єго собѣ за сына (II пол. XVI ст. *КА* 33).

◇**душу выкинути** *див.* **ДУША; з свѣта выкинути** *див.* **СВѢТЪ.**

Див. ще **ВЫКИДАТИ, ВЫКИДЫВАТИ.**

ВЫКИПѢТИ *дієсл. док., перен.* Вигоріти: И выкипѣли сє́лы и полѧ в посрє́дкꙋ о́ной крайны, и народи́лосѧ мы́шїй, и ста́лосѧ вєли́коє замѣша́ньє, смє́рти вєли́кїи въ мѣстє (серед. XVII ст. *Хрон.* 202 зв.).

ВЫКЇНУТИ *див.* **ВЫКИНУТИ.**

ВЫКЛАДАНѦ, ВЫКЛАДАНЇЄ *с.* Навчання, викладання: Єдно́моу прє(з) дх҃а быва́єтъ да́на мо́ва..., дрꙋго́моу розмаитость язы́ковъ. дрꙋгомоу выклада́нѧ мовъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 142 зв.); А ка́ждомꙋ быва́єт' да́но ωбѧвєнїє Дх҃а кꙋ пожи(т)кови: Або́вѣм' єдино́мꙋ прєз' Дх҃а быва́єт' да́на мо́ва мꙋдрости;... а дрꙋго́мꙋ выклада́нїє языкωв' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 324);

(чого) пояснення, тлумачення: нєха(и) бо́лшъ жадєнъ в' вы́кладꙋ тои рє́чи нє фрасꙋє(т)сѧ бо выклада́нѧ єи вла́сноє в нн҃ѣшнємъ замыка́єтсѧ єв(г)лїи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 189 зв.).

Див. ще **ВЫКЛАДЪ.**

Пор. **ВЫКЛАДАТИ.**

ВЫКЛАДАТИ, ВЫКЛАДАТЬ, ВУКЛАДАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що і без додатка) *(усно)* викладати, пояснювати, тлумачити: всѣ справы воєво(д)ства волы(н)ского, браславского во(д)лугъ статꙋту, которы(м) ся тыє воєво(д)ства судя(т): нє выкладаючи: ани словнє: дєклярꙋючи суди(т) маю(т) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 27); та́къ ты́и слова оучи́тєли ст҃ы́є выклада́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 96); мовили жєбы вши(т)ци людє ни ω чо(м) и(н)шо(м) нє гада́ли, єдно ω то(м), што и(м) х҃с пи́сма воуклада(л) в дорозѣ того пи(л)но слоу́хали (XVI ст. *УЄ* №29519, 52); Нехай же не выкладает пан Юрко христовых словес по страсти и своему угождению, але по правдѣ (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 192); Толкꙋю: Ска́зꙋю, изъѧснѧ́ю, выклада́ю, об'ѧснѧ́ю (1627 *ЛБ* 132); Якω то́йжє Ап҃(с)лъ выклада́єтъ мо́вѧчи: Сєго́ ра́ди въ ва́съ мнѡ́зи нє́мощни и нєдужли́ви и спѧ́тъ дово́лнѣ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 915);

розповідати, казати: х҃с оу́чить народы в лодѣ,... ω сѣмєни выкладає(т) и приклад' даєть ω коуколи и ω зєрноу гор'чично(м) (1556-1561 *ПЄ* 60); Трє́тии бу́дꙋть сѧ ꙋчи́ти чита́ючи выклада́ти ро(з)сꙋжати и розꙋмѣти (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 4); алє и(ж) ωнї того зрозꙋмѣти нє могли... хотѧй жє и(м) то самь оусты своими выкладалъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 76).

2. *(на письмі)* подавати, викладати: тєлє(с)ны(м) способо(м) были розумєны и выкладаны мудро(ст)ю лю(д)скою которыи сѧ в пи(с)мє(х) ча(с)токро(т) выкладано... мѣсто во(д) ѧ(с)ны(х)... напоиль є(ст) и(х) кровью ω(т) о(т)щєпєньства и вымы(с)ловь лю(д)скихь (XVI ст. *КАЗ* 640, на полях); иншая естъ речъ "аппеловати", а иншая — "писати и ознаймовати о чомъ", частью зась овому, же // то, што въ паренѳесѣ положилъ отступникъ, зъ своей думы ркомо то текстъ выкладаючи положилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 609-610); До(л)го бы ω то(м) писа́ти... ґды бы́смо хотѣли всє́ выкладати, що сѧ ω бг҃ꙋ лю(д)ски(м) подобє(н)ство(м) значи́тъ и фѣґꙋрꙋє(т) в пи́смѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 118 зв.).

3. (що) *(іншою мовою)* перекладати: ꙋ грє(ц)ко(м)

стои(т) гипо(с)таси(с) котороє слово по(с)политє выкладаю(т) на иа(ш) ѧзы(к) бы(т)ностью або и(с)ностью (II пол. XVI ст. *КА* 545, на полях); Потреба вѣдати, ижъ семдесят выкладачевъ,... Птоломею царю выкладали Библию зъ еврейского языка на кгрецъкий (Вільна, 1600 *Катех.* 25); вѣра наша христіянская, называется католицкая, то естъ, яко мы на Рускій языкъ выкладаемо соборная, а по-Латинѣ — универсалисъ (1603 *Пит.* 11).

Див. ще **ВЫКЛАСТИ.**

ВЫКЛАДАТИСЯ, ВЫКЛАДАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** Тлумачитися, пояснюватися: То́ сѧ ѧзы́ко(м) на́ши(м) посполи́ты(м) Рѡ́сски(м) выклада́єтъ та́къ. вѣрꙋємъ и в҄ Дх҃а Ст҃го, Па́на оживѧючого, з҄ Ѡ(т)ца исходѧчого (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 102); Із҃иль абовѣмъ Бг҃а ви́дѧчимъ оумо́мъ // выклада́єтъсѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365-366); Кото́роє мѣстцє выклада́тисѧ и розꙋмѣти мо́жєтъ ѡ прєложо́ных҄, тых҄ бовѣмъ и́жъ титꙋлꙋєт҄ Пи́смо с(т҃): Аг҃глами (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 2 зв.).

2. *(іншою мовою)* перекладатися: нашли єсмо мєсїю ижє сѧ выкладає х҃с [помазанникь] (1556-1561 *ПЄ* 345); а тоє имя фꙋтъ выкладає(т)ся по нашо(му) завѣса (1582 *Кр.Стр.* 26 зв.); котра́ѧ [имармєна] то сѧ выклада́єтъ практы́ка, а́бо проро́цъство (Львів, 1614 *Кн. о св.* 442); понєва́жъ ѡ пра(в)ди́вой щасли́вости, са́мъ Мака́рїй ст҃ый, щасли́вы(м) з҄ Ґрє́цкого выклада́ючїйсѧ, писа́лъ: дїшкꙋрова́ти занєха́вши на сє́сь часъ, ѡ найдꙋючи(х)сѧ в҄ нє́й, в҄коро(т)цє з҄ ѡ́казїй оучи́нимъ сло́во (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 5 зв.); Сло́во бовѣм҄ тоє жидо́вскоє, Оса́нна, выклада́єт҄сѧ по Словє́нскꙋ: Спаси насъ гд҃и (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 179); ґастрарґїа... сѧ выкладає(т) ѡбжи́рство (серед. XVII ст. *Кас.* 61).

◇ **самъ презъ сѧ выкладаєтъ** — говорить сам за себе: Гє́рбъ прєза́цныхъ па́нѡвъ Дриви́нъскихъ самъ прєзъ сѧ яснє выкладаєтъ и всємꙋ свѣтꙋ ѡповѣда́єтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 2 ненум.).

ВЫКЛАДАТЬ *див.* **ВЫКЛАДАТИ.**

ВЫКЛАДАЧЪ, ВИКЛАДАЧЪ, ВЫКЛАДАЧЬ *ч.* Тлумач: а ѡ(т) аксанєса, на што сє вси єврє(и)скиє выкладачє згажаю(т), нємєцкиє вси народы пошли (1582 *Кр.Стр.* 32 зв.); звы́чай кото́рый єстъ выклада́чємъ пра́въ свѣдчитъ, жє нє боро́нитъ кара́н҄ѧ дх҃о́вного на(д) тыми котѡрыи на то́є зароблѧютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77 зв.); Бо если хотелъ быти справедливымъ выкладачомъ писма светого, потреба было и противные доводы зъ своими доводами (Вільна, 1599 *Ант.* 909); ѡ(т) оучо́ныхъ и вєликихъ пи́сма ст҃ого выклада́човъ абы́ сѧ ла́цно зрозꙋмѣти могла єго вла́сность, котѡ́рою вла́сностью ста́єтсѧ, жє єго анѣ сн҃омъ, анѣ ѡ(т)цємъ называ́ти нє мѡ́жємо (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22); Алє тоу на то(м) мѣсцꙋ вєли́каѧ ро́зница єстъ мєжи виклада́чами пи́сма (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104); На кото́роє мѣсцє пи́шꙋчи выклада́чє пи́сма ст҃огѡ пыта́ютсѧ, чомꙋ нє в҄ Ієр҃(с)ли́мѣ столє́чномъ мѣстѣ, а́лбо в҄ Вифлєє́мѣ, я́кѡ ѡ(т)чи́знѣ вла́сной, приказа́лъ Бг҃ъ Дв҃дꙋ столи́цꙋ свою мѣти (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 936).

ВЫКЛАДНЕ *присл.* (*стп.* wykładnie) ясно, зрозуміло: Ѡба́чтє тєды якъ во́лѧ на́ша и зго́да спо́лнаѧ выкла́днє зєзво́лили, и яксѧ розꙋмѣєтъ тоє жє всѣ въ ада́мѣ замкнє́ныє съгрѣши́ли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 191 зв.); Сказа́тєлнѣ: Выкла́днє (1627 *ЛБ* 114).

ВЫКЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Те саме, що **выкладати** у 1 знач.: Чи згожа́єш҄сѧ з҄ свои́мъ тома́шємъ аквинїа́то(м), кото́рый рєчє́ныє оурва́новы слѡва́ выкла́доуючи твєрди́тъ, жє ст҃окоу́пство дѣєт҄сѧ та́къ прєз҄ даю́чого, яко и прєз҄ бєроу́чого (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 170);

(іншим словом) називати: а ты́хъ котѡ́рыє прєз҄ ка́мєнємъ х҃а збави́тєлѧ выкла́дꙋютъ, ра́зꙋмъ потвєржа́єтъ всє пи́смо, котѡ́роє х҃а г҃а ка́мєнємъ краєоуго́лнымъ фꙋндамє́нтомъ,... явнє называ́єтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 100).

ВЫКЛАДОВАТИСѦ *дієсл. недок.* Тлумачитися, пояснюватися: иванъ выкладоуєтсѧ старыи зако(н), а пєтръ новыи (1489 *Чет.* 172 зв.).

ВЫКЛАДЪ, ВИКЛАДЪ, ВЫКЛАДЬ, ВУКЛАДЪ *ч.* **1.** Тлумачення; трактування: Выкладь ѳєофїлак҄та ар҄хиєп(с)кпа болгар҄скаго в прє(д)рє(ч)ню, єв(г)лїа ст҃ого матѳєѧ (1556-1561 *ПЄ* 15 зв.); Алє абы́ сѧ хто нє мыли́лъ на то́мъ, жє и свѣтскїє ѡ(т) россоу́дкꙋ з҄ стороны вы́кладовъ вѣры нє маютъ бы́ти до конца ѡ(т)стры́гани (Острог, 1598-

1599 *Апокр.* 60); г҃ь на́шь і҃с х҃с всѧ́кими повѣстѧми и вукладо(м) оу́сты своими свои(х) милосны́ко(в) наоу́ча(л) (XVI ст. *УЄ* №29519, 83 зв.); Ним приступим до выкладу апостолъскаго и никейскаго вызнаня. Скажи ми въперед, на колко се частий они роздѣляют? (Вільна, 1600 *Катех.* 9); Рєкѹтъ римлѧ́нє, иж в' кни́зѣ ст҃го Дв҃да Пса́лмо(в) роска́зѹєтъ мѹзы́ки оупотрєблѧ́ти, на тоє в'кра́тцѣ Ст҃ых ви́клади покладаю (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 29); Выкла(д) на то́є єв(г҃)лїє: ѡ(т) єв(г)льскы(х) словє(с) соло(д)каа вода исхо́ди(т), то є(ст) наоука (1645 *УЄ* № 32, 88 зв.); єсли мо́жєшъ писмо вычита́ть и вы́кладъ мнѣ єгѡ ѡзна́ймитъ, в' шарла́тъ ѹбра́нъ бѹдєши (серед. XVII ст. *Хрон.* 364 зв.);

пояснення, тлумачення: Лєксиконъ альбо трѹдныхъ сло́въ выкладъ в той кнізѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 7 зв. ненум.);

тлумачення снів, видінь: оука́зѹє(т) ємоу... ѡбра(з) кото́рый прє(з) сонъ ба́чи(л) кото́рого сноу выкла(д) данїилов' мо(г) бы был' и ка́мєн'нѹю змѧкчи́ти дш҃ѹ (Острог, 1607 *Лѣк.* 19); Алліґори́чный Вы́кладъ Видѣнїѧ оу ієзєкїйлѧ Пр(о)ро́ка ѡпи́саного (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 10); ѡ(т)повѣдалъ Іѡ́сифъ: то єсть выкла́дъ снѹ, три ко́ши три дни єщє сѹть, по кото́рыхъ во́змє фарао́нъ го́рло твоє (серед. XVII ст. *Хрон.* 65 зв.).

2. Погляд, думка: Тое зданье або выкладъ естъ учителей многихъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 341); **ведлугъ выкладу** (кого), **по выкладе** (чиїм) — згідно з думкою, на думку: Дєрєва тыи сѹть... вє́длѹгъ с(т҃): Кирілла Патріа́рхи Алєксандрійского выкла́дѹ, розѹмѣютсѧ Ієрє́ѡвє и высо́цє сла́вныи и прєложє́нствы вынє́слыи ста́ны (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 18); Троистая на ‹па›пежи коруна, по выкладе Римскомъ, знаменуется троецарство, то естъ: земное, небесное, пекелное (1582 *Спис.* 1128).

3. Твір, трактат: має(т) вѣдати хрє(с)тѧ(н)ски(и) чита(л)ни(к) и(ж) тыи выклады сты(х) авторовь су(т) вѣ(р)нє выбраны которыи пєрєдо мною тыи книги побо(ж)нєи досы(т) ѹчєныи склали (XVI ст. *КАЗ* 593).

4. *(витрата коштів для чого-небудь)* видаток: нє маєт... кнѧз Роман жадных выкладов и мыт ѡт тых комѧгъ платити (Вільна, 1555 *AS* VII, 10); Изнѹрє́нїє: Ко́штъ, вы́кладъ, ѹтра́та (1627 *ЛБ* 46); И ѡному пинязи, за которыє былъ продалъ тую книгу, то є(ст) за золоты(х) по(л)ски(х) чоты(р)на(д)ца(т) з выкладами золоты(х) тро(х) ѡ(д)дати... мусивши,... то(р)гова(н)я... понєхати... мусє(л) (Володимир, 1638 *ТУ* 307); **выкладъ правный** — судовий видаток: Помененый панъ... за все намъ и церкви Божой досыть учинилъ шкоды и выклады правные нагородил (Володимир, 1617 *АрхЮЗР* 1/VI, 453).

ВЫКЛАСТИ *дієсл. док. (іншою мовою)* перекласти: А ижъ привилей по латыне писанъ, теды на Полской языкъ тыми словы выкладено (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 82).

Див. ще **ВЫКЛАДАТИ.**

ВЫКЛИКАТИ *дієсл. док.* (кого) *(запропонувати кому-небудь з'явитися у призначене місце)* ви́кликати: Длѧ то́го ѡколо Ро́кѹ ҂анг҃... бы(л) Събѡръ на Лати́нникѡ(в), и выкли́кано ѡ(т)мѣнѧ́чѡ(в) вѣры и старожитности с(т҃) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 157).

ВЫКЛИНАНЬЄ *с. (різке засудження кого-небудь)* прокляття: панове послове... // ...доведалисе, ижъ съ карты читали таковые слова, которыми митрополита ганили, ижъ на то соборъ зложилъ..., послушенство митрополиту выповедаючи, выклинаньемъ и зложеньемъ его изъ столицы митрополское грозили (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 190-192);

(засудження, супроводжуване відлученням від церкви) анафема: до того выклина́ньѧ и иншіє би́скѹпи, а навє(т) и свѣтскіє люди налє́жали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 130 зв.).

Пор. **ВЫКЛИНАТИ.**

ВЫКЛИНАТИ, ВЫКЛИНАТЬ *дієсл. недок.* (кого і без додатка) Проклинати, *діал.* виклинати: И въ томъ же листѣ проситъ Иннокентія, абы неприятелей его не выклиналъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); Ѳеодоръ зась... выклиналъ и всюди розголошалъ, абы ся его стерегли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 652);

(кого від чого) відлучати від церкви, оголошувати анафему (кому): папѣжѡвє римъскїє чєрєзъ иншїє би́скѹпы, а особли́вє и чєрєзъ патрїа́рхи...

соу́ть ски́даны, пото́планы, и выклина́ны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 131); Мы придава́ючи(х) што, а́бо оуи́мѵючи(х) ѡ(т) Цр҃кве выклина́е(м) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 219); пятый того доводу знакъ покладаетъ — найвышшее судійство: якобы папа Римскій... судилъ, зметалъ и выклиналъ... духовенство (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 642); Мы тыхъ кото́рыѣ штоко́лъвєкъ // прикладаютъ ал҃бѡ одыи́мѵютъ ѡ(т) Це́ркве выклина́емѡ (Київ, 1637 *УЄ КАЛ* 82-83).

Див. ще **ВЫКЛЯТИ.**

ВИКЛИПАТИ *дієсл. док.* (що) Вистежити, виявити: Скриню замурованую непорожнюю, але зъ скарбами выклипавши, выламавши стѣну, своими власными руками вынялъ (1609 *АЮЗР* II, 93).

ВЫКЛЮВАТИЄА *дієсл. док. (надати перевагу комусь)* вибрати; *розм.* вилупитися: а́жъ зъ двѡ(х) лоу́цкихъ, зъ дво́хъ хо́лмски(х) би́скѵповъ то́лко сА по одно(м) со́витомъ би́скѵпѣ вылоупи(т) (*на полях* выклюетъ. — *Прим. ред.*) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 22).

ВЫКЛЯТИ, ВЫКЛАТИ *дієсл. док.* (кому) Прокляти, *діал.* виклясти: Хто скѵпо цѣнит҃ збо́же, вы́клатый зъ на́родѵ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 656);

(кого) відлучити від церкви, оголосити анафему (кому): хто́ бы смѣлъ сва́ти́ти велкѵно́чъ на(д) росказа́н҃є собѡ́рѵ ника́йского, то́тъ ма́етъ бы́ти вы́клатый (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 48); Якожъ тотъ Иннокентий за тую правду Иоана Златоустого выклялъ былъ цесаря Аркадыя и жону его Евдокію и Арсакія, епископа Костентинопольского, который былъ на мѣстьцу Златоустого вступилъ, и по смерти заклялъ и отлучилъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); намененный архимандритъ... за непослушенство и обцоване зъ ариянами, новокрещенцами..., отъ велебиого отца митрополита Киевского... выклятъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 168); Але и анаѳе́матѣ проклатствѵ нєро(з)грѣшєномѵ потѵпла́ю(т) и ѡсѵжа́ютъ, хто́ быса чого таково́го ва́жити хотѣлъ, то єстъ пєрємѣни́ти и прида́ти, а́лбо оуна́ти, и огнє́мъ и желѣзо(м), то́ єст вы́клати и вы́лѵчити (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 214); Дла чого и Іерє(и) и зъвєржє́ный, ѡ(т)лѵче́ный, ал҃бо вы́клатый ѡ(т) цр҃кви бж҃оє,... нє мо́жетъ ѡ(т) грѣховъ нико́го розва́зовати (Львів, 1645 *О тайн.* 82).

Див. ще **ВЫКЛИНАТИ.**

ВЫКЛЯТЫЙ *дієприкм. у знач. ім. (людина, яку прокляли, жорстоко засудили)* проклятий: Не зъ особами, до собору належачими, але зъ... геретыками и зъ выволанцами, и съ посторонныхъ иныхъ королевствъ збегами, и зъ выклятыми сполки мели (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 320); А нехъ Богу дякуетъ, же его што срожшого не поткало, яко выклятого и баиънита, Божымъ и свецкимъ правомъ осужденънаго (Вільна, 1599 *Ант.* 941).

ВЫКЛАТИ *див.* **ВЫКЛЯТИ.**

ВЫКЛАТЬЄ *с.* Анафема, прокляття: яко о(н) пи́ше(т), выклатье ста́тиса нє мѣло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 72); слѵхачомъ за́сь всакимъ спо́собомъ, по(д) стра́хомъ выкла́тьа абы// нє чита́ли са́мы(х) проти́вных҃ пи́смъ зака́зѵют҃ (Єв'є або Вільна, 1616 *Прич.отех.* 4 зв.-5).

ВЫКОВИЙ *прикм. (який стосується вики)* виковий: viciari(us), выкови(й) (1642 *ЛС* 412).

ВЫКОЛАНЫЙ *прикм. у знач. ім.* Вигнанець: Выкола́ныи и збѣговє пред҃ сме́ртью сщ҃енника вєли́кагѡ жа́дною мѣрою до мѣстъ свои(х) ворот҃и́тиса нє бѵдѵ(т) могли (серед. XVII ст. *Хрон.* 151).

ВЫКОЛЕВАТИ *дієсл. недок.* Виколювати: Истыка́ю: Выко́люю (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВИКОЛОТИ.**

ВЫКОЛОТИ, ВЫКОЛОТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) *(чим-небудь гострим)* виколоти: Єслї же ѡко твоє правоє блазнї́т тя выколї єго и кин ѡ(т) сєбє (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 45); Єденъ те́ды Іере́й Цр҃кве о́ной... взалъ с(т). ко́піе. и вы́кололъ пра́воє о́ко Ап҃(с)ла (Київ, бл. 1619 *О обр.* 30).

2. *(про дерево)* вирубати: и поведили подводъ свой в той сосни старший и урослейший, нижли Солуяновъ, которые ся зезволили выколоть (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 60).

Див. ще **ВЫКОЛЕВАТИ.**

ВЫКОНАНЄ, ВЫКОНАНЪЄ, ВЫКОНАНЬЄ *с.* Виконання, здійснення: врядъ кгродский, Луцъкий, всю тую справу зъ посъступькомъ, ку далъшому выконанъю // и учиненью отправы, ведле права, до насъ отосълалъ (Городно, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 127-128); што тобе латвей и снадне ку выконанью, але инымъ трудно и неприступно (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1013); панъ Слонъчевский, упатрывши собе

час до выконаня учынъку нижей менованого... на ...господу его милости протестуючого... наехавшы, с помененою панею... шлюбъ... над заказъ права духовного... дати казавъшы, порвалъ и за жону собе кгвалтовне взялъ и приневолилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 615); **выконанє (выконаньє, выконаня) присяги (присеги)** — складання присяги: тамъ уже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будуть: такъ позваная ку выконаню тое присеги яко и поводовая ку прислухаию се, за моцю того декрету нашого (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 14); за которы(м) выконаньє(м) тоє присєги наказа(л) су(д) трибȣна(л)ски(и) пн҃у по(д)коморомȣ, абы с ты(х) кгру(н)товъ пано(м) ѡбодє(н)ски(м) ȣступи(л) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157); сȣ(д) нинєшни(и) // ...рокъ сторонамъ ѡбомъ позъвано(и) до выконаня дєкрєтомъ нинєшънимъ наказаноє присєги А поводово(и) до прислȣханясє того всєго... становитисє бєзъ припозъвȣ складаєтъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148 зв.-149).

Див. ще **ВЫКОНЫВАНЄ.**

Пор. **ВЫКОНАТИ.**

ВЫКОНАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Здійснений, реальний, виконаний: Ѡ(т)ци на́шѣ... оухвали́ли: абы Распѧ́тый на нєм҄ Х҃с Б҃ъ на́шъ... вы́конаныѣ трȣды мо́цны... хова(л) и стєрє́глъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 119).

ВЫКОНАТЕЛЬ *ч.* Виконавець, виконувач: Але посмотримъ: хто его паръшывыхъ декретовъ выконателемъ будетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 769); Ото маешъ и пана зверъхнего помазанъца Божого, яко екъзекутора (альбо выконателя) власного правъ Божыхъ и церъковныхъ (Там же, 841).

Див. ще **ВЫКОНЫВАЧЪ.**

ВЫКОНАТИ, ВИКОНАТИ, ВЫКОНАТЪ *дієсл. док.* (що) Виконати, здійснити: тогды врядъ... // не откладаючи мне ничого... мене горломъ карати и екзекуцыю остаточную на мнѣ выконати маеть (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 335-336); а привєрнє(н)є єго нє хто иншїй вла(с)нє вы́коналъ, одно са́мъ конста́нтїй цє́саръ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 132 зв.); Альбо ачей бы еси показал... ученика, который бы ...науку... сам собою выполнил и других выконати реченное от господа нашего Исуса Христа научил (1608-1609 *Виш.Зач.* 226); Прика́зȣєт҄ прє́то жє́бы... сѧ ро́зȣмъ цвѣчилъ и пра́цȣ ла́тво знєсъ, а́лбо дѣло яковóє вы́коналъ, дарȣєтъ то ла́ска Б҃жаѧ хотѧ́чємȣ и вѣрȣючємȣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 319); пострадавши... прєзъ тыхъ нєпрыятєлъ, которыє сє были вынуздали до выглажєня крови хрє(с)тєя(н)ско(и) ...и всихъ субста(н)цы(и) ѡны(х) выкона(в)ши за пєнъдъ сво(и) въсє (Житомир, 1649 *ДМВН* 185); **присягу (присегу) выконати (виконати, выконатъ)** — скласти присягу: Которую присегу сторона позваная повинна будет выконати от дати сего декрету нашого за шесть недель на рочках кгродских киевских (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 14); которые то приятели... наказали тому то Пяновскому,... на томъ присегу выконатъ, — яко того подданого не спалили (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 348); Которую присягу такъ хрестяне, яко и жыди,... передо // мъною, урядомъ, виконали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 94-95).

◇ **выконати вѣку своєго лѣтъ** — дожити, досягти певного віку: заты(м) зара(з) давшы вси(м) ѡ(с)та(т)нєє благо(с)ловє(и)ство, ро(с)ста(л)ся з свѣто(м), выкона(в)ши вѣкȣ своєго лѣтъ 930 (1582 *Кр.Стр.* 19 зв.).

Див. ще **ВЫКОНОВАТИ, ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНАТИСЯ, ВЫКОНАТИСЕ, ВЫКОНАТИСѦ *дієсл. док.* (над ким і без додатка) Виконатися, здійснитися, відбутися: заты(м) жє сѧ вы́рокъ ап(с)л҄скїй на(д) ни́мъ вы́коналъ, зо всѣхъ мѣръ ви́димо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 182); оучини́лъ, жєбы́ сє назнамєни(т)шаѧ ѡна́ѧ мȣдрихъ Сє(н)тєнциѧ: наслєдȣй Б҃га. Са́мою рє(ч)ю // выкона́ла (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 12 зв.-13); Гдѣ и чудо знаменитое надъ нимъ ся выконало (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 771); Побѣгли Пр(о)ркѡвє, и Ап(с)лѡвє па́ли на́ зємли понєва́жъ нє́ ѡ ни́хъ вы́коналосѧ свѣдо́цтво Оц҃є́вскоє (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 124 зв); вєсєли́лсѧ Ієзєкі́ѧ и вє́сь лю́дъ длѧ то́гѡ жє сє выкона́ла слȣжба г(с)днѧ (серед. XVII ст. *Хрон.* 341 зв.).

Див. ще **ВЫКОНЫВАТИСѦ.**

ВЫКОНИВАТИ *див.* **ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Виконувати, здійснювати: А я... ку праву стати ȣсправєдливи-

тисѧ и дєкрєту судового, нє апєлюючи во (в)сємъ послушонъ быти и єго виконовати маю по(д) звы(ш)мєноваными заруками (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4044, 146 зв.).

Див. ще **ВЫКОНАТИ, ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНТЕРФЕТОВАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wykonfertować) **1.** (що і без додатка) Намалювати, виконати (картину): За́цный ѡнъ малѧ(р),... вєнє́рꙋ якꙋю(с) хотѣ(л) вы́маловати, кото́рꙋю абы доскона́лє и надобнє выконтєрфєтова(л) взѧ(л) на тꙋю робо́тоу дєсѧ(т) лѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 273); Възрачє́нный: Выконтєрфєтова́ный, помалє́ваный фа́рбами, поваплє́нный ма́стьми, позлащє́нный, позлоти́стый (1627 *ЛБ* 20).

2. (що) Виразити, передати, висловити: А тро́хы позво́лтє мнѣ прє(д)сѧвзѧ́тый ба́данѧ выкла(д) пыта́нѧ(м) и ѡ(т)повѣданѧ(м) выконтє(р)фєтовати албо выри́совати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 148); Кро́ль Вафалє́н'скїй... в' звы́чаю бы́лъ положи́лъ, часѡ́въ пє́вныхъ свѣчꙋ запа́лєнꙋю По(д)да́нымъ свои́мъ высыла́ти, на зна́къ тогѡ́, абы́ горѧчо(ст) мл(с)ти своє́и кꙋ онымъ вы́кон'тєрфєтова́ти мо́глъ (Київ, 1632 *Євх.* 292); кто нєѡшацова́ныи пожи́тки походѧчїи з' мл҃твы, пєро(м) ѡцирклїовати, албѡ языко(м), а што на(д) то нєвымо́вны(м), вы́контєрфєтовати мо́глъ? (Київ, 1634 *МІКСВ* 313).

ВЫКОНЫВАНЄ, ВЫКОНЫВАНЪЄ *с.* (чого) Виконування: Рꙋшмѡсѧ прєтѡ́, бра́тїє, до выконыва́нѧ приказа́нїй... ѡ ни́хъ стара́ймѡсѧ, в' ни́х' працꙋ́ймѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 369); **выконыванъє присяги** — складення присяги: Янъ По(с)тупа(л)ски(и),... пєрє(д) выѡбражєнє(м) Хри(с)туса пана укрижовано(го), заховавши звыча(и)ны(и) трыбъ выконыванъя прися(г), во(д)лу(г) роты, в правє написаноє... // выкона(л) (Володимир, 1639 *ТУ* 313-314).

Див. ще **ВЫКОНАНЄ.**

Пор. **ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНЫВАТИ, ВИКОНИВАТИ, ВЫКОНЫВАТЪ *дієсл. недок.* **1.** *(що)* Виконувати, здійснювати: от которого битя кгды ледво живою толко юж зоставала, смертельною быт видечи, до болота за ноги выволочы хлопомъ росказали, што кгды подданые выконываючи, до болота приволокъши, живота позъбавити хотели (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); Такъ тєж, гдє бы кольвєкъ єго кнѧзь Роман сам, альбо чєрєз слꙋгъ... своихъ постигнꙋвши, вырокъ нашъ над ним выконывати казати хотєл, штобы єстє за нимъ ничымъ нє стоѧли (Вільна, 1565 *AS* VI, 285); ꙋ воєво(д)ствє бра(с)лавско(м) ...а(ж) до того часꙋ во(з)ны(х) нє было, которыє бы слушнє ꙋря(д) сво(и) выконыва(ти) могли: то(л)ко ѡди(н) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26 зв.); Ко́нь роспꙋщо́ный в' широ́комъ по́лю: рицєрѧ смѣлого выконыва во́лю (Рохманів, 1619 *Єпігр.Чарт.* тит. зв.); мы... ма́ємѡ на сєбє... нєпрїѧ́тєлєй..., кото́рыѣ ... приказа́нѧ Х(с)вы выконыва́ти нам' заборонѧ́ючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 136); при братолюбии встꙋпꙋючы до звя(з)кꙋ братского, ѡ(т)рыцаниє противнико(в) ѡбѣщанїє бг҃ꙋ и братии нєѡ(т)ступнє до ко(н)ца жывота своєго... выконыватъ ꙋстами своими (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 61 зв.); по(д)даныє ...солєнитє(р) протє(с)товали напроти(в)ко урожоному... пану Сєвєринови Пото(ц)кому яко авторови и росказуючомъ и слуга(м) єго м(л) волю и росказанє пана своєго выконываючимъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 198); **выконывати присегу, присегу выконывати** — складати присягу: по(з)ваны(й) нє выконываючи присєги дєкрєто(м) трыбуна(л)ски(м) наказаноє диляци(и)... до сужєня прыпадаючи(х) и сужоны(х) зажи(л) (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 126); самъ на ней присегу, на чомъ вся справа стоитъ, выконывалъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 414).

2. (що) Повторювати, виконувати, здійснювати, робити: тотъ [сату(р)ну(с)] бѣжитъ такъ високо же ле(д)во во три(д)ватъ лѣтъ бѣгъ свой викониваетъ, албо виполняетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539); пятая планета миркуриꙋшъ то естъ в сѣмъ лѣтъ бѣгъ свой викониваетъ (Там же, 540).

Див. ще **ВЫКОНАТИ, ВЫКОНОВАТИ.**

ВЫКОНЫВАТИСѦ, ВЫКОНЫВАТИСѢ *дієсл. недок.* (на кому, від кого) Виконуватися, здійснюватися: Ми́трополи́тъ рагѡ́за и ѡчи(й) своихъ нє́ вказалъ, жєбы ємꙋ в потрєбахъ єго нє догѡ́ди(л) и соборꙋ при́ патриарсє нє зби́ралъ, абы сѣ зара(з) на влады́кахъ вы́ко́нывалъ (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 45); са́мъ о́нъ вѣдаєтъ, я́къ што кꙋ пожи(т)кови на́шємꙋ спорѧжа́єтъ: и я́къ фрасови́тыи, и долєгли́-

выи припа(д)ки, абы́сѧ кѹ напра́вѣ нашей на насъ выконыва́ли, допѹска́ѣтъ на на́съ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 113); ѿто бо́вѣмъ по якъ мнѡгихъ лѣтахъ, слы́шитꙋ Ирѡдъ ѡ ди́вныхъ спра́вахъ на Хр(с)тѣ и ѡ(т) Х(а) выконыва́ючихъсѧ (Там же, 989).

ВЫКОНЫВАЧЪ *ч.* Виконавець, виконувач: Єкзєкоуторо(в) тє́жъ, то є́сть выконыва́човъ кли́риковъ, вашихъ прѡсѧчимъ нє посыла́йтє (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139); Приказуемъ вамъ, абы есте передъ судомъ... тая справа... приволана и сужона будетъ... малжонку... позываетъ... и тежъ шляхетныхъ... //...помочниковъ воли и завзятья вашого выконывачовъ (1645 *АЗР* V, 73-74).

Див. ще **ВЫКОНАТЕЛЬ.**

ВЫКОПАНЄ *с.* Викопування: Далихмо ѡ(т) выкопаня гробꙋ ѹме(р)ло(г) гро(ш) по(л). ӣ. (Львів, 1607-1645 *РДВ* 23).

Пор. **ВЫКОПАТИ.**

ВЫКОПАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Викопаний: Рове́никъ, или ръве́никъ: до́лъ вы́копаный. ро́въ, стꙋдна, стꙋде́нєцъ, коло́да(з) (1627 *ЛБ* 109).

ВЫКОПАТИ, ВИКОПАТИ, ВЫКОПАТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) *(копаючи, зробити заглибину в землі)* викопати: Ѿтъ тои шии яко вєлика и долъга нижє(и) ѡписано якожъ кн̄зь янꙋшъ нєбожъчикъ ...фꙋнъдоментъ (!) на тꙋю вєжꙋ выкопалъ и камєньа тєсаного наготовалъ (1552 *ОКр.З.* 147 зв.); Чл̄кь нѣко(то)рыи насадиль виноградь ѡгородилꙋ єго плотомь и выкопаль ямоу (1556-1561 *ПЄ* 174); малжонка пана Петрова,... подданным своим дорогиницкимъ новину на дворе его на одном кгрунте выкопать казала (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 258); Отожъ, небоже страдный! тотъ долъ, которыесь былъ подъ другими выкопалъ, самесь ся въ него увалилъ (Вільна, 1599 *Ант.* 949); почавши..., од горы, на которой новины помененого держачого, презъ него од килку летъ выкопаные, лежатъ (Луцьк, 1614 *АрхЮЗР* 1/VI, 445); ди́внє вєли́кꙋю стꙋдню вы́копали (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 5); которꙋю ямꙋ под нами были викопали сами в ню ся ѡбвалили (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12); И бли́зко мѣста вавило́на, тꙋтъ жє вы́копалꙋ на со́рокъ те́жь ми́ль о́зєро (серед. XVII ст. *Хрон.* 363).

2. (що) *(копаючи, видобути, дістати що-небудь)* викопати: з саду щепи яблоней и груш добрих тридцатеро дерева выкопати казала (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 108); Алє скарбитє собє скарби на нєбє гдє ани мо(л) ани ржа... гдє тє(ж) злодє(и) нє выкопаю(т) и нє ꙗкрадꙋ(т) (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 6 зв.); Хто бы тото има(л) гварити, которыи чо̄вкъ (!), ожъ... тото и(з) лѣса нє выкопавъ, прокля(т) бы Бг̄омъ (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 223); вєлѣлъ єго и(з) гро́ба выкопа́ти (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 123 зв.); Припомяну чало Стефана Семого, который, Формоза папежа зъ гробу выкопати и убраного якъ папежа на столици посадити казавши, уругане зъ него и смѣховиска чинилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 934); то є́сть, яки́съ ко́рєнь, ма́ючи зꙋпо́лнοє выраже́ньє чл̄вка, и коли єгѡ вы́копаютъ кричи(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 47); костелъ тамошний, дверы вырубавши, злупили,... сребро костельное закопаное,... выкопавши, въ спо̄собъ лупу побрали и межи себе поделили (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 563).

Див. ще **ВИКОПОВАТИ.**

ВЫКОПОВАТИ[1] *дієсл. недок.* **1.** (що) *(робити заглибини в землі)* викопувати, копати: єдє́нꙋ з домовои бра́тии ле(д)вє єго позна́лъ... бо ри(д)ле(м) ни́зко сѧ наклонѧючи зе́млю ѡколо дєре́въ выко́пова(л) (серед. XVII ст. *Кас.* 53).

2. *(видобувати, діставати що-небудь із землі)* викопувати: котѡрыє сѧ ди́внє мєша́ючи одни другы́хъ выклина́ли, звєрга́ли, жра́ли, гри́зли, до вєзє(н)ѧ сажа́ли, забива́ли, на оста́то(к) и(з) зємли по сме́рти выко́поуючи порꙋга(н)є и сѹро(в)ство чини́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 179); скрини поодбиявшы, изъ земли выкопуючы, семрягъ, кожухов,... побрали и до Ровного запровадили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 117).

Див. ще **ВЫКОПАТИ.**

ВЫКОПОВАТИ[2] *див.* **ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКОПЫВАНЄ *с.* Видобуток, викопування: А лєжи(т) тая краина... в тало(й) (!) азыє... гдє сѹт славныє горы для го(и)ного выкопыва(н)я крꙋ(ш)цꙋ срєбрєного и жєлѣзного (1582 *Кр.Стр.* 31).

ВЫКОРЕНЕНЄ, ВЫКОРЕНЕНѦ, ВЫКОРЕНЕНІЄ, ВЫКОРЕНЕНЬЄ *с.* Викоренення, винищення, знищення: а хоть бы́ и бы́лъ фꙋдаме́нꙋтомъ,

тєды нє мѣлъ бы бы́ти кꙋ ѡбалєнью бꙋдова́ньѧ, и кꙋ выкорєнєнью и вы́вєрнєнью правди́вого фꙋдамє́н҄тꙋ цр҃кви каѳолицкоє (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 27 зв.); то(т) [кр(с)тъ] є(ст) всѣ(х) хр(с)тїанъ ѡздоба,... єрєтиковъ выкорєнє́нѧ, шатано(м) бо(ѧ)знь (поч. XVII ст. *Проп.р.* 292); Тꙋ тыжъ и прєйзрє́нїє з҄ да́лєка Бо(з)ски(м) зрѧжє́нїємъ впро(д) спра́влєноє, на выкорєнє́нїє и зєпсова́нїє єрєсєй, кото́рыи мѣли напото́мъ повстати (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237); заледве за угамованемъ албо рачей одратованемъ тоежъ веры людей, которые на том же набоженстве веспол з собою были, с трыумфомъ,... окрикомъ на выкоренене и знесене церкви и въсее Руси способами вшелякими явъными и крыемыми,... пофалки явные чинечи , одошли (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 688); татаровъ и разныхъ бисурмановъ, на выкоренене стану рыцерского и на затлумене а праве знищене и выгублене шляхецкихъ вольностей... // затегнулъ (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 138-139).

Пор. **ВЫКОРЕНИТИ.**

ВЫКОРЕНИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Знищувати, викорінювати: Бг҃ъ, по грѣшникахъ҄ покꙋты хо́чє(т) · рл҃с · са́м҄ грѣхы выкорєнива́єт҄ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 388).

Див. ще **ВИКОРЕНИТИ, ВЫКОРЕНЯТИ.**

ВЫКОРЕНИТЕЛЬ *ч.* Нищитель: повѣдає(т) ѡ сєбѣ Єзєкїє(л) ви́дѣлъ нєґды(с) аг҃гла выкорєни́тєлѧ до см҃рти людїй з҄ собо́ю сѧ потыка́ючи(х) приправоу́ючого (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304).

ВЫКОРЕНИТИ, ВИКОРЕНИТИ, ВЫКОРЕНЇТИ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) Викоренити, знищити: а ѡнь ѡ(т)повєдаючи рєкль и(м) всѧкыи садь которого нє садиль ѡ(т)ць мои нб(с)ны(и) выкорєнєнь боудєть даитє имь покои (1556-1561 *ПЄ* 63 зв.); а на потомь домы и(х) и потомство и(х) ѡбицѧль выкорєнїти из кроу(н)тоу и(х) и в нѣщо ѡбє(р)нꙋти (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 192); вста́нтє, и выйдѣтє з того мѣсца, понєважъ г҃ь... гра(д) то(т) зотрє(т), выкорєнитъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); Наглє, рєкꙋ проти́въ Наро́дови, и проти́въ Крѡлє́вствꙋ, абым҄ Єгѡ вы́корєнилъ, зопсова́лъ и загꙋби́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 355); па(н) гє(т)ма(н) кгды за Днѣпръ ма(л) ити тєды мниси домѣнѣкани мѣчъ посвящовали,... и прє(з) вши(ст)кꙋ мшꙋ на ѡ(л)тарꙋ лєжалъ с ты(м) докладо(м) жє на то пога(н)ство на рꙋ(с) жєбы и(х) выкорєнити (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170);

(що) збороти, здолати: а гды оумножє́ныи грѣхи́ хотѣ(л) бг҃ъ вы́корєнити то навю(л) пото(п) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 152 зв.); Нє́лза... и нє мо́жно чл҃кови свои́ми си́лами вы́корєнити грѣхъ,... а́лє вы́корєнити, в҄ само́го Бг҃а єстъ моци (Вільна, 1627 *Дух.б.* 23).

2. (кого) Вигнати, прогнати: ино кгды сѧ тая рє(ч) была приточила тогды з доводо(в) свєто(г) пи(с)ма жє крви хрєстия(н)скоє жидовє нико(ли) нє потрєбую(т) алє причины зва(з)нєныє на ни(х) покладаны з стороны нѣкоторы(х) по(д)даны(х)... абы могли жидо(в) з мє(ст)... выкорєнити (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 53); часть и(х) в прꙋсѣ(х) зо(с)тала на(д) морє(м) с которы (!) до(в)го крижаки во(и)нꙋ точили, ижъ и(х) викорєнили (1582 *Кр.Стр.* 70).

Див. ще **ВЫКОРЕНИВАТИ, ВЫКОРЕНЯТИ.**

ВЫКОРЕНИТИСѦ *дієсл. док.* Викоренитися, зникнути: нє ла́тво бовѣмъ ср(д)цє чи́стоє и сꙋмнѣньє нєподєйзра́ноє, хи́ба за вєли́кими пра́цами и трꙋдами чл҃вкъ мѣти мо́жє(т): жє́бы сѧ з҄го́ла зло́сть вы́корєнила (Вільна, 1627 *Дух.б.* 248).

Див. ще **ВЫКОРЕНѦТИСѦ.**

ВЫКОРЕНЯТИ, ВЫКОРЕНѦТИ, ВЫКОРЕНѦТЬ *дієсл. недок.* (що, кого і без додатка) Викорінювати, усувати, нищити: чєрє(з) напомина(н)є проро́ка, выкорєнѧє(м) вшєлѧ́кїи оумы(с)лъ ѡ(т)чаѧ́нїѧ (Острог, 1607 *Лѣк.* 26); ли́сты запєчата́ныє Єго пє(р)стєнє(м) посланы соу(т) прє(з) цр(с)кы(х) коу(р)соро(в) до всѣ(х) сторо(н) жєбы забиѧли и выкорєнѧ́ли всѣ(х) жидовъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 41 зв.); патріархове Константинополскїи... всю заходнюю на онъ часъ церковъ напоминали и исправляли и симонію зъ заходнихъ костеловъ выкореняли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 561); Истрєблѧ́ю,... Выма́зꙋю, згла́жꙋю, загꙋблѧ́ю, выкорєнѧ́ю (1627 *ЛБ* 163); Аполли́ѡ(н): Выкорєнѧ́ючїй, а́бо затрача́ючїй, а́бо псꙋючїй. и апо́ллѡ(н). є(ст) имѧ и и́дѡлꙋ, ємꙋ(ж) пръвоѡ́бразнѡ, сл҃нцє (Там же, 178); Лѧ́мпы на кшта́лтъ Нб҃(с)ной, ро(д) нш҃ъ ро(з)свѣча́єш҄ И всѧ́кїи нєдба́лства в҄ нє́мъ выкорєнѧ́єшъ (Львів,

1642 *Бут.* 5 зв.); Во о́ныи // дни по́чалъ г(с)дь выкорєна́ть Ізра́илѧ и поразѝлъ ихъ Аза́илъ во всѝхъ грани́цахъ Ізра́ильскихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 331-331 зв.).

Див. ще **ВЫКОРЕНИВАТИ, ВЫКОРЕНИТИ.**

ВЫКОРЕНАТИСѦ *дієсл. недок.* Викорінюватися, пропадати, зникати: Ре́клємъ пре(д) ты́мъ, ижъ, грѣхъ спо́лом҃ выкорена́єт҃сѧ, а ч҃лвкъ пе́рвоє своє творе́н҃є чи́стого Ада́ма прїймѹєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 231); а гды онъ з҃ ко́рена вы́вернєнъ бѹдєт҃, з҃ потре́бы за́ра(з) и хорбба выкорєнѧє(т)сѧ и оупада́єт҃ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 406).

Див. ще **ВЫКОРЕНИТИСѦ.**

ВЫКОРМИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) *(прищеплювати певні погляди)* виховувати: Оумѣєтъ бовѣмъ пре(з) Ап(с)лы мнѡгихъ ѡсвѣча́ти, (кото́рїи ство́рен҃ємъ бѹдѹчи спо́лъслѹжи́тєлєй своих҃ выко́рмивали:) и бра́тїею и сн҃ами Хр(с)товыми бы́ти (Вільна, 1627 *Дух.б.* 119).

Див. ще **ВЫКОРМИТИ.**

ВЫКОРМИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(годуючи, виростити когось, допомогти вижити комусь)* вигодувати: вы сїо́нъ ма(т)кѹ свою, котбраа ва(с) спло́дила, и на ло́нѣ пѣстоуючи я(к) ча́долюби́ваа го́лѹбица вы́ко(р)мила и вы́ховала, ѡ(т)пѹсти́ли (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 225); Єсли́ нє бы́ло Тѣло, Мр҃іа кого́ вы́кормила (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125 зв.); Бо́ кре́внымъ, и всѣмъ лю́дємъ, ѹмѣлъ вы́годити, Под҃ ча́съ при́кро голо́дныхъ ча́совъ вы́кормити (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 7).

2. *Перен.* (кого, кого в чому) *(прищепити певні погляди, правила поведіни)* виховати, виростити: Ма́тка та́къ его само́го, якѡ и бра́тїю єго и се́стры в҃ наѹцѣ и за́конѣ Г(с)днєм҃ та́кже в҃ сто́мъ пи́смѣ вы́кормила и вы́ховала (Київ, 1627 *Тр.* 294); *Образно:* вы єстє жили в ро(с)коша(х) на зє(м)ли и буѧли є(с)тє выко(р)мили є(с)тє сє(р)ца ваши… є(с)тє забили справє(д)ливого которы(и) сѧ ва(м) нє противи(л) (II пол. XVI ст. *КА* 173).

ВЫКОРОВАТИ *дієсл. док.* (від чого) Оберегти, охоронити: точию вѣм се, яко православное вѣры простоты держюся и вас в той же вѣрѣ и простотѣ благочестия обрѣстися желаю и молю никако же вам уступати или выкоровати от черты знамения исповѣдиого (1608-1609 *Виш.Зач.* 199).

ВЫКОТЕЦЪ *ч.* Нищитель, шкідник, викрадач: А потомъ… панъ мой, взявши ведомость певную — … где оные збеги его черезъ подданыхъ княжатъ ихъ милости, выкотъцовъ, попроважоны были, зноу посланцовъ своихъ въ погоню за ними… панъ мой послалъ (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 358); яко жь подданыхъ ее милости пяти Колесницкихъ, зъ жонами, зъ детми и зо всими ихъ маетностями, тые выкотцы выкотыли и зовсимъ забрали, меновите Валенту и сыновъ его чотырохъ (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/I, 438); право по(с)политоє таковы(х) выко(т)цовъ… яко потаємъныхъ скрыты(х) шко(д)цовъ суровє карєтъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125 зв.).

Див. ще **ВЫКОТЦА.**

ВЫКОТИТИ, ВЫКОТЫТИ *дієсл. док.* (кого) Загарбати, захопити, викрасти: Который попъ помененый и врядника моего,… на ймя Кашпора, зъ жоною и зъ детми выкотилъ зъ собою (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 6/I, 203); подданые… княжатъ Юря и Криштофа Корибутовичовъ, Збаразскихъ… Герасима…, а Грицка…, зъ жонами, зъ детми,… и зо всею маетностю ихъ, отъ мала до велика, забрали и выкотили и // оныхъ до домовъ своихъ впровадили (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 355-356); Потомъ знову, въ томъ же року… подданый ихъ милостей на име // Кгерешко, зо всею маетностию выкотилъ, што кгды се презъ копное право на того Кгерешка показало, его милость панъ Кгдешинский… справедливости не учинилъ (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 452-453).

ВЫКОТЦА *ч.* (*стп.* wykotca) те саме, що **выкотецъ:** Сме́рть бовѣ(м) єстъ нєоупро́шєный жол҃нѣръ… сме́рть вы́ко(т)ца ро́дѹ на́шєго, на пєр҃со́ны вз҃гла́дѹ нѣма́ючїй (Острог, 1607 *Лѣк.* 124); А кгды приехали на оную менованую Волю, ставши собе господою съ конми у Лукъяна Шкоды, шли въ домъ… до оного Радка Долгого, выкотъцы власного (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 356); теды, кгды того слюсара виннымъ тое справы выкотцу того челядника учинило, помененый… панъ Кгдешинский зъ маложонкою своею справедливости не учинилъ, ку шкоде помененого протестуючого

(Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 452).

ВЫКОЧЕНЄ, ВЫКОЧЕНЬЄ *с.* Загарбання, захоплення, викрадення: того жъ року, месяца июля второго дня,// оповедане пана Григоря Киселя на его милость отца владыку Луцкого и Красовского о выкоченье подданыхъ Низкиницких (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 149-150); року теперешнего..., килкадесятъ чоловика выкотцовъ зъ рознымъ оружемъ,... знать откулсь зъ Украины, не ведати съ чиего росказаня, приехавши до маетности... панее Чолганское дедичное,... по именахъ и прозвискахъ скаржучой незнаемыхъ, для выкоченя подданыхъ... панее Чолганское Колесницкихъ (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/I, 438).

Пор. **ВЫКОТИТИ.**

ВЫКОЧИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Виселяти, виганяти: я жадныхъ подданыхъ твоихъ въ селе Ивачкове не мелъ и зъ маетности твоее села Волици не выкочивалъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/1, 279); самъ выламуючи(с) с подъданъства до рожєва маєтъности позвано(г) прочъ пошолъ алє сє зовъсємъ потаємънє вынє(с)ши ча(с)то до и(р)гачова скрытє надъбєгаючи подъданы(х) поводовъ дєдичъны(х) людє(и)... зо въсємъ ихъ пожи(т)комъ ...выкочивалъ и дотолъ выкочиваєтъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125 зв.).

ВЫКОЧОВАТИ *дієсл. док. (переселитися, перебратися в інше місце)* перекочувати: вси Татаровє выкочовали на сюю сторонꙋ Днєпра..., ѡт которых єсть потрєба выстєрєгатисѧ (Краків, 1553 *AS* VI, 11).

ВЫКОЩОВАТИ *дієсл. док.* (кого) Спокусити: Также и святаго Петра не мугъ выкощовати дявулъ, докудъ не слободивъ его Христосъ (XVI ст. *НЄ* 102).

ВЫКРАДЕНЄ *с.* Викрадення: за которы(м) дє(й) выкрадє(н)ємъ тоє дє(в)ки шкоды сѧ нємалыє дѧдино(й) моє(й)... стали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 1); панъ Шимонъ Шанявский, при мне возномъ... чинилъ скаргу на ниякогось Леска Рокицкого, а то о выкрадене скарбъцу ее милости, въ томъ дворе Твердинскомъ будучого (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 456).

Пор. **ВЫКРАСТИ.**

ВЫКРАСТИ, ВЫКРАСТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) Викрасти: Довѣдалисѧ иноки... и́жє... кнѧ́зь правосла́вїѧ грє́чєскаго при(ѣ)жча́ли к нємꙋ ча́сто и стара́нїє мѣли, я́ко бы є́го вы́красти (1509-1633 *Остр.л.* 129); па(н) проко(п) во(л)чко жаско(в)ски(и) ...дѣвку нєво(л)ную тєщи своє(и)... слуга(м) свои(м) выкрасти... каза(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 1); и са(м) сѧ ѡ(т) та́кого вєли́копасты́рства изборонѧ́ль, а́лє єго силою и потає(м)нє з мѣста вы́крали (XVI ст. *УЄ* № 29519, 279); Рꙋвімъ, старѣлсѧ выба́вить єгѡ з рꙋкъ и(х) и мо́вилъ... и́мъ ра́дилъ,... якъ бы ѡ(т)то́лє вы́красть мѣлъ и оц҃ꙋ своємꙋ вороти́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 60).

2. (що) Пограбувати, обікрасти: Васко,... самъ доброволне знался, ижъ дей я зъ Сенкомъ Зеленею и зъ Яскомъ,... приехали есмо зъ Затурецъ умыслне въ гай Хоболтовский, хотечи комору выкрасти Хаца Панковича (Володимир, 1577 *АрхЮЗР* 6/I, 102); Пото(м) жє выкрадєно, дє(и), школу жидо(в)скую, в которо(и) украдєно бляху срєбрєную,... свє(ч) тры вєлики(х) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 53); людє злодѣє выкрали домо(в) є҃ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 177).

3. *Перен.* (кого) Перетягнути, втягнути: истинно, яко в Лядской земли папы римскаго титулы, и вавилонская музыка, и поганских наук блядословие руского народа з благочестивой и православной вѣры в прелесть латынскую мало не всѣх выкрало, тако и овде — власть, безецность,... угодное житие безбожных... до себѣ притягает (1608-1609 *Виш. Зач.* 219).

ВЫКРЕСАТИ *дієсл. док.* Викресати: ю(ш)ко власовичъ самъ соломꙋ и лꙋчинꙋ зготовивши намъ да(л) а мысмы ѡгонь выкрєсавши в ла(з)ни нєбожъчика пн҃а барано(в)ского въ клєти спалили (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 294).

ВЫКРЕСТИТИСЯ *дієсл. док. (з однієї релігії в іншу)* перейти: потомкове княжат руских з вѣры провославноє на римскую выкрестилися (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26).

ВЫКРЕЩЕННЫЙ *дієприкм.* Вихрещений: Ѡвъ бо зовє(т)сѧ папє(ж)ни(к),... ѡ(в) за(с) нєда(в)но выкрєщє(н)ны(и) (п. 1596 *Виш.Кн.* 249 зв.).

ВЫКРИКАНЄ, ВЫКРИКАНЬЄ, ВЫКРЫКАНЄ, ВЫКРЫКАНЬЄ *с.* **1.** Викрик, вигук: въскликнове́нїє выкрыка́ньє (1596 *ЛЗ* 37); А ижъ ѡ(т)толѧ до розмайты(х) примо́во(к) проти́вко намъ з выкрика́ньємъ насмѣваньѧ по́хопъ бєрє(т), абы сѧ єго с той инохо́ды зрази́ти могло́ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 52 зв.); Въскликнове́нїє, ца: Выкрика́нє, похвале́ньє, гꙋде́ньє, хлипа́ньє, крича́ньє, вытьє, гꙋкы, гꙋка(н)є якъ по оуме́рломъ (1627 *ЛБ* 22).

2. *(багатоголосий)* спів: Южъ хо́ры выстꙋпꙋютъ з' оуми́лным' спѣва(н)ємъ. До поможи́ Аг҃говъ, сли́чнымъ выкрыка(н)єм' (Київ, 1632 *Євх.* 303).

Пор. **ВЫКРИКАТИ.**

ВЫКРИКАТИ, ВИКРИКАТИ, ВЫКРЫКАТИ *дієсл. недок.* **1.** Кричати, вигукувати: въсклица́ю, выкрыка́ю (1596 *ЛЗ* 37); аза та́мъ згоди́вшисѧ на свою бєзꙋмнꙋю зго́дꙋ, нє выкрика́ли нє вєсєли́лисѧ (Острог, 1598 *Отп.КО* 7); ясно заправды выкрика́ючи в'про(д) то́є пр(о)ркъ проповидѣ(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 140); Pry krynicy Bez tesknicy Budem izty, Budem pity, Wykrykaty, Obłapiaty (1625 *П. про Кул.* 23); справедли́выи выкрика́ютъ, а грѣшныи крєпова́ны быва́ютъ (Львів, 1642 *Час.Слово* 272); на поєди́но(к) бо(л)ши(х)... нєприѧ́тєлє(и) почина́єтсѧ выправова́ти, и по (з)витѧ(з)ствѣ по(д)лои ро́ты... вытрꙋблює(т), выкрика́єтъ, и мо́витъ (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.).

2. *(багатьма голосами)* співати: ты ѡблюбе́ницє тръжєствоу́ючи вєсе́ло в гимна(х) выкрыка́й, спѣва́ючи: бра(т) мой бѣ(л) и кра́сєнъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 269 зв.); Хва́ла на высѡ́костѧхъ Бо҃у, выкрыка́ютъ: А на зємли по́кой, с потѣхою спѣва́ютъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 81); зъ Аггелы жъ и мы, на радощахъ выкрикаймо: И веселыми голосы, з ними спѣваймо (Львів, 1630 *Траг.п.* 174); Триꙋмфꙋ зачни Євфрозі́но смѣлє Ги́мнъ выкрика́ти: почни вола(т) ми́лє (Київ, 1633 *Евфон.* 307); Пре́то днє(с) Аг҃глѡвє и чл҃вци, ра́достними гла́сы викрика́ют' и Вєсе́лыи пѣсни спѣва́ютъ (Чернігів, 1646 *Перло* 27).

ВЫКРОЧАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wykraczać) (з чого) *(нехтувати чимсь)* переступати, порушувати (що): вм҃... нє заховує(ш)сѧ... по(д)лугъ чину свѧтого малжєнского, алє з нєю на(д) зако(н), и правила свєты(х) ѡтє(ц) выкрочаючи ѡны(и) єси ѡбразилъ, и зкгвалти(л) (Луцьк, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 34); Вєсе́лыє Пра́зникꙋ пѣсни спѣва́ючи, з во́лѣ Бж҃єи нѣ в чо́мъ нє выкроча́ючи (Львів, 1616 *Бер.В.* 95); Бра(т) з мєжи нихъ, кото́рїи бы сѧ нєпристо́йнє заховыва(л), и выкроча(л) с пови(н)ности своєй в // згромаже́ню своюмъ, ти́хо... ма́ю(т) єго напо́мнѣти разъ и ки(л)ка (бл. 1623 *ПВКРДА* I-1, 40-41).

Див. ще **ВЫКРОЧИТИ, ВЫКРОЧИТИСѦ, ВЫКРОЧОВАТИ.**

ВЫКРОЧАТИЄѦ *дієсл. недок.* (проти кому, чому) Виступати (проти кого, чого): в тои ре́чи... противко блаже́нномоу пєтроу ап(ст)лꙋ и противко всѣмъ цр҃ква́мъ выкроча́єтсѧ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 111 зв.).

Див. ще **ВЫКРОЧИТИСѦ.**

ВЫКРОЧАЮЧИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Який порушує що-небудь: Припомина́ю ємꙋ х҃а г҃а, котѡ́ры(и) брата выкроча́ючого ка́жєтъ оповѣсти костєлови (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76).

ВЫКРОЧЕНЄ *с.* (*стп.* wykroczenie) *(відступ від законів)* порушення: и чомꙋ обычайнє а осторо(ж)нє вѣрити потрєба тоєж обоє митрополита и владыковъ єго товари́шовъ выкрочє(н)є каждомꙋ пєрє(д) ѡчи пєрєложити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8 зв.).

Див. ще **ВЫКРОЧИВАНЄ.**

Пор. **ВЫКРОЧИТИ.**

ВЫКРОЧИВАНЄ *с.* Порушення: а я самъ а нихто... з близкихъ, кревных... дому моего... ниякое переказы затрудненя и над сес запис мой никоторого выкрочиваня чинити не маемъ и не будемъ мочы (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 272).

Див. ще **ВЫКРОЧЕНЄ.**

ВЫКРОЧИТИ, ВЫКРОЧЇТИ, ВЫКРОЧЫТИ *дієсл. док.* (що, з чого, над що, проти чому) *(знехтувати чимсь)* переступити, порушити (що): мы сами пови(н)ни бꙋдє(м)... пану крыни(ц)кому и пото(м)комъ єго закладꙋ то(л)ко разовъ илє кротъ бы(х)мо с того запису выкрочили заплатити двєстє копъ грошє(и) (Юсківці, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 88); А гдє бы-мъ я которого артикулу... нє выпо(л)нилъ и в чомъ колвєкъ з сєго листу запису моєго выкрочи(л), то(г)ды... волно будє(т) пану писару... мєнє само(г)[о]... позвати до суду (Житомир, 1584

АЖМУ 140); А то заплативши тылекрот, илекрот противко тому записови нашому выкрочимо (Гнойня, 1596 *ПККДА* I-2, 169); панъ сурокгато(р) вини(ц)ки(и)... ѹчынъкѹ мниманого ни в чомъ нє пры(з)наваючи кгдыжъ на(д) повинъно(ст) ѹрядѹ своєго ничого нє выкрочы(л), повєди(л) жє форумъ налєжного в судє нинєшнє(м) мєти нє можєть (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); за́вжды сѹть в' страхѹ и дрижа́ню, жє́бы ни в чо́мъ проти́въ за́повѣдєй єгѡ нє вы́крочїли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 138); За чы(м) сє рєпротє(с)това(л), жє ничого проти(в)ко праву и (с)лушно(с)ти нє выкрочы(л) (Київщина, 1639 *ККПС* 253); онъ запомъневшы боязни божое ...противко праву и сповиноваченью и присязе своей малъженъской выкрочылъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 617); Презъ который таковый свой // поступокъ и же (!) противко праву посполитому выкрочили, а затымъ въ вины,... попадли (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 569-570).

Див. ще **ВЫКРОЧАТИ, ВЫКРОЧИТИСѦ, ВЫКРОЧОВАТИ.**

ВЫКРОЧИТИСѦ, ВЫКРОЧЫТИСЯ *дієсл. док.* (проти чому) *(не підкоритися чому-небудь)* виступити (проти чого): в то(м) сѧ што проти(в) вла́сти К(р) єго м(л) вы́крочило (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79 зв.);

(знехтувати чимсь) переступити, порушити (що): ю(ж) сѧ тогды до́толѧ показа́ло, жє... ничо́го сѧ противъ пра́вѹ бж҃ємѹ, ничо́го проти́въ рѧдѹ костє́лномѹ нє вы́крочило (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77); А што ся вымавляешъ, ижъ въ одъсуженью митрополита и владыковъ ничого ся противъ праву Божому и противъ порядкови церковному не выкрочыло, а яко то смеешъ мовити, колись вже самъ одъступилъ Грековъ и своихъ Виленъскихъ трыбуналистовъ (Вільна, 1599 *Ант.* 837).

Див. ще **ВЫКРОЧАТИ, ВЫКРОЧАТИСѦ, ВЫКРОЧИТИ.**

ВЫКРОЧОВАТИ *дієсл. недок.* (проти чому) *(нехтувати чимсь)* переступати, порушувати (що): Понєва(ж) кон'фєдєра́цїи до пра́въ и во́лностєй посполи́ты(х) схилѧ́ютъсѧ абы́ сѧ ка́ждый вєдлє ни́хъ справова́лъ а проти́въ имъ нє выкрочовалъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 25).

Див. ще **ВЫКРОЧАТИ, ВЫКРОЧИТИ, ВЫКРОЧИТИСѦ.**

ВЫКРОЧЫТИ *див.* **ВЫКРОЧИТИ.**

ВЫКРОЧЫТИСЯ *див.* **ВЫКРОЧИТИСѦ.**

ВЫКРУТАРСКЇЙ *прикм.* (*стп.* wykrętarski) вивертливий, підступний: тєды и на(м) при́стои(т) та́кжє вѣрити... И нє шпы́рати мо́вѧчи, я́ко то бы́ти мо́жєтъ, и и́ныи томѹ подѡ́бныи мѡ́вы выкрѹта́рскїи! (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 196).

Див. ще **ВЫКРУТАЦКЫЙ, ВЫКРУТНЫЙ.**

ВЫКРУТАЦКЫЙ *прикм.* Те саме, що **выкрутарскїй:** Єсли вша́к жє роз'свѣтитсѧ якова́ѧ свѣтлость, кото́раѧ бы ѡ́ноую розогна́ла тє́мность, што ти ѡ(т) нѣякихсь щєбє(т)ливоє и выкрѹта́цкоє софисти́цкоє бг҃ослѡ́вїи локгодєда́ловъ штоу́чныхъ в мѡ́вѣ ми́стровъ єсть зада́но (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 9 зв.).

Див. ще **ВЫКРУТНЫЙ.**

ВЫКРУТАЦСТВО, ВЫКРУТАЦТВО, ВЫКРУТАЧСТВО *с.* (*стп.* wykrętactwo) *(вдавання до хитрощів)* виверткість; *(нечесне поводження)* крутійство, перекручення: ты́мъ вытпочиваньє(м), фалшова́ньємъ, и выкрѹта(ч)ство(м), ст҃ого писма, намнѣй сво́єй рє́чи нє боро́нишъ, або сѧ тобѣ прєдсѧвзѧт'ѧ сво́єго ѡ(т)мєніти нє годи(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 99 зв.); А што мовлю: для продолженя и прериваня еи пре змѣшане зъ выкрутацствы,... и иншіе розмаитые вымыслы музыкъ, которые суть перешкодою горшей до набоженства правдивого, анижли побудкою (1603 *Пит.* 77); Ано што́ ю́жъ събо́ровъ повшє(х)ни(х) дє́крєтами змо́цнєно, бєз' выкрѹтац'тва, и бєз' пыта́ньѧ чти́ти, и поважа́ти потрє́ба (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 8); Кото́рой то м(д)рости да́й Бє҃, абы жа́дныи иновѣрцє(в) выкрѹта́цтва спротиви(т)сѧ нє могли (Київ, 1625 *Кіз.Ходк.* 3); дрѹгїи софїсті(ц)ких' вы́крѹтацствъ цвичє́н'ємъ, въ подивє́н'ю быва́ли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 352).

ВЫКРУТАЧЪ *ч.* **1.** *(хитра та спритна людина)* крутій: Але и того всего не беру собе на помочъ, хотя бы выкрутачъ могъ тымъ безъпечъне алекговати (Вільна, 1599 *Ант.* 505); [На] которую [херытонию] где бы прышло таковому выкрута[чо]ви, яко єстъ ѳилялетъ, отказовати, нашло бы ся не мало прычынъ въ ней (Там же).

2. *(навмисне заплутування справ із корисливою*

метою) крутійство: для того пєвнє могло бы на само(м) то(м) поменєно(м) шкриптѣ с протєстаціи тѳ(т) вписано(м) быти досыть, лєчъ ижъ єсть з выкрѳтачми рєчъ, а к томѳ по(д) такими часы... для того слѳшнє кѳ обѧснє(н)ю, албо и потвє(р)женю ихъ нѣкоторіи писма к томѳ // слѳжачій тѳтъ зараз приписати пріидє (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8 зв.-9).

ВЫКРУТИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(вирвати з рук, вийняти)* вихопити: где попъ рокитенский напередъ, а вуйт билашовъский с кием до протестанта и челядника его прискочивъши, наперед у протестанта шаблю, которую,... въ руках тримал, з пошвами выкрутили и егожъ шаблею, вырвавъши з рукъ у него (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531).

2. *Перен.* (з чого, з кого) *(зловмисне)* переіначити, переробити, перекрутити (що): ксє(н)дзовє би(с)кѳпи своєю прокѳраціею, я(к) на трибѳналѣ ѳ Люблинѣ, ѳ православны(х) з' вѣры мниманѧ выкрѳтити и вывє(р)нѳти и вы(л)гати хочѳ(т) (1598 *Виш.Кн.* 294); Съ Павла тежъ светого до Еѳесовъ — не вемъ, што хочетъ выкрутити? (Вільна, 1599 *Ант.* 801).

ВЫКРУТИТИСЯ, ВЫКРУТИТИСА *дієсл. док. (хитруючи, вигадуючи що-небудь, вийти зі скрутного становища)* викрутитися: и с того сорома сѧ выкрѳтимо (п. 1596 *Виш.Кн.* 254); з того якъ сѧ нáмъ вы́крѳтитъ рáди слы́шати боудємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 177); Прото ся тыми фашъками хотятъ выкрутити (Вільна, 1599 *Ант.* 523); На тыи клятвы поменениихъ патріарховъ, якъ хотятъ, нехай отступникове крутятъ, зъ того ся нѣгды не выкрутятъ! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 666).

ВЫКРУТНЫЙ *прикм.* (*стп.* wykrętny) те саме, що **выкрутарскїй**: чого ты не вѣдаешъ, яко простакъ будучи, додасть тобѣ матерыи и выкрутныхъ доводовъ своихъ противъ папежа, чого и ты самъ не слыхалесь! (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 146); вѣрѳй ми и дознáєшъ того, жє звагли́выми, а вы́крѳтными словы твои́ми, хотáй бы єси и́ншимъ про́стымъ, до́сыть рєко́мо в то́й мѣрє оучини(л), собѣ самомѳ в' сѳмнѣ(н)ю до́сы(т) нє оучи́ни(ш) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 95 зв.); Бо ихъ и невласне, и не на своемъ местцу положылъ, и выкрутными выклады своими превратилъ, сѳалшовалъ и до людей иначей, а нижли сутъ написаны, подалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 701).

Див. ще **ВЫКРУТАЦКЫЙ.**

ВЫКРУТЪ *ч. (хитрий засіб, маневр)* ви́крут, викрутас: А ижъ бы тымъ лѣпѣй... и насъ у въ огиду до нашихъ приправили, а звлаща до тыхъ неуковъ-простаковъ, которые писма не читаютъ, невстыдливе наслѣдуючы въ томъ явныхъ геретиковъ и выкрутовъ писма ихъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 117); послѳха(и)тє, показати ва(м) нє прокѳра(ц)коє фанта́зіи выкрѳтами, а́лє самы́ми ѳсты х(с)а Бг̄а на́шєго рє(к)шими ѡ(т) ст̄о́го є(в)гліа хощѳ (1598 *Виш.Кн.* 269 зв.); Проко(п) Малє(ч)кови(ч) ѡбѣца(л)ся ѡ(т)дати гро(ши)... по ярмарку лво(в)ски(м) бли(з)ко при(ш)лимъ бєзь вшєляки(х) выкрѳтѳ(в) (Львів, 1606 *ЛСБ* 1043, 10); Ни, заправды, не можная речъ — голимы словы и выкрутами облудными соборовыхъ уставъ зносити (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 591).

ВЫКРУШОВАТИ *дієсл. недок.* Викришувати: Съсѣца́ю, съкрѳша́ю: выкрѳшѳю (1627 *ЛБ* 129).

ВЫКРЫКАНЄ *див.* **ВЫКРИКАНЄ.**

ВЫКРЫКАНЬЄ *див.* **ВЫКРИКАНЄ.**

ВЫКРЫКАТИ *див.* **ВЫКРИКАТИ.**

ВЫКУПАТИ *див.* **ВЫКУПЛАТИ.**

ВЫКУПЕНЄ *див.* **ВЫКУПЛЕНЄ.**

ВЫКУПЕНЬЄ *див.* **ВЫКУПЛЕНЄ.**

ВЫКУПИТИ, ВІКУПІТИ, ВЫКУПИТЪ, ВЫКУПИТЬ *дієсл. док.* **1.** (що, що кому, що від кого, що в кого) *(за плату забрати що-небудь віддане у заставу)* викупити: мает Михил тыи имѣнья держати... до тых часов, поки я в него тыи имѣня выкуплю в тых пятидесят копах грошех (Вінниця, 1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 175); а коли дочка моа ѳсхочєть тыє имєньа по моємъ животє выкѳпити,... тогды маєть напєред тѳю двє тисачи копъ грошей ...князю Алєксандрѳ ѡтложити (Луцьк, 1545 *AS* IV,149); а по ѡны(х) пати лѣтѣхь... тє(н)... лавє(р) албо потомо(к) є(г)... хотѣль бы чл(ст) тотоу выкоупи(ти)... тєды... даныло боудє(т) повинє(н) соумоу свою наза(д) взати (Одрехова, 1581 *ЦДІАЛ* 37, 1, 13); в̄і лыжо(к) срєбрьны(х) бра(т)ски(х) выкѳплєно в пана янєго афє(н)дика (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 65); Тєды тѳю сѳ(м)мѳ п̄нзє(и)... ѡписали(с)... п̄нє(и) н̄шо(и)... ѡ(т)дати... и тыє має(т)ности своє викѳпити на ро(к) и де(н) пє(в)ны(и) (Житомир,

1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 11 зв.); redimo вікупіти (I пол. XVII ст. *Своб.* 18); И єсли з'ꙋбо́жавши братъ тво́й прода́стъ ма́єтность свою, а хотѣлъ бы бли́(з)кїй єгѡ, мо́жє вы́кꙋпить што о́нъ бы́лъ про́далъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 125 зв.).

2. (кого з чого, кого з-під чого, кого) *(за гроші звільнити, визволити кого-небудь)* викупити: бил єсми чолом господарю моємꙋ... абы мѧ єго милость с поганских рꙋк выкꙋпил (Острог, 1514 *AS* III, 114); его милость... пытал... которого часу шлюбъ брал ...пан Александер Владычка з бывшою Халаимовою которую помененый Владычка з неволи... выкупил? (Володимир, 1584 *АрхЮЗР* 8/III, 417); будетъ валъчакъ за грѣхы нашѣ и выкупитъ насъ испудъ права (XVI ст. *НС* 198); тя(ж)ко было тєбѣ на прошєнїє ꙋбогаго и рꙋкꙋ простє(р)ти, хори(х) нє навѣжалъ єси, вязнєвъ нє выкꙋпилъ єси (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 273); Припо́мни собѣ єщє, єсли(с) сє́дмъ оучи́нкѡвъ мл(с)рдныхъ до тѣла налєжа́чых' бли́жнѧгѡ вы́коналъ: котріи сꙋть... Вѧ́знѧ вы́кꙋпити, хо́рогѡ навѣди́ти (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 909).

3. *Перен.* (кого від чого, кого з чого) вибавити: на паметку смерти Исусъ Христовое то чынити маемъ, же насъ теломъ и кровью своею отъ смерти вечное выкупилъ, вже не мертвого тела, але... жывотворящее крови... Исусъ Христа поживаемъ (Вільна, 1599 *Ант.* 749); х҃с... в'ши́кихь(!) вы́коупиль с про́клѧ(т)ства за́коноу (поч. XVII ст. *Проп.* 1); Крѣви своє́и, з' нєво́лѣ вѣчнои поги́бєли, выкꙋпити на́съ ра́чилъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 274).

Див. ще **ВЫКУПЛАТИ, ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПИТИСЯ, ВЫКУПИТИСѦ *дієсл. док.* (від чого і без додатка) Вибавити, звільнитися, викупитися: то ма́є(т) бы́ти по сꙋ(д)но(м) дни, гды з дє́крєтꙋ зда(н) бꙋдє(т) до вѣчны(х) мꙋ(к), и нє можє(т) сѧ нѣчи(м) ѡ(т) та(м)толѧ вы́кꙋпити (Вільна, 1596 *З.Каз.* 7 зв.); Нє выкупилъся Крє́зꙋсъ ѡ(т) нє́и [смєрти] богатствомъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 50); нє розоумѣй собѣ жадєнь, жєбы могь кто выкꙋпитисѧ, альбо прє(з) свѣдоцьтво якоє выйти. алє што тꙋть посѣєшь, та(м) тоє(ж) зожнєшь (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 3);

(звільнитися за гроші) викупитися: Съ тои жъ бойки взятъ былъ панъ Синявский, але выкупился за таляръ сто тысячъ и 20 тысячъ (1636-1650 *ХЛ* 79).

ВЫКУПИТЬ *див.* **ВЫКУПИТИ.**

ВЫКУПЛЕНЄ, ВЫКУПЕНЄ, ВЫКУПЕНЬЄ, ВЫКУПЛЕНЇЄ, ВЫКУПЛЕНЬЄ *с. (дія)* викуп: я... позычил есми в пана Хазка Есмановича... на выкуплене именя своего... двесте копъ... грошей личбы литовское (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 8/VI, 140); в то(т) дє(й) ча(с) при то(м) зби(т)ю... в мєнє згинуло з счєрєсо(м) сємъдєсѧ(т) ко(п) грошє(й)... которыє дє(й) па(н) мо(й) чєрє(з) мєнє посла(л) бы(л) длѧ выкупє(н)я ланъцꙋха золото(г) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 67); а при выкупєнью и по выкупєнью того имєньѧ моєго нє маю я са(м) и нихто и(н)ши(и) нияки(х) шко(д) которыє сѧ єслибы за дє(р)жанья и(х) мл҃(с)ти... стали... никотори(м) способо(м) по(и)скивати нє буду мочи на ихъ мл҃(с)ти самы(х) и на потомъкахъ ихъ милости (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4044, 146); Трєтюю су(м)му золоты(х) по(л)ски(х) ѡсмъсо(т)... вє срѣбрѣ и мо(н)стра(н)ции... котрая то мостра(н)ция (!) важы(т)... гривє(н) 14 и ло(т) 9 до выкуплєня (Львів, 1636 *ЛСБ* 1043, 47 зв.); Прєтожъ всѧкаѧ зємлѧ осѣдлости вашо(и) по(д) кондыцыєю выкуплєньѧ продана бꙋдєтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 125 зв.).

2. Куплений маєток, придбання: їѡ(н) и братїа // ...дали плємєникꙋ своємꙋ... свою правꙋю ѡтнинꙋ ...выкуплєнїє своє (Сучава, 1523 *Cost. DS* 420-421).

3. *Перен.* Звільнення, визволення: Искꙋплє́нїє: Избавлє́ньє, ѡкꙋпъ, выкꙋплє́ньє (1627 *ЛБ* 49).

Див. ще **ВЫКУПНО, ВЫКУПОВАНЄ, ВЫКУПЪ.**

Пор. **ВЫКУПИТИ.**

ВЫКУПЛЕНИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Викуплений: такожь дали и потвръдили єсмы... тоадєрꙋ логофєтꙋ, свои правїи и питомїи и выкꙋплєнии холопи и цигани, що ѡ(н) ихъ кꙋпиль на свои(х) прави(х) пинѣзи (Гирлов, 1524 *Cost. DS* 441).

ВЫКУПЛЕНЇЄ *див.* **ВЫКУПЛЕНЄ.**

ВЫКУПЛЕНЬЄ *див.* **ВЫКУПЛЕНЄ.**

ВЫКУПЛАТИ, ВЫКУПАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що, чого) *(за плату забирати що-небудь віддане у заставу)* викуповувати, викупляти, викупати (що): А ненадобе мне,... а ни сестре моей Кахне, а ни ближнимъ нашимъ,... в тое ся имене уступати,

а ни его выкупати (Луцьк, 1505 *АрхЮЗР* 8/IV, 227); Я Лєвко, жона и дѣти мои... за свои пѣнѧзи... нє маємъ... того имєнѧ... выкꙋпати и никоторое пєрєказы чинити (Задиби, 1536 *AS* IV, 49); а є(с)ли бꙋдꙋть ждати дєти смє(р)ти ма(т)ки своєє а того имє(н)я за живота єє з рꙋкъ нє (в)схочу(т) выкупа(ти) тогды пови(н)ни бꙋдꙋть... по (с)мє(р)ти єє заплати(ти) тому кому ѡна ѡ(т)пише(т) (1566 *ВЛС* 61 зв.).

2. *Перен.* (кого від чого) *(допомагати комусь позбутися чогось поганого)* вибавляти: г҃ъ б҃ъ любѧчи на(с) сътворєнїє своє,... стоупиль з высокого прєстола своєго нб҃(с)ного на зємлю, выкоуплѧючи на(с) ѡ(т) прокля(т)ства и ѡ(т) моу(к) вѣ(ч)ны(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 27 зв.).

Див. ще **ВЫКУПИТИ, ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПНО, ВЫКУПЪНО, ВЫКУПЬНО *с.* **1.** *(дія)* викуп: пан Болъманъ тамошнимиж поддаными звезти и отправадити оттоль, кромъ жадное трудности, воленъ и мочи будеть, кроме пашней, на полю засеяной, которая на мене... по выкупне, верху мененымъ, прийти маеть (Дубно, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 416); мы и пото(м)ки нш҃и... во всемъ вє(д)лє сєго листу нш҃о(г) // заховати маємъ и при выкупнє и по выкупнє ты(х) нш҃и(х) людє(й) нє маємъ... пану Ивану Хрє(н)ни(ц)кому розы(й)шътья людє(й) ани жа(д)ны(х) шко(д)... по(и)скивати (Толпижин, 1576 *ЛНБ* 5, II 4043, 148-148 зв.); а тоты за(с)та(в)ници має(т) тримати в покою до выкꙋпьна (Одрехова, 1608 *ЦДІАЛ* 37, 2, 4 зв.); А въ неотданю на часъ пенезей, теды до другого року, а потомъ рокъ по року, ажъ до выкупъна (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/I, 447); ѡны(м) прыказа(л) и тыє сєла ѡбє(д)вє с по(д)даными и и(х) пови(н)но(с)тя(ми),... урожоному... п(а)ну Лида(в)скому и пото(м)ко(м) ихъ в рєа(л)ную и споко(и)ную посєсыю роко(м) в записє мєнованы(м) а(ж) до выкупна пода(л) и по(с)тупи(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 189).

2. *(гроші на викуп)* викупне: Што мы, бачечи, же тые добра наши не на што иншого, одно,... на фалу Бога... обернути се маютъ, на то доброволне позволивши и тому, съ хути и милости нашое противко ...пани воеводичовое, при той суме пенезей, выкупна того манастыра,... все огуломъ, яко власность нашу,... воеводичовой Новгородской, даемъ (Клевань, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 474); кды пн҃овє акторовє складалисѧ на выкꙋпно процесꙋ... далє(м) и я на тꙋю справꙋ... fr. 20 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЄ, ВЫКУПОВАНЄ, ВЫКУПЪ.**

ВЫКУПОВАНЄ, ВЫКУПОВАНЬЄ *с.* **1.** (чого) *(сплата за віддане в заставу майно)* викуп: мы и потомки наши не маемъ того на нем, жоне, детех и потомкох их поискивати, а ни пенезей при выкупованью именья з сумы его,... // ...вытручати (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 189-190); А пєрє(д) выкупова(н)ємъ того имє(н)я моєго... маю ихъ мл҃(с)ти дати знати за чотыри нєдє(ли) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 135).

2. (кого) *(визволення за гроші, звільнення)* викуп: позычи(л) єсми въ... пн҃а миколая дубро(в)ско(г) дєсѧ(т) ко(п) грошє(и) лито(в)ски(х) правуючисѧ и доходѧчи тои части и к тому на выкупова(н)є по(д)даны(х) мои(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 12); пожи́тки с ты́хъ маётностей приходя́чїє нє на тоє, о чо(м) бєрꙋчи отоу́хꙋ чини́ли, то єсть, нє на выкꙋпова(н)є ва́знєй нє на выпосаже́(н)є оубо́гы(х) пане́нєкъ, або дѣви́цъ... але болшєи на збытки, на роскоши... и на и́ныє ма́рныє выда́тки оборочаютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЄ, ВЫКУПНО, ВЫКУПЪ.**

Пор. **ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПОВАТИ, ВЫКОПОВАТИ, ВЫКУПОВАТ, ВЫКУПОВАТЪ *дієсл. недок.* **1.** (що, що в кого) Те саме, що **выкуплѧти** у 1 знач.: ям его милости позволил выкуповат тые части именей в тых селах выший описаных в двухсот копах гроший личбы литовское (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49); тоє выкꙋплє(н)є с того имє(н)я... мы сами... выкꙋповати нє має(м) ани бꙋдє(м) мо(ц)ни (Юсківці, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 87 зв.); ѡбовєзꙋюсѧ... запусто(в) запущоны(х) на то(м) кгру(н)тє юсковєцко(м) будꙋчы(х) пустошити ро(з)давати продавати и выкоповати ни маю и мочи нє будꙋ (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 106).

2. (кого) *(за гроші визволяти)* викуповувати, викупляти: а мы мєжи роко(в) и по року ты(х) людє(й) нш҃и(х) ꙋ єго мл(с)ти выкуповати и в дє(р)жа-

(н)ю и вжива(н)ю єго мл(с) ниякоє пєрєказы и затру(д)нє(н)я... чинити... нє маємъ (Толпижин, 1576 *ЛНБ* 5, II 4043, 148).

3. *Перен.* (кого) Те саме, що **выкуплати** у 2 знач.: [молитва] аббвѣмъ на́дъ всѣми ре́чами панѣ́тъ, та́ѧ в' нєво́ли бѣдѣчи(х) выкѣпѣє(т) (Київ, 1634 *МІКСВ* 313).

Див. ще **ВЫКУПИТИ.**

ВЫКУПОВАТИСЯ *дієсл. недок.* (з чого) *(з неволі)* викуповуватися, викуплятися: ѡтє(ц) ихъ... былъ взя(т) ѡ(т) тата(р) в поло(н), и выкупуючися з нєволи, позычи(л) в то(г) дя(д)ка своєго,... сто ко(п) грошє(й) (Городно, 1585 *ЛНБ* 5, II 4046, 92).

ВЫКУПЪ *ч. (дія)* викуп: И записуюсѧ єму гро(ш) свы(м) (!) боронити є(г) ѡд вшєлѧкы(х) тру(д)ности (!) гдє бы сѧ ма(л) кто на(н) по(р)вати строны пото(м)ства моє(г) ку выкупу (Одрехова, 1582 *ЦДІАЛ* 37, 1, 16 зв.); Которы(и) дє(и)... припа(л) та(к) жє и(х) м(̄л) во(д)лѣ(г) записѣ // своєго за двана(д)ца(т) нєдє(л) пєрє(д) выкѣпо(м) кѣ браню тоє сѣ(м)мы пн̄зє(и) нє припозывали (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 11 зв.-12); Григоро(му) Брѣха(н)ско(му)... на ѣратованѧ выкѣпѣ дали(с)мо злоты(х) по(л)скихъ пѧ(т)дєсѧ(т) (Львів, 1618 *ЛСБ* 1047, 2 зв.); Искѣпъ: Вы́кѣп',... ѡкѣ(п) (1627 *ЛБ* 49).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЄ, ВЫКУПНО, ВЫКУПОВАНЄ.**

ВЫКУРИТИ *дієсл. док., перен.* (кого) *(примусити кого-небудь залишити місце проживання)* викурити, прогнати: а(ж) з нѣкото́ры(х) моу́сѣмо и(х) я́ко ѡ́сы або мотыли́цѣ пре(ч) ды́мо(м) выкѣрити (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227).

ВЫКШТАЛТОВАНЄ, ВЫКШТАЛТОВАНЬЄ *с.* (*стп.* wykształtowanie) творення, формування; основа: Ста́ло(ст) вѣры є(ст) гроу́нто(м) ре́чїй ты́хъ // кото́ры(х) сѧ сподѣва́ємо и выкшта(л)това́ньє невѝдимы(х), чєрє(з) кото́роє свѣде́цтво ѡдє(р)жали ѡц̄и наши, на(м) зє(р)ца́ло нау́ки зоста́вивши (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 203-204); те́ды ѡ(т)чє влады́ка тоу́ю свою архисинаго́гоу зго́ды, нє на та́блица(х) ср(д)цъ плота́ны(х), кото́раа бы мо́цнѣй стали́стою ґрафѣєю на ка́мени дїаме́нтово(м) выкшта(л)това́нѧ в' ср(д)ц(а) вѣрны(х) въпоилаѧ, але́ на пѣскоу ле(г)комысл'ного оупо́роу, оутлыми стѣн'ками лѣпѧчи, за та(к) коро(т)кы(и) ча(с) склѣти́ти... сподѣва́єтєсѧ (Там же, 214).

ВЫКШТАЛТОВАНЪ *дієприкм.* Сформований: а сыно́въ, и кото́рїхъ ла́ски сво́єи оуча́стниками почини́лъ, в' кото́рїх' Г(с)дь єстъ вы́кшта(л)тованъ, ѡсо́бнымъ по́кармо(м), ѣдзє(н)ємъ и пит'е́мъ, на(д) и́ншїи люди ко́рмитъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 120).

ВЫКЫДАТИ *див.* **ВЫКИДАТИ.**

ВЫКЫНУТИ *див.* **ВЫКИНУТИ.**

ВЫЛАМАНЄ *с. (дверей, вікон)* виламання: И просил мене тот врядникъ... о придане возного на огледане кгвалтовного выбитя ворот дворныхъ и выламаня дверей в коморах светличныхъ (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 150); Передъ нами депутаты... се приточила справа... о порубане... дверей, оконъ... и о выламане до церкви и до нашихъ складовъ ... дверей и тамъ о.побранье и полупене скарбовъ церковныхъ (Луцьк, 1608 *АрхЮЗР* 1/VI, 382); которое-то одбияне колодки, звонтлене дверей церковных, выламане окъна и покраденє речей..., через дыловане перелижши, тое зробили (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 492);

(отвору в мурі) пробиття, виламання: з звоницы то(и) жє гро(м) в цє(р)ко(в) новую ѡ(к)но(м)... впа(д)ши, всѣ іконы новопоставлєныє и ца(р)скиє врата пошпєти(л) чо(р)ностю тогды хлопо(м) и мѣля(р)чико(м) ѡ(т) выламанє му(рѣ) и ѣгашє(н) о(г)ня з̄ 1 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.).

Пор. **ВЫЛАМАТИ.**

ВЫЛАМАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виламаний, виломлений: Видилисмы... две дырѣ великие выламаные, которыми дерями кгвалтовницы въ манастыръ шли (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 161); Яз Василє(и) Со(с)ни(ц)ки(и)... видє(л) є(с)ми ворота выламаныє вирѣбаныє зна(т) жє свєжо (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 19); потом видилем... окъно до церкви выламаное скляное (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 492).

ВЫЛАМАТИ, ВИЛАМАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(вибити, висадити двері, вікно)* виламати: Тамъ же дей одны вороты, а другие выламавши острогъ, уломилися у манастыръ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/I, 164); дрѣзїи почѝоли ма́со ѡно, выла́мали двєрѣ, ѡ(т)на́ли ѡ(т) нєє и поили (Львів, поч. XVII ст.

Крон. 84 зв.); у Кучука взяли коня, и до коморы двери выламавши,... всю маетность рухомую побрали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/I, 246); другие до скарбъцу церковъного,... двери вытяли и выламали (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 752); двери костелные выламавъши, олътари,... безрозумъне зпрофановали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430);

(що) *(пробиваючи, зробити отвір)* виламати: то(т) буча(й)ски(й)... ѡбычаємъ злодє(й)скимъ вночи выламавшы коморы гдємъ захова(н)є своє мєлъ... скрыню... в которо(й) было нємало рєчє(й)... побралъ (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5); трєтєго дня ды(м) постєрє(г)ши та(м) мꙋ(р) выламавши жєрато(к) ꙋголя добыто и водою ꙋга́шєно (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.).

2. (що) *(зробити непридатним, зіпсувати)* зламати, знищити: тамъ жє въ писеци (!) щепы грушовыхъ и яблуневыхъ добрыхъ о килька десятъ поломили, попсовали, а въ виногради все вино виламали, видоптали (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138).

Див. ще **ВЫЛАМОВАТИ.**

ВЫЛАМАТИСЯ *дієсл. док.* (з-під чого, з чого) Звільнитися (від чого): Таков бо есть ее закон своеволный: с под ярма тѣснаго и крестоноснаго и прискорбнаго жития и пути, ведущаго во живот вѣчный, выламавшися и выскочивши, буяти, шалѣти и бѣсоватися (1608-1609 *Виш.Зач.* 202); нє ина́цє(й), и нш҃ы вылєтити з҄ на́съ жадали вєсє́лїя, и ѧкобы выламáвшисѧ з҄ вєзє́ня вдѧ́чнымъ прыиздомъ твои́мъ нн҃ѣ во́лнїи ся вылєва́ю(т) и пєрєхо́дя(т) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.); А ґды Ізраил҄тѧ́нє... ображáли Бг҃а,... выдава́ны бывáли ѡ(т) нє́го по(д) панова(н)є Ассирїѧ́нѡмъ, кото́рых҄ тѧ(ж)кого росказова(н)ѧ да́лєй тєрпѣти нє могꙋчи, оура́дили вы́ламатися з҄ вла́дзы Ассирїискоѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 255).

Див. ще **ВЫЛАМОВАТИСЯ.**

ВЫЛАМОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Розбивати, виламувати: Єсли бы выламꙋючи злодѣи до́мъ, а́бо подкопꙋючїи бы́лъ знайдє́нъ, а взѧ́вши ра́нꙋ оу́мєрлъ бы. То(т) хто єгѡ ра́нилъ нє бꙋдє ви́нєнъ кро́ви (серед. XVII ст. *Хрон.* 99).

Див. ще **ВЫЛАМАТИ.**

ВЫЛАМОВАТИСЯ, ВИЛАМОВАТИСЯ, ВЫЛАМОВАТИСЬ, ВЫЛАМОВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** *(не погоджуватися робити щось)* відмовлятися: wsi pospoł zasypały y młyn sprawiły, y na pered poprawowaty y robyty jeho ne wyłamujutsia (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 22);

(з чого, від чого) ухилятися, відступати (від чого), не підпорядковуватися (чому): а ѡ ꙋчинокъ самый нє прызнаваючы єго быть горѧчым, жє нє пойманъ на самом горѧчом ꙋчынкꙋ и нє хотѧчы ѡ нєго ѡтказывати и в право сѧ вдавати,... нє раз помєнєиыми прычынами зъ суда выламовалсѧ (Вільна, 1565 *AS* VI, 278); его милост рачилъ будет... наиболшую суму пенезей зомерати, не выламуючися от сего запису (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 186); Ри(м)скіє прєла́ты, котѡ́ріє сѧ ѡ(т) всѧ́кого ро(з)соу(д)кꙋ свѣ(ц)кого фа(л)шоу́ючи писмо фортє́лнє выла́мꙋютъ, яки́мъ сꙋмнѣньє(м) то́є чи́нѧтъ, нєха́й бъ҃ соу́дитъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 197 зв.); нє выла́мꙋй жє сѧ з҄ постановє́иьѧ хв҃а (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 44); нє доси(т) на то(м)жє самъ выламуючи(с) с подъдаиъства до рожєва маєтъности... пошолъ алє... ча(с)то до и(р)гачова скрыто надъбєгаючи... людє(й) маєтъныхъ старожи(т)ныхъ зо въсємъ ихъ пожи(т)комъ... выкочивалъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125 зв.).

2. (до чого) Приєднуватися, переходити, вдаватися: А которые духовъные и попове подъ паны и шляхтою наданья свое маютъ, таковые по[д]данъство свое и послушенъство паномъ своимъ чынити ...повинни,... не выламуючыся до инъшого права (Вільна, 1599 *Ант.* 683).

Див. ще **ВЫЛАМАТИСЯ.**

ВЫЛГАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wyłgać) *(переконати брехнею)* вибрехати: ксє(н)дзовє би(с)кꙋпи своє́ю прокꙋрацїєю,... ꙋ православны(х) з҄ вѣры и мниманѧ выкрꙋтити и вывє(р)нꙋти и вы(л)гати хочꙋ(т) (1598 *Виш.Кн.* 294).

ВЫЛЕВАТИ *див.* **ВЫЛИВАТИ.**

ВЫЛЕВАТИСЯ *див.* **ВЫЛИВАТИСЯ.**

ВЫЛЕГАТИ, ВЫЛѢГАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wylęgać) *(приводити на світ потомство)* виводити: прода́єтє своє достоа́нїє,... в роу́ки ты́є,... кото́рїє я́ко мши́ца... ѡ́воц сво(и) вылѣга́ю(т) (Острог,

1599 *Кл.Остр.* 226);

(мати початок) зароджуватися, з'являтися: заразъ въ то́йже заходной церкви вылегати почала и злость другаа, котораа другую еще болшую до тоижъ... схисмы причину подала (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 764).

Див. ще **ВЫЛАЧИ.**

ВЫЛЕГЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wyległy) *перен. (який виник, взяв свій початок)* виниклий: На што и всѣ иншіи Христіанскіи зъ тогожъ самого Римского костела вылеглыи секти, розумѣемо, зъ охотою ся подпишутъ и станется..., не уніа, але унитасъ, не зъедночеие, але едность! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 718).

ВЫЛЕЖАТИ *дієсл. док.* (що) Лежачи здобути, придбати: Мы же ин҃ѣ жа́лѹємо да́ти за ню, малбго ѡкрѹха хлѣба,... лєжачи я́ко вєпрѣ в' барълогѹ в' ро́скоши свѣта того хо́чємо вы́лєжати цр҃(с)тво нб҃(с)ноє (Почаїв, 1618 *Зерц.* 83 зв.).

ВЫЛЕЖАТИСЯ *дієсл. док. (пролежати протягом певного часу)* вилежатися: Бо у васъ и Евангелия Хрыстова спокоемъ не вылежытъся! (Вільна, 1599 *Ант.* 725).

ВЫЛЕЗТИ *див.* **ВЫЛѢЗТИ.**

ВЫЛЕТАТИ *див.* **ВЫЛѢТАТИ.**

ВЫЛЕТѢТИ, ВЫЛЕТЕТИ, ВЫЛЕТИТИ *дієсл. док.* **1.** *(про птахів, комах) (покинути місце перебування)* вилетіти: птахи, вылетевши з-ырья, отъ зимна и снегу,... поздыхали (Вільна, 1599 *Ант.* 775); пчолки... вы́лєтѣвши з' пащєкы лва... в'злѣта́ютъ на высо́кіє повѣтра (поч. XVII ст. *Проп.р.* 54); А по ты(х) слова(х) вы́шо(л) проу(д)ко оу́мр҃лый. я́ко єлѣнъ моло́дый выскочи(л) из' грбба // бы́стро на го́ло(с) гн҃ъ. и яко ѡ́рє(л) з далєкой стороны вы́лєтѣ(л) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 53 зв.).

2. *Перен. (про почуття) (раптово проявитися)* вирватися: н҃шы вылєтити з' на́съ жадали вєсє́лїя, и ѧкобы выламáвшыся з' вєзє́ня вдѧ́чнымъ прыиздомъ твои́мъ н҃нѣ во́лнїи ся вылєва́ю(т) и пєрєхо́дя(т) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.).

3. *Перен.* (на що) *(одержати вищий чин, посаду)* висунутися, піднятися: Епископъ... въ // пысѣ своей антихристовимъ естъ предотечею,... которій, погордивши въ сполной радости апостолскими хорами, на вынеслость выдѣлности покусился вылетѣти (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 712-713);

(що) осягнути, здобути: присѧгли́ бы были жє то оужє бг҃а за́ ноги оухвати́ли, и горѹ высо́кѹю вы́лєтѣти мѣли, коли при́сѧгѹ патрїа́рсѣ костантинопо́лскомѹ ѡ(т)да́нѹю зкгва́лтили (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198).

4. *Перен.* Зникнути, щезнути: показати хочѹ ва(м) я(к) то(т) дѹ(х) зара(з)ли́вы(и) // вами рєчє(н)ны(и), с пєкє(л)нои ѡ(т)хланѣ вылєтѣ(л) (1598 *Виш. Кн.* 277 зв.-278); Наперъвей дивуюся тому... откуль Ѳилялетъ тыхъ листовъ, которые не до него были писаны, досталъ, и яко съ покою такъ великого... княжати таковые листы вылетели?! (Вільна, 1599 *Ант.* 567).

5. *(з чого)* Випасти: съ келиха сакраментъ Божій и зъ лыжечкою презъ голову оного священника вылетѣло и предъ престоломъ упало на сукно (бл. 1626 *Кир.Н.* 15).

Див. ще **ВЫЛѢТАТИ.**

ВЫЛЕЧЕНЄ *с.* Вилікування, одужання: ничого... ѹпоминатися нє маю а(ж)ли на ба(р)вѣра и на (с)правѹ а(ж) до вылєчє(н)я моєго (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 43 зв.).

ВЫЛЕЧИТИ, ВЫЛИЧИТИ *дієсл. док.* (кого) Вилікувати: тотъ же слуга барзо се зле мелъ, тескнилъ,... и мало не умеръ, ажъ его ледво вылечоно (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/I, 451); percuro выличити, вгоіти (I пол. XVII ст. *Своб.* 18).

ВЫЛИВАНЄ, ВЫЛИВАНЬЄ, ВЫЛЫВАНІЄ *с.* **1.** Виливання, проливання. ◇ **выливанє воску** — *(ворожба)* виливання з воску: ты́и грѣша́(т)..., котбрыи ба́вѧ(т)сѧ забобо́нами и ѡ́ны(м) вѣрѹют', я́кѡ то ба́бѣм' шє́пта(м), вылива́шо вбску и ѡ́ловю (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 907); **выливанє кръве, кръве вылываніє** — кровопролиття: Або́вѣ(м) я́ко ма́ємо наѹча́ти або побѹжа́ти ихъ к' вылива́ню... кръвє сво́єй, єсли ѡны(м) до ва́лки дѹхо́вной готѹючимъсѧ Хв҃ой кръвє́ да́ти нє хбчємо (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 222); видѣ и слѹхай Мєлхисєдєка Ієрє́а... Пото(м) на пѹщи бнаѧ Ма́нна, и вода́ чѹдо́внаѧ з' ка́мєнѧ,... и офѣра Бара́нка, и кръвє вылыва́ніє (Там же, 204); **выливаньє слезъ** — проливання сліз, гіркий плач: соломо(н) ри́хло ли збѹдова́лъ то(т) до(м), лє́двє за

ки(л)ка де́сѧ(т) лѣ(т), и то за об'фи́ты(м) вилива́н'є(м) слє(з) и мл҃тва́ми до б҃а (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 214).

2. *(виготовлення певних речей способом лиття)* виливання: истꙋка́ніє, вылива́ньє (1596 *ЛЗ* 51); Истꙋка́нїє: Вылива(н)є, ꙋлѧ́тьє (1627 *ЛБ* 51).

Пор. **ВЫЛИВАТИ.**

ВЫЛИВАТИ, ВИЛИВАТИ, ВЫЛЕВАТИ, ВЫЛІВАТІ *дієсл. недок.* **1.** *(видаляти назовні рідину)* виливати: Олѣйки коштовные въ рукахъ маючи: И ту на простирадло выливаючи (Львів, 1630 *Траг. п.* 170); defundo выліваті (I пол. XVII ст. *Євоб.* 18); мо́крыи офе́ры вина, кото́рыи при ка́ждой офе́рѣ ма́ю(т) бы́ть вылива́ны (серед. XVII ст. *Хрон.* 147); зышли до масїса́фа и че́рпали во́дꙋ и вылива́ли прєдъ г(с)дємъ (Там же, 204 зв.).

2. (що) Вичерпувати, вибирати, виливати: во второ(к) що водꙋ выливали г҃ грош... в чєтвє(р) що водꙋ выливали ѕі҃ гро(ш) (Львів, 1591 *ЛСБ* 1036, 2 зв.); хлопомь трємь водꙋ выливали з грꙋнтꙋ польєдєна(и)ца(т) г҃р(ш) (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 44 зв.).

3. (з чого) *(про ріку) (виходити з берегів)* розливатися, *діал.* виливати: Ни́ла з' бре́гѡвъ, широ́ко вылива́ючого: И ве́сь Єги́пєтъ, го́йнє напава́ючого (Львів, 1609 *На Злат.* 2.); множе́ство збожа и(з) єги(п)тꙋ, гдє нилоу(с) вы(ли)ва(л), мисте́рным' господа(р)ство(м), і спра́вою двѣстѣ тисѧ́чъ спа́до(в) до рыма, кож(д)ый ро́къ прово́ди(л) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 72 зв.); ро(з)ширѧ́єтъ збаве́ннаѧ вода́ пѡто́къ и з' бєрєгѡ́въ вилива́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 177).

4. *(проходити де-небудь, по якійсь місцевості своєю течією)* протікати: Євріпъ... ѡ(т)но́га мо́ръскаа,... ты́жъ мѣсцє, гдє вода́ мєжи́ двѡма́ зємлѧ́ми ...вылива́єтъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 441).

5. (що) *(виготовляти способом наливання металу у форми)* виливати: истꙋка́ю, вылива́ю (1596 *ЛЗ* 51); вылива́єшъ и вы́рѣзꙋєшъ оужа (поч. XVII ст. *Проп.р.* 133); Хотѧчи́... хто на́чин'є штꙋкꙋ я́кꙋю мѣти, на кото́рой бы звѣрѧ́та вы́рити были, пєрвѣй єи з' во́ску оулѣплѧ́єт', то́жъ на тꙋю фо́рмꙋ вылива́єт', же́бы ве́длꙋгъ визєрꙋнкꙋ было́ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 170).

6. *Перен.* (що кому) Виявляти, висловлювати, передавати (почуття, думки): тыє науки своє выливати чужим не изволил (Львів, 1605-1606 *Перест.* 34); боу́йныє рѣки наоу́къ, з сєбє вылива́єтъ, и по́лє цр҃ко́вноє, го́йнє напава́єтъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 4 зв.); И єщє собѣ оуважа́й, и(ж) принѧ́вши ѡ(т) Ѡ(т)ца вылива́є(т) // мо́ви(т), а нє выпꙋща́є(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 92-93); Щасливый и Гробъ, скарбъ такїй въ собѣ маючи, // И жрудло живота, съ себе выливаючи (Львів, 1630 *Траг.п.* 175-176); пре́то пожитєчнѣ(й) розꙋмѣю(т) де́сѧть вѣршо(в)... спѣвати; нѣж в'вє(с) псало(м) з помѣша́ніє(м) мы́сли з' ꙋстъ вылива́ти (серед. XVII ст. *Кас.* 17 зв.).

7. *Перен.* (що) Старанно писати, виводити: ле́двѣ та́къ прꙋдко писаръ писмо́ вылива́єтъ (Львів, 1591 *Просф.* 65).

8. *Перен. (робити відчутним назовні)* виділяти: Ла́ска прєтѡ Дх҃а Ст҃гѡ, ґды до ч(с)того Ср(д)ца завита́єт', а мѣсцє собѣ в' нєм' зна́йдєт', ба́рзѣй нѣж' наѡбфи́тшєє жро́дло вытѣка́єтъ, и нѣко́ли вылива́ти з' сєбє нє прєстає́т' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 325); ты в' тлꙋстомъ тѣлѣ че́рвы хова́єшъ, и в'мѣсто пе́рфомъ, смра(д) вилива́єшъ (Чернігів, 1646 *Перло* 122 зв.).

◇ **выливати кровъ, кровъ виливати** *див.* **КРОВЪ; выливати слезы, слезы (лзы) выливати (вылевати)** *див.* **СЛЕЗА.**

Див. ще **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛИВАТИСЯ, ВИЛИВАТИСѦ, ВЫЛЕВАТИСЯ *дієсл. недок.* **1.** Витікати, литися назовні: колодєзь... бо(л)шє наполнѧєтсѧ и быстрины ѡ(т) нєго тєкоуть и оумноживая выливаєтсѧ (1489 *Чет.* 163 зв.); А што́ вылива́тисѧ и бы́ти посы́ланымъ и вытѣка́ти и томꙋ ро́вноє, Пара́клитовы спра́вы и да́ры оука́зꙋючє єстъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 244); Водѣ або́вѣм' живо(т) є́стъ, ґды́сѧ вылива́єтъ и тєче́тъ: а ґды стоѣт' нєпорꙋшнє, гниє́тъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 261); *Образно:* Понєва́жъ прє(з) оуста тєлє́сныи, то єстъ видо́мыи втѣлєного Б҃а Сло́ва, я(к) яко́ю рꙋрою выливає(т)сѧ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 239);

(про ріку) (виходячи з чого-небудь, брати початок) витікати: Слꙋшнє ѡсо́бѣ твоє́й ч(с)тной ѡ(д) кото́рой бл҃гочинїє по Бз҃ѣ на всѣх', я́къ з' Ни́лꙋ рѣки вылива́єтъсѧ, и пло(д)ны чи́ни(т) (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 4).

2. *Перен.* Ставати вільним, діставатися на волю:

нє ина́цє(и), и нш҃ы вылєтити з҃ на́съ жадали вєсе́лїя, и ѧкобы выламáвшыся з҃ вєзе́ня вдáчнымъ прыиздомъ твоймъ нн҃ѣ во́лнїи ся вылєва́ю(т) и пєрєхо́дя(т) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.).

3. *Перен. (знаходити своє вираження, вияв)* виливатися, виявлятися: А и́жъ тєды анѣ Дх҃а пєрсо́на ѡ(т) Сн҃а посы́лана быва́є(т), анѣ ты(ж) Бо(з)ство єгѡ выливáєтъсѧ а́лбо да́єтъсѧ, я(к) Латы́нницы хотѧ(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 246); И навчи́ти, жє Дх҃ъ С(т҃). я́ко сполъисто́тны(м) з҃ Ѡц҃емъ и Сн҃омъ бѹдѹчи, анѣ бєре́тъсѧ, анѣ выливáєтъсѧ ѡ(т) Сн҃а (Там же, 249); И єстъ любóвъ Бж҃ѧ кото́рою мы Бг҃а лю́бимѡ, нє та́ѧ, кото́рая вливáє(т)ся ѡ(т) Бг҃а в҃ ср(д)ца на́шѣ, а́лє та́ѧ, кото́рая выливáє(т)ся з҃ ср(д)ца на́шєго в҃ Бг҃а (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 516).

4. *(виходити за межі)* виливатися. *Образно:* Спра́въ абы дш҃а на́ша бєзво(д)наѧ до тєбє тоу(т) пла́ваючи прибѣгла, з бре́говъ сво́ихъ нє выливáласѧ, ѡто бры(д)кїє и го́ркїє во́ды свѣта того потопла́ю(т) ю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 187 зв.).

Див. ще **ВЫЛИТИСЯ.**

ВЫЛИВЪЦА ч. (*стп.* wylewca) *(той, що віддав свою кров за спасення світу)* спаситель: народовє всѣ которыє по той єдности розєръваню вѣрѹ хр(с)тианъскѹю ѡ(т) костєла рим'ского прияли, подобно кромъ ихъ дѹховныхъ жадє(н) з нихъ нє скоштовалъ ѡной ѡ(т)кѹпитєлной и прєчєстной кръви вылитоє за животъ всєго свѣта, ѡ чомъ то(и)жє ст҃ый выливъца рєкъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 18 зв.).

ВЫЛИТИ, ВИЛИТИ, ВИЛАТИ, ВЫЛИТЫ, ВЫЛЇТИ, ВЫЛѢТИ, ВЫЛЯТИ, ВЫЛИЯТИ, ВИЛЇАТИ, ВИЛИЯТИ, ВЫЛІАТИ, ВЫЛІЯТИ, ВЫЛЇЯТИ, ВЫЛЛАТИ, ВЫЛЬЛАТИ, ВЫЛЬЯТИ, ВЫЛАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(видалити назовні рідину)* вилити, вилляти: Єв(г)листа выписоує,... ты(ж) якь жєна на главоу іс҃ви миро выльяла (1556-1561 *ПЄ* 109); вышо(л) пє(р)ши(и) и выли(л) баньку свою на зємлю... пото(м) трети(и) аньгє(л) выли(л) ба(н)ку свою в рѣки (XVI ст. *КАЗ* 640); Ма́рїа магдале́на... // ...слоє(к) до́рогой масти вы́(л)лавши на главѹ єго, проси́ла ѡ(т)пѹщє́нїа грєхо(в) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 34 зв.-35); Ирисъ бовѣмъ в҃ сли́чныє фа́рбы сѧ прибра́ла, Кришталóвый до́жчъ засхло́й крєви́нѣ выла́ла (Львів, 1642 *Бут.* 5 зв.); И взя́лъ Само́илъ ба́нкѹ оли́вы, и вы́лилъ на го́ловѹ єгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 208).

2. (що і без додатка) Розлитися, пролити: мо́рє ро(з)и́дшисѧ,... и(з) грани(ц) сѧ своихъ вынє(с)ши, абы прє(ч) вы́лъ'лати и в҃вє(с) свѣ(т) затопи́ти ква́пилосѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104 зв.); ѧко вода на зємлю выллѧнаѧ высыхаєть (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171); было ємѹ х҃ лѣтъ, коли во́ды пото́пъ вы́лили на зємли (серед. XVII ст. *Хрон.* 15); *Образно:* Але у Грековъ не такъ: гдѣ много недовѣрства, и всякая злость праве зъ береговъ вылила! (Вільна, 1608 *Гарм.* 188).

3. (що) *(позбавити когось чого-небудь)* випустити, спустити: Чл҃вкъ... є́сли ло́вомъ, а́бо пта́шницствомъ оухва́титъ звѣрѧ, а́бо пта́ха,... нєха́й вы́лїє кро(в) з нєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 121 зв.).

4. *Перен.* (що на кого і без додатка) *(про почуття, думки, гнів і т. п.)* виявити, висловити, передати: Подава́ли, вы́лью іа́ковє дх҃ъ мой на пото́мство твоє́ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 58); Я пане подлая особа, если ти добре отповѣдаю, теды ты добріе слова суть справы и дари ласки Духа Святаго, котораго вылялъ на насъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 55); Понєва́жъ вы́лѧна є(ст) обфи́таѧ Ла́ска с(т҃): Дх҃а (Київ, 1625 *Злат.Н.* 127); по Воскресе́нїѣ єднакъ о́наѧ Дх҃а Ст҃огѡ ла́ска ѡбфи́тє вы́лѧна на ни́хъ была (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 326); А гды пе́рвый Агг҃лъ Бж҃їй; ви́лїє Ча́шѹ гнѣвѹ Бж҃егѡ; на слѹгъ анти́христовихъ; и покло(н)никѡвъ єгѡ. Тогда́ ста́нєсѧ тѧжка́ѧ бо́лєзнь (Чернігів, 1646 *Перло* 140);

(надати душевної сили) натхнути, надихнути: Въ оста́тнїи дни вы́л'ю ѡ(д) Дх҃а мое́го, на вшєла́коє тѣло и бѹдѹт҃ пр(о)роковати сыно́вє ва́ши и цо́рки ва́ши (Вільна, 1627 *Дух.б.* 65).

5. *(виготовити речі способом наливання у форми)* вилити: на колахъ простыхъ и лихихъ вельми вылиты з нєго двє головє лєвъковыє (1552 *ОЛЗ* 159 зв.); ро(с)казали тє(ж) є(с)мо па(н)у ма(л)хєрѹ абы зво(н) ро(с)каза(л) ѹльяти ѹ тую(ж) ѳо(р)му ѹ которѹю и пє(р)вы(и) бы(л) вылья(н) (Ясси, 1559 *ЛСБ* 29); А те́лєцъ ѡный жидо́вскїй ѡ(т) зло́та зо всѣ(х) во́лєю зго́днє вы́литый,... нє єстъ пе́вны(м) знакомъ зго́ды (Острог, 1598 *Отп.КО* 7); росказа(л) оучини́ти о́бразы подобє(н)ствомъ дво(х) Хєрѹвимѡвъ вы́литыхъ з҃ зо́лота, роскрыла́ючисѧ и ѡкрыва́ючи кры́лы

своими ѡцыщéнїє (Київ, бл. 1619 *О обр.* 2).

◇ **вылити душу** (перед ким) — *(відверто визнати)* вилити душу: я жєна éстъ вєлми́ нєщáснаѧ, а винá и́ всѧкои рéчи котóрая оупои́ти мóжєтъ нє пила éсмь, алє єсмь вы́лила дꙋшꙋ свою прєд҆ г(с)дємъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 198); **вылити кровъ, кровъ вылити (вылляти)** *див.* **КРОВЪ; слезы вылити** *див.* **СЛЕЗА.**

Див. ще **ВЫЛИВАТИ.**

ВЫЛИТИСЯ *див.* **ВЫЛѦТИСѦ.**

ВЫЛИТЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (виготовлений способом виливання)* вилитий: истука(н) вылитый болванъ (II пол. XVI ст. *ЛА* 184); истꙋкáнъ, вы́литый болъвáнъ (1596 *ЛЗ* 51); Истꙋкáнъ: Вы́литы(и) (болва(н)), ꙋли́тый (1627 *ЛБ* 51).

ВЫЛИЧАНЄ, ВЫЛИЧАНЬЄ *с.* Те саме, що **выличенє**: Але не хочу ся долгимъ выличаньемъ бавити (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1099); Родѡслóвїє: Вылича(н)є родзáю (1627 *ЛБ* 109).

Пор. **ВЫЛИЧАТИ.**

ВЫЛИЧАТИ, ВЫЛИЧАТЬ, ВЫЛѢЧАТИ *дієсл. недок. (називати одне за одним все, одного за одним усіх)* перераховувати, перелічувати; визначати: Смотрижъ тутъ а уважай добре, яко тотъ светый учитель тры речы выличаетъ: слонце, сияніе его, и свѣтлость (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 123); Бáрзо бы дó(л)го было в ты́хъ таки́хъ кни́гахъ всѣхъ костéловъ сꙋкцєсїю настꙋповáньѧ выличáти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 114 зв.); са(м) бъ҃ бл҃гословєнства свои выличаючи // на дроу́го(м) мѣстцоу зáра(з) ла(с)каво(ст) и тихо(ст) положи́лъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244-244 зв.); Алє дéнь бы мѧ рихлѣй Правослáвныи Хрїстїáнє оушолъ,... єсли́бымъ всѣ в҆ нéмъ найдꙋючїисѧ побóжности цнóты подрóбнꙋ вылѣчáти мѣлъ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 22 зв.); Правди́вє мóглъ бы́мъ тꙋ ѡбши́рнѣй выличати особли́выи дѣлности цнóты Фамиліи В(ш҃): М(л҃): гды́бы ми волнѣйшїй чáсъ даровáлъсѧ (Київ, 1623 *МІКСВ* 84); то все за наступенъем моимъ жадного умнейшенъя не понесло..., што рок добре и значне помножалося, чого всего поединкомъ выличать непотреба (Володимир, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 624); Сéдмъ [оучинковъ]: которыє са(м) Хс҃ выличáти бꙋдє(т) на сꙋдно(м) дни (Львів, 1646 *Зобр.* 69 зв.).

Див. ще **ВЫЛИЧИТИ, ВЫЛИЧОВАТИ.**

ВЫЛИЧАТИСѦ *дієсл. недок.* (з чого) Робити іспит совісті; розмишляти, розмірковувати (над чим): Єсли́ жє длѧ личбы чинéнѧ. Выличáл҆сѧ онъ што днѧ́ з҆ своéго сꙋмнéн҆ѧ, И насъ к тóму провáдилъ абы́хмо... з҆ оучи́н҆ковъ, чини́ли бадáн҆ѧ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 13).

ВЫЛИЧЕНЄ, ВЫЛИЧЕНЬЄ *с.* Перелік; визначення: Грани́цєю ѡбвєсти́ в҆ áркꙋшꙋ папѣрꙋ, Котры(м) до выличє(н)ѧ нѣхтъ нє нáйдє(т) мѣрꙋ (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); При́чєтъ рóда: Рѧ́дъ родзáю, выличéньє родзáю (1627 *ЛБ* 100).

Див. ще **ВЫЛИЧАНЄ.**

ВЫЛИЧИТИ *дієсл. док.* (що) Перерахувати, перелічити: которых дей я листов выличити и спометовати... не могу (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/ III, 267); мáю ты(ж) свои посты... ѡва вы́личи(л) вши(т)ки постоу(п)ки свои в которы(х) мѣ(л) вши(т)коу надѣю ѡ оусправє(д)ливєнїи (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 9, на полях); Вы́личивши Мѡ(и)сéй нéгды(с) ѡ(т) чáсти добродѣйства Бóзскїє Іи҃лтѧ́нѡмъ из҆ѡби́лнѡ даровáиїє, пытáлсѧ пóтымъ, чогó бы ѡ(т) ни́х҆ хотѣл҆ Бг҃ъ в҆ нагорóдꙋ? (Київ, 1648 *МІКСВ* 349);

(кого) *(встановити кількість)* порахувати: килка мѣщанъ за вѣру на горло посажоно, отъ которихъ панъ канцлеръ Литовскій шесть тысячей червоныхъ хочеть, если хотять быти вольными а иншыхъ вѣдь и выличити трудно всюды (Київ, п. 1621 *АСД* I, 266);

визначити, схарактеризувати: а писáлъ Єгѡ [Єв(г)лїє] // до тых҆ котóрыѣ з҆ Жидѡ́в҆ вѣрили, поча(в)ши ѡ(т) Рж(с)тва Хва҃, и ѡ(т) бы́тности Єгѡ вéдлꙋгъ тѣла, и вы́личивши а вы́вѣдши лїнѣю прóдкѡвъ, з҆ котóрихъ идéт҆ Хс҃ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 837-838).

Див. ще **ВЫЛИЧАТИ, ВЫЛИЧОВАТИ.**

ВЫЛИЧОВАТИ *дієсл. недок.* Перераховувати, перечислювати: Исчитáю: Выли́чꙋю, на пáмѧ(т) привожꙋ рє(ч) прóшлꙋю, збирáю вкꙋпꙋ (1627 *ЛБ* 52).

Див. ще **ВЫЛИЧАТИ, ВИЛИЧИТИ.**

ВЫЛІАТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛІЯТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛЛѦТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛОВЕНЄ *с.* **1.** Встановлення, визначення: ставы, частю презъ выловене варунковъ, интерци-

зою охороненыхъ, частю презъ спусчене надъ звичай воды въ ставе середнемъ на зиму, а за тымъ презъ выморожене и выморене рыбъ попустошилъ, вышьшого ставу не занялъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 492).

2. Випорожнення (через ловлю риби): зачимъ респекътомь грабежу в совитость оного, а респекътомъ вирубаня гаю и выловеня ставов и сажавокъ и одобраня села в шкоды и вины правные попали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 54).

Пор. **ВЫЛОВИТИ.**

ВЫЛОВИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(птахи, риби)* виловити: ста(в)ко(в) по(д) дворо(м) пєрєкопаны(х) и спꙋстошоны(х) ꙋ которы(х) ꙋжє рыбы выловлєно три (Забороль, 1566 *ПВКРДА* III, 10); Nechay chrestyiane, wasze Podolane rozpłozuiut kury, Szczo wyłowili i wynosili waszy dzury (1648 *П. про пол.* 201);

випорожнити (виловивши рибу): ставы и сажавки нарыбленые выловили, пасеки и псчолы (!) зъ улями забрали (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 259).

2. (що) Притягнути, приволокти: и заты(м) выловивши ѡба(д)ва кораблѣ на зємлю и ѡставивши вши(ст)ко ишли во слѣ(д) за ни(м) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 190 а).

ВЫЛОЖЕНЄ *с.* Виклад, пояснення: Ви́ра бєєръ: Стꙋднѧ, а(б) выложе́нє, выѧснє(н)є, вы́кла(д) (1627 *ЛБ* 194).

Пор. **ВЫЛОЖИТИ.**

ВЫЛОЖИТИ *дієсл. док.* **1.** (на що) *(певну суму грошей)* видати, витратити: которыи пєнєзи и золотыи маючи я в заховани въ своих рꙋках, выложил и выдал єсми на свои властныи потрєбы (Городище, 1551 *AS* VI, 107); я на тое веселе готовизны не мало выложил и так много собѣ шкодую, яко сорокъ коп грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 170); на тыи то вси потребы церковные, што кольвекъ гроша готового было, выдаломъ все и выложилъ на то (Краків, 1595 *АСД* I, 199).

2. (що) Викласти, пояснити, витлумачити: гдѣ права майтборскіе суть, врадники наши силы-моцы не судять, и тых зарукъ не беруть И били намъ челомъ, абыхмо и то имъ выложили (Краків, 1509 *АрхЮЗР* 5/I, 30); о́нъ то́є сло́во ра́зъ нача́лникомъ, дрꙋгі́й ра́зъ // старѣишимъ выложилъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 103-103 зв.); Того вѣку,... жилъ Ѳеодоръ Балсамонъ..., который... "Правила" всѣхъ соборовъ достатечне выложилъ мудре и розводне (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1015); Ви́дѧчи прєложо́нны(и) над҄ пе́карми, и́жь мꙋдрє со́нъ вы́ложилъ, рєклъ: я́мъ тє́жь ви́дѣлъ со́нъ, жє́мъ три ко́ши хлѣба мѣ(л) на головѣ моє́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 65 зв.);

(написати якийсь текст) подати: С помощїю бж҃ію... дописана єсть пръшаа часть наоуки книгы єв(г҃)лєи ст҃ои з дх҃а ст҃го выложоной бг҃огласнымь ма(т)ѳєѡ(м) (1551-1561 *ПЄ* 123 зв.); Освяча(м)ся ты(ж) ѡ вси наклады такъ выложоны, яко которыє ма(ют) быти (Володимир, 1580 *ТУ* 184); в҄ дєсѧ́той, а ѡста́тнєй, свободꙋ а́лбо во(л)ность цє(р)ко́внꙋю вы́ложити хочꙋ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 11); абы(с)мо напрє(д) натоурꙋ и(х)... скри́тꙋю... могли... понѧ́ти... пото(м) причи́ны и(х)... вы́ложити (серед. XVII ст *Кас.* 61 зв.).

3. *(передати текст, слова засобами іншої мови)* перекласти: была тє(ж) въ єѡпѣи нєѧкаа ꙋчєница имєнє(м) тавифа которую є(ст)ли бы хто хотє(л) выложити зовє(т)сѧ сє(р)на (II пол. XVI ст *КА* 49); вє́нцъ, и найзвѧзнѣйшєє сло́жноє Грє́цкоє сло́во, подо́бнымъ та́къжє звѧзнымъ, и сло́жнымъ по славє́нскꙋ вы́ложити є(ст) мо́жно (Київ, 1623 *МІКСВ* 74).

ВЫЛОМАТИ *дієсл. док.* (що) *(натискаючи, вибити)* виламати, виломити: того(ж) дня... самъ ѡсобою своєю з многими слꙋгами... вылома(в)ши двєри ѡ(к)на повыбива(в)ши того вря(д)ника... бє(з)ви(н)нє са(м)... на смє(р)ть заби(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 17); позваныи... // ...страшным стрелянемъ з делъ и гаковницъ..., браму месткую кгвалътомъ высекъли и выломали (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV-3, 181-182).

Див. ще **ВИЛОМИТИ, ВЫЛОМЫВАТИ.**

ВЫЛОМИТИ *дієсл. док.* (що) Те саме, що **выломати:** Там жє, выломивъши с коморы тыни(н) двѣ, хотѣли мєнє забити (Житомир, 1583 *АЖМУ* 69); которые то всѣ люде церковъ кругомъ облегли, дверѣ до церкви выломили (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 154); оужє близъ бы́ло жє двє́ри вы́ломили (серед. XVII ст. *Хрон.* 31).

Див. ще **ВЫЛОМЫВАТИ.**

ВЫЛОМИТИСЯ *дієсл. док.* (з чого) Звільнитися, визволитися: вшакъ же пото(м) кгды ся змо(ц)нили а ѡбачили и з нєволѣ ся рѳсако(м) выломили коза(ц)ство(м), живно(с)ти шѳкали (1582 *Кр.Стр.* 65 зв.).

ВЫЛОМЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виломлений: видє(л) є(с)ми я,... у шпихлєра пна Ви(л)гє(л)ма,... замок стлучоны(и), ѡбухами пробо(и) и защепки поламаныє, двєри выло(м)лєныє (Володимир, 1619 *ТУ* 267).

ВЫЛОМЛАТИСА *дієсл. недок.* (з чого) Не підпорядковуватися (чому): мы звєрхности пастырства нашєго мєщанъ лво(в)ски(х)... ѡ(т) закону божого и ѡ(т) цркве свтои ѡ(т)лучаємъ понєжє выломлаю(т)са з властитє(л)ства ншєго пастырского (Львів, 1588 *ЛСБ* 92).

ВЫЛОМЫВАТИ *дієсл. недок. (натискаючи, вибивати)* виламувати: кна(з)... булыга... поча(л) двєри ѳ то(и) го(с)подє... выломыва(т) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 31).

Див. ще **ВЫЛОМАТИ, ВЫЛОМИТИ.**

ВЫЛУЖАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wyłudzać) (на кому) *(добувати що-небудь хитрощами)* виманювати (у кого): того светого мнишеского чину... только титулъ альбо тень якийсь зосталъ,... бо многие зъ нихъ, зъ манастырей поутекавши,... толко гроши баламутными повестьми собираютъ, голятъ и на людехъ вылужаютъ (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1023).

ВЫЛУПАТИ *дієсл. док.* (що) Випорожнити, пограбувати: также тамъ маетность его милости отца владыки и того повода рухомую немалую, коморы, скрыни полупавши, выбралъ и вылупалъ, яко розбойникъ и лупезца (Люблін, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 125).

Див. ще **ВЫЛУПИТИ, ВЫЛУПОВАТИ.**

ВЫЛУПИТИ *дієсл. док.* (що) Пограбувати, забрати, загарбати: тое дей все, отъ мала до велика, выбрали, вылупили (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/I, 164); маетность мою всю от мала до велика вылупили... и где хотечи... поотвозили (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 136); то все зъ двора и зъ дворца выбравши, вылупивши, выхалупивши, дворъ // запалили (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/I, 430-431); пасеки пнев трыдцатъ вылупили,... быдло, овъце и все домовство,... побрали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 535).

◇ **вылупити очи, очи вылупити** (кому): а) *(осліпити, позбавити очей)* вибрати очі: выльпивши емѳ ѡчи до Вавилѡнѳ в' нєвѳлю запровадилъ (поч. XVII ст. *Пчела* 29 зв.); очи свои вылупивши далѝ бы ихъ вамъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 192 зв.); б) *(позбавити здатності правильно розуміти щонебудь)* засліпити: сватобливый моужъ, и моудрій іѡа(н) лѣстви(ч)ни(к). Звыклъ бы(л) мовити, же пръшєє и на(и)бо(л)шєє // є(ст) бѣсо(м) на затрачена дшъ хр(с)тіански(х) чигаючи(х) старана, ѡчи оумыслоу вылоупити, и дшѳ згола заслѣпити (поч. XVII ст. *Проп.р.* 188-188 зв.); Соборы свєтыє южъ давно ѡна затльмила: а тымъ самымъ стои цркви Хвои очи выльпила (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 8).

Див. ще **ВЫЛУПАТИ, ВЫЛУПОВАТИ.**

ВЫЛУПИТИСЯ, ВЫЛУПИТИСА *дієсл. док., перен.* З'явитися, виникнути, народитися: ажъ з' двѡ(х) лоуцкихъ, з' двѡхъ хѡлмски(х) бискѳповъ толко са по одно(м) совитомъ бискѳпѣ вылоупи(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 22); тая унѣя нѣ отъ небесъ, нѣ отъ Іерусалима,... але въ Рымѣ вылупилася, якъ змія зъ ейца (бл. 1626 *Кир.Н.* 14).

ВЫЛУПЛАТИСА *дієсл. недок. (виходити з яйця)* вилуплюватися: оучи(т) на(с) досвѣ(д)чена нє бє(з) подивена єднакъ и(ж) знайдѳютса єдины пташєчкы, которыє зара(з) скоро з' яица са вылоуплаютъ, спѣваютъ, хода(т) и гдѣ хочоу(т) бѣгаю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 253).

ВЫЛУПОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Грабувати, виймати (мед з пасіки); оббирати: Федор Липка... по маетностях... шляхецъких... еждячы... вси збераня шляхецъкие... плюндровалъ, пасеки вылуповалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72).

Див. ще **ВЫЛУПАТИ, ВЫЛУПИТИ.**

ВЫЛУЧАНЬЄ *с. (видаляння звідкись, із складу чогось)* вилучання, відсторонення: нє вадитъ ничого конфєдерація... євангели(ц)комѳ, а(л)бо новохрещен'скомѳ ѡ(т) зборѡвъ вылѳчанью (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77 зв.).

Див. ще **ВЫЛУЧЕНЄ.**

Пор. **ВЫЛУЧАТИ.**

ВЫЛУЧАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) *(забирати що-небудь)* вилучати, загарбувати, привласнювати: Которое слово не до оныхъ ся стегаетъ, але до лакомыхъ, въ маетности хтивыхъ,... которые хотятъ и во свѣцкомъ панованю, и во духовной владзѣ крила свои розширяти,... вылучаючи фортелне подъ плащикомъ набоженства чужіе маетности (1603 *Пит.* 33); Ѡ(т)чꙋждаю: Выволꙋю, вылꙋча́ю (1627 *ЛБ* 147).

2. (кого, кого від чого і без додатка) Відсторонювати, відчужувати, усувати, вилучати: вѣдаєтъ жє єслижъ гдє тогды та́мъ паноу́ютъ и ока́зꙋю(т)сѧ ѡныє чєрєзъ ап(с)ла опи́саныє оучи(н)ки тѣла, чꙋжоло(ж)ство,... за́зрости, гнѣвы,... и и́ншїє ты́мъ подо́бны́є, котѡ́рыє ѡ(т) цр(с)тва нб(с)ного люди вылꙋча́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 160 зв.); Аза его не за то геретикове Аръриянове вылучали, ижъ светого Оѳанасия Великого бороннлъ и зъ нимъ обцовалъ? (Вільна, 1599 *Ант.* 869); Речевисте... учителеве... особу Петрову зъ фундаменту того, который естъ вѣра и вызнанье, выдѣляють и вылучають (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 375);

(кого) *(із загальної маси)* вилучати: Хс҃ Г(с)дь оуводи́лъ Оу҃чнки своѣ, и вылꙋча́лъ и́хъ з҆ поспо́л҆ства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 456).

Див. ще **ВЫЛУЧИТИ.**

ВЫЛУЧАТИСѦ *дієсл. недок.* (від кого, від чого) *(виходити зі складу)* відділятися, відокремлюватися: ѡ(т) нє́го сѧ вылꙋча́ти згꙋба єсть вѣчнаѧ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 156 зв.); Маючи во́жа застоу́п҆ника,... ново́го па́на шꙋка́єтє,... и ѡ(т) ꙋчасни(ц)ства старожи́тнои споле́чности вылучаєтєсѧ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217).

Див. ще **ВЫЛУЧИТИСѦ.**

ВЫЛУЧЕВАНЪ *дієприкм.* Відсторонений, усунений, вилучений: канонъ мовитъ, ижъ хтобы посполитоватися мѣлъ з вылученными, съ посполства вѣрныхъ и самъ вылучеванъ бываетъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 60).

Див. ще **ВЫЛУЧЕННЫЙ.**

ВЫЛУЧЕНЄ, ВЫЛУЧЕНЬЄ *с.* Відсторонення, усунення, вилучення: Припомина́ю ємꙋ иоа́нна ст҃ого, котѡ́рый до́бры(м) и правди́вымъ хр(с)тїа́номъ на(д) тыми што нє стоѧ(л) в наоу́цѣ хв҃ой нѣѧкꙋю вла́сть вылꙋче́ньѧ ихъ да́єть, роска́зꙋючи абы таки(х) и в до(м) нє пріймова́ли и нє поздоровлѧ́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76); прє(ч) ѡ(т)сꙋжєны су(т) таковыє ла(с)ки бж҃оє на котры(х) то за таковы(и) и(х) ꙋпоръ, хотѣли(с)мы были и стра(ш)ны(м) ꙋзло(м) вылꙋчєнѧ а(л)бо проклѧ(т)ства, дєкрє(т) ꙋчини(в)ши, и(х) звѧзати (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 1 зв.); Така́ѧ те́ды вылꙋче́нѧ єстъ ка́ра (Київ, бл. 1619 *О обр.* 167).

Див. ще **ВЫЛУЧАНЬЄ.**

Пор. **ВЫЛУЧИТИ.**

ВЫЛУЧЕННЫЙ, ВЫЛУЧЕНЫЙ, ВЫЛУЧОНЪ, ВЫЛУЧОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Відсторонений, усунений, вилучений: презвитеръ або діяконъ своее жоны нехай не отступуетъ, якобы вымовкою благовѣрія. А если отступитъ, нехай вылучонъ будетъ (1603 *Пит.* 87); Жєли́борьскій... Засно́улъ бовѣмъ сно́мъ, в҆ вѣкꙋ сємъ нє прєбꙋжє́нымъ, С҆ по́чтꙋ живы́хъ, и крє́вныхъ сталъсѧ вылꙋче́ным҆ (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 1 зв.); ѡни [одвє́рныє] вылꙋчоныхъ єрєтико́въ и про(ч): ѡ(т)ганѧ́ють (Львів, 1645 *О тайн.* 129);

у знач. ім.: канонъ мовитъ, ижъ хтобы посполитоватися мѣлъ з вылученными, съ посполства вѣрныхъ и самъ вылучеванъ бываетъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 60).

ВЫЛУЧИТИ, ВИЛУЧИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого від чого, з чого) Відсторонити, усунути, вилучити: чл҃кь прє(з) цѣлый... дн҃ь моу́сѣль бы́ти вы́лоучєныи... ѡ(т) споле́чности лю́дїи бж҃іи(х) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 115); бꙋдꙋ обо́л҆ганъ ѡ(т) Жидѡ́въ и спотва́рєнъ, з҆ сполкова́н҆ѧ и́хъ вы́лучєнъ зоста́нꙋ, и оурѧдꙋ Сєна́торского позбꙋдꙋ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 226); А другі́и ви́лꙋчєны ѡ(т) ѡбцова́нѧ лю(д)скогѡ, и ро́скош(и) свѣта то(г) (Чернігів, 1646 *Перло* 2 зв. ненум.);

(з чого, що) відділити (від чого): Хотѣли бы снатъ отступникове зъ тѣла церкве... вылучити святую церковь Рускую (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 500); Ст҃ый Собо́ръ з҆ споле́чности Х(с)воѣ Цр҃квє вы́лꙋчивши, проклѧлъ Єго (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 308);

(кого з-поміж кого) *(з середовища)* виділити: пановє... вылучили с посрє(д)ку сєбє... Стєфана коваля шафовати и роска́зовати до збудованя тоєи

кєлии (Львів, 1600 *ЛСБ* 1043, 10 зв.);

(із загальної маси) вилучити: Са́жавка о́вчєю называ́єт'сѧ, иж' в' нєй ѡвє́цъ, на офѣрꙋ вылꙋчо́ны(х) и порѣзаныхъ, внꙋтрности, Єлѣта и ки́шки поло́каны быва́лы (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 239); мо́витъ пи(с)мо абы ко́ждого бра́та нєрѧ(д)нє сѧ справꙋючого спосро(д)кꙋ сєбє прє(ч) вы́лꙋчити (1623 *ПВКРДА* I-1, 41);

(від кого) відлучитися (від кого), відректися (кого): Ты́ѣ або́вѣм' кото́рыѣ ѡ(т) сєбє Бг҃а ѡ(т)лꙋчи́ли, и сєбє ѡ(т) Бг҃а вы́лꙋчили, яки́хъ оутрапє́нїй, и мордєрствъ в' сємъ, и в' при́шломъ вѣцѣ сꙋть го́дны? (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 490).

2. *(у формі дієприслівника, у функції прийм.)* за винятком: обославъши и объвестивъши тамже мешкаючихъ панов... водле воли и тестаменту небожчиковского, на сторону, то естъ сынови и доцце належъных, вылучившы, остатокъ ихъ всих подданих... до поссесии... отдавати приказалъ (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 541).

Див. ще **ВЫЛУЧАТИ.**

ВЫЛУЧИТИСѦ *дієсл. док.* (з чого) *(вийти зі складу)* відлучитися, відділитися: Чи(м) ма́єте тѣши(ти) вы́лꙋчивши сѧ з мало́и коу́пки сїо́иѧ(н), а приста́вши до вєли́кои на(д) о́во (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 221).

Див. ще **ВЫЛУЧАТИСѦ.**

ВЫЛЫВАНІЄ *див.* **ВЫЛИВАНЄ.**

ВЫЛЫГАНѦ *с.* (*стп.* wyłyganie) *(спритна дія)* викрут: понє(жє) дѣра́ми прє(з) огра́ды, си́лою, посꙋла(ми), вылыганѧ(м), чл҃коꙋго(ж)дє́нїє(м), и дрꙋги(ми) ко́зньми, в' цє(р)ковъ х(с)вꙋ... ꙋдра́ли єстєсѧ, и нача(л)ствꙋєтє (1598 *Виш.Кн.* 280).

ВЫЛЬЯНЄ *див.* **ВЫЛЯНЄ.**

ВЫЛЬЛѦТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛЬЯТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛѢГАТИ *див.* **ВЫЛЕГАТИ.**

ВЫЛѢЗТИ, ВИЛИЗТИ, ВИЛѢЗТИ, ВЫЛЕЗТИ *дієсл. док.* **1.** *(вибратися звідки-небудь)* вилізти: а тий гусе(н)ници падаютъ, с того дерева во ѡзере,... а если з води вилизу(т) то заразъ оу́мираю(т) (серед. XVII ст. *Луц.* 533); выпꙋститъ рєка жа́бы, кото́рыи вы́лѣзꙋтъ и войдꙋтъ до домꙋ твоєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 84 зв.);

(опинитися назовні) вилізти: ѡт той раны ѡко вонъ вылезло (Луцьк, 1560 *AS* VII, 60).

2. *(піднятися нагору)* вилізти: Такъ пушовъ Затъхей сесь, лишивъ, што бы видѣвъ Христа, ище вилѣзъ горѣ на одинъ пень, чомъ бывъ тѣломъ малый (XVI ст. *НЄ* 181).

3. *Перен.* (з чого) *(позбутися труднощів у складному становищі)* вийти, вилізти: Длѧ того(ж) вы нє можєтє с тоєє мат'нѣ вылєз'ти жєстє сѧ вси... за кла(м)ливыми наоуками поустили (1598 *Розм.пап.* 25); А то́й анти́христъ..., с той́жъ про́пасти гєрєти́цкои ви́лѣзє (Чернігів, 1646 *Перло* 136 зв.).

4. *Перен.* (з чого) *(набути певних переконань)* вийти: Ѡвъ бо зовє(т)сѧ папє(ж)ни(к), ѡ(в) за(с) н҃нѣ з' є҃в(г)лїѧ вылѣз', є҃в(г)листа... ѡ(в) за(с) сꙋбо(т)ник' (п. 1596 *Виш.Кн.* 249 зв.).

ВЫЛѢКНУТИСЕ *дієсл. док.* Вибратися, винестися: чернъцовъ старихъ... вставичне съромотити и зъбивати почалъ, жебы се яко з манастира вылѣкнул и брата попова,... пришедъши до кели, невинне киемъ у голову забилъ (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 1/VI, 366).

ВЫЛѢТАТИ, ВЫЛЕТАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(про птахів)* вилітати: Посполите съ пустого корча альбо сова, албо пугачъ вылетаетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 923).

2. *Перен.* (на кого) *(докорами, лайкою)* накидатися, налітати: Дава́ли такоу́ю причи́нꙋ... израи(л)чици,... жє би́рали посꙋлы, и пєрєвороча́ли пра́вдоу, я(к) и вм҃ ѡ(т)чє єпи́скопє ча́сто с ты(м) на пла́цъ на прєложо́ны(х) цр҃квє въсто́чной вылѣта́єшъ (Острог, 1598 *Кл.Остр.* 217).

3. *Перен.* Високо нестися, чванитися: вы ю(ж) та(м)... я́ко хо́чєтє та(к) сѧ дмѣтє, напина(и)тє, кокошѣтє в горꙋ возносѣтє и вылѣта(и)тє (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.); Та́к' и ла́ски достꙋпи́вшїи, по(д)нєсꙋт' ли сѧ в' пыхꙋ, а ср(д)цє и́хъ горꙋ, вылѣта́ти почнꙋт', ѡдыймꙋєтъ ѡ(д) ни́хъ Г(с)дь ла́скꙋ свою (Вільна, 1627 *Дух.б.* 144).

◇ **зъ розумами вылетати** — мудрувати: Ви́дитє и́жъ не потрє́ба з ро́зꙋмами вылєта́ти, алє та(к) вѣрити я́ко напи́сано (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 45 зв.).

Див. ще **ВЫЛЕТѢТИ.**

ВЫЛѢТАЮЧЇЙ *дієприкм. у знач. прикм. (про думки)* несподіваний: в то(м) па(н)ствѣ но́во а свѣ-

жо и(х) выдво́р'ныє а вылѣта́ючїє дꙋ(м)ки до тако́го ко(н)ца оухова(и) б҃є (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227).

ВЫЛѢТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛѢТОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(покидати місце перебування)* вилітати, виходити: а ско́ро єдно ѡтво́рѧтъ оуста, за́разъ вылѣтꙋєтъ с тѣла д҃ша (Острог, 1607 *Лѣк.* 23).

2. *(походити з певного середовища)* виходити: вєле́бныє ве́длꙋгъ твоє́го мо(з)кꙋ косте́лныє го́ловы па́пѣжовє ри(м)скіє з ри́мꙋ вы́лѣтовали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 157 зв.).

ВЫЛѢЧАТИ *див.* **ВЫЛИЧАТИ.**

ВЫЛЯНЄ, ВЫЛЛАНЄ, ВЫЛЬЯНЄ, ВЫЛАНЄ, ВЫЛАНЇЄ, ВЫЛАНЬЄ, ВЫЛАНА *с.* (*стп.* wylanie) **1.** *(витікання рідини або рідкої маси)* виливання: Єв(г)листа выписоує ѡ выльяню масти на главоу хв҃оу (1556-1561 *ПЄ* 183).

2. Розлив, повідь: я са(м) а по (м)нє ма(л)жо(н)ка ...на пє(р)ши(м) року... станути маємо... нє закладаючи сє... бє(з)кролє(в)є(м) выля(н)є(м) во(д)... згинє(н)є(м) а(л)бо ꙋтонє(н)є(м) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31).

3. *(книги)* видання: Вєли́коє на(м) ср(д)цє и ѡхо́тꙋ до тои книжицѣ вылѧнѧ вчини(л) Пє(т)р моги́ла (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3).

4. *Перен.* Щирість, сердечність: о́нъ ва́житъсѧ ѡ Бо(з)ского потѣши́тєлѧ завшєбы(т)но(м) // похоже́ню, ба́рзо бєзпе́чнє и мы́(с)лити и мо́вити сло́во потыка́ти ма́єтъ, Б҃ж(с)тве́нного потѣши́тєлѧ свѣтлости вы́лѧніємъ, ѡсвѣчєно (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 189-190).

◇ **вылѧнѧ (вылѧньє) крви, кръви выллѧнѧ** — проливання крові: Покꙋта, кото́раѧ за грѣхи, з' скрꙋхою // сєрде́чною при спо́вѣди грѣхѡ́въ, з' надѣєю ѡ(т)пꙋще́нѧ длѧ вылѧ́нѧ найдоро(ж)шєи Крви С҃на Б҃жого, а то чєрє(з) розгрѣше́н'є с҃щєнничєскоє, которымъ моцъ дана єстъ ѡ(т)... г(с)да звѧза́ти и розвѧ́зовати (Львів, 1646 *Зобр.* 49 зв.-50); нє нєро(н) ѡный кръви выллѧ́нѧ хотѧ́чїй, алє... г҃ь на́шъ і҃с х҃с бꙋдєтъ кролєва́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 64); вылѧ́ньє кро́ви ихъ и́нѧли вскладáть на Авимєлєха бра́та ихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 180 зв.); **слезъ выланьє** — гіркий плач: ср(д)цє ка́мєнноє в' жа́лости за грѣхи вла́сныи, прє(з) то́тъ жа́ль, и слє́зъ, на(д) ты́мъ прєставл'шим'сѧ, го́йнымъ, вылѧ́ньємъ, до жалю и оумилє́нїѧ скруши́ти и змѧкчи́ти (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 10).

Пор. **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛАТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛАТИСА, ВЫЛИТИСА, ВЫЛЛАТИСА *дієсл. док.* **1.** *(про кров)* пролитися: Кгды́жъ в' запалчи́вости слѡвъ твоихъ, та́къ мно́го... вы(л)лѧлосѧ кръвє! (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 222); єде́нъ Ара́пинъ, идꙋчи́ до до́мꙋ сво́єго,... оустрѣлилъ Пр(с)тꙋю Б҃цꙋ в' колѣно. И за́разъ..., кръвє мно́го вы́ллѧлосѧ ѡ(т) ра́ны пострѣлє́нѧ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 27).

2. *Перен. (знайти своє виявлення)* вилитися, передатися: тоежъ, за розоръванемъ и розлученьемъ церъкви Греческое съ костеломъ Римъскимъ, осудиться можетъ, же увесь гнѣвъ Божий, на люде ся вылилъ (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 502); ми́лость Б҃жїа, кото́раѧ єстъ Д҃хъ єгѡ, вы́лѧласѧ в' ср(д)ца на́ши (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 304); а то всє справꙋєтъ ла́ска Д҃ха С҃тгѡ, кото́раѧ ѡкви́тє вы́лѧласѧ на Ап(с)лы Б҃жїѧ (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128); Єсли тєды на тѣнь так' сѧ вы́лилъ Д҃хъ с҃тый, якъ далє́ко бо́лєй на но́вꙋю ла(с)кꙋ, на кр(с)тъ,... гдєсѧ гойнѣй и п'ѧ́нство Д҃ха ста́ло (Вільна, 1627 *Дух.б.* 385); а по ихъ вєстю, нєзличо́ныѣ тмы наро́дѡвъ и Пѡга́нъ оувѣривши... вошли на вєчє́рꙋ, понєва́ж' ла́ска Б҃жаѧ, и на Пога́н' вы́лѧласѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 680).

ВЫЛАЧИ *дієсл. док.* (*стп.* wylęgnąć) *(з яйця на світ)* вивести, сплодити: и́ншꙋю са́ми собѣ ма(т)кꙋ по́чноу(т) чини́ти, тє́ды вы́лѧгꙋ(т) троу(т)нѧ, кото́рїй пото(м)... жа́(д)ного пожи(т)кꙋ им нє оучи́ни(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 215).

Див. ще **ВЫЛЕГАТИ.**

ВЫМАВЛЯТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМАВЛАТИ *див.* **ВЫМОВЛЯТИ.**

ВЫМАВЯТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСА.**

ВЫМАГАТИ *дієсл. недок.* (що, що на кому) *(ставити перед ким-небудь якусь вимогу)* вимагати (що від кого): выдава́ньѧ тыхъ оунивєрса́лѡвъ,... инста́нцїами свои́ми оныє вымага́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 205); Истѧ́зꙋю: Вымага́ю (1627 *ЛБ* 163); А чомꙋ жъ Б҃гъ и по доскона́лыхъ д҃шєв-

ной во́ли на оуслꙋгова́н'є дх҃а же́бы сѧ згажа́ли, вымага́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 182); Пре́тожъ ко́ждомꙋ кото́ромꙋ мнѡ́го да́но, мнѡ́го те́жъ и на не́мъ вымага́но бꙋдєтъ (Там же, 279); То ты́л'кѡ потре́ба и пови́нность на ва(с),... пи́л'нѡ вымага́єтъ, абы́стєсѧ так' во всѣхъ Пи́сма(х) ст҃ы(х),... поꙋча́ли дн҃ь и но́щъ (Львів, 1646 *Ном.* 6).

ВЫМАҐЛЕВАНЫЙ *діеприкм.* Вигладжений, *діал.* вимаґльований: ѡ́быча(и) бо єстъ миръски(м); на ѡблꙋ(плє)нꙋю го́ловꙋ носѧчого по(д)голє(н)ца, выстрꙋганого мыло(м) вышарованого и вымакглєвано(г) пилнє смотрѣ(т)и и мыслью похотною... блꙋдити (п. 1596 *Виш.Кн.* 230).

ВЫМАЗАНЄ *с.* Викреслення, витирання: позволяю... отцу епископу Луцкому... до выкасованя и вымазаня ихъ [поступковъ правныхъ] съ книгъ кгродскихъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293); На которомъ соборѣ, по вымазаню зъ символу вѣры того придатку, такій декретъ естъ ферованъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 733).

Пор. **ВЫМАЗАТИ.**

ВЫМАЗАТИ, ВИМАЗАТИ *дієсл. док.* **1.** (чим) *(вкрити шаром глини, побілити)* вимазати: Житъникъ на сто(л)пєхъ... // накритъ кглиною вымазанъ (1552 *ОЧерк.З.* 17-17 зв.).

2. (що з чого) Викреслити: тое обжалованя их на его млти (!) пана маршалка с книг замковыхъ вымазано было (Верба, 1564 *ВИАС* II, 229); позволяю... отцу епископу Луцкому... мандатъ его королевское милости одержавъши и безъ бытности моее яко никчемъные и непотребные вымазати и покасовати (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293); алє ѡ(н) имъ далє(и), ты(м) бо(л)шє прикрости противко бра(т)ствꙋ выряжалъ, которого зара(з) с книгъ бра(т)ски(х) вымазано, яко ѡ(т)щєпє(н)ца бра(т)ства хв҃а (Львів, 1601 *ЛСБ* 1043, 4 зв.); Акакій,... имя Феликса... зъ діптиховъ своихъ вимазалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 662);

(що) вилучити: ієре́й любо пр(о)ркъ Єздра..., вымаза(л) бы(л) лѣте́ры ста́рыє, а новыє характе́ры вы́найшо(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 292).

Див. ще **ВЫМАЗОВАТИ.**

ВЫМАЗОВАТИ *дієсл. недок.* Викреслювати: кгрєковє такиє рєчи с книгъ своихъ старыхъ выкидаютъ и вымазую(т) (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 274); Истрєблѧ́ю. Выма́зꙋю, згла́жꙋю, загꙋблѧ́ю, выкорєнѧ́ю (1627 *ЛБ* 163).

Див. ще **ВЫМАЗАТИ.**

ВЫМАЛЕВАТИ, ВЫМАЛЕВАТЬ, ВЫМАЛІОВАТИ, ВЫМАЛОВАТИ *дієсл. док.* **1.** (що, що на чому, кого) Намалювати: иконꙋ вєликꙋю, абы тоє всє голоє мєстцє застꙋпила..., ѡхандожнє казавши вымалєвать, тамъ поставити (1577 *AS* VI, 77); гербъ въ семъ листѣ нашомъ есть значнѣ выражонъ и вымалеванъ (1585 *АЗР* III, 292); За́цный ѡнъ малѧ(р) авєллє(с),... вєнє́рꙋ якꙋю(с) хотѣ(л) вы́маловати, кото́рꙋю абы доскона́лє и надо́бнє выконтєрфєтова(л) взѧ(л) на тꙋю робо́тоу дєсѧ(т) лѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 273); кото́ромꙋ [малѧрꙋ] ґды на мало́й табли́ци вели́когѡ ѡл'бри́ма вымаліовати ка́зано, намаліова́лъ єди́нъ па́лєц', и з' тогѡ ѡ вєли́кости всєгѡ ѡл'бри́ма розсꙋдо(к) и кон'їєктꙋрꙋ бра́ти каза́лъ (Львів, 1639 *Ап.* 8 зв. ненум.); Слы́шачи цє́сарь Да́рїй, пыта́лъ и́хъ ѡ спо́собѣ и ѡ кшта́лтє алєкса́ндровомъ, а они ємꙋ оуказа́ли о́бразъ єгѡ на картынѣ вымалєва́ный (серед. XVII ст. *Хрон.* 406);

(що) *(зробити креслення, рисунок чого-небудь)* накреслити: знаковъ грани(ч)ны(х), урочи(с)къ и дифєрє(н)ци(и)... намъ трыбуналъ выдати, ѡзначити, ѡписати и вымалєвати на мапъпа(х) казалъ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201).

2. *Перен.* (що) *(розповісти, написати про що-небудь)* представити, описати, змалювати, показати: Вы́малєвалъ на(м) па́вє(л) ст҃ый достато́чнє вла́сность и скоу(т)ки ми́лости (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 184); мови(т) оучи́тє(л)... лѣпшє мнѣ до́брооѡбразїє ви́димо на(д) то́є, кото́роє быва́є(т) сло́во(м) вы́малєвано (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 219); Припа́тръсѧ я(к) вы́маліовано в' Гре́цкой Цр҃кви нн҃ѣшнєє оужива́ніє та́инъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 254).

ВЫМАЛІОВАНЄ *с.* Зображення, намалювання: Изѡбраже́нїє: Выѡбраже́ньє. вла́сность тва́ри вымаліова(н)є (1627 *ЛБ* 47).

Пор. **ВЫМАЛЕВАТИ.**

ВЫМАЛІОВАТИ *див.* **ВЫМАЛЕВАТИ.**

ВЫМАЛОВАТИ *див.* **ВЫМАЛЕВАТИ.**

ВЫМАРТИ *дієсл. док. (згинути до останнього)* вимерти: остатокъ, што одъ поганъскихъ рук ухо-

ронилосе,... алъбо хоробъ великихъ,... и мученъя през козаковъ, вымаръли, и тую пречоную маетъностъ..., вънивечъ оберънули и съпустошили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 227).

ВЫМАХЛЕВАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wymachlować) (що в кого) виманити, вициганити: по́дъписъ с притиснéньємъ печáтей на гóлый мамрáмъ оу влады́кωвъ зрáды сѧ нєсподѣвáючихъ, собѣ вымахлєвалъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 87).

ВЫМЕЛОКЪ, ВЫМѢЛОКЪ *ч.* (*частіше мн.* **вымелки**) *(оплата за помел зерна)* мірчук: Ино мы... тое село Дубно потвержаемъ... и зъ млины, и ихъ вымелками (Берестя, 1505 *АЛМ* I/2, 158); дал... ємꙋ тоє имѣнє... // ..., з рыбники и з млыны н их вымєлки (Краків, 1507 *AS* III, 39-40); Маєть ωн... тыє... сєла дєржати... з млыны и их вымѣлки (Львів, 1509 *AS* III, 70); слꙋги в томъ сєлє два... ко(н)но слꙋжать млыны в томъ сєлє два вымєлъки с ни(х) нє за(в)зды (!) ровъно (1552 *ОВін.З.* 139 зв.); мыто Крємєнє(ц)коє з млыны, вымєлъками всякими,... кожъды(и) рокъ до Ска(р)бу нашого арє(н)дою плачыва(ли) (Вільна, 1560 *ТУ* 90); жита и иного збожъя вымелку, мне приходячого, кгвалтовне въ тыхъ млынехъ пятъдесятъ мацъ побрати ...росказалъ (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 341); арендовали... местечко Кошар..., з ставами, млынами и их вымелками (Горохів, 1593 *ПККДА* I-2, 158); тоє... имє(н)є моє... и(з) млыны... и(з) и(х) вымє(л)ками... // ...продаю (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 1 зв.-2); має(т)ность... // ...па(н) богдашєвичъ має(т) ωбняти с ко(р)чмою... зъ сажа(в)ками и ловєнє(м)... рыбъ з млино(м) и єго вымє(л)комъ (Крупець, 1643 *ЛНБ* 103, 21/d, 2006, 18-18 зв.); мєнованоє мє(с)то... зо всими лю(д)ми, кгру(н)тами, ...млына(ми) и их вымєлъками,... старо(с)тє житомє(р)скому, пода(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 183).

Див. ще **ВЫМЕРОКЪ, ВЫМЕРЪ.**

ВЫМЕНИТИ *див.* **ВЫМѢНИТИ.**

ВЫМЕНАТИ *див.* **ВЫМѢНАТИ.**

ВЫМЕРАТИ *дієсл. недок. (визначати величину)* вимірювати, виміря́ти: Wody też u zamku net, kotoraja studnia poczała bula wybywaty y nemało newybiła puldesiata saźnia,... ino jeszcze do wody niedoszli, a wymerali jesmo, iż tolko wseho kopaty czotyry saźni y łokot do wody (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20).

Див. ще **ВЫМЕРИТИ.**

ВЫМЕРЗАТИ *дієсл. недок. (висихати під дією морозу)* вимерзати: Изсѧка́ю: Высыха́ю, вымєрза́ю (1627 *ЛБ* 47).

ВЫМЕРЗНѢНЄ *с.* Вимерзання: Изсѧкновє́нїє: Высхнє́ньє, вымєрзнѣ(н)є, озя́блость (1627 *ЛБ* 47).

ВЫМЕРИТИ *дієсл. док.* **1.** *(визначити величину)* вимірити, ви́міряти:: мы водлꙋгъ росказаньѧ и комисєи господаръскоє,... по тымъ врочищамъ ωбєхали и вимєрити казали (Ковель, 1537 *AS* IV, 104); в кождую руку лановъ четыри вымерити и межами означыти мают зараз (Луцьк, 1642 *КМПМ* II, 234).

2. *(знайти певну величину)* встановити, визначити: ꙋ́ста(в)уємъ абы... в мєстє(х) нш̄и(х)... в торъго(х) збо(ж)є всѧкоє продавати мєра абы была ωдънакова ро(в)на... которая мєра має(т) бы(ти) вымєрєна ꙋ ви(л)ни (1566 *ВЛС* 11);

(розпізнати за певними ознаками) встановити, визначити: коли з городища єха(л) чєрє(з) врѧ(д)ника... ωкушка бы(л) вымєрє(н) знакъ с того бєручи и(ж) дє(и) трє(х) по(д)ко(в) ꙋ конѧ нє было ω(д)но чєтвє(р)тая зостала (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 58).

Див. ще **ВЫМЕРАТИ.**

ВЫМЕРОКЪ *ч.* **1.** Те саме, що **вымелокъ**: я Юрей Василевич Соколский,... за то их милости записую,... дарую князя Василя а князя Марка Солтановичов Соколских тыми частями во именях ...зовсим держати... с полми, // ...з млыны и их вымерками (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49-50); па(н)... Нємиричъ... запродалъ мнє в мєстє... Чєрнєховє ко(р)чму мєдовую,... з мыто(м) и млынами ωбєма... и зъ ихъ вымє(р)ками на пєвную суму пнєзє(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 121).

2. *(одиниця об'єму сипучих тіл)* мірка: К тому тє(ж) млы(н) подлє воро(т) башты мє(ст)скоє спали(т)... розказалъ, в которо(м)... млынє было вымє(р)ку збо(ж)я жита мєрокъ дєвѧ(т)дєся(т) и три (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123).

Див. ще **ВЫМЕРЪ.**

ВЫМЕРТИ *дієсл. док.* Вмерти, померти: Естли бы хто повѣтреемъ вымеръ, або зъ домомъ згорѣлъ,

...абы то на личьбѣ было пріймовано (1551 *АЗР* III, 41); Касканое спалено и самыхъ однихъ постинано, а другихъ забрано; Лесна десятника совсемъ спалили и самъ вымерлъ (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 221).

ВЫМЕРШИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виміряний: К тому тє(ж) млы(н)... спали(т)... розказалъ, в которо(м)... млынє было вымє(р)ку збо(ж)я было жита мєрокъ дєвѧ(т)дєся(т) и три, пшєници — мєрокъ три(д)ца(т) и ше(ст)... солоду... мєро(к) три, которы(и)... та(м) жє с ты(м) збо(ж)ємъ мои(м) вымє(р)шимъ погорєлъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123).

ВЫМЕРЪ *ч.* Те саме, що **вымелокъ**: къ тому млынъ о дву колахъ, съ которого на кождый тыждень вымеру приходило збожья вшелякого по чотыри третинники (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 123); вымєрꙋ того(ж) во (м)лынє(х) бо(л)шъ ни(ж)ли на два(д)ца(т) копъ гр҃шє(й) лито(в)ски(х) коштовало (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 151); при той черзе в млыне Стыровом пятничной... и вымерах належачихъ... зоставую (Любче, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 519); Єжєли бы хто спротивны(м) бы(л) сємꙋ Унивє(р)салови нашому и вымєры нєналє(ж)нє с ты(х) млыно(в) бра(л), ро(с)казує(м) П҃ну По(л)ковникови Прилу(ц)кому Абы бє(з) жа(д)ноє фо(л)ги своєво(л)ны(х) Сурово кара(л) (Чигирин, 1649 *ЦДІАК* 203, 1, 5, 1); сами з тых маетъностей дани медовые, пинезные... // ...вымеры з млыновъ, перевозы,... выбераютъ и на свой пожитокъ оборочаютъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 441-442).

Див. ще **ВЫМЕРОКЪ.**

ВЫМЕРЯТИСЯ *див.* **ВЫМѢРАТИСѦ.**

ВЫМЕСТИ, ВЫМѢСТИ *дієсл. док.* (що) Вимести, викинути: вы́мєтꙋ ѡста́(т)ки до́мꙋ ієрѡвоа́могѡ, якѡ вымєта́ю(т) гно́й а́жь дочи́ста (серед. XVII ст. *Хрон.* 305).

◇ **с порѧдку вымѣсти** (кого) — вибити з колії: Вѣра ги́нєтъ, кано́ны того с порѧдкꙋ на́съ вымѣтꙋтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 120 зв.).

Див. ще **ВЫМЕТАТИ, ВЫМѢТОВАТИ.**

ВЫМЕТАНЄ *с.* Викидання: злѧкшисѧ Кє́саръ приписа́лъємꙋ Дх҃а ст҃го, и ра́дꙋ єгѡ ѡ вымєта́ню ѡбразѡвъ прина́лъ (Київ, 1627 *Тр.* 291).

Пор. **ВЫМЕТАТИ.**

ВЫМЕТАТИ, ВЫМЕТАТЬ, ВЫМѢТАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(метучи, видаляти звідки-небудь сміття, решетки чого-небудь)* вимітати, викидати: вы́мєтꙋ ѡста́(т)ки до́мꙋ ієрѡвоа́могѡ, якѡ вымєта́ю(т) гно́й а́жь дочи́ста (серед. XVII ст. *Хрон.* 305).

2. *Перен.* (що) *(силою видаляти)* викидати: Вшоль і҃с до храмоу бжі҃его, и выгна(л) всѧ продающаа... и столꙗ́цѣ ты(х) которыи прода(в)али голоубы вымєталь (1556-1561 *ПЄ* 90); кости тѣло // небожчицы братовое моее, такъже и сына моего Петра,... за манастыръ прочъ выметать казалъ (Володимир, 1584 *АрхЮЗР* 1/I, 190-191); И ѡвшємъ проти́вно томꙋ и говбрѧ(т) и пи́шꙋ(т), и якъ чужє́є што во(н) вымѣта́ю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 236);

(кого) виганяти: А єзꙋ(с) вшє(д)ши до костєла почалъ вымєтати продаючиє в костєлє (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 48); инших поповъ негодных бѣсове з церкве выметали (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44);

(кого від чого) позбавляти (чого), усувати (від чого): посли того в тыжден на проводной недели без бытности моей жону мою з дому от всей майности моей выметал (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 104).

3. *Перен.* (кому що) Випоминати: Платонъ, славный оный монахъ... явне цареви грѣхъ выметалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 652).

◇ **на очы выметати** — докоряти; випоминати: коронацыю Швецъкую на очы выметати,... // ...того ся теды всего, мой милостивый пане, истенне годыло чынити (Вільна, 1590 *Ант.* 659-661).

Див. ще **ВЫМЕСТИ, ВЫМѢТОВАТИ.**

ВЫМЕТАТИСЬ *дієсл. недок. (про висип на шкірі)* з'являтися, викидатися: на ѡнъ ча(с) такѡ́є карана́ бы́ло скѡ́ро ктѡ́ згрѣши(л) зара(з) тѡ́й трꙋ(д) то є(ст) па́р'хи бри(т)кі́и на тѣло (с) єгѡ́ вы́мєтали (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 141).

ВЫМЕТАТЬ *див.* **ВЫМЕТАТИ.**

ВЫМЕТОКЪ *ч.* Мілька: ажъ до самого дъна уво (в)си(х) бочъка(х) — лед а якиє рыбєлицы, вымєтъки малыє, щупа(ч)ки были (Володимир, 1579 *ТУ* 174); Мошко абрамовичъ... ме(л) ...ры(б) солоны(х) выметку бочокъ о҃ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 10).

ВЫМЕТЫ *див.* **ВЫМѢТЫ.**

ВЫМЕТЫВАНЪ *дієприкм.* Відхилюваний, відкидуватий: єрєсь и злость онаѧ никгды с костєла рúмскогоωтúнаиа, и прє(ч) вы́мєтывана нє быва́ла (Острог, 1587 *См.К.л.* 7 зв.).

ВЫМЕШКАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wymieszkać) прожити у помешканні продовж певного часу: нєха(и) то(т) выдато(к) вымєшкаю(т) в домѣ (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.).

ВЫМЕШЪКАНЄ *с.* Проживання у помешканні продовж певного часу: а но вымешъканю ее летъ десяти, панове братство тотъ домъ в свою диспозыцыю взяти будутъ повинни вечне (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 508).

Пор. **ВЫМЕШКАТИ.**

ВЫМИНАТИ *дієсл. недок. (розтираючи колосок, вимінати зерно)* розминати: Єв(г)листа выписоує якь оучєници в дн҃ь соуботныи колосы выминаютъ роуками (1556-1561 *ПЄ* 232); Бы́ло па(к) в соу́ботоу второпръвоую ишо(л) чєрє(з) збожьѧ, вы́торгали оучн҃цы єго кла́сы, и єли вы́минаючи ро́уками своими (XVI ст. *УЄ Літк.* 20).

ВЫМИСЛИТИ *див.* **ВЫМЫСЛИТИ.**

ВЫМИСЛЪ *див.* **ВЫМЫСЕЛЪ.**

ВЫМКНУТИСЯ, ВЫМКНУТИСЄ, ВЫМКНУТИСА *дієсл. док.* **1.** *(швидко і непомітно вийти)* втекти, вимкнутися: панъ братъ мой,... тыломъ, черезъ двери сенные, з слугами своими тихо вымкнувъшися, на верхъ церкви... ушолъ и тамъ ся зачинилъ (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 129); Гонзє, и гонзнѹвъ: Оушо́лъ, ѹтѣкъ, ѹбѣгъ, а(л)бо вы́мкнѹ(л)сѧ, гоньзнѹ(л), бєжа́лъ (1627 *ЛБ* 27); А кгды... тые насланъци,... збожя жали и доптали, попъ Зазимовский, в ночи потаемне з села вымкнувшисе и тут до Киева рекою Днепромъ в челне спустившись,... панеи Корсаковой о томъ всемъ дал знати (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619).

2. *(вибратися, звільнитися звідки-небудь)* вирватися: и много сѧ тра́флає(т) я(к) дво(м) бор҃цє(м) бо́рѹчи(м)сѧ то томѹ, то сємѹ навръ(х) вы́скочити, а того по(д) се́бє по(д)г҃бати то томѹ за(с) зысподѹ вы(м)кнѹтисѧ и вє(р)хового на спо(д) пєрєвє(р)нѹти (1596 *Виш.Кн.* 252 зв.).

ВЫМОВА, ВИМОВА *ж.* **1.** *(здатність людини говорити)* мова: Сътвори́лъ бы(л) бъ҃ чл҃ка..., и сло́во(м) вымо́вы на(д) всѣ живо́тныє оукраси(в) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 215); И прє(з) ты́и хотѣли оупо́рнє оуказа́ти нєдости́гнєноє прєвыне́слоє є́стєство, и вы́шшєє на(д) вса́кѹю вымо́вѹ и ро́зѹмъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 293).

2. *(спосіб вимовлення слів, звуків)* вимова: павєль ...на(м) росказа(л)... єсли бы(х) мови(л) языкы чл҃чкыми или ап҃(с)льскыми и(ж) бы(х) мѣ(л) таковѹю вымовоу яко аг҃гль (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 195 зв.); Хѹдогла́сный: Пло́хои вы́мовы (1627 *ЛБ* 145); прето еще за доброе памети,... и досконалое // вымовы,... тестаментъ мой,... таковымъ способомъ споражаю (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 406-407);

(своєрідний характер вимови, властивий певній мові) акцент: Єдна(к) такъ бри(д)каѧ на́шого вѣкоу єстъ нєцнота, ижъ на оулицы нѣчого частѣй нє почѹє(ш) на(д) блюзнѣрство: то є(ст) мо́ва и вымова французскаѧ: то цвѣтъ і ωздо́ба шла(х)ты (!) // и двора́новъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 24 зв.).

3. Красномовство, ораторство: Ци́цєро ры(м)ской вымо́вы свѣтло(ст) і ωздо́ба мовла́лъ нѣколись, жє та́каѧ є(ст) // цно́ты пє́нкно(ст) и надо́бно(ст), жє єсли́бы ωко(м) могла́ сѧ ωсѧгноути всѣ(х) бы лю́дєй з цоу́дности своєй свѣтлостю и вда́чностю до сєбє повабила (поч. XVII ст. *Проп.р.* 267-267 зв.); Бл҃гоѧзы́чїе: бл҃горѣчїе: оборо́тност҃ ѧзы́ка, до́браѧ вымо́ва (1627 *ЛБ* 10); Філосо́фовє абовѣмъ єллі́нской мѹдрости оу́чатъсѧ, а дрѹгїи нєѹками сѹть в҃ вымо́вє (Вільна, 1627 *Дух.б.* 183); **краснаѧ вымова, солодка (сладка) вымова** — красномовність, пишномовність: Гдє в҃ то́тъ ча́съ филосо́фство мѹдрцє́въ: гдє́ Ри́торѡвъ, ба́рзо кра́снаѧ вы́мова (Львів, 1642 *Час.Слово* 270 зв.). Ст҃ый // григо́рїй различныхъ вѣршовъ, и ри(т)мо(в) мно́го соло(д)кою вимо́вою своєю написа(л) (XVI ст. *УЄ* № 29 519, 272); що бы єго ст҃аа мл҃(с)ть ра́чиль... да́ти сла(д)коую вы́мовоу (поч. XVII ст. *Проп.р.* 26).

4. Вислів: инож и там датковъ мало, а присловя и вымовов много: чого юж тыж и сам встыд не допущает писати нам (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528).

5. *(незгода робити щось)* відмова: ωни вси маю(т) робити которы(х) ко(л)вѣ будєть потрѣба бє(з) всѧкоє мѣстьскоє вымовы (Київ, 1518 *Арх.Р.* фо-

токоп. 29); тогды мы всѣ... братя Жоравницкие маем и повинни будем, кром жадныхъ вымов, на перший ден заседаня суду земъского... стати (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 378); Єп(с)кпъ..., має(т) имъ сщеника благословѝти, єго́ же сами сєбѣ избєрѳ́тъ, кромѣ всѧкои вымо́вы и проти́вности (Львів, 1591 *ЛЄБ* 157); повинни будѳ́тъ, и та(к) кромъ всякоє вымовы сами собою хѳ́добою з пото(м)ками во всѣ пото(м)ныє вѣки всѣ братія... в школѣ бра(т)ско(и) в мѣстє Лвовє старати(с) працовати и промыслъ вшєляки(и) чинити (Київ, 1622 *ЛСБ* 486, 1 зв.); зго(д)нє ѡбра(в)шы ѳ́просили ѡны(х) абы бє(з) жа(д)ной вымовы, тои працы по(д)няли ся: яко(ж) по до(л)ги(х) вымова(х) про(з)бами своими ѡныхъ звитяжывшы знєволили мѣ(с)цє ста(р)шы(н)ства засѣсти (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 62).

6. *(вигадана причина або обставина, щоб відмовитися від чого-небудь)* відмовка, викрут: а ты будєшли которѳ́ю вымовѳ́ в том собє кѳ́ помочи брати, тогды ни ѡднакаѧ таковаѧ вымова твоѧ мєстца в нас мєти нє можєтъ (Вільна, 1541 *AS* IV, 297); А поколе тот запис наш з руки пана Мошковы не выйдетъ, тогды мы жадных причин, а ни вымов о тую суму пенезей, нам от него позыченую, поведит не маем (Марковичі, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 199); якѳ́ю вымо́вою мѣти боу́дєтє, є́ще то ма́лыє причи́ны, пора(д)кы, лѣпꙗшаа быва́є(т), ча́со(м) хворостѧ́наа коу(ч)ка авраа́мова, на(д) мѳ́ры содо(м)скіє (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217); Гдѣ бѳ́дѳчи запозваны, за пєршимъ позвомъ, на рокѳ́ пєршомъ, яка завитомъ ставши // оусправєдливитиса, жадныхъ вымовъ и оборонъ собѣ кѳ́ помочи нєбєрѳчи, зарѳ́кѳ́ и шкоды заплатити бѳ́дѳтъ повинны (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 22-23).

7. Пояснення, оправдання: Что за вымову знайдет, если его в том гневѣ смерть заскочит? (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 193); **вымову мати** (перед ким) — оправдуватися: всѣ заистє во́лны(м) оумысло(м) могоу(т) люби́ти; єсли за(с) то нє могли́ бы чини́ти то сѧ зло́сти припише(т), и жа(д)нои вымо́вы пєрє(д) бго(м) нє ма́єтъ, кото́ры(и) єго нє лю́битъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 222 зв.); **чинити вымову** — пояснювати: Мы то ради ѡт вас слышимъ... што пишєтє до нас, чинєчи вымовѳ́, иж тот дєл длѧ тых причин поѡмєшкал,... якобы поганство Татаровє в тамошнѳ́ю зємлю Волынскѳ́ю вторгнѳ́ти мєли (Вільна, 1541 *AS* IV, 291); Извѣтъ твбри(т): Вымо́ву чи́ни(т), вымовла́єтсѧ, або дово́дит' (1627 *ЛБ* 46).

8. *(спосіб відтворення змісту)* мова: ѡ то сѧ з' на́ивышши(х) си́лъ свои(х) ста́ралъ..., абы и сто́го Іоа́нна Златооу́стаго..., якъ прєдънѣйшаѧ и найзнакомит'шаа в' вымо́вѣ с' кни́гъ о́ного, з грє́цкого на ѧзы́къ словє́нскїй кни́га ѡ сщє́ньствѣ опа́трънє пєрєло́жєна была (Львів, 1614 *Кн. о св.* 3 зв. ненум.).

◇ **вымову мати** (до чого) — бути готовим (до чого): сыновцы мои еще малые..., до науки вымовы еще не мають (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 313); **надъ всякую вымову** — без всякого сумніву: мо́витъсѧ. Ижъ єсли́бы нє боронѝли ѳєоло́кгѡвє и До́кторѡвє Сты́и прировныва́ти в' подобє́нство, кото́раѧ є́стъ на(д) всѧ́кѳ́ю вы́мовѳ́, та́ємницѳ́ є́дности Тр(о)ци Сто́и (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 297).

Див. ще **ВЫМОВКА, ВЫМОВЛЕНЄ, ВЫМОВЛѢНЄСѦ.**

ВЫМОВЕНІЄ *див.* **ВЫМОВЛЕНЄ.**

ВЫМОВЕНЫЙ *див.* **ВЫМОВЛЕНЫЙ.**

ВЫМОВЕНЬЄ *див.* **ВЫМОВЛЕНЄ.**

ВЫМОВИТИ, ВЫМОЛВИТИ *діесл. док.* **1.** (що і без додатка) Вимовити, висловити, сказати: єще ѡнь того слова нє вымовиль коурь запѣ(л) (1556-1561 *ПЄ* 323); И вымовивши то, вдарил дей мя по виденю и окрутне збилъ (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 1/VI, 55); ѡ кторы(х) [вѣрныхъ]... ани язы(к) вы́мовити // ...нє може(т) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 156 зв.-157, на полях); скоу(т)комъ на́вєт' та́къ дале́ко ѡ(т) тєпе́рѣшни(х) соу́тъ ро́зни, я́ко нє є́стъ ре́чъ мо(ж)наѧ вымовити (Острог, 1607 *Лѣк.* 39); скоро жъ вымолвилъ:"со страхомъ Божіимъ и съ вѣрою" и проч. (бл. 1626 *Кир.Н.* 15); то мо́влю мл(с)ти жа́дєнь до́сы(т) вы́мовити, жа́дє(н) досы(т) вы́хвалити и до то́й здѧ́коватисѧ нє мо́же(т) (1645 *УЄ* № 32, 309).

2. (кого) *(визнати невинним)* виправдати: пръвыи рек'ль коупиль єсми сєло пил'но ми єсть потреба тамь доєхати а ѡгладати єго прошоу тєбє имѣи мєнє ѡ(т)рєчєн'нымь [або вымовь мєнє] (1556-1561 *ПЄ* 285); кгды́ бы сѧ лоу́цкїй вландыка (!) потоу́р-

чилъ... то(г)дꙑ бы ѡ(в)цы єго былѝ вꙑмо(в)лєни прє(д)... бг҃мъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 65 зв.); Тые, которіе ся ему приспособляючи телца оного хвалили, чи были передъ Богомъ вымовлени? (1603 *Пит.* 102); Бєзѡ(т)вѣтєнъ: Ѡ(т)повѣди нємаючїй,... лю́бъ кото́ры(и) вꙑмовлє(н) бꙑти нє мо́жє(т) (1627 *ЛБ* 6).

3. (що, що в кого) *(домовитися з кимсь про щось)* застерегти: зєзна(л) иже ся ємоу доси(т) о(д) фє(д)ка сыно(в)ца стало с тоиѣ чвє(р)дкы (!) што собѣ бы(л) вомови(л) (!) фєдоу(р) в ꙑвана до живота (Одрехова, 1615 *ЦДІАЛ* 37, 2, 27); во(л)но єсть и бѫдє(т)... гдн҃ѧ... в томъ домѫ... ѡ(т) на(с)... на вєчность проданомъ илє сє самъ в собє в шырокости і до(л)гости своє(и) має(т) кро(м) тоє частъки которꙋю єсмо собє... вымовили яко сє вышє(и) помєнило (Київ, 1616 *ЦДІАК* 221, 1, 62, 1); и що хотѣли козаки, то собѣ вымовили, жє зновѫ козакѡ(в) хѡ(т) сто тисячє(й) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170).

4. Збагнути, зрозуміти: Та́мъ гдє ми́ло, всѝхъ о́чи: гдє бо́лѧчо, рꙋки. Хто вꙑмовитъ, якїи тєрпа́тъ ма́тки мꙋки (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3).

Див. ще **ВЫМОВЛЯТИ.**

ВЫМОВИТИСЯ, ВЫМОВИТИСА *діесл. док.* **1.** (кому чим) Оправдатися, виправдатися: его милост вымовил ся мнє пилными потребами, иж там быти не мог, але жоне моей скончити и змовити се за князя Януша Четвертенского радил (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 127); жа(д)нои вымо́вы пєрє(д) бг҃о(м) нє ма́єтъ, кото́ри(й) єго нє лю́битъ, и длѧ того ѡ(т) ба҃ справєдливє потоплѧє(т)сѧ и въ ѡ(г)нь ѡ(т)сылáєтсѧ, бє(з) жа́дной рєчи прє(з) кото́рꙋю бы мо́глъ вꙑмовитисѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 222 зв.).

2. (з чого, від чого, чому і без додатка) *(вигадати причину, обставину для відмови від чого-небудь)* відмовитися (від чого), викрутитися (з чого, чим): цар Тѳрєцкий росказал был воєводє Волоскомѫ до Вгєр съ собою пойти, лєч ѡн с того сѧ вымовил и пойти там нє хотєл (Краків, 1543 *AS* IV, 351); Єдна(к) сѧ нє вꙑмовишь абы(с) нє мѣлъ быти мл(с)рдны(м), и добротливы(м) противь ка́ждомоу (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 268 зв., на полях); тєпе́ръ тогды і са́мъ нє вѣдаю што чини́ти, и яко сѧ с то́ей доро́ги вꙑмовити ма́ю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 20); Зачи(м) слꙋшнє и твоємѫ жада́ню вꙑмовилъ бы(м)сѧ, бы мѧ з' дрꙋгои стороны запалчи́вость и ре́вность..., на твоѥмъ зда́ню перєста́ти нє гамова́ла (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 187); ѡни вꙑмовилися вымо́вками нєпристо́йными: єдины се́лами, дрꙋгїѣ кѫпе́цством' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 495).

Див. ще **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВКА, ВЫМОВЪКА *ж.* **1.** Відмовка, викрут: Пре́то те́ды понєха́вши вꙑмовокъ свои́(х), иа кото́рыи дла́ оугоже́нѧ тѣлѫ здобыва́ютъсѧ, што́ //на оупа́докъ... быва́єтъ... пѫ́сты... захо́вꙋйте (Київ, бл. 1619 *О обр.* 178-179); Бе́з' вꙑмовки пре́то ко́ждый чл҃вкъ пєрє(д) Бг҃омъ, ча́сѫ сѫдѫ бѫдєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 280); Ѡ(т)рєче́нїє: За́казъ, запрѣ(н)єсѧ, вымовлѣ(н)єсѧ, вꙑмовка (1627 *ЛБ* 146); такъ тежъ Братію, на тое везванныи, абы // безъ вшелякой вымовки совокуплялися на той часъ тымъ, которыи при мнѣ суть, честнымъ Отцемъ и Братіи (Львів, 1631 *ОЛ* 16-17); и́сповѣдь ма́єть бꙑти про́стаѧ, щꙑраѧ, бє(з) вымо́вокъ (Львів, 1645 *О тайн.* 80); та(к) собѣ доброво(л)нє ѫра́дили и ѫподо́бали... абы... //...тои во(л)ности и вымо́вки собѣ позво́лити нє хотѣли (серед. XVII ст. *Кас.* 45 зв.-46);

закид, докір: чєкалъ бымъ длѫжєй лєчъ мя потрєба примѫшаєть при(и)мєшъ тєды тꙋю нашѫ вымовкѫ (к. XVI ст. *Розм.* 65 зв.); Але (и хтожъ того не видитъ, же) тые вымовъки на то сѫтъ учыненые,... жесте свое соборище... не на слушномъ местцу одъправовали (Вільна, 1599 *Ант.* 523);

привід, претекст: презвитеръ або діяконъ своее жоны нехай не отступуетъ, якобы вымовкою благовѣрія (1603 *Пит.* 87); але щѻжъ то є́стъ за вꙑмовка // ярма до́брого нє мочи понєсти и бе́рємѧ ле́гкого нєздоꙋ́жати носіти (Острог, 1607 *ЛѢк.* 102-103); Прирóкъ: Пре́тєкстъ, вꙑмовка, хо(т) слꙋшнаа, хо(т) несслꙋшнаа (1627 *ЛБ* 99).

2. *(визнання невинним)* оправдання: Прото ся тыми фашъками хотятъ выкрутити. Але послышишъ нижей: пойдетъ ли имъ тая вымовъка? (Вільна, 1599 *Ант.* 523); Ѡ вымовка по́длаѧ! ада(м) грѣ(х) оучини́вши з'шилъ ли́ствїє смоко́вноє, и закри(л) наго(ст). що(ж) тыи ли́стѧ знача(т) слоуха́че? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 186); а́лє анѣ ада́мови

нє помогло до вы́мовки жє то в'клада(л) на жоноу мо́вѧчи, жона кото́рꙋюсь ми да́лъ, та́ѧ мѧ звєла (Острог, 1607 *Лѣк.* 102); Алє єщє зе́млю лю́би(ш) ви́дѣти, и на пѣнѧзѣ и зо́лото позира́ючи вздыха́єшъ, яко́го(ж) достꙋпишъ ѡ(т)пꙋстꙋ, якои́ ѡборо́ны и вы́мовки (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 299); єдна(к) єсли́ бысѧ постєрєглъ в то́м' забꙋрє́нїи жє злє чы́нитъ, а чыни́лъ бы тогды вы́мовки нє ма́єть ѡ грєсѣ своє(м) (Львів, 1645 *О тайн.* 68).

Див. ще **ВЫМОВА, ВЫМОВЛЕНЄ, ВЫМОВЛѢНЄСѦ.**

ВЫМОВЛЕНЄ, ВЫМОВЕНІЄ, ВЫМОВЕНЬЄ *с.* **1.** *(докази невинності)* виправдання: Ѡтожъ ты́мъ чєтвєрокро́тнымъ вымове́нїємъ на чоты́ры ча́сти приказа(л) Бъ҃ абы́ по́стъ заховыва́ный бы(л) в' домꙋ Ію́довомъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 143).

2. Відмовка, викрут: нєпщєва́нїє, мнѣма(н)є, и нєслꙋшноє вымовлє(н)є (1596 *ЛЗ* 59); Всѣмъ на́мъ зъє́хатисѧ до Митрополіта, бєзъ всѧ́кого вымове́ньѧ и замєшка́ньѧ (Львів, 1614 *Вил.соб.* 20).

3. Викрик: Рєгма́, Гро́мъ а(б) вымовлє(н)є, а(б) що(с) зло́є (1627 *ЛБ* 229).

Див. ще **ВЫМОВА, ВЫМОВКА, ВЫМОВЛѢНЄСѦ.**

Пор. **ВЫМОВИТИ.**

ВЫМОВЛЕНЫЙ, ВЫМОВЕНЫЙ *дієприкм. у знач. ім.* Виправданий: Протожъ нехъ мя его милость маетъ за вымовеного (Вільна, 1599 *Ант.* 589); Пе́ршїй ре́клъ Ємꙋ, // ни́вꙋ кꙋпи́лєм', и ма́ю потре́бꙋ вы́йти, и ви́дѣти Єѣ: прошꙋ тєбє мѣй мєнє за вымовлє́ного (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 674-675).

ВЫМОВЛѢНЄСѦ *с.* Відмовка, викрут: Ѡ(т)рєчє́нїє: За́казъ, запрѣ(н)єсѧ, вымовлѣ(н)єсѧ, вы́мовка (1627 *ЛБ* 146).

Див. ще **ВЫМОВА, ВЫМОВКА, ВЫМОВЛЕНЄ.**

Пор. **ВЫМОВИТИСѦ.**

ВЫМОВЛЯТИ, ВЫМАВЛѦТИ, ВЫМОВЛѦТИ, ВЫМОВѦТИ *дієсл. недок.* **1.** Говорити, вимовляти: напо(л)нили сѧ вси духа свт҃ого и почали мовити ѡбчими ѧзыки я(к) и(м) ду(х) дава(л) вымовлѧти (II пол. XVI ст. *КА* 6); што ро́бишъ? ты такъ добрє вымовляєшъ яко я, ба єщє лє́пи(и) (к. XVI ст. *Розм.* 18); в' грѣха́х' тєлє́сныхъ нє ма́єть з'стꙋпова́ти до ѡколи́чностєй дробнѣйшых', а́ни тєж' само́мꙋ ка́ющємꙋсѧ того́ допꙋща́ти, абы на(з)бы(т) ѡ́ныє выра(з)нє вымавлѧ́лъ (Львів, 1645 *О тайн.* 89);

(що) *(передавати словами думки, почуття)* висловлювати: Кг(д)ы бовѣ(м) то(т) кото́рый лю́би(т) на(з)бы(т), ѡ(т) ты(х) кото́ры(х) ми́лꙋєт' боу́дє(т) ѡбражо́иый в чо(м), и анѣ та(к) нє пєрєста́нє(т) люби́ти тако́вый єсли и вымовлѧє(т) тоу́ю зє(л)жівость, нѣ длѧ чо́го и(н)шого то чи́ни(т) ты(л)ко абы вєли́кость ми́лости... // притѧ́гъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 73-74).

2. (кому) Докоряти, дорікати: мєли тоє домнима(н)є до мєнє вымовѧючи мєнѣ и(ж) то ни ѡ(т) кого нє маємъ ѡ(ч҃) вл҃(д)ко є(д)но ѡ(т) тєбє (Львів, 1552 *ЛСБ* 17); панъ Ромаковский князю... вымовляєтъ, менечы, жебы..., пана владыки, зъ спокойного держанья..., не выбивалъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/I, 148); Іѡа́ннъ... ви́дѣлъ прє(з) видє(н)є мꙋжа єдного, кото́ры(й) пова́жною тва́рю и поста́вою єго бꙋди(т), // и спанѧ́ ємꙋ вымовлѧ́є(т) и мо́ви(т) (Київ, 1627 *Тр.* 556-557).

3. (на кого що) Залишати, зоставляти (кому що): Тыє имѣньѧ єсми Єго Милости постꙋпил з людми... и со всим тым, як сѧ тыє имѣнѧ в собѣ мают... и як тєж я дєржал, ничого на сєбє не вымовлѧючи (Камінь, 1523 *AS* III, 256); А промѣнилъ есми пану Петру Яновичу тое свое имѣнье... со всимъ съ тымъ, какъ и самъ есми тое имѣнье Чемеринъ дрожалъ (sic. — *Прим. вид.*), не оставляючи, ани вымовляючи на себе ничого (Луцьк, 1564 *АСД* VII, 28).

4. (кого) Називати, прозивати: послове на той соборъ Римскій двои были... а тыи, яко самъ же папежъ ихъ вымовляетъ, простыи и ненаучоныи были (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 548).

5. Оправдувати: А съємъ... то само собою кро(м) ѡбосла(н)я вымо(в)ляєть а вєдь жє то(т) которы(и) сѧ хоробою закрыває(т) (1566 *ВЛС* 16);

виправдуватися: А я завжды причинами форобою ани послугою вымовляти нє маю (Овруч, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 82 зв.).

6. (кого з чого) Застерігати (від чого): Ку тому смеешъ еще ихъ вымовляти съ казни Божое,

которую слушне на собе поносятъ,... и будутъ въ ней, поки ся не покаютъ (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1099).

7. (у кого що) Випрошувати: Кгдыжъ ихъ посполꙋ зъ собою многїє явнє ховают҄ и ѡ́собный юръкгєлтъ ꙋ пановъ свои́хъ имъ вымовлѧють (Острог, 1587 *См.Кл.* 20).

Див. ще **ВЫМОВИТИ.**

ВЫМОВЛЯТИСЯ, ВИМОВЛѦТИСѦ, ВІМОВЛЯТИСЯ, ВЫМАВЛЯТИСЯ, ВЫМОВЛЯТИСЕ, ВЫМОВЛѦТИСЕ, ВЫМОВЛѦТИСѦ, ВЫМОВЪЛѦТИСѦ, ВЫМОВАТИСѦ, ВЫМОВѦТИСѦ, ВУМОВЛѦТИСЬ *дієсл. недок.* **1.** (чим, ким) *(доводити свою правоту, пояснювати вчинки)* виправдовуватися, виправдуватися: И што сѧ дотычєт таковоє ѡбмовы и причын, которыє нам коло того чєрєз лист свой даєш, // ино княжє старосто, того Твоєй Милости нє потрєб до нас писати и тым сѧ вымовлѧти (Краків, 1538 *AS* IV, 163-164); Бо втѣкати про́жно, запрѣти(с) нє годи(т) вымовлѧти(с) ни́чь нє поможє (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 230); нє мо́витъ жє сѧ того нє пови́нєнъ пєрє(д) на́ми..., справова́ти; и о́вшє(м) я́къ пєрє(д) ро́вными собѣ вымовлѧ́єтсѧ и стороны оучи́нкꙋ своєго спра́вꙋ даєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 94); Нєхай жє(с) тоу(т) розмышлѧю(т), яко(с) тїи воумовлѧ(т) прє(д) гм҃ъ бг҃о(м) которыи ты(х) нєща́сны(х) ча́со(в) на́ши(х) оу цр҃ква(х) мѣшаю(т), звѣрхности жа(д)ной знати нє хотѧ(т) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 57 зв.); Про́жно прє́то и надарє́мнє тым҄ сѧ вымовлѧ́ти и тѣшити замышлѧ́ємѡ, жє нє всє моль и ржа псꙋєтъ: ґдыж҄ самы́й, ѡ ма́рны(х) ты́х҄... рє́чах҄, фрасꙋнок҄ и кло́потъ... до на́глоѣ смє́рти приво́дит҄ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 72); А по (с)мє(р)ти... нє вымовляючисє... фаталиями євазыями... нє апєлюючи и апєляции нє прозє(к)вꙋючи чого всє(г)... вшєляки(х) диляци(и) апєляции ексъцє(п)ци(и) пра(в)ныхъ заживати с пото(м)ками... зрєкаюсє (Крупець, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2006, 19 зв.).

2. (кому з чого, чим) *(ухилятися від чого-небудь)* відмовлятися (від чого, чим): И вжо съ того ся ничимъ не вымовлялъ, конечно (Краків, 1537 *РЕА* I, 211); Якъ же будуть выбирати межи собою старшого брата цехмистера, на кого зволять, не мает ся с того вымовляти (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 52); На то(й) сєс(с)ии згодная всѣ(х) ꙋхвала, абы па(н) Фєрє(н)цъ Они(с)кови(ч) єха(л) до Люблина на трыбуна(л) в справѣ цє(р)ковно(и)..., а и(ж)... П. Фєрє(н)цъ вымовла(л)ся (!) для вака(н)ций рємєсла своєго тєди єму за нагородꙋ братия ко(н)тєнътацию обєцали золоти(х) по(л)ски(х) два(й)ца(т) (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 33 зв.); Ясный ма́ємѡ тогѡ при́кла(д), в҄ оугодинцѣ Бж҃ом҄ Мѡисє́ю, кото́рый гды самъ вымовлѧ́лъсѧ Гд҃ꙋ Бг҃ꙋ з лєґа́цїи до Фараѡ́на, ижъ нє єст҄ рѣчи́ст҄ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 3 зв.).

3. (перед ким) *(ненароком виказувати, чого не слід розголошувати)* проговорюватися: Она рекла: "не бойся, будетъ и кунъ, толъко не вымавляйся ни перед кимъ" (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 505).

Див. ще **ВЫМОВИТИСЯ.**

ВЫМОВЛѦТИ *див.* **ВЫМОВЛЯТИ.**

ВЫМОВЛѦТИСЕ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВЛѦТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВЛѦТИСѦ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВНЕ *присл.* (*стп.* wymownie) чітко, виразно, промовисто, *діал.* вимовно: вы́далъ тєжъ авгꙋсти́нъ... малоу́ю кни́ж҄кꙋ,... в котѡ́рой вєлми вкоро́т҄цє, алє вымо́внє и моу́дрє... о всѣхъ рє́чахъ ...набожє́н҄ства... розмовлѧ́лъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22 зв.).

ВЫМОВНОСТЬ *ж.* (*стп.* wymowność) красномовність, промовистість: прошу прєто ю(ж) вє(л). твоє(и): прєпо(м)ни тѧ вм҃, за вы́мо(в)но(ст) мѣть рє(к): бо яко(с)мо сѧ мало зна́ли пєрє(д) ты(м), и тєпє(р) з҄ вє(л): твоєго ко(н)вє(р)сацыи жа(д)ноє мѣть нє хочу, и нє пра(г)ну (к. XVI — I пол. XVII ст. *ЦНБ* 74 П/20, 23).

ВЫМОВНЫЙ *прикм.* **1.** Красномовний, *діал.* вимовний: Рѣчи́стый: Вымо́вный (1627 *ЛБ* 110); Г(с)дь на Мѡ(и)сє́ѧ рє́кл҄: Аарѡ́нъ бра́тъ тво́й... вѣмъ и́жь вымо́вный єсть (серед. XVII ст. *Хрон.* 82);

який має дар легко висловлюватися: Ѡбрѣтосло́вєцъ: Вымо́вный, роспра́вный, свѧ́ґот҄, лга(р), клє́ко(т) (1627 *ЛБ* 149).

2. Виправданий, оправданий: єсли бы и зблꙋди́ли, што єстъ нєподо́бна, тогды́ бы слꙋхаючїє были вымо́вни, а они осꙋждє́ни (Острог, 1598-1599

Апокр. 59); нєха(и) мя ѳ вм(л)тє(и) вымѡвны(м) чини(т), и(ж) ста́вити ся до вм(л)тє(и), для ѡбачє(н)ѧса и порозѳмє(н)ѧ нє могу, пи(л)но прошу (Острог, 1633 *ЛСБ* 519).

ВЫМОВЦА *ч.* (*стп.* wymowca) красномовець, оратор: Вѣтїй: Ри́тѡръ, ора́торъ,... красомо́вца, а́лбо вымо́вца, спра́вца, а́лбо прокѳра́торъ, рѣчни́къ, хитрословєцъ (1627 *ЛБ* 24); Вымовца, Eloquens (*Уж.* 1645, 20 зв.).

ВЫМОВЯТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОГА *ж.* Вимога; прохання: я нє вѣдаючи таковыхь спра(в) шафара своєго и на вымоги и(х) сполє(ч)иоє из шафаромъ мои(м)... торгъ ѳчинили и мярє своє ємѳ на бо(ч)ки поташовыє... дали (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 37).

ВЫМОЛВИТИ *див.* **ВЫМОВИТИ.**

ВЫМОЛОТИТИ *дієсл. док.* (що) Вимолотити: дочка моя... с мужемъ своимъ... пашни мои помолотили..., у гумне, кгвалтомъ, на колко сотъ мацъ жита и пшеницы вымолотили и ку пожитку своему обернули (Володимир, 1566 *АрхЮЗР* 8/III, 121); штося тє(ж) дотичє(т) збо(ж)я... я ихъ мл(с)тя(м) нє продавалъ и того мнє ихъ мл̄сть... заборонити нє мають алє мнє яко власноє моє побрати вымолотити... во(л)но (Дубно, 1577 *ЖКК* II, 266); гумно вымолотивши попродавалъ и гроши зъ собою побралъ (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 6/I, 203); тыє по(д)воды... з я(г)лами для спинєжєня и(х),... вымолочоныє, а нє скупованыє и никому нє запроданыє (Володимир, 1646 *ТУ* 328); также и гумно все вымолотили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 376).

Див. ще **ВЫМОЛОЧАТИ.**

ВЫМОЛОЧАТИ *дієсл. док.* (що) Те саме, що **вимолотити:** гае тамошъние вси, мало не в пень, вырубали; гумъна вымолочали; спряты вси,... повыкопали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 53).

ВЫМОЛОЧЕНЄ *с.* Вимолочення: которая маетност през таковую дезоляцию забраня поданых, спаленя двору, вымолоченя гумна, жадного пожытку протестуючому не чынит (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 427); менованые попи, ничого не ресъпекътуючи на вины, в праве описаные, и неконтенътуючисе першими розными кривъдами,... подчасъ ребелии козацъкое... починеными, а то естъ, меновите, в побраню и посеченъю быдла, въ вымолоченю гумъна, жита, пшеници и иншого розного збожа (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 475).

Пор. **ВЫМОЛОТИТИ.**

ВЫМОЛОЧОКЪ *ч.* Оплата за вимолот зерна: ѡсознаваю... ижъ ми ѡ(т)да(л) тр(и) побо(ры)... з маєтности... па(н) во(и)тє(х)... которѳю... ѡ(т) нєбо(сч)ика пн̄а гнєвоша... дє(р)жи(т) ѡ(т) чл̄вка пяти загоро(д)нико(в) по грошє(й) дєсяти по(л)ски(х) а ѡ(т) трыиа(д)цєти ѳбоги(х) што з вымолочкѳ живятся по чотыри по(л)ски(х) ѡ(т) кола млыново(г) мѳчно(г) совито по грошє(й) два(д)цє(т) чотыри по(л)ски(х) (Вінниця, 1613 *ЦДІАЛ* 181, 2, 3149, 1); ѡ(д) трына(д)цати ѳбоги(х) што зъ вымолочку жывя(т)ся по грошє(й) ѳва полски(х) ѡ(д) кола млынового... по грошє(й) полски(х) двана(д)цє(т) (Вінниця, 1614 *ЦДІАЛ* 181, 2, 3149, 2).

ВЫМОРЕНЄ *с.* (кого) Винищення, виморення: рыбы изъ сажавокъ одну зловили, а другую безъводя поморили, — шкоды зопсованемъ кола и выморенемъ рыбъ двѣсти золотыхъ собе шкоды шацуетъ (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138); ставы,... презъ выморожене и выморене рыбъ попустошилъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 492).

ВЫМОРОЖЕНЄ *с.* (кого) *(через мороз)* винищення: ставы,... презъ выморожене и выморене рыбъ попустошилъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 492).

ВЫМОРОЖОВАТИ *дієсл. недок. (нищити морозом)* виморожувати: Изса́кнѳю: Высѳшѳю, вымороѳжѳю (1627 *ЛБ* 47).

ВЫМОТАТИ *дієсл. док., перен.* (з чого) *(допомогти кому-небудь вийти із важкого становища)* виплутати, вирятувати: Ваша... милость,... еще так есте поганскими учители, Аристотелем и другими, умотал, иж толко второе пришествие христово твоего костела мудрость и науку с поганское мудрости вымотает и обнажит (1608-1609 *Виш.Зач.* 207).

ВЫМОТАТИСЯ *дієсл. док. (вийти зі скрутного становища)* виплутатися: кто можє(т) и(з) сѣтє(й) си(д)ла и ѳплєтєнїѧ грѣховного выплє(с)тися и вымотати (1598 *Виш.Кн.* 279).

ВЫМОЧИ *дієсл. док.* (що у кого) *(поставити вимогу зробити що-небудь)* домогтися: про(д)ковє в(ш̄) м(л̄) з вєликою трѳ(д)ностию и кошто(м) нєма-

лы(м)... тоє ȣбогоє Єпископиє ȣ короля... жикму(н)та достали и вымогли (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); людми а нє скота́ми є́стєсмо, а з ла(с)ки бж҃єй людми свобо́дными, на кото́ры(х) абы што прєз' мо́цъ и моу́съ вы́мочи мѣлъ, про(ж)нє собѣ хто обєцова́ти ма́єтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 216).

ВЫМУДРИТИСѦ *дієсл. док.* Стати надмірно мудрим: ȣжє па́стырє нн҃ѣшны(и) вѣкъ выжити, выро(с)кошовати, выславитисѧ... вым(д)ритисѧ ȣмыслили суть (1598 *Виш.Кн.* 289).

Див. ще **ВЫМУДРОВАТИСЯ.**

ВЫМУДРОВАТИСЯ *дієсл.док.* Те саме, що **вымудритисѧ**: Ты же, костеле латынский,... пожер щастье,... и ту на земли важити, вымудроватися и выславитися изволив (1608-1609 *Виш.Зач.* 230).

ВЫМУРОВАТИ *дієсл. док.* (що) Вимурувати, збудувати: Прито(м)... позволили братия в цр҃кви ново(й)... вымуровати склєпъ кошто(м) бра(т)скимъ (Львів, 1634 *ЛСБ* 1043, 38 зв.).

ВЫМУСИТИ *дієсл. док.* (кого) Змусити, примусити: є(с)ли нє (с)хочутъ давати — би(и) и прова(д) ѡвдє са(м) до вєзєня ка(ж)дого зъ ни(х) и голосо(м) вєлики(м) ча(с)то и густо волаючого, кгва(л)товънє и бє(с)пра(в)нє вымусилъ и взялъ (Володимир, 1646 *ТУ* 333).

ВЫМУЧИТИ *дієсл. док.* (кого) *(фізично знесилити)* вимучити: даи ми тѣло... іс҃а котораго жидовє наикроу(т)нѣи (!) вы́моучили (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 14 зв.).

ВЫМЫВАНЬЄ *с.* Вимивання: Бори́ѳъ: зѣльє о́строгѡ сма́кȣ, до вымыва́ньѧ брȣдȣ спосо́бноє, я(к) ȣ на(с) мы́ло (1627 *ЛБ* 187).

Пор. **ВЫМЫВАТИ.**

ВЫМЫВАТИ *дієсл. недок. (миючи, робити що-небудь чистим)* промивати, вимивати: Про́тожъ и ра́ны загни́лыи и трȣ(д)ныи кȣ оулѣкованю ростворивши ты(м) вымыва́ю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 184).

ВЫМЫСЕЛЪ, ВИМИСЕЛЪ, ВИМИСЛЪ, ВЫМИСЛЪ, ВЫМЫСЛЪ *ч. (те, що вигадане)* вигадка, вимисел: А што сѧ дотычєт вин и вымыслов, ѡбтѧжливостєй на подданых тых имєнєй Єго Милости, тєды жадных рєчєй нє маю ѡбтєжати (Звиняче, 1553 *AS* VI, 10); никоторыми вымыслы ани записы кȣ имє(н)ямъ... ѡ(т)ца и(х) припȣщоны быти нє маю(т) (1566 *ВЛС* 7 зв.); в семъ листе моемъ продажномъ... неменованое менованому жадными причинами ани вымыслы людскими ни в чомъ шкодити... не могло (Затурці, 1590 *ИКА* дод. 92); за́вшє абы́сь на но́выє ѡ(т)щєпє́н'ства ѡглѧ́довал'сѧ, а то длѧ то́го, абы́ тѧ жа́дєнъ но́вый вы́мыслъ нє оубѣгъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 39); што ся тутъ написало, евангеликове называютъ плетками и вымыслами людскими (Вільна, 1608 *Гарм.* 216); И естъ то свѣжій отступницкій новокалендарній... вимислъ, а на насъ потваръ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 713); Ба́снь: Ка́зка, ба́йка, вы́мысл' (1627 *ЛБ* 5); чини(лъ) єси сєбѣ при(с)маки дивними вими(с)лами, пока(р)мами (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272); Найпє́вѣй (!) ма́єшъ вѣрити томȣ: и́жъ то́є поздоровлє́н'є, нє сȣтъ вы́мыслы лю́дскїє, а́лє з' нб҃а ѡ(т) г(с)да бг҃а (Львів, 1646 *Зобр.* 19 зв.).

ВЫМЫСЛИВАТИ *дієсл. недок. (придумувати)* вимишляти, вимислювати: Жидове,... промежъ вещей церковныхъ свои фикгуры вымысливаючи, и около онои зміи ставили (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57).

Див. ще **ВЫМЫСЛИТИ, ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫСЛИТИ, ВЫМИСЛИТИ *дієсл. док.* (що) Вигадати, вимислити: ку праву его милость позывати... не маем никоторыми причинами... в статуте через прокураторов вынайденными, так з розуму людского, врадового и прокураторского вымышлеными (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 185); Глаголють Лютори... ижъ бы Костянтинъ царъ зъ матерію своею Ириною иконъ много вымыслили (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57); О чистцу латинском, вымышленом мистром диаволом и его учениками (1588-1596 *Виш.Кн.* 141); Нє єстъ бовѣмъ то надарє́мнє вымышлєно (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 151); А што́жъ коли лѣпшого, а́л'бо годнѣйшого на(д) Бг҃а вы́мышлєно бы́ти мо́жєтъ? (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.);

(створити що-небудь нове) придумати: ѡнъ,... нє вєдати якиє(с), дє(и), новыє мыта и пожитки вымысливши... ѡ(т) гостє(и) и купцовъ приєжчи(х), ...// слуга(мъ) пана Матфєѧ Малинского жъ, кгвалтовъиє выбирати и грабити, дє(и) указалъ (Луцьк, 1581 *ТУ* 185-186); есть юная вѣра... на прелесть лакомых утворена,... от стихий мира и

человѣческаго мудрования и выналѣзку вымышлена (1608-1609 *Виш.Зач.* 201); Року 1440 вымышлено изрядное художество: книгъ друковане (поч. XVII ст. *КЛ* 74); а тии братї(я) мѣли едпѳ се(с)трѳ, именемъ неѡмея тая найпе(р)вѣй вими(с)лила якъ дѣти колихати (серед. XVII ст. *Луц.* 529).

Див. ще **ВЫМЫСЛИВАТИ, ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫСЛИТИСЕ *дієсл. док.* Вигадатися, видуматися: Пра́гнѳлє(м)… ѡ(д)щепе́нствъ причи́нѳ позна́ти: и ѡба́чити, єсли бы сє могла вы́мы(с)лити доро́га, вси цр҃кви Хв҃ы до… є́дности злѳчи́ти (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 5.).

ВЫМЫСЛНЫЙ, ВЫМЫСЛЪНЫЙ, ВЫМЫСЛЬНЫЙ *прикм.* Винахідливий, вигадливий: Ща́пства: стро́и пова́жныи, // вымы́слныи дла надѳтости, и по́мпы растлѣнїа (1627 *ЛБ* 158-159); отецъ Иозефатъ по таких кривъдах, битю, розплошенъемъ хлопковъ протестантис,… // …дворника протистантис,… выволокшы с тогож дворку розмаитыми и вымыслъными способы его страшыл (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 357-358);

облудний: кгды́ сѧ ты́и вымы́сльныє по́стѳпки и(х) гре́комъ оупри́крили, яко до роспорбтьѧ є́дности костє(л)ной пришло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 150 зв.).

2. Вышуканий: их мл… вбежавъшы в добра дедичъныи кнежати его мл. Клеван // …стацие розные волами, яловицами, полтями, сыром розным,… и пинезъми беручы, олеи, напитки вымыслные,… куповати собе казали и пили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 349-350).

Див. ще **ВЫМЫШЛЕНЫЙ.**

ВЫМЫСЛНѢЙШИЙ *прикм. в. ст. у знач. ім.* Винахідливіший: што́жъ бы искѳси́тєль сатана о́ный дш҃е́вный не́пріатє(л), люди до ѡ(т)ча́анїа привєсти пра́гнѳчїй, на(д) то вымыслнѣишого вы́рвати мо́гъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 157).

ВЫМЫСЛЪ *див.* **ВЫМЫСЕЛЪ.**

ВЫМЫСЛЯТИ *див.* **ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫСЛАТИ *див.* **ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫТИ *дієсл. док. (зробити чистим)* вимити: abluo вымыю (I пол. XVII ст. *Своб.* 18); Вы́мый… з'внѳтра шкла́ни́цѳ, // абы и з'вєрхѳ чи́ста была (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 723-724); Мѳжь з кото́рагѡ вы́дє насѣньє плыне́нєм ѡмы́єтъ водо́ю всє тѣло своє и нє чи́стый бѳдєтъ а́жъ до ве́чєра: та́ко(ж) и ша́ты вы́мыєтъ водо́ю (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.).

ВЫМЫТИСА *дієсл. док. (миючися, стати чистим)* помитися: А ѡчи́щєный вы́мыєтъ шаты своѣ, ѡго́ли(т) во́лосы своѣ, и вымыєт'сѧ в' водѣ, и бѳдєт' чи́ст' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 693).

ВЫМЫШЛЕНЫЙ, ВИМИШЛЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* **1.** Видуманий, вигаданий: а я самъ а нихто якъ з близкихъ, кревных,… такъ тежъ з приятелей людей знакомитых в то ся вступовати и никоторыми якож колвекъ вынайдеными и вымышлеными правными и неправъными причинами в том вечномъ… держаню, и вживанъю …не маемъ (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 272); межи мно́гыми и́ными собла́знами, обрѣтєсѧ нѣкаѧ собла́зна вы́мышлєн'наѧ па́ска (Львів, 1590 *Гр.Рог.* 1); Або нє види(ш), и(ж) в' правосла(в)но(й) вѣрѣ, нє ма(ш) инъшы(х) вымышлєны(х) т'щєсла(в)ны(х) нововына(й)дєны(х) тытѳло(в) и на́звыскъ в'сєго востока…, то(л)ко ѡ(д)но има, въ антиѡхїй // а(п)с)лы пода(н)ноє хр(с)тїа́ни(н) (п. 1596 *Виш.Кн.* 250-250 зв.).

2. Вишуканий: когда нє моглъ єси вшєтєчной своєй жа(ж)дѣ догодити, то чини(лъ) єси сєбѣ при(с)маки дивними вими(с)лами,… по(т)равами вими(ш)лєнными и заправными (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272).

Див. ще **ВЫМЫСЛНЫЙ.**

ВЫМЫШЛЕНЬЄ *с.* Винахідливість: Вънємле́нїє: Вымышле́ньє (1627 *ЛБ* 21); Вєсєле́имъ рємєсни́къ прєхи́тры(и)… напо́лнилъ єсмь єгѡ дх҃омъ бж҃їимъ мѳдростью,… и оумѣєтности в' ко́ждомъ рємє(с)лѣ кѳ вымышле́нью, што одно мо́жє быть оурббленно з' зо́лота, и сребра (серед. XVII ст. *Хрон.* 108 зв.).

Пор. **ВЫМЫСЛИТИ.**

ВЫМЫШЛЯТИ, ВИМИШЛЯТИ, ВИМИШЛАТИ, ВЫМЫСЛЯТИ, ВЫМЫСЛАТИ, ВЫМЫШЛАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) Вигадувати, видумувати, вимишляти: ты николи того чинити нє звык и нєпотрєбноє слѳжбы подданым нашим никды нє вымышлал (Краків, 1542 *AS* IV, 320); на Пустомытє Сємашку брати по двадьцати и по пєти

головажєнь соли, а бо(л)ши того нє вымышляти подлугъ листу короля Казимєра (Луцьк, 1545 *ТУ* 69); та(к)жє боудєть рвати и то(р)гати сѣти... во мори и вымыслаючи свѣта того боудѫ(т) сѧ выбивати с ты(х) сѣтїи (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 193 зв.); ѡныє рáны зáвшє соу(т) явныє, и были анѣ бовѣ(м) бы́ли трéба длѧ жúлъ и плóти спаѧнасѧ и трвáлости нóвый чоу(д) вымышлѧти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 164); Ѡ ѡшѫкáнѧ нєпристóйныхъ вымыслѡвъ! Нє тáкъ и годúлосѧ мѫдровáти и вымышлѧ́ти ѡ Вєлмóжной и высóкой хвáлѣ, ѡ мѫдрый Николáю (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 281); Притворя́ю: Змышля́ю, вымышля́ю (1627 *ЛБ* 100); хотя бы що чинилъ и вымысля(л) ста(р)шы бы и єрє(с) якѫю, то нє маю(т) мнихи на тоє смотрєти (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2);

винаходити: И штó головнѣйшихъ довóдѡвъ... // Николáєвыхъ ширóкость бáдаючи, вéсполъ и прóтивъ стáвѧчи оустáвы щúрой... прáвды, нє выпайдѫючи áнѣ вымышля́ючи ѡмы́лныхъ фѣкгѫръ а́лбо цы́рклей зємлємѣ(р)скúхъ, в' котóрыхъ бáвѧчисѧ бє(з) пожúткѫ зостáли, прáвдѫ вы́ставити хотѧчи (Київ, 1619 *Гр Сл.* 191-192); нє сѫть грєковє ѡ(т)щепéнцами ни рѫсь, — алє тыи котóріи тепéръ инáчєй оучатъ... и новúны вимишляютъ (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 33).

2. Обмірковувати: шѫкалъ єси звѣрей по гора(х), по лѣса(х),... а нє ти(л)ко єси такъ и(х), яко и(х) прирожє(н)є створило, нє илъ, алє тисячѫ разъ ви-ми(ш)лялъ, якъ бы и(х) розʻбира(т), рѫба(т) (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 271).

Див. ще **ВЫМЫСЛИТИ, ВЫМЫЄЛИВАТИ.**

ВЫМЫШЛАНЬС *с.* Видумування, вигадування: єсли(ж) прє(з) рáдъ, вʻпроважéньє до цр҃кви бж҃єє што рáзъ то новѣйшихъ рєкгоулъ, и нєслы́ханыхъ пєрє(д) ты(м) // обрáдовъ и достóєнствъ вымышлáньє... дѣєпи(с) розѫмѣєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 180 зв.-181).

Пор. **ВЫМЫШЛАТИ.**

ВЫМЫШЛАЧѢ *ч.* Вигадник: подáлъ прєто ихъ Бг҃ъ до ганéбного смы́слѫ... крúвдачихʻ, хлю́бныхʻ, пы́шныхʻ, вымышлáчѡвʻ злóго, родичѡмъ нєповóлныхʻ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1016).

ВЫМѢЛОКЪ див. **ВЫМЕЛОКЪ.**

ВЫМѢНИТИ, ВЫМЕНИТИ *дієсл. док.* (що в кого, за що, з ким за що, що на що) Виміняти, обміняти: Продал єсми имѣнє своє ѡтчизноє... кнаѕю Василю... котороєж имѣнє ѡтєць мой вымєнил ѫ пана Рѫсина за ѡтчизнѫ нашѫ (1520 *AS* III, 198); которое тєж имєнє, Ставрово к томѫж войтовствѫ Лѫцкомѫ придал был брат нашъ..., на Ѡкнины вымєнил и сто коп грошєй им придал (Краків, 1536 *AS* IV, 66); они тотъ млынъ зъ Выдубицкими за чотыри дворища на Звѣринцѣ вымѣнили (Городно, 1568 *АЗР* III, 146).

Див. ще **ВЫМѢНАТИ.**

ВЫМѢНАТИ, ВЫМЕНАТИ *дієсл. недок. і док.* **1.** (що, що за що, у кого за що, за що) Виміняти, обмінняти: кнаѕь... повѣдил... иж кѫпил... имѣньє ...котороєжь имєньє ѡтєц єго вымєналъ... за имєньа ѡтчизныи свои (Краків, 1521 *AS* III, 209); копє(и) дво(р)ныхъ чєтвєро ѡдинъ по(д)єздокъ чалы(и)... // ...други(и) кары(и) вымєнаны(и) ѫ цыгановъ за кона стада нєбо(ж)чика п҃на а(н)дрєа кунєвского (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5-5 зв.); я маю свои вла(с)ныє части, ѡпро(ч) умєсны(х) имєнє(и) Клочко(в) и Бубєнъца: пє(р)шую ча(ст)..., єсми вымєня(л) (Житомирщина, 1600 *ККПС* 167); стáраимосѧ жъ вы́мѣнати за цнóты тáмʻ тóє кролéвство, котóроє сáмо єдино ты(л)ко єстъ нєсмєрʻтéлноє и нєѡ(т)мѣнʻноє (Острог, 1614 *Тест.* 162).

2. Назвати, *(побіжно — ще)* згадати: которыєж имѣньа вымєнєны мєновитє на ѡсобномъ листѫ моєм (Луцьк, 1534 *AS* III, 472).

3. (кого) *(усувати зі складу)* виключати: ѡто(ж) нє мови(т) абы мѣ(л) длѧ богаты(х) є(д)но оучинíти нб҃о... алє длѧ всѣ(х) нє вымѣнаючи нѣко(г) (к. XVI ст. № 31, 196 зв.).

Див. ще **ВЫМѢНИТИ.**

ВЫМѢРАТИСѦ *див.* **ВЫМѢРАТИСѦ.**

ВЫМѢРЕНЪ *дієприкм. у знач. прикм. (який має певну довжину)* виміряний: л҃и ло(к) снѫ(р) вымѣрє(н) єдє(н) (Львів, 1599 *ЛСБ* 1042, 4).

ВЫМѢРЕНЬЄ *с.* Виправдання: протожъ напєрєдъ тыи обѣтници и упєвнєнʻя а вымѣрєнʻя зʻ ихъ властныхъ листовъ припишѫтся (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 9 зв.).

ВЫМЪРНИКЪ *ч. (той, хто дає оцінку поведінки кого-небудь)* суддя; *розм.* вимірювач: Лєчъ найвы́шшый Вымѣрникъ, зъ по(д) зємлѣ выхо́дитъ, И ва́знєвъ свои́хъ мно́зство зъ собо́ю приво́дитъ (Київ, 1632 *Євх.* 297).

ВЫМѢРАТИСѧ, ВИМЕРЯТИСЯ, ВЫМѢРАТИСѧ *дієсл. недок. і док.* (з чого і без додатка) *(подавати докази чого-небудь)* оправдуватися (оправдатися) (чим і без додатка): єгда то́є вложи́ли на нєго бра́тьѧ, абы шо(л) до самарїи, чомоу якъ старѣйшїй ихъ нє вы́мѣра(л)сѧ с того, алє за́разо(м) // тамъ идє(т) якъ послане́цъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 93 зв.-94); Дошло мѧ писанье отъ в. м., въ которомъ... в. м. пишучи, перъвей вимерятися рачишъ, ижесь в. м. на жадныхъ зъезъдехъ,... не былъ (Вільна 1599 *Ант.* 597); А зъ другое стороны читаемо, же предся сами зъ ростеганя панованя надъ христіяны вымѣраючиѧ мовятъ: "не пасемо Вѣры вашой" (1603 *Пит.* 103); Ѡ(т)вѣтова́ти: мо́вити що кѳ оборо́нѣ, то́є(ст), вымѣра́тисѧ (1627 *ЛБ* 145).

ВЫМѢТАТИ *див.* **ВЫМЕТАТИ.**

ВЫМѢТАЧЪ *ч.* Замітач, замітальник: И вы мало за што маете тому предводителеви своему дяковать, кгдыжъ той васъ в тачкахъ do confusii отвѣзъ, той васъ нерядницы прыказалъ, иже сталые гонители правды будете, за васъ прысягъ, и вымѣтачами, пецухами, прокураторами, секутниками, того дому нерядного кгосподарми зоставилъ (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 275).

ВЫМѢТОВАТИ, ВУМѢТОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(силою видалять)* викидати: въ цр҃ква(х) ѡ(т)мѣны чи́нѧчи тѣла ме́ртвыхъ гре́чєской вѣры люде́й и(з) зємлѣ вы́копаные вымѣтѳю́тъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212); вєли́кїи рыбы... на главѣ ма́ю(т) якобы два коми(н)ки, кото́рыми во́доу оузго́рѳ вымѣтѳю(т) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 26 зв.); По́то(м) почали и(з)дыха́ти въ мѣстѣ та(к) ба́рзо, и(ж) ю(ж) и(м) зємлѣ нєдоставало въ мѣстє къ хова́нїю. алє и(х) а(ж) за мо́уры вымѣто́вали (Там же, 84).

2. *Перен.* (що) *(опускати в тексті)* викидати, викреслювати: в роздѣлє се́момъ єси написа́лъ, жє гре́ковє такїе рѣчи з кни́гъ свои(х) вымѣтѳю(т) и выма́зѳютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139 зв.).

3. *Перен.* (що) *(не брати до уваги)* відхиляти, відкидати: То́є пи́смо... Арїа́новє, жє и(х) коло́ло, вымѣтовали (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 10); алє герєти́коу блю́знишъ и вывєрта́єшъ пи́смо спосрє(д)коу бовѣ(м)... всю вѣроу вымѣтоуєшъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 126 зв.).

◇ **вумѣтовати на очи, на очи вымѣтовати** — *(показувати правду)* відкривати очі: їс҃ хс҃ воумѣтѳ́є(т) на ѡчи пыхоу ѡны(м) фарисєѡ(м) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 8); то ди́въ жє рєкомо ба́чны(и) и хр҃(с)тїа́нскїй чл҃къ то хр(с)тїа́номъ знєво́лєнымъ, за гане́бѳю зло́сть и виноу на ѡчи вымѣтѳ́єтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 167); Ѡблича́ю: Строфѳю, фѳка́ю, ...оупомина́ю, на о́чи вымѣтѳю, поганбла́ю (1627 *ЛБ* 148).

Див. ще **ВЫМЕСТИ, ВЫМЕТАТИ.**

ВЫМѢТОВАТИСѧ *дієсл. недок.* Відхилятися, відсторонюватися: Кото́рыи сѳ(т) въ грѣха(х), дла́ то́го пе́ршїи вымѣтѳю́тъсѧ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 297).

ВЫМѢТЫ, ВЫМЕТИ *мн.* (*стп.* wymioty) *(викинена зі шлунка речовина під час блювання)* блювотина, блювота: якъ пе́съ кото́рыйсѧ воро́чає(т) до свои́хъ вы́мѣтовъ, бры(д)кимъ є́стъ, та(к) и глоу́пый кото́рыйсѧ своє́ю зло́стю воро́чає(т) на сво́й грѣ(х) (Острог, 1607 *Лѣк.* 89); Кото́рїй то млоде́нєцъ, гды мѳ ма́тка нє давала по́кармѳ, ча́сто кроть свои выме́ты ѣдалъ, и мо́чъ свою пиѧлъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 3).

ВЫНА *див.* **ВИНА.**

ВЫНАЙДЕНЄ, ВЫНАЙДЕНѢЄ, ВЫНАЙДЕНЬЄ *с.* **1.** *(виявлення)* винайдення, віднаходження: росказали єсмоємѳ... ѡного ѳєдинкѳ и всєх товаришов и помочников єго, єслибы ѡ них вєдали, закрывати нє смєючи,ємѳ ѡзнаймовали и на вынайдєнє ихъ томѳ посланцѳ нашомѳ помочни были (Петрків, 1567 *AS* VII, 125); нє дла вынайде́на я́кобы крыючєєсѧ пра́вды, алє дла выслѣжо́ноє вы́найдєноє и проповѣдан҃ноє ѡ(т) ѡ(т)цовъ на́шихъ пра́вды ѡказа(н)ѧ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 10).

2. *(оцінка, аналіз чогось)* розгляд: а вєдьжє давал то на вынайдєньє нашоє господарскоє, яко быхмо то выроком нашим нашли (Вільна, 1565 *AS* VI, 275);

(чия-небудь думка) міркування, погляд: а хотя бы сесь нинешний записъ мой в чомъ кольвекъ добре и правнымъ не был, тогды предся, водле права...

никоторым способомъ и нiякимъ вынайденъемъ розумов людскихъ и жадными правы... касовати я самъ не маю (Дубно, 1576 *АрхЮЗР* 8/VI, 417); **водлугъ вынайденя** — згідно з думкою: ма(л)жо(н)ка моѧ... во(д)лѹгъ вына(и)дє(н)я и помє(р)кова(н)я приѧтє(л)ского, постѹпила мнє имє(н)є своє шєшоли (Ковель, 1578 *ЖКК* I, 116);

видумка, винахід: то́лко послѹше́нство ма́є(т) бы́ти ѡ(т)да́вано па́стырємъ, кгды́... нє мо́зкѹ сво́єго // плохо(г) выпайдє(н)ѧ, але во́лю бо҃жоую о́вцамъ принѡ́сѧтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 66-66 зв.); А зъ стороны послушенства, теды на тотъ часъ ма быть послушенство отдавано духовнымъ, кгды... не мозгу своего плохого вынайденя, але Волю Божію овцамъ приносятъ (1603 *Пит.* 102).

3. *(позитивне рішення)* згода, домовленість: их милост тое наше винайденъе от насъ вдячне приняли и обедве сторонѣ на то позволили и то... держати обецали (Свищів, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 31); мы, будучи,... в Лю(б)линє, за вына(и)де(н)ємъ и(х) мл҃(с)ти пановъ приятєле(и) нашихъ..., сєбє выпустили, апєляцы(и)... ѡ(т)ступили и угоду мєжи собою учинили (Люблін, 1592 *ККПС* 97).

Див. ще **ВЫНАЙДОВАНЬЄ.**

ВЫНАЙДИТЕЛЪ *ч.* Винахідник: Твóрєцъ: Створи́тєль, робо(т)ни(к), а́вторъ, лати(н)ски: то́єстъ, пе́ршїй вынайди́тель ка́ждои рєчи, по́во(д), спра́вца, причи́н(а) (1627 *ЛБ* 132); Авторъ: Нача́лни(к), Каѳиг҃емѡ(н). пе́ршїй вына(и)ди́тє(л) яко́инь ре́чи. по́во(д), причи́на (Там же, 171).

ВЫНАЙДОВАНЬЄ *с.* Відшукування, знаходження: Възыска́нїе: Вынайдова́нье, шѹка́нье, пыта́нье, ѡпытъ, вывѣдова́ньеса (1627 *ЛБ* 20).

Див. ще **ВЫНАЙДЕНЄ.**

Пор. **ВЫНАЙДОВАТИ.**

ВЫНАЙДОВАТИ, ВИНАЙДОВАТИ, ВЫЙНАЙДОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) Знаходити, вишукувати, виявляти: вєсполъ при єпискѹпє братъя вынайдовати маютъ вины ѡска(р)женя и сѹдитися по правиломъ свѣтыхъ ѡтєцъ (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Възыскѹю, вына(и)дѹю (1596 *ЛЗ* 35); нѡвыи клю́чки и вѣдра до чєрпа́ньа зо́лота што дн҃ь // вынайдѹючи... пожи́тки хапа́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 171-171 зв.);

вигадувати, придумувати: я по выштю оного году... // буду винен сам, або потомки мои... подле шацунку людей добрыхъ, отдати и заплатити кром жадное отволоки, не вынайдуючи собе никоторыхъ причинъ (Вільна, 1562 *АрхЮЗР* 8/VI, 126 - 127); панъ Семенъ Богуринъский... почалъ собе дивные причины вынайдовати (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 264); А єсли(ж) бы... миско ма(л) на(д) сказанѧ дєкрєту пра(в)но(г) и(н)шыѣ фо(р)тєлѣ вына(и)довати, тєды пєрєпада(т) вины па(н)скоѣ (Одрехова, 1592 *ЦДІАЛ* 37, 6, 1 зв); я́кіє ко́лвєкъ причи́ны кѹ нєблагослове́нствоу бы́ли на ни́хъ вынайдова́ны, и кла(т)вы выно́шєны а выдава́ны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 36); я́ко за кѹпєцкій хлѣбъ в҃завшиса, нє ѡдѝнъ то́лко спо́собъ зы́сковъ вынайдѹєтъ, а́лє ѡ(д)всю́ль приспосо́бити и примнѡ́жити зы́скѹ оусилѹєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 303); Па(н) Єри(и) Голѹбъ... Панѹ валє(н)тому... нєприя(с)нъ (!)... ѡказоватъ поча(л)..., а нє могѹчи явънє доказати... вына(и)дова(л) скритє на то способъ за ѡказыєю таковою (Київ, 1634 *ЛНБ* 5, II 40б0, 2 зв); А я в то́мъ пєрєстєрѣга́ю ты́хъ, кѡто́рыи вынайдѹєтъ при Бз҃ѣ бєзнача́лном҃ два яковы́єсь почá́тки (Чернігів, 1646 *Перло* 9 зв.).

2. Встановлювати, запроваджувати: в҃ Па́той, вла́снѹю цр҃ко́внѹю вла́дзѹ вынайдѹю, и пробѹю ѡнѹю бы́ть вла́снє дѹхо́вною, а вшєлакіє юри(с)ди(к)циє ѡ(д) цр҃кви дале́ко ѡ(д)кида́ю (Єв'є або Вільна, п.1616 *Прич. отех.* 9 зв.); за сим универсалом моцен ест... войт местом радити и правити и волосчанами, здавна до места належачими... и их судити порядки винайдовати (Київ, 1649 *Тр.ЧАК* 146).

Див. ще **ВЫНАЙТИ.**

ВЫНАЙТИ, ВИНАЙТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(знайти найвідповідніше)* дібрати, підібрати: наймоу собѣ ѡ(т)сю́ль причи(н)цовъ оубо́гихъ, вы́найдоу ра́на(м) мои(м) пєрє(д) выхожє(н)ємъ яко́є оулѣче́ньє (Острог, 1607 *Лѣк.* 124); пото(м) причи́ны и(х) ...вы́ложити..., абы́смо лѣка́рства и(м) вына(и)ти и назначи́ти могли (серед. XVII ст. *Кас.* 61 зв.);

вигадати, придумати: Маетъ его милость пан Кграевский тот островъ земли держати и вживати зо всими пожитками... которые бы одно мог собе вынайти и множити (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 130); я са(м)... при животє моимъ, та(к) и по

мнє жона... никоторымъ ѡбычає(м), такъ поступки правны(ми), яко и нєправными и тє(ж) вымыслы лю(д)скими вына(и)дєными, в тоє имє(н)є и в никоторую ча(ст) єго вступова(ти) нє маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 139); а що сѧ ты(ж) тычє(т) словъ нєꙋчтивы(х) котрыє собѣ примовляли, тєды братия тоє вынашли, жє слова за слова (Київ, 1601 *ЛСБ* 1043, 5); Также и иные многіе свѣдители, которые на него свѣдчыли, и тые ничого такового не вынашли (Вільна, 1608 *Гарм.* 209); костел латынский и з своим боготвориым чтилищем (силогизмами, от стихий мира вынайденими) вѣру православную,... претворил (1608-1609 *Виш.Зач.* 222); а для того ест вынайдено, абы писмом кождую речъ объяснено (Руда, 1646 *ПККДА* I-1, 82); кото́ры(и) спо́собъ... прє(з) та(к) до́л'ги(и) вѣкъ... нєнарꙋше́нє ...тр(и)ває(т): жє твєрдѧ(т), и́жъ з нєба... ѡны(м)... ѡ(т)цєм' є(ст) принєсєны(и), а нє лю(д)ски(м) промысло(м) вынайдєны(и) ѡ(т) ста́рши(х) (серед. XVII ст. *Кас.* 12).

2. (що) Встановити, запровадити: кото́рыє наꙋки пословє(н)скꙋ пєрєвєдєныє вына(й)дєно в школѣ лвовско(и) рꙋскимъ языко(м) списано (Львів, 1587 *ЛСБ* 67); такъ же каранью, которое бы водлугъ права одъ насъ вынайденое было, подлегалъ (Володимир, 1608 *АСД* VI, 117); я са(м) а по (м)нє ма(л)жо(н)ка... станути маємо и пови(н)ни будємо стано(в)ши... фору(м) нє єкъсципуючи ѡборо(н)... в правє ко(н)ституция(х)... ѡписаны(х) и(з) до(в)стѣпу лю(д)ско(г) вына(й)дєныхъ такжє... суму... позычонꙋю... ѡ(т)дати (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31); Понєва́жъ Малжє́нскїй станъ ѡ(т) само́гѡ Бг҃а... є́стъ вы́найдєный на мѣстца(х) Ра́йски(х) (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 917).

Див ще **ВЫНАЙДОВАТИ.**

ВЫНАЙТИСЯ, ВЫНАЙТИСЕ *дієсл. док.* Винайтися, віднайтися, бути знайденим: мают кнзь... сам, его жона, дети... всих вшеляких доходовъ..., яко колвек менованыхъ и которые ся потомъ онде вынайти и менованы быти могуть, з людей и зо всих кгрунтов... уживати (Варшава, 1590 *ЧИОНЛ* XIV-3, 95); Пильне о том в. м.,... прошу, абысь... на томъ соборе... старатисе весполъ зъ ихъ милостью рачылъ, тебы який слушный початокъ и застановенье... // вынайти[се] могъ (Вільна, 1599 *Ант.* 581-583); Частокротъ о томъ бывала... на многихъ сеймахъ приватная мова, абы ся до того способы якіе вынайти могли (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 318).

Див. ще **ВЫНАХОДИТИСЯ.**

ВЫНАЛЕЗОКЪ *див.* **ВЫНАЛѢЗОКЪ.**

ВЫНАЛЕЗТИ *див.* **ВЫНАЛѢЗТИ.**

ВЫНАЛѢЗЕНЄ *с* (*стп.* wynalezienie) ухвала, вирок: Кре́стъ на ѡстато(к) глоубо́костю по(д)вы(ш)шоный єстъ, жєбы соу́дѡвъ г(с)нихъ бе́здны, нєвымо́вно(ст) выналѣзєнѧ, тає́мнїца концєптовъ, и тає́мни(ц) те́мность ба́рзо зна́чнаѧ бы́ла (поч. XVII ст. *Проп. р.* 299 зв.)

Див. ще **ВЫНАЛѢЗОКЪ.**

ВЫНАЛѢЗКА *ж.* Те саме, що **выналѣзокъ** у 2 знач.: ꙋмышлєнїє: Вы́налѣзка, до́мысл', до́водъ, силлоґізмъ, смышлєнїє. То́єжъ и смы́слъ. Ро́зꙋмъ, взглѧ(д), спра́ва (1627 *ЛБ* 139).

ВЫНАЛѢЗОКЪ, ВЫНАЛЕЗОКЪ, ВЫНАЛЯЗОКЪ, ВЫНАЛѦЗОКЪ *ч.* (*стп.* wynalazek) **1.** Винахід: дїа́волъ єсли и ти́сѧчныє принєсє(т) хи́трыє вы́налѣзки на тєбє, про́жнє ихъ принєсе́тъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 108); Посполи́того лѣкара и Збави́тєлѧ Іс҃а Х҃а проводника прєдъ сєбє бєрꙋчи кꙋ выналѣзкꙋ пра́вды, и абы про́стою мо́вою мо́ва вы́простоватисѧ могла́ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 191); шука́й ра́чєй ѡ(т) лѣпшого бы́ти иаꙋчоны(м) нѣжли бы(с) мѣ(л) твои(х) сѧ выналѣ(з)ко(в) тримати (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 14 зв).

2. Вимисел, вигадка: вѣдѣлє(м) почръпало мысли ра(з)ума єго ѡ(т) кото́рого істо(ч)ника, іли стꙋ(д)нѣ то(т) выналѣзо(к) чръплючи, за(с) в' во(з)дꙋхъ тщєгласіє тоє... ѡ(т)рыгнꙋлъ (1599 *Виш.Кн.* 212 зв.); понєва́жъ ста́лосѧ, жє ѡ(т)вєр'гши єв҃(г)льскꙋю... пова́жность... в' свои́хъ коха́ютсѧ вы́налѣз'ка(х) (Дермань, 1606 *Мел.Л.* 11 зв); Бо што́ пыта́ти сѧ штꙋчною мо́вою лю(д)скихъ выналѣзкѡ(в) ѡказа́ти скры́тость Бо(з)ства, я́къ сѧ ма́єтъ в' собѣ вєдлє прирожє́нѧ и порѧ́дкꙋ, што и́ное значи(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 212).

3. Вирок, ухвала, декрет: Которы(и) выиалєзокъ Каплинъ // и тыє мєщановє володимє(р)скиє... таковы(м) жє токо(м) вызнали, жє при томъ были (Володимир, 1570 *ТУ* 144); Я пєтръ Бучаски(и) вызнаваю... што... зранилє(м) бы(л) п҃на пєсочи(н)с-

кого в то(м) дворє єго... гдє ся и шкоды нємало єго мл(с)ти стало за што з выналєзку с по(л)ныхъ п҃новъ приятєль наши(х) в дому пана григо(р)я дчусы... в томꙋ жє году... то што(м) бы(л) взя(л) повороча(л) (Кунів, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 94); тєды братѧ вє(д)лє выналѣзкꙋ братского карали єго сѣдѣнѧ(м) на вєжи и камєнє(м) воску (Львів, 1600 *ЛСБ* 1043, 2); если бы што направу тое маетности, // нашое такъ будоване яко и посыпане гребель, наложилъ, тогды, водлугъ выналязку приятелского, то его милости нагородити будемъ повинны (Бердичів, 1611 *АрхЮЗР* 6/I, 375-576); с тоє сꙋм(м)ы приходячоє подлꙋгъ выналєзъкꙋ сꙋдового на вышє(и) мєнованыє рочки ...пана Києвъского запозъвалъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148).

Див. ще **ВЫНАЛѢЗЕНЄ, ВЫНАЛѢЗКА.**

ВЫНАЛѢЗТИ, ВЫНАЛЕЗТИ, ВЫНАЛЕЗЪТИ *дієсл. док.* (*стп.* wynaleźć) **1.** (що) Знайти, відшукати: през што все их мл. манифестуючие инътраты собе, през его мл. пана хоружого в инъвенътару положоное, мети и выналезъти не могутъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 214).

2. (що) (*створити що-небудь нове*) винайти: Пото(м) хотячи ѡны(и) людъ грꙋбы(и)... до скромнѣ(и)шєго жития привє(с)ти, мєдо(в) сичєня способы выиалє(з), и бєсѣды ча(с)тыє и ко(р)чмы по(с)политиє по(с)тановы(л) (1582 *Кр. Стр.* 54 зв.);

вимислити, вигадати, придумати: коли бы и́мъ кто то ѡповѣда́лъ, што єрєтики вы́налѣзли, за́разъ бы собѣ затка́ли оуши (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 114 зв.); прето не отъ божественного писма чистецъ таковый душамъ естъ выналѣзенъ, але отъ людскихъ вымысловъ (1603 *Пит.* 55).

ВЫНАЛѢЗТИСЯ, ВЫНАЛЕЗТИСЕ *дієсл. док.* Знайтися, відшукатися: Пошанова́нѧ оутра́чоуєтъ д҃шꙋ, сꙋмє́нѧ, вѣчноє вєсєлѧ, свѧтобли́во(ст) нѣкды нєзгинє́нꙋю сєбє само́го, а на ѡста́то(к) б҃а, на(д) которого жа́днаѧ лѣпшаѧ рє(ч) и зацнѣйшаѧ вы́налѣзтисѧ нє можє(т) (поч XVII ст. *Проп.р.* 217 зв.); О што всє помєнєны(и) протєстуючи(и)сє... та(к) правънє, яко и способомъ купєцъкимъ, которы(и) сє можє(т) на то слушнє выналє(з)ти... поступи(ти) и чинити (Володимир, 1626 *ТУ* 278).

ВЫНАЛѢЗЦА *ч.* (*стп.* wynalazca) винахідник: чита́є(м) ижъ зороастръ ц҃ръ єги́пє(т)скии и ба(л)вохва(л)ства выналѣ(з)ца, скоро сѧ оуроди(л) засмѣѧлсѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250); А гдє́жъ сꙋтъ нєправди́вы(х) наꙋкъ выналѣ(з)цы (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 35); хто́ ба́чный и ца́лого смы́слꙋ нє насмѣє́тъсѧ, и кꙋ выналѣзци ты́хъ присто́йнє нє рєчє́тъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 276).

ВЫНАЛЯЗОКЪ *див.* **ВЫНАЛѢЗОКЪ.**

ВЫНАЛѦЗОКЪ *див.* **ВЫНАЛѢЗОКЪ.**

ВЫНАХОДИТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) Знаходити, вишукувати: Полєцивши имъ тымъ то звышшъ (!) рєчє(н)нымъ побо(р)цамъ справꙋ, и моцъ, в то(м) вшє(л)ки(и) способъ вынаходити... до ѡ(т)биранѧ гроши(и), складокъ, и пода(р)ковъ (Львів, 1610 *ЛСБ* 1046, 5).

2. Вишукувати: Ажє́ нє пєрєста́єтъ свои(м) кꙋко́лємъ нє́прїатєлъ шко́дити, дѡ́бромꙋ насѣню пра́вды вынахо́дѧчи за́вшє блꙋды (Київ, бл.1619 *Аз.В.* 132).

ВЫНАХОДѦЧИЙ *дієприкм. у знач. ім.* Той, що знаходить щось: Що́ за́ пѣснь; пра́зникъ то́тъ н҃нѣ ѡбхѡ́дѧчи(х); И що́ за слѡва́; ра́дѡсти вынахѡ́дѧчихъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 81).

ВЫНЕСЕНЄ, ВЫНЕСЕНЪЄ, ВЫНЕСЕНЬЄ *с.* **1.** (*переміщення в інше місце*) винесення: 4 хлопо(м) ѡ(т) вынєсєня на ꙋлицꙋ шабро(в) за 2 д(н)... и на пїво злѡ(т) 2 и 6 1/2 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1047, 5 зв.).

2. (*звертання у суд*) подання: А по поднесеню позву своего, преречоный повод через тогож умоцованого своего пана Яна Островъского, доведши позваному вынесеня позву и хотечи довести того всего, што в позве естъ написано (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/VI, 101); въ которой справе суд он,... вынесеня позву року доводити наказал (Володимир, 1615 *АрхЮЗР* 8/III, 539); я са(м) а по (м)нє ма(л)жо(н)ка и пото(м)ки моє... пови(н)ни будємо стано(в)ши по(з)вꙋ... и нє бурєчи вынєсє(н)я позву а(л)бо рєляции во(з)но(г)... суму... позычонꙋю... ѡ(т)дати (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31); А по вычитаню того по(з)вꙋ вынєсєня єго... пово(д) со(з)нанє(м) во(з)ного довє(д)ши проси(л) абы по(з)ваному на позовъ справова(т)сє наказано было (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); пово(д) рєляциєю возного а(в)тєнътичною вынєсєнъя тыхъ вси(х) по-

(з)вовъ вєдлє и(н)фо(р)мации правнои слушънє довєлъ, тєды я тє(р)минъ слушны(и)... узнавшы, сторонамъ ро(с)пиратися наказую (Сокільча, 1638 *ККПС* 178).

3. (*висунення на перший план, вище чого-небудь іншого*) прославлення: которыє ся оборꙋчны(м) щастя пѣстованє(м) тєпєръ з долнєй ни(з)кости на малꙋю горкꙋ вынєсши, ани троха вынєсєнья своєго нє ꙋкгрꙋнтова(в)ши, и ѡ(т) малєнки(х) нєласкˢ лю(д)скы(х) вѣтровъ ѡбвалєнˢя боятся (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 3).

4. Вияв: Гаваѡ́нˢ: Па́горо(к), а(б) ке́ли(х), а(б) на до(л) ни́зко, а(б) вынєсє(н)є нєправости (1627 *ЛБ* 197).

Див. ще **ВЫНОШЕНЄ.**

Пор. **ВЫНЕСТИ.**

ВЫНЕСЕНЬЄСѦ *с.* (*здобуття найвищого становища*) висунення: яко́є бы є́щє могло бы́ти бо́лшєє чл҃ка смєрте́лного вывышє(н)єсѧ на(д) вынє́сєньєсѧ папєжа ри́мского (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 176).

ВЫНЕСЛОСТЬ *ж.* (*стп.* wyniosłość) **1.** Велич: Ба́рзо піє(н)кноє та́мъ є(ст) Нб҃о, мѣсцє само́є ро́зныи наса́жєно дрє́вами, Яворѡвъ мно(з)ство(м) мно́гимъ, и Кипаріссѡвъ вынє́слостю ба́рзо сли́чноє было (Київ, 1631 *Син.Тр.* 812);

звеличування: оуважоу́й прошꙋ... яка́ѧ соло(д)ко(ст) и вдѧчно(ст), и всѣ(х) до́бръ вынє́сло(ст) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 224).

2. Гордовитість, пиха: Пыта́ємо, єсли южъ та(к) вˢ писа́нью своє́мъ цр҃ковъ вˢ ри́мѣ до мѣстца,... до по́мпы, до вы́нєслости, до мо́ци привѧ́зꙋючи розꙋмѣєшˢ што(ж) рєчє́шъ на о́ныє слова вєли́каго оучи́тєлѧ. Цр҃ковъ... нє мѣстцє то(л)ко, алє обы́чаи (Острог, 1598 *Опт.КО* 27); Зевнутръ церкви будучому порожныи вынеслости слова не помогутъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 475); жа́днои та́мъ вынє́слости а́лбо за́йзрости нѣма́шˢ: лє́чъ вˢзає́мной мл(с)ти и щи́рости ѡди(н) зˢ дрꙋги́мъ мє́шкаютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 21); Пыха... єстъ пожада(н)є во́лˢноє, вы́нєслости прєвро́тноє, то є́стˢ хотє́ть бы́ти, на(д)то чимъ, хто є́стˢ (Львів, 1645 *О тайн.* 52).

ВЫНЕСЛЫЙ, ВЫНЕСЪЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wyniosły) **1.** (*який має висоту, більшу від звичайної*) високий: Алє ча́съ ю́жъ рꙋшитисѧ до штꙋрмꙋ на збитіє вє́жъ вы́нєслыхъ, вывыша́ючи(х)сѧ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 189); Амвѡ́нъ: Мѣстцє вынє́слоє, ѡ ки́лкꙋ схо́да(х), столи́ца (1627 *ЛБ* 175); гдє вˢ то́тъ ча́съ ца́ръ; гдє кнѧ́зь... гдє вынє́слыє бꙋди́нки Пала́цѡвъ, // и широ́кость подво́рѧ (Львів, 1642 *Час.Слово* 270-270 зв.).

2. (*який викликає подив, захоплення*) величний: Нє ѡтбѣга́й жє вˢ ста́рости єє оути́сками упрацо́ваной и вы́нєслой (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 52 зв.); Нє в(д)ѧ́чє(н) бы(л) на́рѡ(д)..., кото́ромоу са(м) гд҃ь бы(л) застоу́пнико(м)..., пра́вѧчи и боронѧчи и(х), мо́цною прави́цєю, и вы́нєслы(м) ра́мєнє(м) вєдꙋчи в дєнь сто(л)по(м) облачны(м), а в ночи́ огни́стымъ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 216); братъ брата // болшимъ отъ себе,... честію чинячи, титулы чести вынеслыи ему приписуетъ! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 494-495); ѡто яко до́брый живо(т) ѡ(н) чл҃къ має(т), я(къ) бога́ты(и) є(ст), яко сла́вный вєли́кій яко мо(ж)ны(и), и вы́нєслый (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 23 зв.); Авра́мъ: отє́цˢ вынє́слый, а́бо о(ц҃) высо́кій (1627 *ЛБ* 171).

3. *Перен.* Урочистий, піднесений: Дрꙋгїи... сподѣва́ютсѧ оу вынє́слой доу́мѣ,... ви́дѣти бг҃а, алє и таковы́хъ поро(ж)наѧ дꙋма: або́вѣмъ нє въ ѡгни гд҃ь (Почаїв, 1618 *Зерц.* 9 зв. ненум); ти́сѧча тарчїй и вшєлѧ́каѧ арматꙋра... на то(й) вынє́слой Бг҃одх҃новє́нноє моли́твы вєжи́ ви́си(т)! (Київ, 1634 *МІКСВ* 313); Нє зˢ слѡ́въ вынє́слыхъ и вспанѧ́лыхъ; а́лє зˢ досвѣдчє́нѧ позна́на быва́єтъ ми́лость (Київ, 1646 *Жел.Сл.* 3);

зарозумілий, гордий: Ѡ выстєрѣганюсѧ надѣи про(ж)ной и мы́сли вынєслой (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 15 зв.).

4. *Перен.* (*про голос*) піднесений, гучний: Єсли на́збыть вынє́слымъ и крикли́вымˢ го́лосомъ мл҃твы чини́ти по́чнєтъ, а́жъ до конца того звы́чаю дєржа́тисѧ бꙋдєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 62); кгды тело зъ двору выношоно,... при бытности велю людей..., которые се на тотъ погребъ згромадили, голосомъ вынесълымъ поволанъе учинили есъмо, приводечи то всимъ до ведомости (Луцьк, 1631 *Арх ЮЗР* 8/III, 587); который то возный,... тутъ, на ратушу любелскомъ... голосомъ вынеслымъ обволалъ и

публикокалъ (!) (Люблін, 1638 *Арх ЮЗР* 3/I, 377); во(з)ны(и)... голосомъ вынє(с)лы(м) при вєлю шляхъты и людє(и) ро(з)но(и) ко(н)дициє(и)... ѡбъвола(л) и до вєдомости привє(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199).

ВЫНЕСЛѢЙ *присл. в. ст.* (*стп.* wynioślej) *(у суспільній ієрархії)* вище: Тутъ еднакъ анѣ въ той способъ енконіонъ або залецене достойпости Адріанови отъ Тарасія естъ учинено,... абы его тымъ бардзѣй покаралъ, и построфовалъ, имъ вынеслѣй его зъ волѣ Божей сѣдячого указалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 495).

ВЫНЕСЛѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Величніший, гордіший: іѡа́нъ бовѣ(м) намъ проповѣдалъ ѡрла сєбє на(д) вшєла́коую рє(ч) створе́ноую вывыш'шоного и вынєслѣйшого пока́зѹючи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 121).

ВЫНЕСТИ, ВИНЕСТИ, ВЫНЕСТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) (*забрати звідки-небудь*) винести: просилъ насъ, абысмо на иншее местце тые сукна где отътоль вынести и зложить велели (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 235); иншие... порвали скрыню и вынесши съ коморы на дворъ, оную скрыню розбили и розлупали (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 3/1, 19); того чловѣка забитого тамъже вынесть казалъ (Луцьк, 1596 *Ив.* 283); также и насъ обновивъ и (вы)нюсъ, якъ изъ одного двора, исъ тѣла своего, што узявъ горѣ (XVI ст. *НЄ* 195); єсли бы кто прєписа(л) ѡныи карактє́ры... а хотѣ(л) и(х)... вы́нєсти, ры́кнѹли на нє́го оны л'ва два, а(ж) бы мѹсѣ(л) в'пѹсти́ти онѹю кар'ткоу (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 91 зв.); Вы́нєсши тє́ды Цари́ца з' свои́хъ скры́нь ч(с)тныи и ст'ы́и о́бразы, спра́вила то, жє θєофі́лъ мѹжъ єи тыи Образы цалова́лъ, и всєю почита(л) дш̃е́ю (Київ, 1627 *Тр.* 293); пречоные особы... //...з канцелярии его королевское милости... листы заручные вынесъшы, приневоляючы забороняютъ, жєбы люде... до церквей ихъ униацъкихъ ходили (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 814-815); навѣдитъ ва́съ бг̃ъ вы́нєстє ѡ(т)сєлѣ кости мои, з собо́ю (серед. XVII ст. *Хрон.* 91 зв.);

(*несучи, доставити в якесь місце*) винести: оны(и) това(р) стонулы(и) кѹпе(ц)... маєть доброво(л)нє з воды выбрати и на бєрє(г) вынє(с)ти (1566 *ВЛС* 84 зв.); А заты(м) сабия(н) ѹмрє, тєло єго яко такого, вынєсе́но прє(д) римъ похо́вати ѹ мостѹ, гдє зовє(т)ся, А(д)по(н)тє(м) ми́лукѹ(м)и вкинѹто в рєкѹ тибє(р) (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 51);

(кого) (*рятуючи від небезпеки*) винести: а бра(т) єго ива(н) вынє(с) дєтѧ... которое в дворє было с пєка(р)ни як запалили (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 302);

(кому, до кого) принести: пан Александро Семашко... винес лист господаръский до мене (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 127); и рє(к) слоуга(м) свои(м) вынєсѣтє ємоу... ѡдєж(д)ѹ и ѡдєгнѣтє єго (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 16, на полях); Оувєсєлѧй дш̃ѹ твою си́мъ сла́д'кимъ гро́но(м) вина, вы́нєсєн'ного тєбѣ ѡ(т) зємѣ ѡбѣтова́н'ной (Почаїв, 1618 *Зерц.* 76 зв.); И попєкли тѣсто и мѹкѹ кото́рѹю бы́ли з' єги́птѹ вы́нєсли (серед. XVII ст. *Хрон.* 90 зв.);

(*про воду*) (*захоплюючи з собою, викинути*) винести, забрати: видели есмо... греблю... прорваную, на которой гребли и млынъ... збудованъ былъ, который млынъ зъ кгрунту вода вырвала и вынесла, такъ же и рыбы изъ ставъ,... вода все вынесла (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 162);

(що від кого) дістати, отримати: постановляєм: хто бы колвєк вынєс такиє листы от патриархи... так до митрополита, яко и до єпископов, // на заочную повєст, таковыє листы жадноє моцы мѣти нє мают (Берестя, 1591 *ПІФ* 105-106);

перен. (*дати прибуток*) принести, дати: с ко(р)чмы...,єстли бы гара(з)дъ люди пили, сто ко(п) на годъ, а тєпє(р), дє(и) нє можєть того вынести (Житомир, 1545 *ТУ* 71); а чого бы имене и стадо не вынесло, тогды сыны повинни, лѣтъ доросши, додати (Піддубці, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 103); тогды на иншихъ именъяхъ... и добрахъ моихъ, которые бы такъ много пожитков чинили и вынесли,... повинен буду зъ потомками моими таковую суму... звести (Дубно, 1575 *АрхЮЗР* 8/IV, 415).

2. (що) Представити, пред'явити, подати, винести на розгляд: никита вынєслъ боги и(х) на соудищє (1489 *Чет.* 31); А по сє́момъ собо́рѣ //... папе́жь в ри́мѣ с помо́чники своими смѣлъ е́рєсь пога́бєли но́во вы́нєсти ми́мо положо́нѹю анаѳємѹ ѡ(т) сты́хъ ѡ(т)ць (1509-1633 *Остр.л.* 132-132 зв.); За ты(м)

листо(м) важи(л)сѧ ѡ(т) є(г҃) К(р) м(л) комі́сію на братство... вынєсти (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1 зв.); я са(м)... //...бѫдѫ повинє(н)... тоє имє(н)є... ѡчищати... ѡ(т) по(з)во(в) припо(з)вовъ которыє бы колвєкъ тєпє(р) и напото(м) ѡ(т) ко(г) ко(л)вєкъ вынєсєны были (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 2-2 зв.); трєти(и) позовъ, ѡ(т) стороны акторовоє вынєсєны(и) (Горошки 1643 *ДМВН* 227).

3. (*про суму, вагу, міру*) скласти: Всєго того сѫма вынесла... чотыриста коп грошей бєз ѡсми коп грошєй (Несухоїж, 1550 *AS* VI, 6); того всєго срѣбра вага вынєсла шєстдєсѧт гривєн и гривна, а фунтов тридцат и пол фунта на вагѫ бєзмѣновдю (Там же, 5); тая мєра, дєвє(т) ма(ц) лока(ц)ки(х), ѡсмъ берєстє(ц)кихъ вынєсти мела (Володимир, 1598 *ТУ* 230).

4. *Перен.* Возвеличити, прославити: И аффе́кт҃ то́й Прєвєле́бности ва́шой сто́бли́вый, хотѣлъ бымъ нє ты́лко на свѣтъ в҃ яво подати, але и до нб҃а вынєсти (Львів, 1642 *Бут.* 3); Тогды пр҃ь вы́нєслъ высо́ко дани́ила, и да́ровъ мно́го и вєли́кихъ да́лъ є҃мѫ (серед. XVII ст. *Хрон.* 359 зв.); Та́къ и в҃ то́й Кни́зє сло́ва... сѫт҃ якѡ Пе́рла многоцѣньш, рож(д)єныи... въ глѫбынѣ Нб҃(с)нои прємоу(д)рости, а вы́нєсє(н): нн҃ѣ въ міръ се́й до́лный види́мый,... мно(г) зри́тєлны(м) оумо(м) мои(м) (Чернігів, 1646 *Перло* 7 ненум.); **в гору вынести** (що) — прославити: Твоя милость, ксенз Скарго, в своих книжках,... латынский костел прославил и в гору вынес (1608-1609 *Виш.Зач.* 222).

5. (що) (*витерпіти, витримати що-небудь неприємне*) винести: Многиймъ повѣдае(т) шма(т)ки займова́лъ, лєчъ прєтѣсность дири нє мо́глєм҃ вы́нєсти, бо ми мы́тникъ зго́ла нє допѫска́лъ ѣсти (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 4 зв.).

◇ **вынести волность** — добитися волі: І Сенє́ка оу люціліѧ своє́го то́ю вынє́слъ во(л)но(ст) свою, и до тоєи(ж) єго затага́ючи мо́ви(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 243 зв.); **вынести очи** — глянути, поглянути: проти́въ комѫ єси го́лосъ сво́й подиоси́лъ и вы́нєслъ єси кѫ горѣ о́чи твои (серед. XVII ст. *Хрон.* 346); **гору вынести** — взяти верх, перемогти: та́къ матє́жи, ростирки го́рѫ // вы́нєсли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 56-56 зв.).

Див. ще **ВЫНОСИТИ, ВЫНОШОВАТИ.**

ВЫНЕСТИСЯ, ВЫНЕСТИСЕ, ВЫНЕСТИСѦ *дієсл. док.* **1.** Злетіти, здійнятися: фрасоу́єтсѧ, и впро(д) нѣжлисѧ постанови́т҃, внѣвєчь ѡборочае(т)сѧ... я(к) ви́хоръ вы́нєсє(т)сѧ (Острог, 1607 *Лѣк.* 118).

2. (*покинути місце перебування*) втекти, вибратися: ѡиъ... // ... сє зовъсємъ потаємънє вынє(с)ши ча(с)то до и(р)гачова скрытє надъбєгаючи подъданы(х) поводовъ дєдичны(х) людє(и) маєтъныхъ старожи(т)ныхъ зо въсємъ ихъ пожи(т)комъ... выкочивалъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125-125 зв.); гє(т)ма(н) ко́нєцпо(л)скїй... людїй мнѡ(г) страти(л) и са(м) лє(д)вє ся вынѣ(с) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

3. *Перен.* (над кого, над чим) (*перебільшити своє значення*) звеличити, возвеличити (себе): повѣдаютъ, же се папежъ надъ всѣхъ вынесъ и вывышилсе надъ тое, што естъ речено богомъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 154); вы́нєслъсѧ на(д) всѣ лю́дє на свѣтє боу́дѫчіє, вы́нєслъсѧ на(д) всєлє́нскіи собѡ́ры (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 176); тогда бовѣмъ ри́мъ вы́нєсъсѧ бы́лъ пова́гою на(д) всѣ крулє́въства зе́мныи (Почаїв, 1618 *Зерц.* 32).

4. *Перен.* (*про море*) розлитися, розбушуватися: мо́рє ро(з)и́дшисѧ, и валы свои бѫрли́вє коу горъ вздѫвши, и(з) грани(ц) сѧ сво́ихъ вынє(с)ши, абы прє(ч) вы́ллати и в҃вє(с) свѣ(т) затопи́ти ква́пилосѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104 зв.).

◇ **на свѣтъ вынестисѧ** — стати явним, розголоситися: я́ко бовѣм҃ то на свѣтъ вы́нєсти сѧ мо́жєтъ, гды вшєла́каа єгѡ пра́ца таємнє и бє́з҃ свѣдка спра́влєна є(ст) (Київ, 1627 *Тр.* 555).

ВЫНЕСТЬ *див.* **ВЫНЕСТИ.**

ВЫНЕТЄ *див.* **ВЫНЯТЄ.**

ВЫНЕТИ *див.* **ВЫНЯТИ.**

ВЫНЕТЫЙ *див.* **ВЫНЯТЫЙ.**

ВЫНИКАТИ *дієсл. недок.* **1.** (*ставати видимим*) виникати, появлятися, показуватися: те́мныє хма́ры с чо́рного выника́ючи мѫра,... зе́млю окры́ли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 33); Абовѣмъ яко лацно естъ погружатися и выникати, такъ лацно Богу погрести старого человѣка и показати нового (1603 *Пит.* 52); Ѡнъ тєды Лє́ѡ... проти́въ оубо́гого взрушо́ный, густы́й лѣсъ вє́съ пєрє́зрѣлъ:

и єсли́ бы яка́ѧ воды вѣлґо́тность та́мъ выника́ла, вы́вѣдовалъсѧ (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813); Ма́єтъ рꙋме́нєцъ Лилі́ѧ, посполи́тє ал'бо́вѣмъ в' Лилі́ѧхъ вида́ємѡ бѣлыхъ, сєрдꙋ́шка з' сро́дкꙋ выника́ючїи ѡгни́стїє (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

2. Зароджуватися, виникати, з'являтися: Ты́є такїє чоты́ри замкне́ньѧ за дово́дами на́шими... з вла́сныхъ припо́мнєныхъ слѡ́въ єго выника́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 108 зв.); І нинѣ таковы Каиновы въну́ки, вышика́ючіи въ [о]ста́тніи вѣки, Іже снопы зло́бы на же́ртву влага́ють, и души праведных хитро погубляють (к. XVI ст. *Укр.п.* 84); с' того скри́тє и тає́мнє выника́єтъ є́рєсь и ка́цєрство (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 289); всє то з' грѣха похо́дитъ ...и плюга́выи мы́сли выника́ютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 168);

(*про джерело*) появлятися, випливати: Ви́димѡ прє(з)рочи́стоє вѡ́д' живы́х' Жро́дло, кото́роє маєтъ ѡбєрнꙋтисѧ в' рѣкꙋ..., з' сꙋхо́ѣ и бєзво́дноѣ зємлѣ выника́ючєє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 754).

3. Проростати, виростати, зростати: Изница́ю: Выника́ю (1627 *ЛБ* 46); Прозѧба́ю: Проро́стꙋю, выника́ю (Там же, 101); оупа́лоє насѣніє за́ра(з) выника́єт', а ско́ро слн҃цє всхо́дитъ, и лє́гким' оупалє́нієм' оугрѣва́єт', за́раз' схиє́тъ, понєва́жъ нє ма́єт' ко́рєни ѡ(т)во(л)жꙋючого (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 588).

Див. ще **ВЫНИКНУТИ.**

ВЫНИКЛЫЙ *прикм.* **1.** Який виник, появився: Бг҃омъ спорѧжєнои причины збавєннє выниклый скꙋтокъ (Вільна, 1620 *См. Каз.* 5).

2. (*про рослини*) пророслий: Трє́тѧѧ Злост' сластолю́бїє,... кото́роє и вы́никломꙋ насѣню и в'зро́сломꙋ в' доскона́лость прїйти нє допꙋска́єт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 590).

ВЫНИКНУТИ, ВИНИКНУТИ, ВЫНИКНУТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*стати видним*) виникнути, появитися, показатися: с кото́рого жєрєла (*на полях:* исто(ч)ника — *Прим. ред.*) вы́никнꙋли єжджє(н)ѧ до ри́му по шап'ки кар'дина́л'скїє по са́кры, и по плащи́ би́скупїи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 171 зв.); Што бовѣмъ тєпе́ръ ма́ютъ то в' о́нъ ча́съ на вє(р)хъ тѣла вы́никнєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56).

2. Зародитися, виникнути, з'явитися: ѡ(т)ко́ль бы могли́ слѡвныє зва́ды и про́жныє споры вы́никнꙋти (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 8 зв.); Точию ожидай, — молвит, — коли от средины выникнет и явится беззаконный (1609-1609 *Виш.Зач.* 227); До тогѡ́ по́мылки в' ты́хъ Трє́бникахъ прє(д)рєчє́нныхъ вы́никнꙋли (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.).

3. (*про річку*) взяти початок, появитися: И ѡ(т)то(л) ѡ(т)єхавшы трохꙋ ѡповєдалъ свєти(ц)ки(и) долокъ бєзъ воды мєнячы якобы тꙋ мєла рєчка выникнꙋти (1546 *ОГ* 23); по(д)старости(и) бєрєстє(и)ски(и)... ꙋказа(л) намъ мє(ст)цє гдє... ту рєка выникла (Там же, 24 зв.).

4. (*про рослини*) зійти, вирости: смокъвє, ѡрѣховѣ, листъ и рѧсоу явили, выникноу(л) всѧки плодъ (1489 *Чет.* 209); зъ тыхъ... двохъ злыхъ деревъ выникли и выродилися нещасливыи горкіи овоцы, которыи въ ненадежномъ обаченюся заходній костелъ умореный нѣяко въ схисмѣ быти указуютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 775).

5. (що, від чого) Позбутися (чого): плєнипотє(н)тъ стороны по(з)ваноє... афєктовалъ, абы панъ комо(р)ныкъ,... тую справу грани(ч)ную, на и(н)ши(и) ча(с) ѡ(д)ложилъ и ѡ(д) сужє(н)я супє(р)сєдовалъ, урослъ и выникнулъ (Київ, 1639 *ККПЄ* 246).

Див. ще **ВЫНИКАТИ.**

ВЫНИМАТИ, ВИНИМАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) Виймати, відбирати, забирати: бор'зо приходи(т) дїаволь, и вынимає(т) слово всѣянноє слово в ср(д)цєхь и(х) (1556-1561 *ПЄ* 140); Тогда при розлꙋчє́нїю дꙋшѣ єгѡ с҃той ѡ(т) тѣла, в' то́й часъ прихо́дѧ(т) Агг҃лѡвє..., и з вєсє́лимъ лицємъ в(и)нимаю(т) лє́гко с тѣла дꙋшꙋ єгѡ́ (Чернігів, 1646 *Перло* 127 зв.).

2. (кого від чого) (*відгороджувати, відособлювати*) відстороняти: Усякому людскому створенію имаеме розъславити великусть его и потвережати (!) правду именюмъ Божіимъ ико размножѣню слова его, ико честному пожитку ближнего нашего, вынимаючи и обороняючи выдъ усѣхъ тяжкостїй его (XVI ст. *НЄ* 212).

Див. ще **ВЫЙМАТИ, ВЫЙМОВАТИ, ВЫЙНЯТИ.**

ВЫНИМОКЪ *ч.* Виняток: тые, по преданію апостолскому правила 68 мѣли бы ся завжды

постити, безъ винимку вшелякого (Вільна, 1608 *Гарм.* 217).

ВЫНЫТИ *див.* **ВИНИТИ.**

ВЫНИЦОВАТИ *дієсл. док. (стп.* wynicować) (що) *перен.* перелицювати, перекрутити, перетворити: Пєрємѣиити, выницова́ти, росп(о)роши́ти, и па́мѧткꙋ с҆ шоумо(м) погꙋби́ти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); Отвергши всю службу божію и вѣру выницовавши, первых святых папежовъ своих и всѣ порядки с церкви вывергли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46); Имѧ сла́вы, в҆ поко́рныи образъ выницова́лъ; Ємпирїйского ѳрѡ́нꙋ, бы(с) с҆ Па́номъ ѡбцова(л) (Львів, 1642 *Бут.* 5).

ВЫНИЩАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що і без додатка) (*вбиваючи, нищачи, припиняти існування кого-, чого-небудь*) винищувати, знищувати, вигублювати: се́годнѧ поста́вилє(м) тѧ на(д) на́роды, и на(д) кролє(в)ствы абы(с) вы́то(р)га(л), и боу́ри(л) роспороша(л), вы́нища(л), бꙋдова(л), и насажа(л) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 206); ѡба(ч) слꙋго б҃жїй, яко г҃дь б҃ь, домы и фами́лїє тїє карє, и вынищає, кото́рїє сѧ з до́бръ цр҃ко́вныхъ богатѧ(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 68); Ѡ хо́ры аг҃глскїи.... то́й трєпроклѧты́й ро(д) з҆ ґрꙋнт(ꙋ) вынища́йт(є) (Львів, 1631 *Волк.* 10 зв.).

2. (що) (*припиняти дію, вияв чого-небудь*) знищувати: Дѧги(л) коудєрѧвыи є(ст) вє(л)ми добръ, нащє пораноу гризти корє(н) албо въ горѣлцѣ пїи то ѡтроутоу въсю вынищає(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 3 зв.); якъ о́гнь те́рн҆є попалѧ́є(т), такъ и Дх҃ъ грѣхи гꙋбитъ и вынища́є(т) (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128 зв.); Ѡ тѧ́жкость, кото́раѧ си́лы вынища́єшъ, Сампсо́на мыслєннаго к҆ зємли приника́єш҆ (Львів, 1631 *Волк.* 14).

Див. ще **ВЫНИЩИТИ.**

ВЫНИЩЕНЄ, ВЫНИЩЕНЇЄ, ВЫНИЩЕНЬЄ *с.* Винищення, знищення: Тотъ же нижей: "не всякимъ дей забитьемъ и вынищеньемъ грозитъ, але показуетъ, водлугъ апостолское сентенцыи, очищеніе, самъ же спасется якоже дей огнемъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 131); Єсли сꙋмнѣньє, которо́є нарꙋшє(н)єм҆ вѣры, ба́рзѣй ни́жъ всѣх҆ цно́тъ вынищє́ньємъ навонтлѧ́тисѧ звы́кло: єсли Ма́тка Цр҃ковъ, бꙋдꙋчи дѣто́къ сво́их҆ с҃псє́нїѧ найгорли́вшєю ми́лосницєю, ра́дитъ и напомина́єтъ (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3 зв.); О дай намъ... Боже Русь з Русю до помѣркованя прїйти, абысмо ся... до умаленя и вынищеня народу нашего звлаща въ стане шляхецкомъ не приходили (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 318); Х҃с Г(с)дь, нє то(л)кѡ лакомством҆ згол҆до́ваногѡ бы́ти Єго ѡзнайми́лъ; алє и ин҆шими мнѡ́гими зло́ст҆ми... называ́ючи дїа́волѡвъ, длѧ ихъ зло́сти; понєва́ж҆ стоѧ́тъ на згꙋбꙋ и вынищє́нїє насѣнѧ, и ѡ́воцѡ(в) цнѡты (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 415).

Пор. **ВЫНИЩИТИ.**

ВЫНИЩЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Винищений, знищений: Смоу́тнаѧ знєна́цка новина, и вынищєны(м) и зби́ты(м) іи҃лю, ѡ см҃рти саоу́ла и іѡнаѳы и всѣ(х) наймоцнѣйши(х) въ іоудєи была принє́сєна (поч. XVII ст. *Проп.р.* 84 зв.).

ВЫНИЩИТИ, ВЫНИЩИТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) Винищити, знищити, вигубити: много и(х) народо́(в) па(н) бо(г) во(и)нами и ро(з)маитыми плюга(ми) вынищи(л) (1582 *Кр.Стр.* 27 зв.); увесь манастыръ... сплендровали и зграбили, фалу Божую вынищили (Луцьк, 1608 *АрхЮЗР* 1/VI, 380); я́къ мно҃го фамилѣи и домо́въ вынищилистє, и ѡшпєти́ли га́нбою (поч. XVII ст. *Проп.р.* 291 зв.); Такъ унѣа христіанскому роду закону сказителница и вынищить усилꙋетъ святую... вѣру (1626 *Кир.Н.* 13); Ѡ дꙋшє... // Розкажи огню з҆ н҃ба знєна́цка зстꙋпити, з҆ оужа́со(м) всє́го свѣта з҆ ґрꙋнтꙋ вынищи́ти (Львів, 1631 *Волк.* 12-12 зв.); єщє посыла́єт҆ и́нших҆ слꙋгъ, кото́рыхъ ґды нєвдѧ́чникѡвє ты́ѣ позабиѧ́ли: тогды южъ розгнѣвавшисѧ, вынищилъ ихъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 499); тыхъ сыны которыи были позостали в҆ зємли то єсть которыхъ сыновє Ізраилєвы нє могли вынищить оучинилъ соломѡнъ голдовниками ажь по сєй д҃нь (серед. XVII ст. *Хрон.* 289).

2. (що на кого) Витратити, розтратити: дозна́вши бовѣмъ самы́мъ досвѣд҆чєнъємъ зра́доу бога́т҆ства, всє на оубо́гихъ вынищивъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 82).

Див. ще **ВЫНИЩОВАТИ.**

ВЫНИЩОВАТИ *дієсл. недок.* Винищувати: Испразнѧ́ю: Выпорожнѧ́ю, выни́щꙋю, ско́рчꙋюсѧ (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВЫНИЩИТИ.**

ВЫННЫЙ *див.* **ВИННЫЙ[1].**

ВЫННѢЙШЫЙ *див.* **ВИННЕЙШИЙ.**
ВЫНОВАТЫЙ *див.* **ВИНОВАТЫЙ.**
ВЫНОГРАДЪ *див.* **ВИНОГРАДЪ.**

ВЫНОСИТИ[1], ВИНОСИТИ *дієсл. недок.*

1. (кого, що) *(несучи, забирати кого-, що-небудь звідкись і доставляти кудись)* винóсити: А ижъ недобре видно было въ той комори речей пересмотривать въ подъклѣтѣ, выношоно тые скрыни всѣ на дворъ (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 317); Межи иншими святыми мощами,... естъ главы Іоанна Предотечи верхняя часть, то естъ чашка // головы его, и вдячное благоуханіе выпускаетъ: выносятъ еи зъ скарбницы церковной и поставляютъ на иконостасѣ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 845-846); А ѓды прибли́жилꙗ сѧ до бра́мы мѣстскоѣ, и ѡто выно́шєно оуме́рлого, Сы́на єдиноро(д)ного ма́тки своє́ѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 570); Nechay chrestyiane, wasze Podolane rozpłozuiut kury, szczo wyłowili i wynosili waszy dzury (1648 *П. про пол.* 201);

(діставати з землі) видобувати: иншїи копа́ючи зємлю, злóто, и сре́бро ска́зѣ по(д)ле́глоє, а камѣнꙗ́є дорого́є выноси́ли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 352); Мѳха нѣѧкїй... пєрєходи(л) малѧри, и злóто и сре́бро зꙗ зємли выноса́чіи, и вси рємєсники згола (Там же, 354);

перен. (що) *(розголошувати)* виносити: Вшєлякая справа бра(т)ская нє має(т) быти выношєна далє ѡ(т) порога домѳ́ бра(т)ского (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Бо бъ̄ на́ нб̄ѣ высóко, а ты на́ зє(м)ли ни(з)ко, єсли слова та(к) ле́даѧко, нєро(з)мы́слꙗнє, и ры́хло нє ка́жє(т) вы́носити (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 212); В школѣ што ся ко(л)вєкъ мовити а(л)бо дѣяти бѳ́дєтъ, жадє(н) за порогъ шко(л)ны(и) выносити нє має(т) (Луцьк, [1624] *ПВКРДА* 1-1, 88).

2. (що до кого) Доставляти, приносити: забєгаючы злости и прєвратьности людьскои... иж звыкли... бєгати з жалобами до свєтєишог[о] патриархи кром воли и вѣдомости архиєпископскоє, за чим и листи выносят до арьхиєпископа и єпископов (Берестя, 1591 *ПІФ* 105).

3. (*про воду*) *(піднімати на поверхню)* виноси́ти: сама́ѧ вода ѡба́чивши пла́вати оумѣючого, вспомага́єтъ и на вє́рхъ выно́ситъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 100).

4. (що) *(одержувати, здобувати)* виноси́ти: добрый чл̄кь ѡ(т) доброго съкровища ср(д)ца своєго выноситъ доброє, а зꙗлы(и) чл̄кь выноси(т) злоє ѡ(т) зꙗлого скровища ср(д)ца своєго (1556-1561 *ПЄ* 238).

5. (чого) Становити, дорівнювати, *діал.* виносити: того вши(т)кого выноситъ, єдьно з дрѳ́ги(м)... пѳ́льшєста золотого (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 20); а сума того выноситъ тысячу триста сорокъ и сем копъ грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 61); если бы ты(ж) которы(й) каме(н) высокостю в то(л)щъ нє выноси(л) зѳ́по(л)ного ло(к)тя таковы(и) має(т) быти плачє(н) за єди(н) подо(л)жни(и) локотъ (Львів, 1591 *ЛСБ* 159).

6. (кого, що) Звеличувати, вихваляти: оудаю(т)сѧ до ва(с) нарóдовє рѳ́скіє ро(з)ли́чными кшта́лты и спóсобы, выно́сѧчи за́цность, сто̄бли́вость,... и на(д) всѣми по(д) нб̄омꙉ зви(р)хность своихъ папєжо(в) ри́мꙉски(х) (Острог, 1587 *См.Кл.* 4); антихристъ... предъ людми самъ себе, надъ вси боги выносити будетъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 154); котораѧ [ласка] на(с) вы́вѣвши з болота грѣхóвнаго до столи́цы слави нб̄(с)ной выно́си(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 183); имѧ єго [Бг̄а] голосомъ всѣ выноси́ли (Львів, 1615 *Бер.В.* 72); Лѣствични(к)..., тѳ́южъ самѳ́ю на(д) всѣ иныѣ нєма(л) цно́ты прєкладáючи, тако́выми єѣ ... похва́лами вынóси(т) (Київ, 1634 *МІКСВ* 312).

7. (що) (*витерплювати, витримувати*) виноси́ти: єсли́ бы фрасоу́нкы и бѣды моу́жа сто̄го іѡна до вѣсти пръшой згоубы конє(ц) мѣли, хто бы єго тръпєливо(ст) выноси́лъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 157); Выношу утерпѣнье твое, выношу: И жаль срокгїй въ сердцу моемъ отношу (Львів, 1630 *Траг.п.* 169).

8. *(утворювати при рості плоди)* випускати: Якъ дéрєва,... за согрѣва́ньємъ и́хъ си́лѣ внѳ́трнєй, нєви́димою яко́юсь спра́вностю Сл̄нца и вѣтровъ, звнѳ́тръ я́кꙋ ѡдѣнье ли́стѧ, цвѣты и о́вощы выно́ситъ и выпѳ́скáєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56); Ба́рзо пíє(н)кноє та́мъ є(ст) Нб̄о, мѣсце само́є ро́зныи наса́жєно дрéвами... зѣлꙗ́є виноси́ло ма́ккоє и ѡкви́тоє (Київ, 1631 *Син.Тр.* 812); *Образно:* Ко́ждоє абовѣмꙋ дрéво зꙗвнѳ́трꙋ выпѳ́ска́єтъ одѣнꙗ́ѧ,... самы́и лилїи зꙗ внѳ́тръ выно́сѧтъ покри́вала (Вільна, 1627 *Дух.б.* 295).

9. *Перен.* (що) *(спричинятн)* викликати: ласка-

выи Па́нє котры́и єстъ в' ср(д)цахъ на́шихъ нєзно́снє обфитий, пла́чъ выно́сѧчїй з' смоу́тиыхъ ѡче́й знамєни́тый (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 1 зв.).

10. (що) Зберігати (?): А ѣсти бꙋ́дєтє да́вныѣ ѡ́воцы застарѣлыѣ, жє стары́й ѡ́воц' длѧ ново́го выноси́ти бꙋ́дєтє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1022).

◇ **выносити голосъ** (на кого) — піднімати голос: Хаґанъ..., взѧ́вши вѣдомость, жє Ца́ръ за мо́рє в' Па́рсїю ѡ(т)шо́лъ..., ѡрды... нєзличо́ныи приве́дши, прєз' двѣ сто́ронѣ впроважа́єтъ на Кѡнстантінополь, на Ба҃ блюзнѣрскїи выно́сѧчи го́лосы (Київ, 1627 *Тр.* 681).

Див. ще **ВЫНЕСТИ, ВЫНОШОВАТИ.**

ВЫНОСИТИ[2] *дієсл. док.* (що) Випести, перенести: Лꙋкашєви з двома помо(ц)никами що ѡстато(к) зємлѣ выкопали и выносили fr.24 (Львів, 1635 *ЛСБ* 1054, 16 зв.);

(що) побрати, покрасти: цыну, мидъ, килъка полубочъковъ меду присъного и кадълубъ патоки выносили, пньовъ з псчолами сто семъдесятъ выбили, дворъ спалили (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 434).

ВЫНОСИТИСЯ, ВИНОСИТИСѦ, ВИНОСИТЪСЕ, ВЫНОСИТИСЕ, ВЫНОСИТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (*з морських глибин*) добуватися, виноситися на поверхню: Ґды(ж) Пе́рла ро́дя(т)сѧ въ глꙋбынѣ мо́рско(и) ѡ(т) бли́скавици; и с трꙋдностю на свѣт' вынѡ́сѧ(т)сѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 7 ненум.).

2. (над що, над кого) Ставитися вище когось: хто выносится надъ все глаголемое Богъ? (1582 *Посл.лат.* 1136); собе ровного не допуститъ, бо бы се иначеи не вынесъ надо всѣхъ коли бы такъже дрꙋгие передъ нимъ и по немъ выноситъсе мели (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 32); Папежъ пастыромъ и головою повшехною церкви христовой ани былъ, // ани естъ,... а предся смѣетъ самому Христови у владзѣ ровнатися и надъ продка своего, то естъ Петра Святого, выноситися (1603 *Пит.* 6-7); А дрꙋгїй бога́тый ѡдꙋрѣвши, на(д) дрꙋги́хъ выно́ситисѧ, кри́вды и деспе́кты выража́ти, а на́вєтъ и нога́ми допта́ти почина́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 256);

зазнаватися, високо нестися, поводитися зарозуміло: яко ада(м) в раи поча(л) прє(з) мѣрꙋ яко б҃ъ на(д) всѣ(х) сѧ выносити (Вільна, 1596 *З.Каз.* 82); на(д) иншїє сѧ выноси́ти поча́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 182); Рєчє ємꙋ Смєть (sic! — *Прим. вид.*) ѡ глꙋпї Чловєчє чємꙋж сѧ високо виносишъ (XVI ст. *Сл. о см.* 334); А вша́къ жє прѡти́вницы нєха́й сѧ нє выно́сѧтъ в' своихъ блюзнѣрствахъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 10); Длѧ то́гѡ и мовꙋ мою до ва́съ... скончꙋ: абы́сѧ и бога́ты(и) з' своѣ(х) богат'ствъ нє выноси(л)сѧ, и оубо́гїй з' своєго оубо(з)ства нє фрасова(л) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 505); Бѣда грѣшникѡ(м)... має́тность свою брꙋхови повѣривши, роско́шнє в' роспꙋстахъ,... //...дни и лѣта свои́ потра́тили: вино́сѧчисѧ в' мы́слѧхъ шпе́тныхъ,... и вшєте́чныхъ спѣва́нѧхъ (Львів, 1642 *Час.Слово* 274-274 зв.);

(на що) (*домагатися певного суспільного становища*) вибиватися: Ма́рно(ст) тє(ж) є(ст) го(д)ностє(м) забѣгати, а на высо́кїй сѧ ста(н) выноси́ти (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 11).

3. (чого) Гордитися (чим): Нє выноси́сѧ взростꙋ, або зꙋроды тѣла кото́роє малою сѧ хоро́бою псꙋє и шпєти(т) (Київ, 1632 *Мог.Кн.* 16).

4. (*переселятися в інше місце*) вибиратися: то все если ему в держане подал, и рок жоне того пана Максима третий ден з оного дому выноситися зложил (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 204).

◇ **выноситъся офѣра** *див.* **ОФѢРА.**

Див. ще **ВЫНЕСТИСЯ, ВЫНОШАТИСЯ.**

ВЫНОСѦЧИЙСѦ *дієприкм. у знач. ім.* (*той, хто ставить себе вище всіх*) гордій, чванько: мови(т) спротивлѧючіисѧ и выносѧчи(и)сѧ // на(д) всѧко(г) ба҃ албо бо(ж)ницꙋ (Вільна, 1596 *З.Каз.* 136-136 зв.).

ВЫНОШАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (що) Передаватися, виноситися: Ино я ꙋжалившися таковоє шкоды Абы то(и) скарбь до чꙋжєи зємлѣ нє выноша(л)ся... // Купили єсмо тыє всѣ приправы дрꙋка(р)скиє... за по(л)торы тисячи золоты(х) (Львів, 1585 *ЛСБ* 70, 1-1 зв.).

2. (перед чим) Вихвалятися, хизуватися: єсли бы(с) мл҃стыню хотѣ(л) дати нє вострꙋби прє(д) нєю, то є(ст) нє выношаисѧ прє(д) нєю (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 16).

Див. ще **ВЫНОСИТИСЯ.**

ВЫНОШЕНЄ, ВЫНОШЕНЬЄ *с.* **1.** (*переміщення в інше місце*) винесення: а(н)дрѣєви ґрꙋ(н)тарꙋ за выношєньє всєго плюга(в)ства з тра(н)сїту попо(вс)ко(г) и за закопанє в зє(м)лю... далє(м) зло(т) 19 (Львів, 1631 *ЛЄБ* 1052, 6).

2. Внесення, подання: я сам... стано(в)ши припозвꙋ... нє ко(н)традикꙋючи выношє(н)я припо(з)ву нє пытаючися ѡборо(н) правны(х)... //... сє(с)... запи(с) мо(и)... ѡ(т)дати и заплатити маю (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31 зв.-32).

3. Вихваляння, виславляння: нє ди́въ жє сѧ и в выношє(н)ю па́пєжа ри́мского в҄ оутрапе́нью оуне́слъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 121).

Див. ще **ВЫНЕСЕНЄ.**

Пор. **ВЫНОСИТИ.**

ВЫНОШЕНЄСѦ, ВЫНОШЕНЬЄСѦ *с.* Самохизування, самовихваляння: Любоче́стїє: свобода, оби́лїє, любодарова(н)є, ѡхо́тноє а го́йноє дарова́ньє, пи́лность... выноше́ньєсѧ, выхвале́ньєсѧ, рєвнова́нїє че́сти, изоби́лїє, съ изоби́лїє(м) даанїє, дарова́нїє (1627 *ЛБ* 61); Иншыє за́сь злосли́выє Мыта́рства, за́здрости, и запалчи́вости, и поро́жнєй хлю́бы, и выноше́нѧсѧ, надꙋтости, и гнѣва... ко́ждый грѣхъ, ѡсобли́во(г) мы́тника ма́єт҄, и выбадачѧ (Львів, 1642 *Час.Слово* 268 зв.).

Пор. **ВЫНОСИТИСЯ.**

ВЫНОШЕНЬЄ *див.* **ВЫНОШЕНЄ.**

ВЫНОШЕНЬЄСѦ *див.* **ВЫНОШЕНЄСѦ.**

ВЫНОШОВАТИ *дієсл. недок.* (кого) (*несучи, доставляти куди-небудь*) вино́сити: руками апо(с)то(л)скими диѧлосє много знако(в) и чу(д) мєжи лю(д)ми а были вси зго(д)ливє... и мѣ(л) и(х) лю(д) въ вєлико(и) повазе... // та(к) и(ж) нємо(ц)ны(х) выношовали на ꙋлицу и клали и(х) на ло(ж)ка(х) и на по(с)тєлѧ(х) абы хотѧ то(л)ко тѣ(н) пєтро(в) зашо(л) которого з ни(х) (II пол. XVI ст. *КА* 23-24).

Див. ще **ВЫНЕСТИ, ВЫНОСИТИ.**

ВЫНУЗДАТИСЯ, ВЫНУЗДАТИСЕ *дієсл. док., перен.* (*стати свавільним, розбещеним*) розгнуздатися: пострадавши... прєзъ тыхъ непрыятєлъ, которыє сє были вынуздали до выглажєня крови хрє(с)тєя(н)ско(и) шляхє(ц)ко(и) (Житомир, 1649 *ДМВН* 185); помененые мешчане... препомневши права посъполитого, на вшелякую своеволю а роспусту вынуздавшися, розъные ексъцесса,... рознымъ теж католикомъ злости розъмаитые виражали, до веры своее приневоляли (Володимир, 1650 *Арх ЮЗР* 3/IV, 418).

ВЫНУРАНЄ *с.* (*поява на поверхні води, виринання*) випірнання: И в҄ том жє погрꙋжа́ню и вынꙋра́ню, и оумира́ютъ, и ро́дѧт҄сѧ: и збаве́ннаѧ ѡ́наѧ вода и грѡ́бъ быва́єтъ имъ и ма́тка (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 903).

Див. ще **ВЫНУРЕНЄ.**

ВЫНУРАТИ *див.* **ВЫНУРѦТИ.**

ВЫНУРЕНЄ *с.* 1. (*поява на поверхні води*) виринання, випірнання: Якъ бо́вѣмъ Х҃с три́ дни и три ночи в҄ ср(д)ци зе́мномъ зотрва́лъ, так҄ и крєща́ємыѣ трѡма погрꙋже́н҄ми // и вынꙋре́н҄ми, три́ дни и три но́чи бы́тности Х҃вы в҄ гробѣ выража́ютъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 902-903).

2. *Перен.* Виявлення, викривання, оприлюднення: иишыє многиє знаки, свєдєц(с)тва и доводы на писмє врадовныє кнѧз Роман кꙋ объѧснєнью, а вынꙋрєню того злого ꙋчынкꙋ Жєлєхова, пєрєд нами ѡказывал (Вільна, 1565 *AS* VI, 276).

Див. ще **ВЫНУРАНЄ.**

ВЫНУРЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виявлений, викритий, оприлюднений: А змо́вившисѧ нєчи́стыѣ дꙋхѡвє зашко́дити, ба́рзѣй оушко́жєны были: бо сла́бость ихъ и хи́трость вы́нꙋрєна з҄че́зла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 620).

ВЫНУРИТИСЯ, ВЫНУРИТИСѦ *дієсл. док.* **1.** (*про річку*) (*появитися з-під землі*) почати витікати, *діал.* виринути: ѡтъ вєлихова якобы на трои стаи вынꙋрилася ѡпять рєка ѡръ (1546 *ОГ* 24 зв.).

2. (*вийти на поверхню з якоїсь глибини*) виринути. *Образно:* матко наша, Риме... Тѣшься зъ помощницы твоей незгоды, гдыжъ ся зъ студни пекелной пропасти вынурила (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 875).

3. *Перен.* (*стати явним*) виявитися: яко тє(ж) и и(н)шиє нє(з)доро́вѧ, або нємощи тєлє́сныє... которїисѧ на ве́рхъ вынꙋри(т)... ихъ поча(т)ки соу(т) з нє(д)бал҄ства часꙋ пре́шлого (серед. XVII ст. *Кас.* 94 зв.).

4. *Перен.* (*з'явитися, виникнути знову*) вирину-

ти: прото знову в мєстє(ч)ку... на слугу того(ж) брода(в)ки... таковая(ж) помова ѡ зарєза(н)є дєтѧти хрєстия(н)ско(г) вынуриласѧ была (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 54).

ВЫНУРЫТИ *дієсл. док., перен.* (кого) Виявити, показати: Спосро́дкꙋсь сєбє вы́нꙋрылъ Стєфа́на, Вла́снє, бы ѳара прє(д) ты́мъ Авраа́ма (Львів, 1642 *Бут.* 9 зв.).

Див. ще **ВЫНУРѦТИ.**

ВЫНУРѦТИ, ВЫНУРАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Вилуплюватися: о́нъ са́мъ сѣди́тъ на мо́ри сє́мъ д҃нь и за о́нꙋю тєды сє(м) днєй, з' о́ныхъ яє́цъ кото́рыи вынꙋра́ютъ дѣти (серед. XVII ст. *Хрон.* 7).

2. *Перен.* (що) Виявляти, виказувати: ґды́ бовѣм' мо́вѧт'; што нам' и тобѣ, сꙋро́вость и нє встыдли́вость свою вынꙋрѧ́ют' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 391); оута́єноє в' собѣ, высо́коє ѡ собѣ розꙋмє́ніє, вышꙋрѧ́єтъ, розꙋмѣючи нѣко́го собѣ нє бы́ти ро́вным' (Там же, 639).

Див. ще **ВЫНУРЫТИ.**

ВЫНЫТИ *див.* **ВИНИТИ.**

ВЫНЯТЄ, ВЫНЕТЄ, ВЫНѦТЬЄ, ВЫНѦТѦ *с.* **1.** Виняток: повѣдає(т) ѡ сєбѣ єзєкїє(л), жє ви́дѣлъ нєґды(с) аг҃гла выкорєни́тєлѧ до см҃рти людїй з' собо́ю сѧ потыка́ючи(х) приправоу́ючого и срожа́чого(с) на вши́сткихъ бє́з вынятѧ жа(д)ного (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304); А заты́мъ постꙋпꙋючи оуважа́ю ѡ приви́льѧхъ: и оуприви(л)єва́ныхъ ѡ злы́мъ оужива́нью приви(л)євъ, ѡ вынѧ(т)ѧ́хъ, и ѡ вынѧ́тыхъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

2. (*дія*) витягання: Вы́нѧтѧ ты́хъ квѣтѡвъ Канѡ́нныхъ, сама́ Цр҃ковъ Х҃ва причи́ною ми была (Львів, 1640 *Окт.* 4 ненум.).

3. (*позбавлення чого-небудь, чогось обтяжливого*) звільнення: посланъ гаври(л), носѧ адамоу радость вынѧтьє съ моукы (1489 *Чет.* 157 зв.).

4. (*частина якого-небудь тексту*) витяг: показує ...вынє(т)є з матрикъ єго к(р). м(л). дво(х) листовъ, по(д) датою... дєвє(т)на(д)цатого дня мая и(н)дикта пє(р)вого (Київщина, 1600 *ККПС* 150).

ВЫНЯТИ, ВИНѦТИ, ВУННЯТИ, ВЫНЕТИ, ВЫНѦТИ, ВЫНѦТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) (*дістати, витягти що-небудь звідкись*) вийняти: вынѧлъ єстъ мужъ сєрѧзи златыи єжє важили два сикли (1489 *Чет.* 112 зв.); Марьяма невине жону мою помовила адамашкою, рекучи, бы жона моя, безъ ее вѣдома, изъ ее скрыни адамашокъ мой выняла (Краків, 1518 *РЕА* I, 93); лицємѣр'ничє... выйми впєрє(д) бє'рьв'но зъ ока твоєго и тогды боудєшь видѣти вынѧть соучєць зь ока брата твоєго (1556 - 1561 *ПЄ* 237 зв.); на продъ взявши шкатулу мою, и оную розбивши, вынели зъ неи справу правную, которуюмъ мелъ съ паномъ братомъ моимъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 108); И вуннявъ два сребникы..., и рюкъ ему (XVI ст. *НЄ* 160); возны(и) єнєра(л)... позо(в)... выну(л) и ꙋ ворота за(м)ковыє... ꙋво(т)кну(л) (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 50); па(н) Проко(п) и Стєфа(н) Хоми(ч) выняли с цє(р)ковнои пꙋшки зо(л) і҃ (Львів, 1607 *ЛЄБ* 1044, 2); И вы́нѧли о(н) о́бра(з) з' воды (Київ, бл. 1619 *О обр.* 27); нѣкоторый // мни́хъ ѣда́л' фꙋнтъ хлѣба,... илє шмато́въ мѣлъ, поламалъ и накла́лъ до флѧ́ши, постанови́вши оу сєбє, та́къ толко мно́го зѣсти, ко́лко рꙋка з' флѧ́ши выймєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 4 зв.); Алєкса́ндєръ... пе́рстєнь вѣщє́бный с тобо́лки своє́й вы́нѧлъ, и на рꙋкꙋ в'зложи́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 421); *Образно:* хто одно Бо́гꙋ вѣритъ, выйми про́симъ вси, з' д҃ши, з' ср(д)ца трво́гꙋ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 4); но и пѧ́тїй Аг҃глъ ви́мє(т) Ча́шꙋ гнѣвꙋ Б҃жєгѡ, на столи́цꙋ анти́христовꙋ (Чернігів, 1646 *Перло* 140 зв.).

2. (від чого) Вилучити, відокремити: ино я узнавши... добротливое захованье... малжонка моего... вынявши есми отъ третьее части имѣнья замку моего двѣ части съ будованьемъ замковымъ..., и со всимъ наданьемъ и подаваньемъ ихъ костельнымъ и церковнымъ (Межиріччя, 1564 *АЗР* III, 136); панъ бабинъски(и)... што ѡ(д)но ко(л)вєкъ ꙋ то(м) фо(л)ва(р)кꙋ моє(м) по смє(р)ти моє(и) зостанє(т) выня(в)ши и зостави(в)ши то(л)ко тꙋю сꙋмꙋ П҃нзє(и) которая... по пє(р)шомъ ма(л)жонъкꙋ моємъ... мнє ѡ(т) потомъковъ слꙋжити налєжи(т) (Луцьк, 1619 *ЦДІАЛ* 201, 4, 189, 1 зв,).

3. (кого) (*позбавити кого-небудь чогось обтяжливого*) звільнити, визволити: тымъ бо ст҃ымъ кр(с)то(м) вынѧти єсмо ѡ(т) моции адовы (1489 *Чет.* 28 зв.); бо(г) бы(л) из ни(м) // и вынѧ(л) єго ѡ(т) всѣ(х) єго ꙋти(с)ко(в) (II пол. XVI ст. *КА* 31-

32); нє вы́ймꙋтъ тѧ во́йска... нє ѡборо́нѧ(т) мѧ па́лаци, кото́рыє про́жнє кошто́внє боудова́лємъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 122); Изми: Вы́зволь, вы́рви, выба(в), лю́бъ вы́йми (1627 *ЛБ* 46);

перен. (*допомогти комусь вийти зі скрутного становища*) витягти, витягнути: мало наидємъ ты(х) штобы чл҃вка для иступилъ своє(г) ч(с)ного стольца на понижѣниє, а хотѧ добро вчинити, из бєды винѧти (1489 *Чет.* 52).

4. (що) Знайти, виявити: которым болотом повєли к одномꙋ островкꙋ, на котором была ѡлха и в той ѡлсє гран вынѧли и нам ѡказали (Чернче-Городок, 1543 *AS* IV, 354).

5. (на кого, на що) Призначити, приділити (кому, на що): придали есмо ему... мыто Кіевское, кромъ оргиша, бо есмо тое мыто, што маетъ быти отъ оргишовъ, на насъ выняли (Краків, 1507 *Любав.*, дод. XIV, № 15); с ты(х) вси(х) рємєсникѡ(в)... г(с)дрь на(ш) на замо(к) свои вынѧ(л) по два рємєсники мѣти к за(м)кꙋ (Київ, 1518 або 1533 *Арх.Р.* фотокоп. 29).

6. (проти кого) *(судову справу)* порушити: Процє(с) кгды(м) вынѧ(л) проти(в) корнѧктꙋвъ и Пн҃а Жꙋравницкого далє(м) злоты(х) три (Львів, 1612 *ЛСБ* 1047, 2 зв.).

7. (*у формі дієприслівника, у знач. прийменника із знах. відмінком*) за винятком (чого), виключаючи (що): ста(р)ши(и) бра(т) дє(р)жачи... имє(н)є з бра(т)єю своєю нєроздє(л)ноє нє будꙋть мєти моцы... того... имє(н)я... продавати... вынє(м)ши ча(ст) свою которая на нєго приходити можєть (1566 *ВЛС* 69 зв.); Петръ не мѣлъ нѣчого надъ иншіи спол-апостолы свои (вынявши власныи персоналныи его прерогативы, которыи его монархою церковнымъ не чинятъ) (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 654); мєжи собо́ю ты́є осо́бы нєро́вно ѡ(т)стоѧ(т), або́вѣмъ в҆ про́сто(и) линїи як҆ мно́го є́стъ осо́бы (вы́нѧвши тꙋю ѡ(т) кото́роєсѧ лича(т) сто́пнѣ) так҆ мно́го є́стъ сто́пнєй (Львів, 1645 *О тайн.* 170); жа́дной робо́ты нє бꙋдєтє в ни́хъ чини́ть, вы́нѧвши то што налєжить кꙋ єдє́нью (серед. XVII ст. *Хрон.* 89 зв.).

◇ **выняти отъ моцы, зъ моцы вынѧти** *див.* **МОЦЪ; выняти отъ права** *див.* **ПРАВО[1]; з рукъ выняти** *див.* **РУКА.**

Див. ще **ВЫЙМАТИ, ВЫЙМОВАТИ, ВЫНИМАТИ.**

ВЫНЯТИСЯ, ВЫНѦТИСѦ *дієсл. док.* (на що) Призначити, виділити: ручи(л) за лукачѧ ива(ш)ко шѧфа(р)чѧ пє(р)шє(г) року на є(м) вынѧ(л)сѧ на жи(в)ность тоу(и) сиротѣ (Одрехова, 1574 *ЦДІАЛ* 37, 1, 3).

◇ **з моцы вынятися** *див.* **МОЦЪ.**

ВЫНЯТЫЙ, ВЫНЕТЫЙ, ВЫНѦТЫЙ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм.* Вийнятий, витягнений: до коморы двѣ тынынє видєлъ єсми вынєты и дыръку до тоє коморы (Житомир, 1583 *АЖМУ* 69); са́мъ в҆ та́къ вєли́кой во́дной мє́жи тѣломъ и скꙋрою пꙋхли́нѣ, бы́лъ схора́лый, жє и двє́рми, а́жъ з҆ подво́ѧми вы́нятыми, з҆ кєлїи своє́и нє мо́гъ выходи́ти (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 38).

2. *У знач. прикм.* Звільнений: Тєжъ ꙋста(в)уємъ ...абы вси по(с)политыє лю(ди) тя(г)лыє... ѡ(т) кошє(н)я сєна ѡ(т) всякоє сторожи и лово(в) робот выняты бы(лє) (1566 *ВЛС* 8).

3. *У знач. ім.* Вибранець, улюбленець: А заты́мъ постꙋпꙋючи оуважа́ю ѡ приви́льѧхъ: и оуприви(л)єва́ныхъ ѡ злы́мъ оужива́нью приви(л)євъ, ѡ вынѧ(т)ѧ́хъ, и ѡ вынѧ́тыхъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

ВЫНѦТИ *див.* **ВЫНЯТИ.**

ВЫНѦТИСѦ *див.* **ВЫНЯТИСЯ.**

ВЫНѦТНЕ *присл.* Без винятку: на малы(и) ча(с) ѡ(т)ишолъ на нб҃о нє зоставꙋючи жа(д)ного вынѧтнє (Вільна, 1596 *З.Каз.* 64 зв.).

ВЫНѦТНЫЙ *прикм.* Винятковий: А смє́рть нє чєка́ючи ча́су и ѡ(т)вє́ртѧ двєрє́й звыча́йных҆ вы́нѧтны(м) яки́мсь свои(м) пра́вомъ,... людє́й гꙋбитъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 937).

ВЫНѦТЬЄ *див.* **ВЫНЯТЄ.**

ВЫНѦТѦ *див.* **ВЫНЯТЄ.**

ВЫОБРАЖАТИ, ВИОБРАЖАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) (*відтворювати чиюсь подобу*) зображати, передавати: доу́жость бовѣмъ з ро́зꙋмомъ чл҃ка бы́ти выѡбражає(т), а з҆ глоу́п҆ство(м) злоу́чєна боу́дꙋчи звѣра бє(з)словє́сного быти значи́тъ (Острог, 1614 *Тест.* 142); Хр(с)тїа́нє... двоѧ́кꙋю войнꙋ то́чат҆ з҆ нєпрїа́тєлєм҆ дꙋшнымъ кото́рого прєзъ смо́ка вы-

ѡбража́ю(т) (Київ, 1623 *МІКСВ* 74);

(*накреслюючи на чому-небудь*) зображати: Так и римскій папа Христу́ досажаєт, на своих обувах крест выображает (к. XVI ст. *Укр. п.* 77); (**на себѣ**) **крестъ выображати** — хреститися: єдини(м) перстo(м) на сєбѣ кр(с)тъ виобража́ютъ, якѡ моноѳилита́нє єрєти́ци (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 30).

2. *(в собі)* представляти, уявляти (собі): Абы ѡбы́чаєвъ мои́хъ в собѣ выѡража́ти нє мѣли (Дермань або Острог, 1603 *Лям. Остр.* 8); патріарха естъ Христовъ живый и одушевленный образъ, дѣлы и словы въ себѣ выображаючій правду (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1157); Що зась ма́ємѡ розѵмѣти ѡ... Архієре́ѡвъ нѣкоторыхъ оумѣ́ѣтности, звла́ща в҃ наѵках҃ Бг҃осло́вски(х), я́къ могѵтъ Хєрѵви́мѡвъ прєз҃ исполне́ніє оумѣ́ѣтности в сєбѣ выѡражати (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 3 зв.).

Див. ще **ВЫОБРАЗИТИ.**

ВЫОБРАЖАТИСА *дієсл. недок.* Появлятися в уяві, вирисовуватися: В҃ тре́тїй бовѣмъ д҃нь выобража́єт҃сѧ с҃рдцє... а въ чєтырєдеса́тый в҃ досконалый взро́къ выобража́єтъсѧ (Київ, 1627 *Тр.* 41);

(*залишати свій слід*) відбиватися: та́къ же и всѣ ты́и ре́чи, кото́рїи того́ жъ ча́сѵ и ра́зѵ огллда́ютъсѧ в҃ о́ной мало́й зрѣпици о́ка формѵютъсѧ и выобража́ютъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 341).

Див. ще **ВЫОБРАЗИТИСЯ.**

ВЫОБРАЖЕНЄ, ВЫОБРАЖЕНИЄ, ВЫОБРАЖЕНІЄ, ВЫОБРАЖЕНЬЕ, ВЫОБРАЖЕНА *с.* **1.** (*образ, картина, створена в думках, свідомості про кого-, що-небудь*) уявлення: А пре́то абы́сь нє доконе́чного знище(н)ѧ то́є выображе(н)є привю(л) ѡ това́рышѵ. а́ле врыхло(м) ча́сѣ абы́сьто выра́знѣй понови(в) и вы́ѡбразивъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 57); Змїй вєли́кїй ѡ(т)стѵпникъ: Адъ ро(з)зѣвла́ючїй пащє́кѵ свою: Кна́зь о́бласти те́мностєй, ма́ючи сме́ртнѵю мо́цъ и выображе́на(м) нѣѧким҃ по́мстѵ трима́ючи д҃шѣ (Львів, 1642 *Час. Слово* 267 зв.).

2. Образ, подоба: рєк҃л имъ чиє то єсть // выображенѧ и написанѧ а ѡни ємоу повидѣли цесарєвь (1556 - 1561 *ПЄ* 176); выкиньте и вы тые вси речы... не лъжыте одинъ другимъ, зволокшы зъ себе старого чоловека зъ учынъками его, облечыте нового того, который ся однавляетъ... подлугъ выображенья Того, Который его сотворылъ (Вільна, 1599 *Ант.* 947); Пре́то дре́во... которое ю́жъ было о́бразо(м), єсли выображе́ніе ска́жено или змаза́но бѵдетъ яко нєпожите́чное па́лимо (Київ, бл. 1619 *О обр.* 20); Члв҃къ на выображе́н҃є Бж҃єє ствре́ный (Вільна, 1627 *Дух. б.* 298); Изѡбраже́ніє: Выображе́ньє, вла́сность тва́ри вымаліова(н)є (1627 *ЛБ* 47); И рєклъ о҃цъ до сна... оучини́мо чл҃вка на выѡбраженьє на́ше и на подобе́пство (серед. XVII ст. *Хрон.* 4 зв.);

зображення святих; ікона: в Цр҃кви о́ной сла́вной Іер҃(с)ли́мской, дѣла́лъ кѵшты и выображе́н҃ѧ (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 42); шляхє(т)ны(и) панъ Стани(с)лавъ Тышкєви(ч),... присягу тєлє(с)ную пере(д) выѡбражєнє(м) Христуса... выконалъ (Володимир, 1640 *ТУ* 318); Образы нє сѵтъ балваны богѡвъ змы́шлєныхъ и фа(л)ши́выхъ лечъ сѵтъ выображе́н҃ємъ збави́тєла на́шєгѡ І҃ис Хр(с)та (Київ, 1645 *Собр.* 95).

Пор. **ВЫОБРАЗИТИ.**

ВЫОБРАЖОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виражений, представлений: и все право мое, которое есми в себе на тое же менованое млынарство... // ...мел, зараз его милости дал если з уваженем и певным обвароваием того и таковым... выображоиым обовязком (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 271-272).

ВЫОБРАЗИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*записати, передати на письмі*) представити: кнѧзь Костѧнтин ...в томжє листє своєм выѡбразил, єстлибы нєѧко Єго Милость дрѵгѵю жонѵ за сєбє понял и мѣлбы з нею плод,... тогды... // ... тым дѣтєм єго, дрѵгоє жоны нє маєт в дѣл замку Стєпанѧ... дворов и сєл ставити (Краків, 1531 *AS* III, 378); я... ѡныи границы по тым врочищам приймѵю, якъ в листєх наших выѡражєно (Львів, 1537 *AS* IV, 91); мы стороны, вышей писаные, при том, при всем, яко вышей в том // листє выѡражєно, были и то всє слышали и видали (Городище, 1551 *AS* VI, 117-118); другий разъ черезъ витанъе руки... яко то ширей в томъ позве, в протестацияхъ... в той справе есть и было описано и выображоно (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 254); Понева́жъ тєды х҃с чєловѣко(м) мєжи ло́дми ме́шкаючи са(м) собо́ю ѡныє фѣгоуры и знаки старого зако́ноу выѡбразилъ и выкона(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 140);

роз'яснити, представити, висловити: г҃(с)ь выѡбрази(л) при исацѣ вѣроу хр(с)тьянскоую (1489 *Чет.* 209 зв.); Что либо послушает с тых речей о унѣи, к вам выображеиной, есть ли правду глаголет, якобы мы своего словеискаго языка не знати и не разумѣти мѣли (1608 - 1609 *Виш. Зач.* 201).

2. (що) (*відтворити чиюсь подобу*) зобразити, передати: На ко(то)рой то єсть выѡбражєн'но распѧтїє г҃а б҃а (1556 - 1561 *ПЄ* 443); божє(ст)во бо нє ѡписано и нє выѡбражєно то(л)ко воплощєниє х(с҃)во видємоє видєти ѡписаноє ѡписовати и почитати на(м) достои(т) (Рогатин, 1591 *ЛСБ* 158); в Ки́прско(м) о́стровѣ..., Цр҃ко(в)... а надворѣ о́ной на по́ртѣ, былъ... о́бра(з)... Бц҃и, вы́ѡбражєный псифи́дами, то́ єстъ мѹсїєю (Київ, бл. 1619 *О обр.* 27);

(що) уявити, представити: тєпє(р) оужа тєжъ лю(л), абы(м) ѡбра(з) зрѧжє́нѧ кр҃(с)та впро(д) выѡбрази́лъ и тоу́ю дорогоу кото́рѹю напоты(м) ап(с)ли ма́ю(т) пойти выровпа(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 133).

3. (що) Представляти, репрезентувати: Тогда, Скарго, дух святый... в латынском костѣле лежати ...перестал, ибо иж костел латынский и з своим боготворным чтилищем... вѣру православную, на соборѣ Никейском святыми отцы выображенную,... преиицовал и претворил (1608 - 1609 *Виш. Зач.* 222).

4. (*стати наявним*) з'явитися: а в Лядской земли с милосердия божия остали три юноши, в Вавилонѣ выображеные, иже не поклонишася римскаго начальства идолотворенному образу (1608 - 1609 *Виш. Зач.* 219);

прийняти, установити: чего сам Скарга в своем писании свидѣтельствует, молвячи, иж мудре тот костел латынский учинил, иж до вѣры, выображенное на соборѣ Никѣйском, духу святому и "от сына" исходити приложил (1608-1609 *Виш. Зач.* 216).

Див. ще **ВЫОБРАЖАТИ.**

ВЫОБРАЗИТИСѦ *дієсл. док.* (*передатися як подоба*) зобразитися, відбитися, відтворитися: Б҃ъ яви́лсѧ въ плоти... напєрвѣй са́мъ оучинилъ о́бразъ, то́ єстъ приложилъ до лица́ сво́єго хѹстѹ, и вы́ѡбразилъсѧ на нє́й ѡ́бразъ єго́ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 9).

ВЫОПОВѢДАНЄ *с.* (про що) Розповідь, роз'яснення (чого): Если о выоповѣдане и залецане вѣры идетъ, теды тотъ же апостолъ, до Кгрековъ пишучи, имъ то признаваетъ, же от нихъ "розславилася вѣра Господня... на каждомъ мѣстцу" (1603 *Пит.* 5).

ВЫОРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виораний: То́лща: Събо́ръ а́бо ски́ба вы́ѡранаа (1627 *ЛБ* 133).

ВЫОРАТИ *дієсл. док.* (*орючи, обробити ділянку землі*) виорати: точилася справа... о ниву у Груздова гумна, которую Семенъ Несын менует своею власною, а Левко также своею, и выоравшы Левко и просо посеяв (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 6).

ВЫОСТРЕНЄ *с., перен.* (*влучність, насиченість*) гострота: Алєть добро и зайстє годи́тъсѧ коха́тисѧ // в' наѹцѣ пи́с(м) свѣцки(х), єно(ж) ты(л)ко кѹ цвичє́ню спра́внє мо́вити, и кѹ выѡстрє́ню и выполєрова́шю до́втѣпѹ, а нє кѹ выналѣзкови Бо(з)скихъ оуста(в) и и́хъ розєзна́ню (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 202-203).

ВЫОСТРЕНЫЙ, ВЫОСТРЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вигострений: Страха́юсѧ рѣки огни́стои,...// ...и выѡстрє́нного орѹжїѧ (Львів, 1642 *Час. Слово* 266-266 зв.); *У порівн.:* с ни́ми чл҃козабо́йца //дїа́вол', в' зло́сти найпотѹжнѣйшїй: кото́рого язы́къ я́къ бри́тва выѡстрє́наѧ (Там же, 267-267 зв.).

ВЫПАДАТИ *дієсл. недок.* **1.** (*падати, виходити назовні чого-небудь*) випадати: Плѣска: Лѹщи́нка з' кото́рои жолѹ(д) а́бо орѣх' выпадає(т) (1627 *ЛБ* 83); од которого збитя и змордованя,... вонътроба з него кавалъками кашълем и хрипотою през усъта выпадаетъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 537);

(*зверху*) падати, спадати: прє́тожъ нє мо́гѹтъ мо́вити, в' ѡ́нъ дє́нь: нє вѣдали(х)мо ѡ Бз҃ѣ, ѡповѣдѹютъ ва́мъ выпада́ючїи з' н҃ба гро́мы и пє́руны (Вільна, 1627 *Дух. б.* 109).

2. (*зненацька*) вискакувати, вибігати: кгды побегли того стада зе збожя займовати, тогды оные люжи, засажоные у вале, выпадаючи потайком, подданых Угриновских гонили (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 350); в' ѡ́но(м) жє пѹнктѣ, в котро(м) звѹкъ колата́нѧ оуши(и) єго до(и)шо́лъ, я(к) з на(и)бо(л)шою прѹдкостю выпадає(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 39);

(*несподівано*) появлятися: Да́й ми чл҃ка яково́го, кото́ры(и) бы прєз' нѣ́ѧкїи лѣсны́и, тєрни́стыи и багни́стыи шо́л' мѣстца гдє́бы и ого́нь выпада́лъ и мєчи́ тквѣли (Вільна, 1627 *Дух. б.* 26).

Див. ще **ВЫНАЙДОВАТИ, ВЫПАСТИ**[1].

ВЫПАДНЕНЬЄ *с.* (*стп.* wypadnienie) *перен.* Вихід, вибуття; вигнання: на́пєршаѧ и наго́ршаѧ єсть мєжи стра́ст'ми, стра́сть пыха и надꙋтость жє прєз' ню нє то́лко выпаднєн'є з' Нб҃а, дїа́волꙋ ста́лосѧ,... а́лє и рожа́ю чл҃ч(с)когѡ поча́ткꙋ (Київ, 1627 *Тр.* 11); а понєва́жъ всєгѡ тогѡ што́сѧ з' на́ми ста́ло и дѣєтъ, причи́ною єсть прєстꙋпство, и ада́мово з' ра́йскои ро́скоши выпаднє́н'є (Там же, 147).

ВЫПАДОВАТИ *дієсл. недок.* (*виходити назовні*) випадати: єлєни кри(т)скїє... ґды послыша(т) сєбє зра́нєны(х) зара(з) шꙋка́ютъ полыноу..., которого зѣлѧ ско́ро скоштꙋютъ, и стрѣлы зара(з) выпа́дꙋютъ, и ра́на зажива́єтъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 276 зв.).

Див. ще **ВЫПАДАТИ, ВЫПАСТИ.**

ВЫПАДЪ *ч.* Втрати, збитки: Я Грицко Нєстѧкович... вызнаваю... Што єсми был ѡтышол ѡт господарѧ моєгѡ, кнѧзѧ Кꙋзмы... ꙋвидил єсми, иж то ми єст шкодою и з выпадом моим вєликим (Ляхівці, 1546 *AS* IV, 437).

ВЫПАЛЕНЄ *с.* (*одержання якоїсь речовини внаслідок спалювання чогось*) випалювання: я винє(н) нѣкоторую суму п҃нзє(и) пану А(н)дрєю Ку(н)чилу, ...которы(и)... в то(и) пущи Кото(в)ско(и) має(т) попєлы роби(ти) до выпалє(н)я ты(х) трє(х)со(т) ла(ш)то(в) (Луцьк, 1564 *ТУ* 105).

Пор. **ВЫПАЛИТИ.**

ВЫПАЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Випалений: тамъ жє по(д)лє тоє шофы в цєгєльницы накладєно цєглы выпалєноє жъ вдолъжъ цєгєльницы д҃і сажо(н) (1552 *ОКЗ* 37); пишєтъ имя и славꙋ вѣчнꙋю ꙋчини(ти) собѣ на зє(м)ли вырившы написа(в)шы кажды(и) з пи(х) имєна своє, на камєня(х), и на цєглы выпалєно(и) (1582 *Кр.Стр.* 23 зв.); гонъчари местъские маютъ... печы и комины робити и направляти, а от горъна выпаленого начиня поголовъя шестеро мают давати до монастыра (Луцьк, 1642 *КМПМ* II, 235).

ВЫПАЛИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*спалюючи, знищити*) випалити, спалити: в кгру(н)тє моимъ вла(ст)номъ ...дуба другого бо(рт)ного и сосну трєтюю бо(рт)ную такъ жє ѡгнємъ выпалилъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 88); Але и козаки Межибожъ достали и выпалили и постинали тыхъ, которыи зъ ляхами преставали (1636-1650 *ХЛ* 80); села Коръсова и Кузее, по болъшои половици выпалили... татарове (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 213);

перен. (що) (*припинити вияв чогось*) погасити: прє(з) ко́минъ огни́стий зло́сть бꙋдєтъ вы́палєнаѧ абы́ справєдли́выи просвѣти́лисѧ (Київ, бл. 1690 *О обр.* 139).

2. (*знищити вогнем або чим-небудь розпеченим*) випалити, випекти: он за то слуг, бояр и служебниц своих карал, бил и поранил; якож и панеи — старое моее... насмеване чинечи, очи выпалил (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 136); Тамъ же въ дворе застали есмо... подданого князя Романа... Богдана, у гридни подле колоды седячого,... въ которомъ виделъ обадва боки выпаленые, такъ же и подъ обема рꙋками выпалено (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 6/1, 65); Тогѡ ѡгнѧ скꙋткꙋ бл҃жє́н'ный Дв҃дъ шꙋка́ючи рє(к): Пробꙋй мѧ и досвѣд'ча́й мєнє, вы́паль ны́рки мои и ср(д)цє моє (Вільна, 1627 *Дух.б.* 229).

3. (*надати предметам міцності за допомогою вогню*) випалити: А то ис тою цєглою сꙋмꙋючи котораѧ ꙋ пєчи выпалєна вжє а нє выбрана (1552 *ОКЗ* 37); пєчъ тамъ жє при водѣ вробивши, такъ цєглꙋ, яко и вапно выпаливши, въ тꙋю звѧзь, цвинтарь цєглою ѡбъмꙋровати (1577 *AS* VI, 77); пойди́мо начини́мо цѣглы, и вы́палмо єи // огнємъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 18-18 зв.).

4. (*спалюючи що-небудь, одержати якусь речовину*) випалити: которы(и) [п҃нъ ма(р)тинъ]... до пєтидєся(т) ла(ш)то(в) попєлꙋ выпали(в)ши ѡ(т) ни(х)... п҃нꙋ Нємѣричꙋ золоты)х) по(л)тораста за(п)лати(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 28); в помєнєны(х) лєса(х) видє(л) є(с)ми попєлу сма(л)цꙋги ла(ш)то(в) до пє(ти)дєся(т) выпалєны(х)... чєрє(з)... п҃на Ма(р)тина (Там же).

◇ **на коренъ выпалити** — знищити: виделъ есми тамъ дворецъ Микулинский..., и гумно, со

збожемъ того жъ дворца, на коренъ выпалено (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 6/I, 44).

Див. ще **ВИПАЛЕВАТИ, ВЫПАЛАТИ.**

ВЫПАЛЫЙ *прикм.* **1.** Утраченій: єсли сѧ нє покаєтє, // и(з) выпалого бл҃гоч(с)стїѧ, за(с) скоры(м) обращє́нїє(м) нє вшрѣбѣєтє (1598 *Виш.Кн.* 277-277 зв.).

2. Скинутий, вигнаний: Воз'нєсєнїємъ своїм' на н҃бса на мѣсцє выпалогѡ діа́вола, запрова́дити (Київ, 1631 *Тр.П.* 3 ненум.).

ВЫПАЛАТИ *дієсл. недок.* (*надавати предметові міцності через вогонь, обробляючи його вогнем*) випалювати: Якъ гонъча́ръ горщкѝ до пе́чи вложи́вши, // мѣрнє єго а нєна́збыть выпала́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 231-232).

Див. ще **ВЫПАЛИТИ.**

ВЫПАСОВАТИ *дієсл. недок. (пасучись, з'їдати траву на ділянці)* випа́сувати: Испаса́ю: Выпа́сѹю, вытравла́ю (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВЫПАСТИ[2].**

ВЫПАСТИ[1], ВИПАСТИ *дієсл. док.* (*впасти з чого-небудь, звідкись назовні*) випасти: ю(р)ко са(м) рѹкою своєю в голову вдари(л) мѧ пѧ(ст)ю ѡ(т) которо(г) дє(и) ѹдарє(н)я мало(м) з сано(к) нє выпа(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 6); пилнѹй абы з рѹкъ иє выпало (к. XVI ст. *Розм.* 12); Але я(к) скоро при(и)дє на не́го яка́ѧ ѡбра́за,... ѡною надѣєю... ѡсмѣлєны(и), я(к) закрѹчєны(и) ка́мѣнь з про́цы выпадє (серед. XVII ст. *Кас.* 34); зъ кешени червоныхъ золотыхъ петнадцатъ выпало (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 309);

упасти, потрапити: нє вѣдаю з яки(х) мѣ(р) послизноу(в)шисѧ, на само́є вѣ(ч)ноє згибєли дно вы́па(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 13);

(не триматися) відпасти: тело небожъчиковъское, барзо трутизною попсованое,... дясъла и поднебенъе все выпало (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586).

2. *(про сніг) (впасти на землю)* випасти: Снѣгь вєли́кїи вы́палъ на завтрєє покро́вы (1509-1633 *Остр. л.* 12 зв.); запѹсти́вши на вєли́кїи по́стъ, снѣгь вы́палъ (Там же, 130).

3. *Перен.* (з чого) *(перестати брати участь у чому-небудь)* вийти: про́тожъ на́йбє(з)пєчнѣишаѧ єстъ ка́ждомѹ хр(с)тіа́нинови нє хота́чомѹ з' єдности костє́лной вы́пасти на́болшє на х҃а г҃а смотрѣти и оного сѧ дєржа́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 163);

(покинути місце перебування) піти, бути прогнаним: породи́тєль н҃шъ ада́мъ... выпа(л) з' чєрєды ѡгоро́да нб(с)наго (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 141); Ада́мъ з' Ра́ю вы́палъ длѧ ро́скоши (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 683); Гды́ж' чл҃вѣкъ създа́нъ Бг҃омъ, вла́снє на то́є мѣсцє, с кото́ро(г) ви́пал(и) а́н'гєлѡвє злы(и) (Чернігів, 1646 *Перло* 130);

(позбутися яких-небудь якостей, особливостей) утратити: такъ Ада(м) по прєстѹпле́нїи за́повѣди, вы́падши з' пе́ршєи своє́и сла́вы,... нє ви́дѣлъ пра(в)ди́вого о(т)ца нб(с)ного (Вільна, 1627 *Дух.б.* 272); да́кѹймѡємѹ по то́мъ, ижъ // насъ з' ла́ски своєѣ вы́палыхъ зась до нєѣ прина(л) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 745-746).

4. Вискочити (зненацька): а насъ воротный,... за его милостью не пустилъ и, выпадши дей зъ гайдуками, зъ лавокъ насъ поспыхали (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 289); выпадши съ помененого конвенту жацы тамошние зъ многими помочниками,... //...одного везня,... кгвалтовне отняли (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 128-129); Григорей Пашкевич, выпадши,... крикнулъ, абы заразъ, зо всихъ сторонъ мене огорнувши, бытву мне дали (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 160); гды́мъ пра́вѣ бли́жей до ѡного гро́бѹ приходи́лъ, вы́пало проти́вко мєнє до сємидєса́тъ бѣсовъ в' розмаитыхъ поставахъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 5); сопрѹно(в)ци з сєла выпа(д)ши ѡны(м) рату(н)ку додали и ѡборонили (Вінниця, 1634 *ЛБН* 5, II 4060, 73); взя́лъ ка(ж)ды(и) бро́нь сво́ю, и вы́пали з вєли́ки(м) звѹко(м) и вєрєско(м) (серед. XVII ст. *Хрон.* 375 зв.); заступивши зараз под двором резиденции... панее своее, з теневъ притаеных выпадши,... протестантовъ невинныхъ словами неуцтивыми зелживши... оных обухами... збили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 246).

5. *Перен. (про слова)* бути сказаним, висловленим: Ѡкоторо(м) злє пєрє(д) тобо́ю мовл(т) жєбы(с) и ты подо́бныє слова мо́ви(л), которы(и) // єщє бы з' оу(ст) нє вы́пали дроугомоу ю(ж) ѡ(т)казаны сѹ(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 212 зв.-213).

Див. ще **ВЫПАДАТИ.**

ВЫПАСТИ[2] *дієсл. док.* (*пасучись, з'їсти траву*) випасти: Которымъ то стадомъ наперед выпасли и вытолочили объшар дворный жита (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 3/VI, 350).

Див. щé **ВЫПАСОВАТИ.**

ВЫПАТРОВАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wypatrywać) виглядати, визирати, видивляти: Яко тéды позвѣрхóвныи ѡчи здалéка выпáтрѻютъ тéрнѥ, мѣстца оупадлéнѧ, и ямы: тáкъ и рóзѻмъ // бѻдѻчи чуинѣйшимъ оупáтрѻетъ протúвнои влáдзы хúтрости и здрáды (Вільна, 1627 *Дух.б.* 71-72).

ВЫПАХАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Зораний: Подобє(н)ство ѡ(д) зємли выпахáнои, и орача, сме̄, и сме̄, ѡ(д) пшенúци и кѻколю (Вільна, 1627 *Дух.б.* 400).

ВЫПАХАТИ *дієсл. док.* (що) (*орючи, обробити ділянку землі*) виорати: и мы... проси(м) штобы твоѧ мл(с)ть зволи(л) є(м) тыи по(л) нивьки выпахати (к. XVI - поч. XVII ст. *Арх. Р.* фотокоп. 2).

ВЫПЕЛНЕНЪЄ *с.* (*стп.* wypełnienie) виконання, здійснення: я... хорѻжы волы(н)ски(и)... доброво(л)нє кѻ выпє(л)нєнъю и досы(т)ѻчинєню по(д)даючи и обовєзуючи, со(з)наваю и ѡ(з)на(и)мѻю тымъ ли(с)то(м) доброво(л)ны(м) записо(м) мои(м)... ижъ... позычи(л)... ѻ... ярофєя... по(л)тораста золоты(х) по(л)ски(х) (Рохманів, 1594 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2026, 5).

Див. ще **ВЫПОЛНЕНЄ.**

ВЫПЕЛНЯТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wypełniać) (що) виконувати, здійснювати: ja, wypełniaiuczy rozkazanie hospodarskoje, dowedywalsia jeśmi w meszczan zdesznych, cztoby peredtym ku zamku seł y pożytkow tiahnuło, — y oni mne dali regestr (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* VI/I, 23).

Див. ще **ВЫПОЛНИТИ, ВЫПОЛНЯТИ.**

ВЫПЕРЕЖАТИ *дієсл. недок.* (кого) Випереджати, обганяти: якъ бовѣмъ въ бѣганю ѡ заводъ, бѣгѻчи вóзомъ а ѡдúнъ дрѻгóго выперєжáючи, гамѻєтъ и задéржуєтъ доганáючого, жєбы нє выбѣгъ, ...такъ и мúсли дш̄ѣ и грѣха, бѣгаютъ въ чл̄вкѻ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 11).

ВЫПЕРХНУТИ *дієсл. док., перен.* (*швидко вибігти звідки-небудь*) випурхнути: сами заразъ прудко с покою выперхнувши, на покою замордованого тихо зрадою одошли (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 500).

ВЫПЕРТИ *дієсл. док.* (кого) (*випровадити силоміць*) виштовхнути, виперти: тую ж челяд съ цменътара заледво трохи выперъши и до тое фуръты прнпадъши, тую жъ-то фурътy собою самыми подперъши, трымали, просечи ихъ о милосердъе (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

Див. ще **ВЫПИРАТИ**[1].

ВЫПЕЧИ *дієсл. док., перен.* (що) *(зробити незаплямованим, праведним)* очистити: Оужє бо úно(к) ѡ(т) твоєго смрáда... начи(н)є дш̄ено(с) (!) ѡч̄(ст)и(л)... //..., скóръми бѣда(ми), трѻдо(м), и подвиго(м) вы́жє(г), выпѣкъ, и вы́полєрова(л), и новоє чистоє насѣ(н)нє бг̄ослóвїа Посѣѧ(л) (п. 1596 *Виш.Кн.* 247-247 зв.).

ВЫПИВАТИ, ВИПИВАТИ, ВЫПИВАТЬ *дієсл. недок.* **1.** *(пити певну кількість рідини)* випивати: Коръчма ѡ(д)на мєдоваѧ старостина нє выпиваю(ть) в нє(и) больше(и) три(д)цать кадє(и) мєдѻ на го(д) (1552 *ООвр. З.* 103 зв.); по бочѻлцє пива имъ давать выпивать..., пани дѧдинаѧ, вєлєть маєтъ (1577 *AS* VI, 83); Вина лий проли́й, випива(й), наливáй (Чернігів, 1646 *Перло* 134 зв.).

2. *Перен.* (що) Вбирати в себе, всмоктувати: миро мокротѻ тѣльноую выпиває(т) (1489 *Чет.* 327).

Див. ще. **ВЫПИТИ.**

ВЫПИРАТИ[1] *дієсл. недок.* (кого) (*випроваджувати силоміць*) випирати, виганяти: кгды мещанове до себе пришли и до стрелбы почали ихъ зъ места выпирати вонъ..., казали на трубахъ трубити (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 3/I, 19).

Див. ще **ВЫПЕРТИ.**

ВЫПИРАТИ[2] *дієсл. недок.* (що) Прати: Испирáю: Выпирáю (1627 *ЛБ* 50); вшелáкій нечúстый омывалъ сѧ водóю и выпирáлъ одѣніє, а тáкъ въходúлъ до збóриска (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 901).

ВЫПИСАНЄ, ВЫПИСАНЬЄ *с.* (*детальний опис чого-небудь*) запис, опис: справедливые речи выписапью отдати ку увѣренію и досвѣтченью на пришлый часъ напотомъ сталыхъ речей (Вільна, 1514 *АЮЗР* I, 47); Історíа: Свѣдокъ всѣхъ вѣкѽ(в), áбо дѣи, правдúвоє выписа(н)є прѽшлыхъ рéчыи (1627 *ЛБ* 213).

Див. ще **ВЫПИСОВАНЄ.**

ВЫПИСАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* **1.** (*переписаний з якого-небудь тексту*) виписаний: И зась з ли́стꙋ одного, ѡ(т) тогóжъ митрополи́та до єго мл҃(с)ти п҃на воєвóды кієвского... слова вы́писаны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 18).

2. *(викладений у письмовій формі)* описаний: Въ тыхъ выписанымъ (!) границахъ,... нѣтъ никому иншому вступу въ тую землю, толко... людемъ Логозкого повѣта (Новогородок, 1518 *АЮЗР* I, 59).

ВЫПИСАТИ, ВИПИСАТИ, ВЫПЇСАТИ *дієсл. док.* **1.** (*викласти що-небудь у письмовій формі*) написати, описати, переписати: кнѧгини Настасѧ ...покладала пєрєд нами привилєй... ꙋ котором жє ...выписано, иж... братъ наш... ꙋзрєвши на пилноє заслꙋгованє, а вѣрнꙋю... слꙋжбꙋ... вєлєможного кнѧжати... дал... ємꙋ... имѣнє на имѧ Головин (Краків, 1507 *AS* III, 39); в ты(х) и(х) приви(л)я(х) выписано стоить и(ж)... г҃(с)дрь на(ш) тыи вси врѧды городовыи ѡ(т)даливши ѡ(т) за(м)кꙋ своєго и да(л) и(х) мѣщана(м) к ратꙋшу мѣстꙋ своємꙋ вживати и в ни(х) сѧ справова(ти) (Київ, 1518 або 1533 *Арх. Р.* фотокоп. 29); в том Єго Милост до нас в листє своим наꙋкꙋ свою господарьскꙋю выписал (Ковель, 1519 *AS* III, 188); Ино в тых записєх выписано, штож сєстры єго в тых инѣньѧх... записали ємꙋ свои двѣ части (Вільна, 1529 *AS* III, 343); И выписана єсть в мѣстє зовóмо(м) во Лвовє (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 1); в҆ которихъ то киижкахъ выписано способъ ѡ(т)правован҆я синодꙋ того такъ докладнє (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 9); а на(м) то прє(з) ап(с)лы єв(г)ли(с)ты вшистко длѧ оупомѧтованѧ грѣхо(в) наши(х) выпїсано (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 22); гє(т)ма(н) конєцпо(л)скїй ходи(л) за Днѣпръ козакѡ(в) зносити,... са(м) лє(д)вє ся вынѣ(с) алє... га(р)маты и(м) зостави(л) и позналъ що козаки и якъ ся му поводило є(ст) выписано таки(м) способомъ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

2. (кого, що) *(перелічити в письмовій формі)* назвати, вказати: онъ ми виписалъ девять архимандритовъ Печерского манастира, а мене десятого, почовши от Ігнатія Волинця (Київ, 1508 *АрхЮЗР* 1/VI, 13); тые члонки вси у привильи нашомъ имъ есмо выписали (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); Вамь, коу вырозоумлєню ѡзначити, и выписати главы зачала, поча(т)ки, и кон҆цѣ (1556-1561 *ПЄ* 443); кгды замок горелъ, штучок привилевых паркгаменовых, знаковъ золота, серебра... которых и выписати трудно... видели... описати и зличити не могли (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 133); людей невинных позабияли и помордовали, быдло все рогатое и нерогатое: волы, коровы,... скрыни и бодни, же и выписати трудно, побравъшы..., стамтол прочъ одехали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 351).

3. (що) *(переписати слова, частину тексту)* виписати: Съ тыхъ всихъ нѣкоторые свѣдѣцтва знакомитшых у Грековъ велми славныхъ отцовъ тутъ выписалемъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 122); Ты́є слова дѣєпи́совы, длѧ того читатєлю люби́мый, здалó ми сѧ тꙋ цáлє вы́писати, абы(с) ты(м) сна(д)нѣй пóстꙋпкови єго... // ...приглѧдѣтисѧ мóгъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 96-96 зв.); Прыглядисежъ тутъ, хрестиянский брате, если тые слова, которые-мъ я выписалъ, правдиве згажаются съ тыми, што ѳилялетъ положилъ? (Вільна, 1599 *Ант.* 723); Тая копїа самого запису слово в слово є(ст) выписана, на которо(м) записѣ є(ст) по(д)пи(с) вла(с)нои рꙋки... п҃на Ґабриєла (Львів, 1636 *ЛСБ* 1043, 48).

4. (з чого) *(письмово оформити вибуття)* виписати: пановє бра(т)ство... в спо(л)но(м) цѣсѣ собра(н)ю выписали єго с книгъ бра(т)скихъ (Львів, 1601 *ЛСБ* 1043, 4).

5. (що) Описати: лю(дє) оучєнїи оу звѣзда(р)ски(х) наꙋкахъ зéмлю... выписáли и розмѣрили (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 43 зв.).

6. Зобразити, представити: на котóрой пєчати бы(л) вы́писа(н) лєвъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 68).

Див. ще **ВИПИСОВАТИ.**

ВЫПИСАТИСЯ, ВЫПИСАТИСЕ *дієсл. док.* **1.** (з чого) Зректися (чого), відмовитися, відступитися (від чого): п҃нъ голꙋбъ сꙋмꙋ взя(в)ши п҃ну ива(ш)кови на то зєлєпꙋю ро(з)кꙋ ѡ(т)да(л) и с того ся выписа(л) нє ѡставляючи жєнѣ анѣ дѣтє(м) свои(м) (Львів, 1595 *Юр.* 20).

2. (кого) Перелічитися, назватися, вказатися: инших веле, которых на тот час выписати се не может (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 688).

ВЫПИСОВАНЄ, ВИПИСОВАНЄ, ВЫПИСОВАНЬЄ *с.* **1.** (*виклад у письмовій формі*) написання, опис: котóрой оунѣи лíстъ тáмъ жє снáть спúсаный приписáлъ, и што єє за трактáты з розрознéными од митрополúта грéческой рєлѣи людми попєрєдúли, припомєнóулъ вꙋ выписова(н)ю ты́хъ трактáтовъ и тоєи оунѣи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 4);

(*внесення до книг*) написання, запис: ихъ милость панъ Криштофъ Витвинский..., а Панъ Матфей Рогозенский подали до виписованя до книгъ кгродскихъ Луцкихъ интерцизу, постановене шляхты, обывателей воеводства Волынского (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 3/I, 38).

2. (*вибір частини тексту*) виписування, випис: которóє тє(ж) прáво вꙋ шкрúптѣ синóдоу бєрестéйского при выписованью посéлства до к(р) єго м(л) єстъ припомѧнéно (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 38 зв.).

Див. ще **ВЫПИСАНЄ.**

Пор. **ВЫПИСОВАТИ.**

ВЫПИСОВАТИ, ВЫПЇСОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що і без додатка) *(викладати у письмовій формі)* писати: коли в мешчанскихъ привилеяхъ великого князя Швитрикгайла... и в нашомъ привилеи тежъ выписуетъ, штож имъ, мешчаномъ володимерскимъ мыта не давати (Краків, 1511 *АЛРГ* 147); не сегаючи глубокихъ речей, бо бы немалые книги о томъ быти мусѣли, гдѣбыхъ все по достатку мѣлъ выписовати (Вільна, 1608 *Гарм.* 171); Діонúсíй... выпúсꙋєтъ... длѧ чóго... малюютъ Аг҃гла вꙋ пóстати ч҃лч(с)кой (Київ, бл. 1619 *О обр.* 13).

2. (що) (*перелічувати у письмовій формі*) називати, вказувати: Ириней,... выписуючи личбу епископовъ рымских и споминаючи [и] Климента, который апостоловъ зналъ добре... и третым епископом єго быти личит (Львів, 16051 - 606 *Перест.* 54); Дїѡнúсíй Арєѡпагíтъ вꙋ роздѣлѣ сєдмомъ Ієрáрхїи ц҃ркóвнои розбирáєтъ, и выпúсꙋючи всѣ на(д) оумéрлыми ц҃ркóвныи цєрємóнѣи... доводнє навчáєтъ жє мл҃твы ст҃ыхъ... сꙋть вáжны и скꙋтéчны (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 150).

3. *(переписувати слова, частину тексту)* виписувати, цитувати: Сего ради тебѣ и стих самого... Богослова о том выписую, который так ся в себѣ имѣет: "Три суть, — молвить, — в них же согрѣшают человѣцы: мысль, глаголание и дѣло..." (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 246).

4. (що, про що) Описувати: Єв(г)листа выписоує яко х҃с оуздоровиль слоугоу сотꙋникóво(г)[о] и с҃на вꙋдóвичина вск҃рсив (1556—1561 *ПЄ* 239); Євглїста выпїсує яко х҃с сєдмы хлѣбы и мало рыбами насытил чотырї тысєчі люду (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 55); Тотъ же о теологіи, еже естъ о Духу Светомъ, широко выписуючы, тое подобенство приводитъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 126); Прохо(р)... выпúсꙋючи живóтъ оучúтєлѧ своéго вꙋзналъ то, жé Іѡа(н) єв(г)лúста,... оучúлъ ихъ ты́ми слѡвы (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 49).

Див. ще **ВЫПИСАТИ.**

ВЫПИСОВАТИСЯ, ВЫПИСОВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (з чого) (*письмово відмовлятися від своїх прав на що-небудь)* зрікатися (чого): ролю тє(н) ива(н) спусти(л) и ѡ(д)да(л) бра(т)у своє(мꙋ) вѣкуистѣ и выписує(т)сѧ з нєѣ ѡ(д)далюючи са(м) сєбє и пото(м)кы своѣ // та(к) ѡ(д) дѣдꙋвизнины я(к) и ѡ(д) баби(з)ны (Одрехова, 1574 *ЦДІАЛ* 37, 1, 3 зв.-4); Тєды дми(т)рь мєлєнє(в) вѣчьнє сѧ выписꙋє(т) и вирѣкає(т) с тои чвє(р)тьки (Одрехова, 1628 *ЦДІАЛ* 37, 2, 43 зв.); Тыды бра(т) воитовь федꙋровь... зєзна(л) ива(н)... ижь пꙋща(т) братꙋ своємꙋ часть кꙋпьна своєго фєдорови... тыды выписꙋєся вѣчными часы нє лишаючи собѣ та(м) ничь (Одрехова, 1630 *ЦДІАЛ* 37, 2, 45 зв.).

2. Реєструватися, фіксуватися: А о иншіе всякіе члонки, што въ майтборскихъ правехъ выписуются, судити то маетъ войтъ съ бурмистры и радцы (Краків, 1509 *АрхЮЗР* 5/I, 31).

ВЫПИСЪ, ВЫПЫСЪ *ч.* **1.** *(точно відтворений і виданий документ з урядових книг)* випис, достовірна копія: я ѡнꙋю жалобꙋ и ѡповєданє кнєгини... Ѡлєны, казалом в книги записати и выпис с книг Єй Милости дал (Луцьк, 1520 *AS* III, 197); кнѧзь Романъ..., положилъ пєрєд Єго Королєвскою Милостю выписъ съ книгъ врѧдꙋ замкꙋ господарского (Петрків, 1564 *AS* VI, 248); И проси(л) па(н)..., по(д)судокъ києвски(и), абы тоє... ѡповєда(н)є єго до книгъ замковых... было записано,... на што и выпи(с) с книгъ по(д) [пє]ча(т)ю моєю врядовою

па(н)у Богуфалу Павши є(ст) данъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 72); злєци́лисмы то́є оповѣда́ньє на́шє... до актъ кгро(д)скихъ варша́вскнхъ донєсти... и єкстра́кты (*на полях* выписы. — *Прим. ред.*) до воєвѡ(д)ствъ взѧ́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 35); С которы(х) [книгъ] и выпи(с) по(д) нашєю пєчатью єсть выданъ (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8 зв.); Выпи(с) с книгъ голо(в)ны(х) трибуна(л)ски(х) Конъсє(р)ва(т) воєво(д)ства Киє(в)ско(г) (Київ, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 118);

(*письмовий документ юридичного характеру*) грамота, запис: А так я тоє ѡповєданє... кнѧзѧ Романово, так тєжъ вижа врѧдового и людєй добрыхъ, въсємъ выписє мєновитє ѡписаныхъ, сознанє ȣ книги замковыє записати казалъ (Луцьк, 1564 *AS* VI, 239); Тогды... мнє за такимъ посваромъ пана су(д)инымъ, на то(т) позовъ дєкрєту нє вчини(ли), и справу мою всю, то є(ст) позовъ, выпысы, ѡповєда(н)я шлѧхє(т)скиє и врядовыє наза(д) до рукъ мои(х) ѡ(т)дали (Житомир, 1584 *АЖМУ* 72).

2. (*письмовий виклад чого-небудь*) опис: маеть ся тое место его войтъ и мещане,... которыи будуть въ немъ мешкати, // тыхъ часовъ нынешнихъ и на вечность, всими тыми справами, и члонками, и выписами обычаевъ справовати... такъ, яко есть обычай права майтборского (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36-37); а по вычита(н)ю то(г) выпису положи(л) ...кня(з)... ли(ст) вызнаны(и) ха(ц)ка чувата... по(д) пєча(т)ю єго (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 30).

ВЫПИТИ, ВИПИТИ, ВЫПЇТЇ *дієсл. док.* (що, чого) (*ковтнути якусь рідину*) випити: которые то слуги,... за копу грошей меду выпивши, и не заплатили (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 392); Чътыри лъжьки воды и чътыри оужицѣ вина, то въсє въкоупѣ сто(л)ци, и змѣшавши выпїи здоровь боудє(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 2 зв.); Пєтрє якъ вєлє вина выпито? (к. XVI ст. *Розм.* 24); try misy borszczyku z łákotoiu wypił (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 5 зв.); interbibo выпїтї (I пол. XVII ст. *Сем.* 100); Они сподѣючи(с) абы то кєли(х) вина або яко(г) дорогого напою выпити, ѡ(т)повѣли мо́жємо (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 18); Учєникѡ́вє... обєцȣют'сѧ и кȣ́бокъ вы́пити,... розȣмѣючи, жє ѡ матєрїа́лномъ, звы́кломȣ оужива́ню слȣжачом' кȣбкȣ мо́вилъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 157); вы́пилъ єсмь во́ды чȣжїи, и вы́сȣшилъ єсмь стопа́ми но́гъ мои́хъ вси во́ды замкнє́ны (серед. XVII ст. *Хрон.* 346);

(до кого) (*п'ючи спиртне, проголосити тост*) випити (за кого): панъ Чурило самъ казал собе келишокъ горелъки налити и выпилъ до небожчика инъ децепционемъ оного (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 584).

◇ **випити чашу желчи** — випити гірку чашу: Гдь нш҃ъ 1с҃ Хс҃ са́мъ за здоро́вѧ на́шє вѣчноє ви́пи(л) ча́шȣ го́ркои жє́лчи, при с҃мрти сво́єи (Чернігів, 1646 *Перло* 8); **кубокъ горкого пелину выпити** — те саме, що **выпити чашу желчи**: ȣ кȣбокъ той го́ркогѡ пєлинȣ гнѣва Бж҃огѡ, за нєѡ(т)покȣтованый грѣх' нашъ, вы́пити намъ з' потрє́бы приходи́ло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 245).

Див. ще **ВЫПИВАТИ.**

ВЫПИХАТИ, ВИПИХАТИ, ВИПЫХАТИ, ВЫПЫХАТИ *дієсл. недок.* (кого, що) Випихати, виштовхувати, виганяти: хтобы ся повѣдилъ владычнимъ быти, въ шию изъ форты и зъ замку выпихано (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 293); Мусятъсе преходити отъ града во градъ, кгды ихъ ваши выпихаютъ (Луцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 278); всє́ на́мъ ґва(л)томъ ѡ(т)бира́ютъ, а насъ на́гѡ випихаютъ с той корчмы (Чернігів, 1646 *Перло* 122);

(*виключати звідкись, виводити зі складу*) виганяти: нє здало́сѧ на́мъ с тыхъ, котѡ́рыє сѧ до на́съ ѡ(т)зыва́ли и горноу́ли нико́го с посро́дкȣ сєбє́ выпиха́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 91);

(з чого) (*з маєтку*) виганяти, позбавляти (чого): оу к(р) єго м(л) власть скваплйвє нє врива́ємосѧ... моцью ихъ с тыхъ до́бръ яко они на(с) нє выпиха́ємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79); не выдираемо имъ тое маетности силою ихъ съ тихъ добръ не выпихаемо, яко они насъ (Вільна, 1599 *Ант.* 857).

Див. ще **ВЫПХАТИ, ВЫПХНУТИ.**

ВЫПЇСАТИ *див.* **ВЫПИСАТИ.**

ВЫПЇСОВАТИ *див.* **ВЫПИСОВАТИ.**

ВЫПЇТЇ *див.* **ВЫПИТИ.**

ВЫПЛАКАТИ *дієсл. док.* (що у кого і без додатка) (*слізно випросити*) виплакати: ȣжє и ва́шȣ во́лю испо(л)нѧю(т),... а вытрȣдити выпросити, выжєбрати и выплакати собѣ ȣ скарги справє(д)ливости

никако(жє) нє могѹ(т) (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.); па остатокъ и протестуючого мало не забили,... але ажъ дивчина, цорка протестуючого, выплакала (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 229).

ВЫПЛАТИТИ *дієсл. док.* (чого і без додатка) Виплатити (що): Бо тъ(и) хо́чє вши(т)ко вы́платити кто́рыи на пото(м) постанови(т)... нє грѣшити (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 230 зв., на полі); повинє(н) с тои ролѣ выплатити до(л)гѹ золоты(х) ·к̄· тє(н) жє васи(л) (Одрехова, 1648 *ЦДІАЛ* 37, 2, 55).

ВЫПЛАТИТИСЯ, ВЫПЛАТИТСѦ *дієсл. док.* Сплатити, повернути борг: а остаток с пожитков готовых именей церковных, з гумен, з ставов, млынов, корчъмъ, мыт, быдла и всее маетности им бы ся то слушне выплатило и выполнило (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 363);

(*видати плату за що-небудь*) виплатити: Якож росказали были єсмо... панѹ Григорю Алєкъсандровичѹ Ходкєвича... чинити заплатѹ жолнєромъ..., которымъ жаднымъ ѡбычаємъ выплатит сѧ слѹжєбнымъ нє можєт, хотѧ и трєтий грошъ,... причинєн бѹдєт (Люблін, 1566 *AS* VII, 93).

ВЫПЛАЧЕНЄ, ВЫПЛАЧЕНЬЄ *с.* Виплата, сплата: паклиж бых его милости на тотъ рокъ вышей описаный двесте копъ литовских без десяти копъ не отдал, тогды маєт... чотыри годы держати ...аж до зуполного выплаченя приреченои сумы (Буремль, 1564 *АрхЮЗР* 8/VI, 142); кгды его милость в держаню тыхъ именей,... прийдет, шкоды, переказы... чинити, а ни во што ся, до выплаченья тое всее сумы, вступовати, а ни о жадную реч его милости пану троцкому,... чинити я сам, сынове, приятели... мои,... не мают (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 364); я филоновая сєма(ш)ковая... для выплаче(н)я частину до(л)гу за поса(г) па(н)у валє(н)то(му) и сєстрє мужа моєго... ѹступаю мужу моєму ...с того вєна моє(г) (Овруч, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 35); дворъ и село Новоселки... списавши все, якомъ самъ до держанъя ихъ пришолъ, на инвентаръ, достаточне на выплачене долговъ и знесенъе переводовъ правныхъ (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 265).

Див. ще **ВЫПЛАЧОВАНА.**

Пор. **ВЫПЛАТИТИ.**

ВЫПЛАЧОВАНА *с.* Те саме, що **выплачене**: А чвє(р)ть рѹлѣ Томѹжь Иванови зѧтєви своємѹ Пѹщає(т) на выплачованѧ долговъ (Одрехова, 1628 *ЦДІАЛ* 37, 2, 44).

Пор. **ВЫПЛАЧОВАТИ.**

ВЫПЛАЧОВАТИ *дієсл. недок.* (що) (*борг частинами*) сплачувати: просил есми их мл., абы мнѣ тыи пенези на долги отцевские выплачовати дали (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 97); просил есми ихъ, абы мънѣ тые пенези на долги отцевские выплачовати дали (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 60).

ВЫПЛЕВЕНА *с.* (*стп.* wyplewienie) винищення: зє Лвова... Копѣю Тогожъ Права Димидє(ц)кого На выплєвєнѧ Народа рѹского... Пановє цє(х)мистры... Подали (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 1 зв.).

ВЫПЛЕСТИ *дієсл. док.* (що з чого) Виполоти. *Образно:* такꙋ х̄с кро́ль н̄б(с)ный... вы́правилъ и оупаха́лъ дѹшѹ запѹстѣлѹю, вы́плєлъ зꙋ нєи тє́рнѥ и ѡсєтъ прєвро́тныхъ дѹхѡвъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271).

ВЫПЛЕСТИСѦ *дієсл. док.* (з чого) (*вийти з скрутного становища*) виплутатися: то(му) чѹдѹ(и)сѧ кто може(т) и(з) сѣтє(и) си(д)ла и ѹплєтєнїѧ грѣховного выплє(ст)исѧ и вымотати (1598 *Виш.Кн.* 279); ви́жѹ, жє сѧ на́мъ ча́съ назначе́ный доро́ги на́шей приближа́є(т), с кото́рой я́кобысѧ вы́плєсти, и са́мъ нє вѣдаю (Острог, 1598-1599 *Апокр* 20).

ВЫПЛУТАТИСѦ *дієсл. док.* (від чого) (*збутися чого-небудь небажаного*) позбутися (чого): А хто́ сѧ свѣта нє ѡ(д)рече́тъ и нє вы́плѹтаєтъсѧ ѡ(д) зе́мныхъ пожадли́востїй,... то́тъ кри́ты(х) зло́сти дѹховъ здра́ды, и таємныхъ нєпра́востїй аффе́ктовъ нє оузна́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 212).

ВЫПЛЪНЕНС *див.* **ВЫПОЛНЕНЄ.**

ВЫПЛЪНИТИ *див.* **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПЛЪНИТИСѦ *див.* **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВЫПЛЪНАТИСѦ *див.* **ВЫПОЛНЯТИСЯ.**

ВЫПЛЫВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (*плавом вибиратися на берег*) випливати: Покаяніе и наша церковъ вельце залецаетъ, бо естъ яко бы дощка якая по разбитыю корабля, которую ся люде ратують и на берегъ выплываютъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 208).

2. (*брати початок*) витікати, випливати: Показа(л) томѹ єдиого ча́соу па́нъ стрѹмень бы́стротекѹчей, ко́трый з до́моу па́на выплыва́лъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 3 зв.); з' жро́дла пото́ки... выплываютъ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 26).

3. *Перен. (про запах)* виділятися: Ѡто я́ко з' Лилі́й по́лныхъ выплыва́єтъ вда́чнє пахнѹчаѧ Зми́рна, такъ из' оуст' ялмѹжника м҃лтва с(т) (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

4. *Перен.* Виникати, з'являтися: Пришєлъ єси... єдіна н҃ша... надіє, и по(д)пбро, с кото́рого ѹстъ на(д) мю(д) и соло́дкость, слова соло́дшыи и иаѹка выплыва́єтъ, которою мы... розѹмы н҃шы накормляємо (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 288);

(*бути логічним наслідком чого-небудь*) випливати: з грѣха многіє зло́сти и нєбє(з)пєче́нства звы́кли выпliва́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 193 зв.); Ижъ дхо́вныи по(д)лѣга́ют' покѹсамъ и оути́ско(м), з' пєршого грѣха выплыва́ючим' (Вільна, 1627 *Дух.б.* 164); **с памети выпливати** — забувати: все, штобы колвекъ... учинил, абы... на потомные часы вечно,... было, а с памети людское никгды не выплывало (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 434).

5. *Перен. (про велику кількість тварин) (рухатися суцільною масою, безперервним потоком)* текти: Несхо́дными гора́ми сѹть аффе́кты, прєз' кото́рыхъ сріодокъ, смо́ковъ ядови́тыхъ, га́довъ и робо́цствъ, рѣки выплыва́ютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 162).

Див. ще **ВЫПЛЫВТИ, ВЫПЛЫНУТИ.**

ВЫПЛЫВТИ, ВЫПЛЫТИ *дієсл. док.* **1.** (*піднятися з глибини води на її поверхню або плавом вибратися на берег*) виплисти, випливти: служе(б)ныи радили абы вѧ(з)ни позабивали жєбы которы(и) выпло(в)ши нє ѹтє(к) (II пол. XVI ст. *КА* 152); ѡного що на́ морю... то́нє нє трєба много намовлѧти абы́ сѧ хвата(л) того, що ємѹ сѧ на ратѹно(к) ...подає, але що на(и)прѹ(д)шє потре́ба ємѹ пода́ти же(р)ди,... жєбы сѧ єи хвати(л) яко на(и)рыхлѣй хочє(т)ли на бєре(г) вы́плыти (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3 зв.).

2. (*про що-небудь густе*) витекти (назовні), вивалитися: на тѣлє ч҃лчємъ быва́ючиє ро(з)иыє вроды стрѹпы и коросты, кгды́сѧ на вєрхъ оука́жѹтъ, вы́стоѧтъ и вы́плывѹть с тѣла пречъ..., тѣло здорово зоставáєть (Острог, 1587 *См.Кл.* 7 зв.); ѡбѣси(в)шисѧ ро(з)сѣ(л)сѧ на полы и выплыли чєрєва єго (II пол. XVI ст. *КА* 4, на полі); я видє(л)... ранѹ в головє ѡкрѹтнє вєликѹю... чєрє(з) всю головѹ а(ж) з мо(з)кго(м) выплывѹючѹю зна(т) и(ж) киє(м) ѹдарєно (Луцьк, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 72).

3. *Перен.* Виникнути, з'явитися: всѧ кро́въ на ро́зны(х) свѣта краѧхъ показѹєтсѧ нє єстъ кро(в) хва але з' ѡбразѹ яко́го за допоущєнѧ(м) б҃жїимъ чоудовнє выплыла (поч. XVII ст. *Пропр.* 164 зв.).

Див. ще **ВЫПЛЫВАТИ, ВЫПЛЫНУТИ.**

ВЫПЛЫНУТИ *дієсл. док.* **1.** Витекти, просочитися: Але жо́лнѣръ нѣко́трїй попєпдли́вый вло́чнєю... бо́къ моу скро(з) пропхноу́лъ, и за́ра(з)... з' єдиного жрѹдла бо́коу єго...вы́плынѹло (поч. XVII ст. *Проп.р.* 108); То́ штѡ є́стъ в' ке́лихѹ, є́стъ то́є што́ вы́плынѹло з бо́кѹ, и о́ного причаща́емосѧ (Київ, бл. 1619 *Аз В.* 217); заживáемѡ // воды́..., на па́мѧткѹ того́, и́жъ з' бо́кѹ сп҃ситєлѧ н҃шєго на кр҃(с)тѣ кро́въ и вода́ вы́плынѹла (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 11-11 зв.); три зе́рнѣ сочєви́цѣ..., которіє бра́тѹ..., гды єи полока(л), з водо́ю з нєѡбаче́нѧ вы́плынѹли (серед. XVII ст. *Кас.* 43 зв.); ѧ ста́нѹ та́мъ пєрєд' тобо́ю на скалѣ в хори́вѣ, и ouда́ришъ в' скалѹ а вы́шлынетъ з не́и вода, а́бы пи́лъ лю́дъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 94 зв.).

2. *Перен.* Вибратися, вийти звідки-небудь: Вѣру ми ими, папѣжу..., яко уже с того чистца по смерти, в которого... ввержеи будеши, в вѣки выскочити, ни выплынути не можеши (1588-1596 *Виш.Кн.* 149).

3. *Перен.* Прийти, виникнути, появитися: нє ѡ(т) за́ходѹ вы́плынѹлъ за́конъ и фѹндамєнтъ а твєржа всєи вѣры (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 54); а то з жро(д)ла доу́ха лѹка́вого вы́плынѹло (Острог, 1607 *Лѣк.* 4 зв.).

◇ **на увесь свѣтъ выплынути** — стати всесвітньовідомим: на иньшїи [игѹмєны] маю(т)... подавати до вышьпомѣнєнои ц҃рькве... котраа ѡ(т) їєр(с)лима вышла а прє(з) да(р) д҃ха Ст҃ого... // ...на ѹвє(с) свѣ(т) выплынѹла (Тополь́ниця, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 645-646).

Див. ще **ВЫПЛЫВАТИ, ВЫПЛЫВТИ.**

ВЫПЛЫТИ *див.* **ВЫПЛЫВТИ.**

ВЫПЛЮВАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) Виплювати: и́н'шїє з гнѣвоу и запальчи́вости ядъ вы́плювавши, нєви́н'ныхъ людєй кръвє ви́н'ны(м) и тєбє оучинѧт' (Острог, 1614 *Тест.* 172).

2. *Перен.* (що) Відхилити (що), відмовитися (від чого): Вы́плюй ми сва́ры и спира́нѧсѧ, и но́воє набоже́нство и вѣрꙋ, и нєпристо́йнꙋю мꙋдрость (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 274);

(*позбутися чого-небудь обтяжливого*) викинути, відкинути: що(ж) є(ст) за пожи́токъ долго ѡ(т)влачати сповѣ(д)... сона(и)рыхлѣй(!) вы́плю(и)... плюга́вꙋю ржꙋ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 50 зв.).

ВЫПОВЕДАТИ *див.* **ВЫПОВѢДАТИ.**

ВЫПОВЕДЕТИ *див.* **ВЫПОВѢДѢТИ.**

ВЫПОВИДИТИ *див.* **ВЫПОВѢДѢТИ.**

ВЫПОВНЕНЄ *див.* **ВЫПОЛНЕНЄ.**

ВЫПОВѢДАТИ, ВЫПОВЕДАТИ, ВЫПОВѢДАТЬ *дієсл. недок.* **1.** (що) (*передавати словами свою думку*) висловлювати, викладати, розповідати, виповідати: на ѡбєдвє сторонє спра(в)у свою пєрє(д) судо(м) выповєдаю(т) (1566 *ВЛС* 29 зв.); Жа́лость, кото́рꙋю мы гре́чєской рєлѣи лю́дє с ты́хъ таки(х) слѡ́въ ѡ(т)нѡ́симо, вы́повєдєна бы́ти нє мо́жєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 156 зв.); А хто́ жъ тако́вый исхо(д) выповѣдати або зрозꙋмѣти мо́жєтъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 32); вси́ та́мъ в'щєпи́лъ и в'фꙋндова́лъ ро́скоши, которыхъ жа́дный язы́къ выповѣдать нє́ мо́жє (серед. XVII ст. *Хрон.* 5);

(*розкривати причини чого-небудь*) пояснювати: Алє присмотри́сѧ милосє(р)дїю Бо(з)скомꙋ: чл҃вка нѣѧ́ким'сь до́сытъ чинє́н'ємъ оутѣша́єтъ, и причи́ны при́шлогѡ оутрапєн'ѧ выповѣда́єтъ ємꙋ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 290).

2. (кому що) Відмовляти в чому-небудь, *діал.* виповідати: Послꙋшєнство кро́лю под ѡзє́рною... вы́повѣдали... кнѧ́зь вышнєвє́цкїи з та́ростою (!) (1509-1633 *Остр.л.* 128); Мєшкаєть... тамъ в чєркасєхъ... пꙋшкаръ... томасъ козєлъ которы(й)... давалъ на годъ по л҃ куль камєнъныхъ нижли слꙋжбꙋ самъ собє выповєдалъ бꙋдꙋчи на ѡнъ часъ нємоцонъ (1552 *ОЧерк. З.* 7); выповедаютъ митрополитови и владыкамъ послушеньство, ознаймуючи имъ..., же ихъ вже зъ урядовъ ихъ поскидали (Вільна, 1599 *Ант.* 535).

3. (*признаватися в чому-небудь*) визнавати: Исповѣда́юсѧ: Дѧ́кꙋю, вызнава́ю, выповѣда́ю (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВЫПОВѢДѢТИ, ВЫПОВѢСТИ.**

ВЫПОВѢДѢТИ, ВЫПОВЕДЕТИ, ВЫПОВИДИТИ *дієсл. док.* (що) (*передати словами свою думку*) висловити, викласти, розповісти, виповісти: Азажь то новина еднатьсе Грекомъ зъ светою столицою Рымъскою? Не новина выповедели есмо, яко се черезъ полторы тысечы летъ зъ ними деело! (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 342); данїи́ла... цоу(д)ность задивова́ла, кото́рый хотѧчи ѡ́нꙋю цоу(д)ность вы́повѣдѣти, и нє найдоу́ючи мєжи матє́рїѧми подобє(н)ства, до золота(р)скоє сѧ робо́ты оутѣ(к) (Острог, 1607 *Лѣк.* 63); Dynis Tá iużeś wsie wypowidył (Яворів, 1619 *Гав.* 21); Ди́вєнъ Бг҃ъ во всѣхъ рє́ча(х), и ро́зꙋмо(м) нєпонѧ́ты(и) зго́ла: мы за́сь чл҃вци ча́сто(ч)кꙋ нѣѧкꙋю ди́вѡвъ єго вы́повѣдити кꙋсимосѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 320); она розмо́вивши и ѡ собѣ в'сє вы́повѣдѣвши зно́вꙋ в' при́шлый ро́къ Іорда́нъ пѣша прєшє(д)ши,... на своє вєрнꙋласѧ мѣсто (Київ, 1627 *Тр.* 698).

Див. ще **ВЫПОВѢДАТИ, ВЫПОВѢСТИ.**

ВЫПОВѢСТИ, ВИПОВѢСТИ, ВЫПОВѢСТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) (*передати словами свою думку*) висловити, викласти, розповісти, виповісти: Кто́ выповѣсть мо́жнѡсти Па́нскїи (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 181); И и́ныи чꙋда бєсчислє(н)ныи кто выповѣсти мо́жє(т)! (Київ, 1631 *Син.Тр.* 816); на завтрє знову нѣмцѣ шту(р)мовали... ґдє що за стра(х) бы(л) хто выповѣ(ст)! (серед. XVII ст. *ЛЛ* 169).

2. (що) Зректися (чого), відмовитися (від чого): кто хо́чє(т) бы́ти ла(с)ки моєи памѧ(т)ны(м), нєха(и) жє своєи во́лѣ слоу(ж)бꙋ вы́повѣ(ст) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304 зв.); якъ въ зуполной владзы маетъ то Римскій епископъ подойзрѣному в православіи патріарсѣ отмовити своей сполечности, такъ въ зуполной то владзы своей маютъ и патріархове — подойзрѣному въ православіи епископови Римскому сполечность свою выповѣсти (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 662); Кто́ж' мо́жєт' вы́повѣсти мѡ́цы Па́н'скїѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 190).

Див. ще **ВЫПОВѢДАТИ, ВЫПОВѢДѢТИ.**

ВЫПОВѢСТИСѦ *дієсл. док.* **1.** (*передати словами*) описати, висловитися: А само́й дꙋше́вной и́стности примѣшꙋєтьсѧ кровъ,... дово́дѧчи ю до ѡ́ной кото́раѧ нє мо́жєтъ сѧ вы́повѣсти красоты́ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 210).

2. Витлумачитися, пояснитися: и́лє єстъ нєвѣдѡ́мыхъ ре́чїй, и смы́слꙋ на́шємꙋ нє ла́цво понѧ́тыхъ; ты́и иначєйсѧ выповѣсти нє мо́гоутъ, ти́л'ко двѡма спѡ́сѡбы: то є́стъ при́повѣстю и прикла́домъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 31).

ВЫПОЗЫЧИТИ, ВЫПОЗЫЧЇТИ *дієсл. док.* (від кого, у кого) Позичити, *діал.* випозичити: кто проси(т) тєбє дай ємоу а кто бы хотѣль выпозычити ѡ(т) тєбє, нє ѡ(т)ворочайсѧ (1556-1561 *ПЄ* 34); хто бы хотєл выпозычїти вь тєбє нє заборонї ємꙋ (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 46).

ВЫПОЛЕРОВАНЄ *с., перен.* (*про розум, мову*) удосконалення, відшліфовування: Але для чогожъ толко ку звычаю, абы просто мовити и писати, и ку заостреню розуму и выполерованю его, а не ку знайдованю божественныхъ догматъ, и не ку розсудкови их (1603 *Пит.* 107); Алєть добро́ и зайстє годи́тъсѧ коха́тисѧ // в' наꙋцѣ пис(м) свѣцки(х), єно(ж) ты(л)ко кꙋ цвичє́ню спра́внє мо́вити, и кꙋ выѡстрє́ню и выполєрова́ню до́втѣпꙋ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 202-203).

Пор. **ВЫПОЛЕРОВАТИ.**

ВЫПОЛЕРОВАТИ, ВЫПОЛЇЄРОВАТИ, ВЫПОЛЮРОВАТИ *дієсл. док.* **1.** (*зробити гладкою поверхню чого-небудь*) виполірувати: А с тыхъ дєлъ чотыри нє выполєрованы (1552 *ОКр. З.* 147 зв.).

2. *Перен.* (що) Удосконалити, облагородити, відшліфувати: Оужє бо и́но(к)... то(т) // съсоу(д) д҃шєвный слєзами Помы(л),... подвиго(м) вы́жє(г), выпѣкъ, и вы́полєрова(л) (1596 *Виш.Кн.* 247-247 зв.); С҃та єстъ, яко всѧ́кои сквєрны нєпричáстна, выполюрована бо єстъ ѡгнє́мъ д҃ха с҃тго (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51); Напрє(д) тє́ды маємо пожа(д)ливо(ст) сма́кꙋ подоптати и мы́сль на́шꙋ соу́фтє́лнє вы́полїєровати (серед. XVII ст. *Кас.* 70 зв.).

ВЫПОЛЕРОВАТИСЯ *дієсл. док., перен.* (чим) (*набути вищих якостей*) удосконалитися: далеко болшъ дѣти малые... потребуютъ наукъ мяккихъ, простыхъ и съ фабулками змѣшаных, абы тыми выполеровавшися смыслы ихъ до науки вышшое... прийти могли (1603 *Пит.* 107).

ВЫПОЛЇЄРОВАТИ *див.* **ВЫПОЛЕРОВАТИ.**

ВЫПОЛНЕНЄ, ВЫПОВНЕНЄ, ВЫПОЛНЕНИЄ, ВЫПОЛНЕНІЄ, ВЫПОЛНЕНЬЄ, ВЫПОЛНѢНЄ, ВЫПОЛЪНЕНЄ, ВЫПЛЪНЕНЄ 1. *с.* Виконання, здійснення: войский кремянецкий показовалъ перед нами записы владыки..., за которыми не безправне в тое имене... въехалъ и держитъ его до выполненя запису владычнего (Варшава, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 274); и похочє(т)ли мєнє та(к) ѡ тоє зранє(н)є своє або вжо ку выпо(л)нє(н)ю сєдє(н)я на вєжи яко и ѡ вырумованъє с кунєва позвати до короля (Кунів, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 94 зв.); с того свѣта нє во(з)мємо з собою ничого то(л)ко добрыє дѣла и выпо(л)нєниє ѡбѣтъ свои(х) (Дубно, 1588 *ЛСБ* 102); Г҃дь Б҃гъ ла́скꙋ свою в' выполнєніє доскона́лого взро́стꙋ тѣла Х҃вого вѣрнымъ дава́ти зєзволѧ́єтъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 96); Съвръшє́ніє: з'ищє́иьє, выполнє(н)є (1627 *ЛБ* 126); єднакъ жє выполнєньѧ того обѣтꙋ моєго повинны чєкать мѣсѧцєй дванадєсѧтъ нє далєй (Львів, 1631 *ПВКРДА* II-1, 98); А ра́ды Збави́тєлєви Иноцы плѣнѧчи, при выплънє́ню приказа́нїй єгѡ, якѡ при пови́нномъ чи́ншꙋ пода́рки єщє... ємꙋ прино́сѧт' (Київ, 1632 *МІКСВ* 285); ѡбє(т)ницꙋ до захованяся и выполънєня всѣхъ пу(н)ктовъ прє(з)... ѡбѣтъ б҃гу и бра(т)ству поря(д)нє ѡ(т)правили (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 48 зв.); протє(с)товали проти(в)ко..., горо(д)ничо(му) киє(в)ско(му), яко при(н)ципалови и росказуючому на выпо(в)нє(н)є нижє(и) выражоныхъ єкъцєсовъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 204).

2. (*досягнення кимсь якого-небудь віку, закінчення певного терміну*) сповнення: А мы тоє коморы мы(т)ноє Дубровицкоє ѡ(т) нєго... брати ани з дє(р)жа(н)я єго вы(и)мовати нє маємъ а(ж) до выдє(р)жа(н)я и выпо(л)нє(н)я року (Луцьк, 1561 *ТУ* 95); ѡ ско(н)чѣню того свѣта розꙋмѣмо, и(ж) по выпо(л)нѣню лѣ(т) и знакѡ(в) которіє... са(м) х҃с... росказа(л) сѧ пи(л)но в тыє часы стєрєчи (Вільна, 1596 *З.Каз.* 56); Лєчъ по выпо(л)нє(н)ю Пѧтдєсѧ́тогѡ днѧ, в' кото́рый в' огни́сты(х) язы́ка(х) Д҃хъ С҃тый нашъ показал'сѧ, всѣ на колѣна оупада́ємѡ (Київ, 1637 *УС Кал.* 325).

Пор. **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПОЛНИВАТИСѦ *дієсл. недок.* (*втілюватися в життя, ставати дійсним*) здійснюватися: Ап(с)толъ настꙋпꙋючи: яки(м) спбсобомъ злє́гка дѣло чи́стости в' тєрпє́нїи и ожида́нїи выполнива́єтьсѧ, доста́тнє оу́читъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 184); То сꙋть таємници д҃ши, кото́ріи правди́вє выпол'нива́ютъсѧ в' чл҃вцѣ стара́ючємъсѧ до ѡбѣца́ного живота прійти (Там же, 371).

ВЫПОЛНИТЕЛЬ *ч.* (*той, хто здійснює що-небудь*) виконавець: Латинникове,... священніи сосуды и олтаревыи напрестолныи оздобы, въ посполитое мнсъ и кубковъ и иншихъ потребъ уживанье, антихристови тыи предотечи и незбожныхъ его справъ выполнители, оборочали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 775-776); мꙋжъ вєли́кои былъ статє́чности, и на́божный Цр҃ко́вногѡ пра́вила постєрѣга́тєль, всѣмъ прє(д)води́тєль и выполни́тєл' (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 30); Помина(и)мо Ѡ(т)чєскихъ прєда́нїй выполни́тєлѧ, пра́вила зако́нничогѡ пи́лного сто́рожа (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 166).

ВЫПОЛНИТИ, ВЫПЛЪНИТИ, ВЫПОЛНИТЬ, ВЫПОЛНЇТИ, ВЫПОЛЪНИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*втілити в життя*) виконати, здійснити: А на ѡстаток... прошꙋ... тот тастамєнт мой во всєм в цѣлости,... заховати и єго росказывати во всих тых члонках выполнити (Острог, 1539 *AS* IV, 208); я, такъ и кнѧзь Роман, повинни бꙋдємъ... тоє вєсєлє и вси артыкꙋлы, в сємъ листє мєнованыє выполнити (Берестя, 1558 *AS* VII, 35); А гдє бы-мъ я которого артикулу... нє выпо(л)нилъ..., то(г)ды ...волно будє(т) пану писару... мєнє само(г)[о]... позвати до суду (Житомир, 1584 *АЖМУ* 140); вши(с)ко за на(с) выполнїти рачилъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 41); а гды приихаль до афинъ, всѣ ѡ́бѣтницѣ къ богоу выплънилъ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 268 зв.); взѧл'сѧ на м҃лтвы... взываючи б҃га ѡ҃ца абы ємоу да(л) такꙋю... силꙋ ижє бы мꙋгль выполънити єго... // волю (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 9-9 зв.); Нє пришо́лємъ абовѣмъ мо́витъ, зєпсова́ти за́конꙋ, а́лє вы́полнити. А якъ выполнѧ́єт'сѧ послꙋхай (Вільна, 1627 *Дух.б.* 314); На́про(д) абы́стє покꙋтꙋ назначо́нꙋю ми́лє и ѡхо́тнє вы́полнили (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 910); пото́м' вшо́лъ до ко́внаты на ло́жє єи, и вы́полнилъ свою во́лю (серед. XVII ст. *Хрон.* 396 зв.).

2. (що) Оволодіти (чим), опанувати (що): Альбо ачей бы еси показал... ученика, который бы оную ...науку... выполнил (1608-1609 *Виш.Зач.* 226).

3. (*охопити, пройняти когось якими-небудь почуттями*) сповнити: Дарꙋй иам',... жєбы́смо... ра́дость твою в' насъ выполнє́нꙋю мѣли. Кото́рою напо(л)нєны бы́вши, бꙋрли́вого сєгѡсвѣ(т)нєго мє́шка(н)ѧ // на́шєго вихрова́тоє мо́рє бє(з)пє́чнє абы́с'мо прєплы́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 318-319).

◇ **выполнити лѣта живота** — прожити: А вы́полнивши Іѡсифъ р҃є. лѣтъ живота оумє́рлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 78); **часъ не єсть выпольненый** — час не настав, не надійшла година: я єщє нє пойдоу на то(т) то празникь, бо ча(с) мои єщє нє єсть выпол'нєныи (1551-1561 *ПЄ* 372).

Див. ще **ВЫПЕЛНЯТИ, ВЫПОЛНЯТИ.**

ВЫПОЛНИТИСЯ, ВУПЛЪНИТИСѦ, ВЫПЛЪНИТИСѦ, ВЫПОЛНИТИСЕ, ВЫПОЛНИТИСѦ, ВЫПОЛНЇТИСЯ, ВЫПОЛЪНИТИСѦ *дієсл. док.* **1.** Здійснитися, справдитися, зреалізуватися: Выполнилося пророчество Исаіи (1636-1650 *ХЛ* 78); нє чита́ємо абы гдє и(н)дє прє(з) да́ньє само́мꙋ пєтро́ви ты(х) ключє́й зосо́бна та́ѧ обѣтница вы́по(л)нитисѧ мѣла (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 99); Тог(д)ы вꙋплънитсѧ слово іѡанна б҃гослова, и проро(ц)ство данилово (XVI ст. *УЄ* № 29519, 10 зв.); Ви́дѧчїѣ нє позна́ли С҃на Дв҃два, а слѣпы́ѣ Єго позна́ли: абы́сѧ вы́полнило рєчє́ноє ѡ(т) нєго (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 417); Кождомꙋ Правосла́вномꙋ пра́гнꙋчомꙋ приѡбщи́тисѧ..., абы́ сѧ ѡ́ныє єго ст҃ыи вы́полнили слова́ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 911); А што єстє́съ повто́рє ви́дѣлъ со́нъ кꙋ то́й жє рє́чи налєжа́чїи знакъ єсть пє́вности, жє сѧ ста́нє мо́ва б҃жаѧ, и прꙋдко сѧ вы́полнитъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 66 зв.);

(*стати помітним, відчутним*) проявитися: вєдлє свѣта того бо(з)скꙋю справꙋ ѡ(т)правовати похотѣ(л), которого х҃с своєю покорою и молитвою направи(л), жє сѧ то в нє(м) нє выпо(л)нило (Вільна, 1596 *З.Каз.* 62 зв.); Гды за оустанємъ силъ на́шихъ твоѧ нєѡдолѣємаѧ сила в нємощи нашєй выполниласѧ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 26).

2. (*про час*) наступити, прийти: коли тамь были выплънилисѧ д҃новє // родити єй породила с҃на своєго пръворож'дєн'наго (1556-1561 *ПЄ* 212-212 зв.);

И такъ тоє было нєзначно и тихо, ажъ сѧ выполънили дни, тожъ пакъ всѣмъ было явно и лихо (Острог, 1587 *См.Кл.* 20); Алє ґды ю́жъ вы́полнилъсѧ ча́съ порожє́н'ѧ: ґды́мъ ю́жъ бл҃говѣствова́нїѧ,... Б҃жим' порбдом' плодови́та зоста́ла, сла́влюсѧ,... и тѣшꙋсѧ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 3); И ста́лосѧ коли ю́жь та́мь бы́ли, вы́плънилисѧ д҃ни породи́ти єй (1645 *УЄ* № 32, 274).

3. *(про вік, термін)* минути, сповнитися, закінчитися: коли сѧ єму выпо(л)нило чоты(р)дєсѧ(т) лѣ(т) пришло єму на мы(с)ль абы навєди(л) бра(т)ю свою (II пол. XVI ст. *КА* 33); якь сѧ па(к) ю(ж) ѡсмь д҃нїй вы́полнило, и(ж) бы бы́ло ѡтро́чѧ ѡбрѣзано, нарє(ч)н'но є(ст) имѧ ємоу і҃с (XVI ст. *УЄ Літк.* 74); А коли сє выпо́лнѧтъ дни очищє́ньѧ єй, за сы́на а́бо за дочкꙋ принєсє бара́нка ро́чногѡ на всєсожєньє (серед. XVII ст. *Хрон.* 119).

4. Появитися, виринути: Тыи фиґоу́ры тєпє(р) ви́жоу сѧ выполнили (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195 зв.).

5. (*досягти якої-небудь кількості*) набратися: То́й цєль єстъ, абы́сѧ на́рѡдъ лю́дскїй розмнѡ́жилъ, и жє́бы ли́чба, прєназначо́ных' и вы́браны(х) до Кролє́вства Нб(с)ногѡ вы́полниласѧ (Львів, 1646 *Зобр.* 52).

Див. ще **ВЫПОЛНОВАТИСѦ, ВЫПОЛНЯТИСЯ.**

ВЫПОЛНЇТИ *див.* **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПОЛНЇТИСЯ *див.* **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВЫПОЛНОВАТИСѦ *дієсл. недок.* Те саме, що **выполнятися** у 1 знач.: выпол'новає(т)сѧ в' нихь пр(о)рчєство ісаино рєкоущєє оушима слышати боудєтє а иє боудєтє розоумѣти (1556-1561 *ПЄ* 61).

Див. ще **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВЫПОЛНЯТИ, ВИПОЛНЯТИ, ВИПОЛНѦТИ, ВЫПОЛНѦТИ, ВЫПОЛЪНЯТИ *дієсл. недок.* (що) Виконувати, здійснювати, реалізувати; (чого) дотримувати (закону): а кгдыжъ они въ томъ местѣ Нашимъ Луцкомъ... всякую повинность посполъ зъ местомъ выполняють, для того теперъ били Намъ // чоломъ, абихмо при тыхъ всихъ вольностяхъ... ихъ зоставили (Вільна, 1556 *РЕА* II, 53-54); ꙋпоминає(м) ва(с) абы ся єстє нє противили и(н)ши(м) людє(м) которыи су(т) звєдєны ѡ(т) ꙋста(в) ѡ(т) вєка ꙋста(в)лєны(х), алє абы є(с)тє и(х) выпо(л)няли я(к) з вѣка бого(м) дано є(ст) (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); З ношє́ньємъ бо оди́нъ дрꙋго́мꙋ тѧжа́рѡвъ выполнѧ́ємо за́конъ х҃въ, кото́ромꙋ сла́ва и чє́сть на́ вѣкы (Острог, 1598 *Отп. КО* 3); та́къ д҃ши выполнѧ́ючіи мѣрꙋ любвє и пови́нности своє́и, цр(с)тва и живота вѣчного сподоблѧютъсѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 279); Съвръша́ю: Выполнѧ́ю, доконыва́ю (1627 *ЛБ* 126); Прє́то потрє́ба ѡ(т) зло́го оутѣкати,... росказа́нѧ бѡ(з)кого слꙋхати, волю // єгѡ ст҃ꙋю виполнѧти (Чернігів, 1646 *Перло* 5 зв.-6); который [обыватель] подчас тое ребеллии козацкое, собе покозачивъши се, свою волю козацъкую выполънялъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 228); тотъ [сатурнусъ] бѣжитъ такъ високо же ле(д)во во три(д)цатъ лѣтъ бѣгь свой викониваетъ, албо виполняетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539); Чини́тє приказа́ньѧ мои, а сꙋдо́въ постєрєга́йтє и выполнѧ́йтє и́хъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 125);

(*про талант*) зберігати; використовувати: памѧта́йтє на о́ноє, што ап(с)лъ мо́ви(т)... абы́стє въвѣрє́нный ва́мъ тала́нтъ сло́вомъ и дѣлом' выполнѧ́ли (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 36).

Див. ще **ВЫПЕЛНЯТИ, ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПОЛНЯТИСЯ, ВИПОЛНѦТИСѦ, ВЫПОЛНѦТИСѦ, ВЫПЛЪНѦТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** Здійснюватися, справджуватися: нихто абы нє занєдбава́лъ, жє мо́цъ б҃жїа в' нєдоста́ткꙋ выполнѧє(т)сѧ (Острог, 1598 *Отп.КО* 2 зв.); Тут ся и оныє слова выполняют (Львів, 1605-1606 *Перест.* 55); а заты(м) виполнѧютсѧ на папєжєх оныи слова, жє за то́є хранилища их исполнє́нны и сами оутолстѣша з сквєрнаго прибы́ткꙋ, которїй с того оумножаєтсѧ (Київ, 1621 *Коп.Пал.(Лв.)* 31); Нє пришо́лємъ абовѣмъ мо́витъ, зєпсова́ти за́конꙋ, а́лє вы́полнити. А якъ выполнѧ́єт'сѧ послꙋхай (Вільна, 1627 *Дух.б.* 314); та́къ выплънѧ́єт'сѧ на ни́хъ ѡ(т) Псалми́сты рєчє(н)оє (Київ, 1632 *МІКСВ* 288);

(*ставати помітним, відчутним*) проявлятися: Оупокорѣмѡсѧ прє(д) Б҃гомъ, Бра́тїє,... а́бы оупра́вил' ср(д)ца на́шѣ до слꙋха(н)ѧ Бо́з'скихъ Єгѡ Приказа́нїй, жєбы́с'мѡ сѧ могли оустєрє́чи вшєлѧ́кой Зло́сти, и нєсправєдли́вости грѣха, кото́рый сѧ в' насъ оучи́нкѡмъ, и сло́вомъ, и мы́слѧми выполнѧ́єт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 100).

2. (*про час*) наступати, наставати, приходити: єр(с)ли(м) боудє(т) потоптань ѡ(т) погановь ажь сѧ выпол'нѧт' врємєна языковь (1556-1561 *ПЄ* 315 зв.); Пришли, приходятъ и выполняются, любомудрый чителнику, оные дни и лѣта, о которых Господь Богъ нашъ оповидѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 314).

3. *(ставати уповні)* виповнюватися: Лꙋна́... албѡ мѣсѧцъ, ґды сѧ я́сностю выполнѧ́єт', про́мєнѣ своѣ з' сєбє выпꙋска́єтъ, кото́рыѣ... вѣлґо́тности в' тѣлѣ замотыва́ютъ и мѣшаютъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 144).

Див. ще **ВЫПОЛНИТИСЯ, ВЫПОЛНОВАТИСѦ.**

ВЫПОЛНѦТИ *див.* **ВЫПОЛНЯТИ.**

ВЫПОЛНѦТИСѦ *див.* **ВЫПОЛНЯТИСЯ.**

ВЫПОЛНѦЮЧЇЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Який виконує: Аваа́саръ: Оте́ц' згромажа́ючї(и), або оте́цъ выполнѧ́ючїй, або конча́ючїй. сы́нъ коре́овъ (1627 *ЛБ* 170).

ВЫПОЛОВИТИ *дієсл. док.* (що) Виполоти, прополоти: то слоугы жє єго рєкли ємоу хощєши ли, пошо(д)ши выполовє(м) ихь (1556-1561 *ПЄ* 62 зв.).

Див. ще **ВЫПОЛОТИ.**

ВЫПОЛОКАТИ *дієсл. док.* (що) Виполоскати, *діал.* виполокати: єв(г)ли(ст) пишє. и(з) ѡного... болота то є(ст)... выполокали сѣти свои (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 193).

Див. ще **ВЫПОЛОКИВАТИ, ВЫПОЛОКОВАТИ, ВЫПОЛОСКАТИ.**

ВЫПОЛОКИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Виполіскувати: Ѡнаѧ... ѡ́вчаѧ кꙋпєль... та(к) назва́на бы́ла; ижъ в' нєй кꙋпали баранки... кото́рыи... на ѡ́фѣрꙋ Гдꙋ Бгꙋ мѣли рѣзати... и порѣзавши ихъ, кро́въ з ни́хъ, и єлита выполокивали (поч. XVII ст. *Пчела* 50).

Див. ще **ВЫПОЛОКАТИ, ВЫПОЛОКОВАТИ, ВЫПОЛОСКАТИ.**

ВЫПОЛОКОВАТИ *дієсл. недок* (що) Те саме, що **выполокивати:** рыболовє ѡ(т)ишо(д)ши ѡ(т) ни(х) выполоковалї мрѣжоу (1556-1561 *ПЄ* 226 зв.).

Див. ще **ВЫПОЛОКАТИ, ВЫПОЛОСКАТИ.**

ВЫПОЛОСКАТИ *дієсл. док.* (що) Виполоскати: который носилъ попєлъ коровы, выполоскаєтъ шаты свои нєчистымъ бꙋдє ажь до вєчора (серед. XVII ст. *Хрон.* 140).

Див. ще **ВЫПОЛОКАТИ, ВЫПОЛОКИВАТИ, ВЫПОЛОКОВАТИ.**

ВЫПОЛОТИ *дієсл. док.* (що) Виполоти. *Образно:* Многои пре́то пра́цы и по́тꙋ потре́ба, же́бы хто оуглѧдѣлъ и заложи́лъ осно́вꙋ ни́мъ ого́нь в' ср(д)ца лю(д)скіи в'во́йдєтъ, кото́рій попа́литъ и вы́полєтъ те́рн'є (Вільна, 1627 *Дух.б.* 164).

Див. ще **ВЫПОЛОВИТИ.**

ВЫПОЛЮРОВАТИ *див.* **ВЫПОЛЕРОВАТИ.**

ВЫПОРОЖНЕНЄ *с.* Випорожнення: ꙋмале́нїє, истоще́нїє, истоща́нїє, оумє(н)шє(н)є, выпорожнє(н)є (1627 *ЛБ* 138); Вокхи́асъ: Выпорожнє(н)є, а(б) роспорошє(н)є(м) (!) па́нскоє, флѧ́шє(ч)ка (Там же, 195).

Пор. **ВЫПОРОЖНИТИ.**

ВЫПОРОЖНИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) Випорожнити, спорожнити: тꙋлъ сво́й вы́порожни(л) діа́во(л), а Цр҃кви нє зашко́ди(л) (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130 зв.).

2. Скасувати, оголосити недійсним, вичерпати: лживыє свѣ(д)ки ло́жъ продаю́тъ, кꙋпцѣ на́пасти и пєнѣ кꙋпоую(т), єди́нъ дрꙋгомꙋ л'гоучи, всѣ при́сѧги вы́порожнили (Острог, 1607 *Лѣк.* 126).

Див. ще **ВЫПОРОЖНЯТИ.**

ВЫПОРОЖНИТИСѦ *дієсл. док.* (*зробитися порожнім*) випорожнитися: Истощи́сѧ: испꙋсти́всѧ, вы́поржнивсѧ(!), вы́точивсѧ (1627 *ЛБ* 51).

ВЫПОРОЖНЯТИ, ВЫПОРОЖНѦТИ *дієсл. недок.* (*робити порожнім*) випорожняти: истощаю, выпорожняю (II пол. XVI ст. *ЛА* 183); Испразнѧ́ю: Выпорожнѧ́ю, выни́щꙋю, ско́рчꙋюсѧ (1627 *ЛБ* 50); Истощєва́ю, источєва́ю: выпорожнѧ́ю, выто́чꙋю (Там же, 51).

Див. ще **ВЫПОРОЖНИТИ.**

ВЫПОРОТЄ *с.* Вирізання, вирізування: Кієсаръ, Ла(т): Цѣсаръ, Вы́порото(к) ѡ(т) выпоротѧ ма(т)ки з' живота на(з)ва(н) є(ст) (1627 *ЛБ* 215).

ВЫПОРОТОКЪ *ч.* Випороток: Изве́ргъ: Нєдоно́сокъ, вы́вєргъ, албо дитѧ́ ме́ртво нарожє́ноє, вы́поротокъ (1627 *ЛБ* 45); Кієсаръ, Ла(т): Цѣсаръ, Вы́порото(к) ѡ(т) выпоротѧ ма(т)ки з' живота на(з)ва(н) є(ст) (Там же, 215).

ВЫПОСАЖЕНС *с.* (*стп.* wyposażenie) придане, посаг: пожи́тки с ты́хъ ма́єтностєй приходѧ́чіє

...нє на выпосажє(н)є оубѡ́гыхъ пане́нєкъ... алє бо́лшєй... на иныє ма́рныє выда́тки оборочáютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194).

Пор. **ВЫПОСАЖИТИ.**

ВЫПОСАЖЕНЫЙ *див.* **ВЫПОСАЖОНЫЙ.**

ВЫПОСАЖИТИ *дієсл. док.* (*стп.* wyposażyć) (кого) *(дати придане)* обдарувати, наділити: А што сѧ дотычєт дочки кнѧгини Алєксандрины, ѡна нє маєт трєтєє части посагꙋ, ани выправы дочцє своєй давати, нєжли бꙋдꙋт повинни братѧ дочкꙋ єє,... а свою сєстрꙋ выправити и выпосажити (Неполоничі, 1531 *AS* III, 386).

ВЫПОСАЖОНЫЙ, ВЫПОСАЖЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* (*стп.* wyposażony) обдарований; з приданим (з посагом): колько бы ихъ и єщє мнѣ па(н) богъ мѣти дати рачи(л) тогды во(д)лꙋгъ ста(т)утꙋ... с тыхъ имєнє(и) моихъ вышє(и) ѡписаныхъ выпосажоны быти мають (Миленовичі, 1581 *ЖКК* I, 195); вдова є(ст)... добраѧ и господыни добрє выпосажона є(ст) (к. XVI ст. *Розм.* 49); Зава(д): Вѣно, а(б) вы́посажєны(и) (1627 *ЛБ* 207); А ижем, по зостю с того света родичовъ моих милыхъ,... и от брати моее до тых' час не естем выпосажона (Руда, 1646 *ПККДА* I-1, 86).

Пор. **ВЫПОСАЖИТИ.**

ВЫПОТВАРАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wypotwarzać) (що в кого) *(набувати нечесним способом)* виманювати: г҃и ѡто(ж) половиноу имѣнїа моєго да(м) нищимь, а єсли бы(х) що в' кого выпот'варѧл' връноу ємоу тоє в'чє́т'вєро (1556-1561 *ПЄ* 304).

ВЫПОТРОШОВАТИ *дієсл. недок.* Винищувати, нищити: Истрєблѧ́ю: Вы́потрошꙋю (1627 *ЛБ* 51).

ВЫПРАВА *ж.* **1.** *(майно, дароване батьками або родичами нареченій)* віно, посаг; *(переважно у вигляді одягу і домашніх речей)* виправа: нижли вже через то жадного дела до именей моих отчизных... мети не мает, а ни теж жадное выправы от мене мети не будет (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 178); Я алєкса(н)дро... Бурє(м)скии... зъ... пано(м) миха(и)ломъ Ти(х)новичо(м)... за всю выпра(в)у... заплати(л) шєсть ко(п) грошє(и) (Молодечно, 1567 *ЛНБ* 5, II 4043, 55); Я,... Тимофє(и) Головє(и)ски(и) ...взялъ єсми в панєє Ѡста(н)ковоє у выправє посагу вєна двєстє копъ грошє(и) литовскихъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 154); такъ позволяю и ему оправу водлугъ права посполитого посагъ з совитостью а власностю выправы малъжонце его учинити (Затурці, 1596 *ИКА* дод. 104); особно на выправу мнє триста золотыхъ по(л)скихъ такъжє золота... з ласки своєє мнє ѡ(т)писалъ (Висоцьк, 1616 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1865, 11);

(все необхідне для спеціальної ситуації) спорядження: Ja Wasylej... soznawaju... Sztoż koli matka moja wstupiła do Bożoho zakonu, do światoje Preczystoje Peczerskoho manastyra w czernicy i ja ne meł toje wyprawy, czymbym meł Jeje Miłost, matku moju na to wyprawiti (Вінниця, 1523 *AS* III, 247).

2. Виправа, відправлення, вирядження: выправа пословъ на тотъ соборъ длѧ спокоиного речей дꙋховъныхъ ѡтправованѧ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 22); той облоу́ды заживáли, нє то́лко пєрє(д) выпрáвою до ри́моу... алє и по выправє(н)ю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 45); На погрєбъ єпи(с)копъский выправляючи до ꙋнєва ѡ(т)ца Ѳєѡдора и пана Симєѡна ...на выправꙋ стравного дано им зо(л) в҃ г(рш) ѯ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 5);

(приготування до дороги) відправлення: Я Федоръ Белинский... вызнаваю..., иж будучи потребен на службу военную ку выправе, а видячи срокгое росказане господаръское, абы вси ехали на войну, позычил есми..., у пана... Кграевского тридцати и пяти коп грошей (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 129);

(те, що дається в дорогу) забезпечення: на которую дорогу, абы се тымъ поважней посельство отправило, на выправу и на розные потребы подорожные (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 428).

3. *(покривання будівельним розчином)* тинькування, штукатурення: до выправы склєпє(н) и дво(х) рѡ(ж) пры(ш)ли рѡби(ти)... тѡвары(ш) я(нъ) головє(ц)ки(и)... помо(ч)ни(к) юзо(ф) стоса(р) (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, 4).

4. *(піднесення врожайності землі)* удобрення: орáчъ хо́тѧчи за выпрáвꙋ зємли взѧ́тисѧ мꙋситъ мѣти нáчин'ѧ, и оубіо́ръ до оранѧ спосо́бный (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271).

Див. ще **ВЫПРАВЕНЄ.**

ВЫПРАВЕНЄ, ВЫПРАВЕНЪЄ, ВЫПРАВЕНЬЄ, ВЫПРАВЛѢНЯ *с.* **1.** Перегляд судової

справи: Якож єсмо и рокъ кȣ выправєню того вывєданѧ и скончєнью тоє справы... ѡбєюм сторонам завитый зложили (Вільна, 1565 *AS* VI, 178); просил о узычене дыляцыи до пришлых рочковъ на выправене теж своего шкрутынѣумъ, которого собе не опущает (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 516); су(д) головны(и) вырокъ кгродȣ... при(з)на(л) ѡ(д)накъ єсчє и на и(н)квизицию дава(л) по котороє выправє(н)ю кгды сє тая справа на трибуна(л)... выточила су(д) головны(и) дєкрєтомъ своимъ... п҃ну по(д)коморному... всѣ тыє добра кгру(н)ты єго выбитыє присȣди(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 106).

2. *(закріплення за ким-небудь права на що-небудь, зміцнення становища кого-небудь)* утвердження: ты(м) тєстамєнто(м) мои(м) братию мою братства цє(р)ковного моцными чиню и владзу бєзпєчнȣю досконалую чиню на выправлѣня таковы(х) которыє выправивши абы ты(ж) и за д҃шу мою ялмужнȣ чинили (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201,4,12, 49).

3. *(обробіток землі)* удобрення: с҃ты́й о҃цъ росказалъ бы́лъ жєбы з҆ єдного мѣстца матє́рїю глєюва́тои зємлѣ зноси́лъ, длѧ... выправє́ньѧ огоро́дца (Київ, 1627 *Тр.* 556).

4. *(пристосування до вимог)* уточнення, виправлення: А хотєчи справу принъципалъную, конътинуѡвати и в҆ нє(и) дєцизию правъную учинити, плєнипотє(н)тови княжа(т) и(х) м(л) по вывєдєнъю, и выправєнъю дукъту свє(д)ковъ ставити во(д)лугъ дєкълярации єго наказую (Київщина, 1639 *ККПС* 275).

5. Виправа, відправлення, вирядження: той облоу́ды зажива́ли, нє то́лко пєрє(д) выпра́вою до римоу... алє и по выправє(н)ю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 45).

Див. ще **ВЫПРАВА.**

ВЫПРАВИТИ, ВИПРАВИТ, ВЫПРАВИТЬ *дієсл. док.* (кого) Вирядити, вислати, відправити, *діал.* виправити: выправилъ есми былъ сына его милости пана Ивана Загоровского до двора его королевское милости (Луцьк, 1520 *АрхЮЗР* 1/VI, 59); на тоє мєстцо,... кнѧгини, пании, вдовы почты слȣг своихъ выправили (Львів, 1537 *AS* IV, 87); a knehini, pani y wdowy nechay by słuh swoich konno a zbroyno na tuiu posłuhu naszu wyprawili (Краків, 1539 *ŻD* VI, 152); мы... выправили єсмо до ѡ(т)ца свєтѣ(и)шого климєнтиѧ ѡсмого... послы просѧчи абы на(с) до своє(г) послушєнства..., приня(л) (Берестя, 1596 *ЦДІАЛ* 131, 1, 627); Рокȣ ти́сѧча чты́риста три(д)ца(т) шє́стого... вы́бранъ бы́лъ... єп(с)кпъ іо́на, и вы́правлєнъ бы́лъ з ли́сты причи́иными... до патриа́рхи... іо́сифа (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 34 зв); пови(н)на была сторона поводовая комисьно выправити (Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 102 зв.); пословъ своихъ выправилъ въ розныи краины абыся вѣрамъ, набоженству... достатечне вывѣдовали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 974); с посродку себе выправили законъников двох,... и вси збери... забрати росказали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 404);

(забезпечити всім необхідним) спорядити: on za to matku jeho za prozbou i żadaniem jeho wyprawił do czernic // do Kijewa tak, jako prystało (Вільна, 1541 *AS* IV, 300-301).

2. (кого) Дати придане: так я... сестру свою... выправил и за часть ее, которая на нее мѣла была прийти, тые двѣ именя еи есми дал (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 177); бȣдȣт повинни братѧ дочкȣ єє,... а свою сєстрȣ выправити и выпосажити (Неполоничі, 1531 *AS* III, 386); ѡтєцъ мо(и)... выдавши мєнє в ста(н) ма(л)жєнски(и)... выправы никотороє мнѣ за живота своєго нє далъ и яко инъши(х) дочокъ свои(х) а сєстръ мои(х) нє выправилъ (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 10); хъте теж мене... (виненъ?) *(Позн. вид.)*, — мееть жена себе виправит (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 15); **выправити замужъ** *див.* **ЗАМУЖЪ.**

3. (що) *(зробити досконалим, досконалішим)* виправити, удосконалити: та(к) мно́го зволбки ча́сȣ нє чи́нѧчи, жєбы зача́той лѣтє́ри слȣшный кшта́л҆тъ вы́шравилъ (серед. XVII ст. *Кас.*39);

(що) *(шкіру)* вичинити, виправити: Кгды дей коморы отомкнула, въ коморе, за кълючемъ ее, знашли... полтреть скуры зъ шерстю выправеныхъ, козиныхъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/1, 62);

(що) *(обробляючи землю)* удобрити: тоє полє истарины залєжалыє (!) жадны(м) плуго(м) ани косою... нєрȣшоно кгрȣ(н)товнє выробилъ, выправи(л), и прєбраны(м) збожє(м) посѣя(л) (1582 *Кр.Стр.* 8);

Ѡрачъ якъ ско́ро ролю до́брє выпра́вить..., з' вєли́кїмъ стара́нїємъ ся ѡколо иншы(х) потрєбъ до нєй налєжа́чы(х) захо́дить, абы з' сподѣва́ного... ѹрожа́ю... пожы́ткї ѡдобралъ (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288); *Образно*: так' Хс кро́ль нб(с)ныи, и ора́чъ правди́вы(и), з'ступи́вши до опѹстѣлого прє(з) зло́сть чловєчє́нства,... вы́правилъ и оупаха́лъ дѹшѹ запѹстѣлѹю, вы́плєлъ з' нєи тє́рн'є... //... и вси прави́ска грѣхѡ́въ огнє́мъ попали́лъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271-272).

4. (що в кого, від кого) Вистаратися, домогтися: игѹмєнъ того манастыря со (в)сєю ѡ хр(с)тѣ братиєю своєю выправили привилѣ(и) ѹ короля єго м(л) ...минѣ на ѡпѣкѹ того манастиря (Унів, 1581 *ЛСБ* 61); явно чинимо вашє(и) мл(с)ти, ижєсмо послами тро(х) братовъ наши(х),... абы выправили грошѣ готовыи,... понєжє маємо волю... бѹдовати цркв скоро на вєснѹ (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); И вы́прави(л) былъ собѣ ѡ(т) кроля... приви́лєи (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); А што се ткнетъ Якимия, теды тотъ привилей ижъ подступне собѣ его выправилъ,... откиненый есть и в уважеию не былъ (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 216); помененый Федор Липка выправивъши собе прашпортъ (!) у Гуляницъкого... а прибравши до себе козацтва и гультайства, по маетностях... шляхецъких... еждячы,... вси збераня шляхецъкие... плюндровалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72);

(чого у кого) домогтися віддати, сплатити (борг): По нєбозцѣ мрии бабѣ шпита(л)ной, ѹ людєй выправили(х)мо до(л)гѹ єй ви(н)ного золоты(х) дєсѧтъ бє(з) грошє(и) дво(х), с которы(х) то выдали(х)мо господинови золотых д (Львів, 1607-1645 *РДВ* 29 зв.); До Ва(р)шавы послали(с)мо на ма(н)да(т) жєбы выправи(л) ѹ к(р) є(г) м(л) П. Фєрє(н)съ чи(р)воны(х) злоты(х) три, котрыє взѧ(л) П. Свѣжи(н)скїи з листо(м) наши(м) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 9).

5. (від чого) Звільнити: коли буду с тобою тыми имени меняти, тогды ты мни маеш тыи именя Торговицкии завести и, ото всих кривдъ выправивши, мнѣ подати (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 24);

(кого у кого і без додатка) оправдати, виправдати: Тєжъ єстли бы хто ѡ злодє(и)ство або ѡ котороє иноє злочи(н)ство на караньє... сказа(н) бы(л) а (в) томъ... пѣнєзьми ѡкупи(л), або... выпроха(н) бы(л) або выправєнъ..., таковы(и)... нє має(т) бо(л)шє(и) того приви(л)я шляхє(т)ского ѹживати (1566 *ВЛС* 92 зв.); єсме(ж) бы то оуслышано было оу цра ижъ бы(с)тє та(к) справоу дали ѡ томь а на(с) оу цра выправили нє то(л)ко бы(х)мо дали сторъгованѹю заплатоу, алє єщє ва(с) на(д)то надарѹємь (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 49).

6. (що) *(зробити щось, що виходить за межі звичайної поведінки)* витворити: если жъ бы што такового и выправилъ безъ благословенія насъ митрополита и безъ вѣдомости всее церкви, абы то у насъ, православныхъ всѣхъ не важно и не принято зоставало (Київ, 1634 *КМПМ* I, дод. 557).

7. (що) Виконати, здійснити, провести: для выправованя шкрутинии, которую бы былъ готовъ панъ Браславский выправить, кгды бы его была болшая справа не зашла (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/I, 329); Ктому шкрутениумъ выправено в земстве против нему, а он ся до духовного права отзывает (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 263).

Див. ще **ВЫПРАВЛЯТИ, ВЫПРАВОВАТИ.**

ВЫПРАВИТИСѦ, ВИПРАВИТИСЯ, ВИПРАВИТИСѦ, ВЫПРАВИТИСЬ *дієсл. док.* **1.** Відправитися, вирядитися: всказалъ до мене: ижъ мелъ его выпустити, а тымъ часомъ, на продъ его зъ ыншими гултаями выправившись,... послалъ звезаного (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/1, 159); ва(м) радѹ таковѹю дає(м) абы(с)тє на сє(и)ми(к) Ки(л)ко ва(с) виправившисѧ с папами Бра(ц)твы Прислѹхалисѧ та(к)жє Прєпосиций По(с)ла ко(р) Єго М(л) (Путятинці, 1636 *ЛСБ* 532).

2. (чим) Виправдатися: ѡдє(н) рєєстръ дати до ска(р)бу... а трети(и) в сєбє має(т) зоставити длѧ того абы в ча(с) помо(в)ки мє(л) чи(м) сѧ выправити (1566 *ВЛС* 83); Первый тогда раздѣл о отступлению греков и Руси от костела латинскаго, хотя видить наипотребнѣйший отповѣдию выправитися, иж не есть так, а я его минаю — чем и для чего, коротко разумѣйте! (1608-1609 *Виш.Зач.* 213).

Див. ще **ВЫПРАВОВАТИСЯ.**

ВЫПРАВЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (про зерно)* очищений, добірний: жито маю пану Прусино(в)скому выставити..., жита... свєжого и добрє

выпра(в)лєного, нє куколєватого ани костроватого (Коблин, 1566 *ТУ* 116);

(про дерево) обтесаний: дерева вывезеного, // зготованого, выправленого дубового на три церкви семъсотъ, по полъпета сажня — каждое дерево по двадцати грошей литовскихъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI 226-227).

ВЫПРАВЛѢНЯ *див.* **ВЫПРАВЕНЄ.**

ВЫПРАВЛЯТИ, ВЫПРАВЛѦТИ, ВЫПРАВЯТЪ *дієсл. недок.* **1.** (кого, що) Виряджати, висилати, відправляти: до ва(р)шавы выпра(в)ляли юрє(я) стєфа(на) на сє(и)мь (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 64); Маско выправляетъ паробъка зъ дривами до миста продаватъ (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 6/I, 298); оныхъ збеговъ при собе въ селе,... задержали, а оныхъ отъ всее маетности зъ села выправятъ почали (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 358).

2. *(робити докладнішим)* виправляти, доповнювати: н҃нѣ вє(д)лє рєєстрꙋ скла(д)ко(во)го, давно початы(х) выправля(ти), всєго на всє взялємъ за ꙋпа(д)нєнїємъ монє(т), злоты(х) 66 и $17^1/_2$ (Львів, 1623 ЛСБ 1049, 4).

3. *(борг)* домагатися віддати, сплатити: Прокꙋратора зєдналє(м) ба(р)тоша выправлѧти до(л)гъ на до(му) Прокоповско(м) за злоты(х) ѕ҃і (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 8 зв.); При єнєра(л)но(и)... всѣ(х) схадзъки ꙋ(з)нали то бы(т) рє(ч) пи(л)нꙋ(ю) абы до(л)ги цє(р)ковныє ꙋ кого сѧ ко(л)вєкъ ꙋкажꙋ(т) выправляти и такъ по(з)волили абы то полицити... вѣ(р)ному и пи(л)номꙋ практикови (Львів, 1618 *ЛСБ* 1043, 27).

Див. ще **ВЫПРАВИТИ, ВЫПРАВОВАТИ.**

ВЫПРАВНЫЙ *прикм.* Вичинений: кнѧзь... побра(л) ... // лисицъ выправны(х) двана(д)цать (1582 *ЖКК* II, 129-130); по(з)ваны(и) побра(л)... сє(м)... бобро(в) выбо(р)ны(х) выпра(в)ны(х) шє(ст) лиси(ц) выпра(в)ны(х) два(д)ца(т) и пя(т) (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); скур яловичых выправных семнадцатъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 49).

ВЫПРАВОВАНЄ, ВЫПРАВОВАНЪЄ *с.* **1.** Відправлення, вирядження: А(р)тыкꙋ(л) є҃. Ѡ со(и)мико(х) повєтовы(х) и ѡ выправова(н)ю и посла(н)ю з ни(х) посло(в) зємскихъ на ва(л)ны(и) съємъ (1566 *ВЛС* 1 зв.); длѧ того тє́жъ в нє́мъ нє з҄ одного якóго пє́вного мѣстца, якóє до спóлны(х) намóвъ ѡ(т)правова́ньѧ, до рє́чій становє́н҄ѧ, и до выправова́н҄ѧ посє́лствъ, а зла́ща та́къ нєзвыча́йныхъ было потрє́бно, алє с кролє́вства пóлского, и вєли́кого к(з)ли(т), да́тꙋ написа́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 41);

(організація перевезення чого-небудь) відправлення: панъ Яку(б)... с тоє(и) жє сумы на то(т) жє попє(л) має даватъ ты(м) жє шафаро(м) та(м) жє и на фурє, и на выправованє то(го) попєлу, што будє(т) потрєба (Гоща, 1607 *ТУ* 243).

2. Залагодження, проведення, виконання: кгдыжъ тотъ декретъ трибуналский, не на екъзекуцыю естъ учиненъ и тутъ одосланъ, але на початокъ тое справы, то есть для выправованя шкрутинии, которую бы былъ готовъ панъ Браславский выправить (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/1, 329).

3. Виправдання, оправдання: И домовялася заразомъ Сачковая, абы Савка Марковичъ менилъ: што то у него за гость,... и какъ его звано, и абы его ку выправованъю на другой копе ставилъ? (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 271).

4. *(письмова або усна розповідь)* виклад: А длѧ порѧ(д)нѣйшого выправова́нѧ ѡ то(м) рѣчи, ча́стми и рѡздѣлми поставлѧ́ю наꙋкꙋ, ѡ имєни Гн҃и (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 180).

Див. ще **ВЫПРАВОВАНЪЄСЯ.**

Пор. **ВИПРАВОВАТИ.**

ВЫПРАВОВАНЪЄСЯ *с.* Виправдання, оправдання: просили абы имъ еще на шкрутиниумъ ку выправованъю ся невинности ее было до пришлыхъ рочковъ дано (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 379).

Див. ще **ВЫПРАВОВАНЄ.**

Пор. **ВЫПРАВОВАТИСЯ.**

ВЫПРАВОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Обдарований, *діал.* вивінований: По смє(р)ти ѡ(т)цо(в)ско(и) дє(в)ки яко маю(т) з ымє(н)я ѡ(т)чи(з)ного выправованы быти: Єсли бы ѡтє(ц)... ꙋмєръ... тогды... дєвки... //...маю(т) быти выправованы яко бꙋдє(т) имъ ѡписано з готови(з)ны зоста(в)лєноє (1566 *ВЛС* 62-62 зв.).

ВЫПРАВОВАТИ, ВЫПРАВОВАТЬ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Виряджати, висилати, відправляти: кгды посолъ до волохъ идєть тогды они со въсєго сєла выправꙋють ч҃лвка ѡ(д)ного на кони (1552

ОВін.З. 139 зв.); Тежъ половниковъ в Дикие поля и за граници выправовать не мають подъ винами и караньемъ в праве описаными (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXV, 4); В' пꙋть нє́ґдысь... ма́тка выправꙋ́єтъ,... Прє(д) вра́ты сѣди́тъ, с҃на ви́дѣти жада́єтъ (Львів, 1631 *Волк.* 15); Сп҃си́тєль нашъ выправꙋючи на про́повѣдь Єв҃(г)лїи ст҃о́и ꙋчнєвъ свои́х', та́къ и́хъ наставлѧ́єт' (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4); Авраа(м) выправꙋє нєволницꙋ и(з) сыно(м) єи (серед. XVII ст. *Хрон.* 34);

(насилу) виганяти: вдови́цъ з до́мꙋ своєгѡ выпрововалєсъ (!) порожнихъ... и длѧ тогѡ... трвожитъ тєбє стра́хъ на́глый (серед. XVII ст. *Хрон.* 58);

(кого проти кому) *(з ворожою метою)* насилати, направляти, посилати (кого проти кого): и о́вшємъ вы́дасисѧ ты́мъ, ижєсь, єсть в слоу́шныє по(д)пѡ́ры розумє́ньѧ сво́єго оубо́гыи и нє достато́чныи, выправо́уючи проти(в) на́мъ на́ гєрцъ апостатꙋ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 107).

2. (що) Удосконалювати, виправляти, викінчувати: ма(и)стє(р)... в мурованю ц҃рквє камє(н) и роботу муровъ повинє(н) ѡ(т)давати вѣрнє ѡпатрнє и статєчнє выправуючи, вє(д)лугъ ѡбовязку своєго (Львів, 1591 *ЛСБ* 159).

3. (перед ким, на кого) Давати показання: Ощовские... ниякуюсь шкрутинею неправъную,... перед судом выправовали и незбожне за Борисовую якобы она винна быти не мела, сознавати смели (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 411); по клѧ́твахъ на таки́хъ выдава́ны(х) вывола́ньє з' канцєлѧ́рій к(р) єго мл(с)ти, на ни́х выправоу́ючи, а на́вє(т) южъ и бꙋдова́ньѧ ц҃рквєй, кꙋ ѡ(т)правованью старожи́тного набожє(н)ства заборонѧ́ючи за ли(с)тами королѧ єго мл(с)ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 209).

4. (о кім, о чім і без додатка) *(вести розмову)* говорити, розказувати, розповідати (про кого, про що): Нєровнѡ воисти(н)нꙋ ст҃обливѣй чєстный сєй мꙋжъ жилъ, нѣжъ ѧ о нємъ мовити могꙋ: чюлѣй Іночєства своєгѡ Законъ ѡбходилъ, нѣжли ѧ о нємъ выправꙋю (Вільна, 1620 *См.Каз.* 36); Ѡ ма́рности ли тогѡ свѣта, ѡ бога́тствахъ и ѡ ро́скошах' зрадли́вых' выправова́ти бꙋдꙋ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 5); ѡтъ ...пастыря... листъ маемо, абы нихто зъ народу нашего..., безъ нашое митрополитанское... вѣдомости и благословенія, себѣ отъ святѣйшихъ патріарховъ выправовати не важился (Київ, 1634 *КМПМ* I, дод. 557);

(публічно висловлювати промову) виголошувати: якъ бы тє́жъ хто вы́мовꙋ ма́ючи пєрє(д) дрꙋги́ми выправова́лъ ора́цию (Вільна, 1627 *Дух.б.* 274).

5. (що на кому) Домагатися сплачувати, віддавати (борг): возны(и) вызнал... и(ж) што былъ послалъ по справа(х) своихъ до Ко(р)ца, слу[гу]... выправуючи долгъ на жиду Шмоилу (Житомир, 1584 *АЖМУ* 73).

6. (на що) Посягати: А што се зась доткиетъ священника тамошнего Іоанна... при парафіи заховуемъ з тымъ еднакъ докладомъ, абы такъ они, яко и за часомъ будучіе свещенники жадного дѣдицтва на тую церковь братскую не выправовали и права собѣ не претендовали (Львів, 1633 *КМПМ* II, 19).

7. (у кого що) *(доказувати правоту)* виправдовувати: А ижъ мусимо, за позвами, невинъности наши, передъ... судомъ земъскимъ, въ Луцку, и у его митрополита выправовать и съ того ся епископови нашому выводить (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 220).

Див. ще **ВЫПРАВИТИ, ВЫПРАВЛЯТИ.**

ВЫПРАВОВАТИСЯ *дієсл. недок.* Виряджатися, відправлятися: князь Василей... сознал тыми словы: иж дей для великих,... потребъ своих, а звлаща... выправуючися на послугу его кролевское милости, // позычил есми у ее милости панее Богушовое Боговитиновича,... ста коп грошей (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/VI, 150-151); а к тому... я самъ Роман, частокрот выправуючися на службу господарскую земскую,... остаток тогож именя моего Маркович муселем в руки обчие заставным обычаем пустити (Марковичі, 1568 *АрхЮЗР* 8/VI, 220); Ганский мелъ на домъ оному шляхтичови подъ Киевомъ наехати, и тамъ на немъ мститися за ниякоесь побране почту своего, якожъ, выправуючися до войска Лободина (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 124).

Див. ще **ВЫПРАВИТИСЯ.**

ВЫПРАГЧИ *див.* **ВЫПРАЧИ.**

ВЫПРАТАТИ *дієсл. док.* (чого) *(звільнити від чогось)* випрятати, прибрати (що): Прошꙋ в м(с) абыстє... нє рачили мѣти за (з)лє на мєнє жє(м) до

того часѹ єщє нє выпрата(л) роботы своєи с тои свѣтлицѣ которои вм(с) жадаєтє на потрєбѹ свою (Львів, 1616 *ЛЄБ* 464).

ВЫПРАТИ *дієсл. док.* (що) Випрати: А кгды выпрали шаты свои рєклъ до нихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 96); А коли вы́пєрєтъ ч̄лвкъ ша́ты свои,... и омыєтсѧ водо́ю и очищо́ный вѹйдє до обо́зѹ (Там же, 120).

ВЫПРЕЧИ *див.* **ВЫПРАЧИ.**

ВЫПРИСЕГАТИ *дієсл. недок.* (що) *(давати присягу)* присягати, заприсягати: а што сє до присєги то(т) ко(м)на(ц)ки(и) бєрє(т) тая єго по(т)катъ нє можє(т) бо бы то бы(л) злы(и) звыча(и) абы хто нє маючи жа(д)ного права и справє(д)ливо(с)ти ѡ(т)чи(з)ну чыю выприсєгати мє(л) (Луцьк, 1597 *ЛНБ* 5, II 4049, 69 зв.).

ВЫПРОБОВАТИ *дієсл. док. (перевірити якість, властивість чого-небудь)* вы́пробувати: словєса г(с)днѧ словєса чиста, срєбро роспалєно и выпробовано ѡ(т) зємлѣ ѡчищєно (Вільна, 1596 *З. Каз.* 80).

ВЫПРОВАДИТИ, ВИПРОВАДИТИ, ВЫПРОВОДИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) Вивести, вислати, випровадити: пани Свинуская... с того именя Новоселок девяти чоловеков отчизных з быдлом, с пашнями... выпроводила и... во именях своих осадила (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 110); Выпровадили насъ изъ дѣтми, изъ жонами онь вонъ изъ варыша (XVI ст. *НЄ* 92); сын мой Стефан,... з ызбы окномъ выпровадил з дому Левка Олийника на Запятничьи (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 8/III, 493); панъ Бєлє(ц)ки(и),... маючи знаємостъ з..., во(и)то(м) чєрьни(ц)ки(м), з которы(м) змови(в)шися и нарадивъшися добрє, по(д)даныхъ паню(и) протє(с)та(н)ти(с) з ро(з)ныхъ має(т)ностє(и)... // зо всими має(т)ностями выпрова(д) (Житомир, 1650 *ДМВН* 192-193);

(супроводити при виході звідкись) випровадити: Пєтрє пий до лѹкаша кѹбко(м) и выпрова(д) ѡного з свѣтло(м) (к. XVI ст. *Розм.* 22 зв.).

2. Відіслати, завести, запровадити: пани Федора Федоровна... с тых именей стада полтретяста..., и всякие речи рухомые побрати и до дворов своих выпровадити казала (1560 *АрхЮЗР* 8/VI, 93); а зобравши такъ тую пашню, яко и вшелякую иншую маетность свою рухомую,... тамъ где воля его будетъ, отвезти и выпровадити (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 268);

(кого, що) *(примусити вийти)* випровадити: канони(к)... кони и возы з рє(ч)ми мои(ми) за ворота выпровади(ти) вєлє(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 62); Вспомни євгє́нїй... я́ко про(д)ковє твои... бѝскѹповє... забобо́ны и(х) с костє́ла б̄жого вы́провадили (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 48); Которого тыє лотрове, выпровадивши з мѣста, ижъ то было близько пред Божимъ Нароженємъ, кгды єго выпровадили за мѣсто на оболонє, поймавши, утопили (Львів, 1605-1606 *Перест.* 41); ста(р)шинѹ д̄ панѹвъ в полє выпровадили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 166).

3. (кого) *(в дорогу)* відправити, вирядити: вл(д)ка луцки(и), и вл(д)ка лвовски(и) патриа(р)хѹ за границѹ сами ѡсобами своими выпровадили (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 45); И такъ єго королевская милость коштом своим оных до Рыму випровадилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 33).

Див. ще **ВЫПРОВОЖАТИ.**

ВЫПРОВАДИТИСЯ, ВЫПРОВАДИТИСЕ, ВЫПРОВАДИТИСА *дієсл. док. (з місця на місце)* вибратися, виїхати, переїхати: цє́сарь Тѹрскїи з мѣста выпровади(в)шисѧ под намє́ты в по́лю мєшка́лъ (1509-1633 *Остр.л.* 126); пан Марко... писал до него листъ, абы ми жадъной переказы не чинил до того часу, поколся я с того именя зовсѣм выпроважу (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 104); о чомъ абысъ ведаючи, зъ маетностыю своею съ того манастира... вырумовалъ и выпровадилъся (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 118); я кажу сынови своєму вє(с)полъ з дочкою п̄ ла(н)кгиша // а невѣсткою моєю в то(и)жє камєницѣ до до(л)нєго сє мєшканє выпровадити (Львів, 1641 *ЛСБ* 1043, 57 зв.-58);

(на постійне проживання) перебратися, переїхати: пошо(л) єсми с пано(м) кєлємєто(м) до того домѹ и свє(т)лиц8 панѹ кєлємєт8 ѡказа(л) и того домѹ на стоя(н)єємѹ постѹпил панъ кєлємє(т)... та(м) до тоє господы ся выпровади(л) и вжє та(м) бы(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 36);

(з трудом) вибратися, вирватися: Я, не будучи безпечонъ здоровя своего, зъ великою утратою своею, маючи при собе о колкодесятъ человека,

оттуль се сам зъ здоровемъ своимъ ледве выпровадилъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 125).

ВЫПРОВОЖАТИ, ВЫПРОВАЖАТИ, ВЫПРОВАЖАТЬ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Виряджати, відпроводжати: ѡни [купъцы] бы нєха(и) упєрє(д) до воєводы и старосты... водлугъ давъного ѡбычаю посылали и ѡ собє имъ знати давали, а воєвода и староста... мають противъко ихъ посылати и ихь выпроважать, и казать провадить (Вільна, 1545 *ТУ* 73); тамже на тотъ же часъ мещанку..., которая пахоля... пана подкоморого луцкого зъ дому зъ виномъ выпровожала, въ того пахоляти вино отнявъши зъ кгарцемъ, самую зшарпали (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 112); На свободꙋ тє́ды выпроважа́ючи насъ Х҃с Г(с)дь мо́витъ, хто лю́битъ дꙋ́шꙋ свою, затра́титъ єѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1002).

2. (кого) *(примушувати когось виїхати)* висилати, виганяти, випроводжати: я никгды подданныхъ твоихъ въ маетности... пана своего, селе Ивачкове, не мелъ и ихъ съ села Волици не выпровожалъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/1, 276).

3. (кого) Давати, надсилати: который то попъ, мовою своею убезпечалъ, ижъ братъ его Наливайко не мелъ зъ войскомъ своимъ, на меня..., ити, за которымъ дей то убезпеченемъ, коней... ездныхъ не отводилъ, ани быдла не выпровожалъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/1, 96);

(кому що) висилати, пересилати: которыє ѡба сполє(ч)нє намовившисє ѡ(д)носъта(и)нє тотъ поташъ ѡ(т) єго кꙋпꙋючи кꙋпцо(м) до Нє(с)вижа выпроважали и та(м) єго проди(ва)ли (!) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 37).

Див. ще **ВЫПРОВАДИТИ, ВЫПРОВАЖОВАТИ.**

ВЫПРОВАЖЕНЄ, ВЫПРОВАЖЕНЬЄ *с.* **1.** Виведення, випровадження: Аа́рѡнъ бовѣмъ ско́рѡ ба́рзѡ по выпроважє́ню лю́дꙋ Ізраил҆скогѡ и з҆ Єги́пта ропта́нїємъ при водѣ похꙋлє́нїѧ ѡбрази(л) Г҃а Б҃га (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 6 зв.).

2. *(залишення місця проживання)* випровадження: а коли сума отложона будеть, а он бы мелъ в замку,... в дворѣ... товары якие, збожя, быдла, стадо и иную маетность свою, тогды, по отложенью пенезей, десеть недѣлъ до румованя и выпроваженья пану Болъману... поступити маю и повинен буду (Дубно, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 416);

(про маєток, речі) вивезення: черезъ листъ мой ...ознаймую и румацыю на выпроваженье маетности,... дванадцатъ неделъ тобе покладаю (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 118).

Пор. **ВЫПРОВАДИТИ.**

ВЫПРОВАЖОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Висилати, пересилати: ѡ(н) [Иванъ Плєскачъ] вжє нєпоѡднокро(т) товары свои многиє... за границу выпроважує(т) (Луцьк, 1565 *ТУ* 110).

Див. ще **ВИПРОВАДИТИ, ВЫПРОВОЖАТИ.**

ВЫПРОДАВАТИ *дієсл. недок.* (що) Випродувати, розпродувати: тые подданые..., подехавши под место Киев,... тые вси напитки... за пенези ку пожитку их милостей выпродавали и вышинковали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 1/VI, 463).

Див. ще **ВЫПРОДАТИ.**

ВЫПРОДАТИ *дієсл. док.* (що) Випродати, розпродати: Помєнєныє ѡсобы... //... с тыхъ гꙋмє(н) збожъя половицꙋ выпродали (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 131-131 зв.).

Див. ще **ВЫПРОДАВАТИ.**

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

Випуск 5

В

Оригінал-макет виконано на комп'ютерній системі, придбаній за кошти INTAS, а також наданій Інститутові українознавства Українським науковим інститутом Гарвардського університету та Фондом катедр українознавства

Затверджено до друку вченою радою Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України

Підписано до друку з готових діапозитивів 19.05.98. Формат 84x108/16.
Папір друкарський. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 26,46

Зам. 843.

Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
290026, Львів, вул.Козельницька, 4
Відділ української мови
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича

Віддруковано у Львівській обласній книжковій друкарні
290008, м.Львів, вул. Пекарська, 11